Zenon Kosidovski

BIBLIJSKE LEGENDE

agencija/
TRIVIC

Fotografija na korici:
Grob Avesaloma, sina Davidovog (1000 g.p.n.e.) koji se nalazi u dolini Hevron. U svom današnjem obliku grob je izgrađen u l veku p.n.e.

Zenon Kosidovski - Biblijske Legende

...tražeci zalutalo jare u jednoj od mnogobrojnih pecina, jedan mali dječak pronašao je velike glinene cupove pune nekih tajanstvenih svitaka.

Kako je kasnije utvrđeno, bile su to duge trake od ovčije kože, ispisane arhaičnim znacima hebrejskog pisma.

Prava vrijednost tih otkrica u početku nije bila poznata. Tek kad je dio svitka dospio u SAD, a dio u sirijski pravoslavni manastir Svetoga Marka, naučnicima su se otvorile oči. Čuveni orijentalist Vilijam Olbrajt nije se ustezao da svitke nazove "najvecim otkricem našeg vijeka"

Suština je u tome što svitci sadrže tekstove Staroga zavjeta iz III i II vijeka prije naše ere. Pošto najstarija kopija koja je dotad otkrivena potiče iz IX vijeka naše ere, od neprocjenjivog su značaja za uporedne filološke studije i za razjašnjenje mnogih sporih ili nerazumljivih dijelova biblije.

Stjenovita divljina oko mrtvog mora bila je prepuna beduinskih tragača koji su pretresali tamošnje bezbrojne pecine i raseline. Rezultat je bio iznad svakog očekivanja. U dadeset pet pecina pronađeno je nekoliko stotina svitaka i hiljade manjih parčadi s hebrejskim, aramejskim i grčkim pismom...

UVOD

Moje knjige obično se svrstavaju u kategoriju naučno-popularne literature. Ne podcenjujuci nikako tu korisnu oblast, moram priznati da moje ambicije sežu dalje. Možda sam u zabludi, ali sebe smatram piscem koji je za umetničku građu jednostavno izabrao naučna dostignuca. Oduševljavaju me otkrica, ali još više sam pronalazač kao čovek, njegov trud, njegov napor i dramatičan događaj na putu do istine, njegovi upesi koje često postiže po cenu zdravlja i života.

Šta, naime, može biti zanosnije od tog dugog niza tihih istraživača, genijalnih i plemenitih čudaka ili nesebičnih avanturista žednih znanja, koji su uprkos svemu rušili predrasudu za predrasudom i puštali sve više svetlosti u naše zamračene glave. Njihovo stradalništvo i njihovi trijumfi - to su valjda najčudesnije literarne teme. U strahotama, kojih nas istorija nije poštedela i ne štedi nas, oni su u suštini jedina afirmacija i opravdanje našeg ovozemaljskog života. Parafrazirajuci Stendala, moglo bi se reci da bi čovečanostvo bez znanja bilo kao brod bez balasta prepušten neobuzdanoj vodenoj stihiji.

Ako sam pisao o sudbinama drevnih kultura, onda sam to uvek činio tražeci upravo tu afirmaciju života, tu dragocenu osnovu ljudskog napretka koja se probija kroz burne periode ratova, strahota i mraka. Tražio sam čoveka koji je otimajuci se okovima iskonskih nagona i sujeverja ipak, išao napred ka svetlim horizontima bitisanja. Pracenje njegovog lutanja punog rizika, kroz ere, epohe i stoleca - to je upravo tema mojih knjiga. Naime, nema uzbudljivije epopeje od hoda ljudskog roda od pecinskog čoveka do pronalazača atoma i tajni kosmosa.

U toj perspektivi deo od velikog značaja čini upravo Stari zavet. On je hiljadama vlakana protkao našu kulturu, pod njegovim uticajem obrazovala se naša pokoljenja, naš jezik i naši običaji.

A ipak kako smo malo upoznati sa njegovim sadržajem. Starije pokoljenje pamti izvođene fragmente, dok današnji naraštaj odgajan u laičkom duhu, valjda ništa ne zna o Bibliji. Stari prevodi, pa čak i neki savremeni, svojim arhaičnim jezikom ne podstiču prosečnog čoveka na čitanje, a ljude racionalnih uverenja odbija mišljenje da je to sakralna knjiga, puna mitova i ritualnih propisa.

Medjutim, zahvaljujuci nauci izvršen je proces revandikacije Biblije

kao svetovnog dokumenta koji sadrži veliku količinu istorijskih podataka. Počeci sistematskih istraživanja u toj oblasti, izuzimajuci ranije sporadične pokušaje, događaju se polovinom XIX veka. Ali u relativno kratkom periodu, za nepunih sto godina, kako su se samo desile temeljne, revolucionarne promene u našim pogledima na Bibliju.
Sve do polovine prošloga veka ona je bila u domenu isključivog prava teologa.
Kao sveta knjiga, nadahnuta Bogom, u odnosu na prohteve nauke uživala je svojevrstan imunitet koji su obezkeđivali strogi propisi crkvenih institucija.
Pokušaj kritičkog ugta dugo je smatran za svetogrđe i napad na religijska verovanja.
Vladalo je uverenje da su Mojsije, Isus Navin, David, Solomon i proroci zaista napisali odgovrajuce delove Biblije, da je Jehova na Sinajskoj gori ustanovio "Deset božjih zapovesti", da je prorok Ilija na plamtecoj dvokolici odleteo na nebo, a Danilo izašao čitav iz jame sa lavovima.Kad je biblijski tekst na veoma očigledan način bio u raskoraku sa onim što spada u pojam sakralnosti, tumači su u njemu nalazili alegorični smisao, pun mistike. Tako se, na primer, "Pesma nad pesmama", ljubavna lirika koja odiše istočnjačkom čulnošcu, u njihovoj verziji preinačila u religioznu poemu u kojoj se pod simbolom mladoženje krije Jehova, a u doba hirišcanstva Hristos.
Naime, ljudima epoha velikih prirodnih otkrica, teško je shvatiti da je tako nedavno Biblija važila za jedini autoritet u stvarima koje se odnose na znanje o svetu. Divne u svojoj naivnosti, biblijske priče o Adamu, Evi i raju vecina ljudi je uzimala kao poslednju reč o nastanku života na zemlji. Kada je Darvin godine 1859. objavio svoju teoriju evolucije u jeku "O poreklu vrste", izazvao je buru protesta ne samo među pobornicima Biblije, vec i u nekim naučnim krugovima.
U drugoj polovini prošloga veka kada se vidokrug našeg znanja naglo proširio zahvaljujuci nizu izvanrednih naučnih otkrica, silom prilika morao je da nastupi i zaokret u odnosu na Bibliju. Njenim problemima pozabavili su se pravi naučnici. Postepeno se razvijala biblistika čiji počeci dosežu do XVII veka.
Izdvojila se nova grana nauke sa sopstvenim istraživačkim metodama koje su se usavršavale iz dana u dan.

Toj promeni doprinela je opšta atmosfera u Evropi koja je izlazila iz svoje kulturne izolacije. Putnici i istraživači nepoznatih zemalja izazvali su živo interesovanje za velike kulture Bliskog i Dalekog istoka. Tada je, pored ostalog, shvaceno da Biblija ne može da polaže isključivo pravo na naziv otkrovenja. Jer indijski bramani imaju Rivedu, poklonici novijeg hinduizma Mahabharatu i Ramajanu, budisti sa reke Gang u Indiji, Japanu, Kini i Mongoliji knjigu Mahajana, Persijanci, poslednji pobornici Zaratustre Zend Avestu, muslimani Koran. Ova lista nikako nije iscrpljena jer tu još treba dodati svete knjige kineskog konfučija-nizma i taoizma kao i japanskog šintoizma.

Sve te svete knjige po mišljenju njihovih poklonika sadrže isključivo objavljenu istinu, iako se međusobno mnogo razlikuju. Među njima Biblija zauzima jedno mesto i to nikako najvažnije, jer u pogledu broja njenih poklonika ustupa pred mnogima od njih. Lišena oreola jednostavnosti Biblija je prestala da bude izuzetan i neponovljiv fenomen, ali pokazala se kao jedna od mnogih pojava ljudske težnje za istinom. Podloga iz koje je nastala normalni su psihološki i društveni procesi isti kod naroda svih kontinenata, bez obzira na rasu, jezik i kulturu.

Naučnici koji se bave izučavanjem biblijskog teksta izgradili su novu naučnu oblast zvanu biblijska kritika koja se deli na nižu i višu.

Niža kritika trudi se da koliko je to moguce utvrdi autentični tekst otkrivanjem grešaka kopista i prevodilaca. Nas radije zanima viša kritika, jer zahvaljujuci njenim zadivljujucim zaključcima saznali smo šta je u biti stvari Stari zavet.

Pioniri te nove istraživačke oblasti su pored ostalih Štraus, Renan i Velhauzen.

Besprekorna logika njihovih lingvističkih metoda dovednih do izuzetne preciznosti, slomila je najzad otpor dogme, pa je čak i katolička crkva morala da popusti.

Godine 1943. Papa Pije XII najzad je prihvatio kritiku Biblije i samim tim katoličkim istraživačima otvorio put ka znanju. Njihova argumentacija je imala takvu neuporedivu snagu da je bilo nemoguce dalje je negirati.

Kojim metodama se služi viša kritika u svom istraživačkom radu? Stvar je dosta složena i za laike možda dosadna. U cilju svođenja tog pitanja

na par osnovnih elemenata dozvolice-mo sebi dosta uprošceno poređenje koje ima tu dobru stranu da taj problem objašnjava na veoma očigledan način.

Zamislimo polonistu koji pred sobom ima priču kompilovanu u jednu narativnu celinu pozajmljenu od Reja, Paska, Naruševiča, Njedeviča i Lelevela. Pošto poljski jezik, slično drugim jezicima, tokom vremena podleže znatnim razvojnim promenama, a uz to svaki od pomenutih autora ima svoj sopstveni stil, naš polonista ce u pojedinim delovima teksta lako otkriti razlike u sintaksi, leksici i frazeologiji. Vršeci detaljnu analizu teksta brzo ce prepoznati mistifikaciju, i ne samo to, utvrdice autore pojedinih delova, a u slučaju da mu to nije uspelo, na osnovu karakterističnih obeležja jezika, konačno, ocenice da je priča mešavina fragmenata različitog porekla i da prema tome ne može biti delo jednog autora.

Sa sličnim, ali mnogo složenijim problemima, imaju posla kritičari Biblije, Knjiga Staroga zavela, koje priznaju Jevreji, sačuvale su ce u hebrejskom jeziku, uzimajuci malobrojne aramejske fragmente. Zahvaljujuci dokumentima nađenim u Tel el-Amarni i Ras Samri, kao i nekim najstarijim delovima Biblije, kao što je, na primer, pesma Marije, Mojsijeve sestre, i pesma Debore, naučnicima je uspelo da rekonstruišu razvoj herbrejskog jezika, počevši od XIII veka pre naše ere. Naučnici su tako dobili izvanredno oruđe za lingvističku analizu pojedinih biblijskih knjiga. To je naravno mukotrpan posao koji zahteva veliki napor i ogroman fond znanja. Taj posao nikako nije završen, a postignuti rezultati još uvek su predmet novih naučnih rasprava. Izvesne osnovne tvrdnje ipak ne podležu nikakvoj sumnji.

Utvrđeno je, pre svega, da je Stari zavet zbirka istorijskih svedočanstava, narodnih legendi, zakona, ritualnih propisa i mitova koji vode poreklo iz različitih epoha i društvenih sredina. Tu zaostavštinu sakupili su i obradili dosta kasnije jevrejski kompilatori, uglavnom posle vavilonskog ropstva. Pod pritiskom tih činjenica, izgubilo se naravno mnogo ustaljenih tradicija, kao što je aksiom da su autori "Petoknjižja" Mojsije i Isus Nevin, da su proroci sami pisali svoja učenja (s nekim izuzecima) da je David sastavio Psalme, a Solomon "Pesmu nad pesmama" i Poslovice.

U Bibliji su tekstovni slojevi prekrivali jedan drugi ili su se toliko

isprepletali da ce njihovo razgraničenje i naučno identifikovanje još dugo biti predmet rada kritičara Biblije. Pored toga, problem su komplikovale dopune koje je iz različitih razloga dodavao dugi niz redaktora, kompilatora i prepisivača.

U tu oblast spadaju, pored ostalog i takozvani etiološki mitovi, tj. mitovi doterani ex post da bi se objasnili neki događaji čiji se pravi tok izgubio u pamcenju pokoljenja. Etiološki mitovi su, na primer, čudo prelaska Crvenog mora, čudo mane i čudo zaustavljanja voda Jordana. Istraživanja su pokazala da se iza toga kriju sasvim prirodne pojave, koje su tek docnije, potiskivane tokom vremena, izrasle u natprirodne pojave.

Kruna svih tih naučnih radova je, ipak, istorijska kritika Biblije. Potrudicemo se da u nekoliko rečenica objasnimo na čemu se zasnivaju njeni radovi i zasluge.

Do početka XIX veka naše znanje o drevnim kulturama Bliskog istoka bilo je veoma oskudno i u vecini slučajeva dosta maglovito. Jedini izvodi koje smo imali bile su nejasne beleške u Bibliji i priče grčkih istoričara Herodota, Ksenofona, Ktesije i Diodora, pri čemu poslednjoj dvojici ne treba verovati. Imena naroda kao što su Vavilonci, Asirci, Egipcani i Persijanci malo su nam govorila, a teritorije njihovih država predstavljale su na mapi bele mrlje. Zato nije čudno, što je Biblija, istrgnuta iz istorijskog konteksta, postala polje najfantastičnijih tumačenja. Nije postojala nikakva mogucnost potvrde šta je u njoj legenda a šta istorijska istina.

Magle neznanja počele su da se dižu tek početkom epohe velikih arheoloških otkrica polovinom prošloga veka. Ispod pustinjskog peska izvađeni su na površinu divni istorijski spomenici zaboravljenih kultura: hramovi i grobnice faraona kao i ruševine hramova kraljevskih dvoraca u Horsabadu, Hatuši, Ninivi, Vavilonu, Uru, Ugaritu, Mari i mnogim drugim drevnim gradovima Mesopotamije i Sirije. U arheološkim nalazištima pronađena je ogromna količina pisanih dokumenata, doslovno čitave biblioteke i arhive. Tako se u ruševinama dvorca asirskog cara Asurbanipala u Ninivi sačuvalo čak dvadeset pet hiljada glinenih pločica s tekstovima pisanih klinastim pismom. Ono sadrži diplomatsku prepisku, ugovore, molitve, spomenike književnosti i religiozne mitove proteklih vekova, pored ostalog i ep o Gilgamešu u

kome se nalazi priča o potopu. Godine 901. u Suzi je pronađen kodeks zakona vavilonskog cara Hamurabija (1750-1890. godine pre nove ere). Kako se pokazalo, taj kodeks bio je izvor nekih pravnih propisa Petoknjižja.

Kada je Francuz Šampolion (1790-1832.) dešifrovao egipatske hijeroglife, a Nemac Grotefend (1775-1853.) prodro u tajne klinastog pisma, počelo je odgonetanje tih dokumenata. Taj posao nikako nije završen, ali vec danas stoje pred nama u punom svetlu malo poznati ili potajno zaboravljeni narodi staroga sveta: Sumeri, Vavilonci, Asirci, Haldejci, Feničani, Filistejci, Hetiti, Mitani, Persijanci, Aramejci i Egipcani. Znamo vec dosta o njihovoj kulturi, religiji i običajima, a istoriju mnogih od tih naroda danas znamo tako detaljno da su na tu temu vec napisane opširne knjige.

Polovinom prošlog veka započeta su arheološka ispitivanja i u Palestini. Otkopana je vecina gradova čija smo imena znali isključivo iz Biblije. U njihovim ruševinama nađena je potvrcm niza biblijskih svedočanstava, pored ostalog i nepobitni dokazi osvajačke kampanje Isusa Navina, ostaci građevinarstva iz vremena Saula, Davida i Solomona kao i pustošenja izazvana najezdama Aramejaca, Asiraca i Haldejaca. S druge strane, egipatski, asirski, haldejski i persijski natpisi i dokumenti omogucili su nam da utvrdimo da u Bibliji nije sve legenda i fantazija i da su tu neke istorijske istinite činjenice.

Jevrejski narod, slično svakom drugom narodu, nije mogao da živi u potpunoj kulturnoj i običajnoj izolaciji, pogotovo što je to bio mlad nanrod u odnosu na stare, bogate i zrele civilizacije koje su ga okruživale. Istorijska kritika bavi se otkrivanjem tih veza i u tom pogledu može da pripiše sebi neke nesumnjive uspehe. Pre svega, metodom korelacije uspela je da delimično rekonstruiše hronologiju biblijske istorije, dopuni ili utvrdi neke epizode koje Biblija ili precutkuje ili opisuje lakonski ili jednostrano i da osvetli političke motive mnogih događaja koje nismo razumeli. Jednom rečju - da dosta naivno ispričanoj biblijskoj istoriji da neki pragmatični red uzroka i posledica.

Za nas je bilo važnije da utvrdimo tesnu povezanost običaja, zakonodavstva i religije. Tim pitanjima posvecujem u knjizi dosta prostora. Dovoljno je tu istaci kao primer da su se zakoni Mojsijevih

"Deset božjih zapovesti" obrazovali pod uticajem mesopotamskog zakonodavstva, da su priča o nastanku sveta, potopu i niz drugih priča pozajmljene iz vavilonske mitologije, da su čak i cela eshatologija proroka, kao strašni sud, nagrada i kazna posle smrti, nebo i pakao, anđeli i sotone, stranog porekla. Jednom rečju - sve naše religijske koncepcije i zakoni vere stariji su desetak stoleca od Biblije koja nam ih je prenela.

Pod uticajem svih tih otkrica počeli smo na Bibliju da gledamo drugim očima i na naše iznenađenje shvatili smo da je ona jedno od najvecih remek-dela svetske književnosti, delo izuzetnog realizma u kome kulja i ključa autentični život.

Jednostavno, teško je poverovati da je taj bogati kaleidoskop priča punih plastičnosti, života i kolorita kao i ljudi od krvi i mesa - mogao da nastane u tako dalekoj prošlosti i da se održao do naših dana.

U toj zbirci priča, bajki, poema, poezije i nadahnutih proročanstava, nadareni narod pokazao je svoju životnu mudrost, pronikao u najintimnije dubine ljudske prirode i hrabro postavio pitanje o smislu života. Tema Biblije je viševekovna istorija jevrejskih plemena, tokom vremena ulepšana raznim neobičnim pričama i legendama.

Sadržaj Biblije je tako bogat, koliko je bogat i sam život. Idilične scene idu uporedo s krvavim ratovima, ekscesima, scenama raskalašnosti i razvrata, kao i epizodama koje potresaju svojom tragikom. A kakvo je tu bogatstvo u galeriji ličnosti koje se pojavljuju! Dovoljno je u jednom dahu navesti Samsona, cara Saula koji se razdire u osamljenosti, poluludilu i porazu ili prefinjenog, mnogo snalažljivijeg Solomona, koji je na trgovini konjima i proizvodnji bakra stekao veliki imetak.

Vrhunac tih događaja je kolektivna tragedija jevrejskog naroda, oteranog u vavilonsko ropstvo. Ali kao u dobro napisanoj tragediji, na kraju dolazi katarza, očišcenje i rehabilitacija. Izgnanicima nije bilo baš toliko loše u Vaviloniji, a ipak umirali su od čežnje za svojom zemljom. Sedeci pored Eufrata, pevušili su svoje pokajničke pesme i nisu gubili nadu da ce im svanuti sloboda.

Kada im je persijski car dozvolio povratak, pateci išli su kroz pustinju i neprohodne planine da na ruševinama opustošenog i osiromašenog Jerusalima grade novi život. Pod uticajem patnji i iskustva neki proroci su u nadahnutim vizijama propovedali sopstvenu etiku, socijalnu

pravdu i viši stupanj monoteizma, oslonjenog na veru i da svima vlada samo jedan Bog. U pohodu jevrejskog naroda ka višim oblicima života upravo vidim ranije pomenutu razvojnu liniju koja čini suštinu istori-je ljudskoga roda.

Eto, tako mi je izgledala Biblija kada sam pristupao pisanju ove knjige. Teškoca je bila u tome što sam imao posla s dvojnošcu materijala: s tekstom Biblije i ogromnim naučnim podacima koji su cela poglavlja jevrejske istorije ili njene detalje predstavljali u zadivljujucem svetlu. Trebalo je ta dva elementa spojiti u knjizi koja je trebalo da se razlikuju od naučnih ili čak i od naučno-popularnih rasprava.

Radilo se o tome da se čitaoci upoznaju sa sadržajem Biblije i da je čitaju tako kako je danas tumači nauka. Zato sam knjizi dao dvokolosečnu kompoziciju: posebno sadržaj Biblije, a posebno komentar. Tako je nastala ta čudna i pomalo rizična forma koja se, nadam se, nece pokazati previše nepodesna za čitanje.

Parafrazirajuci biblijski tekst trudio sam se da ga predstavim na što komunikativniji način, kako bi ga današnji čitalac mogao čitati bez napora i usresrediti pažnju na samu sadržajnu vrednost. фзод toga sam se oslonio na osavremenjeni prevod Vujka koji je tako oduševljavao Mickjeviča, Slovockog i Sjenkjeviča, a koji sadrži mnoge nepreciznosti kao i puno izraza i jezičkih obrta koji su promenili značenje ili su postali nerazumljivi. Moja priča sačuvala je ponegde tu laku poetiku arhai-zma koji stvara željenu klimu drevnosti.

Opšte uzev, trudio sam se da se doslovno držim dvokolosečne kompozicije knjige.

Ali u slučajevima kada je priču bilo moguce dopuniti, naslikati ili oživeti podacima dobijenim zahvaljujuci arheološkim otkricima, nisam se ustezao da to učinim. To se, na primer, odnosi na grad Ur i činjenice koje priču o Avramu čine plastičnom i živom.

Ostali problemi s kojima sam se borio bili su psihološki motivi nastali na temelju mnogih događaja. Biblija je u tom pogledu uglavnom umerena, mada je često u toj meri nejasna da nagoni na razmišljanje. Zašto su Leviti podigli bunu protiv Mojšija, zašto su mu otkazali poslušnost njegova braca i sestre, zašto se prvosveštenik Aron odrekao Jehove i ustanovio kult zlatnog teleta? Takvih intrigirajucih pitanja u Bibliji ima mnoštvo. Ako sam se odvažio da na neka od njih

odgovorim, odgovore sam pokušao da nađem ili na temelju istorijskih podataka ili u logičnom zaključku koji spontano proističe iz okolnosti koje prate dati događaj.

OD STVARANJA SVETA DO VAVILONSKE KULE

STVARANJE SVETA

U početku Bog stvori nebo i zemlju. Zemlja je bila bezoblična, pusta i utonula u večnu tamu. Svuda se rasprostirala samo voda, a nad njom lebdeo duh božji, l Bog reče: neka bude svetlost! Videci da je svetlost dobra, odvoji je od tame i nazva dan, a tamu noc. Sutradan stvori nebeski svod koji razdvoji vodu na dva dela: na onaj na zemlji i na onaj koji kao oblaci i kiše lebdi na nebu. Trecega dana sakupi vodu ispod neba na jedno mesto i ukaza se suvo kopno, l vodenu masu nazva morem, a kopna zemljom. Zatim naredi da zemlja obraste mnogim vrstama biljaka koje daju seme i drvece koje rađa plod. Četvrtoga dana stvori dva nebeska tela koja svetle na svodu: vece koje svetli danju i manje da osvetli noc. Tako nastadoše sunce i mesec da odvoje dan od noci i da označavaju godišnja doba, dane i godine. Na nebeski svod smesti bezbroj zvezda.
Petoga dana dade život morskim nemanima i svim ostalim živim bicima što se krecu u vodi, i pticama što lete nad zemljom, l blagoslovi ih govoreci: rastite i množite se i punite vodu i vazduh. Šestoga dana stvori stoku, vodozemce i sve druge vrste životinja što hodaju zemljom. Na samom kraju načini čoveka "po obličju svojemu", da vlada zemljom i svim što živi i raste na zemlji. Sedmoga dana odmori se Bog od svih dela svojih, blagoslovi taj dan i učini ga praznikom za večna vremena.

ADAM l EVA U RAJU.

U plodnoj ravnici na istoku Bog Jehova stvorio je vrt, poznat kao rajski

vrt, stavio u njega Adama (što znači: čoveka), da njime upravlja i da se o njemu stara.
Raslo je tamo svakojako drvece, lepo za oko i korisno za jelo "i drvo od života usred vrta i drvo od znanja dobra i zla". Iz raja je tekla velika reka natapajuci biljke. Na mestu gde je izlazila iz raja granala se na četiri glavne reke sveta. Jedna se zvala Fison i tekla oko zemlje Evilske, gde se nalazi najfinije zlato, mirisna smola i dragi kamen oniks. Druga se zvala Geon i tekla oko zemlje Huske. Trecoj je ime bilo Hidekel i tekla je istočno od Asirije, a četvrtoj Eufrat. Jehova je dozvolio Adamu da može jesti voce sa svih drveta osim s "drveta od znanja dobra i zla", čije plodove mu je zabranio da jede pod pretnjom smrti. Bog Jehova je video, da nije dobro da čovek bude sam i doveo mu je u raj sve životinje koje žive na zemlji i ptice koje lete vazdu-hom. Adam je dao imena sisarima, pticama i svim drugim bicima, ali ipak se osecao usamljenim, jer nije imao druga sebi ravnim. Tada Gospod pusti na Adama tvrd san, izvadi mu jedno rebro i stvori od njega ženu. I tada Adam reče: "Sada eto kost mojih kosti, i telo mojeg tela. Neka joj bude ime čovječica, jer je uzeta od čovjeka.

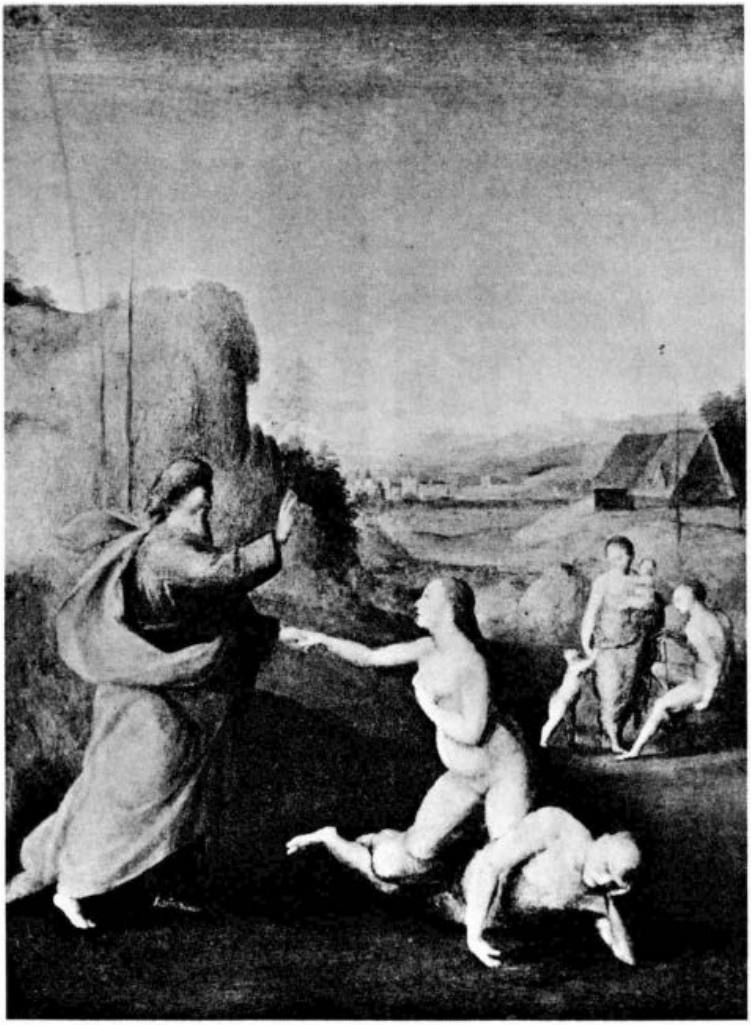

Fra Bartolommeo della Porta: *Stworzenie Ewy*

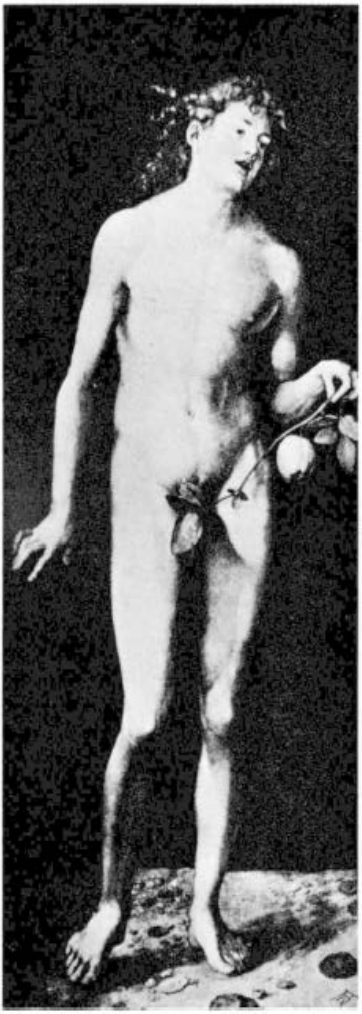

Albrecht Dürer: *Adam*

Albrecht Dürer: *Ewa*

Za to ce ostaviti čovek oca svojega i mater svoju, i prilepice se k ženi svojoj, i bice dvoje jedno telo." Oboje su bili nagi, ali se nisu stideli. Među životinjama koje je Bog stvorio najlukavija je bila zmija i ona jednom upita ženu zašto im je Bog zabranio da jedu plodove s "drveta od znanja dobra i zla".
Na to žena odgovori: "Da ne bismo umrli". "Sigurno necete umreti" - tvrdila je lukava zmija i uveravala da Bog ne dozvoljara da jedu plodove sa tog drveta, jer ce im se otvoriti oči i tako ce kao i Bog da spoznaju dobro i zlo. Žena izbliza pogleda "drvo od znanja doba i zla" i vide njegovu lepotu i plodove što daju mudrost. Uzbra, dakle, zabranjeno voce, okusi ga, a potom nagovori i muža na to.
Tada im pade zaslon sa očiju i videše da su nagi. Bi ih sramota, pa nakidaše smokvino lišce da zaklone tela. Kad Bog prolaziše rajem, Adam se sa ženom sakri među drvece. A Gospod viknu Adama: "Gde si?". A on odgovori: "Čuh glas tvoj u vrtu, pa se poplaših, jer sam go, te se sakriti". Na to Bog upita: "Ko ti kaza da si go? Da nisi jeo s onog drveta što sam ti zabranio da jedeš s njega?"..Adam je svu krivicu svalio na ženu, a ona je za sve okrivila zmiju koja ju je zavela i nagovorila da pojede zabranjeno voce. Gospod se razgnevi na zmiju, prokle je i kazni da za večna vremena puzi, jede zemlju i bude u neprestanom ratu sa čovekom. Ženi, pak, reče da ce u mukama rađati decu i od sada biti pod vlašcu muža. Na kraju se obrati Adamu: "... zemlja da je prokleta s tebe: s mukom ceš se od nje hraniti do svojega veka. Trnje i korov ce ti rađati, a ti ceš jesti zelje poljsko. Sa znojem lica svojega ješceš hleb, dokle se ne vratiš u zemlju od koje si uzet, jer si prah i u prah ceš se vratiti."
Adam dade svojoj ženi ime Eva, jer je trebalo da bude majka svih ljudi na zemlji. A Gospod načini grešnom paru odecu od životinjske kože da pokrije njihovu nagost i izgna ih iz raja, jer ne htede dopustiti da jedu voce s "drveta od života" i tako steknu besmrtnost. Na vratima raja postavi ogromnog krilatog heruvima sa ognjenim mačem.

KAIN I AVELJ.

Adam i Eva imali su dva sina: starijeg Kaina i mlađeg Avelja.
Avelj je bio pastir, a Kain ratar. Jednoga dana Kain je Bogu prineo na žrtvu plodove zemaljske, dok mu je Avelj podario prvorođeno jagnje svoga stada. Gospod je s ljubavlju primio darove Avelja, dok Kainovu žrtvu nije ni pogledom udostojio. Kain se zbog toga neizmerno rasrdio i smrknuo. Tada ga Gospod upita:
"Što se srdiš? Što li ti se lice promeni? Neceš li biti mio, kad dobro činiš? A kad ne činiš dobro, greh je na vratima." Kain nije poslušao opomenu. Razjaren zavišcu namamio je Avelja u polje i podmuklo ga ubio. Kad Bog vide zločin ponovo se oglasi i upita Kaina: "Gde ti je brat Avelj? A on odgovori: "Ne znam. Zar sam ja čuvar brata svojega?" Tada Bog u velikom gnevu reče: "Šta učini? Glas krvi brata tvojega viče sa zemlje k menL.Biceš potukač i begunac na zemlji, a ko tebe ubije, stici ce ga sedmostruka kazna." Krijuci se pred Gospodom, Kain je otišao u izgnanstvo i naselio se u zemlji Naidskoj, istočno od Edena. Tamo se oženio Evom i sa njom imao sina Enoha. Enohov praunuk bio je Lameh koji je imao dve žene. Sa Adom je imao sina Jovila, zaštitnika nomada i pastira. Njegov brat Juval bio je zaštitnik muzičara koji su svirali na citri i flauti. Druga žena, Sela, rodila je Tovela, veštog majstora u obradi bakra i gvozda. Adam je živeo 930 godina. Eva mu je izrodila sinove i kceri, a od njih je nastalo brojno potomstvo. Jedan od potomaka, Metuzalem, živeo je 969 godina. Unuk mu je bio Noje koji je imao tri sina: Sima, Hama i Jafeta.

POTOP.

Potomstvo Adama i Eve postepeno je naseljavalo zemlju. Ali ljudski rod bio je žigosan praroditeljskim gre horn. Čovek je teškim znojem dolazio do hleba nasušnog, u njegovom srcu ugnezdili su se zloba i nemoral. Ljudi su dizali ruke jedan na drugog, ubijali se u neprestanim ratovima i međusobno pljačkali. Zemlja je bila puna nasilja i zločina, a u tom metežu nije obracana pažnja na upozoravajuci glas Stvoritelja.
Gospod se pokajao zbog svoga dela i iskreno patio zbog zločina ljudskog roda.
Resio je da uništi sve što živi na zemlji, i ljude i životinje, kako bi stao

na put gresima. Ipak nije hteo da se njegovo delo pretvori u prah i pepeo i da od njega ništa ne ostane. Nadao se da ce nova, druga generacija ljudi i životinja biti poslušnija i urediti bolji i srecniji svet. Od grešnika, samo je Noje, čovek smeran, stekao milost u očima Gospoda. On je imao tri sina: Sima, Hama i Jafeta koji, takođe, nisu

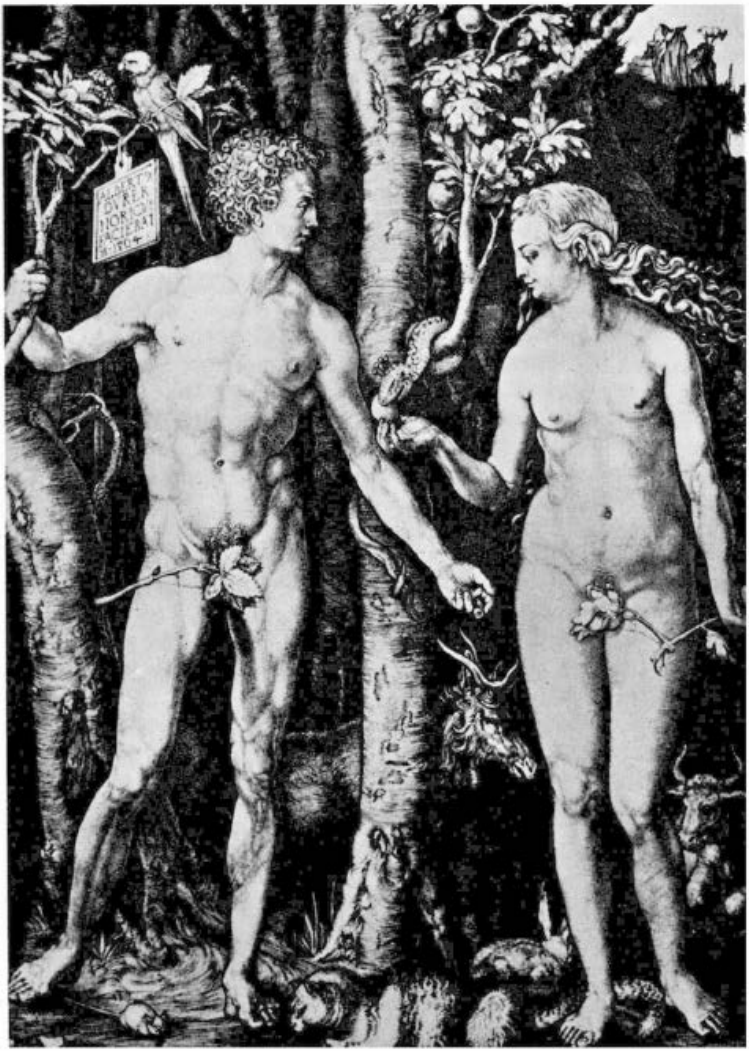

Albrecht Dürer: *Adam i Ewa*

Hugo van der Goes: *Kuszenie Ewy*

skrenuli s puta čestitosti. Na božju preporuku Noje je sagradio kovčeg od drveta, a otvore je zalio smolom. Kovčeg je bio dugačak trista, širok pedeset i visok trideset lakata, imao je tri tavanice, a samo jedan prozor i jedna vrata. Uz pomoc sinova Noje je završio kovčeg, iako mu je tada bilo vec šest stotina godina. Čim vide da je kovčeg gotov, Bog objavi da ce na zemlju pustiti potop. Odlučio je da spase samo Noja i njegova tri sina sa ženama i po jedan par svih četvoronožaca, gmizavaca i ptica, da bi se iznova množili. Noje je u kovčeg ubacio životinje, nagomilao hranu i zatvorio se s porodicom. Nakon sedam dana sručila se strahovitaltkiša, koja je padala četrdeset dana i četrdeset noci. Voda je sve više rasla, dok najzad nije potopila celu zemlju, čak i najviše planine. Sve živo, ljudi, životinje i ptice, bili su uništeni. Samo Nojev kovčeg sa njegovom porodicom i životinjama dizao se iznad površine vodenog beskraja. Kiša je najzad prestala da pada, ali je voda opadala veoma sporo i još sto pedeset dana nije moglo da se vidi ni parče kopna. Sedmog meseca kovčeg se zaustavio na vrhu planine Ararat u Armeniji, a desetog meseca izronili su iz vode vrhovi planina. Noje je sačekao još četrnaest dana, a onda je kroz prozor pustio gavrana da se uveri da li ce naci suvo kopno. Ali ptica se brzo vratila. Zatim je pustio golubicu, ali i ona se vratila ne našavši mesto na koje bi se spustila. Posle sedam dana ponovo je pustio golubicu koja se predveče vratila sa maslinovom grančicom u kljunu, što je na-goveštavalo da su se na zemlji pojavila suva mesta. Noje je sačekao još sledecih sedam dana i tada je treci put pustio golubicu, koja se ovog puta nije vratila, jer se zemlja vec potpuno osušila. Noje je izašao iz kovčega i sagradio žrtvenik Gospodu, kome je u znak zahvalnosti prineo žrtvu paljenicu. Gospod je odlučio da više nikada nece kazniti čovečanstvo potopom, a kao znak večnog zaveta između njega i svih živih bica na zemlji, postavio je na nebu luk svetlosti sedmobojne duge. Noje je ponovo počeo da obrađuje zemlju i gaji stoku. Zasadio je vinograd i naučio da pravi vino. Jednom je malo više popio, u oša-mucenosti je skinuo sa sebe odecu i tako nag zaspao u šatoru. U takvom stanju zatekao ga je Ham, otac Hananaca, i smejuci se, preneo braci šta je video. Ali Sem i Jafet pokazali su više poštovanja prema ocu i, da ne bi videli njegovu nagost, okrenuli su se i pokrili ga ogrtačem. Kada se Noje probudio i čuo kako se poneo Ham, tako se rasrdio da ga je prokleo i predskazao da ce njegovi potomci postati

robovi potomstva Sima i Jafeta. Noje je posle potopa živeo još 350 godina, dakle u trenutku smrti imao je 950 godina. Od njegovih sinova nastale su tri velike grane ljudskog roda na zemlji. Jafet je praotac severnih naroda, od Sima potiču Semiti, a Hamovi potomci su afrički narodi Hamiti. Jedan od Hamovih potomaka bio je Nevrod, koji se pred Gospodom proslavio kao veliki lovac.

VAVILONSKA KULA.

Ljudi su u početku govorili jednim jezikom. Oni su naseljavali ravnicu u zemlji Senarskoj u slivu Tigra i Eufrata. Zemlja je bila neizmerno plodna, pa su živeli sve bolje. Postali su gordi pa su resili da podignu kulu koja svojim vrhom doseže samo nebo. Umesto kamena koristili su opeku koju su spajali glinom. Kula je sve više rasla, dok se Gospod nije zabrinuo i odlučio da je vidi. Razgnevila ga je ljudska nadmenost, pa im je pomešao jezike da ne bi mogli da se među sobom sporazumevaju. Među graditeljima je nastao takav metež da su morali da odustanu od dalje gradnje i raspršili su se na sve strane sveta, ostavljajuci nagomilanu građu i oruđa kojima su se služili. A grad u kome se uzdizala kula i gde su izmešani jezici nazvan je Vavilon.

NEOBIČNA OTKRICA O STVARANJU SVETA, RAJU, POTOPU l VAVILONSKOJ KULI

Iz Biblije doznajemo da je prvobitna domovina Jevreja bila Mesopotamija.
Avramova porodica, pre nego što se doselila u Hanan, današnju Palestinu, živela je u Uru, drevnoj prestonici Sumera. Jevreji su, dakle, pripadali velikoj grupi naroda koja je u basenu Eufrata i Tigra stvorila jednu od najbogatijih kultura u istoriji čovečanstva. Pravi tvorci te velike kulture bili su Sumeri. Još u trecem milenijumu pre naše ere podizali su divne gradove, navodnjavali zemlju razgranatom mrežom kanala, razvili zanatstvo i stvorili sjajne spomenike umetnosti i književnosti. Akadi, Asirci, Vavilonci, Hetiti i Aramejci, koji su kasnije, redom osnivali svoje države u Mesopotamiji i Siriji, bili su učenici Зитеш, od kojih su primili veliko kulturno nasleđe.

Despotovine XIX veka o kulturi tih naroda imali smo veoma oskudne, čak nejasne podatke. Tek arheološka iskopavanja širih razmera izvršena u Mesopotamiji, otkrila su nam njihovu veličinu i bogatstvo. Otkopane su mocne metropole, kao što su Ur, Vavilon i Niniva, a u carskim palatama nađene hiljade tablica ispisanih klinastim pismom, koje su vec pročitane. Ti dokumenti sadrže istorijske hronike, diplomatsku prepisku, ugovore, mitove i religiozne spevove među kojima se nalazi najstariji ep čovečanstva, o sumerskom narodnom junaku Gilgamešu.

Dešifrovanje tekstova pokazalo je da Biblija, vekovima smatrana originalnom tvorevinom Jevreja i knjigom objavljenom, svojim korenima seže u mesopotamsku tradiciju i da su mnogi detalji i priče - u vecoj ili manjoj meri - pozajmljene iz bogate riznice sumerskih mitova i legendi.

U tome nema ničeg čudnog. U svetlu današnjeg istorijskog znanja smatrali bismo neobičnim da je drugačije. Znamo da kulture i civilizacije ne umiru bez potomstva, da najdragocenije plodove svog dostignuca, često vijugavim putevima, prenose na mlađe kulture. Smatrali smo donedavna da evropska kultura sve duguje Grčkoj, ali najnovija istraživanja pokazala su da smo u mnogim pogledima još uvek naslednici onoga što je pre pet hiljada godina stvorio genije sumerskog naroda. Kulture i narodi, u svom večnom proticanju, cvetaju i propadaju, ali njihova iskustva žive i obogacuju se u narednim pokoljenjima, zajednički deluju u stvaranju novih, zrelijih kultura.

U tom istorijskom kontinuitetu Jevreji nisu predstavljali niti su mogli da predstavljaju izdvojenu grupu. Njeni koreni leže u mesopotamskoj kulturi, iz nje su preneli u Hanan predstave, običaje i religiozne mitove koji su tokom milenija nastali pored Eufrata i Tigra. Jasne tragove tih dalekih uticaja nalazimo danas u biblijskim tekstovima.

Otkrivanje tih zavisnosti i pozajmica ipak nije tako jednostavno. Naselivši se u Hananu, Jevreji su se postepeno udaljavali od mesopotamskog uticaja. Mitove, priče i predstave, koje su poneli odande, prenosili su usmeno s pokoljenja na pokoljenje i tokom vekova su ih u tolikoj meri preinačili, da se jedino pomocu mesopotamskih izvora njihovo poreklo može prepoznati.

Zatiranju tih drevnih srodnosti najviše su doprineli sveštenički krugovi, koji su po povratku iz vavilonskog ropstva, dakle u periodu od VI do IV

veka pre naše ere, redigovali tekst Starog zaveta i preneli ga nam u obliku u kakvom ga imamo danas. U svojoj kompilaciji služili su se

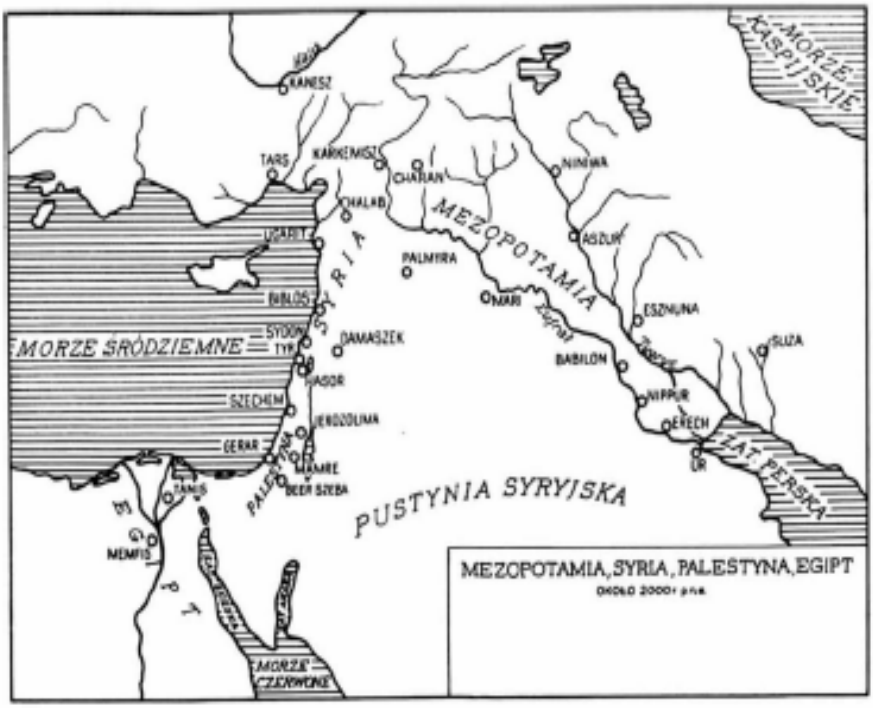

pradavnim narodnim predanjima, ali su ih bez skrupula prerađivali za svoje unapred određene religiozne svrhe.

Savremeno shvatanje o istorijskoj istini bilo im je strano. Priče koje su prenosila pokoljenja, služile su im samo za to da dokažu da je Jehova još od Avramovih vremena upravljao sudbinom svog izabranog naroda.

Na srecu naučnih istraživača, u tom svom radu na prepravkama, sveštenici nisu uvek bili dosledni. U biblijskim tekstovima prevideli su mnoge pojedinosti koje otkrivaju tesnu povezanost s mesopotamskom kulturom. Njihov smisao nije se mogao protumačiti vekovima. Tek velika arheološka otkrica koja su nam omogucila da rekonstruišemo zaboravljene kulture Sumera, Akada, Asiraca i Vavilonaca, bacila su snop svetlosti na te nekada nerazumljive pojedinosti i iznela na videlo njihovo drevno poreklo.

Biblijska priča o nastanku sveta može da posluži kao primer kako su

sveštenici prepravljali stare mesopotamske mitove. Poznati arheolog Džordž Smit pročitao je na tablicama sa klinastim pismom ceo vavilonski spev o stvaranju sveta, poznat pod nazivom Enuma eliš, koji naizgled nema ničeg zajedničkog s biblijskom pričom. Sadržaj tog mitološkog epa, veoma skraceno, izgleda ovako: U početku je postojala samo voda i vladao je haos. Iz tog strahovitog haosa nastali su prvi bogovi. Posle mnogih vekova neki bogovi odlučili su da zavedu red na svetu. To je izazvalo gnev boga Abzua i njegove žene Tijamat, strašne boginje haosa. Buntovnici su se ujedinili pod vodstvom mudrog boga Ea i ubili Abzua. Tijamat, predstavljena u vidu aždaje, odlučila je da osveti smrt muža.

Tada su bogovi reda, pod vodstvom Marduka, u krvavom boju ubili Tijamat, a njeno ogromno telo rasekli na dva dela. od kojih je jedan deo postao zemlja a drugi nebo. A Abuzovu krv su pomešali s glinom i od te smese postao je prvi čovek.

Odmah nam se namece pitanje šta ta mračna, neizmerno primitivna kosmogonija može da ima zajedničko sa uzvišenom, monoteističkom pričom sveštenika koji su redigovali Stari zavet. A ipak postoje izvesne indicije po kojima se vidi da je ona na neki način morala predstavljati sirovu građu za jevrejsku, neuporedivo plemenitiju verziju.

Američki arheolog Džejms J. Pričard potrudio se da detaljno uporedi oba teksta i u njima je otkrio mnoštvo zapanjujucih analogija. Pada u oči, pre svega, isti redosled događaja u oba teksta: nastanak neba i nebeskih tela, odvajanje vode od zemlje, stvaranje čoveka šestoga dana, odmaranje Boga u Bibliji kao i zajednička gozba vavilonskih bogova sedmoga dana u tekstu Enuma Eliš.

Neki naučnici smatraju da tekst Knjige Postanja (3,5): "... pa cete tako kao bog znati šta je dobro a šta zlo" treba shvatiti u politeističkom smislu: " tako kao bogovi". Kada bi to stvarno bilo tako, tu bismo, zbog nepažnje judejskih redaktora, primetili tragove davnašnjih politeističkih shvatanja u biblijskim tekstovima. U šestom poglavlju iste knjige (stih 2), ljudi su nazvani "sinovima Božjim", a upravo tako vavilonski mit označava pobunjene bogove, pošto su stvarno bili sinovi boga Abzua i boginje Tijamat.

Dugo vremena istraživači su lupali glavu nad drugim stihom prvog poglavlja Knjige Postanja, u kome se govori o životvornom duhu

božjem koji se diže nad vodom. Taj stih je tumačen na različite, ponekad i fantastične načine, sve dok u ruševinama feničkog grada Ugarita (u blizini današnjeg Ras šamra u Siriji) nisu nađene tablice s klinastim pismom koje sadrže zbirku mitoloških poema. U kosmogoničnom mitu naučnici su naišli na tekst prema kome je Bog sedeo na vodi kao ptica na jajima i iz haosa izlegao život. Nema razloga za sumnju da je biblijski duh božji koji se diže nad vodom odjek ovog ugaritskog mita.

Biblijska priča o stvaranju sveta začelo je nastala u miru svešteničkog rada i kao intelektualna koncepcija teologa nije stekla popularnost u širokim masama jevrejskog naroda. Na uobrazilju običnih ljudi izgleda da su više delovali dramatični mitovi o herojskim borbama bogova sa džinovskim čudovištem haosa. U tekstovima Staroga zaveta sačuvali su se jasni tragovi tih narodnih verovanja. U ugaritskoj poemi bog Bal odnosi pobedu nad sedmoglavim zmajem Levijatanom. U Knjizi proroka Isaije (27,1) čitamo doslovno sledece: "Tada ce Gospod pokarati mačem svojim ljutim i velikim i jakim levijatana, krivuljastu zmiju, i ubice zmaja koji je u moru." Zmaj se javlja i pod imenom Ra-hab. Sukob Jehove sa Rahabom pominje se i u Knjizi o Jovu, u jednom od psalama kao i Knjizi proroka Isaije.

Nalazimo se u srecnoj situaciji što možemo da sledimo put kojim se kroz istoriju prenosio mesopotamski mit o borbi bogova sa čudovištem. U vreme Sumera, bog pobednik koji je savladao zmaja, bio je Enlil. Kad je Mesopotamiju pokorio akadski car Hamurabi, ukrotitelj zmaja bio je Marduk. Minuli su vekovi i hegemoniju nad međurečjem Tigra i Eufrata zadobili su Asirsci, a tada je počast najvišeg božanstva u državi stekao Ašur. Asirski pisari izbrisali su na tablicama ime Marduka, a na njegovo mesto ispisali ime svog plemenskog boga Ašura. To su, međutim, uradili nepažljivo i na nekim mestima teksta prevideli Mardukovo ime.

Mit je potom dospeo u Palestinu i Jevreji su naložili Jehovi da se bori sa čudovištem Levijatinom ili Rahabom. Po mišljenju pojedinuh naučnika mit je dospeo čak u hrišcanstvo u vidu legende o svetom Đorđu koji ubija aždaju.

U vezi s biblijskom pričom o stvaranju sveta treba na kraju, kao zanimljivost, da dodamo činjenicu veoma karakterističnu za ljude koji

su u Starom zavetu videli alfu i omegu celokupnog ljudskog znanja. Godine 1654. nadbiskup Ašer iz Irske izjavio je da posle ozbiljnog proučavanja Svetoga pisma proizlazi da je Bog stvorio svet godine 4004. pre naše ere. Taj datum je tokom čitavog veka stavljan u naredna izdanja Biblije, a onaj ko bi u to izražavao sumnju, smatran je za jeretika.

Nadbiskupa Ašera ipak je napao biskup Lajtfut, prebacujuci mu nepreciznost u proračunima. Prema njegovom mišljenju svet je nastao 23. oktobra 4004. pre naše ere u 9 sati ujutru.

Kada je reč o raju, on je takođe plod sumerske mašte. U mitu o bogu Enkiju raj je predstavljen kao vrt pun vocaka u kome ljudi i životinje žive u najboljoj slozi, bez patnje i bolesti. On leži u zemlji Dilnum u Persiji. Biblijski raj nesumnjivo može da se smesti u Mesopotamiju, jer iz njega izviru četiri reke, od kojih su dve Eufrat i Tigar.

U oba mita postoje upadljive sličnosti. Nije naš zadatak da ulazimo u najsitnije detalje, ali treba podvuci da i jedna i druga priča sadrže ideju o padu čoveka.

U Bibliji zmija nagovara Adama i Evu da okuse voce sa "drveta od znanja dobra i zla", a u mesopotamskom mitu dvolični savetodavac je bog Ea. Obe virzije izražavaju misao da poznavanje dobra i zla, tj. mudrost, izjednačava čoveka sa bogovima i obezbeđuje mu besmrtnost. Setimo se da je u raju pored "drveta od znanja dobra i zla" raslo i "drvo od života" koje daje besmrtnost. Jehova je prognao Adama i Evu ne samo zbog neposlušnosti, vec i u strahu da ne posegnu za vocem sa "drveta od života" i postanu besmrtni kao Bog. U trecem poglavlju Knjige Postanja (stih 22) čitamo sledece: "I reče Gospod Bog: eto, čovek posta kao jedan od nas (opet ostatak politeizma) znajuci što je dobro što li zlo; ali sada da ne pruži ruke svoje i uzbere i s drveta od života, i okusi, te do veka živi!"

U izvesnoj meri je i razjašnjeno poreklo biblijske zmije-iskušitelja. Sumerski junak Gilgameš otišao je na rajsko ostrvo gde je živeo miljenik bogova Ut-Napištim da od njega dobije biljku života. Kad se vracao preko reke, jedan od bogova, ne želeci da čovek postane besmrtan i njemu ravan, pretvorio se u zmiju i izronivši iz vode oteo je Gilgamešu čudotvornu biljku.

Uzgred rečeno, u toj sumerskoj legendi verovatno treba tražiti

objašnjenje zbog čega su Jevreji vekovima, od Avramovih vremena, predstavljali Jehovu u vidu zmije. Tek su sveštenici, u svom ikonoboračkom žaru, uništavali te simbole žigošuci ih kao znak idolopoklonstva.

U ruševinama jednog mesopotamskog grada arheolozi su našli akadski pečat sa ugraviranom scenom koja verovatno predstavlja prototip priče o Adamu i Evi. Na tom duborezu vidimo drvo sa zmijom, a sa obe njegove strane po jednu figuru: muškarca sa rogovima i ženu. Treba pošteno priznati da su konture figura jako nejasne i zato ih je teško razaznati, zbog čega su neki istraživači izrazili sumnju da taj pečat ima bilo šta zajedničko sa mitom o prvom čoveku. Pošto ipak nisu uspeli da nađu drugo, ubedljivije objašnjenje scene, preovlađuje gledište da je zaista nađen dokaz po kome je još u Mesopotamiji postojao mit o Adamu i Evi.

Ljude je od pamtiveka intrigiralo pitanje zašto je Bog stvorio Evu na tako neobičan način, od rebra Adamovog. Naime, imao je dovoljno zemlje od koje je mogao da napravi i ženu, kao što je to uradio sa čovekom. Tablice sa klinastim pismom otkopane u ruševinama Vavilona dale su nam upravo zapanjujuce objašnjenje. Ispostavilo se da se cela stvar zasniva na veoma zabavnom nesporazumu. U sumerskom mitu bog Enki ima bolesno rebro. Na sumerskom jeziku reč rebro glasi ft. Boginja koju su pozvali da izleci rebro boga Enkija zove se Ninti, odnosno Žena od rebra. Ali ninti takođe znači i dati život. Prema tome, Ninti može da znači Žena od rebra kao i Žena koja daje život.

l u tome je upravo izvor nesporazuma. Jevrejska plemena zamenila su Ninti Evom, pošto je Eva bila njihova legendarna pramajka čovečanstva, odnosno Žena koja daje život. Ali se ni drugo značenje reci Ninti (Žena od rebra) nije nekako izbrisalo iz pamcenja Jevreja.

U narodnim predanjima zbog toga je nastala zbrka. Još od mesopotamskih vremena se pamtilo da Eva ima nečeg zajedničkog sa rebrom i zahvaljujuci tome nastala je čudnovata verzija da je ona stvorena od Adamovog rebra.

To je još jedan dokaz u kojoj meri Jevreji u svojim predanjima duguju narodima Mesopotamije.[1]

[1] U vezi sa postankom Adama treba navesti neobično zabavan događaj

Ali izgleda da je legenda o Kainu i Avelju isključivo tvorevina jevrejske mašte.
Jevrejska plemena su nastojala da u toj legendi objasne sebi zašto je Jehova, njihov dobrodušni tvorac, osudio ljudski rod na stalan naporan rad, patnje i bolesti. Među nekim istraživačima Biblije postoji mišljenje da je ona i odraz sukoba koji su u drevna vremena izbijali između nomadskih stočarskih naroda i stalno naseljenog stanovništva koje se posvetilo zemljoradnji, l Jevreji su u to vreme bili stočari i zato je Avelj, pastir, u njihovom predanju bio miljenik Jehove i nevina žrtva zemljoradnika Kaina. Treba uzgred naglasiti da je u istoriji razvitka čovečanstva bilo upravo obrnuto: nomadska plemena bila su ta koja su napadala miroljubivo nastrojene zemljoradnike. Ta pristrasnost u biblijskoj legendi je u svakom slučaju karakteristična i svedoči o tome da je priča o Kainu i Avelju nastala u veoma davnim vremenima, još dok su Jevreji vodili nomadski način života. U vreme kada su se vec naselili u Hananu i sami morali da se brane od napada ratobornih pustinjskih plemena, legenda je u izvesnom smislu postala anahronizam, ali se ipak održala kao dragocena zaostavština od predaka nomada.
Sedamdesetih godina prošlog veka ogromno uzbuđenje izazvalo je otkrice koje se odnosi na biblijski potop. Skromni radrA Britanskog muzeja u Londonu, Džordž Smit, jednoga dana se prihvatio dešifrovanja tablica sa klinastim pismom poslatim iz Ninive i složenih u podrumu muzeja.
Na svoje zaprepašcenje, naišao je na prvi spev u istoriji čovečanstva koji opisuje dela i doživljaje legendarnog sumerskog junaka Gilgameša. U jednom trenutku činilo mu se da sanja. Naime, na nekim tablicama

---

koji se pre nekoliko godina desio u Kongresu Sjedinjenih Američkih Država. U vladinoj brošuri Ljudske rase crtač je prikazao Adama s pupkom. To je izazavalo interpelaciju kongresmena iz Severne Karoline Karla T. Darhema. On je crtež označio kao jednu od pojava širećе komunističke propagande, jer Adam, koga je Bog načinio od zemlje nije imao majku i stoga nije mogao da ima pupak. U burnoj diskusiji, vatrenog poklonika Biblije umirila je činjenica da se u Vatikanu nalazi slika Mikelanđela na kojoj je Adam takođe prikazan s pupkom.

našao je odlomke priče o potopu, zapanjujuce slične biblijskoj verziji. Kada ih je objavio, podigla se bura protesta među bogomoljcima viktorijanske Engleske, za koje je Biblija bila sveta knjiga, Bogom nadahnuta. Nisu mogli da se pomire s mišlju da je priča o Noju mit, pozajmljen od Sumera. To što je Smit pročitao, po njihom mišljenju bila je samo slučajna podudarnost detalja. Spor bi definitivno mogao da se resi samo pronalaženjem tablica koje nedostaju, što je izgledalo potpuno neverovatno. Ali Džordž Smit nije odustajao. Otputovao je u

Rafael: *Upadek*

Tintoretto: *Upadek*

Michał Anioł: *Upadek* (fragment)

Mesopotamiju i - gle čuda - u ogromnim ruševinama Ninive našao je nedostajuce delove priče koji su u potpunosti potvrdili njegovu tezu. O tome su svedočili takvi identični detalji, kao što je puštanje na slobodu gavrana i golubice, planina na kojoj se zaustavio kovčeg, vreme trajanja potopa i moralna poruka potopa: kažnjavanje čovečanstva zbog grehova i spašavanje pravednog čoveka. Naravno da postoje i razlike.
Sumerski Noje zove se Ut-napištim, u prauzoru mita postoji mnoštvo bogova sa svim ljudskim slabostima, dok u Bibliji potopom ljudski rod kažnjava Jehova, tvorac sveta, prikazan u svom veličanstvu svoje moci. Prerada mita u monoteističkom duhu potiče nesumnjivo iz kasnijih vremena, a svoju konačnu religioznu i etičku produbljenost verovatno duguje redaktorima iz svešteničkih krugova.
Iskusni istoričar zna da su legende često poetizovana istorija i da mnogo puta sadrže neku istorijsku istinu. Namece se, dakle, pitanje da li je možda priča o potopu odraz neke pradavne elementarne katastrofe koja se duboko urezala u secanje ljudskih pokoljenja.
To pitanje je na neverovatan način resio veliki engleski arheolog Lionard Vuli, pronalazač Ura. Na ogromnom smetlištu, na kome su se hiljadama godina taložile naslage pod zidovima sumerske prestonice, iskopao je jamu i na dubini od četrnaest metara otkrio grobnice sumerskih kraljeva s početka treceg milenijuma pre naše ere, u kojima se nalazilo ogromno blago, čak i posmrtni ostaci sahranjenih vladara.
Ali Vuli je po svaku cenu želeo da utvrdi šta se krije ispod ogromnog groblja.
Kada su probili sledeci sloj, radnici su naišli na rečni mulj, bez tragova ljudskog bitisanja. Da li su možda vec doprli do prvobitnog terena iz doba kada u Mesopotamiji još nije bilo ljudskih naselja? Pomocu proračuna metodom triangulacije, arheolog je došao do zaključka da još nije dosegao netaknuto tlo, jer je mulj ležao iznad okolnog terena i činio je vidljivi brežuljak. Dalje prekopavanje groblja donelo je nesvakidašnje otkrice. Pod slojem mulja debljine tri metra pojavili su se novi tragovi naseobine: cigle, smece, pepeo sa ognjišta i komadi keramike, i oblik i ornament grnčarskih komadica potvrđivali su da te iskopine pripadaju sasvim drugoj kulturi od onih koje su ležale na sloju rečnog mulja.
Taj raspored slojeva može se objasniti samo ovako: neka poplava

stravičnih razmera uništila je nepoznatu nam ljudsku naseobinu

Michał Anioł: *Wygnanie z raju*

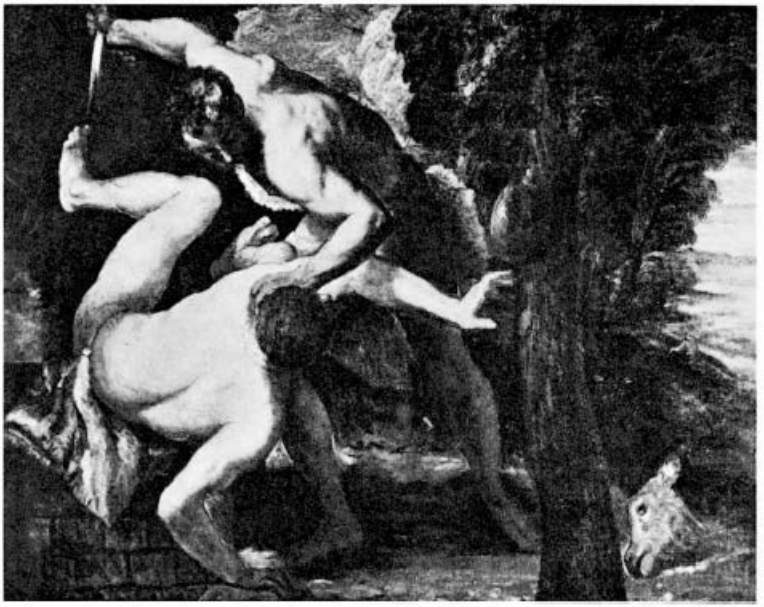

Tintoretto: *Kain i Abel*

Rafael: *Budowa arki*

zagonetne starosti, a kad se voda povukla došli su drugi ljudi i ponovo naselili Mesopotamiju. To su bili Sumeri, stvaraoci najstarije poznate civilizacije sveta.

Da bi se nagomilalo tri metra mulja i blata, voda je na tom mestu morala da stoji veoma dugi vremenski period na visini od skoro osam metara. Izračunato je da bi pri takvom nivou vode bila poplavljena cela Mesopotamija. Bila je to kataklizma takvih razmera kakva se u istoriji retko srece, ali ipak lokalnog karaktera. Ali za ondašnje stanovništvo oblast koju je zadesila katastrofa predstavljala je čitav svet, a poplava je značila opšti potop kojim su bogovi kaznili grešno čovečanstvo. Priče o katastrofi kružile su vekovima od Sumera do Akada i Vavilonaca. Iz Mesopotamije u Hanan su ih preneli Jevreji, izmenili na svoj način i upravo tu verziju stavili u svete knjige Staroga zaveta.

U svim gradovima pored Eufrata i Tigra uzdizale su se veoma visoke građevine neobičnog oblika. Sastojale su se od četvrtastih ili oblih blokova koji su se nastavljali jedan na drugi a prema vrhu su se sužavali tako da je građevina ličila na stepenastu piramidu. Na zasečenom vrhu obično se nalazio mali hram posvecen lokalnom bogu. Do hrama su vodile trokrake kamene stepenice. Za vreme bogosluženja u belo obučeni sveštenici koračali su po njima u svečanoj povorci uz pevanje hora i zvuke muzičkih instrumenata. Najčuvenija od tih piramida, zvanih zigurat, nalazila se u ogromnoj i velelepnoj metropoli, Vavilonu. Arheolozi su iz ruševina otkopali njene temelje i donje delove zidina.

Znamo tačno kakav je bio arhitektonski izgled piramide, jer je na pločicama sa klinastim pismom bila i opisana i urezana. Imala je sedam spratova i bila devedeset metara visoka.

Postavljalo se pitanje da li je vavilonska piramida bila prauzor za Vavilonsku kulu iz Biblije. Poznati francuski naučnik Andre Paro posvetio je toj zagonetki celu knjigu i na osnovu niza dokaza došao do zaključka da u to nema nikakve sumnje.

Ovde nije moguce da navedemo celokupnu njegovu dosta složenu i iscrpnu dokumentaciju. Zadovoljimo se zato samo najvažnijim dokazima.

Po biblijskoj priči, dok su još govorili jednim jezikom, ljudi su Vavilonsku kulu gradili u "zemlji Senarskoj", koju neki naučnici poistovecuju sa Sumerom.

Građa koju su oni koristili -opeke i rečna glina kojom su spajane, tačno

Michał Anioł: *Opilstwo Noego*

Bernardo Cavallino: *Ofiara Noego*

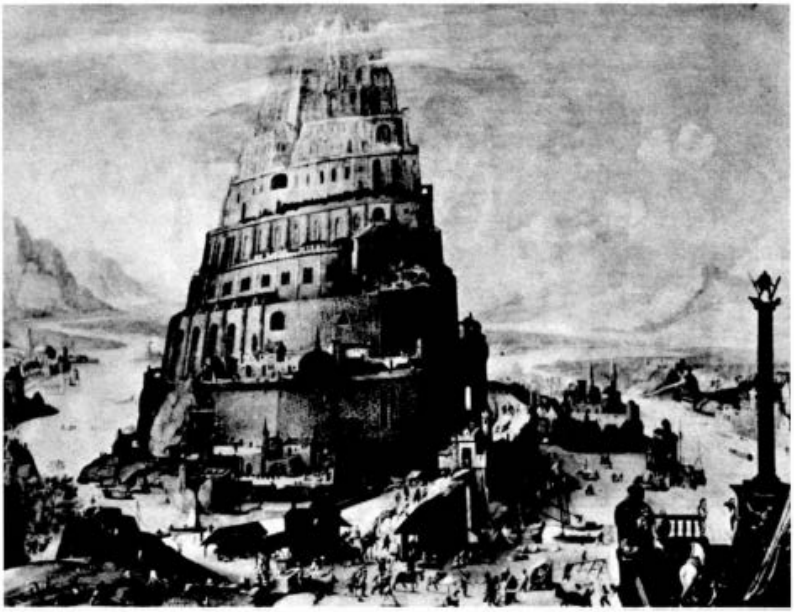

Jan Brueghel, zwany Aksamitnym: *Wieża Babel*

odgovara građi vavilonske piramide.
U Knjizi Postanja (11,7) čitamo sledece: "... da im pometemo jezik da ne razumeju jedan drugoga šta govore." Zašto su Jevreji Vavilonsku kulu smatrali simbolom ljudske oholosti i zašto je, po njima, Jehova baš tamo pomešao jezike Nojevih potomaka? Treba najpre reci da naziv metropole Vavilon na vavilonskom jeziku znači "božja vrata" (babilu), a na hebrejskom, reč koja slično zvuči balal, označava postupak mešanja. Zbog glasovne sličnosti ovih reci Vavilon je lako mogao da postane simbol jezičkog haosa na svetu, baš zato što je bio grad u kome se govorilo raznim jezicima.
Ne možemo da se čudimo ni tome što su Jevreji u Vavilonu i njegovoj piramidi videli otelotvorenje greha i arogancije prema Bogu. Vavilonski kraljevi izgradili su piramidu radom robova i ratnih zarobljenika, doteranih sa raznih strana sveta. U VII veku pre naše ere vavilonski kralj Nabopolasar pristupio je restauraciji drevne kule i između ostalog naredio da se ureze i sledeca rečenica: "Ljude mnogih naroda primorah da rade na obnavljanju kule."
Na taj robovski rad bili su sigurno primorani i Jevreji. U svom secanju sačuvali su teško vavilonsko ropstvo, a ta gorka uspomena našla je svoj odraz u priči o Vavilonskoj kuli. Kao što cemo videti kasnije, reminiscencija Vavilonske kule odrazice se još jednom u viziji nebeskih lestava, koje su se prisnile Jakovu, unuku Avramovom. Od vavilonskog doba tada je vec bilo proteklo mnogo vremena i jevrejska pokoljenja rođena u Hananu gotovo su potpuno zaboravila nepravde koje su njihovim precima naneli vavilonski kraljevi. Slika piramide nije im se istina izbrisala iz secanja, ali je dobila sasvim drugi smisao: bile su to lestve koje simbolizuju slogu čoveka i Jehove.

AVRAM, ISAK I JAKOV

AVRAMOVA PORODICA ŽIVI U URU.

Tara je imao tri sina: Arana, Avrama i Nahora.
Najstariji Aran umro je prerano ostavivši za sobom sina Lota. Avram se oženio Sarom, svojom sestrom po ocu, koja je bila nerotkinja. Tara je živeo u izobilju, u lepoj kuci sa brojnom poslugom i imao je robove, na stotine ovaca, zlato i srebro i sinove koji su ga odmenjivali u poslovima i starali se o pastirima na pašnjacima van grada. Sem toga bavio se i trgovinom buduci da je odavno napustio nomadski život. Bio je, dakle, ugledni građanin čuvenog grada Ura Haldejskog, kako ga naziva Biblija. Pošto nam Biblija ne daje nikakve informacije o tom gradu, mi tu prazninu popunjavamo podacima koje nam pružaju arheologija i istorija. Prestonica drevnih Sumera vec tada je bila stara preko hiljadu godina. Između tesno zbijenih kuca vijugale su uske, nekaldrmisane ulice, pune vreve. Kroz masu ljudi probijali su se karavani natovarenih magaraca i odredi kraljevskih telohranitelja. Samo kada su se pojavljivali dostojanstveni sveštenici u beloj lanenoj odeci, guste gomile su se razmicale sa izrazom smernog poštovanja. Visoko nad gradskim krovovima dominirala je kupasta piramida na čijem se vrhu nalazio hram boga meseca Nanar Sina. Bio je to jedan od onih zigurata, čuvenih ne samo u zemlji kraj Tigra i Eufrata, vec i u dalekom Egiptu, gde su od davnina postojale faraonske piramide, ubrajane u svetska čuda. U to vreme je okolina Ura izgledala kao pravi cvetajuci vrt. Sred mreže veštačkih kanala i kanalčica, koji su dovodili životvornu vodu iz sporog toka Eufrata, kupala su se u suncu polja pod ječmom i povrcem, maslinjaci, gajevi urmi i bujne livade. Dokle pogled seže, videli su se polunagi, preplanuli seljaci i robovi kako posluju na poljima. Eufratom su plovile barke pretovarene robom. Pred kapijom i pod zidinama grada logorovali su putujuci trgovci i nomadi sa svojim stadima, izmorenim od dugog puta.

TARA ODLUČUJE DA SE SELI U HARAN.

Tarina porodična kuca nalazila se pod samim odbrambenim bedemima. Jednospratna kuca, sagrađena od opeke i okrečena, izledala je raskošno, kako je i dolikovalo slobodnom građaninu Ura. Kroz mali trem, odmah iza ulazne kapije, gde je gost u malom bazenu mogao da opere noge i ruke, ulazilo se u svetio i čisto kaldrmisano dvorište. Na sprat su vodile kamene stepenice. Tamo su se nalazile sobe, sa spoljne strane povezane galerijom koja se oslanjala na četiri stuba. Sa kosog krova iznad galerije, kišnica je mogla slobodno da se sliva u dvorište, a odatle je kanalom oticala na ulicu. Iza stepeništa nalazio se toalet od terakote, kuhinja, ostava, kupatilo i prostorija u kojoj su robinje na žrvnju mlele žito. U prizemlju je bio sanktuarijum sa malim kipom kucnog božanstva, a ispod njegovog kamenog poda u glinenim kovčezima čuvani su ostaci umrlih članova porodice. Tara je upravljao imanjem, izdavao naređenja, svodio račune i trgovao. Ujutru i uveče svakoga dana klanjao se kucnom božanstvu, a za praznike odlazio pod piramidu i predano se molio €agu meseca, dok se povorka sveštenika u sjajnim odorama kretala stepeništem gore-dole uz zvonku jeku truba i pojanje hramskog hora. Izgledalo je da ce mu život proteci u miru i zadovoljstvu. Dočekao je poodmakle godine i stekao lep imetak.

Pa, ipak, jednoga dana je odlučio da zatvori velika vrata svoje kuce, da se odrekne udobnosti, zauvek napusti rodni grad i krene u novo lutanje, do dalekog gradica Harana, koji je ležao u slivu gornjeg Eufrata, na pritoci Nar Balih.

Prvi putnici i posrednici u tgovini u davnim vremenima bili su nomadi, koji su svoja stada gonili sa pašnjaka na pašnjak i u tim lutanjima zalazili veoma daleko. U početku su razmenjivali svoje proizvode - kožu, tkanine od kostreti, loj, maslac, mleko i meso - za robu koju nisu sami proizvodili. Vremenom su otkrili da mogu uvecati zaradu, kupujuci robu na jednom mestu i unosno je preproda-juci na drugom. U tome im je na ruku išla činjenica što su stalno bili na putu, a ljudi koji su živeli po selima i gradovima rado su koristili njihovo posredništvo. Tara je upravo na taj način stekao imetak. Kasnije se uverio da je bolje napustiti nomadski način života, naseliti se za stalno u Uru i posredovati između prijateljskih, često i rodbinski vezanih nomadskih plemena i kupaca njihove robe. Od tih putujucih trgovaca i uzgajivača stoke doznao je zanimljive stvari o gradicu Haranu i njegovoj okolini. Haran

se nalazio na jednom od najživljih trgovačkih puteva staroga sveta. Taj put koji su utrli karavani išao je od Persijskog zaliva uz Eufrat, kod Harana je naglo skretao na jugozapad, prolazio pored samih gradova Kadiš i Damask, presecao Hanan duž obale Sredozemnog mora i stizao do granica Egipta. Bio je to veoma zaobilazan put. Zašto su praktični trgovci prevaljivali stotine kilometara više umesto da se iz Ura spuste pravo na zapad u Hanan?

Morali bi tada prečicom da idu kroz užasnu, bezvodnu Sirijsku pustinju. Na to se moglo odvažiti jedino s kamilama, ali u to vreme čovek još nije bio pripitomio kamilu i tek u XII veku pre naše ere one su se pojavile kao tovarna životinja.

Pripitomili su je Beduini, na dalekim granicama Arabije, u tajanstvenoj zemlji koja je kasno stupila na istorijsku scenu. Tara je svakako znao da je okolina Hanana neverovatno plodna, da je imala vocnjake, obradiva polja i prostrane pašnjake. Znao je da tamo ima vode u izobilju, jer su Eufrat i Nar Balih natapali zemlju i u tom pogledu nikada nisu izneverili ratare. Osim toga, što je možda bilo najvažnije, Haran je postao međunarodno trgovačko središte. Tamo su zastajali na odmor trgovački karavani i razmenjivali vrednu robu donetu iz Mesopotamije i Egipta. Tara se tamo mogao i dalje baviti unosnom trgovinom, ne zanemarujuci porodičnu tradiciju gajenja stoke. U to vreme u Uru nije išlo dobro. Mocni vavilonski car i veliki zakonodavac Hamurabi nastojao je da nametne pokorenim narodima jednu državnu religiju i u tom cilju uzdizao svog plemenskog boga Marduka iznad svih bogova Mesopotamije. Neposlušne gradove kažnjavao je ognjem i mačem, a stanovnike terao na robovski rad. Vatrenim pristalicama boga meseca, a njima je pripadao i Tara, nije preostalo ništa drugo nego da se isele tamo gde nije dosezala ruka cara ugnjetača. Tako se u Haranu sakupila brojna kolonija izbeglica. S vremenom je tamo podignut divan hram i Haran je, odmah posle Ura, postao drugo po značaju središte kulta boga Sin. Među tim dalekim istovernicima Tara je imao mnogo poznanika, prijatelja i bliskih rođaka, pa je svom dušom stremio nepoznatoj zemlji novih obecanja.

TARA, NAHOR l AVRAM U NOVOJ DOMOVINI.

Tarinoj porodici u Haranu je dobro išlo.
Tara se i dalje bavio trgovinom, a sinovima je prepustio brigu o stadima na pašnjacima van grada. Bila je to neizmerno plodna zemlja i podesna za vredne ljude. Gradic, pun kupastih kucica koje su na suncu blještale zaslepljujucom belinom, ležao je među zelenim brežuljcima. Danonocno su tamo žuborili potoci koji su odisali sve-žinom, a livade i planinske padine bile su prepune cveca svih boja. Na zapadnoj strani, pod nebom obasjanim suncem, ocrtavao se planinski lanac Antitavora. Čuvajuci poverena mu stada, Avram je često provodio noci uz vatru među svojim pastirima. Bile su to noci prijatno hladne, pune blažene tišine, koje su navodile na razmišljanje. Satima je Avram lebdeo pogledom preko treperavih zvezda, pratio njihov put kroz prostranstvo slično crnom baldahinu i sve više je shvatao ogromnost sveta, njegovu veličanstvenost, lepotu i harmoniju. U njegovom srcu budila se nedoumica: vera u boga meseca krunila se sve više, dok mu jednog dana nije sinula misao da je tvorac svemira, sunca, meseca i zvezda mogao da bude samo jedan Bog, mocan, sveprisutan, nevidljiv, milostiv, ali i u gnevu neumoljiv. Svoju novu misao Avram uopšte nije krio i javno ju je širio po gradu. Oko verskog reformatora okupila se grupica vernih i odanih ljudi. Sledbenicima novog božanstava prišla je njegova žena Sara, sinovac U| i najbliža posluga, za koju je on uvek bio dobrodušni hranilac. Žitelji Harana, okoreli obožavaoci boga Sin, okrenuli su leđa Avramu kao otpadniku. Mala zajednica nove religije, okružena zidom netrpeljivosti, počela je da živi svojim životom. Strogi, puritanski moralni kodeks pripadnika sekte, njihov povratak jednostavnosti bitisanja praotaca iz doba nomadskog pastirskog života, žrtvovanje ovnova na brežuljcima nekom nepoznatom, bliže određenom bogu - sve je to navuklo na njih prezir i osudu, čak su Tara i Nahor zamerali Avramu, a naročito ih je sablažnjavalo to što je svojim bogohulnim učenjem zaveo i mladog Lota. Kod naroda Istoka naročito je jak porodični instinkt i dok je Tara bio živ u kuci se ništa nije promenilo. l dalje su pomagali jedan drugom u vođenju gazdinstva i dalje je u porodici vladala uzorna sloga. Ali došao je dan kada se Tara rastao od života. Po predanju pokoljenja, bilo mu je tada dve-sta pedeset godina. Avram i Nahor pravedno su podelili njegov veliki imetak i porodica se razdvojila na dve grane. Od tog trenutka Avrama

više ništa nije vezivalo za grad u kome je doživeo toliko poniženja i zlostavljanja. Bilo mu je vec sedamdeset pet godina, ali i pored toga iznenada je osetio snažan nagon za nomadskim životom otaca na širokim prostranstvima, pod crnim šatorima od kostreti. Tamo se osecao beskrajan dah nezavisnosti i slobode, mogao je do mile volje da se klanja svome bogu i da mu prinosi žrtve paljenice na žrtvenicima od poljskog kamenja, mogao je svoje ljude da uči čistoti običaja i čuvati ih od svih iskušenja gradskog života.

SEOBA U ZEMLJU HANANSKU.

Jednoga dana Avram dade znak za polazak na put. Odlučio je da krene u zemlju Hanansku, o kojoj se pričalo da je malo naseljena, da ima bujne pašnjake i da postoje mogucnosti bavljenja trgovinom, jer su preko cele zemlje prolazili trgovački karavani za Egipat. Tamo su vec pošla mnoga semitska stočarska plemena u potrazi za boljim životom. U državama oko Tigra i Eufrata postajalo je sve tesnije, a neprestani ratovi, rastuci nameti i pritisak administracije vec su im bili dozlogrdili. Stočari i trgovci nisu prestajali da govore o Hananu, pa nije ni čudno što je Avram u tom dalekom kraju video zemlju od Boga obecanu. Karavan koji je napustio kapije Harana, svedočio je o imucnosti njegovog vlasnika. Na čelu, na velikim i snažnim magarcima, jahali su Avram, Sara i Lot. Odmah iza njih išlo je stotinak magaraca natovarenih zalihama hrane, mešinama sa vodom, šatorima i balama sa pone-tom imovinom. Malo iza njih pastiri su gonili stada koza i ovaca, a povorku je završavala lična Avramova vojska od trista robova naoružanih strelama i prackama. U to vreme putevi nisu bili bezbedni i trebalo je računati s napadima pustinjskih razbojnika. Nijedan trgovac ni plemenski šeik nisu se usuđivali da putuju bez oružane pratnje. Do Hanana je bilo preko hiljadu kilometara, ali putnici nisu imali razloga da se žale na dosadu. Tim prometnim drumom stalno je neko prolazio, često su sretali karavane koji se vracaju iz Egipta i tada su od bradatih trgovaca doznavali mnoge zanimljivosti o Hananu i mocnoj državi faraona. Nailazili su i na sela i gradice, a jednom su prošli i ispod zidina velikog grada Kadisa. Posle višenedeljnog marša, na svoju radost, ugledali su čuveni grad Damask. Avram je odlučio da se tu zadrže duže

vreme, da ljudima i životinjama pruži zasluženi odmor. Na ledini, pred gradskom kapijom, naredio je da se razapnu šatori, dok je on sa darovima pohitao gradskom vladaru da ga zamoli za gostoprimstvo. U Damasku se govorilo aramejskim jezikom, veoma bliskom hebrejskom, pa nije bilo teško da se sporazumeju. Žitelji su sa ogromnom znatiželjom, kako to obično biva sa svetinom, posmatrali Avramove ljude. A, zaista, bilo je šta da se vidi. Između crnih šatora vrzmali su se muškarci, žene i deca. Njihova odeca nije ličila na bele burnuse koje su nosili beduini iz obližnje pustinje. Muškarci su oko bedara imali suknjice sa crvenim i plavim prugama. Za vreme hladnoca, na golo telo navlačili su košuljice sa kratkim rukavima a preko ramena prebacivali šarene ogrtače koji su im nocu služili kao pokrivači. Žene su očigledno volele zelenu boju, jer je upravo ta boja preovladavala na njihovoj odeci. Ispod ogrtača koji im je u naborima padao do polovine listova, nosile su šarene tunike. Glavu su, pak, uvijale kao burnus, veoma dugim, šarenim šalom čiji su se krajevi spuštali niz leđa, čak do ruba ogrtača. Nisu prezirale, kako se vidi, koketeriju i nakit. Kosu su garavile antimonom, očnim kapcima davale tamniju nijansu pomocu malahita i tirkiza u prahu, a usta i obraze rumenile crvenim okerom. Na rukama i nogama nosile su srebrne grivne, dok su im oko vrata visili raznobojni đerdani. U suton bi, pridošlice iz dalekog Harana, posedali oko vatre i uz pratnju malih lira pevali setne, čudno dirljive pesme. Deca su, pak, uspavljivana melodijom, slatko tonula u san na majčinim rukama. Avram je trčao po graddl žestoko se cenkao i nabavljao stvari koje su mu bile potrebne za dalje putovanje. Pri tome je sklapao brojna poznanstva. Tako je jednom upoznao i mladog, veoma preduzimljivog i predusetljivog žitelja Damaska Elijezera. Avram ga je prihvatio kao rođenog sina i poverio mu poslove upravljanja njegovim imanjem.

U ZEMLJI OBECANOJ.

Došao je trenutak rastanka od Damaska, ali Avramovi ljudi su nevoljno odlazili, jer im je grad svojim bazarima i veselim Zagorom pružao mnoge razonode. Po čitave dane su provodili muvajuci se kroz masu ljudi i u čudu blenuli u robu iz dalekih krajeva sveta. Dopala im se i okolina grada. Na sve strane su se prostirala obrađena polja i livade, a

na blagim planinskim padinama videli su se maslinjaci i vocnjaci čije su se grane povijale pod teretom kajsija i badema. Ne obracajuci pažnju na zlovoljna lica sunarodnika, Avram izdade naredbu za pokret. Dugi karavan natovarenih magaraca i stoke koja je povremeno tužno blejala, krenuo je na jug. Posle izvesnog vremena stigao je na visiju i brdske predele i put se penjao sve više. Na granici između Sirije i Hanana, sa leve strane, ukazala se beskrajna Sirijska pustinja, dok se sa desne strane dizao u nebo Hermon, ogromni planinski masiv gde izvire reka Jordan.

Hanan je u to vreme još bila pretežno divlja i malo naseljena zemlja. Po dolinama, gde je zemlja mogla da se obrađuje, retko se nailazilo na raštrkane gradice, bolje reci utvrđenja, u kojima su boravili samo mesni vladalac i njegovi naoružani odredi. Stanovništvo je živelo izvan zidina, u kolibama i šatorima, i bavilo se zemljoradnjom i vinogradarstvom. U tvrđavu se sklanjalo samo u slučaju opasnosti, kada su se pojavljivala razbojnička pustinjska plemena koja su harala Hananom u potrazi za plenom. Avram je oprezno obilazio doline i veca naselja. Držao se samo stenovitih visija, gde je slobodno mogao da napasa svoja stada. Na tom pohodu niko mu nije smetao. Lokalno stanovništvo bilo je naviknuto na karavane nomada koji su prolazili uzduž i popreko njihove zemlje u potrazi za pašnjacima. Kada bi se uverili da nomadi nemaju loše namere, rado su sa njima razmenjivali robu. Osim toga, za Avrama su preko uhoda doznali da uz sebe ima trista naoružanih ljudi, pa su više voleli da ga ostave na miru.

Posle kratkog zastajanja u Sihemu, Avram je razapeo šatore u okolini Vetilja. Na brdu između VetiIja i Gaja podigao je bogu žrtvenik i prineo žrtvu u znak zahvalnosti za zaštitu koju mu je dotad pružio. Ali tamošnji pašnjaci su presušili i trebalo je ici dalje. Takva je sudbina stočara. Avram se selio s pašnjaka na pašnjak, prešao preko Hebrona i Virsaveje, dok se najzad nije zaustavio u južnom delu Hanana, zvanom Negeb, koji se graniči sa Egiptom. Hanan, koji su toliko hvalili putujuci trgovci, doneo mu je, u stvari, samo razočaranja. Na visijama, gde je slobodno mogao da se krece, pašnjaci su bili dosta loši, a drveca ta^ko malo da je često nedostajalo ogreva za pripremanje hrane. Čak i vodu je ponekad trebalo donositi sa velike udaljenosti. S vremena na vreme Hanan je pogađala suša. Upravo takva suša je zadesila Avrama dok je

boravio u oblasti Negeb. Pašnjaci su se pretvorili u spržene stepe, ljudima i životinjama pretila je smrt od gladi. Doveden u bezizlaznu situaciju, Avram se zaustavio na granici Egipta i zamolio faraonove činovnike da mu pruže gostoprimstvo.

SARA U FARAONOVOM HAREMU.

Egipcani su bili naviknuti na takve posete. Često se događalo da su stočarski narodi, bežeci od suše, tražili kod njih utočište.
Obično su se naseljavali na prostranim, bujnim pašnjacima na uscu Nila. Granični zid, zvani "Kneževski zid", kule i oprezne straže imali su zadatak da odbijaju napade pustinjskih razbojnika, ali mirnim stočarima, posle proveravanja na granici, uglavnom nije zabranjivan ulazak. Naravno da su egipatski činovnici te usluge naplacivali, a ponekad su čak uzimali najlepše devojke za harem dostojanstvenika, pa i samog faraona. Avram je to znao, i kada se približi egipatskoj granici, odvede u stranu svoju ženu Saru i reče joj: " Gle, znam da si lepa žena u licu. Zato kad te vide Misirci reci ce: ovo je moja žena. Pa ce me ubiti, a tebe ce ostaviti u životu. Nego hajde kaži da si mi sestra, te ce meni biti dobro tebe radi i ostacu u životu uz tebe." Sara je bila poslušna supruga. Da bi spasla muža, pristala je na to lukavstvo i izdala se za njegovu sestru. Učinila je to čiste savesti, pošto je i bila njegova sestra po ocu i donekle nije zaobišla istinu. Kneževi su o njenoj lepoti obavestili faraona i on je uze u svoj harem. Ubrzo ju je tako zavoleo, da je njenog tobožnjeg brata počeo da obasipa bogatim poklonima, i Avram "... imaše ovaca i goveda i magaraca i sluga i sluškinja i magarica i kamila". Ali Egipat su snašle velike nevolje, a faraon je, malo po malo, saznao pravu iftinu. Ubeđen da se zamerio bogu Jevreja držeci u haremu ženu njihovog predvodnika, pozva Avrama preda se i prekorno ga upita: "šta mi to učini! Zašto mi ne reče da je ona tvoja žena?" Avram se pravdao kako je znao, ali ipak činjenica je činjenica: car je bio prevaren, a to je ličilo na uvredu njegovog veličanstva. Ali faraon, možda u strahu od ponovnog gneva stranog boga, ili voden još neugaslom ljubavlju prema Sari, ne samo što je oprostio Avramu, vec mu je dozvolio da napusti zemlju s celim imetkom kojim ga je svojevremeno obdario. Avram se vratio u Hanan sa ženom Sarom i

Lotom, bogatiji nego što je bio pre svog boravka u Egiptu.

LOT PADA U ROPSTVO.

Avram se vratio u Vetilj, gde je nekada podigao žrtvenik svome bogu. Njegov sinovac Lot se oženio i sam počeo da se bavi gajenjem stoke.
Ubrzo se pokazalo da je tamo tesno za dva stada koja se množe, pa su pastiri Avrama i Lota počeli zapodevati kavge i tuče oko prava na korišcenje pašnjaka. Avramu su brzo dodijale te porodične svađe, pozvao je Lota i rekao mu: "Nemoj da se svađamo ja i ti, ni moji pastiri i tvoji pastiri, jer smo braca. Nije li ti otvorena cela zemlja? Odeli se od mene. Ako ceš ti na levo, ja cu na desno; ako li ceš ti na desno, ja cu na levo." Avram je velikodušno prepustio Lotu da bira zemlju, a on je to rado prihvatio. Izabrao je dolinu na južnoj obali Mrtvog mora, gde je pašnjaka bilo u izobilju i nastanio se u Sodomi, iako je grad bio poznat po razuzdanosti svojih žitelja. Avram se naselio u Mamrijskoj ravnici, u okolini Hebrona. Tamo je, u hladu razgranatih hrastova, razapeo šatore i sagradio novi žrtvenik Gospodu. Jednoga dana došao je kod njega glasnik, donoseci mu strašnu vest. U zelenoj dolini, pored južne obale Mrtvog mora, gde je Lot napasao svoja stada, pored Sodome i Gomore, ležala su još tri grada. Vladari tih gradova bili su vazali cara elamskoga i dvanaest godina placali mu poslušno danak, ali trinaeste godine otkazali su mu poslušnost. Tada se car elamski udružio sa tri ostala cara s Eufrata, krenuo sa svojom vojskom protiv buntovnika i naneo im strašan poraz. Vladari Sodome i Gomore poginuli su u boju, a ostaci razbijene vojske pobegli su u planine. S ogromnim plenom i mnoštvom zarobljenika pobednici su se vracali u svoje državice. Među zarobljenicima bio je i Lot sa porodicom i celokupnim imetkom.
Avram je bez razmišljanja pohitao da oslobodi zarobljenog Lota. Na čelu naoružanih slugu i saveznika krenuo je u poteru za neprijateljem, ne obaziruci se na njegovu brojčanu nadmoc. Vojske mesopotamskih careva ulogorile su se kod naselja Dan, u blizini severne granice Hanana. Među vojnicima koji su govorili raznim jezicima zavladala je opuštenost i neopreznost. Opijeni pobedom i zaplenjenim vinom, zaspali su, ne postavivši nocne straže. Razdelivši vojsku na manje grupe, Avram je pod okriljem noci napao logor sa svih strana i izazvao

takvu paniku među iznenađene neprijatelje da su se razbežali kud koji. Gonio ih je sve do Damaska i trijumfalno se vratio u zemlju Hanansku, vodeci oslobođene zarobljenike zajedno sa Lotom i vracajuci otetu imovinu. Novi car Sodome i kraljevi ostala četiri grada pozdravili su ga kao izbavitelja. U susret mu je izašao, s hlebom i vinom, i Melhisedek, car i prvosveštenik grada Salima[2] i blagoslovio ga u ime Jehove, Boga Svevišnjega, čiji je vatreni pristalica bio, kao i Avram. Avram je prineo na žrtvu Bogu deseti deo plena, a kada ga je car Sodome zamolio da mu vrati samo ljude, a da ostatak plena zadrži za sebe, Avram mu ponosno odgovori:
"Dižem ruku svoju ka Gospodu Bogu višnjemu, čije je nebo i zemlja, zaklinjuci se: ni konca ni remena necu uzeti od svega što je tvoje, da ne rečeš: ja sam obogatio Avrama." Zatražio je samo da se starešinama prijateljskih plemena Esholu, Avnanu i Mamriju, koji su mu pomagali u pobedničkom pohodu, vrati deo plena koji im pripada.

AVRAMOVA BRIGA ZA POTOMSTVO.

Avrama je neprestano mučila tuga. U snu je čuo glas Jehove koji ga je uve-ravao da ce Hanan da bude domovina njegovih potomaka.
Međutim, on nije pa nije imao sina. Izgledalo je da ce njegov naslednik da bude Elijezer iz Damaska. Usvojio ga je, doduše, ali ipak on je bio samo kucni sluga, a ne sin njegove krvi. Bezdetna Sara, videci patnju muža, sažalila se i odlučila da pribegne prastarom zakonu otaca. On je dozvoljavao da žena nerotkinja dovede mužu robinju, a sina iz takve veze priznavao za zakonitog naslednika sa svim pravima prvorođenog sina. Izbor je pao na egipatsku robinju Agaru. I zaista, na Avramovu radost, Agara je zatrudnela. Ali u kuci su ubrzo počele razmirice. Agara nije znala za granice u hvalisanju što u utrobi nosi Avramova sina i bila je sve drskija. Mučena ljubomorom i strahujuci za svoj položaj u porodici, Sara se posvađala sa mužem, prebacujuci mu da je on za sve kriv. A Avram je samo rezignirno uzdahnuo i rekao: "Eto, robinuja je tvoja u tvojim rukama, čini s njom što ti je volja." Nije pretpostavljao

[2] Pretpostavlja se da je grad Šalim kasnija prestonica Izrailja, Jerusalim, tada grad Jevuseja.

da ce Sara u gnevu da ode tako daleko i da robinju istera iz kuce. Sva uplakana, Agara je otišla gde su je oči vodile. Lutala je pustinjom bez cilja i, nemajuci gde glavu da spusti, zaspala je pod vedrim nebom pored studenca. Tada joj se javi anđeo i upita je: "Agaro, robinjo Sarina, otkuda ideš, kuda li ideš?" A ona odgovori:
"Bežim od Sare, gospođe svoje." Tada joj anđeo reče: "Vrati se gospođi svojoj i pokori joj se." Agari je vec bilo dosta potucanja i spremno je poslušala glas anđela.Vratila se kuci i pred svojom gospođom pokajala. Ubrzo je na svet donela sina, kome su dali ime Ismail.

AVRAM MENJA IME.

Od tada je prošlo trinaest godina. Avramu je bilo vec 99 godina, a sin Ismail izrastao je u nestašnog i neposlušnog dečaka. Jednoga dan Bog je poverio Avramu da sve svoje ljude ujedini u jedan narod i jednu versku zajednicu. U tom cilju naredio je da svi muškarci i dečaci, bez obzira da li su slobodni građani ili robovi, budu obrezani u znak s Bogom sklopljenog svetog zaveta. Takođe je naredio da se za sva vremena obavezano obrezuje svako muško dete staro osam dana. Onaj ko nije hteo da pristane na taj obred samim tim se isključivao iz plemenske zajednice. Avram, koji je nekada dobio to ime u čast jednog od mnogih mesopotamskih bogova, odlučio je da ga promeni u znak prekida sa idolopokloni-čkom prošlošcu i uzeo je ime Avram, što znači "otac mnogih naroda". Istovremeno svojoj ženi dao je ime Sara, što bi odgovaralo tituli "vaše visočanstvo"[3]. Promenom imena Avram je sebi dodelio izvesno plemicko dostojanstvo koje je trebalo da ga izjednači sa kraljevima susednih državica i da ga izdigne iznad ljudi vlastitog plemena.

POSETA TROJICE TAJANSTVENIH LJUDI.

[3] Ime Avram potiče od vavilonskog Abi-Ramu, što znači Otac je uzvišen. Pod ocem se ovde podrazumeva bog meseca. A ime Sara je nastalo od vavilonske reci šaratu - kneginjica.

To samouzdizanje nije izmenilo Aramov život, i dalje je živeo pod šatorom, zadržao jednostavan način života, a za svoje ljude ostao blag i pravedan otac. Jednog vrelog dana posle radova, sedeo je ispred šatora i uz šum hrastova i zujanje pčela zadremao je. U jednom trenutku čuo je bat koraka i kada se prenuo ugledao je tri nepoznata putnika. Po starom pastirskom običaju, primio ih je gostoljubivo, poklonio im se i pozvao ih u šator. Naredio je da im se donese voda za umivanje i Sari reče: "Brže zamesi tri kopanje belog brašna i ispeci pogače." Zatim je otrčao do goveda, uhvatio mlado tele i naredio da ga ispeku. Robinje su na platnu ispred šatora postavile vrčeve s mlekom i činije s maslom, mesom i hlebom. Avram je pozvao goste na obed, a u znak poštovanja nije seo nego je stajao pored njih, dodavao posude i nudio.

Peter Paul Rubens: *Hagar*

Wizyta trzech tajemniczych mężów.
Ze szkoły Antonella z Mesyny

Albrecht Dürer: *Lot z córkami*

Posle jela gosti zapitaše: "Gde je Sara, žena tvoja?", on im odgovori: "Eno je pod šatorom." Tada najuvaženiji od putnika reče da ce Sara da mu rodi sina. Te reci je čula žena u šatoru, pa kako je vec bila u godinama, to joj je izgledalo neverovatno. Nije mogla da se uzdrži od smeha i u sebi je pomislila: "Pošto sam ostarela, sad li ce mi doci radost? A gospodar mi je star." Kad ču njen smeh, tajanstveni čovek se naljuti i upita prekornim glasom:
"Što se smeje Sara govoreci: istina li je da cu roditi kad sam ostarela? Ima li što teško Gospodu?" Uplašena Sara je poricala da se smejala. Ali gost odgovori:
"Nije istina, nego si se smejala." Zatim su gosti ustali i krenuli put Sodome.
Avram ih je otpratio delic puta i tada je shvatio da je ugostio Boga i dva anđela. Doznao je i da Bog ide u Sodomu i Gomoru s namerom da kazni stanovnike tih gradova zbog njihovih grehova. Avramu je to izledalo nespojivo sa poimanjem pravednosti. Zato je upita Boga da li je pravedno, ako u Sodomi nađe pedeset nevinih ljudi, da i oni stradaju zajedno sa grešnicima. Bog mu na to odgovori da ce poštedeti grad ako u njemu nađe pedeset pravednika. Ali to nije umirilo Avramovu savest. Dajuci na znanje da je samo prah i pepeo u odnosu na Boga, ipak ga upita da li ce uništiti grad ako u njemu nađe samo četrdeset pet pravednika.
"Necu", odgovori mu Gospod. Avram nije ustupao. Pitao je redom hoce li grad biti kažnjen ako u njemu može da nabroji četrdeset, ili trideset, ili dvadeset pobožnih ljudi. Bog mu je svaki put strpljivo odgovarao da ce uzdržati ruku od kazne. Kada Avram na kraju pomenu deset nevinih, Bog mu ponovo dade umirujuci odgovor i ode završivši dugi razgovor. Onda se Avram vrati kuci.

SODOMA l GOMORA.

Bog nije sam otišao u Sodomu, vec je tamo poslao dva svoja anđela. Bilo je vec vece, kad su božji izaslanici pred gradskom kapijom sreli Lota. Avramov sinovac im se poklonio i pozvao ih u svoju kucu. Ali oni su mu se, kako to dolikuje ljudima lepog ponašanja, učtivo zahvaljivali i uveravali ga da bi radije ostali na ulici. Ali Lot je

navaljivao tako uporno da su na kraju prihvatili gostoprimstvo. Obradovan time, domacin je naredio robinjama da ispeku hleb i da spreme gozbu, a kada su se gosti najeli, pripremio im je postelju. Još nisu stigli ni da legnu, a ispred kuce se okupio najveci ološ Sodome i vičuci zahtevao da im se predaju sumnjivi stranci. Lot je smatrao za svoju svetu dužnost da brani goste koji borave pod njegovim krovom. To mu je nalagao običaj gostoprimstva koji su mu usadili preci. Zatvorivši oprezno za sobom vrata, izašao je na ulicu i prekinjao Sodomljane da ne čine zlo: "Imam dve kceri koje još ne poznaše čoveka, njih cu vam izvesti, pa činite s njima što vam je volja; samo ne dirajte u one ljude, jer su zato ušli pod moj krov". Ali rulja je na sve molbe ostala gluva. Zgrabila je Lota, užasno zlostavljala i možda bi ga i ubila da ga anđeli u poslednjem trenutku nisu uvukli u kucu. Beskrajno razjareni što im je žrtva utekla, napasnici su pokušavali da razvale vrata kako bi se domogli stranaca. Anđeli su tada izgubili strpljenje i oslepili sve muškarce koji su se tiskali oko vrata. Sodomljane je zahvatio užas. Plačuci i proklinjuci tumarali su u metežu, dok se nisu nasumce raspršili po gradu. Pred kucom je zavladao mir i tada su se anđeli pover-ili Lotu ko su i kakvu im je misiju poverio Bog.

Naredili su mu da povede ženu i kceri sa njihovim verenicima i da smesta napusti grad osuđen na propast. Lot je poverovao strancima, ali su mu došli zetovi, samouvereni nevernici, podsmevali se pred-skazanju došljaka i nije im padalo na pamet da napuste rodni grad. U zoru, kada je došlo vreme za polazak, i Lota je obuzela sumnja. Nečkao se i oklevao, dok ga anđeli nisu uzeli ispod ruke i silom izveli iz grada. Ispred kapije su naložili svim članovima Lotove porodice da se sklone u planine i da se ne osvrcu. Begunci su vec bili stigli u gradic Sigor kad su iza sebe čuli strahovit tresak. Na grad se sručila kiša sumpora i vatre.

Zemlja se strašno zatresla, a kuce su se pretvorile u gomilu zadimljenih razvalina. Niko od grešnih žitelja nije se spasao iz katastrofe. Nad Sodomom i Gomorom zavladala je grobna tišina. Na žalost, Lotova žena je podlegla ženskoj radoznalosti, nije poslušala strogu naredbu anđela, osvrnula se i odmah pretvorila u stub soli.

KAKO JE CAR AVIMELEH DOVEDEN U ZABLUDU.

Avram je smotao šatore i ponovo krenuo na jug Hanana. Ulogorio se na pašnjacima između gradova Kadisa i Sura. Tamo je bio čest gost kod Avimeleha, cara gerarskog, s kojim se sprijateljio. Pošto je opet govorio da mu je Sara sestra, car ju je uzeo u svoj harem. Tada je Bog, zapretivši Avimelehu kaznom, naredio da je vrati mužu neokaljane časti.
Prevareni vladar pozvao je Avrama i prekorno ga upitao: "Šta si nam učinio! Šta li sam zgrešio, te navuče na me i na carstvo moje toliko zlo?" Avram se pravdao:
"Veljah, jamačno nema straha Božijega u ovom mestu, pa ce me ubiti radi žene moje. A upravo i jest mi sestra, kci oca mojega; ali nije kci moje matere, pa pođe za me. A kad me Bog izvede iz doma oca mojega, ja joj rekoh: Učini dobro, i kaži za me gde god dođemo: brat mi je."
Avimeleh je zaboravio Avramovu podvalu, pa mu je čak darovao ovce, volove i krave, robove i robinje. Poklonio mu je i hiljadu srebrenjaka za Saru, kao nagradu za sramotu koja joj je naneta među stanovnicima Gerara.

ROĐENJE ISAKOVO.

Kada je Avram napunio sto godina, ispunilo se božje obecanje: Sara je rodila sina. Opijena srecom, po ceo dan se smejala i htela je da se svi oko nje raduju. Dojeci dete, nije mogla da mu se nadivi i u sebi je ponavljala:
..."Ko bi rekao Avramu da ce Sara dojiti decu? Ipak mu rodih sina u starosti njegovoj." U spomen radosnog događaja detetu je dala ime Isak, koje ima veze sa rečju "smejati se". Dete se lepo razvijalo i posle nekoliko godina vec se igralo s bratom po ocu Ismailom. Sara je posmatrala njihovo igranje sa sve vecom zabrinutošcu. Proganjala ju je misao da ce posle Avramove smrti glavni deo imetka da pripadne Ismailu kao prvorođenom sinu, dok ce Isak morati da se zadovolji bednim ostacima nasledstva. Pod uticajem tih briga u njoj je rasla netrpeljivost prema egipatskoj robinji Agari i njenom sinu. Najzad odluči da ih se zauvek otarasi i reče Avramu: "Oteraj ovu robinju sa sinom njenim, jer sin ove robinje nece biti naslednik s mojim sinom Isakom." Avram se dugo opirao ženinom zahtevu, jer se iskreno vezao

za mladu i lepu Egipcanku, dok je Ismaila voleo pravom očinskom ljubavlju. Ali kad se Bog u to umešao i objavio da ce upravo Isaka, a ne Ismaila odrediti za oca potomstva, Avram je s bolom u srcu ispunio Sarinu želju. Sutradan u zoru, otpremio je nesrecne prognanike. Dao im je hleb i mešine s vodom, nežno zagrlio i savetovao da krenu u Egipat, gde je Agara imala rodbinu. Put je bio dug i opasan. Na pustinjskim bespucima nestalo im je vode u mešinama i samotnim putnicima pretila je smrt od žeđi. Agara je ostavila Ismaila ispod drveta i udaljila se na domet strele da ne gleda sinove predsmr-tne muke. Sela je u pesak okrenuta njemu leđima i tužno plakala. Tada joj se javi anđeo gospodnji i naredi da uzme sina i odvede ih do studenca, gde ugasiše žeđ i napuniše prazne mešine. Bog je hteo da Ismaila ostavi u životu, jer ga je odredio za pretka arabljanskih plemena. Spašeni prognanici iz Avramovog doma srecno su se okucili u tom pustinjskom kraju. Ismail je postao nedostižan strelac i prednjačio je u lovu. Ponekad je kao placenik odlazio u Egipat i borio se u najamničkim odredima. Majka ga je oženila Egipcankom, a Avram više nikada nije sreo svog odbačenog sina.[4]

ŽRTVOVANJE ISAKA.

Jednoga dana Bog je hteo da iskuša Avrama, da se uveri koliko mu je odan, pa mu je naredio da prinese na žrtvu svoga voljenog sina Isaka. Sve svoje životne nade Avram je polagao u svoga jedinca. Duboko potresen naredbom božjom, ipak se poslušno spremio za tešku žrtvu. Kradom je nocu ustao, nacepao drva za žrtvenik, pripremio hranu i sa sinom i dvojicom robova krenuo na put.

Treceg dan zaustavio se u podnožju brda. Rekao je slugama da sa magarcem ostanu dole, a on se sa sinom popeo na sam vrh. Sinu je rekao da ponese drva za vatru, a on je u jednoj ruci poneo zapaljeni luč, a u drugoj je držao oštar nož. Uz put ga Isak upita: "Oče... eto ognja i drva, a gde je jagnje za žrtvu?" Avram odgovori: "Bog ce se, sinko,

[4] Arabljani i danas izvode svoje poreklo od Ismaila i verujuda on i njegova majka počivaju u Meki, pod Crnim kamenom u Kabi, najvećom svetinjom islama. To Predanje ušlo je i u tekst Korana.

postarati za jagnje sebi na žrtvu". Na vrhu brda podigao je žrtvenik od kamenja, svezao preneraženog Isaka i postavio ga na drva.
Zatim je zamahnuo nožem, ali mu je Bog preko svog anđela u poslednjem trenutku zadržao ruku i blagoslovio ga što je poslušao

Rafael: *Ucieczka Lota*

Anton van Dyck: *Abraham i Izaak*

Rembrandt *Ofiara Abrahama*

njegovu naredbu i bio spreman da mu žrtvuje prvorođenog sina. Za nagradu je još jednom rekao Avramu da ce mu potomstvo biti tako brojno kao zvezde na nebu i zrna peska na morskoj obali. Baš u tom trenutku zalutali ovan se zapleo u grmlje rogovima, pa ga je Avram prineo na žrtvu Bogu umesto Isaka i krenuo natrag kuci.

SARINA SMRT.

Po dogovoru sa carem Avimelehom, Avram je dobio pravo da u njegovoj zemlji napasa svoja stada i da koristi studence. Ali ta zemlja suviše ga je podsecala na tužne trenutke kada je izgubio voljenu Agaru i prvorođenog sina Ismaila. Stoga se preselio u Hebron, gde je nekada, u dolini Mamrijskoj, vodio srecan život pod hrastovima što šume. Ali tamo, na njegovu veliku žalost, završila je život Sara. Bilo joj je vec sto dvadeset sedam godina i verovatno su njenoj smrti doprineli napori za vreme dugog puta. Avram je otišao kod tamošnjeg hetitskog cara, poklonio mu se i zamolio ga za pravo da drago telo sahrani u njegovoj zemlji. Vladar ga je primio predusretljivo i ponudio mu mesto na hetitskom groblju. Avramu to nije odgovaralo iz verskih razloga. Sem tog, bojao se da ce Hetiti sahranjivanje mrtvih na zajedničkom groblju da protumače kao podređivanje njihovom caru. Avram je bio vezan za slobodni pastirski život i ljubomorno je čuvao svoju versku i plemensku nezavisnost. Stoga je odbio da prihvati ponuđeno mesto na hetitskom groblju i zamolio cara da se zauzme kod bogatog Hetita Efrona da mu proda pecinu u Makpeli, podesnu za porodičnu grobnicu. Efron je bio velikodušan čovek i hteo je da ustupu pecinu besplatno. Ali Avram na to nije hteo da pristane i nastojao je da plati. Kupio ju je najzad za četiri stotine sikala srebra. Sara je sahranjena u pecini uz sve pogrebne ceremonije u kojima su učestvovali i mnogi Hetiti među kojima je Avram uživao veliki ugled. Pecina u Makpeli kraj Mamrije postala je porodična grobnica praotaca i mesto večnog počinka Avrama, Isaka i Jakova.

KAKO JE ISAKU ISPROŠENA ŽENA.

Avramu su prolazile godine i bilo je vreme da se misli o ženi za Isaka. Nikako nije тофа da bude Hetitka ili Hananka, jer bi u kucu unela tuđu krv i tuđe bogove. Zahvaljujuci putujucim trgovcima Avram je znao da u Haranu živi porodica njegovog brata Nahora. Jedino je tamo, u svom rodu, trebalo potražiti odgovarajucu ženu za sina. Stoga je Avram pozvao slugu od poverenja i dao mu zadatak da isprosi devojku. Dodelio mu je za put deset kamila sa poslugom i poverio mu bogate darove za nevestu i njene roditelje.

Posle dugotrajnog puta po dolini Eufrata, karavan se zaustavio kod grada Harana, kraj studenca. Putnici su bili premoreni. Kamile su polegale čekajuci da budu napojene. Došlo je predvečerje kada su devojke dolazile na studenac po vodu.

Avramov sluga odlučio je u sebi da za nevestu Isaku izabere devojku koja ce mu najusrdnije dati vodu za pice. Sunce je dodirivalo horizont i obasjalo svet zlatnorumenim bleskom. Iz grada su naišle devojke u grupicama caskajuci i veselo se smejuci. Među njima je bila i devojka neobično lepa i stasita. Na ramenu je držala krčag i hodala tako dražesne da su se ljudima užagrile oči. Avramov izaslanik se učtivo pokloni i zamoli je da mu da vode za pice. Devojka se ljubazno osmehnu i hitro mu pruži napunjen krčag. Zatim ne oklevajuci brzo potrča, napuni vedro vodom i napoji kamile, činila je to tako domacinski uslužno da se izaslaniku odmah veoma dopala. Zapita je učtivo kako joj je ime i čija je. i, gle čuda, bila je to Rebeka, kci Vatuilova i unuka Nahorova. Provodadžija pomisli kako mu je Bog, u milosti svojoj, učinio da odmah pored gradske kapije sretne kcer Tarina roda. Nije više sumnjao da je za Isaka našao savršenu ženu, obdarenu svim osobinama koje je Avram zahtevao od svoje buduce snahe: lepu, blage naravi i domacicu. Kada obavi posao, Rebeka pozva putnike da prenoce pod krovom njenih roditelja, uveravajuci ih da ce se u šupi naci mesta i hrana za deset kamila. Tada izaslanik, koga je devojka vec sasvim osvojila svojom dobrotom, izvadi iz putne torbe minđuše i grivnu od čistog zlata i svečano ih predade devojci. Iznenađena Rebeka gledala je nakit sa čuđenjem i nije bila sigurna da li da primi skupoceni poklon. Ali ženska sujeta brzo prevlada i, uz oduševljene uzvike ostalih devojaka, okiti se nakitom. Zatim otrča kuci da se pohvali i da obavesti

porodicu o dolasku Avramovog izaslanika.
U susret gostu izađe joj brat Lavan. Uvede ga je u kucu, dade mu vode da se umije, a kamile odvede u šupu, rasedla ih i položi im hranu. U međuvremenu je postavljen obed i gost pozvan za sto. Ali gost odbi da jede dok ne iznese zbog kakvog je posla došao. Pričao je o Avramu i njegovom sinu Isaku, o njihovom velikom imanju i na kraju je izvadio darove: zlatno i srebrno posuđe, divne tkanine i druge skupocene stvari. Domacini su s divljenjem gledali skupocene poklone a onda se provodadžija pokloni i zaprosi devojku za Isaka. Roditelji na to rado pristadoše, ali i pored osveštanog običaja, od nje same je zavisila konačna odluka. Kad je pozvaše u kucu i upitaše hoce li da ide u tuđu zemlju i da se uda za nepoznatog čoveka, devojka odgovori kratko i odlučno: "Hocu da idem." Za put su joj dodelili dadilju i robinju. Žene su Posadili na kamile i povorka je, uz plač i dirljive želje, krenula Prema Hananu. Isak, nestrpljiv, nije mogao da dočeka karavan sa svojom verenicom. često se iskradao na drum i zaklanjajuci oči rukom upravljao pogled u daljinu da vidi hoce li se najzad pojaviti na vidiku. Jednoga dana u predvečerje začuo je zveckanje bakarnih praporaca, a odmah zatim iz oblaka prašine pomolio se karavan kamila koje su leno koračale. Dok je tako stajao i trudio se da razazna da li su to vec oni, ugledala ga je Rebeka i upitala Avramovog slugu:
"Ko je onaj čovek što ide preko polja pred nas?" A on joj odgovori: "Ono je gospodar moj." Devojka odmah side s kamile, pokri lice, kao što priliči verenici i smerno stade pred svog buduceg muža. Sav srecan, Isak je odvede u šator pokojne Sare, kao znak da ce odsada njegova žena da bude majka roda, a zatim se odmah, po drevnom običaju, uz svadbene svečanosti obavi venčanje mladog para.
Avramov sin je tako zavoleo svoju ženu Rebeku da mu je to ublažilo bol za izgubljenom majkom.

AVRAM SE PONOVO ŽENI.

Avramu je dosadio život udovca. Osetivši novu mladalačku energiju resio je da se po drugi put oženi i uzeo je ženu po imenu Heturu. Imao je sa njom šest sinova, a kasnije i mnogo unuka. To brojno potomstvo iz drugog braka moglo je na neželjeni način da zamrsi pitanje nasledstva.

Isak je nastojao da obezbedi pravo prvorodstva pre očeve smrti, dok ne bude kasno. Avram je bio zabrinut zbog tih porodičnih razmirica, ali je u suštini morao priznati da je Isak u pravu. Nije smeo dopustiti da se usitnjavanjem imanja prenebregne vekovni rodovski zakon. Glavni naslednik mogao je da bude samo prvorođeni sin. Teška srca Avram je odlučio da udalji sinove i unuke od druge žene. Obdario ih je bogato i savetovao da krenu istočno od Hanana, gde su lako mogli da nađu još ničije pašnjake i da započnu novi život. Od njih su tamo vremenom nastala nova plemena, koja su postala tuda i bila neprijatelji Isakovim pokoljenjima, mada su vodila poreklo čak od Avrama. Avram je umro u sto sedamdeset petoj godini.
Sahranjen je pored Sare u pecini kupljenoj od Hetita Efrona. Na pogrebne svečanosti došao je iz daleke pustinje Ismail, sin nesrecne Agare.

ISAKOVI l REBEKINI BLIZANCI.

Isak i Rebeka veoma su se voleli. Ali u kuci je vladala tuga, jer ni posle dvadeset godina braka nisu imali dece. Najzad je Bog uslišio njihove molitve i Rebeka je osetila da je u drugom stanju. Isaku je bilo vec šezdeset godina kad mu je rodila blizance. Svetlost dana prvi je ugledao Isav i zato je smatran za prvorođenog sina. Drugi sin je nazvan Jakov, što bi se moglo prevesti rečju držipeta, jer je prilikom porođaja svoga brata držao za petu.[5] Braca ni po čemu nisu ličila jedan na drugoga i nikada nisu živela u slozi. Rebeka se žalila da su se još u njenoj utrobi tukli, a kada su odrasli, teško je bilo poverovati da su blizanci. Isav je bio jak i plecat, uz to još rid i kosmat po celom telu.
Odlikovao se drskošcu i hrabrošču, voleo je grube šale i rado se nosio sa ukucanima. Lakoveran, dobrodušan i naivan, lako je padao u srdžbu i tada je postajao opasan. Po čitave dane lovio je po okolini ili boravio na pašnjacima, družeci se sa pastirima. Uopšte nije vodio računa o svom spoljašnjem izgledu, hodao neuredan, a njegova znojava odeca osecala se na njivu i koze. Život je za njega značio široka prostranstva, sunce i

[5] Držati za petu kod Jevreja je značilo eliminisati, ukloniti nekoga, steći nad nekim nadmoć.

slobodu. Nikada nije razmišljao o tome šta če ce mu doneti novi dan. Kad se iz skitnje vracao kuci, nije se brinuo za imanje. Kad je bio gladan, seo bi da jede; kad je bio žedan, pio je; kad bi mu se prispavalo, legao bi gde stigne i zaspao. Koliko je drugačiji bio Jakov! Uvek je išao utabanim stazama i poslovao oko imanja, jednom rečju, bio je primer vrednog i poslušnog sina. Isav ga je smatrao za nespretnjakovica i odnosio se prema njemu s blagim prezirom. Nije ni slutio koliko je taj mamin sin u suštini bio prepreden i bistar. Stari Isak pokazivao je očiglednu slabost prema Isavu.
Bez sumnje mu je odgovarala njegova veština u lovu i fizička snaga. Bile su to muške osobine koje su ga podsecale na pretke iz nomadskih vremena. Isav je, pak, voleo oca na svoj način, s poštovanjem, zabavljao ga i razveseljavao, a kada se vracao iz lova uvek mu je donosio ulovljenu divljač. A Jakov je za Reveku bio oko u glavi. Isava je smatrala za neotesanog prostaka i pomalo ga se stidela. l sama pomisao da ce on biti glavni naslednik roda nije joj davala mira ni u snu.
Strahovala je da ce lakomisleno upropastiti porodično imanje, dok ce Jakov, domacin i trgovac za poštovanje, dobiti samo bedne ostatke nasledstva. Danima i nocima lupala je glavu kako da spreči nesrecu i usmeri stvari tako da za Jakova izdejstvuje pravo prvorodstva.

ZA ČINIJU SOČIVA.

Jednoga dana Jakov je stajao pri ognjištu i pripremao sebi jelo od sočiva. U tom je ušao Isav i zatražio od njega da jede. Bio je umoran i gladan kao vuk. Ceo dan je jurio za divljači i ništa nije ulovio. A kad je bio gladan, morao je da jede, i to smesta, takve je bio naravi taj žestoki čovek. Jakovu nije padalo na pamet da deli sa njim ugotovljeno jelo. Isav je pohlepno udisao prijatan miris i sve je upornije navaljivao. Tada ga brat, kao u šali, upita: "Hošeš li da mi prodaš pravo prvorodstva sa činuju sočiva?". Isav mu bez razmišljanja odgovori:
"Hocu". - "Hošeš li da se zakuneš?"- "Zaklinjem se", odgovori lakomisleno, ne razmišljajuci. Koliko se puta tako kleo i zaklinjao kada je padao u vatru; tako je to bilo kod pastira i lovaca. Kad su hteli da izraze svoja osecanja nisu umeli da drže jezik za zubima. Ali za Jakova

je zakletva bila sveta i neopoziva i zato je smatrao da je stekao pravo prvorodstva. Isav se prihvatio jela sa uživanjem, ne sluteci uopšte kakve ce mu velike posledice doneti njegova nepromišljenost.

NEVOLJE ISAKOVE.

Zemlju Hebronsku, gde je Isak vec godinama živeo, zadesila je suša i glad. Odlučio je zato da ode u zemlju Avimeleha, gerarskog cara, nekadašnjeg Avramovog prijatelja. Kad je stigao u grad, tamošnji ljudi nisu imali reci da izraze divljenje prema Rebekinoj lepoti. U strahu da ga ne ubiju i da mu ženu na silu ne odvedu, svuda je širio priču da je Rebeka njegova sestra.
Ali dogodilo se da je jednom prilikom car pogledao kroz prozor i veoma se začudio. Video je kako Isak zadirkuje Reveku, ali ne onako kako se braca šale sa sestrama. Pozva ga preda se i reče: "Ta to ti je žena; kako si kazao: sestra mi je?" Isak se postide i odgovori: "Rekoh: da ne poginem s nje." Kralj mu strogo prebaci: "Šta si nam učinio? Lako je mogao ko od naroda ovoga leci s tvojom ženom, te bi nas ti uvalio u greh." Ali mu je ipak oprostio prevaru, kao što je svojevremeno oprostio i Avramu. Svom narodu je, pak, objavio da ako se neko usudi da dirne Reveku, bice osuđen na smrtnu kaznu. U zemlji Gerarskoj Isak je gajio stoku i prvi put se počeo baviti ratarstvom. U tome je imao mnogo uspeha i često je sabirao stostruke prinose. Ubrzo je postao veoma bogat, imao je brojna stada ovaca i goveda i mnoštvo posluge. To je izazivalo ljubomoru tamošnjeg stanovništva. Gerarski pastiri zapodevali su s njim svađe i tuče oko studenaca koje je u svoje vreme iskopao Avram. Isak je prelazio s mesta na mesto, ali čim bi iskopao novi studenac, zlobnici su ga zatrpavali peskom. Najzad se preselio u Virsaveju, gde je podigao žrtvenik Gospodu. Tamo
je došao Avimeleh s prijateljem i svojim vojskovođom, da mu se izvini za nanete nepravde. Isak ih s gorčinom upita: "Što ste došli k meni, kad mrzite na me i oteraste me od sebe?" A oni na to odgovoriše: "Videsmo zaista da je Gospod s tobom, pa rekosmo: neka bude zakletva između nas, između nas i tebe; hajde da uhvatimo veru s tobom. Da nam ne činiš zla, kao što se mi tebe ne dotakosmo i kao što mi tebi samo dobro čini-smo, i pustismo te da ideš na miru, i eto si blagosloven od Boga."

Tako je opet nastao mir između Jevreja i mesnog vladara.
Isak je priredio gostima gozbu, a kad su se najeli i napili, pustio ih je da na miru odu kuci.

REBEKINA I JAKOVLJEVA PODVALA.

Isak je u starosti izgubio vid i nije prepoznavao ni svoje najbliže, što je još gore, i Isak mu je zadavao brige. Oženio se dvema ženama hetitskog roda, ne obaziruci se na plemensku tradiciju i ne mareci za čistotu krvi. Isak ipak nije prestao da ga i dalje voli i da ga smatra za prvorodnog sina. Jednom ga pozva k sebi i reče: "Evo ostario sam, ne znam kad cu umreti. Uzmi oružje svoje, tul i luk, i iziđi na planinu, te mi ulovi lova. l zgotovi mi jelo po mojoj volji, i donesi mi da jedem, pa da te blagoslovi duša moja dok nisam umro." Isak je ne oklevajuci otišao u lov, da ispuni želju svog starog oca. Taj razgovor je čula Rebeka i smislila je lukav plan. Iskoristila je odsutnost Isava i odlučila da umesto njega podmetne Jakova, da za njega od muža izvuče blagoslov koji se daje samo prvorođenom sinu. Kad Jakov doznade za prevaru, zabrinu se i reče: "Ali je Isav brat moj rutav, a ja sam gladak. Može me opipati otac, pa ce se osetiti da sam ga hteo prevariti, te cu navuci na se prokletstvo mesto blagoslova." Rebeka je rasterala strah i naredila mu da donese dva jareta. Ugotovila je od njih jelo, obukla Jakova u odecu Isava, da se iz nje širi smrad polja, a glavu i vrat mu uvi u jarecu kožu. Tako preobučen Jakov stade pred Isaka i izdajuci se za Isava, pruži mu jelo. Oslepeli otac se začudi što se prvorođeni sin tako brzo vratio iz lova i, da se uveri, opipa Jakova.
"Glas je Jakovljev, ali ruke su Isavove", reče. Kad se najeo i napio vina, ponovo ga je obuzela sumnja. Tražio je od tobožnjeg Isava da ga poljubi i kad oseti miris znoja bratove odece umiri se i reče: "Gle, miris sina mojega kao miris od polja koje blagoslovi Gospod." l odmah pristupi davanju svečanog blagoslova koji je Jakova činio
prvorođenim sinom i glavnim naslednikom. Kad se Isav vratio iz lova, doznao je na kakav nečastan način je lišen nasledstva. Očev blagoslov je bio mističan čin s neopozivom snagom delovanja, iako je dobijen na prevaru. Isak i Isav nisu više mogli da izmene ovaj čin. Isav je bio van sebe od besa i zapreti da ce da ubije Jakova. Ali iz sažaljenja prema

voljenom ocu, naoružao se strpljenjem i odlučio da ostvari svoju pretnju tek posle njegove smrti.

NEBESKE LESTVE.

Strepeci za život Jakova, Rebeka mu reče: "Gle, Isav brat tvoj teši se time što hoce da te ubije. Nego, sine, poslušaj što cu ti kazati: ustani i beži k Lavanu bratu mojemu u Haran, l ostani kod njega neko vreme dokle prođe srdnja brata tvojega, dokle se gnev brata tvojega odvrati od tebe, te zaboravi što si mu učinio; a onda cu ja poslati da te dovedu odande." I Isaku je odgovaralo da Jakov ode u Haran. Tamo je mogao da nađe životnu drugu svoga roda i da izbegne grešku koju je počinio Isav, oženivši se Hetitkama. Videlo se da mu je stari otac oprostio podlu prevaru, jer se nežno s njim oprostio i blagoslovio ga na put. Jakov je krenuo na daleki put kao ubogi hodočasnik, s torbom o ramenu i štapom u desnoj ruci. Iz logora je morao nocu da se iskrade, dok je strašni Isav tvrdo spavao u svom šatoru. Celim putem je išao pešice ispavao pod vedrim nebom. Jednog dana, kada je palo veče, stavio je kamen pod glavu i zaspao premoren posle celodnevnog hoda. l tada mu dođe veoma čudan san: ugleda lestve koje su dosezale do neba; po njima su hodali anđeli, a na najvišoj prečanici stajao je Jehova i govorio mu: " Ja sam Gospod Bog Avrama oca tvojega i Bog Isakov; tu zemlju na kojoj spavaš tebi cu dati i semenu tvojemu, l semena ce tvojega biti kao praha na zemlji, te ceš se raširiti na zapad i na istok i na sever i na jug, i svi narodi na zemlji blagoslovice se u tebi i u semenu tvojemu, l evo, ja sam s tobom..." Pred zoru Jakov se probudi i dade zavet Gospodu da ce ga priznavati za svoga Boga i davati mu deseti deo svoga imetka, ako ga sačuva od opasnosti, ne uskrati hleba i dozvoli mu da se vrati u očev dom. U spomen neobičnog viđenja postavio je sveti kamen, prelio ga maslinovim uljem, a mesto zaveta s Bogom nazvao je Vetilj, što znači "dom Božji".

KAKO SU JAKOV l LAVAN VARALI JEDAN DRUGOG.

Jakov je stigao u Hanan predveče.
Ispred kapije grada pored studenca okupljali su se pastiri da napoje

svoja stada. Jakov ih zapita da li poznaju Lavana, Nahorovog unuka. U tom se pojavi lepa čobanica vodeci svoje malo stado ovaca. "... evo Rahilje, kceri njegove", povikaše pastiri. Kad ugleda kcer svoga ujaka, Jakov se razneži i sa suzama u očima poljubi je u obraz. Rahilja se vrati kuci i obavesti oca o dolasku rođaka. Lavan odmah pohita do studenca, čvrsto zagrli Jakova i odvede ga svojoj kucu. Za vreme večere neprestano se raspitivao za Isaka i Reveku, a kad se sit naslušao upita sestrica šta ga je dovelo u Hanan. Jakov zamoli ujaka da ga primi u službu. Lavan, kao praktičan čovek, upita sestrica kakvu naknadu traži. Razgovor su radoznalo prisluškivale njegove dve kceri, stidljivo

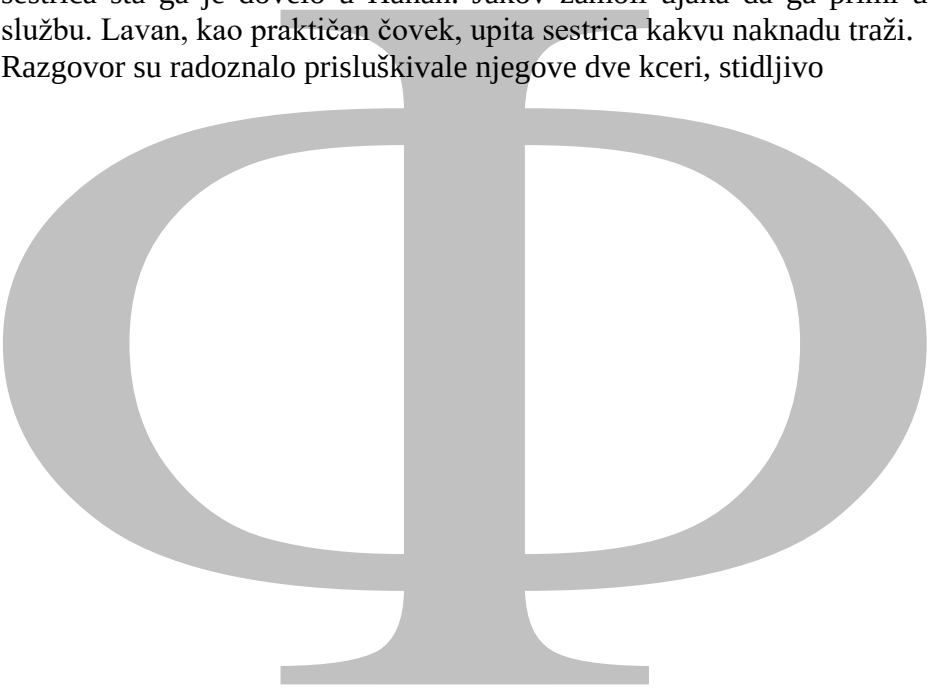

Sen Jakuba. Miniatura francuska z początku XVI wieku

Rembrandt: *Jakub walczący z aniołem*

bacajuci pogled na rođaka. Jakov je prozreo njihovu nameru i u sebi je nešto smišljao. Starija, Lija, imala je krmeljive oči i nije bila baš naročito lepa. Zato je mlađa kcer, Rahilja, bila toliko lepa da nije skidao pogled sa nje. Najzad se nakašlja da prikupi hrabrost, pa odgovori ujaku: "Služicu ti sedam godina za Rahilju, mlađu kcer tvoju." Lavan se nasmeja na tako drsku ponudu, ali pošto mu je nagodba izgledala povoljna, prisrtade rado. Na ujakovom imanju Jakov se prihvatio nadgledanja stoke. U to se sjajno razumeo, pa su se stada množila kao nikad dotad. Sedam godina je prošlo kao sedam dana. Došao je trenutak da se služba plati. Lavan je potvrdio Jakovu da ce poštovati dogovor i na Rahiljino venčanje pozvao je mnogo gostiju. Svadba je bučno proslavljena, nije nedostajalo ni jela, ni vina, gosti se nisu ni na šta žalili i sjajno su se zabavljali. Krajem dana, po svadbenom običaju, mladoženja je otišao u mračnu odaju, gde je tast trebalo da mu dovede nevestu. Na radost gostiju, išao je tamo dosta nesigurnim korakom, jer ga je uhvatilo vino. Sve se ipak odigralo tačno onako kako to nalaže tradicija. Pred zoru, kada je odaja osvetljena, Jakov se probudi trezan i zaprepasti se kad pored sebe umesto Rahilje ugleda Liju. Odmah je shvatio da ga je Lavan nečasno prevario, podmetnuvši mu ružniju kcer. Obuzet besom skoči iz kreveta i otrča do tasta žestoko prigovarajuci. Ali stari lisac nimalo se ne uzbudi zbog toga i s najnevinijim izrazom na svetu odgovori: "Ne biva u našem mestu da se uda mlađa pre starije." Bezobrazan odgovor pogodi Jakova u srce.

Drhtao je od besa, vikao, proklinjao i udario u takvu kuknjavu, da je u kuci nastao pakao. Ali Lavan se nije dao izvesti iz strpljenja i tek što se zet, iscrpljen vikom, koliko toliko smirio, predloži mu da još sedam godina radi kod njega i tada ce dobiti Rahilju. šta je jadnik mogao da učini?

Hteo ne hteo, morao je da pristane na novi ugovor, kako bi dobio voljenu Rahilju. Ali, jednom prevaren, sad je zahtevao da mu tast službu unapred plati, l zaista, venčanje s Rahiljom obavilo se nedelju dana posle nemilog incidenta, l tako je Jakov imao dve žene. Ne treba mu se čuditi što je favorizovao Rahilju dok se prema Liji ponašao macehinski. Ali to ga je koštalo mira u kuci, jer su se ljubomorne sestre utrkivale koja ce da zadobije naklonost muža i često zapodevale svađu. Osim toga, sudbina kao da se podsmevala Rahilji. Pokazalo se, naime,

da je nerotkinja, dok je Lija, taj kucni predmet omalovažavanja, iz godine u godinu podarivala Jakovu sinove, dok nije izrodila četrnaest potomaka.
Gadura nije znala za meru u hvalisanju. Kada je dojila decu sva je sijala i nije se ustručavala da pecka svoju lepu, ali veoma utučenu sestru. Rahilja je u svojoj muci išla toliko daleko da je svu krivicu za svoju nesrecu svalila na muža: "Daj mi dece ili cu umreti", zakukala je u očajanju. Jakov se naljuti i odbrusi joj oštro: "Zar sam ja a ne Bog koji ti ne da poroda?" Ne videci drugog izlaza, Rahilja najzad odluči da iskoristi stari zakon svoga naroda: izabra lepu robinju Valu i predade je mužu kao naložnicu. Vala zaista ubrzo zatrudni. Za vreme porođaja Rahilja ju je držala na svojim kolenima da se zadovolji zakon i da dete robinje bude priznato za njeno. Tako se rodio dečak kome dadoše ime Dan.
Rahilja je zračila radošcu i ushiceno govorila: "Gospod mi je sudio i čuo glas moj, te mi dade sina." Kako je tek bilo kad je Vala rodila još jednog sina!
Rahilja s olakšanjem reče: "Borah se žestoko sa sestrom svojom, ali odoljeh."
Ali sad se Lija smrknula, jer je iznenada prestala da rađa i očigledno je gubila oslonac u tom duelu za materinstvo. Pošla je sestri-nim stopama i izabrala je mužu naložnicu sa zvučnim imenom Zelfa. Stasita naložnica stekla je Jakovljevu naklonost i u dve godine rodila mu dva sina. Kako se Lija osecala ohrabrenom kad je opet stekla premoc nad sestrom. "Blago meni, jer ce me blaženom zvati žene", pobedonosno je klicala. Slučaj je hteo da njen sin Ruvim, dok je skupljao i vezivao pokošenu pšenicu, našao na strnjištu mandragoru, neobično retku biljku, efikasan lek protiv neplodnosti. Smesta je odnese majci da i dalje rađa sinove. Radoznala Rahilja odmah doznade za to, otrča kod Lije i stade navaljivati da i njoj da malo te čudotvorne trave. Ali srecnoj vlasnici leka ni na pamet nije padalo da pomaže sestri, pa joj odbrusi svadljivo: "Malo ti je što si mi uzela muža? Hoceš da mi uzmeš i mandragoru sina mojega?" Poražena Rahilja ode kao pokisla i poče da se brine za svoju buducnost. Imala je za to osnovane razloge, jer je Lija rodila još dva sina i kcer, pa je mogla da se ponosi šestoricom sinova i jednom kceri iz sop-stvene utrobe kao i dvojicom sinova robinje Zelfe. Sve je ukazivalo

na to da je nepobediva. Ali sad odjednom i Rahilja, kao da se ponovo sa sestrom takmiči, rodi sina kome dadoše ime Josif.
Najzad je pobedila svoju neplodnost. Da li zahvaljujuci mandragori od koje je možda krišom otkinula parčence u trenutku nepažnje ljubomorne sestre? Prošlo je još sedam godina službe i Jakov je odlučio da se vrati u Hanan. Cenkao se s Lavanom oko dodatne plate kao nagradu što je tako revnosno i uspešno radio za njegovo dobro. "Jer je malo bilo što si imao dokle ja ne dođoh; ali se umnoži veoma, jer te Gospod blagoslovi kad ja dođoh. Pa kad cu i ja tako kucu kuciti?" - strpljivo mu je objašnjavao. Lavan je tražio nove izgovore. Priteran uza zid, ipak poče da popušta, pogotovo što je morao priznati da je zet u pravu. Videci da se Lavan koleba, Jakov predloži da mu i dalje služi ako mu i sada i ubuduce pripadnu sve koze, ovce šarene i s belegom. Lavan se u sebi smejao zetovoj naivnosti i rado prihvatio uslove novog dogovora, jer su u njegovom stadu preovladavala crna i bela grla, a šarenih i s belegom ako je bilo i za lek.
Obradovao se što ce ga Jakovljeva pomoc tako malo koštati. Ali se u svom računu grdno prevario. Zaboravio je da Jakov gajenje stoke kao da je s majčinim mlekom posisao i da se izvanredno razumeo u komplikovanu veštinu ukrštanja. Jakov je nakupio sveže grančice i oljuštio sa njih koru da bi se videle bele pruge. Tako narezane grančice zatim je stavio pored pojila. Dok su pile vodu, ovce su se tako zagledale u grančice da su na svet donosile samo priplod šaren i s belegom.
Lavan je prekasno primetio kako se zastrašujuce brzo množe šarena grla, dok se crna i bela neprestano proređuju. Najzad je došlo do toga da je Lavan sve više siromašio, a Jakov je postao bogat stekavši nebrojena stada ovaca i koza i mnoštvo robinja i robova, kamila i magaraca. Jednom rečju, ovog puta udario je tuk na luk. To, naravno, nije odgovaralo Lavanovim sinovima. Videvši da ih je dovitljivi zet ogulio skoro do gole kože, udariše u veliku kuknjavu i ovako se počeše tužiti: "Jakov uze sve što bese našega oca, i od onoga što bese našega oca steče sve ovo blago." Braneci se, Jakov je tvrdio da je Bog kaznio Lavana zbog njegovog pokvarenjaštva i zato je učinio da se množe samo grla šarena i s belegom. "Tako Bog uze stoku ocu vašemu i dade je meni", pravdao se pred svojim ženama. A zaljubljene žene, u tom porodičnom sporu stale su na stranu muža. Kada im je Jakov u najvecoj

tajnosti saopštio da mu je Bog naložio da se vrati u Hanan, podržaše ga iz sveg srca i tom prilikom dadoše oduška svom davnašnjem nezadovoljstvu prema ocu: "Nije li nas držao kao tuđinke kad nas je prodao? Pa je još i naše novce jednako jeo. Jer sve ovo blago što uze Gospod ocu našemu, naše je i naše dece. Zato čini sve što ti je Gospod kazao."

JAKOVLJEVO BEKSTVO.

Nezadovoljstvo i napetost u Lavanovoj kuci postali su nepodnošljivi. Jakov je s pravom strahovao da ce mu šuraci silom oteti imetak koji je stekao svojim radom i sposobnošcu. Stoga je odlučio da tajno pobegne iz Harana. Ali nije znao da se Rahilja ušunjala u roditeljsku kucu i da je ukrala male kipove kucnih božanstava koja su od pamtiveka štitila Tarino pleme.
Jakubov karavan bio je ogroman: činile su djl kamile, magarci, ovce i koze kao i dve žene, dve naložnice i jedanaest Jakovljevih sinova, ne računajuci mnoštvo posluge s njihovim porodicama. Zato nije bilo lako neopaženo uteci iz Harana. Pa ipak je Lavan primetio bekstvo tek posle tri dana. Odmah je dozvao sinove i na čelu naoružane pratnje krenuo u poteru za beguncem. Ali na putu mu Bog naredi da se ne usudu naneti zlo Jakovu i da ne dovede do prolivanja krvi. Posle sedam dana potere, Lavan je stigao Jakova na gori Galadu, dok je razapinjao šatore.
Gnevni tast priđe beguncu, koji ga je čekao na čelu svojih naoružanih ljudi, i prekorno reče: "Šta učini te kradom pobeže od mene i odvede kceri moje kao na mač otete? Zašto tajno pobeže i kradom otide od mene? Niti mi reče da te ispratim s veseljem i s pesmama, s bubnjima i s guslama? Niti mi dade da izljubim sinove svoje i kceri svoje? Ludo si radio. Mogao bih vam dosaditi; ali Bog oca vašega nocas mi reče govoreci: čuvaj se da ne govori s Jakovom ni lepo ni ružno. Idi dakle kad si se tako uželio kuce oca svojega; ali zašto ukrade bogove moje?" Jakov se na to iznenadi, jer o krađi ništa nije znao. Zajamči da ce krivca kazniti smrcu ako ga otkrije i dopusti tastu da u logoru sprovede detaljan pretres. Lavan pretraži šatore Jakova, Lije i dve naložnice, a zatim se uputi u Rahiljin šator. A prestupnica brzo sakri kipove pod samar svoje kamile i sede odozgo. Lavanu nije padalo na pamet da bi

kipovi mogli biti sakriveni na tako nepristojnom mestu i naravno, nije ih pronašao. Sada se Jakov rasrdi na tasta što ga je tako žestoko gonio i pretresom ponizio. Nabroja mu sve nepravde koje je za dvadeset godina službe kod njega doživeo: "Pipao si sav prtljag moj, pa šta si našao iz svoje kuce? Daj ovamo pred pred moju i svoju racu, neka rasude između nas dvojice. Evo dvadeset godina bejah kod tebe: ovce tvoje i koze tvoje ne jaloviše se, a ovnova iz stada tvojega ne jedoh. što bi zverje zaklalo, nisam ti donosio, sam sam podmirivao; od mene si iskao što bi mi bilo ukradeno danju ili nocu. Danju me ubijaše vrucina a nocu mraz; i san mi ne padaše na oči. Tako mi je bilo dvadeset godina u tvojoj kucu; služio sam ti četrnaest godina za dve kceri tvoje i šest godina za stoku tvoju, i platu si mi menjao deset puta. Da nije Bog oca mojega, Bog Aramov i strah Isakov bio sa mnom, bi me začelo otpustio prazna." Lavan je uporno ostajao pri svome, da sve što je uzeo Jakov njegova svojina. Ali i pored toga nije nastojao da ostvari svoja prava i pristao je da zet ode u Hanan. "Ove su kceri moje kceri, i ovi su sinovi moji sinovi, i ova stoka moja stoka, i što god vidiš sve je moje; pa šta bih učinio danas kcerima svojim ili sinovima njihovim koje rodiše?" rekao je Jakovu i predložio da se izmire. U znak pomirenja na vrhu Galadu napraviše uzvišenje od nagomilanog kamenja. Lavan ga nazva Jegar-Sahadut, a Jakov ga nazva Galed. Lavan još dodade: "Svedok je ova gomila i svedok je ovaj spomenik: da ni ja necu preci preko ove gomile k tebi ni ti k meni da neceš preci preko ove gomile i spomenika ovoga na zlo. Bog Aramov i bogovi Nahorovi, bogovi oca njihova, neka sude među nama." Posle zajedničkog obeda izljubi kceri i unučad, pa se sa sinovima vrati kuci svojoj.

JAKOV SE BORI S BOGOM.

Jakov je prešao granicu Hanana i ulogorio se u gradu koji je nazvao Mahanaim (logori). Od tamošnjih ljudi doznao je obeshrabrujuce vesto o bratu Isavu. Isav se nastanio pored Mrtvog mora, na visiji Sir, odnosno na visiji "kosmatoj", "obrasloj drvecem" i postao vladar zemlje Edomske. Bavio se pretežno lovom u divljim planinskim cestarima, ali i razbojništvom kada mu se za to ukazala prilika. Zbog toga, naravno, nije uživao dobar glas među Hanancima u dolinama.Vesti koje je čuo,

Jakovu nisu slutile na dobro, pa mu se srce steglo od straha. Nije mu bila čista savest i smatrao je da brat nije zaboravio nepravde koje mu je naneo pre dvadeset godina. Stoga mu je poslao glasnike s molbom za oproštaj, a kad su se glasnici vratili i obavestili ga da mu Isav sa odredom naoružanih ratnika hita u susret, prepade se i poče se moliti Bogu ovim recima: "Izbavi me iz ruke brata mojega, iz ruke Isavove, jer se bojim da ne dođe i ubije mene i mater s decom. A ti si kazao: zaista ja cu ti biti dobrotvor, i učinicu seme tvoje da ga bude kao peska morskoga, koji se ne može izbrojiti od množine." Zatim je preduzeo sve mere bezbednosti da se osigura pred mogucim napadom brata. Podelio je na dve grupe magarce, volove, kamile, ovce i ljude i rasporedio ih tako da u slučaju napada bar jedna grupa može da pobegne.

Potom je pokušao da Isava pridobije bogatim darovima. "Ublažicu ga darom koji ide preda mnom", mislio je u sebi, "pa cu mu onda videti lice, da ako me lepo primi." Odvojio je od karavana dvesta koza sa dvesta jaraca, dvesta ovaca sa dvesta ovnova, trideset klmila sa ždrebadima, četrdeset krava, dvadeset bikova, dvadeset magarica s desetoro magaradi. To ogromno stado podelio je na tri ravna dela i puštao ih u jednakim vremenskim razmacima da brata postepeno umilostivi.

Jakov je noc proveo u logoru i tada mu se desi nešto veoma neobično. Prisnio mu se strašan san da se rve s Bogom. "Necu te pustiti dok me ne blagosloviš", povika oholo, kao da ima posla sa sebi ravnim. Borio se s njim svim silama i na kraju ga prisilio da ga blagoslovi kao zakonitog Isakovog naslednika. Bog se nosio s njim sve do zore, pa kad vide da se ne može iščupati iz njegovog zagrljaja, dotače mu venu na bedrima, koja se odmah osuši. Oslobodivši se, Bog ga blagoslovi i naloži mu da od sada nosi nadimak "Izrailj", što znači "onaj koji se borio s Bogom". Probudivši se u zoru, Jakov primeti da hramlje na jednu nogu. Osecao se ipak krepkim duhom, jer je nocni doživljaj odagnao sumnje i nedoumice koje su vec odavno remetile njegov mir. Pravo prvorodstva, bespravno stečeno, Bog je ozakonio svojim blagoslovom i uz to ga je odredio za oca roda koji ce da zavlada drugim ljudima.

Mesto gde se to dogodilo, Jakov je nazvao Fanuil, što znači "obličje božje", a u spomen na taj događaj, sinovi Izrailjevi više nikada nisu jeli žile sa bedara ubijenih životinja.

SUSRET S ISAVOM.

Najzad se pojavi Isav na čelu svojih ratnika. Ali se Jakov, i pored blagoslova božjeg, još uvek bojao zasede. Na vest da mu je brat vec blizu, u strahu na brzinu podeli porodicu na tri grupe. Na čelo je stavio

Eugène Delacroix: *Jakub walczący z aniołem*

Peter Paul Rubens: *Pożegnanie Jakuba z Ezawem*

obe naložnice s decom, za njima je poslao Liju s njenim potomstvom, a na samom kraju ostavio je Rahilju s Josifom, koje je najviše voleo. Kad se uverio da njegovoj porodici nije naneto nikakvo zlo, odvažio se i on da priđe bratu i sedam puta mu se do zemlje poklonio. Ispostavilo se da je Isav odavno zaboravio nekadašnje nepravde.
Nežno i iskreno zagrli Jakova i obojica od silne radosti zaplakaše. Kad Isav opazi gomilu žena i dece, ne mogade sakriti svoje čuđenje i moraše da se uveri da li je to stvarno porodica njegovog brata, te to i upita. A Jakov odgovori:
"Deca, koju Bog milostivo darova sluzi tvojemu." Tada naložnice s decom i sluškinjama priđoše bliže i pokloniše se. Tek tada Isav obrati pažnju na ogromna stada koja je Jakov gonio pred sobom. "Šta ce ti čitava vojska ona koju sretoh?"
upita, a kad mu Jakov spremno odgovori da je to za njega, dugo nije hteo da čuje ni za kakve poklone. Bogate darove primio je tek posle upornog navaljivanja, šta više, pozvao je brata u svoje planinsko boravište i preložio mu da zajedno nastave put. Ali Jakov još uvek nije verovao Isavu. Prividno je prihvatio poziv, ali ipak se lukavo pravdao da ne može s njim zajedno putovati, jer mora se kretati veoma polako i često duže zastajati da ne muči životinje i da mu stado zbog brzine ozbiljnije ne strada. Ipak je dao reč da ce sigurno poci stopama brata i odsesti u njegovom domu na brdu Sir.

KAKO SU JAKOVLJEVI SINOVI OSVETILI SESTRU.

Jakov je samo čekao da Isav nestane iza horizonta prema Edomu, pa da odmah skrene s puta. Žurno je pregazio reku Jordan zaustavio se kod grada Sihema. Tamošnji kralj Emor dozvolio mu je da se nastani u njegovoj državi, pa je Jakov kupio komad zemlje i razapeo šatore. Ali se ubrzo odigrao strašan događaj koji mu je pokvario planove. Sihem, najstariji kraljev sin, oteo mu je kcer Dinu, koja je izašla da pogleda devojke iz okoline, i učinio je nasilje nad njom. Ali pokazalo se da mladi knez nije bio nitkov, zavoleo je svoju žrtvu i bio spreman da se njome oženi. Smesta je otišao sa ocem kod Jakova da je zaprosi. Jakovljevi sinovi su u to vreme radili u polju, a kada se vratiše i čuše za knežev postupak, strašno se razgneviše. Otmica sestre smatrana je tada

neoprostivom sramotom, koju je po pustinjskim običajima samo krv mogla da spere.
Tarini potomci bili su ponosni pastiri koji su voleli slobodu i nisu mogli da razumeju gradske ljude za koje čast, osecanje dostojanstva i rasna solidarnost nisu više bili na nekoj ceni. Videvši gnev Jakovljevih sinova, kralj Emor se jako zabrinu, pa pomirljivo reče: "Sin moj Sihem srcem prionu za vašu kcer; podajte mu je za ženu. I oprijateljite se s nama; kceri svoje udajite za nas i kcerima našim ženite se. Pa živite s nama, i zemlja ce vam biti otvorena; nastanite se i trgujte i držite baštine u njoj." A skrušeni Sihem dodade: "Da nađem milost pred vama, i dacu što mi god kažete. Ištite mi koliko god hocete uzdarja i dara, ja cu dati što god kažete; samo mi dajte devojku za ženu." Kako je samo kralj Emor malo poznavao jevrejske pastire kada je mogao da im predloži da se udruže u jedan narod! Jakov i sinovi su se upravo toga bojali kao vatre.
Nisu hteli da se rasplinu u mesnom stanovlištvu, tuđe vere i rase. O plemenskoj čistoti su toliko brinuli da su po žene išli na daleki put u Haran, a sinove koji su se ženili tuđinkama, prezirali kao otpadnike. Jakovljevi sinovi su postavili uslov, za koji su verovali da je za kralja Emora neprihvatljiv.
Zatražiše da se on, njegovi sinovi i svi muškarci njegovog naroda obrežu i rekoše: "Onda cemo udavati svoje kceri za vas i ženicemo se vašim kcerima, i postacemo jedan narod. Ako li ne pristanete da se obrežete, mi cemo uzeti svoju devojku i otici cemo." Kako su bili iznenađeni kada je kralj prihvatio i taj uslov. Zaista je velika morala biti ljubav Sihema prema Dini! Pokazalo se da je kralj bio vođen i svojim skrivenim praktičnim interesima. Kad je svoje podanike ubeđivao da pristanu na kolektivno obrezivanje, između ostalog, objašnjavao im je: "Ovi ljudi hoce mirno da žive s nama, da se nastane u ovoj zemlji i da trguju po njoj... Ali ce tako pristati da žive s nama i da postanemo jedan narod, ako se sve muškinje među nama obreže, kao što su oni obrezani. Njihova stoka i njihovo blago i sva goveda njihova nece li biti naša? Složimo se samo s njima, pa ce ostati kod nas."
Izgledalo je da ce se spor završiti nagodbom. Stanovnici Sihema i okolone bili su obrezani. Ali trecega dana, dok su još nemocno ležali u kucama zbog nezaceljenih rana, Simeun i Levije, braca Dinina,

sakupiše svoje ljude, pobiše stanovnike Sihema i oslobodiše sestru iz dvora, a ostala braca opustošiše okolinu grada, zarobiše žene i decu i odvedoše svu stoku. Jakov nije bio upoznat sa zaverom, pa ga je krvoprolice koje sinovi počiniše, neizmerno zabrinulo.
Pozvavši Simeuna i Levija, prekoravao ih je ogorčeno: "Smetoste me, i omraziste me narodu ove zemlje, Hananejima i Ferezejima; u mene ima malo ljudi, pa ako se skupe na me, hoce me ubiti, te cu se istrebiti ja i dom moj."

JAKOV U VETILJU I MAMRIJI.

Trebalo je što pre pobeci iz Sihema, dok se susedni narodi ne povrate od užasa i ne izvrše odmazdu za izdajnički i krvavi prepad.
Kad pade noc, Jakovu se javi Bog koji mu reče: "Ustani, idi gore u Vetilj i onde stani; i načini onde žrtvenik Bogu, koji ti se javio kad si bežao od Isava brata svojega." Sutradan ujutru Jakov pozva svoj narod da se očisti od grehova i da se odrekne svakog idolopoklonst-va. "Bacite tuđe bgove što su u vas, i očistite se i preobucite se. Pa da se dignemo i idemo gore u Vetilj, da načinim onde žrtvenik Bogu, koji me je čuo u dan nevolje moje i bio sa mnom na putu kojim sam išao." Razne predmete lažnog kulta, donete iz Mesopotamije, kao što su mali kipovi domacih bogova i naušnice-amajlije, zakopaše u zemlju ispod velikog hrasta u blizini Sihema u znak novog zaveta s Bogom Avramovim. Kad krenuše na put, veliki strah spopade stanovnike okolnih gradova i niko se ne usudi da ih goni. Stigavši u Vetilj, Jakov podiže Bogu žrtvenik i nazva to mesto El Betel (Bog Vetiljski), jer mu se tu javio Bog kad je bežao pred svojim bratom Isavom.
Zahvaljujuci Bogu za zaštitu koju mu je dotad pružio, Jakov mu prinese žrtvu od ulja i životinja. Bog mu se ponovo javi i još jednom potvrdi njegovo novo ime Izrailj, a onda mu reče: "Ja sam Bog svemoguci; rasti i množi se; narod i mnogi ce narodi postati od tebe, i carevi ce izaci iz bedara tvojih, l dacu ti zemlju koju sam dao Avramu i Isaku, i nakon tebe semenu tvojemu dacu zemlju ovu." A kad su krenuli iz Vetilja i hitali ka Efrati, kasnijem Vitlejemu, Rahilja je počela da se porađa i umrla na porođaju rodivši Jakovu sina. Pošto se mnogo mučila, pred smrt dade detetu ime Venonija, što znači "sin muke", ali Jakov,

radostan dolaskom na svet dvanaestog sina, promeni mu ime u Venijamin, što znači "sin desnice". Izgleda da je Jakovu bilo pisano da više ne nađe mira u Hananu. Jer kad se smesti iza kule Migdolederske, sin mu Ruvim se upusti u nedozvoljenu ljubav s njegovom naložnicom Valom. Skrhan tim novim udarcem, Jakov se preseli u Mamriju, gde je stari otac Isak željno iščekivao njegov povratak. Zagrlivši sina i naradovavši se do mile volje, Isak završi svoj život u sto osamdesetoj godini. Na pogreb je došao i Isav, i braca u najboljoj slozi sahraniše oca u porodičnoj grobnici u Makpeli, gde su vec počivali Avram i Sara.

ISTINA l LEGENDA O PRAOCIMA

Vec znamo da je biblijski tekst u sadašnjoj verziji nastao ralativno kasno, tek po povratku Jevreja iz vavilonskog ropstva, dakle u periodu od VI do IV veka pre naše ere. Autori konačne redakcije bili su sveštenici. Namera irn je bila da poučavaju, a ne da pišu istoriju jevrejskog naroda. Istorija je po njihovom shvatanju bilo sredstvo kojim se služio Bog da objavljuje svoju volju, da nagrađuje i kažnjava. U duhu tih religijskih i vaspitnih postavki, menjali su tradicionalno istorijsko nasleđe, izbacivali sve što im nije odgovaralo, pa i dopunjavali vlastitim pričama da istaknu neku religioznu ideju. Biblijske ličnosti, koje su se po njihom mišljenju pokoravale božjem zakonu, ocenjivali su blagonaklono, dok su ličnosti koje su iz nekog razloga bile u sukobu s njim, prikazivali kao grešnike koje je Jehova opravdano kažnjavao.
Nema sumnje da sveštenici nisu bili originalni autori, vec kompilatori i redaktori starijih svedočanstava. Analiza biblijskog teksta pokazala je da u njemu treba razlikovati tri sloja. Najstariji deo napisan je u IX veku pre naše ere. Karakteristična osobina mu je ta što nepoznati autori za označavanje Boga koriste reč Elohim. U mlađim delovima koji potiču iz VIII veka pre naše ere, Bog se vec javlja pod imenom Jehova. U VII veku pre naše ere ta dva dela spojena su u jednu celinu i toliko izmešana da u tekstu srecemo naizmenično i jedno i drugo ime. Ta spojena verzija je kasnije prepisivana i podvrgnuta novim redakcijama.
Konačna verzija poslužila je sveštenicima kao osnova za tumačenje priče u obliku koji je ušao u biblijski kanon.

Za kritičnu analizu biblijskog teksta i utvrđivanje hronologije pojedinih delova biblije ogromne zasluge ima nemački naučnik Julijus Velhauzen. Posle dugog i detaljnog proučavanja biblijskog teksta došao je do zaključka da je istorija Jevreja, kako je predstavljena u Bibliji, napisana mnogo kasnije i da prema tome priče o praocima, o Mojsiju, pa čak i o sudijama treba svrstati u legende relativno novijeg datuma. Velhauzenova škola bila je uspešna trideset godina, pa još i danas ima svojih pristalica, ali nauka je od vremena Velhauzena napredovala. Izvršena su velika arheološka otkrica koja zahtevaju korekciju zaključaka do kojih je došao Velhauzen. Ogromne vavilonske arhive, pronađene u gradovima kao što je, na primer, Niniva, otkopavanje palestinskih gradova koji se pominju u pričama o praocima kao i upoređivanje tih otkrica s biblijskim tekstovima -potvrdili su bez ikakve sumnje da je istorijsko nasleđe na koje su se oslanjali sveštenici u VI veku pre naše ere mnogo starije nego što je Velhauzen pretpostavljao.
To istorijsko nasleđe jevrejski narod usmeno je prenosio s pokoljenje na pokoljenje. Zahvaljujuci narodnom karakteru priča, pored istinitih događaja, nagomilalo se toliko legendi, narodnih predanja, bajki i pričica da je danas teško odvojiti istinu od mašte. Sveštenici-kompilatori, koji su priznavali samo Jehovin i Mojsijev zakon, bezobzirno su prerađivali predanja prilagođavajuci ih svojoj religijskoj tezi, ali su kao osnovu za svoje učenje uzimali stwa narodna predanja koja su predstavljala odraz stvaralačke mašte Jevreja, njihovog mentaliteta, običaja i težnji. Sveštenici su nepažnjom nešto i prevideli i nisu izbrisali iz tekstova sve što ukazuje na njihovo vreme nastanka. U Knjizi Postanja nesumnjivo su se sačuvali tragovi politeizma i fetišizma, a u pričama o praocima veoma često nailazimo na običaje i mitove koji potiču iz Mesopotamije.
Zahvaljujuci dešifrovanim tablicama s klinastim pismom nađenim u ruševinama Ninive i Ugarita, saznali smo da priče o Adamu i Evi, Vavilonskoj kuli i potopu u vecoj ili manjoj meri potiču iz sumerskih i vavilonskih mitova, a neki običaji opisani u Bibliji, imaju svoj ekvivalent u mesopotamskim društvima, pa su čak delimično kodifikovani u Hamurabijevom zakoniku. Ukratko, začeci nekih biblijskih priča sežu u veoma daleke epohe.
Dugo je smatrano da su narodna predanja samo usmeno prenošena. Ali

se na osnovu otkrica koja je 1905. godine izvršio engleski arheolog Ser Flinders Pitri, pojavila pretpostavka da su autori najstarijih biblijskih priča mogli da raspolažu i nekim pisanim izvorima. Pitri je u rudniku bakra i malahita na Sinajskoj gori naišao na staro, u steni uklesano feničansko alfabetsko pismo koje potiče iz XV veka pre naše ere. Ono još nije u dovoljnoj meri pročitano, ali se zna da se sastoji od 32 znaka i da sadrži tekst na semitskom jeziku. Tekst su verovatno u stenu uklesali izrailjski robovi koje su Egipcani poslali na prinudni rad u rudnike. Prema tome, nije isključeno da su Jevreji pisali svoje dokumente još u drugom milenijumu pre naše ere. Treba se po-dsetiti da je Fenikija, koja se graničila s Hananom, domovina alfabetskog pisma. Osim toga, među dokumentima iz XIV veka pre naše ere, koji su nađeni u EI-Amarni, nalazi se bogata prepiska između Hanana i Egipta. Sve te činjenice potvrđuju pretpostavku, da su se Izrailjci još u vreme Mojsija, ako ne i ranije, služili pismom.

Zašto su onda iskopine nađene u Palestini tako siromašne pisanim izvorima? Zato što su u Egiptu i Mesopotamiji nađene ogromne arhive pomocu kojih može detaljno da se rekonstruiše istorija tih zemalja, dok je u Palestini otkriven samo mali broj pisanih dokumenata, kao što je čuveni zakonik iz Gezera iz X veka, Jezekijin natpis iz VII veka i pisma iz Lakisa iz VI veka. Odgovor je jednostavan. U Pelestini se pisalo tušem na krhkim glinenim pločicama, dok su u Mesopotamiji klinasti znaci dletom urezivani u debele pečene tablice. U vlažnoj palestinskoj klimi glinene pločice su bile izložene propadanju, a ako su se nekim čudom do naših dana i očuvale, tuš se toliko izbrisao da natpis nije bilo moguce pročitati. Godine 1960. arheolozi su na glinenoj pločici pronašli izuzetno dobro očuvano pismo iz VII veka pre naše ere. Sadržaj pisma, upucenog knezu, bila je tužba izrailjskog seljaka kome je poreznik uzeo ogrtač zbog navodno neizmirenog poreza. To otkrice za nauku ima veoma veliki značaj, jer svedoči da su se u Palestini služili pismom čak i u svakodnevnom životu. Starost biblijskih predanja otkriva nam i pažljiva analiza njihovog sadržaja. Život kakav je vodio Avram u Hananu, tipičan je za nomadska stočarska plemena. Izvesno vreme u godini praotac je logorovao pod zidinama gradova i razmenjivao svoju robu - mleko, vunu i kožu - za zanatske prizvode iz grada. Logor mu se sastojao od šatora postavljenih u krug. Ispred njih

su sedele žene, prele vunu i pevusile svoje mesopotamske pesmice. Veliki praočev šator nalazio se u sredini i služio je za okupljanje starešina. Tu je Avram izdavao naređenja posluzi i pastirima, rešavao sporove i primao goste.

Bila su to surova i još nedovoljno civilizovana vremena. Kod Jevreja je vladao zakon krvne osvete: "oko za oko", "zub za zub". Krvavi događaj vezan za Dininu otmicu svakako nije bio usamljen, mada činjenica što Jakov nije odobravao postupak, svedoči da je surovost tih običaja još tada počela da slabi. U prilog starosti biblijskih predanja govori i proces postepene promene društvenih odnosa koji možemo da pratimo u tekstovima. U Avramovom klanu još se vidi tipično patrijarhalno ustrojstvo, ali vec tad se javlaju izrazite klasne razlike. Avram je bogataš i vlasnik robova; od ostalih članova klana deli ga provalija koju je nastojao da ozakoni dajuci sebi i svojoj ženi plemicka imena.

Vidimo i to da Jevreji korak po korak prelaze s nomadskog na zemljoradnički način života u stalnom boravištu. Avram je tipični beduinski šeik koji živi u uslovima idilične jednostavnosti. Sam kolje tele da ugosti tri tajanstvena putnika, a za pice im daje mleko. Isak kupuje zemlju i ima uspeha u obradi zemlje i ne pije mleko vec vino, dok je Jakov, sa svojim vrlinama i manama, vec proizvod naseljene, gotovo gradske sredine. Čitav taj razvojni proces, tako jasno opisan u biblijskim pričama koje slede. Potpuno je u saglasnosti s onim što je današnja nauka uspela da utvrdi o ranim fazama društvenog razvitka. Iz biblijske tradicije može se izvesti zaključak da je Avram postao pristalica monoteizma. Zahvaljujuci detaljnom proučavanju raznih redakcionih slojeva Biblije, u stanju smo da proverimo koliko tu činjenicu možemo da pripišemo ispravkama koje su izvršili sveštenici u VI veku pre naše ere. Znamo da se u kasnijim vekovima Jevrejski narod često klanjao kultovima hananskih bogova i da su ga proroci zbog toga u svojim vatrenim propovedima oštro kritikovali.

Verovatnija je pretpostavka da se u doba praotaca ne radi toliko o čistom monoteizmu koliko o henoteizmu, odnosno o verovanju po kome postoje brojni bogovi, ali treba slaviti samo boga zaštitniku plemena. Avramov bog nema univerzalnih crta, on je tipičan plemenski bog koji se brine samo za buducnost i dobro naroda koji je izabrao.

Koncepcija tog boga je veoma primitivna. On se ponaša kao čovek,

mesa se u pitanja zemaljskog života, raspravlja sa Avramom, pa čak odobrava u moralnom pogledu njegove sumnjive postupke. Jakov se nosi s njim celu noc i primorava ga da mu ozakoni pravo prvorodstva koje je na prevaru oduzeo Isavu.

Posle povratka Jevreja iz vavilonskog ropstva, kad se monoteizam pod uticajem proroka konačno iskristalisao i etički produbio, takva religijska koncepcija postala je vec anahronizam. Prisustvo tih naivnih i primitivnih religioznih shvatanja može se objasniti jedino činjenicom što su ih sveštenici-redaktori doslovno preneli u biblijske knjige zajedno s drevnim narodnim predanjima na koja su se u svom radu oslanjali.

U biblijskim pričama posebno pada u oči plastična i jezgrovita karakteristika praotaca. Svaki lik je drugačiji, individuali-zovan i naslikan sa zadivljujucim osecanjem za realizam. Koliko se razlikuju jedan od drugog Avram, Lot, Isak ili Jakov. Koliko su uverljive u svojim ženskim osobinama Sara, Rebeka, Rahilja ili nesrecna Agara! A Isav, taj enfant terrible porodice, koji voli lov, skita poljima a prezire poljske radove. Plahovit je i naprasit a ipak dobrodušan i zaboravlja nanete mu nepravde. Neobično je rečita činjenica da mu je Biblija očigledno naklonjena, čak i Isak, koji je s njim morao imati mnogo neprilika, pokazuje prema njemu očinsku slabost. Ne možemo se oteti utisku da je u ličnosti Isavovoj jevrejski narod izrazio večitu podsvesnu nostalgiju za starim dobrim vremenima, kad su mu pradedovi bili slobodni pastiri i nomadi.

Sve što čitamo o praocima izvanredno je zanimljivo, bogato dramatičnim situacijama, puno događaja i neobičnih anegdota. U pričama se prikazuje čovek celovit, nama blizak po svojim manama, vrlinama i konfliktima. Upravo zahvaljujuci tome Biblija je bila i uvek ce biti savremena. Ona je kao isečak iz pulsirajuceg života davnih epoha, koji je nekim čudom preživeo burna vremena i sada nam omogucava da se zagledamo u samu dubinu onoga što je neprolazno i arhiljudsko.

Priče o praocima imaju sve karakteristične osobine narodnih predanja i prikazuju mentalitet davnih jevrejskih pokoljenja. Nije teško da zamislimo tadašnje pastire kako sedeci oko vatre pričaju zabavne pričice i anegdote o precima: kako je Avram namagarčio faraona, kako

je Isakov sluga sreo Reveku pored studenca, kako je lukavi Jakov iznudio od brata pravo prvorodstva, a zatim Lavana ogulio do gole kože, kako su se Lija i Rahilja takmičile u rađanju sinova.
Bila su to caskanja priprostih ljudi, intelektualno neizgrađenih, koji su obožavali razne dosetljivosti svojih narodnih junaka. Bili su osetljivi na poetsku lepotu svojih legendi, ali se često nisu snalazili u moralnoj oceni postupaka koje su svojim precima pripisivali. Pastirski život bio je surov i pun opasnosti; da bi se čovek održao na površini u varvarsko doba stalnih ratova i okrutnosti, nije mogao imati suviše osetljivu savest.
U tim pričama pastiri su davali mašti na volju. Njihovi praoci, osnivači rodova, odlikuju se neobičnom dugovečnošcu i plodnošcu. Sara, i kao starica, očarava kraljeve svojom lepotom. Bog i anđeli mešaju se u ljudska pitanja da upute tok priče u željenom pravcu ili da razreše bezizlazno dramatičnu situaciju. U tim intervencijama često ima bajkovite lepote. Prisetimo se potresne scene u pustinji, kad anđeo savetuje prognanoj Agari da se vrati kuci ili kad je sa sinom Ismailom spašava od smrti. Isključeno je da su sve te pojedinosti i sitnice, koje nam tako verno prikazuju sliku dalekih epoha, mogli da smisle sveštenici koji su živeli u VI veku pre naše ere, dakle kada su društveni uslovi i običaji bili potpuno drugačiji, čak ni daroviti pisac ne bi bio u stanju da to učini. Prerađujuci tekstove sveštenici su, istina, uneli u njih izvesne anahronizme, ali tih propusta ima relativno malo. Kada tvrde da su praoci posedovali kamile, to je zato što se u Nfiovo vreme kamila sretala svakodnevno.
Tek je relativno skoro otkriveno da se kamila u službi čoveka pojavila negde u XII veku pre naše ere, a to znači nekoliko stotina godina kasnije. Nemamo razloga za sumnju da su sveštenici imali pri ruci veoma stara narodna predanja o praocima, možda čak i pisane izvore, i da su ih u svoju kompilaciju unosili uglavnom u originalnom obliku. Stoga su priče autentične i verno reprodukovane, onako kako ih je prenela vekovna tradicija.
Na žalost, iz toga nikako ne proizlazi da je mišljenje onih naučnika koji dovode u pitanje istoričnost praotaca lišeno osnova. Sasvim je razumljivo da su u drevna vremena jevrejska plemena morala da imaju svoje vođe, ali ne znamo da li se mogu poistovetiti s Avramom, Isakom

i Jakovom iz biblijskih priča. Štaviše, nagomilavanjem novih arheoloških dostignuca to pitanje se pre komplikuje nego što se razjašnjava. Pokušajmo ukratko da prikažemo šta je nauka u toj oblasti uspela dosad da utvrdi.

U Tel el-Amarni u Egiptu, otkriveno je trista tablica s klinastim pismom koje potiču iz XV veka pre naše ere. To su pisma koja su sirijski i palestinski kneževi pisali faraonima Amenofisu III i Ahenatonu. U jednom pismu palestinski knez saopštava da su se u njegovoj državi pojavila plemena Habiru i da su došla iz Mesopotamije. Proučavaoci Biblije smatraju da se pod imenom Habiru kriju Jevreji, mada se mišljenja po tom pitanju ne slažu. Te iskopine su važne utoliko što bismo tu mogli imati eventualni trag prisutnosti Jevreja u Palestini još pre vremena Mojsija.

Senzacionalno otkrice dugujemo francuskom arheologu Andre Parou. Na putu između Mosula i Damaska uzdiže se brdašce koje Arabljani zovu Tel Hariri. Za vreme kopanja rake, grobari su tamo pronašli statuetu izrađenu u neobičnom stilu, koji je pokazivao da ona pripada nekoj nepoznatoj kulturi.

Na vest o pronalasku tamo je 1934. godine pohitao Paro i preduzeo sistematska arheološka iskopavanja. Vec prvih dana izvadio je iz ruševina figuricu bradatog muškarca s rukama sklopljenim kao za molitvu. Natpis na njenom postolju, urezan klinastim znacima, glasio je: "Ja sam Lami-Mari, kralj države Mari..."

Uzbuđenje je bilo ogromno. Da je postojala država Mari doduše se znalo, ali niko nije uspeo da utvrdi gde se prostirala. U XVII veku pre naše ere osvojila ju je vavilonska vojska i njenu prestonicu tako razorila da od nje nije ostalo ni traga. Dalja istraživanja Paroa konačno su potvrdila da se pod brdašcem kriju ruševine prestonice. Otkopani su hramovi, privatne kuce, odbrambeni bedemi, zigurat i pre svega veličanstveni kraljevski dvorac koji potiče iz treceg milenijuma pre naše ere. Građevina se sastojala od 260 soba i dvorana. U njemu su se nalazile kuhinje, kupatila s kadama, prestona dvorana i sanktuarijum posvecen boginji Istar. Svuda su bili vidljivi tragovi požara i name-rnog uništavanja, nepobitni znaci vavilonske invazije.

Ali najkapitalniji pronalazak bila je ipak kraljevska arhiva k°ja je sadržavala 33 600 tablica s klinastim pismom. Iz tih tablica doznali smo

između ostalog da su stanovništvo države Mari činila amorejska plemena. U sastav države ulazio je i grad Haran, i to u vreme kad su tamo stigli Tarini potomci.
Kad je počelo odčitavanje hronika, izveštaja i prepiske arzave Mari, izašla je na videlo u svakom pogledu iznenađujuca činjenica. Nazivi gradova Nahur, Turahi, Sarugi i Peliga, koji se pominju u dokumentima, zapanjujuce su podsecali na imena Avramovih rođaka: Nahora, Tare, Seruha i Faleka. Osim toga, tamo se pominju i imena plemena Abamram i Jakobel, pa čak i pleme Venijamin, koje se pojavilo na granici države i uznemiravalo stanovništvo. Nije moglo biti sumnje da su ti plemenski nazivi u tesnoj vezi s Avramom, njegovim unukom Jakovom kao i najmlađim Jakovljevim sinom Venijaminom, praocem jednog od izrailjskih plemena. Ovom prilikom treba podsetiti da se u Bibliji i Nahorov tast zove Haran, pa se i u tom slučaju pokazuje iznenađujuca identičnost imena ličnosti i naziva gradova.
To izuzetno otkirice nametalo je zaključak da su imena praotaca u stvari nazivi plemena ili gradova koja su ta plemena osnovala ili oružjem osvojila. U tom slučaju Avram bi verovatno bio mitološka personifikacija jednog od jevrejskih plemena koje se odselilo u Hanan. U njegovoj ličnosti u narodnom secanju sakupila se sva sudbina koju su ova plemana doživela za vreme tih seljenja u novo boravište.
Lingvistička analiza tablica iz države Mari pokazala je da su Jevreji bili u bliskom srodstvu s Avramom i da su čak predstavljali jednu od njegovih etničkih grana. To njihovu emigraciju stavlja u daleko širu istorijsku perspektivu. U drevno doba, od Persijskog zaliva prema severu, kretao se ogromni migracioni talas semitskih naroda poznatih pod nazivom Amorejci. Nezadrživi pohod išao je uz Eufrat, zbrisao državice Sumera, i preplavio skoro čitavu Mesopotamiju. Na ruševinama pokorenih državica Amorejci su osnivali svoje brojne državne organizacije. Među njima nikad nije bilo sloge, dok ih najzad nije ujedinio u jednu veliku državu najveci njihov car, Hamurabi. U toj seobi amorejskih naroda nesumnjivo su učestvovala i jevrejska plemena. To može da se zaključi iz činjenice što su ona najpre živela u Uru, a zatim su prešla u Hanan, grad u kome su živeli Amorejci, što nam je danas poznato iz tablica nađenih u državi Mari.
U docnijim epohama u Mesopotamiju su prodrli sa severa narodi

nesemitskog porekla. Potiskivani iz svojih naseobina, povlačili su se na jugozapad. Tokom te nove migracije, Siriju su zauzeli Aramejci, a zapadne i južne krajeve Hanana naselili Moavci, Amonci i Edomci. Nešto kasnije njihovim stopama krenulo je i Avramovo pleme, a kao što proizlazi iz Biblije, na tu seobu bilo je primorano i zbog nekih verskih sukoba. Nejasne uspomene o tim događajima urezale su se u secanje jevrejskih pokoljenja u vidu legendi i anegdotskih priča, koje su posle mnogih vekova sveštenici uneli u biblijske knjige.

Zahvaljujuci arheološkim otkricima, danas se u pričama o Avramu, Isaku i Jakovu može ukazati na konkretne fragmente koji otkrivaju neposrednu vezu s mesopotamskom tradicijom i s drevnim religijskim kultovima. Nekim od tih fragmenata treba se pozabaviti malo detaljnije, da bi se pokazalo koliko je ispravna teza o starosti tih narodnih predanja.

Pre svega, osetljivo pitanje davanja Sare u carske hareme. Ne treba zaboraviti da se to dogodilo u prvoj polovini drugog milenijuma pre naše ere, u vreme kad su nomadska plemena živela u uslovima veoma primitivnog društvenog uređenje, u kome su muškarci smatrali ženu za svoje vlasništvo kojim su mogli slobodno da raspolažu kao i svakim drugim vlasništvom. čak i nekoliko vekova kasnije Jehova opominje cara Davida da ce mu za kaznu uzeti ženu i dati je njegovom susedu.

Stoga je lako razumljivo zašto Sara tako pasivno i bez ikakvog otpora ispunjava želju svoga muža.

Drevni mesopotamski narodi, dakle i Jevreji, smatrali su preljubom odnos udate žene s drugim muškarcem, ne zato što on nije bio njen muž, vec jedino zbog toga što na nju nije imao nikakvo pravo vlasništva. To se odnosilo i na verenicu ukoliko je buduci muž za nju platio otkup. Međutim, odnos sa neudatom ženom, koja još nije verena i otkupljena, smatran je za manje prestupe koji su uglavnom kažnjavani placanjem odštete roditeljima. Kako iz toga proizlazi, glavna ženina dužnost je bila da rađa decu i da podržava rod svoga muža, a stroga zaštita njene nepovredivosti imala je za cilj da obezbedi pravo potomstva i nasleđa.

U skladu s tim shvatanjima, nije pridavan ni najmanji značaj devičanstvu neudatih devojaka. Kad Lot hoce da prepusti svoje kceri na milost i nemilost sodomskoj rulji samo da spase goste, on postupa u

duhu te duboko ukorenjene tradicije. Kceri još nisu bile udate žene i majke roda, pa šteta ne bi bila tako velika.
To nikako ne znači da su Jevreji odobravali taj Lotov postupak. Pa, Jakovljevi sinovi, Simeun i Levije, krvavo su osvetili sestru koju je oteo knez Sihem.
Epizoda s Lotom je bez sumnje tipična priča koja se prenosi s pokoljenja na pokoljenje.
Preteranom metaforom narod je svakako hteo da istakne koliko mu je iznad svega bio drag običaj gostoprimstva. Osim toga, ne možemo se oteti utisku da u Bibliji imamo posla sa zajedljivom spletkom koju je narod širio, jer je Lot bio praotac Moavaca i Amonaca, dakle naroda prema kojima su se Jevreji odnosili neprijateljski i prezrivo.
Običaji koji se tiču društvenog položaja žena pravno su obuhvaceni u Hamurabijevom zakoniku. Iz njegovih postavki logično proističe da je i preljuba bila dopuštena ako iz nekih razloga na nju pristaje muž, između ostalog u strahu da ne izgubi život. Avram u dva navrata daje Saru u harem tuđih careva pod izgovorom da mu je sestra. To nikako ne svedoči o izopačenim moralnim shvatanjima Jevreja, kako je ranije sa ustručavanjem smatrano. Kako se u najstarija vremena gledalo na ove stvari, može da se zaključi i po tome, što Bog po svoj prilici opravdava Avramovu podvalu. Ne kažnjava njega, vec careve, iako su oni bili nevine žrtve podvale. Verovatno samo zato što su carevi posredno bili krivi ne znajuci za granice u nasilju i samovolji, tako da je Avram imao opravdane razloge što ih se bojao. Ta kazna ima i svoju praktičnu stranu. Radilo se o tome da se carevi primoraju da vrate Saru, kojoj je bilo pisano da postane pramajka izrailjskih pokoljenja.
Pošto smo vec kod Sare, dotaknimo se i zabavnog pitanja njene lepote. Imala je šezdeset i pet godina kada ju je faraon uzeo u svoj harem, a u osamdesetoj godini svojom lepotom izazvala je divljenje u Avimelehovoj državi. U biblijskim predanjima, jevrejski plemenski junaci odlikuju se nadprirodnom dugovečnošcu i plodnošcu; kada se rastao od života Tara je imao 250 godina, a Avram je doživeo 175 godina. Jevrejski narod zato je lako poverovao da je žena njihovog praoca, koja je po legendi morala da ostavlja dubok utisak na savremenike, tako dugo sačuvala ženske čari.
Biblijsko predanje o njenoj lepoti održalo se kroz celu istoriju

Izrailjaca. U pecinama kraj Mrtvog mora, u divljim, nenaseljenim, stenovitim urvinama otkriveni su godine 1947. smotuljci s biblijskim tekstovima koji potiču iz perioda između III veka pre naše ere i l veka naše ere. Oni su pripadali jevrejskoj sekti esenima, čije je središte bio manastir u Kumranu, sagrađen verovatno u II veku pre naše ere. Jedan smotuljak sadrži aramejski komentar Knjige Postanja, u kome se pored ostalog nalazi i opis Sarine lepote. U prevodu on glasi ovako:
"O kako je rumeno lice njeno, kako su čarobne oči njene, kako je divan nos njen i kako lik njen zrači! O, kako su joj skladne grudi, kako je neporočna belina tela njenog! O, kako je slatko pogledati na njena ramena i ruke pune savršenstva! Kako su joj tanani i nežni prsti, kako zanosna stopala i besprekorna bedra!"
I tužna Agarina priča nalazi svoje objašnjenje u meso-potamskim običajima kodifikovanim u Hamurabijevom zakonodavstvu. Zakon je tačno određivao ulogu naložnice i njene dece u porodici. On je nalagao da naložnica rodi na kolenima supruge nerotkinje. To je bio čin formalnog priznavanja sina robinje za punopravnog naslednika roda. Taj čudan običaj Biblija pominje i u priči o Lavanovim kcerima.
U arhivi otkopanoj u ruševinama vile bogatog mesopotamskog trgovca u gradu Nuzi nađen je bračni ugovor porodice Tehaptili (oko 1500. godine pre naše ere) koji između ostalog sadrži sledecu odredbu:
"Ako žena bude imala dece, muž nema pravo da uzme drugu ženu. Ali ako ih ne bude imala, tada ce sama izabrati mužu robinju, a decu rođenu iz tog odnosa odgajace kao da su njena rođena."
Treba još dodati, da je na osnovu Hamurabijevog zakonika, Sara zaista mogla da kazni robinju Agaru, ali nije imala pravo da je istera iz kuce.
Pređimo sada na jedan od najčudnijih i najtajanstvenijih ritualnih obreda koji je Avram ustanovio za vreme svog puta po Hananu, na čin obrezivanja. Taj zahvat se ubraja u najstarije običaje primitivnih naroda i mi u stvari ne znamo njegov pravi smisao. Srecemo ga u svim epohama i na svim kontinentima sveta. Herodot ga je pripisivao brizi za telesnu čistocu, dok savremeni istraživači u njemu vide magični čin koji treba da simbolizuje krvavu žrtvu prinetu božanstvu.
Obrezivanje su primenji-vala i neka indijanska plemena pre otkrica Amerike, kao i narodi Australije, Polinezije i Afrike. Za nas je važno to što su se činu obrezivanja podvrgavali i egipatski sveštenici. Jevreji su

se s tim ritualom upoznali verovatno za vreme svog kratkog boravka u Egiptu i pod utiskom njegove religiozne simbolike uveli ga kao spoljašnji znak zaveta Bogu. Herodot tvrdi da su ga Jevreji, Edomci, Amonci i Moavci preuzeli od Egipcana. To je tim pre verovatnije, jer obrezivanje nije bilo poznato u Mesopo-tamiji, odakle su pomenuti narodi došli u Hanan. Osim toga, grčki istoričar tvrdi da su Egipcani svojevremeno običaj obrezivanja primili od Etiopljana. Pretpostavlja se da su ga i Arabljani uveli pod uticajem Etiopljana, i to još pre pojave Muhameda.

Uporedo s islamom raširili su ga svuda dokle god je dopirao njihov uticaj; međutim, Kuran ne samo da ne nalaže obrezivanje, vec ga precutkuje.

Ako genezu obrezivanja treba tražiti u Egiptu, onda je Avramov razgovor s Bogom i njegovo cenkanje za život nevinih Sodomljana, očigledno mesopotamskog porekla.

U sumerskoj priči o potopu, boginja Ištar pojavljuje se pred likom najvišeg boga, koji je odgovoran za potop, i optužuje ga za nepravdu, pa čak i zločin. Po njenom mišljenju, bog nije imao prava da uništava celo čovečanstvo, jer su žrtve bili i nevini i pobožni ljudi. Svoju optužbu ona završava karakterističnom sentencijom: "Svaki grešnik lično odgovara za svoje grehe."

U tom sumerskom mitu odbačen je princip kolektivne odgovornosti. Pitanje patnje i smrti pravednih i pobožnih ljudi od pamtiveka muči savest ljudskih pokoljenja.

Zašto Bog dozvoljava da pate pravednici, a da grešnici uživaju u izobilju?

Pokušaj odgovora na to pitanje srecemo i u biblijskoj girici o tragičnoj sudbini Jova kao i u nekim drugim drevnim legendama.

Koliko se u secanje Jevreja urezao boravak u Mesopotamiji, možda najbolje pokazuju nebeske Jakovljeve lestve s anđelima koji idu gore-dole po njima. One živo podsecaju na zigurate ili piramide u Uru i Vavilonu, s njihovim kamenim stepeništem po kome su u svečanoj povorci koračali sveštenici. Svaku sumnju u to otklanjaju reci koje je, probudivši se, izgovorio Jakov: "Kako je strašno mesto ovo! Ovde je doista kuca Božja, i ovo su vrata nebeska!" Ova vrata nebeska u kontekstu s lestvama bila bi sasvim nerazumljiva kad ne bismo znali da

reč Vavilon u prevodu znači božja vrata. Ta vizija je, dakle, nesumnjiva asocijacija na vavilonski zigurat.
Da ovekoveči doživljeno snoviđenje Jakov je postavio kamen i prelio ga maslinovim uljem. Učinio je to u skladu s prastarim semitskim običajima. Kult kamena (na hebrejskom mass-aba) jedan je od najstarijih kultova drevnih naroda.
Crni kamen u Kabi u Meki predstavlja relikt prastare religije Arabljana iz doba politeizma.
Kult kamena upražnjavali su i Feničani i Hananci. U Palestini ih je otkopano mnoštvo. Između ostalog u ruševinama grada Gezera nađeno je osam svetih stubova, postavljenih na brdu. Semiti su verovali da u njima živi Bog i zato su ih nazivali Betel, odnosno kuca božja. Tako je upravo i Jakov nazvao mesto gde su mu se u snu javile nebeske lestve s anđelima. Ta epizoda je dokaz da se u Jakovljevom pokoljenju nije ugasio arhaični fetišizam.
Istraživačima je najviše muka zadavala scena prinošenja Isaka na žrtvu. To mračno poglavlje biblijske povesti u potpunoj je suprotnosti sa shvatanjem o dobrom Bogu, koji u ovom slučaju na tako surov način stavlja na iskušenje svog pobožnog pobornika. Ali danas znamo da ta epizoda predstavlja poslednji odraz varvarskih kultnih običaja, a zahvaljujuci arheološkim otkricima upoznali smo i njegovu genezu.
U Mesopotamiji, Siriji kao i u Hananu postojao je veoma stari ritual žrtvovanja bogovima prvorodene dece. U arheološkim nalazištima u Gezeru, jednom od najcenjenijih središta hanan-skog kulta, arheolozi su u pecini i njenoj okolini našli urne sa skeletima dece od osam dana, žrtvovane bogovima. Deca su žrtvovana i prilikom podizanja hramova i javnih zgrada. Ostaci tih ritualnih žrtava često se srecu zazidani u temeljima kuca, a u gradu Megidonu, pod gradskim zidinama, nađeni su zacementirani posmrtni ostaci petnaestogodišnje devojčice.
Ova epizoda ima nečeg zajedničkog s mesopotamskim mitovima. Na to ukazuje ovan koji se rogovima zapleo u grmlje. To je, bez sumnje, neki kultni simbol, jer je engleski arheolog Vuli iz ruševina grada Ura otkopao skulpturu takvog ovna, s rogovima zapetljanim u grmlju. Ta skulptura za Sumere je morala da predstavlja veliku svetinju. O tome ne svedoči samo činjenica što je nađena u jednoj kraljevskoj grobnici, vec i njena izrada. Izrezbarena je u drvetu i okovana zlatom, a rogove ovna i

grane grmlja drevni majstor izrezbario je od lazurita.
Narodi koji su u Aramovo vreme živeli u Hananu, vecim delom su pripadali zapadnoj grupi Semita i govorili su jezikom veoma bliskim hebrejskom. O njihovim religijskim verovanjima imali smo veoma oskudne podatke. Tek su nam tablice s klinastim pismom, otkopane iz ruševina feničkog grada Ugarita, omogucile da detaljno rekonstruišemo njihovu mitologiju i religijski ritual. Njihov najviši bog bio je El (bog), koji se često javlja i pod imenom Dagan ili Dagon. Smatran je tvorcem sveta i zamišljan kao starac s dugom bradom.
Najpopularniji bog ipak je bio Bal, gospodar vetra i kiše, zaštitnik zemljoradnika i žetve. Od brojnog hananskog panteona treba još pomenuti boginju ljubavi Astartu, ili Ašeru. Kult u njenu čast imao je karakter orgija, a u njenim svetilištima vršen je sakralni razvrat. Osim toga, svaki hananski grad imao je svog boga zaštitnika.
Religija Hananaca pokazuje mnoge sličnosti s verovanjima Vavilonaca. Neki hananski bogovi imaju svoj ekvivalent u Vavilonu, čak su im i imena često slična. Nema sumnje da je prvobitni politeistički kult Jevreja u mnogim detaljima bio blizak hananskom kultu. Biblijski tekstovi svedoče o tome da su se i Jevreji za označavanje boga često služili rečju Bal; Elohim-Bog u svom imenu sadrži isti koren kao i najviši hananski bog El, a njegov sin, često poistovecivan s Balom, zvao se Jav, što bez sumnje predstavlja dijalekatsku modifikaciju imena Jehove, plemenskog boga Jevreja.
Hananci su, doduše, svojim bogovima prinosili i ljudske žrtve, ali su civilizacijski bili na daleko višem nivou od nomadskih jevrejskih plemena.
Živeli su u gradovima, bavili se zemljoradnjom i imali izvanredno zanatstvo. Taj viši civilizacijski nivo i srodnost jezika i kulta, morali su da imaju jak uticaj na nove emiralle koji su živeli pod šatorima.
Avram se nesumnjivo suprotstavljao tim uticajima, a izraz njegovog stanovišta vidi se u epizodi sa Isakom. Kako to obično u Bibliji biva, varvarski kultni običaj podleže sublimaciji i postaje simbol duboke religiozne misli. U ovom slučaju radi se o isticanju bezuslovnog pokoravanja volji Božjoj, ali i o suštinskoj promeni koja se odigrala u religioznim shvatanjima Jevreja. U Knjizi Brojeva, žrtvovanje dece osuđuje se kao najteži zločin Hananaca. Događaj s Isakom je, dakle,

neka vrsta formalnog odricanja od krvavih rituala koji su nesumnjivo još uvek postojali u Hananu.
Statuete kucnih božanstava koje je ukrala Rahilja, dugo su bili nerešiva zagonetka. Proučavaoce Biblije intrigralo je to zašto je Rahilja ukrala te statuete, koje se na hebrejskom zovu terafim, i zašto im je Lavan pridavao toliki značaj. Odgovor na to pitanje dobijen je tek nedavno. U arhivi tablica s klinastim pismom u gradu Nuzi nađen je testament u kome otac prepisuje najstarijem sinu statuetu kucnog božanstva zajedno s glavnim delom nasleđa i napominje da ostali sinovi imaju pravo da dolaze u kucu glavnog naslednika i da prinose žrtve tome božanstvu. Iz postavki Hamurabijevog zakonika proističe da zet koji poseduje tastovu statuetu kucnog božanstva, stiče pravo na podelu nasledstva sa sinovima.
Na osnovu tih činjenica možemo sumnjati da se Rahilja nije toliko rukovodila idolopoklonstvom koliko praktičnim razlozima. Krađom kucnih božanstava htela je da obezbedi mužu pravo učešca u podeli nasledstva posle smrti svoga oca. Lavan je to znao i zbog toga je tako žestoko nastojao da vrati ukradene statuete.
Nije manje star ni običaj da se u tastovoj kuci odradi izvestan broj godina za ženidbu njegovom kcerkom i, za divno čudo, održao se do današnjeg dana kod nekih naroda Dalekog istoka. Arkadi Fidler u svojim Divljim bananama govori o takvom jednom slučaju na koji je naišao kod vijetnamskog naroda Taja. Kod Tatara i Sirijaca služenje kod tasta bilo je obavezno još i u XIX veku. Nemački putopisac Burkhart u knjizi Putovanje po Siriji, piše: "Jednom prilikom sam sreo mladog čoveka koji je osam godina radio samo za hranu; na kraju tog perioda trebalo je da se oženi cerkom svoga poslodavca, za koju bi inače morao da plati sedam stotina pjastera. Kad sam ga sreo, bio je vec tri godine oženjen. Ali gorko se žalio na svoga tasta, koji je i dalje zahtevao od njega da radi najteže poslove besplatno. To ga je ometalo da osnuje svoje domacinstvo i porodicu. Bilo je to u okolini Damaska." Kakva neverovatna sličnost s prepirkama Lavana i Jakova.
U poglavljima Knjige Postanja, koja sadrže povest trojice praotaca, srecemo se sa nazivima niza gradova koji su pvobitno smatrani za legendarne. Ali velika dostignuca arheologije na prelomu XIX i XX veka potvrdila su njihovu istoričnost i samim tim dokazala da je Biblija

u tom pogledu verodostojna.
To se pre svega odnosi na grad Ur, iz koga je Avramov otac emigrirao u Haran.
Godine 1922. veliki engleski arheolog Lionard Vuli započeo je arheološka iskopavanja na uzvišici koju Arabljani zovu Brdo smole i otkrio ruševine ogromnog grada koji su osnovali Sumeri tri hiljade godina pre naše ere. Na vrhu građevine, koja je po obliku slična piramidi, zvanom zigurat, nalazio se hram posvecen bogu meseca, koji je bio kultno mesto neprekidne skoro dve hiljade godina.
Vuli je po iskopinama rekonstrusao kucu imucnog građanina iz perioda između XIX i XVIII veka pre naše ere, znači iz vremena kad je, po svoj prilici, tamo živela Tarina porodica. Na osnovu te rekonstrukcije, engleski arheolog u svojoj knjizi Ur Haldejski piše: "Moramo iz osnova da revidiramo naše poglede na jevrejskog praoca pošto smo saznali u kakvim kulturnim uslovima je proveo svoje rane godine. Bio je žitelj velikog grada i naslednik stare, visoko razvijene civilizacije. Kuce svedoče o životu u komforu, pa čak i o raskoši."
Još je zanimljivija priča o otkricu Harana. Iz biblijske povesti proizlazi da je razlog emigracije Tarinih potomaka iz Ura u Haran bila religija. Po mišljenju američkog orijentaliste Olbrajta, ta emigracija pripada razdoblju od XX do XVII veka pre naše ere, u vreme Hamurabijeve vladavine. Vreme Hamurabijeve vladavine još je predmet sporenja. Naučnici iznose tri perioda: 1955.- 1913. 1792.-1714. i 1728.-1686. Postoje osnove po kojima se može suditi da su Tarini potomci bili poštovaoci boga meseca. Potvrdu za to nalazimo u 24. poglavlju Knjige Isusa Navina (stih 2): "S onu stranu reke živeše negda oči vaši, Tara otac Avramov i otac Nahorov, i služiše drugim bogovima." Iz biblijskog teksta doznajemo zašto je Avram napustio Haran i krenuo u zemlju Hanansku. Razlog emigracije bio je Avramov prelaz[6] na henoteizam,

[6] Jedna od legendi, zapisana na tablicama s klinastim pismom nađenih u Ugaritu, govori o borbi između poštovalaca meseca i poštovalaca sunca i o proterivanju poklonika meseca. Tragovi kulta meseca otkriveni su i u Palestini. Naučnici pretpostavljaju da ime Avramovog oca Tara potiče od reci zajedničke svim semitskim jezicima, i koja znači mesec.

koji se po biblijskom tekstu desio još u Uru. To uverenje bilo je duboko ukorenjeno u izrailjsku traiciju i našlo je svoj izraz i u Knjizi o Juditi (5, 8 - 9). Junakinja te knjige Judita ovako priča Asircu Holofernu o svojim precima: "...ne htedoše ici za bogovima otaca svojih, koji behu u zemlji Haldejskoj. Napustivši tada obrede otaca svojih, koji su mnoge bogove priznavali, jednog Boga nebeskoga su slavili, koji im naredi da odatle krenu, i da se nasele u Haranu."

Britanski arheolog Dejvid Storm Rajs doputovao je 1957. godine u južnu Tursku i otkrio ruševine Harana. Ispostavilo se da se grad Tarinih potomaka nalazio na reci Nar Balih, pritoci gornjeg Eufrata, nepunih 500 kilometara severno od Ura. O tome da je Hanan bio središte kulta boga meseca i da su njegovi stanovnici bili poznati po verskom fanatizmu, doznali smo iz raznih starovavilonskih tekstova. Ali niko nije ni pretpostavljao koliko su oni bili privrženi tom svom božanstvu. Istraživanja koja je u ruševinama izvršio engleski arheolog pokazala su da je kult meseca tamo nadživeo rađanje i pad Rimskog carstva, da se hrišcanstvo zadržalo pred njegovim vratima, pa se čak i islam vekovima morao miriti s njegovim postojanjem. Tek za Saladinove vladavine srušen je mesečev hram, a na njegovim temeljima, godine 1179. naše ere, podignuta je džamija, koju su, opet, sravnili sa zemljom Mongoli u XIII veku naše ere.

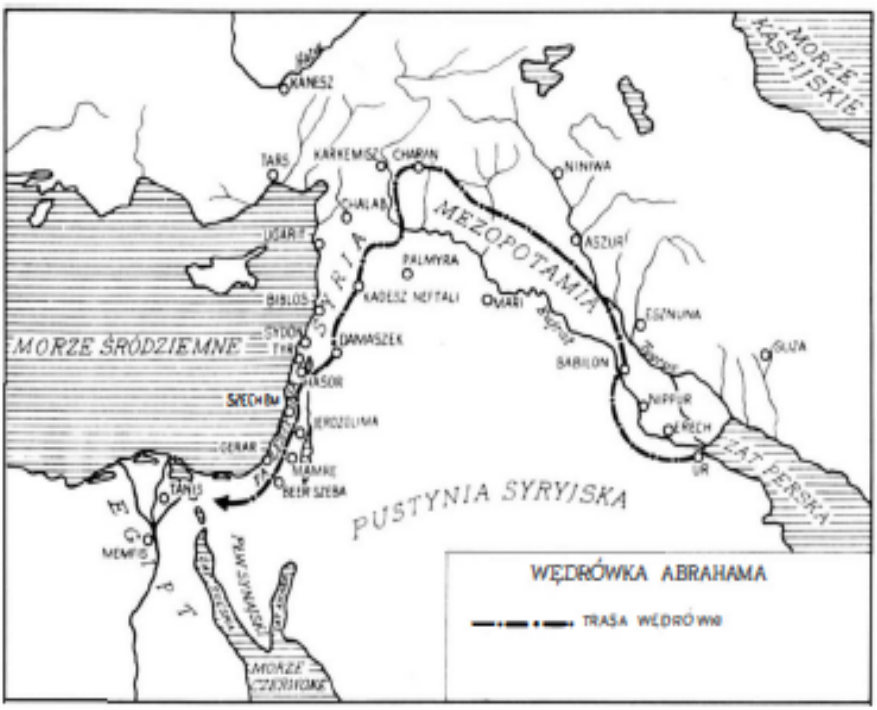

Ispod ruševina triju velikih vrata džamije, dr. Rajs je otkopao tri kamene ploče na kojima je bio urezan znak boga meseca. Ploče su bile postavljene tako da su sledbenici Muhameda, ulazeci u džamiju, gazili po njima što je bio znak da je drevna religija Harana zauvek uništena.

Na osnovu tih podataka dr. Rajs izvlači hipotezu da se kult boga meseca održao sve do dvanaestog veka naše ere.

Kakve zaključke možemo odatle da izvučemo? Ako prihvatimo da je Avram iz biblijske priče zaista postojao, njegovu emigraciju možemo da smatramo kao bekstvo osnivača novog kulta, progonjenog od fanatičnih stanovnika Harana. Tu se namece analogija s Muhamedom, koji je morao da beži iz Meke. Ako, pak, posumnjamo u Avramovu istoričnost, onda cemo ga, u skladu sa sugestijama tablica iz Marija, smatrati personifikacijom svega onoga što je jedno od jevrejskih plemena preživelo za vreme svojih seoba, šta više, neki biblijski tekstovi daju nam pravo da pretpostavimo da praočev monoteizam nije bio monoteizam u današnjem smislu te reci, vec kult plemenskog

božanstva koje se javlja pod imenom Elohim.
Da li hipotezu da je do emigracije došlo zbog religijskih razloga onda treba odbaciti? Mislim da ne treba. Treba samo Avramovu ličnost zameniti plemenom, i hipoteza ce postati verovatna. Jedno od jex'rejskih plemena koje je živelo u Haranu, moglo je da dođe u oštar sukob s poklonicima meseca u tom gradu, jer osim svog plemenskog boga zaštinika, nije htelo da prizna druge bogove, l taj sukob ih je na kraju primorao da potraže novo boravište u Hananu. Odjeci tih događaja, kao što smo vec pominjali, održali su se u legendama i anegdotskim narodnim pričama, koje su kasnije sveštenici uneli u biblijski tekst.
Iz uporedne istorije religija znamo da su bogovi podlegali istim promenama kao i njihovi poklonici. Pod uticajem političkih potresa i stradanja, Izrailjci su postepeno produbljavali svoju plemensku religiju, dok je na kraju, posle povratka iz vavilonskog ropstva, nisu uzdigli na visine čistog, etičkog monoteizma. Jehova postaje univerzalni bog, koji odgovara zahtevima vremena i razvijenije civilizacije izrailjskog naroda. Sveštenici-redaktori izvršili su u tom duhu ispravke u tekstovima drevnih predanja i nastojali da prikažu Avrama kao najčistijeg poklonika monoteizma. Kao što znamo, u tome nisu baš potpuno uspeli, pošto se u nekim fragmentima teksta mogu otkriti plemenska obeležja prvobitnog jevrejskog božanstva.
Arheološka istraživanja u Palestini daju sve bolje rezultate. U poslednje vreme otkrivene su ruševine nekoliko gradova drugorazrednog značaja pomenutih u povestima o praocima. Tako su, na primer, u blizini današnjeg naselja Tel Balata otkopane razvaline grada kralja Emora, gde su Jakovljevi sinovi izvršili krvavu osvetu. Najstariji sloj nalazišta seže do XIX veka pre naše ere. Tamo su nađeni ostaci snažnih odbrambenih bedema, dvorca i hrama. Kao što se iz ovoga može zaključiti, kralj Emor nije bio makar kakav vladar.
Ali Mamrija, gde su Avram, a kasnije i Isak, živeli među hrastova, nikada nije nestala i nalazi se tri kilometra severno od Hebrona. Arabljani to mesto zovu Haram Ramet el-Halil (sveto brdo Božjeg prijatelja, tj Avrama). Tamo od pamtiveka postoji kult Avramovog hrasta, bunara i žrtvenika. Arheološka istraživanja otkrila su navodni praočev bunar i temelje žrtvenika na kojima je u docnijim vekovima

podignut hrišcanski oltar. Osim toga, u okolnim pecinama nađeni su ostaci ljudskih kostiju koji svedoče da je Mamrija u prastarim vremenima bila veliko groblje. Iznad pecine u Makpeli, u blizini Mamrije, gde su po biblijskom predanju sahranjeni Avram, Isak i Jakov, sad stoji jedna od najpoštovanijih džamija islama.

Danas vec znamo i gde se nalazio Avimelehov grad Gerar. Njegove ruševine otkrivene su u Tel Džemlehu, trinaest kilometara jugoistočno od Gaze. Godine 1927. engleska arheološka ekipa dospela je do sloja iz bronzanog doba. U ruševinama je nađeno mnoštvo vaga, što bi svedočilo o tome da je Gerar u Avramova vremena bio važno trgovačko središte.

Naučnicima do sada još nije uspelo da utvrde položaj Sodome i Gomore, iako poslednjih godina sve više preovladava mišljenje da su ti gradovi zaista postojali. Rezultati dosadašnjih istraživanja izgledaju ovako:

1. Još polovinom XIX veka Englezi su otkrili da se od uskog grebena Lisan, na istočnoj obali Mrtvog mora, proteže pod vodom stenoviti prag koji preseca more na dva basena. U južnom delu voda je veoma plitka, a u severnom dno se naglo spušta do dubine od četiri stotine metara. Zato se pretpostavlja da je plitko korito nekada bila dolina koja je potopljena za vreme neke geološke kataklizme. Biblija tvrdi da su gradovi Sodoma i Gomora ležali u dolini šumovitoj (na hebrejskom Sidim), "...u dolini Sidimskoj, koja je sada slano more" (Postanje, 14, 3). Nedavno su otkriveni fragmenti Stare istorije feničanskog sveštenika Sanhunijatona, koji piše: "Sidimska dolina se provalila i postala jezero..."

2. Geološka ispitivanja otkrila su tragove strašnih vulkanskih kataklizama u dolini Jordana, u podnožju planine Tavor, u Arabijskoj pustinji, u Akabskom zalivu i duž Crvenog mora. Geolozi su čak uspeli da utvrde vreme te prirodne katastrofe. Dogodila se dve hiljade godina pre naše ere, dakle za Avramovih vremena.

3. U neposrednoj blizini Mrtvog mora nalazi se niz brežuljaka koji se uglavnom sastoje od kamene soli. Neki od njih, usled procesa vetrenja, dobili su oblike koji podsecaju na ljude. Nema sumnje, dakle, da se tu rodila legenda o Lotovoj ženi koja se pretvorila u stub soli.

4. Odatle proističe da se u secanju izrailjskih pokoljenja sačuvala neka prirodna katastrofa koja se u drevnim vremenim dogodila u okolini

Mrtvog mora.
Narod je - što je razumljivo -okitio strašni događaj mnoštvom legendi i anegdota, što ipak ne znači da njihova suština nije istorijski istinita.
5. Piloti koji redovno lete iznad Mrtvog mora tvrde da su primetili obrise nekih razvalina, i to upravo na onom mestu gde bl se, prema proračunu, morali nalaziti Sodoma i Gomora. Gnjurci su nastojali da prodru do morskog dna. Tako je, na Primer, vođa baptističke misije u Vitlejemu dr Ralf Beni, godine 1958. objavio da je dopro do samog dna i naišao na ostatke nekog nasipa, ali njegova tvrdnja primljena je s nepoverenjem.
Nije baš tako jednostavno roniti u Mrtvom moru i snaci se na njegovom dnu. Voda sadrži 25% soli i toliko je mutna i teško je bilo šta opaziti na dužinu ruke.
Pored toga, toliko je gusta da čovek može da legne na njenu površinu i da čita novine. Gnjurac mora da ponese sa sobom gotovo četrdeset kilograma tereta da bi se spustio na dno. Uz to, visoki procenat soli izaziva neprijatno zapaljenje kože i bolno oticanje usana. U poslednje vreme za podvodnu ekspediciju ozbiljno se priprema američko-kanadska arheološka ekipa. Možda ce uspeti da razreši tajnu Sodome i Gomore.
Ovde se treba dotaci i pitanja Damaska. U Bibliji nema pomena o tome da se Avram na putu za Hanan zadržao u tom gradu. Opisujuci tu epizodu puta, nismo se vodili neosnovanim pretpostavkama, vec smo se oslanjali na neke izvore i tragove koji taj boravak čine vrlo verovatnim:
1. Avramov boravak u Damasku pominje jevrejski istoričar Josif Flavije (37.-95. g.n.e.) u svom delu Jevrejska starina, oslanjajuci se verovatno na nama nepoznate izvore ili narodna predanja.
2. Drevni, veoma prometan put iz Harana u zemlju Hanansku vodio je preko Sirije, znači preko Damaska. Nema razloga za pretpostavku da je Avram izabrao neku drugu, manje pogodnu i zaobilaznu maršrutu.
3. Boravak u Damasku podvrđuje i činjenica što se u Avramovom životu odjednom javlja lik Elijezera Damaštanina. Praotac mu je poverio rukovodecu ulogu u svom domacinstvu i, do rođenja sina Isaka, smatrao ga za svog glavnog naslednika, u skladu s Hamurabijevim kodeksom, koji je u slučaju nemanja dece dozvoljavao usvojenje.
Zemlja u koju je emigrirao Avram prvobitno se zvala Hanan, to jest

"zemlja ravničarska" ili, po drugim naučnicima "zemlja purpurne vune", pošto je bila poznata po proizvodnji dragocene boje, izrađivane od morskih puževa murex. Tek ju je Herodot nazvao Palestina. Taj naziv potiče od reci Pelištim, biblijskog imena za Filistejce, narod koji je u XIII veku pre naše ere zauzeo južnu obalu Hanana.
Palestina se može podeliti na tri glavna dela: na nizinski pojas duž Sredozemnog mora, na visoravan koja se proteže zapadno od Jordana, zvanom Predjordanija i na stenovitu zonu na istočnoj strani reke, Zajordaniju. Na južnoj obali Sredozemnog mora tlo je bilo neobično plodno, navodnjeno rečicama. Okolna dolina Saron nazivana je "rajskim vrtom". U mnogim svojim delovima bila je plodna i visija na zapadnoj strani Jordana. Zahvaljuci toploj klimi tamo su uspevale čak i urme. Po plodnosti je naročito čuvena bila Galileja i od najdavnijih vremena gusto naseljena. Tamo su otkopane ruševine mnogih drevnih gradova koji se pominju u Bibliji, istočno od Jordana nalazile su se omanje oblasti gde se razvila zemljoradnja.
Ali je Hanan uglavnom bio stočarski kraj. Visoravni, travnate padine i suve stepe snabdevale su stada pašom, iako su s vremena na vreme podbacivale usled jakih periodičnih suša. U dolini Jordana zemlja je mogia da se obrađuje samo oko Genezaretskog jezera, dok je u ostalim oblastima bujalo rastinje, gde je bilo čak i divljih zveri.
Primitivni način obrade zemlje bez upotrebe đubriva, brzo ispošcavanje tla i suša, dovodile su do toga da je Palestinu često pogađala velika glad.
Egipcani su bili naviknuti na pojavu nomadskih stočarskih plemena koja su se pojavljivala na granici i molila za utočište. Znali su da ih na to tera velika glad i da su to mirni ljudi, bez prikrivenih neprijateljskih namera. Zato su ih bez smetnje puštali na svoje još ne tako naseljene oblasti pored delte Nila. Za tu uslugu naravno da su od njih tražili dažbine. Zidna slika u jednoj egipatskoj grobnici prikazuje potresne figure nomada, izgladnelih toliko da su od njih ostali sama kost i koža. Freska u grobnici u Beni Hasanu na realističan način predstavlja pleme semitskih stočara kako na granici pregovaraju s egipatskim činovnicima.
Egipatski granični zid, podignut za odbranu od napada ratobornih pustinjskih plemena, postojao je još na dve hiljade godina pre naše ere,

dakle za vremena Avramovih. O tome doznajemo iz avanturističkih doživljaja koje je opisao egipatski dostojanstvenik Sinuhe, upetljan u neke dvorske intrige, zbog čega je morao da beži preko granice. On piše kako je pod okriljem noci prešao "Kneževski zid" i pobegao u severni Hanan. Tamo je našao utočište kod plemenskog starešine, upravo onakvog kakvi su bili Avram, Isak i Jakov. U svojoj priči nadugačko govori o plodnosti te zemlje, što bi mogla da potvrdi i Biblija, koji označava Hanan kao zemlju u kojoj "teče med i mleko". Razume se da se ta pohvala mogla odnositi samo na one delove gde su postojali zemljoradnja i povrtarstvo. Sinuhe između ostalog piše: "Dobra je to bila zemlja. Smokava i grožđa bilo je u izobilju, a vina smo imali više nego vode. Ni meda ni ulja nikad nam nije ponestalo. Na drvecu je bilo najrazličitijeg voca. Gajila se i pšenica i ječam. Stoke je bilo bezbroj.
Svakodnevno sam se hranio hlebom, vinom, kuvanim mesom i pečenom živinom. Osim toga, jeo sam i divljač, jer su mi prireĎivali lovove, a i ja sam često s lovačkim psima odlazio u lov."
I opis jevrejske odece dugujemo arheološkim otkricima izvršenim u Egiptu. U grobnici egipatskog velikodostojnika u Beni Hasanu iz XVIII veka pre naše ere, nalazi se zidna slika koja prikazuje pleme semitskih nomada iz Palestine, na kojoj se vide bradati muškarci, žene i deca. Neki muškarci nose kratke suknjice s prugama u boji, dok su žene i drugi muškarci ogrnuti dugim živopisnim plastovima. Nomadsko oružje sastoji se od kopalja, strela i pracaka. Jedan nomad svira na maloj liri, što govori da su Semiti još tada veoma voleli muziku.
Preovladavaju zelene, crvene i plave boje.
I Biblija, uostalom, na nekim mestima potvrđuje da su Jevreji voleli boje. U Knjizi Izlaska (25, 2-5) Bog nalaže Mojsiju da skupi od svojih ljudi prilog za žrtvu, i to: "...zlato, i srebro i med, i portiru i skerlet i crvac i tanko platno i kostret, i kože ovnujske crvene obojene, i kože jazavčje..." U drugoj Knjizi Samujovoj (1, 24) David uzvikuje: "Kceri Izrailjeve! Plačite za Saulom, koji vas je oblačio u skerlet lepo, i kitio vas zlatnim zakladima po haljinama vašim."

Bóg i Adam

Zakazany owoc

Trud Adama

Ofiara Abla

Kain i Abel

Budowanie arki

Gotowanie smoły

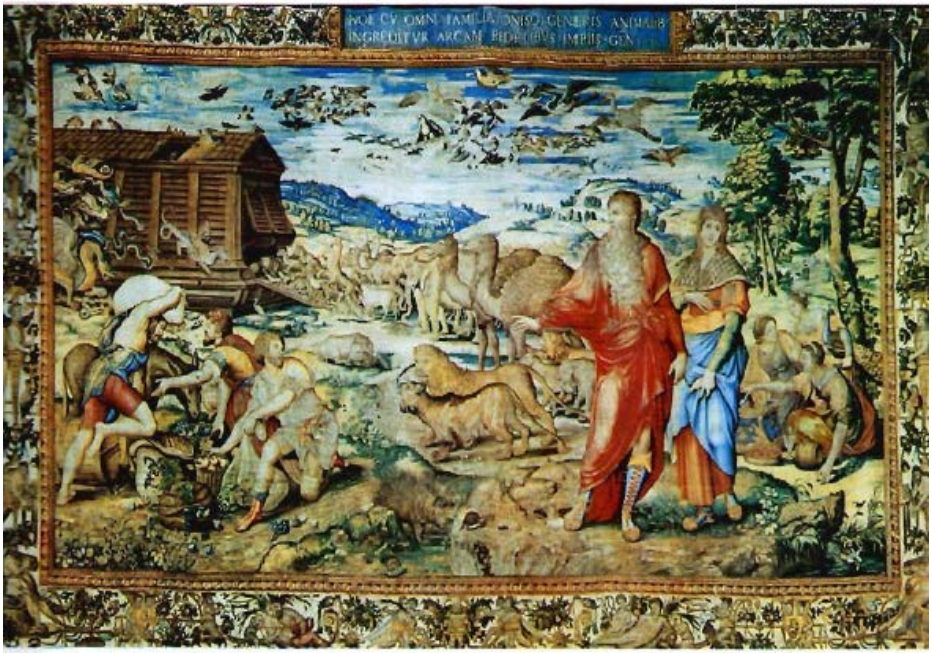

Wejście do arki

Żona Noego

BURNA POVEST JOSIFOVA

PRODAN U ROPSTVO.

Jakov je imao dvanaest sinova, ali najveca slabost bili su mu najmlađi izdanci, Josif i Venijamin, koje mu je rodila voljena Rahilja.Venijamin je bio još dete, dok je Josif izrastao u izuzetno bistrog momka i u porodici po razboritosti niko mu nije bio ravan. Otac je na njega, razume se, bio veoma ponosan i, kako to vec biva, lako popuštao njegovim prohtevima. Kupio mu je i šarene haljine divnih boja i nije baš od njega zahtevao da se bakce poslovima na gazdinstvu. Ostali sinovi brinuli su o stoci i po čitave dane provodili na pašnjacima, dok se Josif za to vreme nalickan i zalizan kao kicoš šetao po kuci.
Ponašao se nadmeno, razmetao bez mere i sve je bolje znao od brace po ocu. A što je najgore, dešavalo se da ih uhodi i odmah javljao ocu ako su nešto skrivili. Boraveci dugo van kuce, Jakovljevi sinovi imali su puno toga da sakriju, pa su iz dna duše omrzli tog naduvenka i potkazivača koji im je zagorčavao život. Ali Josif, zaslepljen svojom veličinom, nije zapazio koliko njihova ozlojeđenost raste. Nije bilo dana da ih na neki način nije zajedao. Naročito ih je nervirao pričanjem svojih snova u kojima su oni uvek bili u nekoj ponižavajucoj ulozi.
Jednoga dana, kad se cela porodica okupila oko stola za obed, ispriča im ovakav san: "Vezasmo snoplje u polju, pa moj snop usta i uspravi se, a vaši snopovi iđahu unaokolo i klanjahu se snopu mojemu." A braca skočiše i zapitaše izazovno: "Da neceš još biti car nad nama i zapovedati nam?" Jakov, kao Jakov, i ovog puta stade na stranu omiljenog sinčica. Ali Josifu se ubrzo prisnio drugi san, u kome mu se duboko klanjalo ne samo jedanaest zvezda, vec i sunce i mesec. To je bolno pogodilo čak i starog oca. "Kakav je to san što si snio? E da li cemo doci ja i mati tvoja i braca tvoja da se klanjamo tebi do zemlje?", upita ga srdito. Izgrđen tako neočekivano, Josif je neko vreme hodao kao pokisao. Ali nemio događaj je zaboravljen, a on je ponovo uživao naklonost i privilegije. Jednon se dogodilo, da su se braca u traženju pašnjaka zaputila čak do Sihema i o njima se dugo ništa nije znalo. Zabrinut, Jakov je poslao Josifa da sazna šta se sa njima dešava. Josif se

rado prihvatio nadzorničkog zadatka, zbog čega se osecao počastvovanim.U Sihemu je doznao da su mu braca sa stadom prešla u okolinu grada Dotaima, pa je krenuo za njima. Braca su boravila na pašnjaku i odmah ga opaziše čim se pojavi na vidiku. Jedan od njih zajedljivo povika: "Gle, evo onoga što sne sanja". Gledajuci doteranog kicoša, koji je najverovatnije opet došao da ih uhodi, braca odlučiše da s njim završe zauvek. Bilo je mišljenja da se ubije i baci u presahli bunar, a ocu da se kaže kako ga je proždrala divlja zver. Ali Ruvim se usprotivi i stade ih preklinjali da ne prolivaju bratsku krv.
Predloži da bace Josifa u bunar živog, gde bi i onako umro od gladi. Ali u dubini duše odlučio je da pod okriljem noci izvuče brata iz bunara i da ga odvede ocu. Posle dugih savetovanja ogorčena braca pristadoše na taj predlog. I čim im Josif priđe, skočiše na njega, skidoše ga do naga i svezanog baciše na dno dubokog bunara. Nesrecnik je u prvfmah izgibio prisebnost i obamro, a kad se nađe u mračnoj jami, obuze ga takav ušas da stade glasno zapomagati. Grešna braca, gluva na njegove molbe i preklinjanja, mirno se-doše da jedu i ne baciše mu ni parče hleba. Prošlo je nekoliko dana i Josif je trpeo glad i žeđ. Ali jednoga dana pojavi se karavan Madijanaca ili Ismailjaca[7], koji su iz Galada vozili u Egipat mirišljavo korenje, izmirnu i balsam. Bili su to imucni trgovci, bogato odeveni. Oko vrata i na rukama blistao im je na suncu nakit od čistoga zlata, čak i oprema na magarcima bila je gusto iskicena zlatnim dugmadima. Tada Jakovljevim sinovima pade na um da prodaju Josifa u ropstvo. Putujuci trgovci dobro osmotriše slabunjavog momka i pogodiše se plativši za njega dvadeset srebrnjaka, jer su dobri znali da ce im se mladi rob na egipatskom tržištu dobro isplatiti, čim karavan produži svojim putem, opaka braca umočiše Josifovu odecu u jarecu krv i poslaše je ocu s pitanjem da li je prepoznaje. Videvši krvavu odecu voljenog sina, Jakov umalo što ne siđe s uma. Razderao je svoju odecu i zakukao u neutešnom bolu: "Sina je mojega haljina; ljuta ga je zverka izjela." Onda se odenuo u kostret i dugo oplakivao gubitak sina. Porodica se na sve načine trudila da ublaži očev bol, ali neutešni Jakov ponavljao je slomljenim glasom: "S tugom cu u grob leci za sinom

[7] Biblija nedosledno navodi čas jedne, čas druge. Neki istraživači poistovećuju Ismailjce s beduinima.

svojim". Dok je on tako bio u žestokoj muci, trgovci su išli dalje svojim putem odvodeci u egipatsko ropstvo nesrecnog, uplakanog Josifa, koga su braca tako sramotno izdala.

JOSIF U PETEFRIJEVOJ KUCI.

Putujuci trgovci prodali su Josifa Petefriju, zapovedniku faraonove telesne garde. Tako je Jakovljev sin dospeo u službu jednog od najvecih egipatskih dostojanstvenika. Nije mu tamo bilo loše. Vredan, čestit i u svakom pogledu snalažljiv, stekao je milost svoga gospodara, koji mu je poveravao sve odgovornije zadatke. Na kraju ga je čak postavio za glavnog upravnika svojih imanja i nije se mešao u njegovo upravljanje. Šta god da je Josif resio, bilo je dobro. Pe-tefrije je imao dobre razloge da favorizuje jevrejskog roba. Otkad mu je dao upravljanje domacim poslovima, uvecao mu se imetak, a on je pak, oslobodivši se svakodnevnih briga, mogao mirno da se posveti vojsci i prepusti svojim zadovoljstvima. Ali, kako se to kaže: kolo srece se okrece. Josif je bio naočit i veoma lep mladic. Petefrijeva žena gorela je od strasti i služila se svim sredstvima da ga namami na preljubu. Odbijao je njene izazove, ne želeci da uzvrati sramnom izdajom na dobročinstvo svoga gospodara. Na žalost, požudna žena uvrtela je sebi u glavu da pošto-poto mora zavesti mladica. Iskoristivši jednom priliku kad u kuci nije bilo muža ni posluge, domami ga pod nekim izgovorom u spavacu sobu, obesi mu se o vrat i težinom svoga tela svali ga na postelju. Josif se očajnički branio i na kraju pobegao ostavivši svoj plašt u rukama sablazniteljke. Duboko uvredena u svom ženskom ponosu, odbačena žena osveti mu se za tešku uvredu. Diže strašnu viku, a kad se odasvud slete posluga, pokaza joj plašt kao dokaz njegovog prestupa. Kad se vrati kuci, Petefrije doznade šta se desilo, poverova svojoj lukavoj supruzi i baci Josifa u tamnicu. Ali ni u nesreci Jakovljev sin nije izgubio ništa od svoje snalažljivost. Ubrzo je stekao naklonost tamničara i preuzeo nadzor nad sužnjima s kojima je tamnovao. Bio je jednostavno podesan čovek na koga su mogli da se prenesu svakodnevni poslovi i brige oko vođenja gazdinstva. Josif je imao i tu osobinu da svuda gde se pojavi izbije na prvo mesto svojom usrdnošcu i spremnošcu da pomogne. Nezadovoljena ambicija podsticala ga je kako u važnijim tako i u beznačajnim poslovima, a u tom nagonu za sticanje

pohvala pomagao mu je praktični i odlučni razum kao i dar za pridobijanje pretpostavljenih. Jednoga dana dopadoše tamnice faraonov peharnik i pekar. Josif se trudio da im pomogne i olakša nevolju. Uzvracajuci mu prijateljstvom, nesrecni dvorani caskali su s njim po čitave dane, upucivali ga u tajne dvorskih odnosa i upoznali sa slabostima vladara. Josif je sve pamtio i posle kratkog vremena orijentisao se tako dobro kao da je i sam služio na kraljevskom dvoru. U jednom takvom razgovoru dotakli su se snova i oba dvorana rekoše da su čudne snove sanjali.
Peharniku se prisnio izdanak vinove loze sa tri grančice na kojima su se najpre pojavili pupoljci a potom zrna grožđa. Tada je podmetnuo vrč iscedio sok i dao pice faraonu. Josif se na trenutak zamislio i prorekao peharniku da ce za tri dana ponovo steci faraonovu milost i vratiti se na raniju dužnost. Tom prilikom zamolio ga je da se kod faraona zauzme za njega, jer je nevin bačen u tamnicu.
Zatim je svoj san ispričao starešina nad pekarima: činilo mu se da nosi na glavi tri kotarice s pecivom koje kljucaju ptice. Josif se smrknu i proreče mu da ce za tri dana biti predat u dželatove ruke.

NA FARAONOVOM DVORU,

I zaista, kroz tri dana ispunilo se Josifovo predskazanje.
Faraon je upravo proslavljao rođendan i za vreme gozbe setio se kako ga je dobro posluživao peharnik. Oprostio mu je krivicu i ponovo mu predao ključeve dvorskog podruma. Ali prema upravniku pekare ostao je neumoljiv i poslao ga na gubilište.
Na žalost, kako to često biva, peharnik je u svojoj sreci zaboravio druga u nevolji koji mu je prorekao slobodu. Josif je još dve godine proveo u tamnici i vec je izgubio svaku nadu da ce nezahvalnik održati reč. l nije moguce ni predvideti kakva bi bila njegova sudbina da i faraona ne počeše da spopadaju snovi. Jedne noci sanjao je kako je iz reke izronilo sedam debelih krava i paslo na livadi pored obale. A onda odjednom iz reke izađe sedam mršavih krava koje pojedoše debele krave. Drugom prilikom mu se prisnilo kako iz zemlje izrasta sedam jedrih klasova, a zatim sedam klasova neplodnih i trulih koji pojedoše jedre klasove. Neobični snovi obespokojiše faraona. Sazva najbolje vrače i mudrace iz

celog Egipta, vične tumačenju snova. A oni su samo klimali glavom, savetovali se i prepirali, dok na kraju bespomocno ne raširiše ruke i priznaše božanskom vladaru da ne mogu odgonetnuti tajanstveno značenje snoviđenja. Faraona obuze utučenost a u dvorcu zavlada sumorna potištenost.

Peharnik se tek tada seti Josifa. Videci priliku da zadobije još vecu faraonovu naklonost, ispriča mu o mladom Jevrejinu koji mu je nekad u tamnici tačno predvideo buducnost. U faraonovom srcu pojavi se nova nada. Ni časa ne časeci, naredi da mu dovedu Josifa. Kad sužanj, obrijan i obučen u nove haljine, pade ničice pred njega, vladar mu nestrpljivo reče: "Usnih san, pa mi niko ne ume da kaže šta to znači; a za tebe čujem da umeš kazivati sne." Josif pažljivo sasluša faraonove snove o debelim i mršavim kravama i o jedrim i neplodnim klasovima.

Malo razmisli, pa saopšti da ce Egipat doživeti sedam rodnih godina, posle kojih ce nastupiti sedam godina suše i gladi. Nije se zadržao samo na proricanju, vec je savetovao faraonu da neodložno odredi mudrog upravitelja koji ce u godinama obilja ubirati petinu letine, da se spreči oskudica u neradnim godinama. Ovaj savet se veoma svideo faraonu. Pronicljivo se zagledao u otvoreno lice naočitog mladica i odjednom mu je sinulo u glavi da je našao spasitelja. Smesta ga je naimenovao za državnog namesnika i predao mu u ruke upravu nad Egiptom. Samo diktatorskim merama mogao je da se sprovede privredni plan koji je zahtevao uvođenje teških nameta feudalcima-veleposednicima, kao i seljacima koji su živeli u bedi. Josifu je bilo trideset godina kad se iznenada iz dubokog pada popeo na vrhunac uspeha i sjaja. Posle četrnaest godina ropstva postao je naredbodavac svojih nekadašnjih gospodara i desna ruka monarha, koji je u Egiptu smatran za boga. U skladu s osveštanim dvorskim protokolom, vlast mu je predala na najsvečaniji način. Sedeci na zlatnom tronu, faraon rnu je uručio znake visoke dužnosti: zlatni prsten, skupocenu ogrlicu i plašt umetničke izrade, izgovorivši osveštanu formulu: "Ja sam faraon, ali bez tebe nece niko maci ruke svoje ni noge svoje u svoj zemlji Misirskoj." Istog dana ceo dvor je krenuo u hram divnim konjski zapregama. Josif je kao namesnik bio u kolima koja su u povorci išla odmah iza faraonovih kočija, a kad je prolazio ulicama glasnici su pozivali stanovništvo da padne na kolena pred novim velikodostojnikom. U hramu faraon dade

Josifu egipatsko ime Psontomfanih, koje znači bog kaže neka živi. oženi ga Asenetom, kcerkom Potifere, uticajnog sveštenika iz grada On (grčki Heliopolis), obezbeđujuci mu tako podršku mocne sveštenicke kaste.

JOSIF UPRAVLJA EGIPTOM.

Tokom sedam rodnih godina Josif je putovao po celoj zemlji i lično nadgledao izvršavanje naredaba. Ambari su su bili dupke puni pšenice, a u zemlji je i pored uzimanja poreza vladalo toliko izobilje da su ljudi blagosiljali novog namesnika. Ni porodična sreca nije Josifa izneverila: žena Aseneta mu je rodila dva sina: Manasiju i Efrema. Kao što je i predvideo, nastupile su godine suše i gladi, koje nisu pogodile samo Egipat, vec i sve susedne zemlje. Ljudi su gladovali, a kad su preklinjali faraona da naredi da se otvore ambari, upucivao ih je Josifu. Kao mudar domacin, on je izlazio u susret njihovoj molbi, ali žito nije delio besplatno. U početku su ljudi za hranu morali da placaju novcem, a kad ga više nisu imali, prodavali su konje, ovce, volove i magarce samo da se spasu od gladi. Na kraju su se lišavali zemlje i sami se prodavali u ropstvo. Tako je posle sedam sušnih godina sva zemlja sa njihovim oračima postala isključivo faraonove vlasništvo. Samđisu sveštenici sačuvali imanja, jer im je faraon, računajuci na njihov uticaj, odobrio da u rodnim godinama stvaraju sopstvene zalihe, čim je sva zemlja prešla u faraonove ruke, Josif je počeo da je daje pod zakup i objavi narodu: "Evo kupih danas vas i njive vaše faraonu; evo vam semena pa zasejte njive. A što bude roda, dacete peto faraonu, a četiri dela neka budu vama za seme po njivama i za hranu vama i onima koji su po kucama vašim i za hranu deci vašoj." A narod je jemčio da ce verno služiti faraonu. Od toga vremena uveden je zakon prema kome je egipatski narod predavao petinu svoje letine. Ali taj zakon nije važio za sveštenike koji su se tako bogatili i postajali sve mocniji.

JAKOVLJEV ROD GLADUJE,

I u Hananu je vladala suša. Na vest da se u Egiptu može kupiti pšenica,

Jakov je u faraonovu zemlju poslao desetoricu svojih sinova. Kod kuce je zadržao samo Venijamina, koga je toliko voleo da nije hteo da ga pusti ispod svog okrilja. Braca su prazne vrece stavila na magarce i krenula na daleki put. U Egiptu su ih odveli pred najvišeg državnog dostojanstvenika, jer im je samo on mogao izdati žito. Josif se veoma uzbudio kad je video došljake iz Hanana. U trenutku je prepoznao bracu, koja su ga nekada prodala za dvadeset srebrnjaka. Nije se izdao ko je i razgovarao je s njima preko tumača.

Ali nije mogao da odoli zadovoljstvu da ih prestraši. Gromkim glasom ih je optužio da su došli u Egipat da uhode, a ne da kupe hranu. Preplašenu bracu probi sto znojeva. Stadoše se bogzna kako pravdati da su došli samo po žito, da ih je poslao stari otac koji je imao dvanaest sinova, da je najmlađi brat ostao kod kuce, a jedan nestao bez traga. Josif ih je slušao namrštena čela i nije dozvolio da primete kako ga je duboko dirnula vest da su Jakov i Venijamin živi.

Pretvarajuci se, uporno ih je optuživao za uhođenje i saopštio im je da ce ih baciti u tamnicu, a samo jednoga pustiti kuci da dovede najmlađeg brata kao dokaz da to što govore nije laž. Gluv na sva njihova uveravanja i preklinjanja pozvao je stražu i naredio da odvede bracu u tamnicu. Ali posle tri dana sažali se na njih i odluči da im ublaži kaznu. Pozva ih još jednom preda se i reče da ce im prodati žito i dozvoliti da se vrate u Hanan, ali ce jednog od njih da zadrži u tamnici kao jemstvo da ce da dovedu najmlađeg brata. Ne pretpostavljajuci da egipatski dostojanstvenik razume hebrejski jezik, Jakovljevi sinovi počeše jadikovati da ih je snašla zaslužena kazna za podlost prema bratu. Tako je Josif doznao da krivci žale zbog svog postupka i da u suštini nisu loši ljudi, l obuze ga takva tuga da ode u susednu sobu i u samoci isplaka patnje svoga srca i nezaceljenu čežnju za rodbinom. Izbrisavši suze, savlada se i reče braci da napune vrece žitom, a Simeuna odvede u tamnicu kao taoca. Potajno je naložio da braci vrate novac kojim su platili žito i da ga krišom stave u vrece. Heto je tako da proveri njihovo poštenje. Sa magarcima natovarenim džakovima sa pšenicom, Jakovljevi sinovi krenuše u Hanan. Uz put se zaustaviše da prenoce u gostionici. Kad odvezaše džakove s namerom da nahrane magarce, nađoše svoj novac kojim su platili žito. Uvereni da je u pitanju neka greška, odlučiše da iznos vrate za vreme svog drugog boravka u Egiptu.

Ali to se nije dogodilo tako brzo i Simeun je vec počeo da gubi svaku nadu da ce izaci iz tamnice, jer se Jakov nizašta na svetu nije hteo rastati od Venijamina. Pošto je izgubio Josifa, strepeo je za život najmlađeg sina i u njemu je video jedinu utehu u starosti. Nisu pomogle ni pretnje ni molbe, pa čak ni Ruvimova izjava da ce dopustiti da se ubiju dva njegova sina ako ne dovede natrag Venijamina. Jakov je bio neumoljiv, pa braca odlučiše da ne idu ponovo u Egipat bojeci se da izađu bez Venijamina pred egipatskog dostojanstvenika. Hrane je brzo nestalo i ljude je ponovo pritisla beda. Jakov nije imao drugog izlaza; teška srca morao je s ostalim sinovima da pusti i Venijamina. Da bi odobrovoljio egipatskog dostojanstvenika poslao mu je malo balsama i meda, mirišljavo korenje, izmirnu, orahe i badem. Naložio je sinovima da vrate i novac koji se na neobjašnjiv način našao u vrecama. Braca su krenula u Egipat s najgorim predosecanjem, ali Josif ih je ljubazno primio videvši Venijamina. Kuvarima je naredio da spreme gozbu, a goste poverio brizi ključara da bi mogli da se operu od prašine. Braca iskoristiše tu priliku i htedoše da vrate novac nađen u vrecama. Ali, na njihovo iznenađenje, sluga nije hteo da primi novac i umirio ih je ovim recima: "Bog vaš i Bog oca vašega metnuo je blago u vrece vaše; novci su vaši bili u mene." Braca s olakšanjem odahnuše, a odmah zatim snađe ih nova radost. Ključar je doveo Simeuna iz tamnice i dao mu novu odecu, da i on sedne s njima na gozbu.
Egipatskom dostojanstveniku braca su se do zemlje poklonila i predala mu poklone Jakova. Josif ih je pozdravio, pogledao darove i pitao ih za očevo zdravlje.
U jednom trenutku podigao je pogled na Venijamina, svog maloga brata, i toliko se raznežio da je samo s najvecim naporom mogao da zadrži suze. Brzo ode u susednu sobu i isplaka se bez svedoka. Onda se umi i, vrativši se u trpezariju, naredi slugama da postave sto. Za vreme obeda Josif se brinuo da mladi Venijamin dobije najbolju hranu. Za stolom je ubrzo nastalo takvo veselje da su se svi napili.

JOSIF PONOVO ISKUŠAVA BRACU.

Sutradan je Josif naredio ključaru da opet svakome od brace stavi u vrecu novac, a Venijaminu da podmetne svoj srebrni vrč za vino iz koga

je često predviđao buducnost. Jedva što su Jakovljevi sinovi s natovarenim magarcima napustili grad, Josif je u poteru za njima poslao svoju telesnu stražu. Jakovljevim sinovima je od straha sišlo srce u pete kada su ih ubrzo opkolili naoružani vojnici na bojnim kolima. Zapovednik straže prišao im je stroga lica i okrivio ih za krađu srebrnog namesnikovog vrča. Braca su to odlučno odricala i pristajuci da se obavi pretres izjavila: "U kojeg se između sluga tvojih nađe, onaj neka pogine, i svrh toga mi cemo biti robovi gospodaru mojemu." Ali zapovednik saopšti da ce samo lopova da odvede u tamnicu. Kakvo je bilo zaprepašcenje kada je srebrni vrč nađen u Venijaminovoj vreci! Jakovljevi sinovi su u očajanju cepali odecu i oplakivali svoju nesrecnu sudbinu, i opet su dobro položili ispit poštenja na koji ih je stavio Josif. Odlučili su da ne ostavljaju Venijamina samog u nevolji i da se s njim vrate u egipatsku prestonicu. U dvoru se baciše pre noge Josifa i preklinjaše ga da ih zadrži u ropstvu zajedno s Venijaminom. Ali egipatski dostojanstvenik odbi njihovu žrtvu i uporno zahtevaše da samo Venijamin snosi kaznu. Tada istupi Juda i odvažno reče: "Gospodar moj zapita sluge svoje govoreci: imate li oca ili brata? A mi rekosmo gospodaru svojemu: imamo stara oca i brata najmlađega, koji mu se rodi u starosti; a njegov je brat umro, i on osta sam od matere svoje, i otac ga pazi... Umrece kad vidi da nema deteta, te ce sluge tvoje svaliti staroga slugu tvojega a oca svojega s tugom u grob... Zato neka sluga tvoj ostane mesto deteta da bude rob gospodaru mojemu a dete neka ide s bracom svojom." Videci da su braca po ocu čestiti ljudi, Josif više nije mogao da sakrije svoja osecanja. Udalji sve Egipcane iz sobe i priznade braci ko je. Sve njegovo dostojanstvo odjednom nestade i on brižnu u tako glasan plač koji se čuo po čitavom dvoru. A braca su bila kao gromom pogođena; nekako su se nisu ni obradovala, vec se zabrinuše da im se brat ne osveti za nanetu mu nepravdu. Ali Josif ih je sve izljubio, a naročito nežno je zagrlio najmlađeg brata Venijamina. Kad se do mile volje naradovao i obrisao suze radosnice, rekao im je: "Vratite se brže k ocu mojemu i kažite mu: ovako veli sin tvoj Josif: Bog me je postavio gospodarem svemu Misiru, hodi k meni, nemoj oklevat. Sedeceš u zemlji Gesemskoj i biceš blizu mene, ti i sinovi tvoji i sinovi sinova tvojihi ovce tvoje i goveda tvoja i što je god tvoje, l ja cu te hraniti onde, jer ce još pet godina biti glad, da ne pogineš od gladi ti i

dom tvoj i što je god tvoje." Vest o neobičnom susretu brzo je stigla do dvora. Faraon, u milosti svojoj, odobrio je Josifu da dovede iz Hanana celu svoju porodicu i da pošalje kola da joj olakša preseljenje. Josif je učinio tako kako mu je dopustio njegov gospodar. A osim toga obdario je bogato celu svoju porodicu. Naredio je da mu se braci po ocu daju po dve haljine, a Venijaminu pet najboljih haljina i trista srebrnjaka, dok je ocu sem odece i novca poslao mnoge vredne predmete iz Egipta. Darovi su natovareni na deset magaraca, dok je deset magarica nosilo pšenicu i drugu hranu da Jakovljevi ljudi na putu ne trpe glad. Kad sinovi Jakovljevi stigoše u Hanan i ispričaše ocu šta im se dogodilo na faronovom dvoru, on im u početku ne htede verovati i tek kad vide donete darove kao da se preporodi. Plačuci od radosti, povika: "Dosta mi je kad je još živ sin moj Josif; idem da ga vidim dokle nisam umro."

ROD IZRAILJEV NASELJAVA SE NA DELTI NILA.

Izrailjev rod od šezdeset i šest osoba krenu na put u Egipat i zaustavi se u zemlji Gesemskoj, na delti Nila. Obavešten o dolasku oca, Josif mu pohita kolima u susret i plačuci pade mu oko vrata. A stari otac uzbuđeno mu reče: "Sada ne marim umreti kad sam te video da si jošte živ." Zatim Josif odvede oca i petoricu brace pred svoga dobrotvora. Na njihovu molbu, faraon im odobri da se nasele u zemlji Gesemskoj, a onda s poštovanjem pogleda starog, dostojanstvenog Jakova, koji je stajao pred njim ogrnut širokim vunenim plastom, s pastirskim štapom u desnoj ruci, i upita ga koliko mu je godina. "Meni ima sto i trideset godina, kako sam došljak. Malo je dana života mojega i želja su bili, niti stižu veka otaca mojih koliko su oni živeli", odgovori starac faraonu i blagoslovi ga podizanjem desne ruke. Pašnjaci u zemlji Gesemskoj bili su bujni i sočni. Izrailjski doseljenici dobro su živeli, pa su se množili brzo. Jakov je živeo još sedamnaest godina, a kad je osetio da mu se približava kraj, zamolio je Josifa da ga sahrani u grobnicu dede i oca u Makpeli kod Mamrije. Pred smrt je primio u svoju porodicu Manasiju i Jefrema, sinove Josifa i Egipcanke. Blagoslovivši dvanaest svojih sinova, od kojih ce poteci dvanaest izrailjskih pokoljenja, okrenuo se zidu i izdahnuo. Prema egipatskom običaju telo mu je balsamovano. Pogrebne svečanosti trajale su četrdeset dana, posle kojih

je došlo sedamdeset dana žalosti koja je oglašena u celom Egiptu. Do Avramove grobnice u Hananu pratila je Jakova duga pogrebna povorka u kojoj su učestvovali svi faraonovi dostojanstvenici. Kovčeg su pratile i narikače.
Naricale su tako tužno da su se Hananci pitali kakvog li to velikog Egipcanina sahranjuju u njihovoj zemlji. Josif je dočekao i unuke i umro u sto desetoj godini. Pred smrt je izrazio žarku želju, da narod izrailjski, ako se ikad vrati u Hanan, ponese sa sobom njegovo telo u grobnicu Jakovljevu. l njegovo telo je^ balsamovano i stavljeno u kovčeg po starom egipatskom običaju.

NARODNA LEGENDA ILI ISTINA

Priča o Josifu od pamtiveka je uživala veliku popularnost i ušla u folklor onih naroda koji su u Bibliji nalazili podlogu za svoju maštu. U tome nema ničeg čudnog. Jer to je tipično narodno predanje sa živom pričom, puno neobičnih događaja, prožeto lepotom bajke, skoro balade. Njegovo naravoučenije odgovara duhovnoj potrebi prostog, potlačenog čoveka, večno gladnog pravde.
U toj priči postoji još nešto što zaslužuje divljenje. U njoj ne srecemo likove izrazito zle ili dobre, crne ili bele karaktere. Josif je u mladosti bio nepodnošljivi uobraženko i razmaženi tatin sin, ali je u docnijim godinama, pod uticajem patnji i neugasle čežnje za porodicom, uspeo da se promeni i postane velikodušan. Njegova braca po ocu, u nastupu gneva, poneli su se prema njemu sramno, ali kako se kasnije pokazalo, u osnovi nisu bili lupeži. Celog života ih je grizla savest, iskreno su voleli starog oca, po pitanju novca postupali su pošteno, a kad je Venijaminu zapretilo ropstvo, odlučili su da dele s njim nevolju i samim tim bili spremni za najvece žrtve.
To duboko poznavanje ljudske prirode u svoj njenoj složenosti, to razumevanje za čoveka sa svim njegovim manama, govori o velikoj životnoj mudrosti, neobičnoj za doba sveopšteg varvarstva. Jevrejski pastiri, autori priče o Josifu, bili su ljudi surovih običaja, neotesani i puni predrasuda. A ipak, živeci na stepama, među vrletnim stenama, uspeli su da izgrade izvornu emotivnu zrelost i poznavanje ljudske

duše, što im služi na čast. Neko bi naravno mogao da kaže da je priča o Josifu u stvari ditiramb u slavu rodovske solidarnosti, koja je tako karakteristična za narode Istoka i nešto razumljivo i potpuno prirodno za Semite. S tim se uglavnom možemo složiti. Ali to ne isključuje činjenicu da u načinu vođenja priče i slikanju karaktera izbija neko zrelije viđenje stvari ovoga sveta.

Zahvaljujuci baš tim odlikama, priča o Josifovoj dobroj i zloj sreci uvek je dirala ljude u srce i sačuvala neprolaznu svežinu.

Naučnici su neko vreme verovali da ce poreklo te biblijske priče naci u književnosti naroda koji se graniče s Palestinom, kao što se često dešavalo s drugim pričama Staroga zaveta.

Svojevremeno je izgledalo da su otkriveni tragovi koji vode u egipatsku književnost. Na takozvanom Orbinijevom papirusu pročitana je priča O dva brata, bajka s naravoučenijem, tipična za to vreme. Reč je o oženjenom Anubisu i njegovom mlađem bratu Bati. Bata nije imao žene i radio je na imanju starijeg brata. Jednoga dana Anubisova žena poželela je da ga zavede. Ali mladic je s ogorčenjem odbio njeno udvaranje. Tada ga je licemerna žena optužila pred svojim mužem da ju je silom uhvatio i strašno istukao kad je pokušala da se brani.

Anubis se razbesneo i ubio nevinog Batu.

Egipatska priča zaista podseca na epizodu s Josifom i Petefrijevom ženom. Ali sličnost se ograničava isključivo na događaj koji u biblijskoj priči predstavlja samo mali fragment, čak se može sumnjati da li je i to pozajmica iz egipatske književnosti. Tema o nevernoj ženi i preljubi u to vreme bila je veoma u modi, zato se ponavlja i u pričama mnogih drugih naroda drevnog Istoka, pa je bez sumnje kružila i po Hananu. Prema tome, treba prihvatiti mišljenje da je čudesna priča o Josifovim doživljajima, koja se po svojoj osobenosti ne može ni sa čim porediti, delo jevrejske mašte.

Ali da li je samo tvorevina mašte? Da li se u suštini te priče ne krije nešto što se zaista dogodilo? Zna se da značajne istorijske činjenice u narodnom predanju prelaze u legendu, često u tolikoj meri da je teško odvojiti istinu od fikcije. Potka o Josifovoj sudbini možda i jeste legendarna, ali to ne isključuje mogucnost da se jedan Jevrejski ogranak stvarno naselio u Egiptu, gde je dobro živeo. Možda je među tim doseljenicima bio i Jakov i njegovi sinovi, i da je jedan od njih, po

imenu Josif, napravio sjajnu karijeru na faraonovom dvoru.
Naučnici lupaju glavu nad tom zagonetkom, ali kako ne raspolažu nikakvim istorijskim dokumentima, moraju da se zadovolje postavljanjem hipoteza do kojih dolaze metodom dedukcije. Pa pođimo tragom njihovog razmišljanja. Bice to neobično fascinantan izlet. On ce nam omoguciti da uđemo u tajne načina kojima se naučnici služe u rekonstrukciji istorije. To ce nam, sem toga, pružiti i estetsko zadovoljstvo koje razum oseca prilikom logičnog rešavanja problema na osnovu nepovezanih tragova.
Pomocu veoma mukotrpnih proračuna, koje zbog njihove iscrpnosti necemo da iznosimo, među naučnicima se uvrežilo mišljenje da je Jakov živeo dvesta pedeset godina posle Avrama. Priča o Josifu u tom slučaju dešavala bi se u XVII veku pre naše ere. Datum koji iznose naučnici varira između 1730. i 1630. godine.
Kratko vreme pre toga Egipat je prolazio kroz najburniji period svoje duge istorije. Oko godine 1780. zemlju su uzdrmali revolucinarni neredi. Na ustanak se digao potlačeni narod: seljaci, zanatlije, vojnici i robovi na velikim feudalnim posedima. Podjarmljeno stanovništvo na izvesno vreme čak je uzelo i kormilo države u svoje ruke. Posledice te kataklizme osecale su se još dugo i u XVII veku Egipat je u svojoj nemoci bio država teško paralizovana.
U vreme tog političkog pada zadesila ga je nova, još strasnija nesreca. Sa Istoka je nagrnula nebrojena masa tuđinskih ratnika i sručila se na zemlju kao planinska lavina. Zašticeni oklopima i naoružani dugim mačevima, osvajači su munjevitom brzinom jurili na oklopnim bojnim kolima u koja su bili upregnuti konji. Egipcani su se tada prvi put sreli s novim načinom borbe; zapenušeni konji i bojna kola načičkana kopljima izazvali su među njima veliku pometnju.
Egipatski vojnici borili su se pešački i bili su gotovo nagi; dok stignu da upotrebe svoja koplja, pracke i strele, vec su ih gazila konjska kopita i mrvili tockovi kola. Jednostavno su se pokazali nemocni prema nametnutoj im brzini bitke. Vekovima nepobediva, egipatska sila bila je pretvorena u prah, a sjaj faraona ugasio se u trajanju od skoro dva stoleca.
Pokazalo se da su osvajači bili Hiksosi. Njihovi poglavari prisvojili su sve unutrašnje atribute faraona i održali su se u pokorenom Egiptu oko

150 godina, gušeci ognjem i mačem svaki pokušaj pobune. Okupirali su istina samo Donji Egipat s deltom Nila, ali su provincijski kneževi Gornjeg Egipta postali nihovi vazali i placali im teški danak.
Prestonica novih gospodara Egipta bila je Avaris, grad koji leži u istočnom delu delte Nila.
Naziv Hiksosi tumačen je na razne načine: ranije je smatrano da znači "poglavari pustinje" ili kraljevi pastira. Prema poslednjim istraživanjima, prihvaceno je ipak da ga pre treba tumačiti kao gospodari stranih zemalja. Hiksosi su bili Semiti i govorili su jezikom koji je izgleda bio blizak ranom razvojnom obliku hebrejskog jezika. Sa natpisa na skarabejima znamo da su njihove vođe nosili tipično semitska imena, na primer: Anater, Hijan, Jakober. Pretpostavlja se da su Hiksosi predstavljali samo malobrojni sloj ratnika, dok je vojničku svetinu sačinjavala razuzdana rulja svakojakih pustinjskih i planinskih plemena, otimača, pustolova i probisveta raznih rasa i jezika. Bila je to

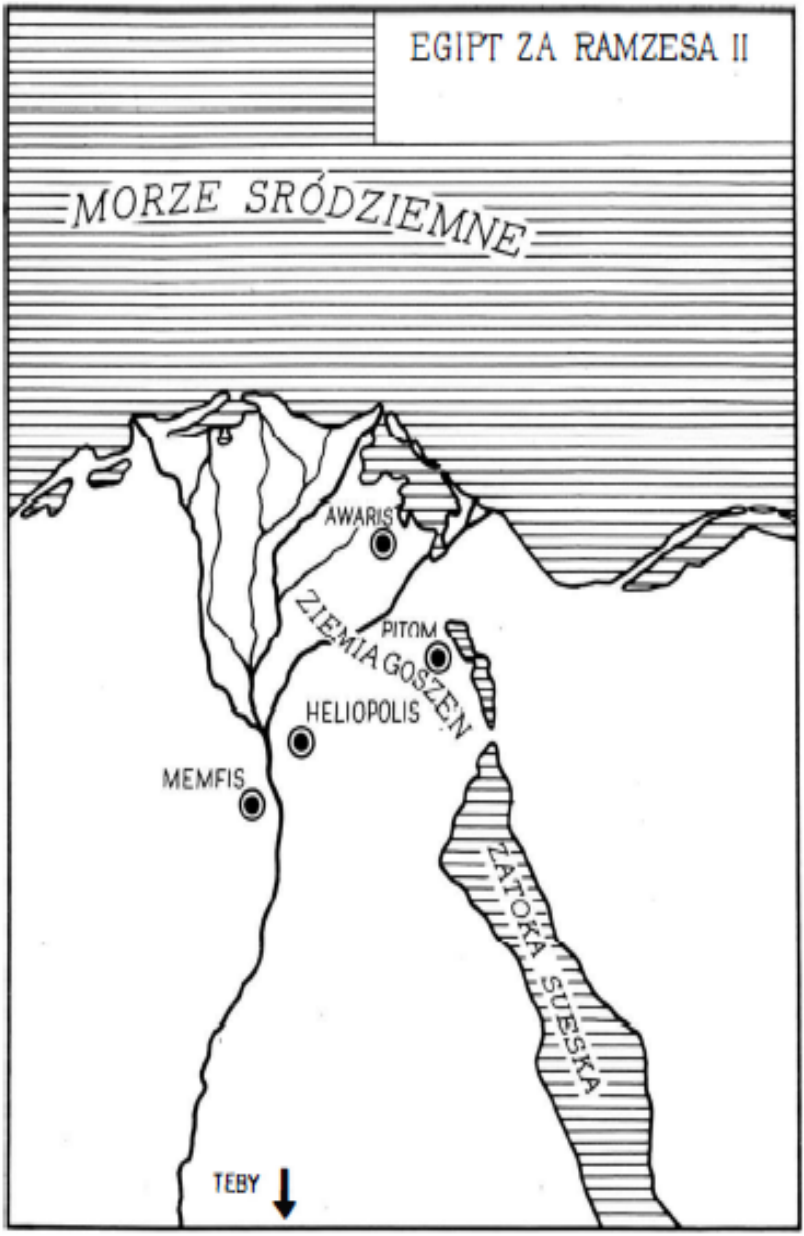
EGIPT ZA RAMZESA II
MORZE ŚRÓDZIEMNE
AWARIS
ZIEMIA GOSZEN
PITOM
HELIOPOLIS
MEMFIS
ZATOKA SUESKA
TEBY

pljačkaška, krvožedna razbojnička banda koja se sručila na Egipat kao oblak skakavaca.
Invazija Hiksosa bila je, izgleda, posledica velikih etničkih preobražaja koje je preživljavala Mesopotamija, taj nemirni kotao naroda. U drugom milenijumu prodrla su sa severa azijatska plemena Huriti. Semitske narode, među njima i Hiksose, ona su potisnula u Siriju i Palestinu. Arheološke iskopine iz Jerihona pokazale su da su taj drevni grad neko vreme držali Hiksosi. Može se, dakle, pretpostaviti da su u to vreme i narodi Palestine bili pod hegemonijom osvajača Egipta.
Sada se namece pitanje šta s tim događajima imaju zajedničko Josif i njegova porodica. Danas se naučnici slažu u tome da se emigracija sedamdeset Izrailjaca u Egipat dogodila u vreme Hiksosa. Verovatno je i Jakovljevu porodicu zahvatio opšti talas najezde, ili da je stigla u Egipat pošto su njime vec ovladali Hiksosi. Tamo je naišla na gostoljubiv prijem, jer je bila blisko srodna osvajačima, kojima je bilo stalo do toga da u pokorenu zemlju dovedu što više Azijata. Jevrejski istoričar Josif Flavije govori o Hiksosima kao o svojim precima, a egipatski tekstovi iz XVI veka pre naše ere pominju hananska nomadska plemenia koja su se naselila u Egiptu.
Na tom političkom terenu, mnoge sumnjičavosti u biblijskim pričama nalaze svoje logjčko objašnjenje. Pre svega, postavljanje Josifa na položaj državnog namesnika. Teško je po-verovati da bi pravi Egipcani, u normalnim uslovima, poverili tako visoku dužnost jednom od Azijata, prema kojima su ispoljavali prezir. U Knjizi Postanja (46, 34) čitamo o Jevrejima doslovno ovo: "... jer su Misircima svi pastiri nečisti". Razumljivo je što su se hiksoski faraoni, nemajuci poverenje u domace stanovništvo, više pouzdavali u Azijate doseljene iz Hanana, rasno i jezički njima srodne, čak su i faraoni egipatskog porekla primenjivali ponekad sličnu personalnu politiku. Faraon Ehnaton, osnivač monoteizma i poklonik boga sunca Atona (1377.-1352.) borio se s opozcijom sveštenstva, aristokratije, pa čak i širih društvenih masa, odanih tradicionalnom bogu Amonu.
U takvoj situaciji birao je saradnike iz zapostavljenih slojeva, u koje je imao više poverenja. U grobnici jednog od njegovih visokih činovnika nađen je sledeci natpis:
"Po ocu i majci bio sam niskog porekla, ali car me podiže. Dozvoli mi

da se istaknem... bio sam čovek bez svojine a on mi u svojoj štedrosti dade svakodnevnu opskrbu, meni koji nekad morah prositi komad hleba."
U Tel el-Amarni (ruševine prestonice faraona Ehnatona) otkriven je sarkofag dostojanstvenika koji je bio u službi kod Ehnatona. Zvao se Nehemem i bio je Azijat. A Janhamu, faraonov vezir, postao je svemocan na dvoru iako je pripadao semitskoj rasi.
Kako iz ovih činjenica možemo zaključiti, nagli Josifov usporunije bio nešto nemoguce. Uostalom, on je upravljao Egiptom ugnjetačkom politikom, tipičnom za okupatora. Iskoristivši sedam gladnih godina, žito nije delio besplatno, vec je zahtevao da se placa zlatom, srebrom i nakitom, a zatim zemljom i najzad ličnom slobodom. Na taj način je lišio imovine i bacio u ropstvo slobodnog seljaka i oslabio klasu veleposednika. Sva zemlje i ljudi koji je obrađuju postali su faraonove vlasništvo. Od tog vremena, bez sumnje, datira u Egiptu sistem kmetovske zavisnosti i neograničene crske vlasti. Jedino su sveštenici izbegli tu sudbinu, jer su sami na svojim velikim imanjima gomilali zalihe hrane, a Hiksosi se, računajuci na njihov uticaj, nisu usuđivali da im u tome smetaju.
Preko Josifa je, dakle, u Egiptu izvršena radikalna ekonomska revolucija s dugotrajnim posledicama.
Vec smo pominjali da je Egipat u svojoj istoriji preživeo nekoliko krvavih revolucija. Ta tradicija živela je u podjarmljenim masama. Neposredni povod ustanaka bila je masovna glad koja je pogađala zemlju periodično, svakih pet-šest ili svakih deset-petnaest godina. O žestini tih ustanaka izveštava nas egipatski bogataš po imenu Ipuver. U njegovom zapisu između ostalog nalazimo i ovakvu rečenicu: "Siromah postade vlasnik bogatstva i dok ranije nije bio u mogucnosti da nabavi sebi sandale, sada poseduje blago." Na drugom mestu čitamo: "Kneževsku decu razbijaju o zid, sve beži iz grada... Ko ne imade gde da spusti glavu, sada raspolaže posteljom, ko nije posedovao ni čamac, sada je vlasnik lađe, ko nije imao parčeta hleba, danas mu pripadaju žitnice... Ko je nekad zbog neimaštine spavao bez žene, sad lako nalazi gospođu plemenitog roda." I poslednji, veoma rečit citat: "Carska prestonica osvojena je u toku jednoga sata. Cara zarobiše siromasi. Dvorjane isteraše iz carskih kuca. Činovnike pobiše i dokumente im

oduzeše."
Hiksoski faraon bez sumnje dobro je poznavao tu revolucionarnu egipatsku tradiciju i zato je strahovao da novi ustanak narodnih masa ne uzdrma njegovu vlast, utoliko pre što je bio tuđinski, omrznuti despot. Zato je Josif , kad se pojavio s razumnim planom za otklanjanje buduce katastrofe od gladi, bio pozdravljen kao izbavitelj. Time se i objašnjava njegov svemocni položaj na dvoru i milost kojom ga je obasipao faraon.
Neki skeptik mogao bi ovde primetiti da se sva ta vesta struktura poimanja oslanja samo na kratke napomene u Bibliji, pre svega na pretpostavke, pošto nije konačno dokazano da su se Izrailjci naselili u Egiptu u doba vladavine Hiksosa.
Redosled događaja u Bibliji još uvek je jako problematičan, pa se ne može sasvim pouzdano tvrditi kad su Jakov i njegova porodica krenuli u Egipat. To je moglo da se dogodi pre dolaska Hiksosa kao i posle njihovog proterivanja.
Odgovor na te sumnje daje nam izvanredna analiza biblijskog teksta koju je izvršio francuski egiptolog Pjer Monte u knjizi Egipat i Biblija. Pitanje se svodi na sledeca zapažanja:
Kao što znamo, Jakov se naselio u zemlji Gesemskoj, koja leži istočno od delte Nila. Josif je kao namesnik svakako živeo uz faraona, u prestonici. Na vest o dolasku svoje porodice odmah je seo u kola i pohitao u susret ocu. Zatim se vratio pred faraona da ga izvesti o svome putu. Iz Biblije nepobitno proističe da su se ovi događaji odigrali jedan za drugim u veoma kratkom vremenskom razmaku, možda čak i u toku jednog dana.
U Knjizi Postanja (45, 10) Josif saopštava ocu da ce živeti u zemlji Gesemskoj, znači blizu njega. Time se namece zaključak da se prestonica u kojoj je živeo Josif morala nalaziti blizu zemlje Gesemske, dakle na samoj delti. To nikako nisu mogli biti gradovi Memfis, Fajum ili Teba. Oni su ležali suviše daleko od Gesemske zemlje i Josifovo putovanje kolima moralo bi trajati nekoliko dana. Uostalom, kao što tvrdi francuski egiptolog Maspero, u Egiptu kola nikad nisu korišcena za duža putovanja, s obzirom na nepostojanje odgovarajucih puteva. Takva putovanja po pravilu su se odvijala barkama, glavnom saobracajnom arterijom, Nilom.
Sve gore pomenute okolnosti su neka vrsta putokaza čije su strelice

složno okrenute prema Avarisu, prestonici Hiksosa. Danas vec znamo da je Avaris ležao na delti Nila, jer su njegove ruševine, i u njima mnoštvo hiksoskih pečata, otkopane u blizini današnjeg sela San el-Hagar. Pošto je, dakle, Josif upravljao u Avarisu, otpada svaka sumnja: priču o njegovom životu treba smestiti u doba vladavine Hiksosa. Kasniji datum je sasvim isključen, pošto su posle proterivanja osvajača, pravi egipatski faraoni XVIII dinastije preneli svoju prestonicu u Tebu. Kao što vidimo, teorija o Hiksosima oslanja se na sasvim solidne postavke i zato je danas priznaju mnogi naučnici.

U biblijskoj priči o Josifu iznenađuje istorijska tačnost u prikazivanju egipatskih običaja. To se, pre svega, odnosi na pogrebni obred u opisu Jakovljeve i Josifove smrti. Njihova tela su balsamovana četrdeset dana, a mumije položene u drveni kovčeg. Još Herodot saopštava da je postupak balsamovanja u Egiptu trajao četrdeset dana, što su, uostalom, potvrdili i tekstovi na papirusima nađeni u grobnicama faraona i njegovih dostojanstvenika.

Prisetimo se da je Josif obrijan pre nego što je izveden pred faraona. Taj detalj, na izgled beznačajan, toliko je rečit da ponovo svedoči o poznavanju egipatskih prilika. U Egiptu nikome nije bilo dozvoljeno da nosi bradu; tu privilegiju imao je isključivo faraon, koji je, uostalom, stavljao veštačku bradu. Kao Jevrejin, Josif je bez sumnje puštao bradu, i morao je biti obrijan, kao što je to zahtevao dvorski protokol.[8]

Slično je i sa postavljanjem Josifa na položaj faraonovog namesnika. I tok svečanosti je u skladu s onim što smo doznali iz papirusa i crteža u grobnicama.

Kao oznake svoje visoke dužnosti, novi dostojanstvenik primio je iz faraonovih ruku skupocenu ogrlicu, rakošni plašt i ženu visokog roda. Za vreme svečane povorke vozio se u zlatnim dvorskim kolima odmah iza faraonovih kočija, i posle proterivanja Hiksosa, Egipcani su zadržali običaj korišcenja konja, pa se taj ceremonijal i dalje očuvao u Egiptu.

U biblijskoj priči značajno je i to što su navedena imena prava egipatska.

---

[8] Nije čak iskjlučeno, da je ta biblijska priča odjek istorijske činjenice i da je jedan od Jevreja, po imenu Josif, dosegao visoki položaj na faraonovom dvoru.

Faraon je dao Josifu ime Psontomfanih, što znači "bog kaže neka živi". Žena mu se zvala Aseneta, to jest "ona koja pripada boginji Net" (boginja Net slavljena je na delti Nila), a Potifera je iskvareni oblik imena "Pa-d-pa-Re, koje znači "onaj koga je dao bog Ra".
Na kraju treba još dodati da se u priči o Josifu vidi tačno poznavanje egipatske topografije. Iz datih detalja nije teško odrediti položaj zemlje Gesemske, a posredno se čak može identifikovati i prestonica u kojoj je živeo Josif.
Kratko rečeno, realnosti od kojih je sačinjen egipatski ambijent junački su izdržale probu savremenih naučnih istraživanja. Danas je teško lomiti koplja oko toga da li je Josif bio istorijska ličnost, ali nema nikakve sumnje da je priča nastala u samom Egiptu. Njeni autori bili su ljudi koji su tu zemlju tako dobro poznavali da su nesumnjivo u njoj morali dugo živeti. S obzirom na to, imamo potvrdu da se neki ogranak Jevreja -možda baš Jakovljev rod - zaista naselio na delti Nila, u plodnoj zemlji Gesemskoj.
Docnije je oko njegove ličnosti nastala legenda koju su stvorili Jevreji, ponosni na svog čuvenog pretka.
Ako je bilo tako, zašto onda o Josifu nema ni pomena u egipatskim hronikama? One su, po pravilu, iscrpne i tačne, a položaj namesnika koji je zauzimao Semita bio je događaj suviše značajan da bi se mogao precutati. Takva praznina u egipatskoj istoriji bila je sumnjiva i izazivala podozrenje u Josifovu istoričnost.
Ali zaboravlja se na jednu veoma bitnu činjenicu. Hiksosi su bili toliko omrznuti da su Egipcani uništavali sve što je podsecalo na njihovu vladavinu, čak i hroničari precutkuju period njihove okupacije, vreme patnje i poniženja egipatskog carstva. Hroničarski zapisi se naglo prekidaju s godinom 1730. i ponovo se javljaju tek posle godine 1580. pre naše ere. Po prirodi stvari žrtva te akcije brisanja 150 godina istorije, morao je biti i Josif, slepi izvršilac hiksoske politike i vinovnik dubokih ekonomskih pramena, nepopularnih medu Egipcanima. Josifovi postupci kasnije su se bolno odrazili na Izrailjce, koji su posle Josifove smrti još dugo ostali u zemlji Gesemskoj.

MOJSIJE

KULUK.

Jakovljevi potomci živeli su u zemlji Gesemskoj gotovo četiri stoleca. Tamo im uopšte nije išlo loše, te su se brzo množili. Ali, na egipatski presto stupio je novi faraon, koji ništa nije znao o Josifovim zaslugama i zabrinuo se zbog plodnosti jevrejskih pastira. Bio je uveren da su to bili Azijati, stranci opasni za državu, i zato je naredio svojim činovnicima: "Gle, narod sinova Izrailjevih veci je i silniji od nas. Nego hajde mudro da postupamo s njima, da se ne množe, i kad nastane rat da ne pristanu s neprijateljima našim i ne udare na nas i ne otidu iz zemlje" (Izlazak, 1, 9-10). U to vreme faraon je u delti Nila dizao dva nova grada: svoju prestonicu Ramzes i grad ambara i vojnih skladišta Pitom. Bespomocni Izrailjci predstavljali su povoljan izvor jeftine radne snage, te su jednog dana u gomilama saterani na gradilište, gde su morali da mese glinu i prave opeku. Mučili su se tako iz dana u dan, od jutra do mraka, na ubitačnoj žezi, dok su ih nadzornici požurivali štapovima. Faraonova očekivanja bila su, ipak, izneverena. Izrailjski narod, navikao na tešku sudbinu, kojom ga nije štedelo kolo života, i pored proganjanja i dalje se množio. Razgnevljeni vladar tada je pozvao jedine dve izrailjske babice i strogo im naredio da prilikom porođaja usmrcuju svu mušku decu. Žene su pokorno saslušale naređenje, ali vrativši se u zemlju Gesemsku i ne pomisliše da se ukaljaju čedomorstvom. Faraon je ubrzo doznao za drsku neposlušnost babica i naredio da ih izvedu pred njega, ne bi li ih pozvao na odgovornost. Veste Izrailjke, strogo ispitivane, veoma spretno skinule su krivicu sa sebe tvrdeci da su žene jednostavno prestale da koriste njihove usluge. "Jevrejke nisu kao žene Misirke; jače su; dok im dođe babica, one vec rode". Faraon je, hteo ne hteo, morao babice da pusti na slobodu.

Izrailjski narod pozdravio je hrabre žene kao junakinje i u znak zahvalnosti sagradio im prelepe kuce. Ali vladar nije odustao od svojih okrutnih planova. Ovoga puta izdao je svojim dželatima naređenje da mušku novorođenčad oduzimaju od majki i bacaju u Nil. Zemlja Gesemska odjekivala je od plača i proklinjanja; izledalo je da je za Jakovljeve potomke nastupio sudnji dan.

ČUDESNO SPASENJE.

U jednoj porodici Levijevog roda bilo je dvoje dece: Aron i Marija. U vreme najgoreg progona dobili su trece dete. Na nesrecu, to je bio dečak, unapred osuđen na smrt u vodama Nila. Majka je pala u veliki očaj i rizikujuci strogu kaznu, odlučila je da ga sakrije od egipatskih dželata. Tri meseca ga je dojila u najtamnijem kutku kuce i sigurno bi uspela da do kraja ostvari svoj plan da dete nije suviše brzo napredovalo. Snažno mlatarajuci nožicama, plakalo je ili gukalo tako glasno, da se čulo daleko izvan kuce. U svakom trenutku mogao je da je otkrije jedan od faraonovih činovnika koji je njuškao po gradu, a tada bi nesreca zadesila čitavu porodicu! Na jednom delu reke svakodnevno se kupala faraonova kcerka, poznata po svom milostivom srcu za tlačene Izrailjce. Zbogatoga je majka deteta došla na veoma zanimljivu ideju: položila ga je u kotaricu zaptivenu smolom i odnela u ševar, gde je princeza mogla lako da ga nađe. Naredila je, istovremeno, Mariji da iz daljine brine o malom bratu i da stupi u akciju kada se ukaže potreba. Dogodilo se ono što je majka planirala. Posle kupanja, princeza se sa dvorskim damama uputila u šetnju duž obale. Odjednom je začula dečji plač i naredila sluškinjama da pretraže ševar. Kako se samo iznenadila kada su joj ispred nogu stavili kotaricu sa uplakanim mališanom. Nežno se nadvila nad nahoče i trudila se da ga milovanjem utiša. Odmah je shvatila da je pronašla izrailjsko dete, a pošto je potajno osuđivala očevu neljudsku naredbu, odlučila je da ga uzme pod svoju zaštitu.
Marija je iz daljine posmatrala čitavu tu scenu i u jednom trenutku je prišla princezi nudeci joj da nađe dojilju za tobožnje nahoče. Dobivši pristanak, sva radosna pohita kuci po majku. Tako se zaobilaznim putem odojče bezbedno vratilo u majčino naručje. Nije mu više pretila smrt u dubinama Nila, pošto se niko od egipatskih krvnika nije usudio

da se suprotstavi želji faraonove kcerke. Posle nekoliko godina, kada je dete vec odraslo, majka ga je odvela u dvor, a princeza je usvojila malog Izrailjca davši mu ime Mojsije. Od tog trenutka Mojsije je rastao na dvoru kao da je po rođenju pripadao carskom rodu. šepurio se u skupocenoj odeci od finog lana i školovao u hramu gde su mu sveštenici otkrivali tajne svog znanja. Imao je na usluzi poslugu, kružio je gradom u zaprezi od vatrenih konja i stanovao u odajama punim prefinjene raskoši. Izgledalo je da ce se odnaroditi i postati Egipcanin. Ali, majka se postarala da se ne odrekne izrailjskog porekla. Krijuci od princeze, učila ga je hebrejskom jeziku i istoriji predaka, i na kraju mu otkrila kako je izbegao smrt u vodama Nila. Mojsije je, doduše, saznao svoje poreklo, ali mu nije bilo lako da se rastane od lagodnog života egipatskog aristokrate. Obrazovanje, dvorski prijatelji, sjaj egipatske kulture - sve ga je to vezivalo za sredinu na koju se od malena navikao, šta je zajedničko mogao da ima ovaj prosvecen i prefinjen čovek sa prezrenom i zaostalom izrailjskom sirotinjom? I mada mu se ponekad srce stezalo dok je gledao svoje sunarodnike kako teško kuluče, nije imao dovoljno snage da se odrekne privilegija i sjaja dvorskog života. Punih četrdeset godina uživao je u svim prijatnostima usvojenog princezinog sina, a dobio je čak i zvanje egipatskog sveštenika. Dvorskom lađom plovio je Nilom, dok su ga zabavljali svirači i mađioničari, a lepe igračice ulepšavale vreme plesovima uz pratnju harfi i flauta. Nova prestonica Ramzes bila je prelepa. Sagrađena po uzoru na drevnu Tebu, imala je široke ulice, predivne palate, javne zgrade i brojne hramove posvecene egipatskim bogovima. Na kraju grada uzdizala su se skladišta puna ječma i pšenice, a rečnom lukom promicali su brodovi i barke koje dovoze robu. Lagune su vrvele od ptica i ribe, a odmah iza gradskih kapija pružale su se brižljivo obrađene leje sa crnim lukom i vlascem i rodni vocnjaci čije su se grane povijale pod težinom narova, jabuka, smokava i maslina. Mojsije je, dakle, vodio bezbrižan i raskošan život. Ali nije bio praznoglavi besposličar. Marljivo se udubljivao u papiruse koji su sadržavali celokupnu mudrost Egipta. Večerima, kada bi osvežilo i mesec se pomolio na nebu, šetao je dvorskim vrtom okružen sveštenicima i vodio sa njima duge razgovore o bogovima, faraonima i smislu čovekovog postojanja. Tek nocu, kada nije mogao da zaspi, u njemu se budio duboko pritajeni nemir. Tada su

mu se pred očima pojavljivali preci, video je kako pate, proklinju svoju sudbinu, čuo fijuk bičeva koji ih teraju na robovski rad, lovio njihove tužaljke, jecaje i preklinjanja za spasenje. U snu mu se javljalo majčino lice, puno majčinske nežnosti, ali tužno i kao malo razočarano. Posle takvih noci nije mogao da izađe na kraj sa mučnim nemirom. Osecao je da je nešto zgrešio i da je sve što je do tada u životu radio bilo prazno i lišeno smisla. Tada bi se poput prestupnika iskradao iz dvora i hitao izvan grada da bi iz daljine

Paolo Veronese: *Znalezienie Mojżesza*

Gustave Doré: *Plaga pomoru*

Lucas Cranach: *Przejście przez Morze Czerwone*

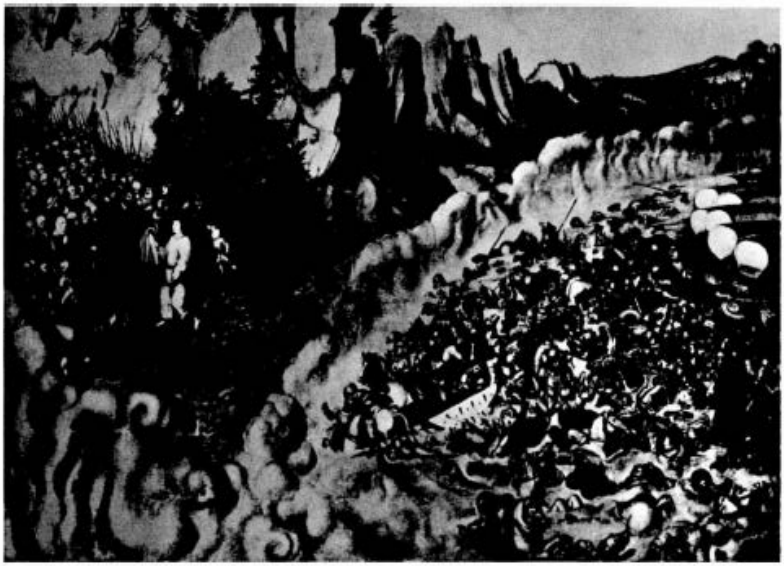

posmatrao kako se, sjajna od znoja, polunaga tela Jevreja povijaju nad zemljom i drvenim kalupima za opeke. Živeo je, tako, dvostrukim životom: danju je bio hladni egipatski aristokrata, a nocu, pak, bludni sin koji je u mukama, nasumice tražio put povratka svome narodu. Jednom prilikom je opazio kako se egipatski nadzornik nemilosrdno iživljava na Izrailjcu koji je pravio opeke. U nastupu velikog gneva, probo ga je mačem bezdušnika i, pošto u blizini nije video druge Egipcane, les zakopao u pesak, da ubistvo sakrije od faraona. Ali svedoci događaja bili su neki njegovi sunarodnici. Nisu umeli, na žalost, da drže jezik za zubima. Vec istoga dana po čitavoj Gesemskoj zemlji šaputalo se o ubistvu.
Mojsije je uglavnom hvaljen za hrabar čin, ali bili su i takvi koji su sigurno iz zavisti govorili zajedljivo o njemu. Mojsije nije bio sveston kakvom se zastrašujucom brzinom raširila priča. Sutraaan je prisutvovao tuči dvojice Izrailjaca. Odmah razdvoji nakostrešene protivnike i izgrdi jačega: "Zašto bijes bližnjeg svoga?". Na to zlobnik odbrusi drsko: "Ko je tebe postavio za kneza i sudiju nad nama? Želiš li da me ubiješ kao što si juče ubio Egipcanina?" Mojsije se veoma uplašio. Pošto su vec svi znali za ubistvo, lako je za njega preko uhoda mogao da sazna i faraon, l zaista, ubzo su Mojsija upozorili dobronamerni ljudi da je po njega poslata dvorska straža. Gotovo u poslednjem trenutku, onako kako je bio, iskrao se iz grada, preskočio pod okriljem noci granični zid i krenuo peške na istok, gde mu je pustinja pružala sigurno utočište pred poterom.

ČETRDESET GODINA IZGNANSTVA.

Istočno od Akabskog zaliva rasprostirala se zemlja Madijanska, zemlja potomaka jednog od šest Avramovih sinova i njegove druge žene Heture. Pošto su mu to bili rođaci, Mojsije je odlučio da ih zamoli za gostoprimstvo. Put je bio dug oko četiri stotine i pedeset kilometara i pretežno je vodio kroz pustinjsko-stepske oblasti. Kada je stigao do Medijanaca, bio je izuzetno iscrpljen od dugog puta. Njegova dvorska odeca, prljava i natopljena znojem, više ništa nije imala od nekadašnjeg sjaja i skoro da je podsecala na rite skitnica koje su lutale po zemljama Istoka u potrazi za milostinjom. Mojsije je seo pored gradskog bunara i

radoznalo posmatrao kako sedam devojčica napaja ovce i koze. U jednom trenutku pojavila se gomila pastira i grubo odgurnula devojčice, zauzimajuci preko reda mesto na pojilu. Razgnevljen tim ponašanjem skočio je na noge i, iako umoran, zauzeo tako strašan stav da su se nitkovi pokunjeno pokupili. Zatim je pomogao devojčicama da napoje životinje i vratio se na svoje mesto. Ispostavilo se da su pastirice bile kceri uticajnog madijanskog sveštenika Jotora. Zahvalni otac je pozvao Mojsija u svoju kuci, a kada je još saznao da je došljak njegov daljni rođak, primio ga je u svoju porodicu i dao mu kcer Seforu za ženu. Mojsije je sa njom imao dva sina: Girsama i Eliezera. Na imanju se bavio uzgajanjem tastove stoke. Nagla pramena životnih uslova ostavila je dubok trag u njegovoj duši. Taj kicoš, naviknut na udobnost egipatskih gradova, obreo se sada u divljem, stenovitom kraju, nad kojim su se dimili visoki vrhovi vulkana. U početku mu je bilo teško da se pomiri sa tom pramenom. Dok je usamljeno provodio vreme na pašnjacima, nedostajali su mu njegov dvor, papirusi i razgovori sa sveštenicima. Kako je samo bolno osetio nesrecni život begunca! Ali vremenom su ovi teški uslovi delovali na njegov duh oslobađajuce. Divlja priroda, jednostavan, časni pastirski život, dugi sati provedeni pod vedrim nebom u samoci, doveli su do toga da je polako počeo da razmišlja o smislu svog života. U secanju su mu postepeno bledele stare dobre godine, a sve je više bivao svestan da je Izrailjac, da je potomak Levija, Jakovljevog sina i Avramovog praunuka. Madijanci su se ponosili time što neposredno potiču od Avrama. Pričali su mu nebrojene legende i anegdote o tom velikom praocu, sahranjenom u Hananu. Govorili su mu i o Bogu kojeg su slavili njegovi preci, l tada mu se činilo da se posle dugog lutanja konačno vratio u rodnu kucu. Kada bi se Pppeo na brdo i pogledao unaokolo, na zapadu bi video pustinju. Iza nje je ležao Egipat, zemlja ropstva. Na istoku se, pak, negde iza planina krio Hanan, otadžbina njegovih predaka, Zemlja obecana, zemlja mira i dobrobiti. U takvim trenucima u njemu je sazrevala velika odluka: resio je da oslobodi bracu iz egipatskog ropstva i odvede ih u rodni Hanan, zemlju gde teku med i mleko. Ta borba sa vlastitom savešcu trajala je gotovo četrdeset godina u nemirima, sumnjama i lomovima. Nailazili su i dugi prekidi, kada bi podlegao iskušenju pastirskog života i u potpunosti se predavao obicnim,

svakodnevnim poslovima. Tada je u sebi gušio sve obzire i grizu savesti. Bio je u osamdesetoj godini i činilo se da je vec prekasno bilo da na svoja pleca preuzme tako opasnu misiju i da je bolje mirno umreti u zemlji Medijanskoj, koja mu je postala druga domovina. Ali nova ideja je i protiv njegove volje i dalje klijala, dok na kraju zov nije postao toliko jak da je bilo teško odupreti mu se. Poslednje godine boravka kod Medijanaca doživljavao je verske ekstaze, snove i proročanske vizije. Jednog dana napasao je ovce u podnožju planine Horiv, svete planine, jer je, po verovanju Madijanaca, na njenom vrhu, među oblacima, živeo Bog njihovih otaca, Bog Avrama, Isaka i Jakova. Dok je gledao unaokolo opazio je čudnu pojavu: neki žbun je goreo svetlim plamenom, a nije sagorevao. Odjednom ga iz plamenog žbuna pozva glas Boga da odmah krene u Egipat i oslobodi Izrailjce iz ropstva. U velikom strahu, Mojsije zakloni rukama lice, ali je, ipak, sakupio hrabrost da iskaže svoju sumnju: "Evo kad otidem k sinovima Izmiljevijem, pa im rečem: Bog otaca vaših posla me k vama,ako mi reknu: kako mu je ime? Šta cu im kazati?" Kao odgovor Bog mu se prvi put objavi pod imenom Jehova. Bilo je to veliko objavljenje, ali ono, ipak, ne raspršiMojsijeve strahove. Kako je mogao da stekne poslušnost Izrailjaca, žalio se, kada ce im otici bez ikakvih dokaza svoga poslanstva, vec samo s imenom Jehovinim na ustima? Tada ga Bog naoruža protiv malovernika čudotvornom moci, tako da je od toga trenutka bio u stanju da preobrazi štap u zmiju, leci gubu i vodu pretvori u krv. Iako je bio naoružan moci činjenja čuda, Mojsije je pokušavao da izbegne nametnutu misiju, pravdajuci se da muca i da stoga nece moci govorom da ubedi sunarodnike. Jehova se razgnevi na taj novi izgovor, ali ga, na kraju, uteši, obecavši mu da ci mu u pomoc dati njegovog starijeg brata Arona, koji ima dar govora i besedice u njegovo ime.

Mojsiju nije preostalo ništa drugo nego da se sprema na put. Oprostivši se od tasta, posadio je na magarce ženu i decu i teška srca krenuo za Egipat. Na putu je doživeo nešto strašno. U jednoj gostionici pored puta Jehova je iznenada hteo da ga ubije zato što nije bio obrezan.

Pobesnelog Boga uspela je tek da umoli Sefora, obrezavši svoje sinove. U Egiptu je Aron izašao u susret Mojsiju. Braca su sazvala zbor Izrailjaca i zajedničkim snagama uspeli da ih ubede da po Jehovinoj volji moraju da napuste zemlju Gesemsku. Na njihovu odluku nisu

toliko presudni uticaj imala čuda koja je Mojsije činio dokazujuci svoje poslanstvo, ni Aronova krasnorečivost, koliko progon koji se iz dana u dan povecavao i ugrožavao njihov opstanak.
IZLAZAK IZ EGIPTA.

Od nezaboravnog dana ubistva koje je izvršio Mojsije u nastupu gneva, proteklo je četrdeset godina. U Egiptu je vladao drugi faraon, na njegovom dvoru je služilo novo pokoljenje činovnika. Zločin se zato izbrisao iz pamcenja ljudi i nekadašnjem beguncu nije više pretila nikakva opasnost. Ko bi, uostalom, prepoznao u tom bradatom Azijatu, odevenom u grub, dugački plašt i sa pastirskim štapom u ruci, onog otmenog Egipcanina i usvojenog princezinog sina, koji je nekad bio tako čuven! Za četrdeset godina je toliko ostario da se nije mogao prepoznati, izbrazdalo mu se preplanulo lice borama. Bio je to vec osamdesetogodišnji starac čija je brada gusto osedela. Mojsije i Aron su otišli kod faraona sa molbom da dozvoli Izrailjcima da odu na tri dana u pustinju, gde su žrtvama i molitvama želeli da odaju počast Jehovi. To je, naravno, bila prevara, pošto nisu nameravali da se vrate pod jaram Egipcana. Ali, faraon je gnevno odbio njihovu molbu, a za kaznu je povecao Izrailjcima kuluk naredivši im ne samo da izrađuju dotadašnji broj opeke, vec i da nabavljaju plevu za njeno ojačavanje. To je zahtevalo dodatne časove rada, pošto u Egiptu nije bilo mnogo pleve i morala je da se traži po čitavoj zemlji. A ko zbog toga nije stigao da izradi određen broj opeka, izlagao se velikim šibanjima od strane egipatskih krvnika. Ogorčeni takvim tokom događaja, Izrailjci su okrivljavali Mojsija što je njegovo zauzimanje kod faraona donelo više štete nego koristi. Za njega je to bio izuzetno bolan trenutak, trenutak očajanja. Činilo mu se da Jehova nije održao reč i da je uvalio izrailjski narod u još vece patnje. Mojsije ponovo ode kod faraona čvrsto odlučivši da ovoga puta probudi njegovu savest služeci se magijom. Stupivši pred njegov tron, baci svoj štap i on se odmah pretvori u zmiju koja puzi. Ali faraon sa sažaljivim osmehom pogleda bradatog čarobnjaka i naredi da dovedu sveštenike, koji su izveli istu čaroliju. Na njega nije ostavilo jači utisak ni to što je Mojsijeva zmija proždrala zmije egipatskih sveštenika. Od tog trenutka rasplamsala se ogorčena borba sa tvrdom upornošcu vladara. Mojsije je poslao na Egipat redom

deset nesreca: najpre se voda Nila pretvorila u krv, zatim su se na zastrašujuci način namnožile žabe, komarči i muve, stoka crkavala od neke zaraze, ljudska tela bila prekrivena gnojavim ranama, grad upropastio letinu, na zemlju sručio ogromni oblak skakavaca, a na kraju je zavladala takva tama da su ljudi hodali pipajuci. Posle svake nesrece faraona je spopadao užas i pristajao bi da oslobodi Izrailjce, ali ubrzo bi povlačio obecanje, iako su njegovi podanici glasno tražili da ih neispunjavanjem svojih obecanja ne izlaže novim nesrecama. Doveden do krajnosti, Mojsije je konačno odlučio da slomi faraonovu volju desetom, najpogubnijom nesrecom. Ali prethodno je upozorio Izrailjce da budu pripravni. Naredio im je, pre svega, da svaka porodica zakolje jednogodišnje jagnje i da njegovom krvlju obeleži vrata svojih kuca. Za večeru je trebalo da pojedu pečeno jagnjece meso sa beskvas-nim hlebom i gorkim travama, a svima je naredio da za sto sednu odeveni za put, da bi u svakom trenutku mogli da napuste Egipat. Kada je došla ponoc, Jehova je išao od kuce do kuce, i tamo gde na vratima nije video krvavi znak, usmrcivao je prvence, ne zaobilazeci ni faraonovog ni robinjinog sina. Čak su i prvenčad životinja padala mrtva. Zemljom su se razlegli jauci i plač, smrt nije poštedela nijednu egipatsku porodicu, l tek tada je faraon razumeo strašnu Mojsijevu moc i dozvolio mu da izvede izrailjski narod iz ropstva. Sveteci se za progon i kuluk, Izrailjci su opljačkali egipatske kuce, koristeci metež koji je u zemlji zavladao zbog nesrece. Tako su stekli zlatne i srebrne posude, odecu i mnoge druge dragocene stvari, pre svega oružje, koje je moglo dobro da im posluži u borbi sa pustinjskim plemenima. Mojsije je ovekovečio ovaj događaj uspostavljanjem praznika Pashe, što znači "praznik prolaska, zaobilaženja", jer je Jehova zaobilazio domove Izrailjaca, a Egipcane kažnjavao smrcu prvenaca.

PRELAZAK PREKO CRVENOG MORA.

Zasviraše srebrne trube i povorka Izrailjaca napusti zemlju Gesemsku i krenu na istok ka pustinji. Činilo ju je šesto hiljada naoružanih ljudi, ne računajuci žene, decu i poslugu. Na čelu je hodala svita sa drvenim kovčegom u kojem se nalazila balsamovana mumija Josifa, a povorku se završavala nebrojenim stadom ovaca, koza i magaraca. U pustinji su

izbeglice, na svoju radost, shvatile da ih predvodi Jehova, jer je danju ispred njih išao stub od dima, a nocu ognjeni stub koji je dosezao samo nebo. Mojsije je u početku sledio stari put karavana duž obale Sredozemnog mora, zatim je skrenuo na jug, ka pustinjskoj zemlji Etam, jer se bojao da ga pomorska utvrđenja tamošnjih naroda nece bez borbe propustiti u Hanan. U Etamu je naredio prvi duži odmor, a zatim se ponovo uputio na sever i razapeo šatore u Pi-Airotu. To je bilo naselje koje je ležalo između Migdola i mora, nedaleko od grada Vel-Sefona, poznatog po hramu hananskog boga Bala. U međuvremenu, faraon, uvređen i besan, bacio se u poteru za beguncima na čelu šest stotina bojnih kola. Kako su se samo prenerazili Izrailjci kada se iz prašine pojavila gomila strašnih egipatskih ratnika u galopu! Kao opčinjeni gledali su u propast koja im se približavala, lomili ruke u očajanju i kukali što su tako lakomisleno dozvolili da budu izvedeni iz zemlje Gesemske, gde je bilo bolje živeti u ropstvu nego sada ginuti od ruku egipatskih vojnika. Mojsije ih je umirivao i uveravao da Jehova nece napustiti svoj narod u nesreci, i zaista, čim je pao mrak Egipcanima je preprečio put ogroman zid od dima i plamena, koji je stajao do samog jutra i nije mogao da se pređe. Mojsije je u praskozorje izašao na morsku obalu i podigavši ruku naredio talasima da se razdvoje. Odmah se između dva naslagana vodena zida stvorio suvi prolaz, kojim su Izrailjci požurili na drugu obalu. Faraon je shvatio šta se događa i žestoko za njima pojurio na čelu cele konjice. U trenutku kada se nalazio na sredini mora, Mojsije je još jednom podigao desnu ruku, i na taj znak vodeni zidovi su se srušili na gonioce i odvukli ih u dubine pobesnelog vrtloga. Nekoliko sati kasnije talasi su na obalu izbacili tela ljudi i konja, i polomljena bojna kola - žalosne ostatke ohole egipatske konjice. U izrailjskom logoru zavlada neopisiva radost. Mojsije i čitav narod zapevaše pesmu zahvalnicu u slavu Jehove, a žene sa proročicom Marijom na čelu izvedoše Ples pun trijumfalnog zanosa, udarajuci takt na glasnim tamburinama.

PUTOVANJE KROZ PUSTINJU.

Izrailjci se zatim uputiše ka pustinji Sur. Put ih vodio kroz predele bez vode i tri dana nisu imali ni kapi vode za pice, a kada su se najzad

dovukli do Mere, tamošnja voda je bila gorka. Za izmorene i žedne putnike to je bio izuzetno bolan udarac i u logoru je ponovo počelo da se širi nezadovoljstvo i očaj. "Šta cemo piti?", gunđali su ljudi. Ali, Mojsije je brzo izašao na kraj sa zlom. Ubacio je u bunar neke grančice koje je sakupio u okolini i na radosno čuđenje Izrailjaca voda je postala slatka i pitka.

Okrepljeni putnici krenuše potom u Elim, rajsku oazu čuvenu po sedamdeset palmi koje tamo rastu i dvanaest izvora bistre vode. Trebalo je, ipak, nastaviti put.

Tačno šest nedelja nakon prelaska egipatske granice, povorka se ulogorila u pustinji Sin, između Elima i Sinaja. Tamo je boravak bio izuzetno težak. Sunce je nemilosrdno pržilo, a da zlo bude vece istrošile su se zalihe hrane i vode.

"Daj nam vode da pijemo!", zvali su, a Mojsije je odgovarao: "Zašto se prepirete sa mnom? Zašto izazivate Gospoda?". Za muškarce, žene i decu, koji se još nisu bili navikli na težak pustinjski život, glad i žeđ postajali su prava muka. Kao i obično, čitava krivica za nesrecu pripisivana je lakomislenosti Mojsija i Arona. Uzbuđene gomile naroda opkoljavale su šatore dvojice vođa, proklinjuci sudbinu i u očajanju gnevno ih optužujuci: "Kamo da smo pomif od ruke Gospodnje u zemlji Misirskoj, kad sjedasmo kod lonaca s mesom i jeđasmo hljeba izobila!

Jer nas izvedoste u ovu pustinju da pomorite sav ovaj zbor glađu." Po tim recima Mojsije je postao svestan koliko je duboko u Izrailjcima bila ukorenjena ropska duša, pošto su iznad slobode stavljali ugodan hleb i lonce mesa. To ga je do dna srca zabolelo, ali ih je uveravao da Jehova sigurno nece da napusti svoje sledbenike i da ce ih nahraniti i napojiti pre nego što se i nadaju, i pred veče obecanje se ispuni. Sa istoka doleteše nepregledna jata prepelica i u jednom trenutku padoše na zemlju. Iznemogle od dugog leta bespomocno su mlatarale krilima i lako se hvatale golim rukama. U logoru nasta grozničava vreva, planuše vatre i ubrzo se raširi slatki miris ptica pečenih na ražnju. Pošto su utoliše glad, Izrailjci polegaše da spavaju, do nebesa uzdižuci čudotvornu moc Mojsija.

U zoru, tek što ih je probudio znak za ustajanje srebrnih truba, protrljaše oči od čuđenja, čitavo prostranstvo stepe, dokle je pogled dopirao, bilo je prekriveno lopticama, belim kao sneg, koje su podsecale na grad.

Istrčali su da bolje osmotre pojavu. Iz šatora je izašao i Mojsije i sa trijumfalnim osmehom objavio da je to mana koju je Jehova poslao umesto hleba. Ljudi su oklevali da probaju čudne loptice, ali kada su se uverili da imaju ukus sličan hlebu sa medom, uzvicima su izrazili prijatnu iznenađenost i oduševljeno su prionuli na njihovo skupljanje. Ubrzo se ispostavilo da se za dan može skupiti onoliko koliko je potrebno da se utoli glad. Od tada, pa narednih četrdeset godina

Domenico Fetti: *Mojżesz przed krzakiem ognistym*

Rembrandt: *Mojżesz z tablicami dziesięciorga przykazań*

pustinjskog lutanja, mana je bila njihov svakodnevni hleb. Sledece mesto odmora bilo je Rafidin. Tamo nije bilo nijednog bunara i izrailjski narod je ponovo trpeo žeđ.
U logoru je uzavrelo od protesta i buntovničkih pretnji. Mojsije se tada uputi pod planinu Horiv, koja se nedaleko od logora dizala do neba. Stade je u njenom podnožju i pred očima utučenog naroda udari štapom po strmoj steni. U istom trenutku šiknu iz pukotine mlaz sveže planinske vode. Videvši to čudo, Izrailjci prvo zanemeše, a zatim podivljaše od radosti i blagosiljajuci Mojsija guraše se jeden preko drugog da napune vodom krčage i druge posude koje su im se našle pri ruci. Jedva da su uspeli da utole žeđ i napoje životinje, kada su zaprepašceni začuli borbene pokliče koji su im se približavali. Po prvi put su morali oružjem da odmere snage sa ratničkim pustinjskim plemenima. To su bili Amaličani, koji su hteli da prepreče put nepoznatim uljezima i napljačkaju se.
Ali, ako su računali na laku pobedu, ljuto su se prevarili. Mojsije je poverio komandu nad svojom vojskom Isusu Navinu, koji se pokazao kao sposoban i hrabar voda. Brzo je i vesto poveo svoje čete u borbu sa napadačima i ubrzo se rasplamsala ogorčena bitka. Mojsije je sa Aronom i Orom stao na brdo da bi pratio tok bitke, koja se sa promenljivom srecom vodila od jutra do mraka. Kada je Mojsije podizao ruke, pobeđivali bi Izrailjci, a kada ih je spuštao, nadjačavali bi Amaličani. Satima je trajalo tako, dok mu na kraju ruke nisu utrnule i nemocno pale. Da bi izbegli poraz, Aron i Or su posadili Mojsija na kamen i sa obe strane podupirali mu ruke. Tako je pred veče Isus Navin razbio napadače i primorao ih da se povuku. Na bojištu je podignut žrtvenik za prinošenje žrtava zahvalnica, a Jehova je naredio Mojsiju da za večnu uspomenu pobedu zabeleži u knjige: "Zapisi to za spomen u knjigu, i kaži Isusu neka pamti da cu sasvijem istrijebiti spomen Amalikov ispod neba." Za veliku pobedu uskoro je saznao Jotor, sveštenik rnadijanski i Mojsijev tast. Bez odlaganja je došao u izrailjski logor i doveo zetu ženu i dva sina, Girsama i Eleizera. Mojsije je, naime, pre nego što se razračunao sa faraonom i izveo narod iz Egipta, poslao svoje najbliže natrag u zemlju Madijansku. Sutradan je počeo da sudi ispred svog šatora. Sedeo je od jutra do večeri, saslušavajuci svedoke i izričuci presude čak i u najsitnijim sporovima. Jotor je

posmatrao i sve više se čudio kako se Mojsije ceo dan mučio i tracio vreme na rešavanje sitnih sporova. Po tom pitanju je bio znatno iskusniji i zato je zetu otvoreno rekao šta o tome misli: "Šta to radiš s narodom? Zašto sjediš sam, a vas narod stoji pred tobom od jutra do večera?... Nije dobro što radiš. Umoriceš se i ti i narod koji je s tobom; jer je to teško za tebe, neceš moci sam vršiti." Kada ga Mojsije upita šta bi trebalo da uradi, posavetova mu da Izrailjce podeli na grupe od po hiljadu, sto, pedeset i deset ljudi, nad svakom grupom da postavi starešinu koji bi istovremeno bio sudija i rešavao sitne žalbe, a samo u važnijim slučajevima pozivali bi se preko viših instanci na Mojsija. Savet mudrog madijanskog sveštenika je sproveden u život i rasute izrailjske mase dobile su začetak svog buduceg društvenog uređenja.

PLES OKO ZLATNOG TELETA.

Tri meseca nakon napuštanja Egipta Mojsije se zaustavi na duži odmor pod gorom Sinauskom. Turobni stenoviti masiv sa svojim vrhovima koji doticl nebo, nosio je u sebi nešto tajanstveno i ulivao sujeve-ran strah među Izrailjcima naviknutim na ravnicu delte Nila. Ali je zato najbliža okolina bila veoma povoljna za duži boravak. Tamo je bilo dovoljno vode, rasle su urmine palme i bagremi, koji su davali dovoljno drveta za ogrev i građu. Logor je ubrzo počeo da bruji životom punim užurbanosti i vreve. Novo uređenje zavelo je red i znatno poboljšalo administraciju. Muškarci su se prihvatili zanata, žene kuvale, prele i tkale, a deca veselo igrala između šatora. Jednoga dana Mojsije je napustio logor i popeo se na sam vrh Sinajske gore. Tamo se susreo sa Jehovom, koji mu je saopštio da namerava da sklopi zavet sa izrailjskim narodom.Vrativši se u logor sa radosnom vešcu, naredio je svim Izrailjcima da obuku sveže oprane haljine i poste tri dana da bi se dostojno pripremili za veliki trenutak. Kada je prošao trodnevni period pripreme, narod se okupio u podnožju Sinajske gore.
Mojsije ih je upozorio da niko ne sme da stupi na Svetu goru i pastirskim štapom označio granicu upozoravajuci da ce svako ko je prekorači poginuti. Muškarci, žene i deca, svečano obučeni, poredali su se duž označene linije. Odjednom se razbesne strašna oluja.
Počeše da udaraju gromovi i sevaju munje, a gora nesta u gustom

oblaku dima. A kad još odjeknuše glasni zvuči nekakvih tajanstvenih truba, ljudi popadaše na zemlju i u užasu prekrivaše rukama oči. Zbog toga nisu videli kako se Mojsije u tom trenutku uspeo na padinu gore i odmah zatim nestao u neprozirnim oblacima dima, koji su se valjali oko vrha. Tokom ponovnog boravka na Sinajskoj gori Jehova mu je predao niz zakona i verskih propisa, koji bi od tada trebalo da regulišu društveni život Izrailjaca. S tim dragocenim darom Mojsije se vrati u dolinu i u slavu velikog događaja naredi Jakovljevim pokoljenjima, bilo ih je dvanaest, da svako od njih podigne vlastiti žrtvenik.
Zatim pođe od jednog do drugog žrtvenika redom, prinoseci na žrtve ovce, a njihovom krvlju poprska vernike u znak zaveta sklopljenog sa Jehovom. Mojsije je još jednom otišao da se sretne sa Jehovom, ali je ovog puta sa sobom poveo Arona, Nadava, Avijuda i sedamdeset izrailjskih starešina. Ostavio ih je, ipak, na padini brda na polovini puta, a na vrh je otišao sam. Boravio je tamo četrdeset dana i četrdeset noci. Jehova mu je predao dve kamene tablice na kojima je bilo urezano deset božjih zapovesti. Dao mu je i tačna uputstva kako da napravi "kovčeg zaveta", i "šator od sastanka", u kome je kovčeg trebalo da počiva. Na kraju mu je objavio da je dužnost prvosveštenika poverio Aronu zajedno sa privilegijem da se ona u njegovoj porodici prenosi sa koleno na koleno. A za to vreme, ljudi ostavljeni na polovini puta, ne mogavši da sašekaju Mojsija, vratiše se u logor. Aron se našao u velikoj nedoumici i nije znao šta da radi, pošto je strahovao da mu je brat nastradao. U srcima Izrailjaca slomila se vera u Jehovinu zaštitu. Uostalom, to je bio Bog čiji im je kult usađivan odnedavno. Sada, kada nije bilo Mojsija i njegovog neodoljivog žara, vratili su se pod zaštitu svojih bogova iz vremena boravka u Egiptu. Ispred Aronovog šatora okupila se velika masa. U strahu što su ostali sami, ljudi su na sav glas tražili: "Hajde načini nam bogove, koji ce ici pred nama, jer tome Mojsiju koji nas izvede iz zemlje Misirske ne znamo šta bi." Aron, ispunjen očajanjem, nije imao snage da se suprotstavi tom snažnom zahtevu. Na njegov poziv žene su u žrtvenom zanosu davale svoj nakit, tako da se nagomilalo toliko zlata da su mogli da izliju statuu zlatnog teleta. Sledeceg dana postavljena je na sred logora, a narod, obradovan povratkom idola kojeg je obožavao od pamtiveka, prineo mu je žrtve paljenice od životinja i zatim seo za svečanu gozbu. Čitav dan orili su

se bubnjevi i svirale; pevajuci i igrajuci oko statue, muškarci, žene i deca padali su u verski zanos. Samo Leviti nisu učestvovali u tom ludilu. Držeci se po strani, sa užasom su posmatrali kako se narod odrekao Jehove i svom dušom se predao idolopoklonstvu. Silazeci sa vrha Sinajske gore, Mojsije je još izdaleka začuo stravičnu viku. Ubrzao je korak da bi što pre stigao u logor. Ugledavši užasnu razuzdanost, obuze ka takav gnev, da je o stenu razbio tablice sa Jehovinim zapovestima. Zlatno tele je razbio u paramparčad i bacio u bunar, a Izrailjcima naredio da iz njega piju vodu. Skrušenog Arona je strašno ukorio zbog otpadništva i pozvavši Levite dao im ovakvo naređenje: "Ovako kaže Gospod Bog Izrailjev: pripašite svaki svoj mač uz bedro svoje, pa pođite tamo i amo po okolu od vrata do vrata, i pobijte svaki brata svojega i prijatelja svojega i bližnjega svojega." Leviti se naoružaše mačevima i ubiše na hiljade otpadnika.

ZAVET S JEHOVOM.

Pošto je uspostavio red u logoru, Mojsije se ponovo uputio na vrh Sinaja, da izmoli od Jehove oproštaLza sve što se dogodilo. Tada je iz njegovih usta još jednom čuo obecanje da ce narod izrailjski dobiti Hanan, zemlju u kojoj teku med i mleko. Ispunjen osecanjem zahvalnosti, požurio je ka logoru i naredio da se izvan njegovih granica postavi posebni šator, koji je trebalo da im služi kao hram. Samo je on smeo tamo da uđe, a kada je stajao ispred ulaza sa uzdignutim rukama, sav narod bi izlazio iz šatora i u strahu posmatrao kako razgovara sa Jehovom. Niko nije znao šta se dešavalo u njegovoj duši. Do tada je slušao samo glas Boga, kome je verno služio. Sada mu, ipak, to nije bilo dovoljno, čeznuo je da mu pogleda u lice. Ali Jehova mu odlučno reče da smrtnicima nikada nece pokazati svoje lice. Ipak se jednom smilova izmučenom Mojsiju i, postavivši ga u pukotinu stene, prođe pored njega zaklonivši lice rukom, i dopusti mu da ga na tren pogleda s leđa. Nedugo zatim Jehova naredi Mojsiju da iskleše dve nove kamene tablice, na koje je želeo po drugi put da ureze deset zapovesti. Prorok je sa tablicima otišao na vrh gore i tamo ostao četrdeset dana i četrdeset noci, ne jeduci i ne pijuci. Jehova mu je tada ne samo ponovio deset zapovesti, vec mu je predao i skup zakona i verskih propisa po kojima

su Izrailjci imali da se vladaju. Mojsije se zatim vratio u logor, a sa njegovog lica izbijao je takav veličanstveni sjaj, da su zaslepljeni sunarodnici morali da odvracaju pogled. Zato im je propovedao sa prekrivkom na licu, a kada je u nadahnucu govorio u Jehovino ime, vernicima se činilo da na njegovoj glavi vide rogove, znak svetosti. Mojsije je poletno počeo da organizuje institucije i uređenje vezano za religijski život Izrailjaca. Odlučio je, pre svega, da sagradi kovčeg zaveta i prenosni šator-hram. Pošto mu je za njihovu gradnju bilo potrebno mnogo zlata, srebra i bakra, objavio je sakupljanje priloga, koje je u potpunosti uspelo. Tako je odmah pristupio ostvarenju svojih planova, poverivši sve radove vezane za njih dvojici čuvenih zanatlija, Veseleilu i Elijavu. Ta dva majstora, vesta u drvodeljstvu, kao i u obradi metala, sagradili su kovčeg od bagremovog drveta i obložili ga zlatom. Na poklopcu se nalazila zlatna tablica sa natpisom koji je saopštavao da je tu nastanjen sam Jehova. Dva zlatna heruvima, postavljena sa obe strane kovčega, zaklanjali su tablice široko razapetim krilima, kao da su hteli da je zaštite od neželjenih pogleda. Mojsije je u kovčeg položio tablicu sa dekalogom i druge sinajske zakone. Šator-svetinja stajao je nasred četvorougaonog dvorišta, okruženog nizom bronzanih stubova sa srebrnim, umetnički izrađenim glavama. Sa poprečnih greda visilo je tanko laneno platno tako da je prostor sa svih strana bio zatvoren visokim paravanom. Unutra se ulazilo kroz vrata zaklonjena zavesom od plave, purpurne i skerletne tkanine.

Hram su sagradili majstori od bagremovih dasaka, takođe obloženih zlatom. Ali nisu ih zakivali. Iz dasaka su virili zlatni prstenovi kroz koje se provlačila uska traka. Zahvaljujuci tome hram je u slučaju prenošenja mogao lako da se postavi ili rastavi na delove. Ali spoljni zidovi hrama nisu blistali zlatom.

Grube tkanine od kostreti štitile su ga od kiše i sunca, a krov su činile ovčije kože ofarbane u crveno. Ispred ulaza u hram stajao je oltar izliven od bronze i velika bakarna činija sa vodom. Samo tu, u dvorištu, narod je smeo da se moli dok je prvosveštenik prinosio Jehovi na žrtvu životinje. Njegova odežda, koju je Mojsije do detalja propisao, izgledala je veličanstveno. Preko pantalona od belog lana i ljubičaste tunike ogrtao je dugački plašt od plave vune, čiji je rub bio opšiven zlatnim zvončicima i resama. Tako je svaki njegov pokret bio pracen

tihim, metalnim zvucima. Na grudima mu su prelivao višebojni opršnjak na kojem je svetlucalo dvanaest dragulja sa urezanim imenima dvanaest pokoljenja Jakovljevih. Velikom bogatstvu ukrasa doprinosile su i naramenice opšivene dragim kamenjem i ogrlica od teškog zlata u obliku lanca. Sa prednje strane turbana bila je prišivena zlatna tablica s urezanim natpisom: "Svetinja Gospodu!". Umivši se, prvosveštenik je sam ulazio u predvorje hrama. Zidovi su bili prekriveni lanenim platnom, na kome su izrailjske žene izvezle tajanstvene likove heruvima. Nasred odaje stajao je oltar protkan zlatom, sa kandilom iz kojeg se širio mirisni dim, stočic sa osvecenim hlebom i sedmokraki bronzani svecnjak. Iza raskošno vezene zavese bilo je skriveno najsvetije mesto hrama, mesto gde je boravio Jehova. Tamo je u tajanstvenom polumraku počivao zlatni kovčeg zavela, koji je sadržavao najdragocenije blago izrailjskog kulta. Privelegija opsluživanja hrama i nošenja kovčega za vreme svečanog hoda dodeljena je isključivo Levitima. Iz njihovih redova Mojsije je imenovao i sudije, pisare, učitelje, vidare i poreznike. Pored skupa sveštenika, to je bila druga izdvojena društvena grupa kojoj su bile poverene dužnosti od opšteg značaja. Leviti su bili najodanije Mojsijeve pristalice i verno su mu služili tokom putovanja kao telesna garda.

NA PUTU U KADIŠ.

Pod Sinajskom gorom Izrailjci su logorovali čitavu godinu.
Kakve su se samo ogromne promene dogodile za to vreme! Zahvaljujuci Mojsiju, bezoblična masa izbeglica postala je društvo kojim je upravljala hijerarhija činovnika. Zajednički život bio je regulisan pravnim propisima, a kult Jehove dobio je konkretne oblike u vidu institucija hrama, sveštenstva i liturgijskih rituala. Pojačana je i bezbednost putnika, pošto je stvorena regularna disciplinovana vojska. Pojedina plemena marširala su u određenom rasporedu pod svojim zastavama i sa svojim vođama. U podnožju Sinajske gore pojavili su se tako prvi temelji buduceg izrailjskog naroda, zajednički interesi i ciljevi nadvladali su plemenski partikularizam. Izvršivši to veliko istorijsko delo, Mojsije se osecao dovoljno jak da se odvaži na osvajanje Hanana. Ali među Izrailjcima nije bilo nikoga ko je znao put do te obecane

zemlje. A u divljim neprohodnim planinama i na beskonačnim pustinjskim prostranstvima lako je moglo da se zaluta ili padne u zasedu Beduina razbojnika. Mojsije je bio svestan tih opasnosti, te je tražio vodiča koji dobro poznaje krajeve kroz koje je vodio put. Za ovu ulogu najpogodniji je bio Madijanac Jovav, njegov šurak i sin sveštenika Jotora. Ali Jovavu se nije rastajalo od porodice. Tek nakon dugog navaljivanja i pogađanja, kada mu je Mojsije obecao znatan udeo u buducem plenu iz Hanana, prihvatio je ulogu vodiča. U osvit odjeknuše dve srebrne trube i izrailjski narod, sklopivši šatore, spremi se za pokret. Duga kolona putnika krenula je na put u ustaljenom poretku. Na čelu su bili Leviti, koji su na motkama nosili kovčeg zaveta, rastavljene delove hrama i posude za obred. Iza njih su išla plemena pod svojim zastavama, a na začelju su bila ogromna stada ovaca i magaraca. Kolonu su štitili posebni naoružani odredi i izviđači. Posle tri dana marša kroz pustinju, po strašnoj žezi, Izrailjci su opet počeli da gunđaju i okrivljuju Mojsija. Pošto nije bilo dozvoljeno da se ubijaju životinje, morali su da se hrane samo manom, koju više očima nisu mogli gledati.

A da zlo bude vece, jednog dana u logoru je izbio požar i progutao mnogo dragocenih dobara. Obeshrabreni naporima, glađu i podnetim gubicima, utučeni su sedeli ispred šatora i žalili se na Mojsija što ih je nagovorio da napuste Egipat. Sa setom su se secali starih dobrih vremena, zaboravljajuci na ropstvo i progon: "Opomenusmo se riba što jeđasmo u Misiru zabadava, i krastavaca i dinja i luka crnoga i bijeloga. A sada posahnu duša naša, nema ništa osim mane pred očima našima". Mojsije je, naravno, bio duboko pogođen malodušnošcu svoga naroda. Pošto ga je obuzelo osecanje bespomocnosti, sazvao je savet starešina, da razmisle o tome šta im je činiti. Ali iz nevolje ga je izbavilo još jedno čudo, jer se na logor po drugi put spustio nepregledni oblak prepelica. Kličuci od radosti, Izrailjci su se bacili na ptice i lakomo navališe da utole glad.

Palo je toliko prepelica da je meso čak moglo da se suši za zalihe.

Nezadovoljnike i huškače stigla je, ipak, surova kazna, jer se ispostavilo da su prepelice bile otrovne. U logoru su se širile bolesti i ljudi su umirali kao muve. Ubrzo je ceo kraj bio prekriven grobovima i zato su ga, napuštajuci to mesto patnje i žalosti, Izrailjci nazvali "Grobovi

lakomosti", pošto su tamo sahranjeni oni koji su postali žrtve lakomosti. U Asirotu, gde su se zaustavili na sledeci odmor, dogodilo se nešto znatno strasnije - izbio je bunt u samoj Mojsijevoj porodici. Marija i Aron su zamerili svom bratu što je oženio Etiopljanku, odnosno ženu tudinku i robinju. Ne znamo kako se to dogodilo; da li je njegova prva žena, kcerka sveštenika Jotora, umrla, ili mu je Etiopljanka bila naložnica. To verovatno nije bilo presudno: ogorčenje u porodici izazvala je činjenica što je prorok pogazio drevnu hebrejsku tradiciju. Ali u temelju tih sukoba krile su se dublje nesuglasice. Proročica Marija i prvosveštenik Aron bili su nezadovoljni što je Mojsije smatrao da samo kroz njegova usta govori Jehova i da samo njemu pripada pravo da vlada u Jehovino ime. Došli su do uverenja da su i oni pozvani za to. Zato su išli po logoru i žalili se: "Zar je samo preko Mojsija govorio Gospod? Nije li govorio i preko nas?" To je bilo otvoreni sukob za uticaj, i Mojsije je odlučio da ga uguši u začetku. Krivce je pozvao u hram, gde ih je Jehova, govoreci iz oblaka, strašno ukorio i pozvao na poslušnost. Aronu je oprostio krivicu, ali je Mariju, koja je bila glavni vinovnik pobune, zarazio gubom i proterao iz logora. Tek nakon sedam dana, pošto je popustio pred Mojsijevim molbama, gnevni Bog povratio joj je zdravlje i dozvolio da se vrati u logor. Izrailjci najzad dospeše do južne granice Hanana i postaviše logor u pustinji Faranskoj, u neposrednoj blizini grada Kadisa. Ispunjeni radošcu, odtmh potrčaše na visoko uzvišenje, odakle se pružao pogled na granične oblasti buduce domovine. Od Avramovog vremena tamo su se dogodile mnoge promene. Doline su bile prekrivene cilimom bujne trave, po kojoj su cvetale jarkocrvene šaše. Na blagim planinskim padinama videli su se vrtovi maslina, narova i urmi, a tu i tamo, i brižljivo negovani vinogradi. Za Izrailjce, iznurene monotonim pustinjskim životom, bio je to prizor pun neopisive lepote. Putnici, opijeni radošcu, padali su jedni drugima u zagrljaj i uzajamno se podsticali da odmah krenu u osvajanje te divne zemlje. Ali Mojsije je bio previše oprezan čovek i nije dao da ga oduševljenje sunarodnika lako ponese. Najpre je trebalo poslati uhode da utvrde sa kakvim ce se protivnikom suočiti. Zatim je izabrao po jednog čoveka iz svakog plemena i poslao ih u izviđanje uz sledece reci: "Idite ovuda na jug, pa izidite na goru. I vidite zemlju kakva je i kakav narod živi u njoj, je li jak ili slab, je li mali ili velik, l kakva je

zemlja u kojoj živi, je li dobra ili rđava; i kakva su mjesta u kojima živi, eda li pod šatorima ili u tvrdim gradovima".
Izviđači su bez teškoca ispunili povereni zadatak. Nakon četrdeset dana vratili su se u logor, a kao dokaz plodnosti Hanana doneli su na motkama teške grozdove, narove i sočne smokve. Voce je izazvalo neopisivo uzbuđenje i izraljski narod je uporno tražio da se odmah krene u osvajački pohod. Ali oduševljenje je brzo splasnulo, kada su uhode saopštile sve ono što su videle. Prema njihovom mišljenju, zemlja Hananska je zaista plivala u svakom izobilju, ali o njenom osvajanju nije se moglo ni pomišljati pošto su granice branila snažna utvrđenja sa posadom od divova. Bila je to poražavajuca vest. Neposlušne izrailjske mase, koje su tako lako prelazile iz jedne krajnosti u drugu, ponovo su dozvolile da ih zahvati očajanje. "Kamo da smo pomrli u zemlji Misirskoj ili da pomremo u ovoj pustinji! Zašto nas vodi Gospod u tu zemlju da izginemo od mača, žene naše i djeca naša da postanu roblje? Nije li bolje da se vratimo u Misir?", oplakivali su svoju sudbinu. Pošto je svanulo, grdnje i jadikovke pojačavale su se iz minuta u minut, dok na kraju nisu medu gomilom izazvale velike nerede.
Grupe podstrekača zahtevale su da se Mojsije zbaci i izabere novi vođa, koji bi vratio narod u Egipat. "Da postavimo starješinu pa da se vratimo u Misir", vikali su. A Isus sin Navin i Halev sin Jefonijin, koji su učestvovali u uhođenju, pokušavali su da se suprotstave zahtevima bukača i poderavši svoje haljine uveravali da se uz božju pomoc Hanan može osvojiti, te da su ostali učesnici izviđačkog pohoda zbog kukavičluka preterali u opisu snage te zemlje.
Tek to je razjarilo ljude. Eto, predloženo im je da idu u samoubilačku smrt, u zemlju divova koji na njih čekaju iza snažnih zidova utvrđenja. Zaslepljeni luđačkim strahom i besom, baciše se na Isusa i Ha-leva da ih kamenuju. Junake je spasilo samo to što su se sklonili u dvorište hrama. Tada Jehova odluči da uništi čitav izrailjski narod, poslavši na njega pomor. Ipak, popustio je pred Mojsijevim preklinjanjima i ublažio kaznu. Odlučio je da svi koji su prešli dvadesetu godinu života ne dozive srecu da vide Hanan. Imali su četrdeset godina da tumaraju po pustinji i da u njoj završe svoj ništavni život. Samo oni koji još nisu navršili dvadeset godina, kao i pokoljenje rođeno u teškim uslovima

nomadskog života stici ce u Zemlju obecanu. Kazna se nije odnosila na Isusa i Haleva. Kao nagradu za nepokolebljivu veru u Jehovinu zaštitu, čekala ih je čast predvođenja Izrailjaca u osvajanju Hanana.

ČETRDESET GODINA U PUSTINJI.

Povrativši vlast nad svojim narodom, Mojsije ga odmah povede na jug, gde su izve-sno vreme boravili kod Akabskog zaliva, u zemlji Madijanskoj. Zatim je krenuo u potragu za prostorom gde su Izrailjci mogli da se nastane za stalno. Kao najpogodnija pokazala se okolina grada Kadiš.

Dva studenca sa svezom vodom i prostrani pašnjaci pružali su povoljne uslove za uzgajanje stoke, a narodi koji su živeli u blizini nisu bili ratoborno rasoploženi i rado su uspostavljali trgovačke odnose sa novim naseljenicima.

Ali među izrailjskim pokolenjima nije bilo sloge. Život im je zagorčavala neprestana zavist i svađe oko pašnjaka. Uz to, izvor nezadovoljsva, nesuglasica i nereda bile su rastuce društvene suprotnosti, čak su i Leviti, najodanije pristalice Mojsija, otkazali poslušnost. Razljucivalo ih je ponašanje Arona i njegove svešteni-čke kaste, koja se nadmeno izdvajala od ostalih Levita i prisvajala sve više privilegija i materijalnih koristi. Tako je među oštecenima jednom prilikom pod Korejevim vodstvom skovana zavera 250 Levita. Buntovnici se pojaviše ispred šatora Mojsija i Arona i glasno ih upitaše: "Zašto se vi podižete nad zborom Gospodnjim?" Saslušavši ih strpljivo, Mojsije ode u hram i ničí-ce pade ispred kovčega zaveta moleci za savet. A zatim izađe pred buntovnike i reče: "Čujte sinovi Levijevi! Malo li vam je što vas ie Bog Izrailjev odvojio od zbora Izrailjeva pustivši vas k sebi da vršite službu u šatoru Gospodnjem i da stojite pred zborom i služite za nj? Pustio je k sebi tebe i svu bracu tvoju, sinove Levijeve, s tobom, a vi tražite još i sveštenstvo? Zato ti i sva družina tvoja skupiste se na Gospoda. Jer Aron šta je da vičete na nj?" Mojsije na zaverenike baci kletvu i naredi da se niko ne približava njihovim šatorima. U jednom trenutku zemlja se otvori i proguta Koreja, a ostale krivce proguta vatra, koja je pala s neba. To je bilo upozorenje da se ubuduce niko više ne usudi da se digne protiv

sveštenika. Ali surova kazna nije uplašila narod, naprotiv, izazvala je neviđeni bes. U logoru su izbili stravični neredi, a Mojsije i Aron su jedva uspeli da izvuku živu glavu sklonivši se u hram. Tada Jehova porazi napadače vatrom u kojoj je poginulo 14700 pobunjenika. Ustanak je ugušen, ali Mojsiju je bilo stalo da dokaže da je Aron prvosveštenički dužnost dobio iz ruku samog Jehove. Zato je svakom od dvanaest pokoljenja, kao i Aronu, naredio da donesu u hram po jedan pastirski štap. l tako se sutradan pred očima vernika dogodilo čudo: od svih štapova samo je Aronov pustio pupoljke, zatim se prekrio cvecem, da bi na kraju rodio bademe. Tada se narod povinovao Jehovinoj volji i više se nije bunio protiv privilegija Aronovog roda. U Kadisu se od života rastala proročica Marija, Aronova i Mojsijeva sestra. Izrailjski narod još jednom je doživeo strašnu sušu, a kada je žedan počeo da se buni, Mojsije je udarcem štapa ponovo stvorio vodu. Gotovo trideset i osam godina izrailjska plemena vodila su u Kadisu miran pastirski život. Raspršila su se po okolnim pašnjacima i živela svako svojim životom, slabeci na taj način spone narodnog jedinstva. Prepušteni sami sebi, postajali su lenji i ravnodušni na religijska pitanja do te mere da su prestali da prinose žrtve Jehovi i poštuju obavezu obrezivanja dečaka. Taj nemar je zahvatio i Mojsija i Arona. Pošto se nisu suprotstavili tom nemaru, Jehova im je odredio veoma tešku kaznu da umru u pustinji i da njihova noga ne stupi na Zemlju obecanu. Neposredni uzrok te strašne kazne bilo je nepostojanje vere u Jehovinu moc, što su pokazali udarivši štapom dva puta u stenu da bi se stvorila voda.

U ZEMLJI OBECANOJ.

Proteklo je četrdeset godina kako su Izrailjci napustili Egipat. U tom periodu stasalo je novo izrailjsko pokoljenje koje je odraslo u pustinji i nije poznavalo udobnosti gradskog života. U okršajima sa pustinjskim razbojnicima ono se prekalilo i izveštilo u ratničkoj veštini, tako da je Mojsije došao do uverenja da najzad može da se odvaži na osvajanje Hanana.

Istočno od Kadisa nalazila se država Edom, koju je presecao dobar karavanski put, zvani "Carski put". Mojsije je preko izaslanika zamolio

edomskog cara da ih propusti kroz svoju zemlju, svečano obecavši da ce se držati samo druma, da nece da gazi njive i vinograde, a za vodu i pašu ce platiti onoliko koliko od njega bude zatražio. Ali kralj je, siguran u svoju snagu, odbio izaslanike i odmah poslao vojsku na granicu u nameri da silom zaustavi Izrailjce. Borba sa mocnim kraljem Mojsiju nikako nije išla na ruku, te je odlučio da zaobiđe Edom sa juga, odmaršira na sever duž njegove istočne granice i na taj način stigne na levu obalu Jordana, iza koje se prostirao Hanan. Pred sam polazak razboleo se Aron.

Mojsije naredi da brata na samrti odnesu na vrh gore Or. Tamo je sa njega skinuo haljine i oznake dostojanstva prvosveštenika i predao ih Eleazaru, trecem Aronovom sinu. Tako je prvi put obavljen obred prenošenja visoke dužnosti sa oca na sina. Aron je preminuo na gori Or i tamo sahranjen u prisustvu naroda koji ga je oplakivao. Nakon pogrebnih svečanosti Izrailjci su se uputili na jug ka Akabskom zalivu. Išli su dugim stenovitim klancem gde nije bilo ni vode ni hrane. Iznureni putnici ponovo su gubili strpljenje, žalili se na Mojsija i pretili da ce mu otkazati poslušnost. Zato ih je stigla kazna - u logor je upalo nepregledno mnoštvo zmija otrovnica. Od njihovih ujeda razbolelo se toliko ljudi da je put morao da bude prekinut. Mojsije je, ipak, našao način da se suprostavi nesreci: naredio je da se od bronze izlije zmija i obesi na stubu nasred logora. Ko god bi pogledao na tajanstveni simbol, odmah bi povratio zdravlje i sposobnost da hoda. Iznad Akabskog zaliva kolona je skrenula na sever, zaobišla neprijateljski Edom sa juga i istoka, da bi se na kraju zaustavila na reci Zared. S druge strane reke, duž obale Mrtvog mora, prostirala se zemlja Moavska. Mojsije je znao da su Moavci nakon rata s Amorejcima bili veoma oslabljeni, tako da nije očekivao da ce pružiti otpor, i zaista, prošao je kroz njihovu zemlju bez prepreka i stigao do reke Arnon. Ona je predstavljala granicu zemlje Amorejske, koju nije bilo lako osvojiti, pošto je išla dubokom klisurom sa visokim i strmim liticama. Osim toga, amorejski kralj Sion bio je sposoban vojskovođa i resio je da brani prelaz. Ali u dve bitke pretrpeo je strašan poraz, a izrailjski osvajači, razjareni zbog otpora, pobiše sve stanovništvo, ne štedeci ni žene ni decu. Preko granične reke Javok, koja svojim gornjim tokom deli državu Siona od države Amonaca, Izrailjce je čekao težak oružani sukob, jer se s druge strane

reke nalazila država Vasan. Njen kralj zvao se Og i bio je div čuven po ratobornosti i fizičkoj snazi. Postelja mu je bio načinjena od železa i bio je dug devet stopa.
Izrailjci se nisu uplašili od tih vesti, jer su tek bili odneli veliku pobedu i stekli veru u svoje snage. Lako su slomili otpor protivnika, prodrli u neprijateljsku zemlju i nezadrživim jurišem je osvojili. Osvojivši Vasan zavladali su celom Zajordanijom, čak do Genezaretskog jezera. Stekavši tako povoljnu bazu za napad na Hanan, Mojsije je naredio grupisanje svoje vojske na Moavskim poljima, na istočnoj obali Jordana. Tamo je reka bila plitka, i nju su sa druge strane čuvale kule i zidine Jerihona.

ČAROBNJAK VALAM.

Car moavski Valak, koji se do tada pasivno držao prema uljezima, zabrinuo se za svoju sudbinu, jer su Izrailjci posle pobede nad Amorejcima i carem Ogom, postali previše velika sila i opasan sused. Ali nije se osecao dovoljno jakim da im se oružano suprotstavi, tako da je odlučio da pribegne magiji. U Faturi na Eufratu živeo je čuveni čarobnjak i bogobojažljivi čovek, Valam. Kralj je poslao k njemu poslanstvo sa bogatim darovima i pozvao ga sebi da baci čini na Izrailjce i oduzme im volju za borbu. Valam je saslušao izaslanike i nakon noci provedene u molitvi saopštio im je da mu je Bog Izrailjaca zabranio da se prihvati takve misije. Ali, Balak nije odustajao.
Poslao je drugo, sjajnije poslanstvo i još skupocenije darove, ali čarobnjak ne popusti i otvoreno reče: "Da mi da Balak kucu punu srebra i zlata, ne bih mogao prestupiti riječi Gospoda Boga svojega..." Ipak, tokom noci Bog se predomisli i dozvoli Valamu da ode u Moav, pod uslovom da postupa onako kako mu bude naredio.
Slavni majstor umetnosti magije seo je na svoju vernu magaricu i krenuo na dalek put. U međuvremenu Bog je počeo da sumnja da on potajno ima zle namere prema Izrailjcima i odluči da ga zaustavi. Naredio je anđelu da stane na drum sa isukanim mačem. Videla ga je samo magarica. Ugledavši blistavo proviđenje, životinja se propela i, preplašena, skrenula u otvoreno polje. Valam nije znao šta se dogodilo, pošto je anđeo za njega bio nevidljiv. Zato se razjario i počeo iz sve

snage štapom da udara cudljivu životinju, kako bi je naterao da se vrati na put. Ali to nije dalo nikakve rezultate. Magarica je jurila napred kao pomahnitala i uletela između dva zida vinograda. U uskom prolazu anđeo joj je ponovo preprečio put, a ona zari kopite u zemlju i, snažno se okrenuvši, prignječi svome gospodaru nogu uza zid. Valam zajauka od bola i nastavi da je šiba. Ponižena magarica požali se tada plačnim glasom: "Šta sam ti učinila, te me bijes vec treci put?" Valam kao da se uopšte nije iznenadio što je magarica iznenada progovorila ljudskim glasom, i još uvek ispunjen užasnim besom izgrdi je: "Što mi prkosiš? Da imam mač u ruci, sad bih te ubio." "Nijesam li tvoja magarica?", žalila se magarica. "Jašeš me otkako sam postala tvoja do danas; jesam li ti kad tako učinila?" Valam je morao da prizna da mu je uvek verno služila i zato joj kratko odgovori: "Nijesi." U tom trenutku i on odjednom ugleda svetli lik anđela. Smesta sjaha s magarice i pokloni se do zemlje. Anđeo ga pogleda prekorno i reče: "Zašto si bio magaricu svoju vec tri puta? Evo ja izidoh da ti ne dam, jer tvoj put meni nije po volji. Kad me ugleda magarica, ona se ukloni ispred mene vec tri puta; a da se nije uklonila ispred mene, tebe bih vec ubio a nju ostavio u životu." Skrušeni Valam se pravdao:
"Zgriješio sam, jer nijesam znao da ti stojiš preda mnom na putu; ako tebi nije po volji, ja cu se vratiti." "Idi s tijem ljudima", anđeo ga je upozoravao, "ali samo ono govori što ti ja kažem." U zemlji Moavskoj kralj je dočekao slavnog čarobnjaka raširenih ruku i obasuo novim darovima. Zatim ga je odveo na brdo, odakle se video izrailjski logor, čarobnjak tada započe sa svojom magijom. Najpe je podigao žrtvenik i priložio na žrtvu ovcu, a zatim je počeo da govori osveštanu kletvu, koja je trebalo da porazi Izrailjce. Ali - gle čuda - umesto kletve iz njegovih usta su protiv volje izašle reci blagoslova. Sedam puta je pokušavao da izvrši carevo naređenje, podigao sedam žrtvenika na kojima je prinosio nove žrtve, ali svaki put Bog ga je primorao da blagosilja Izrailjce.
Moavski kralj je posmatrao njegove postupke sa sve vecim podozrenjem, a kada sedmi put ču isti blagoslov, žestoko se razgnevi i progna nepouzdanog čarobnjaka iz svoje države. Valama je veoma zabrinuo čitav događaj i u želji da nekako popravi štetu pred kraljem, odlazeci dade mu lukav savet, da zavede Izrailjce i podrije njihovu

snagu uz pomoć moavskih žena. Car je postupio po njegovom savetu. Siti jednoličnog logorskog života i strogih propisa Mojsijeve religije, Izrailjci su lako podlegli zavodnicama. Moavske žene su se klanjale svom idolu Bal Peoru na veoma razuzdan način. U taj ritualni razvrat uvlačile su i Izrailjce, i tako ih navodile na idolopoklonstvo. Jednom prilikom jedan Izrailjac visokog roda doveo je u svoj šator Moavku, ne obaziruci se na to što su se u tom trenutku vernici molili u Jehovinom hramu. Tada je Fines, sin prvosveštenika Eleazara, ogorčen sramnim prizorom, mačem probo grešni par. To je bio signal za odlučujuci obračun sa grešnicima. U pokolju, koji se rasplamsao po logoru, palo je dvadeset i četiri hiljade prestupnika, koji su izdali Jehovu zbog moav-skog boga. l Moavite je stigla kazna za širenje bluda. Dvanaest hiljada odabranih izrailjskih vojnika opustošilo im je zemlju ognjem i mačem, pobivši celo stanovništvo. U opštem pokolju poginuo je i čarobnjak Valam i tako platio glavom za podli savet koji je dao moavskom caru. Plen osvojen u zemlji Moavskoj bio je ogroman. Pored trideset i dve hiljade robinja, Izrailjci su oteli sedamdeset i dve hiljade grla stoke i šezdeset i jednu hiljadu magaraca. Plemenima Ruvima i Gada, kao i polovini Manasijinog plemena, svide se osvojena oblast Zajordanije i izraziše želju da se tamo nastane za stalno. Mojsije im rado dodeli tu zemlju, ali im postavi uslov da prvo učestvuju u osvajanju Hanana.

Michał Anioł: *Mojżesz*

POSLEDNJI MOJSIJEVI DANI.

Mojsije je znao da po Jehovinoj presudi nece ostvariti glavni cilj svoga života, da nece doživeti srecu da prekorači granicu Hanana.
Bilo mu je vec stodvadeset godina i, mada su mu telo i um bili sačuvani, osecao je da mu se bliži kraj. Ali pred smrt morao je da uradi još mnogo toga. Izvršio je, pre svega, opšti popis stanovništva i saznao da izrailjski narod broji šest stotina i jednu hiljadu se-damsto i trideset ljudi. Za svog naslednika odredio je Isusa Navina, vernog saradnika i sposobnog vojskovođu. Koristeci se četrdesetogodišnjim iskustvom, dopunio je zakonik novim zakonima i verskim propisima, polažuci tako čvrste temelje buduceg društvenog uređenja Izrailjaca.
Da bi sprečio sukobe, Mojsije je podelio Hanan između rodova. Jedino Leviti i sveštenici nisu dobili zemlju, jer je trebalo da služe Jehovi u celom Hananu.
Ali i njima je dao u posed četrdeset i osam malih i velikih gradova, da budu središta njihovog delovanja i da obezbede bogate uslove života. Odredio je i šest gradova u kojima su sklonište mogli da nađu ljudi krivi za nenamerna ubistva i tako izbegnu osvetu žrtvinog roda. Mojsije je potom sazvao zbor svoga naroda i upozorio ga da ostane veran zavetu sa Jehovom. Zatim je napisao uzvišenu, nadahnutu pesmu u slavu svoga Boga, kojem je služio celog života, i naredio Izrailjcima da je nauče napamet, da ih bodri i u dobru i u zlu.
Oprostivši se od svoga naroda, uputio se na vrh gore Navav. čežnjivim pogledom obuhvatio je velika prostranstva Zemlje obecane, na koju mu nije bilo suđeno da stupi. Kao na dlanu video je Jordan kako teče kroz klance ka Mrtvom moru površine poput ulja, i strme stene u žutim, purpurnim, plavim i braon prelivima, koje su ga opasavale. Odmah iza Jordana, nad palminom oazom, uzdizale su se odbrambene zidine Jerihona, prve snažne stražarske kule na pragu Hanana, a na kraju horizonta pružao se uski rub Sredozemnog mora. To je Zemlja obecana, zemlja u kojoj teku med i mleko, buduca domovina Izrailja! S tugom je okrenuo leđa predelu koji se pred njim rasprostirao i izdahnuo u samoci. Njegova smrt je obavije-na večitom tajnom i do dana današjeg niko ne zna gde treba tražiti njegov grob. Narod je trideset dana oplakivao svoga učitelja, a zatim je digao šatore, da bi pod vodstvom Isusa Navina

prešao Jordan.

MOJSIJE U OREOLU MITOVA

Istorija bekstva iz ropstva i puta do Zemlje obecane istovremeno je i istorija jevrejske religije. Izrailjci su verovali da ih je Jehova posebno zavoleo, da je postao njihov izbavitelj, dao im zakone, moralne norme i društveno uređenje, ustanovio verske institucije, sveštenstvo i liturgijski ceremonijal, i na kraju ih odveo u Hanan kao ujedinjen i organizovan narod. Iz duboke vere u Jehovinu zaštitu Izrailjci su crpli moralnu snagu i nadu u trenucima poraza i nesrece.

Uostalom, bili su izabrani narod, pozvan da ispuni večnu istorijsku misiju, te nisu mogli da propadnu, iako su katkad padale na njih teške kazne za kršenje sinajskog zaveta.

Istorija tog dramatičnog bekstva Izrailjaca iz ropstva postepeno je gubila realne odlike. Prenošenjem predanja sa kolena na koleno, sve više mu je pridavan natprirodan karakter, a zanemarivane istorijske činjenice, koje su smatrane za tako malo važne da nije bilo potrebno navesti ni ime faraona progonitelja.

U nadahnutim vizijama proroka Osije, Miheja i Jeremije, izlazak Izrailjaca iz Egipta dobio je mistično značenje kao objavljenje Jehovine volje i čisto religiozni događaj. Kada je izrailjski seljak prinosio na žrtvu prvine svoje letine, molio se ovako: "...Ali Misirci stadoše zlo postupati s nama, mučiše nas i udariše na nas teške poslove, i mi zavapismo ka Gospodu Bogu otaca svojih, i Gospod ču glas naš, i pogleda na muku našu, na trud naš i na nevolju našu. l izvede nas gospod iz Misira rukom krepkom i mišicom podignutom, i strahotom velikom i znacima i čudesima, l dovede nas na ovo mesto, i dade nam zemlju u kojoj teče mlijeko i med" (Zakoni ponovljeni, 26, 6-9).

U svetlu tog psihološkog procesa možemo lakše da razumemo sveštenike, koji su napisali istoriju bekstva iz Egipta i uneli je u svoje svete knjige. Oni nisu bili istoričari u savremenom značenju te reci, vec teolozi, koji su posmatrali istoriju Izrailja sa njima svojstvene religiozne tačke gledišta. Ukoliko bi neko pokušao da im predstavi načela istorijskog kriticizma, naišao bi na njihovo potpuno nerazumevanje. šta god da je Mojsije činio, njegovi razgovori sa Jehovom, njegova čuda i naredbe, za njih su bili najočiglednija istorijska istina. Uostalom, u

trenutku kada su se prihvatili redigovanja istorijskog nasleđa, vec je proteklo nekoliko stotina godina od Mojsijevog vremena i zato je stvarni tok događaja podlegao procesu koji nazivamo mitologizacijom prošlosti.

Iz tog razloga, naučnici se danas bore sa ogromnim teškocama da iz legende izvuku jezgro istine, ali i pored velikih napora među njima nema saglasnosti šta se zaista dogodilo i ko je ustvari bio Mojsije. Udaljavanjem od drevnih epoha prevagu obično dobija element istorijske istine i smanjuje se uloga legende.

Kada je reč o Mojsiju, pre se odigrava suprotan proces. Avram, Lot, Isak, Isav i Jakov relativno su realni likovi i svojim ljudskim osobinama razumljivi nam i bliski. Nasuprot tome, neki naučnici smatraju da je Mojsije najmitologizovanija i najtajanstvenija ličnost u biblijskoj priči. Veliki vođa, zakonodavac i prorok je sugestivan, dramatičan i potresan u svojim tragičnim borbama sa sopstvenim i slabostima svoga naroda. Ali kako malo znamo o njemu kao čoveku! Valjda samo toliko da je lako padao u gnev, da je imao trenutke kada ga je obuzimala sumnja, da se dva puta ženio i da je imao probleme sa rodbinom. Uvek ga vidimo idealizovanog, u punom sjaju pomazanika, među oblacima i munjama, neumoljivog izvršioca Jehovine volje.

Svake godine za praznik Pashe izrailjski narod je slavio himnama i psalmima Jehovu i njegovog opunomocenika Mojsija, a iskustvo putovanja kroz pustinju poprimalo je u njihovim obredima karakter liturgijske misterije, drame koja kao da je bila iz drugog sveta.

Da li iz toga proističe da Mojsije nije bio istorijska ličnost? Ni najmanje!

Današnja nauka je opreznija u izricanju ocena po tom pitanju otkako je na dnu velikog broja legendi i mitova otkrila naslage stvarnih događaja. Tako se, na primer, Solon, Likurg ili Numa Pompilije više ne smatraju mitskim likovima. To su bili predvodnici koji su delovali u prelomnim istorijskim trenucima i zato su u predanju pokoljenja bili uzdignuti u rang velikih simbola.

Više je nego verovatno da je izrailjska sredina iznedrila vođu, zakonodavca i verskog reformatora velikog formata, koji je izbavio svoj narod iz egipatskog ropstva i odveo ga u Hanan. Zahvaljujuci njegovom geniju, raštrkana i zavađena izrailjska plemena ujedinila su se u jednu

organizaciju i pobedonosno se održala u Egiptu, u pustinji i u Hananu.
Zato se ne treba čuditi što je u narodnom predanju Mojsije postao obožavani narodni junak i prorok, što je uzdignut na pijedestal svetosti. Objavljivao je Jehovine reci, i zato je sve što je rekao i učinio postalo pravo i nepogrešiva dogma.
Legenda o Mojsijevom rođenju i smrti zapanjujuce je slična legendama drugih drevnih naroda. U Aziji, Grčkoj, pa i u Japanu, rođenje narodnih heroja obično je bilo praceno dramatičnim okolnostima. Kao novorođenčad puštani su niz vodu u košaricama ili kovčezima. Narodna predanja obično ne govore ništa o njihovoj mladosti, vec znamo samo to da su odrastali na dvorovima tuđinskih kraljeva. Iz tekstova sa klinastim pismom znamo, na primer, da je veliki kralj Sargon, koji je godine 2350. p.n.e. osnovao u Mesopotamiji mocnu akadsku državu, imao sudbinu sličnu Mojsijevoj. Njegova majka sveštenica donela ga je tajno na svet i pustila niz reku u košarici zalivenoj smolom. Novorođenče je iz reke izvadio radnik po imenu Aka, koji je navodnjavao polja. Priča sadrži izrazita obeležja narodne legende, ali Sajgon je zaista postojao. Za to su nađeni nepobitni dokazi u dokumentima otkopanim u ruševinama mesopotamskih gradova. Prema tome, legende, čuda i druge natprirodne pojave ne isključuju mogucnost da je i Mojsije bio stvarna ličnost. Iz tog razloga, kao istorijsku činjenicu moramo da priznamo i bekstvo Izrailjaca iz Egipta i njihove zgode i nezgode u pustinji. Ali to, na žalost, ne možemo da tvrdimo sa potpunom pouzdanošcu, pošto egipatske hronike i drugi izvori te događaje potpuno precutkuju. Zato ukoliko želimo da dođemo bar do delimične istine, moramo da pribegnemo posrednim metodama, služeci se dedukcijom na osnovu oskudnih, teško razumljivih tragova u istorijskim dokumentima.
Naučnici su u tom pogledu izvršili veoma zanimljivu rekonstrukciju. Potrudicemo se da predstavimo njene glavne elemente:
Nakon Josifove smrti, u Bibliji nastupa upadljiv prekid koji obuhvata četiri stotine godina izrailjske istorije. Zatim odjednom imamo priču o događajima vezanim za ličnost Mojsija. Zašto redaktori biblijskog teksta preskaču tako dug period života izrailjskog naroda? Postavljena je teza da su to namerno učinili, jer je to bio ne mnogo pohvalan period za Izrailjce. Posle proterivanja Hiksosa, faraoni XVIII dinastije preneli

su prestonicu iz Avarisa u rodnu Tebu.
Izrailjci su i dalje ostali u Gesemskoj zemlji gde su vodili svoj izdvojeni pastirski život. Niko nije obracao pažnju na proste stočare, koji su živeli po strani od glavnog političkog centra, u dalekim pograničnim oblastima države. Za Egipcane to su bila veoma burna vremena i nikome nije padalo na pamet da ugnjetava Izrailjce, pogotovo što su sve više potpadali pod uticaj egipatske kulture i, kako pokazuju neki podaci, upražnjavali čak i kult egipatskih bogova.
Uostalom, Isus Navin sledecim recima opominje Izrailjce: "... i povrzite bogove, kojima su služili oči vaši s onu stranu rijeke i u Misiru, pa služite Gospodu"
(Knjiga Isusa Navina, 24, 14). Od konačnog odnarođenja sačuvao ih je, verovatno, zid netrpeljivosti u neprijateljskom okruženju i snažna privrženost jeziku, običajima i tradiciji predaka. U svakom slučaju, može se prihvatiti kao neosporno da je četiri stotine godina boravka u Gesemskoj zemlji za Izrailjce bila epoha duhovnog mrtvila, konformizma i ispraznog života od danas do sutra.
Iz te opasne euforije Izrailjce je trgla nagla promena političkih prilika u Egiptu. Na vlast su došli faraoni XIX dinastije. Treci faraon te dinastije, Ramzes II, vladao je od 1292. do 1234. godine p.n.e. Bio je to veliki vojskovođa, koji je želeo da osvajanjem Azije povrati moc egipatske države.
Najpodesnija vojna baza za prodor na istok bila je delta Nila, zajedno sa zemljom Gesemskom. Uz to, Ramzes je smatrao deltu za svoj najbliži zavičaj, pošto je njegova porodica poticala iz okoline Avarisa. Ime njegovog oca (Seti l) etimološki je izvedeno od[9] imena boga Seta koji se u toj oblasti slavio.
Zahvaljujuci arheološkim istraživanjima tačno znamo položaj oba

[9] Ramzes se nije osećao siguran u tuđoj mu Tebi, središtu kulta boga Amona, a hteo je da bude i što dalje od moćne svešteničke kaste, koja je pokušavala da mu nametne svoju volju kao i prethodnim faraonima. Resio je, dakle, da se preseli na deltu i tamo, na mestu propalog Avansa, izgradi sebi novu prestonicu, Ramzes (poznatu kasnije kao Tanis). Pripremajući se za osvajački pohod, podigao je još grad, Pitom, koji je zapravo bio skup ambara i vojnih skladišta.

grada, pošto su njihove ruine otkopane i identifikovane.
Sa pojavom Ramzesa završila se idilična izdvojenost Gesemske zemlje. Jednog dana izrailjski pastiri su od čuđenja protrljali oči. Preko njihovih pašnjaka vukle su se kolone vojnika, na dvokolicama galopirali dostojanstvenici, žurile gomile službenika, poreznika, izaslanika i nadzornika, koji su motkama požurivali robove. Zurili su u taj prizor pun vreve i užurbanosti, ali nisu shvatali šta ih čeka. Ali ubrzo su na svojoj koži osetili blizinu faraona. U njihova dvorišta su sa kricima upadali vojnici i poreznici, oduzimali žito i stoku, a one koji su protestovali i pružali otpor brutalno tukli motkama. U izrailjskim kucama i šatorima razlegali su se plač, kuknjava i jauci.
Ali to je bio tek početak. Za ostvarenje građevinskih planova, zamišljenih u velikim razmerama, Ramzesu su bili potrebni radnici. Tako je primorao Izrailjce na robovski rad i kuluk. Prema njegovom shvatanju, sa svojim bradama i širokim plastovima, oni su bili ljudi Istoka, koji su se previše brzo razmnožavali, te su u slučaju rata s Azijom mogli da postanu opasni. Uz to, Egipcani su se sa prezrenjem odnosili prema svim primitivnim stočarskim narodima; u Knjizi Postanja (43, 32) čitamo: "... jer ne mogahu Misirci jesti s Jevrejima, jer je to nečisto Misircima". Nije, uostalom, nemoguce da su se setili da su u vreme teške hiksoske okupacije Egipta Izrailjci bili hiksoski šticenici i verni podanici.
Ramzes II brzo je pokorio Palestinu i Siriju, ali se u Aziji suočio sa znatno snažnijim protivnikom. Bili su to Hetiti, koji su u Maloj Aziji osnovali veliku i mocnu vojnu državu. Do nedavno o njima smo znali veoma malo. Tek prvih godina našeg stoleca, nemački arheolozi Vinkler i Puhštajn otkrili su ruševine hetitske prestonice u Turskoj, na reci Halis, koja na tom mestu pravi luk i uliva se u Crno more. Prestonica se zvala Hatušaš i zauzimala je prostor od 170 hektara. Ispod peskovitog tla otkopana je kraljevska palata ogromnih razmera, hram, odbrambene zidine i statue od crnog bazalta. Statue predstavljaju muškarce sa dugom kosom koja im pada na leđa, sa visokom kapom na glavi, sa širokim pašom, kratkim suknjicama i špicastim cipelama.
Pronađena je i arhiva sa mnoštvom tablica sa klinastim pismom na do tada nepoznatom jeziku. Velika zasluga za njegovo dešifrovanje pripada češkom naučniku Bedžihu Hroznom. On je dokazao da je hetitski jezik

blisko srodan hindu, grčkom i latinskom jeziku, iz čega je proizlazilo da su Hetiti, ili u najmanju ruku vladajuci sloj, bili indoevropskog porekla. Zahvaljujuci radovima Hroznog i engleskog arheologa Vulija, rekonstruisana je prilično kompletna slika istorije, kulture, religije i običaja toga naroda.

Ramzes II vodio je sa Hetitima rat koji je sa prekidima trajao petnaest godina, a godine 1286. p.n.e. završio velikom bitkom u dolini reke Oronte, u okolini grada Kadisa. Bitka je bila veoma krvava, ali nije presudila, mada je Ramzes u mnogobrojnim zapisima predstavljao sebe kao pobednika. Dugotrajni oružani sukobi oslabili su oba protivnika, a Hetitima je u Mesopotamiji pretila opasnost i od sve mocnijih Asiraca. Zbog toga je, godine 1278. p.n.e., došlo do sklapanja "večitog saveza", potvrđenog brakom kceri Hetitskog cara Hatušila s Ramzesom II.

Ali Izrailjcima taj mir nije doneo olakšanje. Ugnjetavanje i kuluk i dalje su trajali, pošto se pokazalo da je Ramzes manijak gmđenja i da mu je bilo potrebno sve više radne snage. Ne samo da je podizao nove građevine, vec je naredio i da se sa starih zgrada obrisu imena faraona osnivača i na to mesto postavi njegovo ime.

Naredba o ubijanju izrailjske novorođenčadi svedoči o tome da su progoni vremenom postali krvavi i okrutni. Činilo bi se da se tu susrecemo sa protivrečnošcu, pošto je faraonu, s jedne strane, bilo potrebno sve više radnika, a s druge strane, zbog ove drakonske naredbe ostajao je bez njih.

Pretpostavlja se da je uzrok izdavanja naredbe bilo veliko množenje Izrailjaca i rastuca prenaseljenost delte nakon što je tamo smeštena centralna administracija s mnoštvom činovnika, dvorana i vojnika. Iz Biblije proizlazi i to da mnogi Izrailjci u to vreme nisu mogli da se prehrane gajenjem stoke, pa su morali da se presele u gradove, gde su se prihvatili sitne trgovine i zanatstva. To je bez sumnje izazvalo mržnju Egipcana, koji su osetili posledice konkurencije snalažljivih Izrailjaca.

Kao što obično biva, tlačenje i progon proizveli su sasvim suprotne posledice.

Doveli su do buđenja rasnog jedinstva, do pasivnog i na kraju i aktivnog otpora ugnjetenih. Ovaj proces se otkriva u Mojsijevom primeru. Nosio je tipično egipatsko ime, stekao obrazovanje na faraonovom dvoru, gde je živeo kao velikodostojnik, a ipak je pod

utiskom proganjanja sunarodnika zbacio tuđinsku masku i ponovo se osetio Izrailjcem. Ubistvo i bekstvo na Istok nisu bili samo izraz njegovog ličnog bunta, vec je to i prvi signal bunta izrailjskog naroda.

U Bibliji nalazimo dva zagonetna stiha, koja navode na ozbiljno razmilšljanje. U Knjizi Izlaska (3, 21) Jehova kaže: "I učinicu da narod nađe ljubav u Misiraca, pa kad pođete, necete poci prazni; nego ce svaka žena zaiskati u susjede svoje i u domacice svoje nakita srebrnoga i nakita zlatnoga i haljina; i metnuce na sinove svoje i na kceri svoje, i oplijenicete Misir." A u dvanestom delu (stih 36) te iste knjige čitamo: "I Gospod učini, te narod nađe ljubav u Misiraca, te im dadoše; tako oplijeniše Misirce."

U oba ta teksta začuđuje odsustvo doslednosti, jer se u isti mah govori o pozajmici i pljačkanju Egipcana, šta se zapravo krije iza toga? Uzmimo da su Izrailjci na prevaru pozajmili zlatno i srebrno posuđe pod izgovorom da ce, kao što su uveravali faraona, u pustinji ostati samo tri dana i da ce ga doneti čim se vrate. Ali nikako se ne može prihvatiti da bi egipcani bili tako lakomisleni da povere svoje blago mrskim i prezrenim Jevrejima.

Neki naučnici izvlače odatle zaključak da su Izraljci podigli ustanak, opljačkali egipatske kuce i pobegli preko granice. U prilog ove teze govori i činjenica da su za vreme puta kroz pustinju vodili pobedonosne bitke. To znači da su iz Egipta morali da izađu do zuba naoružani. Odakle im oružje? Nisu mogli da ga steknu u toku jednog dana, vec su ga, po svemu sudeci, potajno sakupljali tokom poslednjih godina ropstva. Nije, prema tome, isključeno da su slobodu zaista izborili oružjem. U tom slučaju bilo bi razumljivije zašto ih je faraon gonio tako besno čak do Crvenog mora. U svetlu te pretpostavke, Mojsije je, bar u prvom razdoblju svoje delatnosti, pre svega verovatno bio vođa izrailjskog ustanka.

Naučnici do dana današnjeg imaju velike muke da utvrde datum Izlaska. Nema potrebe da se bavimo razlikama u mišljenju, koje su po tom pitanju još uvek predmet polemika u naučnim krugovima.

Danas se značajna vecina naučnika priklonila mišljenju da je Izlazak iz Egipta nastupio u drugoj polovini XIII veka p.n.e.

Prisetimo se da je Ramzes II vladao od 1292. do 1234. godine p.n.e. Nema sumnje da je on sagradio gradove Ramzes i Pitom i nametnuo

Izrailjcima kuluk. To su u potpunosti potvrdila arheološka istraživanja. Utvrđeno je, naime, da ruševine oba pomenuta grada potiču iz XIII veka.

Ramzes je bio izuzetan faraon, a Egipat se za njegove vladavine nalazio na vrhuncu svoje moci. Zato treba sumnjati da su Izrailjci uspeli da se oslobode za njegovog života. U recima: "A poslije mnogo vremena umrije car Misirski..."

(Izlazak, 2, 23) skriva se sugestija da se Mojsije vratio iz izgnanstva u Egipat nakon stupanja na presto faraona Merneptaha, naslednika Ramzesa II. Egipat je za njegove vladavine morao da brani zapadnu granicu od opasnih najezda Libijaca, a sa istoka su državu napali indoevropski narodi, koji su napustili svoju balkansku postojbinu, prodrli u Malu Aziju, zdrobili mocnu hetitsku državu i zauzeli obalu Sredozemnog mora. Merneptah je doduše iz tih bitaka sa osvajačima izašao kao pobednik, ali Egipat je bio toliko iznuren, da dugo posle toga nije uspeo da povrati svoju moc. Izrailjci su verovatno iskoristili trenutnu slabost i metal u Egiptu da se oslobode ropstva.

Postoje i drugi razlozi da se Izlazak smesti u drugu polovinu XIII veka. Arheolozi su uspeli da otkopaju ruševine hananskih gradova koje je, po Bibiliji, osvojio izrailjski narod pod vodstvom Isusa Navina, Mojsijevog naslednika. U slojevima iskopina, koji nesumnjivo potiču iz druge polovine XIII veka, pretežno su pronađeni tragovi požara i namernog pustošenja, jasan dokaz nasilnog osvajanja.

Kao što nam je poznato iz Biblije, Mojsije je molio edomskog cara da mu dozvoli prelaz preko njegove teritorije, i bio je odbijen. Ali nije se odlučio da upotrebi silu, pošto je Edom bio snažna vojna država, tako da je odlučio da zaobiđe njegove granice. Zahvaljujuci arheološkim otkricima, znamo da u XIV veku p.n.e. Edom još nije postojao i da je stupio na istorijsku pozornicu tek u XIII veku kao dobro organizovana i snažna država. Izrailjci su, dakle, morali da se pojave na njegovoj granici baš u tom stolecu, ne pre.

Ipak postoji jedan ozbiljan problem u tom proračunu. Sumnja se pojavila u vezi sa otkrivanjem Jerihona, utvrđenja koje je navodno osvojio Isus Navin. Najnoviji arheološki radovi, vršeni pod vodstvom engleskog arheologa dr Ketrin Kenion, bacili su jaku svetlost na istoriju tog drevnog grada. Od 1952. godine britanska ekspedicija tamo

neprekidno vrši iskopavanja. Ruševine grada čine ogromno uzvišenje na zapadnoj obali Jordana. Rezultati dosadašnjih istraživanja su prosto senzacionalni. Iskopani su odbrambeni zidovi, kuce, bunari i u nekoliko slojeva naslagani grobovi. Još uvek se nije doprlo da samog dna, na kojem se nalazilo najstarije naselje, ali vec sada je nepobitno utvrđeno da je Jerihon postojao sedam hiljada godina pre naše ere. Dakle, to je verovatno najstariji grad u istoriji čovečanstva. Ova činjenica je dovela do preokreta u gledanju na razvoj materijalne kulture. Smatralo se, naime, da ljudi iz neolitskog doba nisu podizali gradove, vec da su živeli u malim, raštrkanim zemljoradničkim naseljima. Pretpostavljalo se, osim toga, da su najstariji gradovi nastali u Egiptu i Mesopotamiji, a otkrica u Jerihonu pokazala su da prvenstvo u tom pogledu pripada Palestini.

Ali u našem slučaju nije to najvažnije. Britanska ekspedicija je utvrdila da su osvajači zaista razorili Jerihon, ali zgarišta i zdrobljeni građevinski elementi nalazili su se u sloju koji potiče iz XIV, a ne XIII veka pre naše ere. Njegova starost je utvrđena na osnovu nađenih skarabeja i karakterističnih crteža na keramičkim krhotinama.

Među naučnicima je nastala velika pometnja: s jedne strane iskopine iz stare edomske države i istorijske prilike u Egiptu govore u prilog tome da je Izlazak nastupio u XIII veku, a s druge strane imamo otkrice da je Jerihon osvojen čitav vek ranije. A možda Izrailjci i nisu osvojili tu snažnu tvrđavu? Možda ce se pokazati da je dotični fragment biblijske priče legenda, izmišljotina kompilatora Biblije sa ciljem da se uveliča vojnička slava Isusa Navina?

Traženi su različiti izlazi iz te neprijatne situacije. Neki istraživači tvrde da postoje izvesni tragovi da su Izrailjci izišli iz Egipta u XIV veku, ali njihova hipoteza ima toliko slabih strana da je vecina naučnika nije prihvatila.

Ozbiljnije su primedbe koje je izneo čuveni francuski orijentalista Pjer Monte.

On izražava sumnju da je datum koji su dali arheolozi ispravan. Utvrđen je prevashodno na osnovu skarabeja pronađenih u zgarištima, a oni, po njegovom mišljenju, nisu pouzdano svedočanstvo. Skarabeji su bili dragocen porodični ukras: prenosili su se sa oca na sinove, putovali s njima iz mesta u mesto. Poznato je, osim toga, da na njima urezana

imena kraljeva u najmanju ruku nisu dokaz da su nastali baš u vreme njihove vladavine. Egipatske zanatlije pravile su, na primer, skarabeje sa imenom faraona Tutmesa III i u doba Ptolomejaca. Kako je lako pogrešiti pri određivanju starosti kulturnih slojeva na osnovu tako nepouzdanih svedočanstava!

U ništa manjoj meri ovo se odnosi i na keramičke krhotine, kojih je, uostalom, u Jerihonu otkopano malo. Jednom rečju, Pjer Monte smatra da kulturni sloj Jerihona u kojem su pronađeni tragovi požara i nasilnih uništenja, može isto tako dobro da potiče i iz XIII veka, iz čega proističe da biblijska priča o razaranju tog grada nije neopozivo oborena.

Ali pronalazači Jerihona odbacuju Monteovu tezu. Oni tvrde da njegovi argumenti, iako u velikom broju slučajeva nisu lišeni osnova, ne mogu da se primene na nalazište u Jerihonu, pošto su iskopine na kojima su zasnovali svoj zaključak bile izložene veoma strogoj kritičkoj oceni.

Kao posledica svega toga, u naučnim krugovima danas preovladava mišljenje da je Jerihon razoren u XIV veku pre naš" ere.

Tako su se poznavaoci Biblije našli pred dilemom: ili su Izrailjci napustili Egipat u XIV veku i zaista osvojili Jerihon, ili u XIII veku pre naše ere, a onda Isus Navin nikako nije mogao da bude njegov osvajač. Kasnije cemo videti na koji način naučnici pokušavaju da razvežu taj Gordijev čvor.

Sa istoričarima smo došli do uverenja da je Izlazak bez sumnje morao da se dogodi za vreme faraona Merneptaha, koji se navodno utopio u Crvenom moru.

Desetine pokoljenja duboko je verovalo da je baš takva bila sudbina toga vladara, da ga je Bog na taj način kaznio za ugnjetavanje i progon Izrailjaca.

Na primeru ove dramatične priče može se videti kako su se u Bibliji zamrsile istorijske činjenice sa legendama. Krajem prošlog veka, dva Arabljanina su otkrila podzemne katakombe, usečene u steni, u koje su egipatski sveštenici položili trideset i sedam kraljevskih mumija u drvenim kovčezima, da bi ih sakrili od pljačkaša grobnica.[10] Tamo su

[10] Vidi: Zenon Kosidovski: Kad je sunce bilo bog, poglavlje: Posmrtne muke faraona.

počivali ostaci Setija l, Ramzesa II i mnogih drugih faraona sa suprugama i kcerkama, ali je nedostajao Merneptah, što je trebalo da potvrdi biblijsku priču. Ali godine 1898. odnosno 13 godina kasnije, biblijska priča je bila ponovo dovedena u pitanje. U "Dolini kraljeva" pronađena je druga zajednička grobnica sa četrnaest faraonskih mumija, a među njima se, gle čuda, nalazio i Merneptah. Tako je izašlo na videlo da se nije utopio u moru, vec da je umro prirodnom smrcu u svom dvorcu. Trebalo je uzeti u obzir još i mogucnost da je njegovo telo more izbacilo na obalu i da je nakon toga, prema pogrebnom obredu, balsamovano. Ali, lekarska ispitivanja, koja su stručnjaci veoma savesno izvršili, nisu utvrdila ni najmanje tragove delovanja morske vode na telu mrtvog faraona. Biblijska priča se nije održala pred neumoljivom tačnošcu nauke.[11]

Ukoliko podatak da se faraon utopio ima marginalni karakter, to se ne može reci za drugu, po svojim posledicama važniju legendu. Prema ortodoksnoj tradiciji, autor prvih pet knjiga Staroga zaveta, takozvanog Petoknjižja, bio je sam Mojsije, a kad se filozof Baruh Spinoza (1632.-1677.) sledivši, uostalom, Pilona, Josifa Flavija, Ibn Ezru i

[11] Kada se ovaj deo knjige pojavio u časopisu "Oko sveta", primio sam nekoliko pisama od čitalaca, koji su mi skrenuli pažnju na protivrečnost između gornjeg tvrđenja i mišljenja koje sadrži knjiga V.H. Bultona Večnost piramida i tragedija Pompeja. Autor te knjige navodi pismo koje je arheolog E. Smit objavio godine 1929. u londonskom listu The Times. U njemu se tvrdi da je mumija faraona Merneptaha, koju su, inače, oštetili pljačkaši grobnica, nosila "znake inkrustracije kristalima soli", što je trebalo da bude dokaz da se faraon zaista utopio u moru. Treba, pre svega, obratiti pažnju na čudnu činjenicu, da je taj važan detalj objavljen tek 30 godina nakon što je mumija otkrivena. Osim toga, novija nauka je odbacila taj dokaz iz sledećih razloga. Telo faraona je bilo balsamovano, a dugotrajni i komplikovani proces balsamovanja sigurno je morao da ukloni svaki, pa i najmanji trag morske soli. Ako su na mumiji zaista pronađeni kristali soli, onda su oni mogli da potiču iz drugih izvora. Treba imati na umu da je Merneptah, zajedno sa ostalim faraonima, bio prenet iz prvobitne grobnice u zajedničku katakombu.

Urijela d'Akostu, usudio da dovede u sumnju njegovo autorstvo, amsterdamska sinagoga ga je izopštila zbog širenja jeresi.
Međutim, čak i površno čitanje Petoknjižja ukazuje na neosnovanost tradicionalne teze, da se čovek ne može načuditi kako je tako dugo mogla biti ozbiljno uzimana u obzir. Kako je Mojsije mogao da opiše svoju smrt, kojim čudom je znao da ce mu se grob izgubiti i da nikada nece biti pronađen. Na završetku knjige Zakoni ponovljeni (34,10) čitamo: "Ali ne usta više prorok u Izrailju kao Mojsije..."
Danas je vec poznato da je izraz prorok ušao u upotrebu u hebrejski jezik znatno kasnije. Navedimo još jedan primer izrazitog anahronizma u Petoknjižju: "A ovo su carevi koji care-vaše u zemlji Edomskoj prije nego se zacari car nad sinovima Izrailjevijem" (Postanje, 36, 31). Otkud je Mojsije mogao da zna da ce Izrailjci imati cara? To bi bilo isto kao da je naš istoričar Adam Naruševič (1733-1796.) napisao: "Pre nego što su Poljaci imali predsednika Državnog saveta".
Prvi jevrejski car bio je Saul, koji je vladao u poslednjoj četvrti XI veka pre naše ere, dakle mnogo posle Mojsijeve smrti.
Iz Petoknjižja doznajemo i to da je Avram gonio neprijatelje sve do grada Dana.
Danas je poznato da se u Avramovo vreme pomenuti grad zvao Lais, a tek znatno kasnije preimenovan je u Dan. Slični anahronizmi mogli bi da se nabrajaju u beskonačnost, ali i ovi koje smo naveli, predstavljaju dovoljan dokaz da osnovni oblik Petoknjižja nije mogao da nastane pre kraja XI veka pre naše ere.
Petoknjižje čini izvesnu zatvorenu narativnu celinu. Ono obuhvata najstariju izrailjsku tradiciju, koja se odnosi na život jevrejskih praotaca, bekstvo iz egipatskog ropstva i put kroz pustinju, kao i zbornik zakona i liturgijskih propisa.
U III veku pre naše ere, zajedno sa ostalim hebrejskim knjigama Staroga zaveta, Petoknjižje je prevedeno na grčki jezik za zajednicu aleksandrijskih Jevreja, koji su zaboravili svoj maternji jezik. Prema legendi, prevod su u toku sedamdeset i dva dana izvršila sedamdeset i dva naučnika poslana iz Jerusalima.
Stoga je prevod nazvan Septuaginta, odnosno prevod sedamdesetorice

(zaokruženo rečeno).[12]
Kritička analiza teksta pokazala je da je Petoknjižje sklop najraznovrsnijih predanja, koja potiču iz perioda od IX do IV veka pre naše ere. Namerno smo upotrebili reč sklop, pošto je kompilacija šivena tako grubim nitima da nije teško raspoznati njene sastavne delove.
U pričama vrvi od protivrečnosti i nedoslednosti. Kada bismo hteli sve da ih iznesemo, trebalo bi tome posvetiti veliki prostor. Zato cemo se ograničiti samo na neke, posebno upadljive primere.
Ko pažljivo pročita prvo i drugo poglavlje Knjige Postanja, odmah ce primetiti da se trecim stihom drugoga poglavlja završava jedna priča o stvaranju čoveka i počinje potpuno druga na istu temu, koja se razlikuje od prve u veoma važnim pojedinostima. U prvoj priči Bog stvara muškarca i ženu šestog dana istovremeno.
U drugoj priči Bog stvara muškarca od blata, uvodi ga u rajski vrt, daje mu u društvo životinje, i tek na kraju od njegovog rebra stvara ženu. Očigledno je da se suočavamo sa dva savim nezavisna izvora koji su mehanički spojeni, bez pokušaja usklađivanja njihove priče.
Putem kritičke analize teksta utvrđeno je da je u celom Petoknjižju reč o četiri posebna izvora, koji potiču iz različitih epoha. Prema tome, pripisivanje njegovog autorstva jednom čoveku, odnosno Mojsiju, nema osnova.
Naučnici su stavili pod lupu i navodna Mojsijeva čuda i nepobitno utvrdili da su u mnogim slučajevima to bile najprirodnije pojave. Kako su onda mogle da se uzdignu do čuda? Odgovor je jednostavan. Mojsije je živeo na Sinajskom poluostrvu tokom svog progonstva i naučio je od Madijanaca kako da preživi u surovom okruženju pustinje, stepa i planinskih predela. Znanje koje je stekao iskustvom iskoristio je kasnije za vreme Izlaska. Međutim, njegovi saputnici, koji su, kao i pokoljenja njihovih predaka, navikli na život na stalnom boravištu u Egiptu, i bili novajlije na Sinajskom poluostrvu, sigurno su neke njegove postupke morali smatrati za čuda. A šta tek da kažemo za Izrailjce koji se posle toga vekovima živeli u Hananu i prirodu Sinajskog poluostrva uopšte

[12] U IV veku naše ere, sveti Jeronim je preveo Stari zavet na latinski. Nazvao ga je Vulgata (od vulgatus - rasprostranjen). Jakub Vujek je preveo Stari zavet na poljski iz Vulgate.

nisu poznavali. Kod kasnijih pokoljenja vladala je opšta tendencija da se od Mojsija pravi ličnosti koju je Jehova obdario natprorodnom moci. U vreme opisivanja njegovih dela ovaj proces mitologizacije bio je vec sasvim okončan, a pošto je odgovarao interesima sveštenstva i kompilatora Petoknjižja, Mojsijeva čuda postala su sastavni deo vere jehovizma.

Nije, uostalom, isključeno da je sam Mojsije predstavio neke svoje postupke kao čuda, da bi na taj način stekao vecu poslušnost praznovernih Izrailjaca. U Egiptu im je, na primer, ispričao kako mu se Jehova obratio iz grma koji je goreo, a nije sagorevao. Danas vec znamo da ovaj grm nije bio njegova izmišljotina, vec da se i danas može naci na Sinajskom poluostrvu. Naziva se diptam ili Mojsijev grm. Ta naročita biljka ispušta isparljivo, eterično ulje, koje se lako pali na suncu. Jedan primerak je prenesen i u Poljsku, i zasađen u stepsko-stenovitom rezervatu u Skorocicama, u srezu Busko. Godine 1960. štampa je objavila da je na veliko čuđenje tamošnjih stanovnika Mojsijev grm jednog vrelog dana planuo plavo-crvenim plamenom.

Neočekivani su bili i rezultati ispitivanja vezanog za čuvenu biblijsku manu.

Godine 1927., zoolog Hebrejskog univerziteta u Jerusalimu, Bodenhajmer, prilikom obilaska Sinajskog poluostrva, naišao je na jednu vrstu metljike, koja u prolece, na mestu gde je ubode insekt, luči sladunjavu tečnost koja se brzo stvrdnjava na vazduhu u bele kuglice nalik gradu. Lokalni beduini su veliki ljubitelji te poslastice i, s dolaskom proleca, masovno idu u stepu da sakupljaju bele, lepljive kuglice, kao što mi beremo jagode. Jedna osoba može da sakupi kilogram i po dnevno, dakle dovoljnu količinu da utoli glad. Ono što je još zanimljivije, bagdadski ulični prodavci i danas nude na prodaju slatku smolu metljike pod nazivom man. U svetlu tih otkrica biblijska mana prestaje da bude čudo. Mojsije je, iz vremena svog izgnanstva, poznavao njenu prehrambenu vrednost i zahvaljujuci tome mogao je da nahrani Izrailjce.

Isto tako stoje stvari i sa prepelicama. Današnji stanovnici Sinajskog poluostrva neizmerno bi se začudili kada bi im neko rekao da je nalet tih ptica čudo. U prolece, prepelice se u ogromnim jatima sele iz dubine Afrike u Evropu.

Iscrljene dalekim putem, obično padaju na zemlju duž morske obale i toliko su iznemogle da ih tamošnji stanovnici hvataju golim rukama. Izrailjci su nesumnjivo naišli upravo na takvo jato prepelica i, naravno, iskoristili srecnu priliku da prirede lov na njih.
Biblija pripoveda da je Mojsije u podnožju gore Horiv udario štapom u stenu i da je odmah šiknula izvorska voda. I tu veštinu Mojsije je nesumnjivo naučio kod Madijanaca. Do dana današnjeg to rade beduini. Oni znaju da se, i pored dugotrajne suše, u podnožju brda, pod krhkim slojem peska i krečnjaka, obično sakuplja kišnica. Dovoljno je razbiti tu koru da se dođe do vode i ugasi žeđ.
Nakon trodnevnog puta kroz pustinju Sur, Izrailjci su se zaustavili u Meri. Bili su ogorčeni, jer im je ponovo nedostajala voda. Tamo ih je čekalo veliko razočaranje, jer se ispostavilo da je izvorska voda gorka i da nije za pice. Tada je Mojsije bacio u izvor neku grančicu i voda je nekim čudom postala slatka. U vezi s tom pričom utvrđeno je da u okolini Mere i danas postoji gorki izvor. Englezi su izvršili hemijsku analizu njegove vode i utvrdili da ona sadrži izvestan procenat kalcijum-sulfata. Kada se toj vodi doda oksalna kiselina, sulfat se taloži na dnu i voda gubi svoju gorčinu. Beduini slade gorki izvor žbunastom biljkom zvanom elvah, koja u svojim sokovima sadrži značajnu primesu oksalne kiseline.
Na putu od podnožja Sinajske gore do Kadisa, Izrailjci su ponovo osetili nestašicu hrane. Zbog toga su nastale nove jadikovke i optužbe. Tada je na logor palo drugo jato prepelica i izgladneli putnici halapljivo su se bacili na njih.
Ali ovoga puta pokazalo se da je meso ptica veoma opasno po zdravlje, gotovo svi su se teško razboleli, a mnogi su lakomstvo platili životom. U Petoknjižju je ta dramatična epizoda postala priča sa naravoučenijem da Bog ne prašta onima koji se bune protiv njegove volje.
Sve je govorilo u prilog tome da ovaj deo priče treba baš tako shvatiti. On pokazuje tipične odlike poučnog narodnog predanja, koje se prenosilo od usta do usta kroz nebrojena izrailjska pokoljenja. Iznenađenje je bilo utoliko vece kada se ispostavilo da događaj nipošto nije plod bujne mašte.
Direktor Pasterovog instituta u Alžiru, profesor Seržan, otkrio je da se na Sinajskom poluostrvu zaista povremeno pojavljuju "otrovne

prepelice". To su ptice koje se pre odletanja za Evropu zadržavaju u Sudanu i tamo se hrane zrnevljem koje sadži otrovne materije. Njihovo meso je štetno, pa čak i opasno po ljudski život. Izrailjci su imali tu nesrecu da ulove baš takve prepelice, a njihov nesrecni događaj našao je izraz u biblijskoj priči.

Upravo u istu kategoriju treba ubrojati i nevolju sa otrovnim zmijama, koja je snašla putnike na pola puta između Kadisa i Akabskog zaliva. Švajcarski putopisac Jakob Ludvig Burkhart boravio je od 1809. do 1816. godine na Sinajskom poluostrvu i na delu izrailjske maršrute, navedenoj u Bibliji, naišao na dolinu koja je bila prekrivena mnoštvom otrovnih zmija. Ta dolina je od vajkada bila boravište tih gmizavaca, pa je beduini oprezno zaobilaze na svojim putovanjima. Dakle i taj fragment priče mogao bi da bude zasnovan na autentičnim doživljajima.

Vec odavno skrenuta je pažnja da su egipatske pokore (osim desete) u faraonovoj državi bile, moglo bi se reci, normalna pojava. U periodu rasta Nila, voda je često postajala smeđecrvena, zbog nanosa iz etiopskih jezera. Pored toga, svakih nekoliko godina, u vreme poplava, u tolikoj meri su se razmnožavale žabe, komarci i drugi insekti, da su egipatski seljaci to doživljavali kao nesrecu.

Kada je reč o gradu, on je na Nilu, zaista, izuzetno retka pojava, ali ponekad je nailazio i tada je šteta koju je izazivao bivala ogromna. Međutim, mnogo češce Egipat je snalazila nesreca najezde skakavaca. Ako govorimo o tami, ona je bila prouzrokovana jakim vetrom sirocco. On je u pustinji dizao ogromne oblake peska i bacao ih na Egipat, zaklanjajuci sunce tako gustim velom, da je nastupao gusti mrak.

Po Bibliji, sve te pokore prouzrokovao je Mojsije s namerom da izvrši pritisak na nepopustljivog faraona. Kako je takva legenda mogla da nastane? Ukoliko su navedene nesrece pogodile Egipat u vreme vladavine faraona Merneptaha, dakle u periodu kada je tamo delovao Mojsije, odgovor bi bio lak. Izrailjci, ljudi prosti i skloni praznoverju, mogli su da dođu uverenja da je Mojsije, veliki čarobnjak i opunomocenik Jehove, na taj način kažnjavao progonitelje, štaviše, čak i Egipcani su mogli u to da poveruju, pošto su ionako verovali u postojanje čarobnjaka koji imaju moc da čine čuda. Uostalom, kao što nam je poznato iz dokumenata i Biblije, nekim njihovim sveštenicima pripisivane su upravo te iste natprirodne sposobnosti kakve je pred

faraonovim prestolom demonstrirao Mojsije.
U ovom slučaju, radilo bi se o običnom vremenskom redosledu pojava (post hoc), koje su ljudi skloni da mešaju sa uzročnim odnosom (propter hoc). Po mišljenju Izrailjaca Mojsije je bio mocni čudotvorac, koji je svojim čudima često izazivao divljenje, tako da je i na Egipat mogao da pošalje deset uzastopnih pokora.
Zanimljiv primer takve zablude nalazimo u čuvenom Rostanovom delu Chanteclair.
Tamo se pojavljuje petao, koji je primetio da sunce izlazi kad god zakukuriče; tako je stekao duboko uverenje da ga on poziva na nebo.
Uzročno mešanje međusobno nezavisnih pojava ili događaja leži, dakle, u osnovi mnogih religijskih legendi i mitova. Na žalost, nemamo nijedan dokaz da su biblijske pokore zaista pogodile Egipat u vreme vladavine faraona Merneptaha. One su mogle da se dogode i nekoliko ili čak desetak godina pre Mojsijevog povratka u prestonicu Ramzes.
Da li je zbog toga naša teorija neosnovana? Načelno nije, pošto joj u pomoc dolazi još jedna odlika nastanka mitova. Ona se zasniva na tome da se u narodnoj predstavi, sa protekom godina, vremensko rastojanje između dva značajna događaja postepeno smanjuje, dok na kraju ne dođe do potpune sinhronizacije. Izrailjci su, po predanjima, pamtili prirodne katastrofe, koje su s vremena na vreme pogađale Egipat, i tokom vremena, da bi istakli Mojsijevu moc, stvorili su legendu da ih je on izazvao. To im je pružalo moralno zadovoljenje, jer je na taj načim nadmeni faraon bio ponižen, a njegova okrutnost prema izrailjskom narodu nije izbegla božju kaznu.
U Bibliji nailazimo i na druge primere prenebregavanja vremena prilikom stvaranja legendi. Znamo, na primer, da je hananski grad Gaj, koji je prema Bibliji osvojio Isus Navin, prema nekim arheolozima u to vreme vec pet stotina godina ležao u ruševinama. Potomci izrailjskih osvajača Hanana bez sumnje su često razmišljali o njegovim ruševinama i govorili: "Eto, to je grad koji je razorio Isus Navin". Popularna verzija kasnije je ušla u Bibliju i tek savremena arheološka istraživanja uspela su da je obore. Analogan slučaj imamo i u vezi sa Jerihonom, koji je, kako je pokazala engleska arheološka ekspedicija, osvojen sto godina pre pojave egipatskih Izrailjaca u Hananu.
Nije besmisleno navesti još jedan, neobično zanimljiv primer iz te

oblasti.
Mojsijevi izviđači, poslani u Hanan, vratili su se sa veščU da u Hebronu žive Enakovi sinovi iz roda divova. Setimo se da je i car Vasanski Og bio div, koji je spavao u deset lakata dugoj, a četiri širokoj železnoj postelji. Pokazalo se da je legenda o tim divovima nastala pod utiskom drevnih megalitskih grobova, zvanih dolmeni. Takvi dolmeni su pronađeni i u evropskim zemljama i zbog tih velikih dimenzija nazvani su "postelje divova". Godine 1928. nemački arheolog Gustav Dalman otkrio je dolmene baš u okolini Hebrona i na teritoriji drevne vasanske države. To su grobovi od velikih kamenih blokova, koji potiču iz mlađeg kamenog doba, sagrađeni od bazalta tvrdog kao čelik i sigurno je zato nastao biblijski izraz: "odar gvozden." Narodna mašta, nesvesna ogromne vremenske distance koja deli te grobove od Mojsija, povezala ih je sa nizom događaja oko Izlaska. Zato u biblijskoj priči čitamo da je u Hebronu živelo pleme divova i da je i car Vasanski Og bio div.
Nekoliko reci moramo da posvetimo i desetoj egipatskoj pokori. Teško nam je, naravno, da olako prihvatimo kao verodostojnu biblijsku tvrdnju da je smrt izabrala baš prvu decu i prvu mladunčad domacih životinja. Ne može, ipak, da se odbaci pretpostavka da je legenda odjek neke epidemije, koja je desetkovala decu u gornjem Nilu, ali nije doprla do zemlje Gesemske, tako da od nje nisu stradala izrailjska deca. Ostalo je vec dodala narodna mašta. Jevrejska plemena, kao što nam je poznato iz priče o Isavu i Jakovu i drugih biblijskih priča, pridavala su veliku važnost prvorođenim sinovima. Oni su bili glavni naslednici i nastavljači roda. Smrt prvorođenog sina bila je neuporedivo veca nesreca od smrti njegove mlađe brace. Izrailjci su zato stvorili legendu da je Jehova veoma surovo kaznio grešne Egipcane ubijajuci njihove prvorođene sinove i prvu mladunčad životinja.
Predmet žestokih naučnih rasprava vec odavno je i čudo prelaska preko Crvenog mora. Pitanje je utoliko složenije, jer je povezano s topografskim utvrđivanjem Mojsijeve maršrute. U nekim popularnim monografijama nailazimo na tezu da je put Izlaska van svake sumnje utvrđen na osnovu biblijskih tekstova i arheoloških iskopina. U stvari, savremena nauka, u najmanju ruku, nije u to sigurna. To zavodljivo uproščavanje imalo je za cilj da dokaže da se Mojsije, prešavši preko Crvenog mora, uputio pravo na Sinajsku goru, koja se poistovecuje sa

planinom na južnom rtu Sinajskog poluostrva.
Treba, pre svega, reci da u biblijskoj priči u tom pogledu postoje ozbiljne praznine, precutkivanja, čak i neke protivrečnosti, tako da je teško stvoriti jasnu sliku cele maršrute. Arheološka istraživanja nisu uspela da sa punom sigurnošcu identifikuju ruševine gradova koji su navedeni u Bibliji. Tako je, na primer, važna etapa u maršu Izrailjaca bio grad Migdol. Ali Mig-dol na hebrejskom i egipatskom jeziku znači utvrđena kula, a naselja s takvim imenom otkopana su na više mesta.
Ovde ne možemo da ulazimo u veoma složene i podrobne rasprave na ovu temu, ali je dovoljno reci da uopšte nije sigurno da se Mojsije direktno uputio na tradicionalnu Sinajsku goru. Raspolažemo značajnim podacima da je prvi cilj njegovog puta bio grad Kadiš Varnija, u Negebu, koji leži u južnom delu Palestine.
Što se tiče gore na kojoj je sklopljen zavet sa Jehovom, mnogi istaknuti istraživači smeštaju je u drevnu zemlju Madijanaca, istočno od Akabskog zaliva, dakle u Arabiju, a ne na rt Sinajskog poluostrva.
Prema tome, svi pokušaji rekonstrukcije maršrute Izlaska imaju, silom prilika, hipotetičan karakter. Danas se navode tri moguca puta: južni, srednji i severni.
Bilo bi previše zamorno da navodimo njihove deonice, zato prilažemo kartu na kojoj je prikazan njihov pretpostavljeni tok.
Kao što smo vec naznačili, to pitanje je tesno povezano sa prelaskom Crvenog mora. Pre tri hiljade godina, zapadni ogranak toga mora, koji se danas završava kod Sueca, dopirao je mnogo dalje na sever, spajajuci se s Gorkim jezerima, a možda čak i s jezerom Timsah. To su nesumnjivo dokazala geološka ispitivanja.
Danas se na tom mestu nalazi Suecki kanal, ali se u Mojsijevo vreme na tom odsečku nalazio plitko poplavljen teren ispresecan močvarama i uskim prevlakama zemlje. More, koje su Izrailjci prešli ne ukvasivši noge, na hebrejskom jeziku zove se Jam Sul. U pravilnom prevodu to znači Trščano more. Tek u Novom zavetu nailazimo na tvrdnju da je to bilo Crveno more. Međutim, na Crvenom moru nije bilo i nema trske, dok je u močvarnim predelima laguna i plicaka rasla veoma obilno.
Odatle moramo da izvučemo zaključak da je biblijski Jam Sul, upravo Gorka jezera.
U tom slučaju, Mojsijevo "čudo" može bez teškoca da se objasni.

Izrailjci su išli peške i s lakocom su mogli da se provuku između blata i poplavljenog terena, koristeci plitke gazove i uske prevlake zemlje. A Egipcani su na svojim teškim bojnim kolima, u žestokoj poteri, verovatno zalutali u lavirintu močvara i zaglibili se u blatu. Možda su se, kako tvrdi Biblija, čak i utopili, jer su se tamo često dizali snažni severozapadni vetrovi, koji su gurali ispred sebe ogromne vodene talase i naglo pretvarale plicake u opasne dubine.

Kao što vidimo, ta teorija je savim ubedljiva. Na žalost, ima jednu slabu stranu. Egipcani su sigurno dobro poznavali predeo Gorkih jezera sa njegovim opasnim zamkama i ne bi postupali tako lakomisleno. Na kraju krajeva, egipatsku vojsku je predvodio sam faraon i njegovi u bitkama iskusni komandanti, a njih je teško osumnjičiti za diletantizam i nedostatak opreznosti. Tako se pojavila potreba da se potraži neki drugi način za objašnjenje "čuda".

Među mnogim hipotezama, najvece priznanje je dobila smela hipoteza vec više puta pomenutog francuskog orijentaliste Pjera Montea. On polazi od pretpostavke da su se Izrailjci, pošto su napustili prestonicu Ramzes, uputili pravo na sever, a zatim išli duž obale Sredozemnog mora prema granici Hanana. Ali na putu su naišli na egipatska utvrđenja i na otpor primorskog stanovništva, koje Biblija pogrešno naziva Filistejcima, pošto su Filistejci prodrli u Palaestinu tek nekoliko desetina godina kasnije. Prepreke su, prema tome, primorale Izrailjce da naglo skrenu na jug.

U Bibliji nailazimo na beleške koje potvrđuju tu severnu varijantu Izlaska. Tako se, na primer, Migdol tamo opisuje kao najseverniji grad u Egiptu. Arheolozi su pronašli njegove ruševine u Abu Hasanu. U Knjizi Izlaska (14, 2) čitamo: "Kaži sinovima Izraeljevim neka saviju i stanu u oko pred Pi-Airot između Migdola i mora prema Vel-Sefonu." Danas znamo da je Vel-Sefon bio značajno središte hananskog kulta boga Bala Sefona, čije ime u prevodu znači Gospodar severa. Grci su ga poisto-vecivali sa Zevsom Kasiosom. Njegov hram se nalazio na brdašcu Mons Casius, koje leži na uskom zemljouzu između Sredozjfnnog mora i jezera Sirbonis, kasnije nazvanog jezerom Bardavil.

Izrailjci su verovatno izabrali stari, prometan drum koji je vodio obalom Sredozemnog mora i uskim pojasom kopna koje deli Sredozemno more

od jezera Sirbonis. Njega su često koristili i Rimljani, a 68. godine pre naše ere Tit je tim putem vodio svoje legione protiv pobunjenih jerusalimskih Jevreja.
Jezero Sirbonis leži nekoliko metara ispod površine mora i često toliko presušuje da njegovim dnom može da se pređe, pa čak i kolima bezbedno da se preveze. U vreme grčke vladavine u Egiptu, tamo se dogodilo nekoliko katastrofa.
Iznenadne bure na Sredozemnom moru prekidale su usko parče kopna i potapale putnike koji su išli dnom jezera u želji da skrate sebi put.
Na osnovu tih činjenica, Pjer Monte je rekonstruisao tok događaja opisanih u Bilbliji. Izrailjci su uspeli da pređu preko uskog pojasa zemlje i približavali su se istočnoj obali isušenog jezera. Egipcani, u nameri da opkole begunce i preseku im put, u galopu su pojurili preko suvog dna jezera. Kad su se našli na samoj sredini ogromne udubine, na Sredozemnom moru iznenada se podigla bura. Snažni vetar, koji je duvao sa severa, dizao je ogromne talase, koji su presekli usku branu i sručili se na Egipcane. Jezero je bilo sedamdeset kilometara dugo i dvadeset široko.
Visoka obala, gde su mogli da se sklone, bila je previše udaljena, tako da su nestali u pobesnelim vrtlozima bujice.
Izrailjci su svojim očima videli iznenadnu propast svojih progonitelja, i ne treba se čuditi što su neočekivano spasenje pripisali čudotvornoj moci Mojsija.
Izrailjske žene, sa proročicom Marijom na čelu, pesmom i igrom su odale počast Jehovi i svome vođi koji je, po njihovom uverenju, pokretom štapa naređivao moru.
Pređimo sada na drugo pitanje iz Petoknjižja. Mojsije je, navodno, izveo iz Egipta šest stotina hiljada muškaraca, ne računajuci žene i decu, odnosno ukupno oko dva miliona ljudi. Vec na prvi pogled taj broj izgleda veoma preuveličan.
Iskusni poznavalac pustinjskog života, češki putopisac Alojz Muzil, izračunao je da beduinsko pleme, koje broji pet hiljada porodica, za vreme marša čini kolonu širine dvadeset i dužine preko tri kilometra, što je front kretanja širi, tim su mogucnosti pronalaženja pašnjaka i vode vece, ali istovremeno raste opasnost od napada neprijateljskih beduina. Muzil tvrdi da je potpuno isključeno da bi oaze Sinajskog

poluostrva mogle da prehrane dva miliona Izrailjaca. A vec o tome da bi svi mogli da se smeste u jedan logor, kako tvrdi Biblija, ne može biti ni govora.
Savremeni čovek, kome je poznata veličina dvomilionskog grada, lako može da zamisli, koliki bi prostor takav logor morao da zauzima.
Uostalom, i sama Biblija u kasnijim knjigama navodi daleko manje brojke. Tako je, na primer, Jerihon osvojilo samo četrdeset hiljada izrailjskih ratnika, iako je Mojsije, kao što nam je poznato iz teksta, obavezao sva plemena da uzmu učešce u osvajanju Hanana. U vreme vladavine sudija, najvece pleme opremilo je četrdeset hiljada ljudi pod oružjem, a popis stanovništva je pokazao da Izrailjaca tada nije bilo više od pola miliona.
Odakle ta fantastična brojka? Neki naučnici smatraju da su redaktori Biblije jednostavno načinili grešku, da se tu radi o šest hiljada naoružanih muškaraca, što bi, kada se dodaju žene i deca, ukupno iznosilo dvadeset pet hiljada ljudi. Skrenuta je pažnja i na hebrejsku imenicu e/e/; ona ne označava samo broj hiljadu, vec i deo, porodičnu grupu, pokoljenje. Takvim tumačenjem dobili bismo još manju brojku, odnosno samo šest stotina porodica, l čini se da je ovaj poslednji broj najbliži istini. Tome u prilog govori i činjenica da su u Egiptu dve babice bile u stanju da pomognu svim izrailjskim porodiljama.
Očigledno je da tako slabe snage ne bi bile u stanju da osvoje Zajordaniju i Hanan. Zato se pretpostavlja da su se tokom četrdesetogodišnjeg boravka u pustinji, Izrailjci ujedinili sa drugim plemenima, između ostalih i sa blisko srodnim Kenitima, koji su bili etnički ogranak Amaličana.
Nismo ni svesni koliko neke legende ponekad mogu da budu tvrdokorne. U to se, na prilično neprijatan način, uverio izaelski premijer Ben Gurion. Godine 1960. on je javno izneo mišljenje da je prema njegovom proračunu Mojsije imao da prehrani šest stotina ljudi, a ne dva miliona. To je izazvalo ogroman gnev među ortodoksnim predstavnicima izraelskog parlamenta i umalo da je Ben Gurion morao da podnese ostavku. Pitanje broja izrailjskih izbeglica, koji nam daje Biblija, u suštini nema veliki značaj. Ali to se ne bi moglo reci za zbornik i genezu đakona Petoknjižja. Sve do XIX veka kružilo je mišljenje da je autor najstarijeg jevrejskog zakonika, takozvane Knjige

zaveta, bio sam Mojsije. Međutim, savremene metode analize teksta nepobitno su dokazale neosnovanost takve tvrdnje. Danas je vec teško poreci da, pravne i religijske postavke sakupljene u Petoknjižju bez ikakvog reda, potiču iz različitih epoha i predstavljaju rezultat viševekovne evolucije drevne pravničke misli.

Surovost nekih zakona govori i njihovoj velikoj starosti. Tu spada i u Bibliji propovedano načelo: "Oko za oko, zub za zub, ruku za ruku, nogu za nogu". U velikom broju slučajeva predviđena je smrtna kazna kamenovanjem i ističe se gotovo robovski položaj žene.

Jedan od primera te varvarske surovosti jeste i zapovest da u slučaju kada vo ubije čoveka, a vlasnik, iako je znao da je životinja opasna, nije to sprečio, kazni kamenovanja podleže kako životinja, tako i njen vlasnik.

Sa druge strane, u Petoknjižju se srecemo sa začuđujuce humanim zakonima. Oni se, pre svega, odnose na robove i robinje: odmah bi povratili slobodu, ukoli bi im gospodar izbio oko ili zub. Zakoni su branili i udovice, siročad i uboge od nepravdi bogataša i lihvara.

Evo još nekih primera kako doslovno glase u Bibliji:

"Ne budi osvetljiv, i ne nosi srdnje na sinove naroda svojega; nego ljubi bižnjega svojega kao sebe samoga; (Knjiga Levitska (19,18)

"Nemojte cvijeliti udovice i sirote" (Izlazak, 22, 22)

"Kad daš u zajam novaca narodu mojemu, siromahu koji je kod tebe, nemoj mu biti kao kamatnik, ne udarajte na nj kamate." (Izlazak, 22, 25)

"Došljake ne cvijeli, jer vi znate kaka je duša došljaku, jer ste bili došljaci u zemlji Misirskoj." (Izlazak, 23, 9)

Zakoni Petoknjižja prevashodno su odraz društvenih odnosa iz vremena kada su Izrailjci u Hananu vec prihvatili život na stalnom boravištu i bavili se zemljoradnjom i zanatstvom. Prema tome, nisu mogli da nastanu za vreme nomadskih lutanja po pustinji, što znači da Mojsije nije mogao da bude njihov autor. Oni pretpostavljaju postojanje njiva, vinograda, vrtova, sela, zajedničkih bunara i malih gradova. Niz propisa koji se odnose na vršenje verskih dužnosti, obrede i obaveze građana prema sveštenicima još je novijeg datuma, pošto su tesno povezani sa teokratskim poretkom, koji je zaveden u Jerusalimu tek nakon povratka iz vavilonskog ropstva. Jednom rečju, takozvana Knjiga zaveta daje

nam sliku evolucije izrailjskog zakonodavstva od epohe sudija do Jezdrinih vremena.
Dokazanao je i da je najstariji zbornik izrailjskih zakona iz Knjige zaveta adaptacija pozajmica iz zakonodavstva drugih drevnih naroda. Nemački naučnik Alt, u delu Die Ursprunge des israelitischen Rechts, otkrio je u njemu zavisnost od Hamurabi-jevog zakonika i hetitskog, asirskog, egipatskog i hananskog zakonodavstva, čak ni Deset božjih zapovesti nije originalna tvorevina Izrailjaca. Italijanski istoričar Đuzepe Ričoti, autor Povesti Izraela, prihvatio se detaljnog upoređivanja nekoliko drevnih tekstova i otkrio u Deset božjih zapovesti zapanjujucu analogiju sa egipatskom Knjigom mrtvih i vavilonskim liturgijskim tekstom šu-pnu. Kako proizlazi iz toga poređenja, Izrailjci su i u tom pogledu koristili zaostavštinu Mesopotamije i Egipta.
Sada prelazimo na najfascinantniji problem naših razmatranja, na pitanje ko je bio Mojsije kao tvorac jevrejske religije. Naučnici koji su se posvetili istraživanju ovog pitanja, došli su do prosto senzacionalnih zaključaka. Pokušajmo da ih prikažemo što je moguce jasnije i krace, ograničavajuci se na najznačajnije elemente njihovog rezonovanja.
Vec znamo da je Mojsije, prema biblijskoj priči, četrdeset godina svog izgnanstva proveo među Madijancima. To je bilo Izrailjcima blisko srodno pleme.
Biblija izvodi njihovo poreklo od Madijama, jednog od sinova Avrama i njegove druge žene Heture. Oblast u kojoj su živeli nalazila se istočno od Akabskog zaliva, u današnjoj Arabiji. Mojsije se tamo osecao kao kod svoje kuce i čak je za ženu uzeo jednu od kceri njihovog

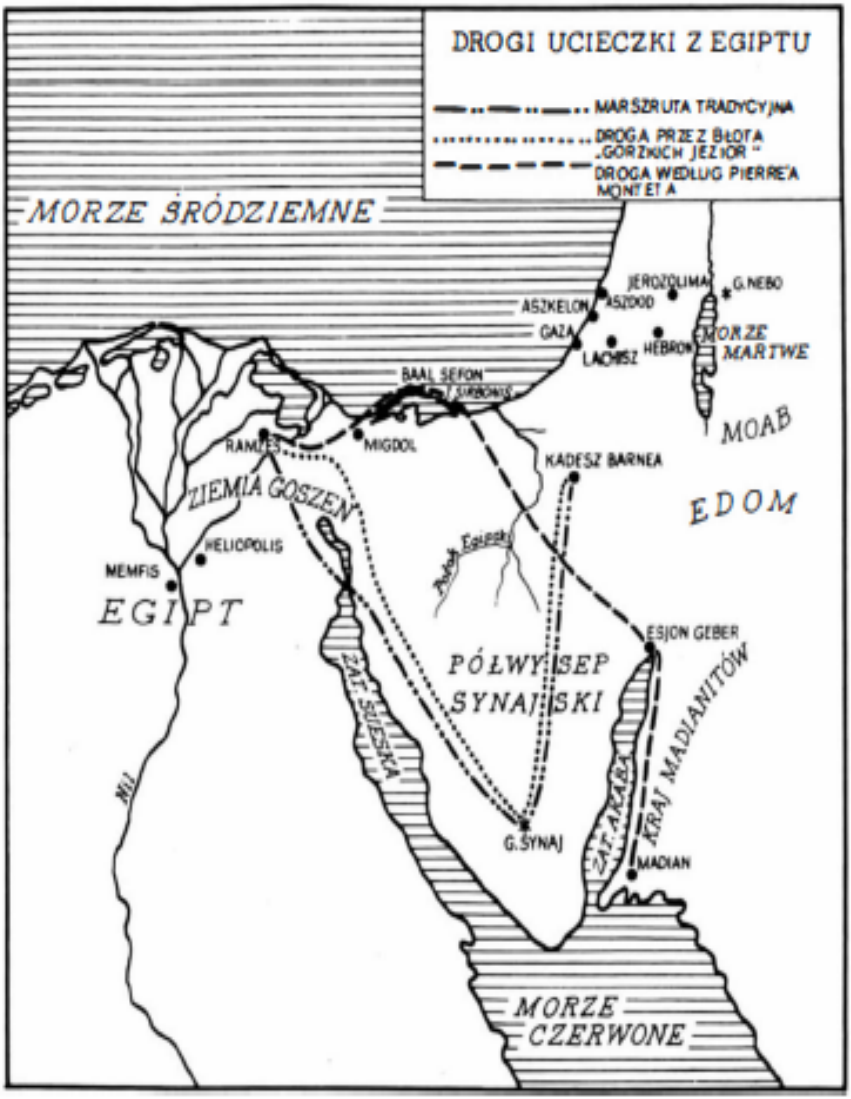

sveštenika po imenu Jotor. U zemlji Madijanaca, u podnožju vulkanske planine Horiv, Bog mu se prvi put pokazao pod imenom Jehova. U Knjizi Izlaska (6, 2-3), u prevodu sa hebrejskog čitamo: "Ja sam Jehova i javio sam se Avramu, Isaku i Jakovu imenom El šadaj, a imenom svojim Jehova ne bih im poznat." U prethodnim odeljcima Petoknjižja

srecemo doduše ime Jehova, ali danas vec znamo da su ga tamo znatno kasnije uneli kompilatori Svetoga pisma.
Mnogi naučnici pretpostavljaju da je Jehova bio bog rata Madijanaca i da je Mojsije postao njegov poklonik. Nakon povratka u Egipat, prihvatio se misije širenja njegovog kulta u izrailjskom narodu, pri čemu je najžešce i najsigurnije pristalice svoje nauke našao u Levijevom rodu, kojem je i sam pripadao. Time se objašnjava izuzetna uloga koju im je dodelio u životu izrailjskog narod. Isključio ih je, doduše, iz podele hananske zemlje, ali ih je zato oslobodio brige za opstanak, ovlastivši ih da za svoje izdržavanje ubiru desetinu. Oni su u hramovima vršili dužnosti sveštenika, čuvara, činovnika, pevača i pomocnika sveštenika.
Ta viša, natplemenska uloga svedoči o tome da je trebalo da budu misionari jehovizma u narodu, koji se lako priklanjao idolopoklonstvu, kultu egipatskih i hananskih bogova. Naime, nedavno primljen od Madijanaca, jehovizam još nije pustio duboko korenje u izrailjskim dušama, što su pokazivale veoma česte pojave otpadništva, kako tokom lutanja kroz pustinju, tako i u samom Hananu.
Pod Sinajskom gorom narod je tražio vracanje starih bogova. Tada je Aron uspostavio kult zlatnog teleta. To tele je prezriv naziv za bika Apisa, čiji su kult, prema Bibliji,
Izrailjci nekada upražnjavali u Egiptu. Tu su mogli da dođu u obzir i hananski uticaji.
Pitanje Levita je dosta složeno i puno zagonetki. Neki naučnici su izneli pretpostavku da Leviti nisu predstavljali posebno pleme, vec svešteničku kastu u Kadisu. U spisima pronađenim u arapskom mestu EI-OI, koje leži istočno od nekadašnje teritorije Madijanaca, sveštenice božanstva Vad zvale su se Iv, a sveštenici Ivi. Od tih reci trebalo bi da potiče naziv levit. Mojsije se oženio kcerkom madijanskog sveštenika i primio njegovu religiju, a zatim i sam postao sveštenik, odnosno levit. Nakon toga se na čelu grupe sveštenika-levita uputio u Egipat, da bi preveo svoje sunarodnike u jehovizam. Bio je, dakle, neka vrsta misionara među Izrailjcima, koji su slavili egipatske bogove.
To je frapantna hipoteza, ali se, na žalost, zasniva na previše krhkim osnovama da bi bila prihvacena bez rezervi. Utoliko pre što postoji i drugačiji pogled na to pitanje. Ima naučnika koji su skrenuli pažnju na

to da je naziv Levit blisko srodan s hebrejskom rečju koja označava zmiju (na arapskom laha - viti se, savijati se). Koren levi nalazi se, između ostalog, u nazivu mitskog čudovišta Levijatana. Utvrđena je i značajna činjenica koja skrece pažnju, da su Leviti često nosili imena koja u svom korenu sadrže pojam zmije.

Kakav zaključak odatle proističe? Prema toj teoriji, Leviti su u Egiptu bili poklonici boga zmije i teško su se rastajali od svog kulta. Arheološka istraživanja su pokazala da se kult zmije održao u Palestini još nekoliko vekova i da je među Izrailjcima imao mnoštvo poklonika. U svetlu tih otkrica, postaje razumljiva zagonetna epizoda kada Mojsije u logoru uzdiže lik zmije da bi povratio zdravlje ljudima koje su ujele zmije otrovnice. To su, verovatno, tražili Leviti, pošto su bili uvereni da je nesrecu poslao bog-zmija, kao kaznu što su ga se odrekli. Pod njihovim pritiskom Mojsije je morao da prihvati kompromis i da se složi da pored kulta Jehove bude upražnjavan i stari egipatski kult. Takvi sinkretični kompromisi nisu bili retkost u drugim religijama, pa ni kod Izrailjaca. Kao primer može da posluži kralj Solomon: doduše slavio je boga Jehovu, ali je istovremeno naredio da se u Jerusalimu postave statuete hananskim božanstvima.

I pored velikog moralnog autoriteta i oreola svetosti, Mojsije nije izbegao teške prekore ogorčenih jehovista što je okaljao jevrejsku religiju dopuštajuci kult zmije. To se jasno vidi iz Druge knjige o carevima (18, 4). Tamo čitamo da jevrejski car Jezikija (721-693. g. p.n.e.) "obori visine, i izlomi likove i isječe lugove; i razbi zmiju od mjedi, koju bješe načinio Mojsije, jer joj dotada kađahu sinovi Izrailjevi; i prozva je Neustan".

Iz ovog stiha možemo da izvedemo dva zaključka: 1. hipoteza prema kojoj su Leviti bili poklonici zmije veoma je verovatna; 2. kult zmije održao se u Hananu preko pet stotina godina, pozivajuci se na odobrenje samog Mojsija.

Zemlju Madijanaca Mojsije je smatrao za svoju drugu otadžbinu. Tamo je proveo četrdeset godina života i vezao se za nju ženidbom iz ugledne svešteničke porodice. Bilo bi, dakle, besmisleno sa njegove strane da nije egipatske Izrailjce pravo poveo svojim proverenim prijateljima i rodbini. Samo je kod njih, a ne negde drugde, mogao da očekuje dobar prijem i pomoc u ostvarivanju zacrtanih planova.

l zaista, raspolažemo izvesnim dokazima koji govore u prilog tome da se uputio tamo, a ne na rt Sinajskog poluostrva, da je Horiv, a ne Sinaj, bio mesto gde je sklopljen savez sa Jehovom. Kada se u godinama izgnanstva našao u podnožju madijanske gore, Jehova mu je izdao sledecu naredbu: "Kad izvedeš narod iz Misira, služicete Bogu na ovoj gori" (Izlazak, 3, 12). Iz ovih, nesumnjivo apokrifičnih reci, nedvosmisleno sledi da je jevrejska tradicija sve do epohe kompilatora Svetog pisma smatrala Horiv za svetu goru zaveta. Taj stih ne može drugačije da se protumači.

Ne može se zaobici još jedan argument vezan za ovo pitanje. U Bibliji doslovno čitamo: "A gora se Sinajska sva dimljaše, jer siđe na nju Gospod u ognju; i dim se iz nje podizaše kao dim peci, i sva se gora tresijaše veoma, i truba sve jače trubljaše, i Mojsije govoraše a Bog mu odgovaraše glasom" (Izlazak, 19, 18-19).

To je jasan opis vulkanske planine, vatre i tutnjave, što su Izrailjci shvatili kao natprirodno javaljanje Jehove. Znamo da na Sinajskom poluostrvu nikada nije bilo vulkana, dok se na istočnoj strani Akabskog zaliva, odnosno na madijanskoj teritoriji, uzdiže lanac vulkanskih planina, koje su, doduše, vec odavno ugašene, ali su u vreme Mojsija bile još aktivne.

Postavimo sada sebi izuzetno intrigantno pitanje: da li je Mojsije bio monoteista u doslovnom značenju te reci? Odgovor nije lak. Pre svega zato što nismo u mogucnosti da utvrdimo u kojoj meri su sveštenici, kasniji kompilatori Biblije, izvršili u biblijskom tekstu ispravke, da bi ga prikazali kao monoteistu.

Ne može se odbaciti mogucnost da su se u tom nesumnjivo velikom delatniku i misliocu javljale monoteističke ideje. Nije, uostalom, bio usamljen u tome.

Američki orijentalista Olbrajt dokazao je, na osnovu dokumenata na klinastom pismu, da su se u periodu od 1500. do 1200 godine p.n.e. u zemljama zapadne Azije pojavile monoteističke tendencije. Ta opšta intelektualna atmosfera mogla je da zahvati i Mojsija, pogotovu što je bio obrazovan čovek i sigurno se živo zanimao za sve nove ideje iz oblasti religijskog i filozofskog mišljenja.

Ipak, verovatno najveci uticaj na njega izvršio je egipatski faraon Ehnaton, preteča monoteizma i osnivač religije Boga Atona, slavljenog

pod simbolom sunca.[13]
Mojsije je naučio "egipatsku mudrost" u Heliopolisu, tako da nije isključeno da je njegova religijska doktrina na neki način povezana sa kultom Atona.
Ehnaton je vladao od 1377. do 1358. godine p.n.e., dakle oko sto godina pre Mojsija. Nakon njegove smrti, sveštenici Heliopolisa su surovo proganjali pristalice novog kulta i doveli do njegovog nestanka. Ali, zahvaljujuci arheološkim pronalascima, danas znamo da su sve do XIII veka p.n.e. postojale tajne sekte boga Atona. Njima su, pre svega, pripadali obrazovani ljudi, pošto je samo njima odgovarala apstraktna koncepcija Boga jedinoga, tvorca sveta i dobrog zaštitnika čovečanstva, kao i jednostavnost kulta i njegov plemenit moralni kodeks.
Mojsije je, dakle, mogao na neki macin da dođe u dodir sa pripadnicima tih sekta, a čak i da učestvuje u njihovim tajanstvenim obredima u slavu boga sunca Atona. Ali, sigurno je znao da je Ehnatonov bog bio previše intelektualna koncepcija, perviše teška za proste ljude, da bi mogla da bude prihvacena u širokim izrailjskim masama. Zato je bio prinuđen da načini razne kompromise, da bi njima nakalemio makar začetke monoteizma. Iz tog razloga, odlučio je da se obrati njihovoj sujevernoj mašti nastupajuci kao čudotvorac, a u svojim magičnim postupcima koristio je kako tajne koje je primio u egipatskom hramu od sveštenika, tako i iskustva koja je stekao kod Madijanaca u pustinji.
Vec znamo da se trudio da pomiri kult zmije sa jehovizmom. Njegov bog nije nevidljivo bice, vec uzima sve atribute madijanskog boga rata. Koncepcija tog boga jednako je primitivna kao što je bio primitivan duh Izrailjaca. Jehova iz Petoknjižja veoma podseca na beduinskog vođu sa svim njegovim vrlinama i manama.
Uvek je išao na čelu izrailjske kolone, živeo u logoru, pod šatorom, upravljao vojskom u bitkama i bio tako pla-hovit da je u gnevu mogao da ubije na hiljade ljudi ukoliko bi se neko suprotstavio njegovoj volji. Osim toga, posedovao je tipične vrline pustinjskih nomada. Bezobzirno

[13] Bliže pojedinosti o tom faraonu mogu se naći u knjizi Kad je sunce bilo Bog, u poglavlju pod naslovom: "Pobunjeni faraon i sveštenici osvetnici".

se borio protiv nemorala, brinuo o čistoci logora i naređivao da izrailjski narod bude gostoljubiv prema strancima, milostiv prema ubogima i blag prema ratnim zarobljenicima. Čak je i životinje štitio od nasilnika. Ukoliko teorija o Ehnatonovom uticaju na religijske poglede Mojsija ima isključivo spekulativni karakter, drugi egipatski uticaji mogu se, pak, nepobitno dokazati. Tako, na primer, kod Jevreja nije postojala posebna sveštenička kasta. Ona, jednostavno, nije mogla da se uklupi u patrijarhalni poredak jevrejskih nomada, a Izrailjci nastanjeni u Gesemskoj zemlji verovatno su upražnjavali kult egipatskih bogova.

Tek je Mojsije uveo posebnu kastu sveštenika sa prvosvestenikom na čelu. Kao usvojeni sin careve kcerke, došao je u bliski dodir sa institucijom sveštenstva i shvatio u kolikoj meri je ona potpora vasti i činilac koji usaglašava brojne provincijske partikularizme na Nilu. Ta opažanja je iskoristio za vreme putovanja prema Hananu da savlada još uvek živ plemenski instikt kod Izrailjaca i od njih načini jedinstvenu društvenu organizaciju. Spajajuci materijal trebalo je da bude posebna sveštenička kasta sa Aronom na čelu, natplemenska kasta, uzdignuta na vlast dodeljivanjem raznih privilegija, kojoj je legitimitet davao Jehovin autoritet. Kao što svedoči, između ostalog, Korejeva pobuna, nova vlast nije mogla Izrailjcima da se nametne bez otpora i protesta. Naime, zajedno sa uspostavljanjem teokratskog poretka, produbljivale su se klasne razlike i nastajali posebno privilegovani društveni slojevi.

Egipatski uticaj u uspostavljanju sveštenićke kaste jasno se vec ogleda u liturgijskom odelu, opisanom u Bilbliji, koje je skoro verna kopija sveštenićke odežde u Heliopolisu. Razlika se sastojala uglavnom u tome što su izrailjski sveštenici nosili bradu, suprotno od egipatskih, koji su brijali glavu i lice. U tom slučaju Mojsije bez sumnje nije smeo da raskine sa drevnim semitskim običajem.

I kovčeg zaveta je egipatska pozajmica. Sveštenici u Heliopolisu i Tebi nosili su za vreme procesije male škrinjice sa nekim kultnim predmetom. A što je još zanimljiije te škrinjice krilima su štitila dva genija, odnosno duha zaštatnika.

Kao što iz toga proizlazi, čak i heruvimi koji ukrašavaju kovčeg zaveta egipatskog su porekla.

Ovde vredi istaci kao veoma interesantnu stvar, da su kovčeg zaveta i šator-hram od Izrailjaca zatim pozajmila beduinska plemena. Bareljef iz

rimske epohe pronađen u ruševinama Palmire prikazuje kamilu koja na leđima nosi mali sveti šator. Tragovi tog egipatsko-izrailjskog običaja sačuvali su se čak i do naših dana. Naime, beduini iz plemena Ruvala, koji žive u sirijskoj pustinji, nose na kamili čudnu škrinjicu načinjenu od stubica i prekrivenu ptičjim perjem. Ova vrsta škrinjice zove se markab, ili Ismailov kovčeg, i predstavlja neku vrstu svete plemenske zastave.

U biblijskom tekstu može se naci niz drugih primera egipatskih uticaja. Setimo se slučaja kada Mojsije prekriva svoje lice zastorom, a kao znak svetosti na njegovoj glavi pojavljuju se rogovi. Tako su i egipatski sveštenici u svečanom trenutku religijskog rituala ili tokom saopštavanja proročanstava zaklanjali sebi lice velom. Sa druge strane, rogovi su zaostala reminiscencija egipatskog kulta bika Apisa, koji je, kao što svedoči epizoda sa zlatnim teletom, ostavio duboke tragove u duši Izrailjaca. To je imalo kao posledicu da su rogovi za njih predstavljali simbol svetosti. Rogati Mojsije u biblijskoj priči je pomazanik, ozaren sjajem božanske tajne. Upravo takvog, strašnog i uzvišenog Mojsija, predstavio je Mikelanđelo u svojoj genijalnoj skulpturi.

Ne treba se čuditi što je Mojsije ostao pod jakim egipatskim uticajem i što je bio upucen u sve egipatske mudrosti. Njegovo ime (na hebrejskom Mošeh) nije izrailjskog porekla i etimološki se izvodi iz egipatskog "m-v-š", što označava novorođeno dete, ili iz egipatskog glagola "msj" - roditi. Srecemo ga, u grčkom obliku, u imenima mnogih faraona, kao na primer u imenu Tutmozis, što znači "dete boga Tota". Neki naučnici su, zbog toga, izneli pretpostavku da je Mojsije bio Egipcanin, koji se kao progonjeni begunac priključio hebrejskim plemenima i s vremenom preuzeo nad njima vodstvo.

Rekli smo da je Mojsijeva religija bila neka vrsta sinkretizma, u kome su se stopila drevna hebrejska verovanja iz vremena patrijarha, kult madijanskog boga rata i obredi i religiozne predstave Egipcana. Ne treba, takođe, zaboraviti značajne mesopotamske i hananske uticaje. Mojsije je, na taj način, stvorio sintezu, koja je postala stvaralački osnov za kasniji etički monoteizam jevrejskih proroka.

U povesti Izlaska svaki čas nailazimo na izuzetno začuđujuce stvari. Posebno je intrigantna ličnost Isusa Navina, Mojsijevog naslednika i

osvajača Hanana, ličnost u svakom pogledu zagonetna. Pronalazači Jerihona, kao što vec znamo, odlučno tvrde da je ta tvrđavu postala plen nepoznatih osvajača u XIV veku p.n.e., dakle oko sto godina pre dolaska egipatskih Izrailjaca. Biblijski Isus Navin, prema tome, nije mogao da je osvoji.

Neki biblisti, i to veoma istaknuti, pokušavaju da rese tu dilemu na neobično zanimljiv način. Njihova hipoteza svodi se na sledece argumente: Tokom čitave svoje istorije jevrejski narod se delio na dve izrazito podeljene grupacije: na Izrailjce, koji su naseljavali severni deo Palestine, i na Judejce, koji su nastanjivali južni. Između дпфа je zavladao duboki antagonizam.

Samo su u relativno kratkom periodu bili ujedinjeni u jednu državu, i to pod pritiskom, u vreme vladavine Saula, Davida i Solomona. Odmah posle Solomonove smrti ona se raspala na dve odvojene džave, koje su se toliko ogorčeno sukobljavale, da su bez skrupula sklapale saveze čak i sa svojim zajedničkim vekovnim neprijateljima. Severni Izrailjci podigli su sebi novu prestonicu, Samariju, dok je Jerusalim postao prestonica judejskog carstva.

Pretpostavlja se da ovaj antagonizam nije bio samo posledica suparništva dve kraljevske dinastije, koje su vladale u obe države, vec da je njegov uzrok ležao mnogo dublje, u nekim etničkim razlikama.

Kako te razlike mogu da se objasne? Odgovor možda sadrže tablice sa klinstim pismom, otkopane iz ruševina Ehnatonove prestonice u današnjem arapskom mestu Tel el-Amarna.To je diplomatska prepiska iz XIV veka p.n.e., u kojoj hananski vazali Egipta obaveštavaju faraona da njihove državice uznemiravaju napadima i pljačkanjem neka pustinjska plemana, zvana Habiru. Ukoliko se pod tim nazivom kriju Jevreji, kako smatraju neki naučnici, u tim pismima imali bismo dokaz da su jevrejska plemena prodrla u Hanan vek i po pre egipatskih Izrailjaca. Frapantna je i činjenica da pomoc za borbu protiv osvajača traže vazali iz takvih gradova kao što su Megidon, Gezer, Askalon, Lahis i Jerusalim (Urusalim). U njima se, pak, ne spominju gradovi Sihem, Silom, Gavaja, Mispa i Jerihon. Zašto? Da ih nisu vec bili osvojili Jevreji? Što je još zanimljivije, u jednom od pisama naveden je i neki vođa pod imenom Isus. Postavlja se pitanje da nije to slučajno naš poznanik iz Petoknjižja?

Američki orijentalista Pauel Dejvis, zajedno sa još nekim naučnicima, izvodi iz toga zaključak da je jedan ogranak Jevreja ili napustio Egipat još stolece i po pre Mojsija, ili da je prodro u Hanan sa istoka i, između ostalih gradova, razorio u XIV veku p.n.e. Jerihon, pod vodstvom nekog nama nepoznatog Isusa.

Mojsije je iz Egipta verovatno izveo samo pleme Levita. U prilog te teze govori, između ostalog, i okolnost da su isključivo Leviti, uostalom kao i Mojsije, imali tipično egipatska imena, kao na primer: Fines, Or, Hofnije, Faltije, Merarije i Kašir. U pustinji su im se priljučila i druga plemena, što im je omogucilo da stvore oružanu snagu sposobnu za osvajanje. Leviti su, pak, zbog svog porekla i krvne povezanosti sa Mojsijem, u toj plemenskoj skupini sačuvali poziciju vladajuce i privilegovane kaste.

U svetlu tih činjenica, situacija u Hananu postaje razumljiva. Severni deo zemlje naseljavali su potomci onih Jevreja, koji nikada nisu bili u Egiptu ili su ga tako davno napustili, da se toga više nisu secali. Oni su primili kulturu Hananaca i postali poklonici njihovih bogova. Južni deo zemlje, Judeju, zauzeli su, pak, egipatski Izrailjci. Te dve grupacije delile su tako duboke razlike u tradiciji, običajima i religijskim verovanjima, da ni stotine godina susedstva i političke zajednice nisu uspele da ih potru. Odatle potiču antagonizmi i bratoubilačke borbe, koje su na kraju donele Izrailjcima nesrecu i propast.

Izrailjci severnog dela Hanana imali su svog narodnog junaka pod imenom Isus. On je nekada bio pobednički vođa i osvajač Jerihona. Sa druge strane, stanovnici juga slavili su Mojsija, svog velikog vođu, zakonodavca i proroka.

Kasnije, u epohi državnog ujedinjenja, za vladavine kraljeva Saula, Davida i Solomona, jerusalimski sveštenici, koristeci hegemoniju Judeje, objavili su rat hananskim bogovima i pokušavali severnom delu stanovništva da nametnu kult Jehove kao jedinu državnu religiju. Ta borba jehovizma sa Balom i Astartom ispunjava veliki deo biblijskih priča i bila je naposredni uzrok mnogih tragičnih događaja.

U težnji za učvršcenjem države i monarhije, kao i za očuvanjem judejske hegemonije nad ostatkom zemlje, sveštenici su uništili sve hramove u Hananu i od jerusalemskog hrama načinili jedinstveno središte Jehovinog kulta. Težili su, pored toga, da otklone razlike u

tradiciji i kulturi obe grupe stanovništva, da bi doveli i do njihovog duhovnog ujedinjenja. Zato su spojili u jednu fabulu dva posebna ciklusa narodnih predanja: severni ciklus o Isusu i južni ciklus o Mojsiju. Isus je, naravno, u tako prerađenoj priči zauzeo drugo mesto iza Mojsija, kao pomocnik i naslednik. Sa Isusom Navinom, potomci egipatskih Izrailjaca sebi su, prirodno, pripisali i zasluge za osvajanje Jerihona. Nova verzija je uspela da se učvrsti zahvaljujuci tome što su severno izrailjsko carstvo osvojili i opustošili Asirci. Judejska država tada je postala jedini naslednik i nastavljač narodne tradicije, dok je severni deo stanovništva, desetkovan i odveden u ropstva zapravo prestao da postoji.

Pošto prema toj hipotezi (treba imati na umu da se čitava ta grupa argumenata zasniva na pretpostavkama) pitanje Isusa Navina izgleda ovako, necemo biti iznenađeni kad saznamo da i sa Aronom nešto nije u redu. U najstarijim delovima Petoknjižja on se uopšte ne pominje, a u tekstovima kasnijeg porekla uglavnom igra drugostepenu ulogu. U toj nedoslednosti krije se sledeca alternativa: ili je Aron stvarna istorijska ličnost, i u tom slučaju nije mogao da bude Mojsijev brat i od njega imenovan prvosveštenik, ili je bio potpuna izmišljotina biblijskih pripovedača.

Vec pomenuti američki orijentalista Pauel Dejvis na neobičan način traži izlaz iz te dileme. On tvrdi da se kult bika, koji je ustanovio Aron, zasniva na istinitim događajima. Naime, severna jevrejska plemena upražnjavala su kult bika stotinama godina, prvo kao boga plodnosti, a kasnije, u vreme širenja judejskih uticaja, kao simbol Jehove. Nakon otcepljenja od Judeje, car Izrailja Jerovoam uzdigao je značaj tog kulta, postavljajuci statue bika u Vetilju i Danu. Dejvis pretpostavlja da je Aron nekada bio čuveni prvosveštenik tog kulta i da ga je tamošnja sveštenička kasta poštovala kao svog praoca.

Sada se postavlja pitanje zašto su autori biblijske kompilacije u svoju priču uveli Arona kao Mojsijevog brata i Jehovinog prvosveštenika. Sveštenik severnog kulta bika pre bi trebalo da bude izložen njihovoj osudi, l zaista, u predstavljanju Arona kao slabog čoveka, koji je pod pritiskom svetine, u Mojsijevom odsustvu, dozvolio da bude gurnut u idolopoklonstvo, bez sumnje se oseca neprijateljska nota.Vec sama činjenica da je taj dramatični događaj zabeležen u svetim knjigama

veoma je rečita i svedoči da se među Izrailjcima nije uzgubilo secanje na Aronovo poreklo i njegovu ulogu u severnom kultu bika.
Opis plesa oko zlatnog teleta bio je poslednji odraz tog secanja.
Ti veoma značajni detalji iz Biblije poslužili su Pauelu Dejvisu kao osnov za izvođenje zanimljivog zaključka. Jehovini sveštenici, kaže on, prvobitno su mogli da budu isključivo Levijevi potomci. Oni su delovali ne samo na teritoriji Judeje, vec i u severnom delu Hanana, gde su među tamošnjim jevrejskim plemenima vršili dužnost misionara Mojsijeve religije. Ali osim Levita tamo je postojala i druga sveštenička kasta, koja je slavila kult Jehove u vidu bika i svoja prava zasnivala na poreklu od velikog prvosveštenika Arona.
Tako su se formirale dve odvojene, među sobom suprotstavljene sveštenicke grupacije, koje su imale svoje vlastite tradicije i vlastito poreklo.
S padom severne izrailjske države sveštenici su težili momopolisanju kulta u Jerusalimskom hramu. Zbog toga je usledilo ukidanje svih kultnih središta u Hananu, a izvlašcenim sveštenicima priznavano je pravo da sveštenicke funkcije vrše u Jerusalimu. Pošto ih je, naravno, bilo suviše, onda je samo najistaknutijim i najuticajnijim priznavana ta privilegija, a niže sveštenstvo dobilo je ulogu vršenja drugih službi u hramu. Na taj način, vecina Levita je izgubila sveštaničke položaje i zauzela niži stepen u hijerarhiji preuzimajuci pomocne dužnosti.
To korenito pregrupisavanje nije prošlo bez borbe. Odjeci tih sukoba, od nekoliko vekova ranije, vide se u priči o pobuni Levita i Marije i Arona. U Knjizi Brojeva (12, 2) čitamo: "Zar je je samo preko Mojsija govorio Gospod? Nije li govorio i preko nas?" Redaktori Petoknjižja nastojali su, naravno, da dokažu da je nova sveštenička kasta izbor samog Jehove. Kao dokaz su navodili čuda koja su imala za cilj da taj izbor podvrde. Aronov štap je procvetao i na njemu su rodili bademi, Levite je progutala zemlja, a Marija se razbolela od gube. Samo Arona nije snašla kazna. Lako je shvatiti zašto. Nije bilo u interesu nekih sveštenika da njihovom pretku i prvosvešteniku, od koga su izvodili svoje povlastice, nanesu štetu u očima naroda. Jehova je oprostio Aronu počinjeni greh, jer mu je unapred odredio važnu ulogu među svojim poklonicima.
Nova sveštenička kasta konačno se formirala na osnovu kompromisa

između elite Levita s juga i Aronida sa severa. Trebalo je opravdati povlašceni položaj pred nezadovoljnim mnoštvom nižih sveštenika. Nije se moglo pozivati na tradicionalne levitske privilegije, pošto je vecina Levita tih povlastica bila lišena. Sem toga, u novostvorenu kastu primljena je sveštenička aristokratija iz severnih oblasti Hanana, koja nije bila ni u kakvom srodstvu s Levitima.

Iz tih teškoca nađen je veoma domišljat izlaz. U Petoknjižju je lansirana verzija da je Aron bio Mojsijev brat i da ga je Mojsije imenovao za Jehovinog prvosveštenika. Postavivši ga na tako visok položaj, sveštenici su opravdali svoje privilegije time da su direktni njegovi naslednici. Na taj način nastojali su da u očima obespravljenih Levita sankcionišu svoj posebni položaj u verskom životu naroda. Tako je prvosveštenik kulta bika uveden u povest Izlaska, iako nikada nije imao ničeg zajedničkog s Mojsijem i živeo je u drugom kraju Hahana i u drugoj epohi.

Kao što vidimo, u Petoknjižju se srecemo s mnoštvom zagonetnih događaja i problema. Čak i Mojsijeva smrt ima nešto što navodi na raznovrsna nagađanja.

Biblija kaže da je umro u zemlji Moavskoj i ne zna se gde je sahranjen. Dakle, veliki narodni vođa, zakonodavac i prorok nestaje bez traga; nije bilo i nema njegovog groba, koji bi zahvalan narod mogao okružiti kultom! Stvar u svakom pogledu neobična i veoma intrigirajuca.

U traženju rešenja te čudne zagonetke neki naučnici ukazali su na činjenicu da u drevnim mitologijama narodni junaci veoma često nestaju pod tajanstvenim okolnostima. Dovoljno je pomenuti samo Herkula, Tezeja i sina Korinta Belerofonta. Prorok Ilija i Romul dižu se u nebo na ognjenim kolima, a Edip nestaje u svetom gaju Eumenida, neumoljivih boginja osvete.

Ali ne može se reci da baš svi istraživači u biblijskoj verziji vide tipičan primer stvaranja mita oko Mojsijeve ličnosti. U okolnostima u kojma je završio život oni otkrivaju tragove nekih istinitih, tragičnijih događaja. Predstavicemo ukratko razne hipoteze koje su dosad iznesene.

U Petoknjižju nalazimo zagonetno pominjanje neke Mojsijeve krivice. Morala je to biti ozbiljna krivica, jer mu je Jehova za kaznu uskratio srecu da s Izrailjskim narodom kroči u Hanan, a upravo je to bio cilj njegovog života. Po nekim aluzijama u biblijskom tekstu, izgleda da je

krivicu načinio u Kadisu. Možda je ona bila u tome što su zbog njegovog nemara Izrailjci zapustili svoje obaveze prinošenja žrtava Jehovi, pa čak odustali i od čina obrezivanja.
Naravno može se sumnjati da su verziju o krivici i kazni stvorili ex post judejski sveštenici da bi na Mojsijevom primeru pokazali kakve teške posledice snose oni koji se ne pridržavaju Jehovinih zakona i propisa. Ali nije isključeno da je tvorac te verzije i sam Izrailjski narod i da je ona po tradiciji prenošena s pokoljenja na pokoljenje. Izrailjci su možda na taj način izražavali neku ljutnju prema Mojsiju, neku staru zamerku, a u isto vreme i pokušaj opravdanja svog vlastitog ponašanja.
Kakva je mogla da bude ta ljutnja i kakav postupak? Kao što se secamo, odnosi između Izrailjaca i Mojsija uopšte nisu bili idilični, često su se dešavale i strašne stvari. Pomenimo ovde, primera radi, samo česte sukobe i krvoprolica u kojima je gubilo živote na hiljade ljudi. Vinovnik toga bio je sam Mojsije, koji je svaku najavu neposlušnosti, svako otpadništvo od Jehove neobično surovo i fanatično kažnjavao. U duši izrailjskih pokoljenja to je moralo ostaviti duboku, nezaceljenu ranu.
U vezi s tim činjenicama, neki poznavaoci Biblije iznose rizičnu pretpostavku da je za vreme nereda izrailjskih idolopoklonika, na odmoru u zemlji Moavskoj, Mojsije ubijen i sahranjen u zajedničku grobnicu sa ostalim poginulim.
Pristalice te neobične teze ističu nekoliko okolnosti koje zista navode na ozbiljno razmišljanje. Pre svega, iz biblijskog teksta nedvosmisleno proističe da je Mojsije u poslednjem periodu svoga života bio dobrog zdravlja. Bio je, doduše, vec tada veoma star, ali, kao što čitamo u Knjizi Zakoni Ponovljeni (34, 7): "... ne behu potamnele oči njegove niti ga snaga izdala". Zapaženo je i to da se oko Mojsijeve smrti oseca neka zavera cutanja. To je valjda jedan od malobrojnih primera gde je smrt velikog narodnog junaka opisana na tako lakonski način. Ne možemo da se otmemo utisku da je prvobitan i tačan opis jednostavno istrgnut iz teksta i da su redaktori odlučili da sakriju neke detalje koji se ne bi uklapali u lik koji je svoren o Mojsiju. Prema nekim biblistima, nejasne aluzije na temu upravo takve Mojsijeve sudbine mogu se naci u pismima i knjigama proroka Osije i Amosa i u Psalmu 106.
U očima svojih savremenika Mojsije je bio despot, ali su naredna

pokoljenja sve više bila svesna njegovog genija i ogromnih zasluga za jevrejski narod. Protokom vremena, uporedo s njegovom rehabilitacijom, tekao je proces ovenčavanja njegove ličnosti oreolom mitova i čuda. Teško je bilo pomiriti s tim likom Mojsijevu iznenadnu smrt; krivica i nezahvalnost njegovog naroda bila bi tada suviše drastična i suviše mučna za potomstvo. Tako je nastala verzija da je Mojsije umro prirodnom smrcu, da ga je Jehova na taj način kaznio za neke počinjene grehe, ili drukčije govoreci, izrailjski narod ne snosi odgovornost za njegovu smrt, jer je sam Bog hteo da Mojsije završi život na samom pragu Zemlje obecane.
Ta efektna teorija može se naravno prihvatiti ili odbaciti, jer su postavke od kojih polazi suviše nepouzdane. Na njenom primeru se vidi koliko malo znamo o Mojsiju i kako je tajanstvena njegova ličnost. Ali uz sve to, pre se može prihvatiti kao pouzdano da je zaista postojao veliki vođa po imenu Mojsije, koji je izrailjski narod izveo iz egipatskog ropstva.
U tradiciji prenošenoj s pokoljenja na pokoljenje, vođa iz dalekih vremena postajao je simbol borbe za nacionalnu nezavisnost. Postepeno su nestajale stvarne crte istorijske ličnosti. Ako se prihvati da je Mojsije zaista postojao, sigurno je i to da je u malo čemu ličio na onog Mojsija kavim ga predstavlja Stari zavet.

ISUS NAVIN I SUDIJE

JERIHON - PREDSTRAŽA MANAMA.

Izrailjski narod je isposlovao poslednju Mojsijevu želju i predao svoju sudbinu u ruke Isusa Navina, koji je u okršajima sa pustinjskim plemenima i u ratovima za osvajanje Zajordanije stekao slavu sposobnog vojskovođe. Trenutak je, uostalom, zahtevao da izabranik bude čovek koji je vest u ratovanju, pošto je njemu dodeljen zadatak osvajanja Hanana. Isus Navin je bio svestan da ce morati da ruši kamene bastione hananskih vladara i da odmeri snage sa njihovom vojskom, sjajno uvežbanom i opremljenom bojnim kolima.
Zato je odlučio da pojača disciplinu u svojim odredima. Do tada su se Izriljci, po običaju pustinjskih hordi, borili neorganizovano i lako

podlegali anarhiji.
Izglede za pobedu imala je samo regularna vojska, bezuslovno pokorna naređenjima jednog vođe, a ne prikupljeni ratnici pod vodstvom dvanaestorice plemenskih starešina. Veliki autoritet, koji je Isus Navin stekao za vreme Mojsijevog života, omogucio mu je da postavljeni cilj postigne u kratkom roku. Ubrzo je stvorena armija od četrdeset hiljada vojnika u kojoj je vladala surova disciplina. Niko više nije smeo prigovarati ili se buniti protiv njegovih naređenja; čak i najmanji pokušaj neposlušnosti kažnjavan je smrcu. Stvorivši organizovanu vojsku, kojom je mogao uspešno manevrisati, Isus Navin je doveo narod na istočnu obalu Jordana i ulogorio se u Sitimu. S druge strane reke, u velikom palminom gaju, videle su se zupčaste kule Jerihona. Tvrđava je gordo gledala logor pustinjskih hordi, koje su maštale o plenu i osvajanjima. Nisu se prvi put talasi napadača sa istoka razbijali o njene zidine i zatim povlačili u svoja daleka boravišta. Vekovima je Jerihon nesalomivo stražario na ulasku u Hanan. Isus Navin je bio suviše iskusan vojskovođa da bi nasumice bacio svoje jedinice u napad. Želeo je, pre svega, da se obavesti o snazi garnizona i odbrambenoj moci tvrđave. Zato je poslao u uhođenje dva čo-veka prerušena u Hanance. Pod okriljem noci, uhode su preplivale Jordan i u zoru, kada je otvorena kapija, ušunjale se u grad, skrivene u mravinjaku trgovaca, zanatlija i seljaka. U toku dana bez ikakvih smetnji su izvršili zadatak. Ali, kad su pred veče hteli da se iskradu iz grada, ispostavilo se da su zakasnili, pošto je kapija vec bila zatvorena. Zato su odlučili da prenoce u kuci naslonjenoj na gradske zidine. Vlasnica kuce, bludnica Rava, odmah je svojim veštim okom prepoznala strance, čak je i pretpostavila da su uhode, l pored toga, pružila im je gostoprimstvo, da bi sebi, za svaki slučaj, obezbedila naklonost buducih osvajača, čije su se vatre videle nocu s druge strane Jordana. Ali se našao neko kome su se došljaci učinili sumnjivi. Taj budni građanin Jerihona upozorio je lokalnog vladara, a on je odmah poslao stražare u gostionicu sa naredbom da uhapse sumnjive osobe.
Naređeno im je da pozovu Ravu sledecim recima: "Izvedi ljude koji su došli k tebi i ušli u tvoju kucu, jer su došli da uhode svu zemlju." Rava je kroz prozor ugledala carsku stražu koja se približavala i smesta povela uhode na krov i sakrila ih ispod hrpe netrvenog lana koji se sušio

na suncu. Stražari su pretresli kucu, ali im nije palo na pamet da pogledaju ispod gomile lana. Lan se obično sušio po krovovima svih kuca u Jerihonu, tako da je to bio toliko uobičajen prizor, pa je promakao njihovoj pažnji. Rava, koju su počeli da ispituju, pravdala se na sledeci način: "Jest istina da su ljudi došli k meni, ali ja ne znam odakle bejahu; i kad se vrata zatvarahu u sumrak ljudi izidoše; ne znam kuda otidoše; idite brzo za njima; stignucete ih." Stražari, očigledno ne baš mnogo bistri ljudi, dopustili su da ih lukava žena obmane. Žestoko su krenuli u poteru za beguncima i stigli čak do Jordana. Zatim su se pokunjeno vratili u grad, duboko uvereni da su uhode uspele da se prebace preko reke i vrate svojima. Za to vreme Rava je počela grozničavo da deluje. Popela se na krov gostionice i obecala uhodama da ce im pomoci da pobegnu ukoliko se zakunu da ce u slučaju osvajanja grada poštedeti njen i život oca, majke, brace i sestara. Uhode se zakleše punim srcem, pošto su joj zaista bili zahvalni za spasenje. Samo su joj savetovali da kroz prozor sa ulice pusti jarkocrveni konop, kako bi znali da kucu treba poštedeti za vreme borbe. Zatim su se spustili niz konop preko gradskih zidina i pritajili u obližnjim planinama, da zavaraju pažnju stražara. Nakon tri dana srecno su preplivali Jordan i podneli izveštaj Isusu Navinu. U logoru je naređeno da ljudi spreme suvu hranu za tri dana, a tokom noci su vojska i sav izrailjski narod izašli na samu reku da otpočnu prebacivanje. Ali to nije bilo jednostavno.

Počelo je prolecno doba, i od kiša u Hermonskim brdima reka je veoma narasla, pa se gaz na tom mestu nije mogao preci. Izrailjci su sa strahom gledali uzburkane, mutne dubine, u kojima se veoma lako moglo utopiti. Nisu ih ohrabrivali ni stanovnici Jerihona; nagrnuli su u gomilama na gradske zidine, i verujuci da im je nadošli Jordan sigurna zaštita, zasipali uljeze kišom uvreda i pretnji. Ali Isus Navin nije gubio veru u uspeh pohoda. Tokom noci je čuo Jehovin glas, koji je još jednom objavio pobedu Izrailjaca nad narodima Hanana. U jednom trenutku začule su se srebrne trube i, po naređenju vođe, u reku su najpre ušli Leviti sa kovčegom zaveta na ramenima. S mukom su se probijali kroz struje i virove, voda im je dosezala do ramena, ali nisu gubili tlo pod nogama. U trenutku kad su se našli na sredini reke, dogodilo se čudo nalik onom prilikom prelaska Crvenog mora.

Nekoliko milja uzvodno nalazio se grad Adama. Tamo se, među stenovitim obalama, Jordan odjednom zaustavio i uspravio u visok zid. Voda koja se još uvek nalazila u koritu brzo je otekla u Mrtvo more i izrailjski narod je mogao da pređe na drugu stranu ne okvasivši noge, stupivši tako nakon četrdeset godina potucanja, na prag Zemlje obecane. Samo što su Leviti s kovčegom zaveta napustili korito, Jordan je ponovo potekao normalnim tokom. U Gilgalu, gde je bilo prvo zaustavljanje, među Izrailjcima je zavladala neviđena radost. Čitav dan su pevane pesme i himne u slavu Jehove, a žene i deca iskazivali su svoju zahvalnost veselo igrajuci uz pratnju tamburina i svirala. Isus Navin je izabrao dvanaest muškaraca, po jednog iz svakog plemena, i naredio im da iz reke izvade dvanaest velikih kamenova i postave ih u obliku kruga u spomen velikog čuda.

Izrailjci su u Gilgalu po četrdeseti put slavili Pashu. Nisu više morali da se hrane manom, pošto je na njivama Jerihona bilo dovoljno žita, od

Jean Fouquet: *Trąby jerychońskie*

Rafael: *Jozue zatrzymuje słońce*

kojeg su pekli beskvasni hleb. Prestrašeni stanovnici Jerihona zatvorili su se među svoje zidine i više nisu smeli da se rugaju strašnim došljacima. U Gilgalu je otklonjena i velika verska zapuštenost. Stariji Izrailjci, koji su izašli iz Egipta, svi su vec pomrli, a mlada pokoljenja su se za vreme boravka u Kadisu priklonila hananskim bogovima i nisu poštovala obavezu obrezivanja. Po naređenju Isusa Navina svi muškarci i dečaci morali su da se podvrgnu zahvatu, koji je bio osveštani obred pristupanja izrailjskoj zajednici i obnavljanje sinajskog zavela sa Jehovom. Nekoliko dana nakon te svečanosti, kada su im zarasle rane, Isus Navin je započeo opsadu Jerihona. Tom prilikom je primenio veoma neobičnu taktiku. Šest dana zaredom, ratnici s nenaoružanim narodom izlazili su iz logora i u svečanoj povorci jedanput dnevno obilazili zidine tvrđave, držeci se na sigurnom odstojanju od strela i kamenja. Opkoljeni su u gomilama izlazili na zidine i posmatrali ih u čudu i strahu, pretpostavljajuci da se tu kriju neke zloslutne vradžbine. Jer otkad postoji Jerihon nikada se napadači nisu ponašali tako neobično. U tome je bilo nečeg uznemiravajuceg, što je nerve opkoljenih stavljalo na tešku probu. Na čelu povorke marširali su u zbijenim redovima naoružani ratnici. Odmah iza njih, bradati muškarci u dugačkim plastovima mahnito su svirali u srebrne trube, ispred grupe drugih muškaraca, koji su na zlatnim motkama nosili zlatni kovčeg sa statuama krilatih heruvima.

Povorka se završavala gomilom svečano obučenih žena, dece i staraca. Svi su cutali kao ukleti, a samo je vazduh odjekivao od truba koje su zloslutno svirale. Sedmog dana, Isus Navin je započeo konačni obračun. U zoru je opet izveo narod iz logora, ali ovoga puta se nije zadržao na jednom obilaženju grada. Šest puta su Izrailjci obišli zidine u grobnoj tišini, kao i prethodnih dana. Za vreme sedmog obilaska, na dati znak kriknuli su tako silno, da su se zidine iz temelja zatresle i srušile. Izrailjski vojnici su sa svih strana upali u grad i počeli da seju smrt. Osim Rave i njene porodice, pobili su sve stanovnike, ne štedeci ni žene, ni decu, čak ni životinje. Na kraju su zapalili kuce i javne zgrade, pretvorivši tako tvrđavu u ogromno zgarište. Zlato, srebro, bakar i gvožđe nisu prepustili plamenu, pošto su ti dragoceni metali unapred bili određeni za potrebe hramova i Jehovinih sveštenika.

DRAMATIČNI DOGAĐAJI POD ZIDINAMA GAJA.

U planinskom predelu severno od Jerusalima, nedaleko od gradica Vetilj, uzdizao se utvrđeni grad Gaj. I ovoga puta Isus Navin je odlučio da prvo pošalje uhode. " Idite i uhodite zemlju", naredi. Uhode koje je poslao zaključile su da grad predstavlja prepreku za dalji pohod i da ga zato na juriš treba osvojiti. Bila je to manja tvrđava od Jerihona i zato se činilo da je za njeno zauzimanje bilo potrebno samo tri hiljade vojnika. Ali njeni branioci pokazali su se borbeniji od stanovnika Jerihona. U okršaju ispred gradskih kapija naneli su Izrailjcima težak poraz i gonili ih čak do grada Sivarima. U logoru je zavladala opšta potištenost. Isus Navin je bio svestan teških posledica neuspeha. Branioci Gaja pokazali su svim hananskim gradovima da se navodno nepobedivi osvajači mogu poraziti, samo ako im se odvažno suprotstave. Isusa Navina je obuzelo takvo očajanje da je poderao na sebi plašt i tuniku. Zatim se čitavu noc kajao i pred kovčegom zaveta molio Jehovu da mu kaže zašto im nije pružio podršku. I tako je doznao zastrašujucu stvar: neko od Izrailjaca pogazio je sveti zakon ratne zakletve i prisvojio deo plena namenjen hramu. To je bio zločin koji se morao kazniti; samo smrt vinovnika mogla je da umilostivi razgnevljenog Boga. Sutradan Isus Navin je sazvao zbor celog izrailjskog naroda da otkrije bezbožnika. Sva plemena, rodovi i porodice morali su da vuku kocku. Označenu kocku izvukao je Ahan, iz plemena Judina. Odmah je pokajnički priznao krivicu: "Istina je, ja zgriješih Gospodu Bogu Izrailjevu, i učinih tako i tako". Ispod svog šatora zakopao je skupoceni skerletni plašt, izvesnu količinu srebrnih predmeta i zlatnu polugu. Prisvojeni plen je zaista pronađen na ukazanom mestu. Zločinca su kamenovali u dolini Ahor, a svu njegovu imovinu spalili. Na mestu kazne Izrailjci su naslagali gomilu kamenja, da za sva vremena predstavlja opomenu onima koji se ikada usude da prekrše sveti zakon ratne zakletve, zakon koji je zaveo Jehova. Poučen neprijatnim iskustvom, Isus Navin je opreznije pripremio plan napada na grad Gaj i odlučio da ga zauzme na prevaru. Pod okriljem noci, sakrio je trideset hiljada vojnika u obližnjim brdima, a čim je svanulo sa ostatkom ratnika krenuo na zidine grada,

ostavljajuci utisak da se sprema na otvoreni juriš. Car grada Gaja, samouveren nakon poslednje pobede, naredio je da se otvori kapija i sa svom vojskom jurnu u odlučujucu bitku. Posle kratkog okršaja Isus Navin dade znak za povlačenje. U poteri za navodno poraženom vojskom osvajača, branioci su otišli previše daleko i, kada su se u jednom trenutku osvrnuli, sa zaprepašcenjem su videli da je njihov grad zahvacen plamenom. Izrailjci, koji su bili skriveni u zasedi, munjevito su osvojili tvrđavu bez odbrane, sejuci smrt i pustoš. Car je odmah naredio da se zatrubi na povratak i pohitao u pomoc gradu. Tada ga je Isus Navin napao s leda, a trideset hiljada izrailjskih vojnika, koji su osvojili Gaj, preprečili su mu put. Našavši se između dve vatre, branioci su bili razbijeni i svi do jednog pobijeni, a car je uhvacen živ. U skladu sa zakonom ratne zakletve, Isus Navin je naredio da se pogube svi stanovnici grada, uključujuci žene i decu, ukupno dvanaest hiljada ljudi. Bogati plen u stoci i dragocenostima ovoga puta bio je podeljen između učesnika bitke. Cara su obesili ispred gradskih kapija. Telo mu je skinuto tek nakon zalaska sunca i sahranjeno ispod gomile kamenja. Izrailjci, koji su se nastanali u toj oblasti Hanana, još dugi niz godina pokazivali su humku hrabrog vladara. Posle pobede, Isus Navin ispisao je na kamenu sve Mojsijeve zakone i pročitao ih izrailjskom narodu na gori Evalu, opominjuci ih da budu verni Jehovi i da ga se nikada ne odriču.

LUKAVSTVO GAVAONJANA.

Oko petnaest milja jugozapadno od Jerihona ležao je grad Gavaon. Njegovi stanovnici nisu se odlikovali borbenošcu. Čuvši za pobede Izrailjaca, odlučili su da po svaku cenu izbegnu borbu s njima. Ali s pravom su«e bojali da strašni osvajači nece hteti da pregovaraju s gradom koji se nalazio tako blizu na putu njihovog pobedonosnog pohoda i za njih predstavljao primamljiv ratni plen. Kako da privole osvajače na sklapanje primirja?
Gavaonjani nisu bili vesti ratnici, ali ih je zato priroda bogato obdarila diplomatskom veštinom. Tačno pretpostavivši da Izrailjci nisu dobro poznavali geografiju Hanana, pribegli su izuzeto domišljatom lukavstvu. Posle uništenja Jerihona i Gaja, Isus Navin se vratio u logor

u Gilgalu. Jednog dana pojavili su se izaslanici Gavaona i predložili mu sklapanje ugovora o prijateljstvu:
"Dođosmo iz daljne zemlje; hajde uhvatite veru s nama." Tvrdili su da se njihov grad nalazi veoma daleko od Galgala i da ce ugovor biti koristan za obe strane.
U pregovorima su se služili i laskanjem, ističuci da je slava Isusa Navina doprla čak i do njihovog dalekog grada i da bi savez sa tako velikim vođom smatrali za čast. Isus Navin je dobro odmerio poslanike i poverovao da su prevalili dug put. Izgledali su veoma umorni od puta, njihova obuca, odeca i mešine za vino bile su zakrpljene na više mesta, a hleb u torbama prekrila je plesan. Ništa nije stajalo na putu da se mir sa gavaonskim carem sklopi, utoliko pre što bi se tako stvorila pukotina u redovima ostalih hananskih careva, koji su, kako se proneo glas, stvarali ofanzivno-odbrambeni savez. Mir je sklopljen i Isus Navin ga je potvrdio svečanom zakletvom. Ali ubrzo je doznao, što ga je rasrdilo, da su poslanici bili lazovi i da je bio žrtva njihovog lukavstva, pošto je Gavaon ležao veoma blizu Jerihona i Gaja. Gladni plena, izrailjski ratnici su odlučno tražili da se odmah krene na prepredeni grad i da ga kazne za prevaru. Ali Isus Navin nije hteo da prekrši zakletvu i odbio je njihove zahteve. Gavaonjani su izbegli uništenje, ali su zato bili osuđeni na večito ropstvo. Vekovima su od tada obavljali najniže poslove, sekli drva i nosili vodu za svoje izrailjske gospodare.

SAVEZ PET KRALJEVA.

Jerusalimski car Adonisedek sa zaprepašcenjem je doznao za kukavičku predaju Gavaonjana i, u strahu da i drugi hananski gradovi ne pođu njihovim putem, resio da ih na odgovarajuci način kazni. S tim ciljem, sklopio je savez sa carevima Hebrona, Lahisa, Jeglona i Jermuta, i na čelu ujedinjene vojske došao pod zidine grada, koji je više voleo da živi u poniženju, nego da se hrabro suprotstavi osvajačima. Ali Gavaonjani su na vreme stigli da obaveste Isusa Navina o opasnosti. Izrailjska vojska je odmah krenula iz Galgala, i, posle celonocnog usiljenog marša, neočekivano se pojavila pred Gavaonom.
Rasplamsala se ogorčena bitka u kojoj je savez pretrpeo strahovit poraz. Potučeni do nogu, Hananci su se razbežali, ostavljajuci za sobom

gomilu leševa.
Uz put su stradali još od jake oluje i grada. Razbijenu vojsku mogao je spasti samo mrak. Tada Isus Navin, ponavljajuci reci iz Knjige pravednoga, svečanim glasom povika:
"Stani sunce nad Gavaonom, i meseče nad dolinom Elonskom."
Sunce i mesec su se zaista zaustavili na nebu i svetlost se produžila, tako da su Izrailjci stigli da potpuno razbiju neprijatelja i bez otpora zauzmu njihove gradove. U metežu za vreme povlačenja, pet careva se sakrilo u pecinu kod grada Makide. Isus Navin je naredio da se ulaz u pecinu zatrpa velikim kamenjem i da se zarobljenici, posle bitke, izvedu pred njega. Poraženi mu se baciše pod noge, a on naredi svojim starešinama da im u znak pobede stanu nogom na vrat. Po ratnom običaju, pet kraljevih zarobljenika su obešeni na drvece. Visili su tako čitav dan. Tek nakon zalaska sunca skinuli su ih i bacili u pecinu u kojoj su se prethodno krili. Njihov zajednički grob, koji je zatrpan kamenjem, još dugo je podsecao potomstvo na veliku izrailjsku pobedu nad savezom pet kraljeva. Osvojivši gradove Makidu, Livnu, Lahis, Jeglon, Hebron i Davir, Isus Navin se uputio još dalje na jug i munjevitim marševima zauzeo celu oblast od Kadisa do Gaze. Zatim se vratio u logor u Galgalu, da pruži zaslužen odmor svojim iznurenim ratnicima i pripremi se za dalju borbu.

RAT S KRALJEVIMA SEVERNOG HANANA.

Kraljevi severnih hananskih državica pasivno su posmatrali pobedonosni pohod Izrailjaca, i tek kad su pali i neki utvrđeni gradovi srednjeg i južnog Hanana, shvatili su kakva se opasnost nadvila nad njihove glave. Pod vodstvom Javina, asorskog cara, stvoren je savez kome su pristupili skoro svi vladari država na morskoj obali do gore Karmil, kao i planinskih oblasti i dolina, koje su se protezale na sever sve do planine Ermon.
Saveznička vojska se okupila pored voda Meroma (na jezeru EI-Huleh). Njenu snagu predstavljala su bojna kola. Izrailjski ratnici do tada nisu znaluda se bore protiv tog strašnog naoružanja, ali je Isus Navin, na osnovu ratnih iskustava, pronašao način za njihovo uništenje. Svojim odabranim jedinicama naredio je da mačevima presecaju putišta konja,

a u kola da ubacuju upaljene baklje. Zatim je ubrzanim maršem krenuo na vode Meroma i neočekivanim napadom iznenadio ulogorene Hanance. Nakon ogorčene borbe, naneo im je strašan poraz i u poteri za razbijenim neprijateljem pobio gotovo sve ratnike. Bojište je bilo prekriveno leševima ljudi i konja i ostacima zapaljenih bojnih kola. Isus Navin je na juriš zauzimao grad za gradom, pretvarajuci ih u prah i pepeo i ubijajuci stanovništvo. Ogromni plen u skupocen-im predmetima i stoci pravedno je podelio Jakovljevim plemenima.

KAKO JE ISUS NAVIN UPRAVLJAO HANANOM.

Osvajanje Hanana trajalo je sedam godina.
U krvavim borbama poginuo je trideset i jedan hananski car i mnoštvo njihovih podanika. Osim Jerusalima i nekoliko drugih utvrđenih gradova na morskoj obali i u planinama, cela zemlja od južnih granica, pa do Val-Gada u Livanskoj dolini, pala je pod vlast Izrailja. Tada je Isus Navin pristupio podeli Hanana među pojedina izrailjska plemena. Bilo ih je ukupno trinaest, jer se Josifovo pokolenje podelilo na dve plemenske grupe njegovih sinova Jefrema i Manasije.
Pošto su Ruvimovom i Gadovom plemenu, i polovini Manasijinog plemena, pripale oblasti u Zajordaniji, a Leviti nisu dobijali zemlju, za podelu je ostalo još devet plemena i druga polovina Manasijinog plemena. Tako je Hanan podeljen na deset okruga. Na jugu su se naselili potomci Simeuna, Jude i Venijamina. Ostali deo osvojene zemlje, prema severu, zauzela su plemena Jefrema, Manasije, Zavulona, Isahara, Neftalima i Asira. Malobrojno Danovo pleme dobilo je uski pojas između mora i planina, zapadno od Venijaminove i Judine zemlje, u opasnom susedstvu Filistejaca, koji još uvek nisu ratovali sa Izrailjcima. Na Jefremovoj teritoriji nalazio se grad Silom. Tamo su preneti sveti šator i kovčeg zaveta.
Silom je na taj način postao prva prestonica Izrailja, koja je imala da sjedini podvojena plemena u jedan narod. Levitima je dodeljeno četrdeset i osam gradova, u kojima su oni, po Mojsijevom naređenju, vršili svoju versku misiju, izdržavajuci se gajenjem stoke i desetinom ubiranom od okolnog stanovništva.
Određeno je šest gradova u Zajordaniji i samom Hananu, u kojima su se

pred krvnom osvetom mogli skloniti izvršioci nehotičnog ubistva. Isus Navin je za svoje sedište izabrao gradic Tamnat-Sarah na gori Jefremovoj. Pošto su ispunili obecanje dato Mojsiju, Ruvimovo i Gadovo pleme i polovina plemena Manasijinog zaželela su da se vrate u svoje zemlje u Zajordaniji. Isus Navin ih je blagoslovio na put i opomenuo da ostanu verni zajedničkom hramu u Silomu, u kome boravi Jehova. "S velikim blagom vracate se u šatore svoje", rekao im je na rastanku, "sa srebrom i zlatom i mjeđu i gvožđem i odelom vrlo mnogim; podelite plen od neprijatelja svojih s bracom svojom". Ali ubrzo je u Silom stigla veoma uznemiravajuca vest: vracajuci se u Zajordaniju, Ruvimovi, Gadovi i Manasijini ratnici sagradili su na brdu žrtvenik na kome su prinosili žrtve Jehovi. Tako su prisvojili pravo koje pripadalo samo sveštenicima u Silomu. Dakle, od samog početka Mojsijevoj religiji zapretila je šizma, što je moglo da izazove i politički rascep Izrailja. Isus Navin je odlučio da uguši u začetku ovu pojavu otpadništva i sazvao je u Silom vojsku ostalih plemena, da se oružjem obračuna s prestupnicima. Ali, u trenutku kada se Izrailj još uvek nije učvrstio u tek osvojenoj zemlji, bratoubilački rat mogao je imati pogubne posledice. Zato je odlučeno da se prvo pošalje poslanstvo na čelu sa Finesom, sinom prvosveštenika Eleazara. Stigavši u zemlju Galadsku, Fines napade potomstvo Ruvimovo, Gadovo i Manasijino sledecim recima: "Kakav je to greh kojim se ogrešiste Bogu Izrailjevu odvrativši se danas od Gospoda načinivši oltar da se odmetnete danas od Gospoda?" Bojeci se rata sa svojim sunarodnicima, starešine zajordanskih Izrailjaca vatreno su poricale da su imale nameru da otkazu poslušnost sveštenicima iz Siloma, i pravdale se da je žrtvenik, koji su podigli na Jordanu, bio zamišljen samo kao spomenik zahvalnosti Jehovi za odnete pobede.

Odgovor nije bio mnogo ubedljiv, ali poslanici su hteli da izbegnu bratoubilački rat po svaku cenu, pa su ga prihvatili. Bili su, uostalom, ubeđeni da zastrašena plemena Zajordanije više nikada nece pokušati da se izdvoje iz verske zajednice Izrailja. Isus Navin je još dugi niz godina predvodio Jakovljeva pokoljenja.

Njegov veliki autoritet bio je izvor narodnog jedinstva. Plemena raštrkana po Hananu bespogovorno su priznavala njegovu vlast, a hram u Silomu bio je jedino boravište Jehovino. Ali Isus Navin se brinuo šta

ce biti nakon njegove smrti.
Nije video nikoga ko bi mogao da zauzme njegovo mesto i bojao se da ce plemena, ostavljena bez snažnog vodstva, težiti nezavisnosti na štetu zajedničke religije i opšteg dobra. U želji da to spreči, sazvao je u Sihemu zbor svog naroda, i još jednom mu pročitao Mojsijeve zapovesti i naredio im da se zavetuju da nece služiti tuđim bogovima. U spomen obnovljenog zavela sa Jehovom postavio je pod hrastom veliki kamen i rekao: "Evo, kamen ovaj neka vam bude svedočanstvo; jer je čuo sve reci Gospodnje, koje nam je govorio; i neka vam bude svedočanstvo da ne biste slagali Bogu svojemu." Isus Navin je umro kada mu je bilo sto i deset godina. Sahranjen je na gori Jefremovoj, u njegovom sedištu u Tamnat-Sarahu. U grob su mu položeni kameni noževi kojima su obrezani Izrailjci kad su prešli granicu Hanana.

IZRAILJCI SE NASTANJUJU U HANANU.

Nakon smrti Mojsija i Isusa Navina, nije bilo čoveka koji bi im bio ravan. Izrailjska plemena su se raspršila po Hananu, milom ili silom zauzimajuci dodeljene im zemlje. Među njima nije bilo sloge. Plemenska zavist, sukobi oko granica i lokalne ambicije pokidali su međusobne spone, oslabili narodno jedinstvo, toliko neophodno za očuvanje osvojenih teritorija. Zavađena plemena, prepuštena isključivo vlastitim snagama, nisu uspela da dovrše osvajanje. Narodi Hanana, čiji otpor nije bio sasvim slomljen, čekali su na priliku da povrate izgubljene zemlje. Jeveji, Hananci, Amorejci i Jevuseji potpuno su sačuvali snage za odbranu svoje nezavisnosti. Utvrđeni gradovi koje Isus Navin nije osvojio, Jerusalim, Gaza, Askalon, Eglon i mnogi drugi, rasejani po vrletima i dolinama, predstavljali su stalnu pretnju za osvajače. U isto vreme, izrailjska plemena, umorna od dugogodišnjeg potucanja i borbe, čeznula su da što brže uživaju plodove pobede. Osvojila su bogate pašnjake, njive, maslinjake i vinograde. Njihovi snovi o mirnom i bogatom životu stočara i zemljoradnika konačno su se ostvarili. Kako sada da se misli na rat kad se ispunilo Jehovino obecanje. Sa hananskim narodima, kojima su bili okruženi, mogli su se nekako sporazumeti, uspostaviti miroljubive odnose i tako dobiti mogucnost da se na osvojenim teritorijama okuce. I šta se dogodilo:

Izrailjci su stvorili mala ostrvca u moru hananskog stanovništva. Nije trebalo mnogo da prođe da bi se osetile posledice te slabosti. Izrailjci su bili prosti i surovi pustinjski ljudi, dok su ih Hananci daleko prevazilazili bogatom civilizacijom i kulturom, podizali velike gradove i, da zlo bude vece, govorili jezikom veoma bliskim hebrejskom. Jakovljevim potomcima pretila je večita sudbina varvara osvajača: nestajanje u razvijenijim narodima koje su pokorili. Mešoviti brakovi postali su rasprostranjena pojava; Izrailjci nisu smatrali za nemoralno da se žene tuđinkama, a Izrailjke su se rado udavale za Hanance. Postojale su i druge, strasnije posledice tog biskog zajedničkog života. Izrailjci su, doduše, uvek slavili Jehovu kao svog Boga, ali to je bio Bog surov i neumoljiv, Bog velikih događaja, koji je hitao u pomoc izabranom narodu samo u trenucima opasnosti.

Osim toga, boravio je daleko, u hramu u Silomu. Tri puta godišnje vernici su odlazili tamo na hodočašce, da mu preko sveštenika prinesu žrtve i da ga slave molitvama, pevanjem himni i ritualnim plesovima. Ali Izrailjci su se svakodnevno, na svakom koraku, sretali s mesnim bogovima, koji su im bili bliži po svojim ljudskim manama i vrlinama. Bal, Astarta i drugi bogovi bili su vladari Hanana od pamtiveka. Na to su podsecali kameni stubovi, koji su podignuti po brdima, gajevi i sveto drvece, statue od bronze i terakote, žrtvenici pod vedrim nebom, na kojima su se dimile žrtve i mirisne trave, mitovi, pesme i priče. U jesen, kada je boga žetve Bala otimao i odvlačio u podzemlje bog smrti Mot, Hananci su priređivali žalobne povorke, pune plača i jauka, a s dolaskom proleca, čim bi voljeni bog vaskrsao, veselo bi igrali po ulicama gradova i sela. Takav je bio ritam života u Hananu, života punog uzbudljivih obreda i bogatog kolorita. Izrailjci su od Hananaca primili zemljoradnju. Od njih su doznali da Bal i Astarta, i druga lokalna božanstva, upravljaju prirodom i godišnjim dobima, da ih treba moliti za kišu i bogatu žetvu, kao i za sprečavanje najezde skakavaca, grada ili suše. Plemenski bog Izrailjaca, koji je boravio u Silomu, bio je previše nepristupačan, previše strašan i uzvišen, da bi ga opterecivali običnim stvarima. Ali Jehova se razgnevio i odlučio da kazni otpadnike. Učinio je da izrailjska plemena, jedno za drugim, padaju u Hanansko ropstvo. Povijajuci se pod jarmom neprijatelja, grešnici su se duboko kajali i vapili za milost. Jehova je bio strog, ali milosrdan. U tim

slučajevima, dodeljivao im je velike predvodnike, koji su preuzimali visoku dužnost sudija i oslobađali iz ropstva svoje sunarodnike. Ali nepopravljivi sinovi Izrailja, čim bi osetili da im je opet dobro, po pravilu bi ponovo upadali u sablažnjive mreže lažnih bogova. Izrailjska plerrena južnog Hanana pokorio je aramski car Husan Risatajim, i osam godina stenjali su pod njegovim jarmom. Posle teških borbi, oslobodio ih je Gotonilo, iz Judinog plemena, koji je nakon toga četrdeset godina vršio dužnost sudije u miru i blagostanju.[14] Gora sudbina je snašla Venijamite. Moavski car Eglon, u savezu sa Amoncima i Amaličanima, osvojio je svu njihovu zemlju i osamnaest godina ubirao teški danak. Tada je Aod, junak iz Venijaminovog plemena, odlučio da učini kraj tlačenju. Aod je bio levoruk. Opasavši mač o desno bedro ispod plašta, otišao je kod cara Eglona s darovima. Dvorska straža ga je pretresla tražeci skriveno oružje, ali mu nije opipala desno bedro, o kome se mač i bodež obično ne nose.

Debeli despot sedeo je zavaljen na tronu, okružen dvoranima i odaliskama. Na izrailjskog došljaka pogleda s visine, ne pomišljajuci da je naoružan. Aod je ničice pao pred njega i, predavši darove, zamolio ga za razgovor u četiri oka, kao da je želeo da mu saopšti neku važnu vest. "Imam, care, neku tajnu da ti kažem", reče. "Reč Božiju imam da ti kažem", dodade. Car ga je podozrivo prostrelio svojim krmeljivim očima i na trenutak se zamislio.

Ali odmah je stekao uverenje da je pred njim jedan od mnogih njegovih uhoda, koji su se motali među Venijaminovim potomcima. Klimnuvši glavom otpremio je dvorane i radoznalo načuljio uši. Aod mu je prišao bliže, pretvarajuci se da hoce da mu saopšti tajnu. Iznenada je potegao mač i munjevitom brzinom ga proburazio, a despot nije stigao čak ni da vikne. A kada se debelo, okrvavljeno telo sručilo na kameni pod, Aod je brzo zatvorio vrata iznutra i umakao na stražnji ulaz. Sluge su strpljivo čekale u predvorju, misleci da kralj šapatom razgovara sa tajanstvenim došljakom. Pošto se tobožnji razgovor zabrinjavajuce odužio, smeliji su

[14] Carstvo Aram nalazilo se u Siriji, te su neki izrazili sumnju da je car Husan Risatajim mogao da dođe u Hanan iz tolike daljine. Verovatno su redaktori Biblije pogrešili, pišuci RM (Aram) umesto DM (Edom). Carstvo Edom naslanjalo se na istočnu granicu južnog Hanana.

počeli da prisluškuju pred vratima, dok, najzad, uznemireni mrtvom tišinom, nisu digli uzbunu. Nakon što su razvalili vrata, dali su se u poteru za odbeglim ubicom, ali tada je vec bilo prekasno. Aod je uspeo da se vrati svojim sunarodnicima i popevši se na goru Jefremovu, dao je znak za ustanak. Iskoristivši metež izazvan carevom smrcu, Izrailjci su upali u zemlju Moavsku i poput oluje se sručili na svoje ugnjetače. U krvavoj bici zadadoše im težak poraz, pobivši deset hiljada moavskih ratnika. U nagradu za junački podvig, narod je izabrao Aoda za sudiju, i od tada je osamdeset godina upravljao zemljom Jefremovom.

DEVORA - IZRAILJSKA JOVANKA ORLEANKA.

Teška je bila sudbina tih sinova Izrailja koji su se naselili južno od doline Jezrael. Asorski car Javin i njegov vojskovođa Sisara, držali su na brdima lanac tvrđava koje su dominirale dolinama i putevima. Svoje ključne položaje koristili su da izrailjskim naseljenicima preseku veze, da ih iscrpe gladovanjem i, konačno, podjarme. Jefremovo, Venijaminovo, Zavulonovo, Isaharovo, Neftalimovo i polovina Manasijinog plemena morali su ponižavajuce da kuluče i placaju harač. Dvadeset godina im je tako prošlo u poniženju i ropstvu. Bez oružja i vere u svoje snage, vec su izgubili nadu da ce im jednog dana svanuti sloboda. U to vreme veliko poštovanje uživala je Devora, proročica, pesnikinja i verna službenica Jehovina. Sedela je obično pod palmom kraj puta između Vetilja i Rame. Tamo je primala poslanike iz celog Izra-ilja, davala mudre savete, predskazivala buducnost i rešavala sporove između plemena, porodica i pojedinaca. Svi su verovali da kroz usta proročice govori Jehova, te su njeni saveti i nalozi prihvatani kao presude. U Hananu niko nije uživao takav ugled kao ona. Poneta patriotskim zanosom, jednoga dana je odlučila da povede narod u borbu za slobodu. Osecala je da je za to pozvana, da ce njen glas, nadahnut duhom božjim, povratiti hrabrost prestrašenim srcima njene brace i skloniti ih na oslobodilački korak. U Kedesu, u zemlji Neftalimovog plemena, živeo je Varak, čovek poznat po svojoj hrabrosti i iskustvu u oružanim okršajima sa Hanancima. Devora ga je pozvala i izabrala za svoga vojskovođu. Ali Varak nije verovao u pobedu, nije verovao da izrailjski narod, izjeden sumnjom i strahom, može da pobedi

neprijatelja. Osim, ukoliko bi ga poveo neko ko bi u njima probudio borbenost i veru u Jehovinu zaštitu. Samo je Devora, slavljena proročica, mogla to da učini. Pod njenim vodstvom, borba sa ugnjetačem dobila bi religijski karakter i tako postala sveti rat. Pošto je dobro razmislio, Barak je odlučno rekao: "Ako ceš ti ici sa mnom, ici cu; ako li neceš ici sa mnom, necu ici". Devora je bila iznenađena postavljenim uslovom, ali ga je prihvatila. Ali zbog očiglednog nedostatka vere, komandant nije mogao da prođe nekažnjeno: Hananski vojskovođa Sisar^| nece pasti od njegove, vec od ruke nejake žene. Na poziv proročice nisu se sva plemena odazvala, i pored toga, okupilo se deset hiljada ratnika, slabo naoružanih, ali na sve spremnih. Prisustvo "majke Izrailja", kako su zvali Devoru, izazvalo je neopisivo oduševljenje. Izrailjska vojska se postrojila na padini gore Tavor. Istovremeno, u dolini Jezrael pojavila se hananska vojska kojom je komandovao Sisara. Ispred nje je išlo devet stotina bojnih kola. Gvožđem oklopljene dvokolice bile su naročito strašne zbog oštrih kosa po stranama, koje su prilikom napada kosile neprijateljsku pešadiju.

Ali Izrailjcima se osmehnula sreca. Zbog dugotrajne kiše izlila se reka Kison, koja je tekla kroz dolinu, i pretvorila bojno polje u močvaru. Varak je poveo svoju vojsku u napad. Kada se našao u dolini, na njega su krenula hananska bojna kola. Međutim, zaglibila su se u raskvašenoj zemlji, a konji su se prevrtali u blato, izazivajuci ogromnu pometnju u Hananskim redovima. Iskoristivši pometnju, Izrailjci su se besno bacili na neprijatelja i ubrzo mu naneli strahovit poraz. Na bojištu, i, nakon toga, u bekstvu, pali su gotovo svi hananski ratnici; velika vojska cara Javina više nije postojala. Sisara je iskočio iz kola i uspeo da pobegne s bojnog polja u Kedes, gde je hteo da se skloni kod Evera, starešine prijateljskog kenitskog klana. Ali nije ga zatekao u kuci.

Jailja, Everova žena, pozvala ga je u šator i pokrila plastom, pošto je iznuren bitkom hteo da se okrepi snom. Tek što je zaspao, žena mu je prislonila na slepoočnicu oštri kolac i udarcem malja probila glavu. Nedugo zatim stigao je Varak i video da je zakasnio. Devorino predskazanje se ispunilo: nije on usmrtio Sisaru, vec Everova žena. Od mača je pao i najveci tlačitelj Izrailjaca, asorski car Javin. Nakon pobede, Devora je u nadahnutoj pesmi oglasila trijumf Izraela nad Hanancima. Nije zaboravila ni junačko Jailjino delo. Opisala je kako je

Sisarin les ležao u prašini pred njenim nogama, dok je njegova majka brižno očekivala povratak sina:
"S prozora gledaše majka Sisarina, i kroz rešetku vikaše: Što se tako dugo ne vracaju kola njegova? Što se tako polako miču točkovi kola njegovijeh?
Najmudrije između dvorkinja njezinijeh odgovarahu joj, a i sama odgovaraše sebi: Nijesu li našli? Ne dijele li plijen? Po jednu djevojku, po dvije djevojke na svakoga. Plijen šaren Sisari, plijen šaren, vezen; šaren, vezen s obje strane, oko vrata onima koji zaplijeniše".
Od toga vremena izrailjska plemena živela su u miru četrdeset godina. U tom periodu sudila im je proročica Devora, okružena ljubavlju zahvalnog naroda.

KAKO JE SKROMNI RATAR POSTAO OSLOBODILAC IZRAILJA.

Pošto su povratili slobodu, sinovi Izrailjevi brzo su zaboravili na Jehovina dobročinstva i opet počeli da slave kult hananskih bogova. Zato ih je ponovo stigla kazna. Madijanci, Amaličani i druga nomadska plemena sa istoka počela su da prelaze Jordan i poput gomile skakavaca napadali polja izrailjskih ratara. Pojavljivali su se redovno svake godine, baš kada je započinjala žetva. Njihove kamile, čudna stvorenja, koja su se prvi put pojavila u Hananu, pasla su na livadama i poljima, gazeci pšenicu, povrce i vinograde. Pustinjski razbojnici otimali su sve što im je dopadalo ruku: hranu, stoku i magarce.
Bespomocni ratari bežali su u brda i krili se po jamama i pecinama. Iz godine u godinu pustošena, zemlja se na kraju pretvorila u ledinu, zavladala je glad i harale teške bolesti. Tek nakon sedam godina neprestane nesrece i propasti Jehova se smilovao na svoj narod. U Ofri, gradicu koji je pripadao predjordanskom ogranku Manasijinog plemena, živeo je izrailjski ratar Joas. On je podigao žrtvenik Balu, ali nije bio njegov previše vatreni poklonik. Ni njegov sin Gedeon nije imao poverenja u Bala, ali je ogorčen nesrecama Izrailja izgubio veru i u Jehovu. Jednog dana, u najvecoj žurbi mlatio je na gumnu pšenicu, da se snabde hranom i što brže pobegne u brda pred Madijancima. Odjednom mu se javio anđeo sa vešcu da mu je Jehova poverio zadatak

da oslobodi svoj narod. "O Gospode, čim cu izbaviti Izrailja? Eto, rod je moj najsiromašniji u plemenu Manasijinu, a ja sam najmanji u domu oca svojega", odgovorio mu je Gedeon. Anđeo ga je uveravao da ce pobediti Madijance, ali on je tražio neki znak od Jehove.
Ispod hrasta prineo je na žrtvu pečeno jare i beskvasni hleb. Anđeo mu je rekao da odnese žrtvu na stenu, i dodirom štapa učinio je da oganj proguta i hleb i meso. Videvši čudo, Gedeon je konačno poverovao u svoju misiju. Nocu, dok su stanovnici Ofre spavali najdubljim snom, među slugama je izabrao deset pouzdanih ljudi i kradom se uputio na očevo imanje. Sa dva vola razrušio je Balov žrtvenik i rasekao sveti gaj, koji ga je okruživao. Zatim je podigao oltar Jehovi i jednog od volova prineo mu na žrtvu paljenicu. Ujutru su stanovnici Ofre videli razrušeni Balov žrtvenik, i veoma rasrđeni na bogohuljitelja, gromoglasno su tražili da Joas kazni Gedeona smrcu. Ali, Joas, promocuran čovek, reče im razborito: "Vi li hocete da branite Vala? Vi li hocete da ga izbavite? Ko ga brani, poginuce jutros. Ako je bog, neka sam raspravi s njim što mu je raskopao oltar". To je delovalo ubedljivo na meštane Ofre, pa su se razišli svojim kucama. Od tada je rušitelj tuđinskog idola dobio šaljivi nadimak Jeroval, što znači "Sam se spasi, Bale". Posle izvesnog vremena ispostavilo da hananski bog nema nameru da se osveti za poniženje, pa je Gedeon u Izrailju stekao veliki ugled. Na njegov poziv smesta su se odazvali svi naoružani ljudi iz Avijezerovog roda, kao i Manasijinog, Asirovog, Zavulonovog i Neftalimovog plemena. Kod izvora Aroda okupilo se trideset i dve hiljade izrailjskih vojnika. Gedeon je znao kako treba da se bori sa neregularnim hordama pustinjskih razbojnika. Odlučio je da ih iznenada napadne s malom jedinicom na sve spremnih junačina. Brojna, slabo pokretljiva vojska, sačinjena od gomile prikupljenog naroda, mogla je da mu osujeti planove. Svima onima koji nisu želeli da se bore, dozvolio je da se vrate kuci. Tako se povuklo čak dvadeset i dve hiljade Izrailjaca; ostalo je samo deset hiljada hrabrih ljudi, ali mu je izrailjska vojska još uvek izgledala brojna. Kako da od tih sposobnih ljudi izabere najsposobnije? Ideju kako da izvrši konačni izbor dao mu je sam Jehova.
Kad su vojnici pred vece otišli na rečicu da utole žeđ, vojskovođa ih je pažljivo posmatrao sa obližnjeg uzvišenja. Vojnici su uglavnom odlagali oružje i klečeci zahvatali vodu obema rukama. Samo šačica

vojnika legala je na stomak i, ne ispuštajuci oružje, na pseci način hlaptala jezikom vodu pravo iz reke.
Bili su to prekaljeni borci, uvek oprezni i spremni na iznenadni napad neprijatelja. Izbrojao ih je svega trista, ali odlučio je da samo s njima krene na neprijatelje, a ostatak pošalje u pozadinu. Nomadi su se ulogorili u dolini Jezrael. Sedam godina su nekažnjeno pustošili zemlju, pa su smatrali da nema potrebe za opreznoščcu. Nemarno su postavljali straže, a u logoru je vladao veliki nered. Između šatora vrzmali su se muškarci, žene i deca, a svuda je bilo mnogo kamila, magaraca i opljačkane stoke. Kada je pala noc, Gedeon je poveo svoj izabrani odred na goru Gelvuju, odakle se kao na dlanu videla cela dolina.
Svakom od svojih junaka dao je ovčji rog i baklju skrivenu u glinenom loncu.
Podelivši ih u tri grupe, naredio im je da se prikradu logoru sa tri strane. U ponoc, čim su razbojnici zaspali, dao je znak za napad. Izrailjci porazbijaše lonce i otkriše upaljene baklje, i počeše iz sve snage duvati u rogove i izvikivati strašne borbene pokliče. Neljudska buka trgla je nomade iz najdubljeg sna. Uvereni da ih je opkolila velika neprijateljska vojska, dadoše se u panično bekstvo preko Jordana. Poteri su se uz put pridružili ratnici drugih izrailjskih plemena, kasapeci razbojnike. Gedeon je prešao preko Jordana, naneo napadačima strahovit poraz, opustošio njihovu zemlju i ubio četiri pustinjska cara.
Za vreme potere, dogodio se veoma neprijatan slučaj kukavičluka i nedostatka plemenske solidarnosti. Zajordanski gradovi Sokot i Fanuil, plašeci se osvete beduina, odbili su da gladnim izrailjskim ratnicima daju hranu. Gedeon je odlučio da ih primerno kazni. Naredio je da se njihove gradske starešine, kao obične lopuže, išibaju trnovitim prucem, a zatim ih je prepustio dželatovom maču. Nije oprostio ni ostalim meštanima. Sve do jednog je pobio, a prestupničke gradove sravnio sa zemljom, da njihove ruševine za sva vremena budu upozorenje onim Izralilјcima koji nameravaju da počine sličnu izdaju. Plen otet od neprijatelja bio je ogroman.
Istočna plemena, a naročito Madijanci, nisu se bavila samo pljačkom. Oni su bili i sjajni trgovci i bavili se razmenom robe između azijskih zemalja i Egipta.
Voleli su da se razmecu svojim bogatstvom noseci skupocene haljine i

kiteci se gomilom zlatnog nakita. Čak su se i njihove kamile šepurile sa zlatnim lancima oko vrata i sa ormom nabijenom zlatnim pucetima. Izrailjska plemena ponudila su svom oslobodiocu carsku krunu. Dogodilo se to prvi put u istoriji Izrailja.

Gedeon je bio svestan da među njegovim zemljacima ima mnogo protivnika monarhije, pa je odbio ponuđenu počast. Zatražio je samo da mu od ratnog plena budu predate sve zlatne grivne. Ispred šatora je razastrt plašt, i ratnici su redom prilazili i na njega bacali osvojene ukrase. Tako se nakupilo hiljadu i sedam stotina sikala zlata (oko 27 kg), lako je formalno odbio krunu, Gedeon je, u stvari, bio nasledni monarh. Za prestonicu je izabrao rodni grad Ofru, odakle je izdavao naređenja plemenima koja je izbavio iz ropstva. Ali čim su zavladali mir i blagostanje, odstupio je od Jehove i naredio da se od dobijenog zlata izlije Balov lik. Svetilište u Ofri posta-tje versko središte njegove države. U skladu sa običajem isto-lih despota, držao je harem sa sedamdeset žena i sa njima imao sedamdeset sinova. Vladao je tačno četrdeset godina. Nakon njegove smrti, vlast su preuzeli njegovi sinovi, koji su upravljali zajedno. Ali u svoj krug nisu primili Avimeleha, pošto se nije rodio u haremu, vec je bio sin žene koja je živela u Sihe-mu. Avimeleh je otišao kod majke i nagovorio svoje rođake po majci da mu pomognu da dođe do vlasti: "Šta vam je bolje, da su vam gospodari sedamdeset ljudi, svi sinovi Jerovalovi, ili da vam je gospodar jedan čovek? l opominjite se da sam ja kost vaša i telo vaše", uveravao ih je. Rođaci su mu dali iz riznice Val-Veritovog hrama sedamdeset sikala srebra za vrbovanje najamnika. Na njihovom čelu krenuo je na Ofru, odneo pobedu i pobio svu bracu osim Jotama, koji je uspeo da umakne ki|f prijatelja, a zatim išao zemljom i bunio narod protiv uzurpatora. Avimeleh se pokazao kao krvav despot i njegova vladavina postala je vremenom nepodnošljiva.

U Sehemu se narod podigao na oružani ustanak protiv gradskih velikaša, koji su pomogli Avimelehu da osvoji vlast. Ustanak je predvodio Gal, Evedov sin. Pobunjenici su ovladali gradom i u Balovom hramu priredili orgije sa razuzdanom igrom oko žrtvenika.

Pustošili su i okolna polja i vinograde, a po brdima su postavljali zasede caru i njegovim ljudima. Upravitelj grada Sihema, Zevul, odan caru, tajno je poslao glasnika Avimelehu, moleci ga da pošalje pomoc. Car je

uništio ustanike, pobio sve meštane i grad pretvorio u prah i pepeo. Hiljadu ustanika skolonilo se u visoku kulu. Pošto uzurpator nije mogao da je osvoji, naredio je da se zapali.
Avimeleh je zatim krenuo na grad Teves, koji se takođe pobunio. Stanovnici su se sklonili u visoku kulu, gde su se branili do posled-njeg. U trenutku kada se kralj približio kapiji, jedna žena ga pogodi kamenom u glavu. Teško ranjen, pozvao je svog štitonošu i izdišuci mu rekao: "Izvadi mač svoj i ubij me, da ne reknu za me: žena ga je ubila". Tako je, nakon tri godine burne vladavine, okončao svoj život Avimeleh, Gedeonov sin. Krv šezdeset i osam sinova Gedeonovih bila je osvecena.

JEFTAJ - NESRECNI JUNAK GALADA.

U planinskim predelima Zajordanije, između reka Arnona i Javoka, pružala se pokrajina Galad. Izrailjski stanovnici, koji su je oružjem zauzeli još u vreme Isusa Navina, uglavnom su živeli od gajenja ovaca i koza. Jednom je tamo umro Izrailjac, ostavivši za sobom udovicu i siročad. Kada su mu sinovi odrasli, proterali su iz kuce brata po ocu, jer je bio sin bludnice, a ne njihove majke. Vrebali su i priliku da ga ubiju, da u buducnosti ne bi mogao polagati pravo na udeo u očevom nasledstvu. Jeftaj je na vreme pobegao i našao utočište u zemlji Tov, nedaleko od izvora Jordana. Tako se priključio bandi beduina, koja se bavila razbojništvom i iznuđivanjem harača od okolnog stanovništva. Posle nekog vremena postao je vođa razbojnika i širio strah i trepet drskošcu svojih pljačkaških pohoda. A za to vreme nastala su teška vremena za Izrailjce u Galadu. Nekada prognana plemena Amona-ca počela su da dižu glavu i vracaju izgubljene zemlje. Uzne-miravala su napadima ne samo Galad, vec su se prebacivala preko Jordana i pustošila Judinu, Venijaminovu i Jefremovu zemlju. Osamnaest godina Galad je morao trpeti poniženje i poraze, a kada je to prevršilo svaku meru, selili su se Jeftaja. Samo je on, nepobedivi vođa na sve spremnih ubica, mogao da se suprotstavi napadačima i oslobodi zemljake ispod teškog jarma. Galađani mu poslaše poslanstvo sa pozivom za pomoc, ali Jeftaj nije zaboravio nekadašnje nepravde i ogorčeno im odbrusi: "Ne mrzite li vi na me, i ne isteraste li me iz doma oca mojega? Što ste dakle došli k meni sada kad ste u nevolji?" Poslanici su skrušeno izjavili da ce

prihvatiti sve njegove uslove, samo da im pritekne u pomoc. Tada je Jeftaj zatražio da ga izaberu za doživotnog plemenskog vođu i sudiju. Uslov je bio prihvacen. Odmah je otišao u rodni grad Mispu, gde je pristupio formiranju ustaničkih jedinica. Pozvao je u borbu i Jefremovo pleme, ali nije dobio nikakav odgovor. Zato se još uvek nije ose-cao dovoljno snažnim da zarati i, da bi dobio na vremenu, odlučio je da pregovara sa Amoncima. Uputio im je poslanike sa zahtevom da više ne uznemiravaju Izrailjce. Ali njihov car na to odgovori: "Što je uzeo Izrailj moju zemlju kad dođe iz Misira, od Arnona do Javoka i do Jordana; sada dakle vrati mi je s mirom". Nije bilo drugog izlaza, trebalo se odlučiti na oružani sukob. Jeftaj je molio Jehovu za pomoc i svečano obecao da ce prineti na žrtvu paljenicu čoveka iz svoje kuce, koji mu prvi izađe u susret. Rat se završio potpunim porazom Amonaca, dvadeset gradova, pašnjaci i vinogradi postali su plen Galadana. Jeftaj se trijumfalno vratio u Mispu. Kad se približavao kuci, prva osoba koja ga je pozdravila, bila je njegova najdraža kci jedinica. Radosna zbog očevog povratka, istrčala mu je u susret, igrajuci i udarajuci u tamburinu. Jeftaja obuze strašan očaj. Cepajuci odecu na sebi, jadikovao je kroz suze i jauke: "Ah, kceri moja! Vele li me obori! Ti si od onijeh što me cvijele; jer sam otvorio usta svoja ka Gospodu, i ne mogu poreci".

Devojka je znala da je zakletva data Jehovi neopoziva. Kroz suze je samo zamolila da joj otac dozvoli da sa vršnjakinjama ode na dva meseca u planine, da oplače svoju sudbinu. Tako se i dogodilo. Kad se vratila, Jeftaj je ispunio zakletvu; uz potresnu kuknjavu čitavog naroda devojka je dala život Jehovi. Tada je u Galadu postao čudan običaj: svake godine izrailjske devojke u žalosnoj povorci išle su u planine da četiri dana oplakuju tužnu sudbinu Jeftajeve kceri.

A Jefremovom plemenu nije zaboravljena sramna pasivnost. Na svakom koraku izlagani su preziru i nipodaštavanju. Ponosni Jefremovi potomci tvrdili su u svoju odbranu da ih Jeftaj uopšte nije obavestio o predstojecem ratu sa Amoncima. Razgnevljeni što niko nije hteo da poveruje u njihova uveravanja, odlučili su da se sa Jeftajem i Galađanima rasprave oružjem. Jednog dana su prešli Jordan i upali u Ga-ladu. Ali pretrpeli su težak poraz i u rasulu su se vratili kuci. Ali Jeftaj je video dalje od njih. Na vreme je zaposeo sve brodove na

Jordanu da bi spečio prolaz poraženih Jefremovih potomaka. Pojavili su se na reci pojedinačno govoreci da su sinovi drugih izrailjskih plemena. Ali Galađani su znali da oni šuškaju i da ne mogu izgovoriti slovo "š". Na njihov zahtev svaki je morao da izgovori reč šibolet (klas), a kad bi izustio sibolet, padao bi od mača ili koplja. U bratoubilačkom ratu poginulo je četrdeset i dve hiljade potomaka Jefremovih. Jeftaj od Galada živeo je još šest godina posle pobede i bio sudija. Sahranjen je uz velike počasti u rodnom Galadu.

SAMSON.

S mora su došli Filistejci i zauzeli primorsku ravnicu u južnom Hananu. Pet njihovih careva vladalo je u gradovima Azot, Akaron, Askalon, Gaza i Gat.
Posle nekog vremena postalo im je tesno na obali i počeli su da prodiru u dubinu kopna, na teritoriju Jude i Dana. Bili su to okrutni, u borbama prekaljeni ratnici, a uz to naoružani gvozdenim oružjem, tada još uvek malo poznatom u Hananu. Ubrzo su zadobili prevagu nad susedima; Izrailj je četrdeset godina morao da podnosi njihov jaram. U gradicu Saraji, živeo je u to vreme čovek iz plemena Banovoga, po imenu Manoje, čija je žena bila nerotkinja. Žalosnim supružnicima jednog dana javio se anđeo i rekao da ce im se roditi toliko željeni sin. Ali radosna vest bila je vezana za jedan uslov: buduci potomak morao je da bude nazirej božji, odnosno morao je da se zavetuje da nece piti vino i šeci kosu. Dečak, kome su dali ime Samson, brzo je rastao i po snazi nije mu bilo ravnog. Prema obecanju roditelja, položio je nazirejski zavet, ali nije se isticao pobožnošcu. Samo se uzdržavao od vina i nije sekao kosu. Tu razbarušenu momčinu priroda nije obdarila samo mišicama, vec mu nije uskratila ni spretnost. Uvek gladan divljenja svetine, Samson je voleo da se razmece svojom snagom. Osim toga, bio je sklon raznim glupim šalama i u tom pogledu nije mu nedostajalo novih ideja. To su, nažalost, uglavnom bile grube i bezobzirne šale. Dok se on valjao pd smeha, žrtvama njegovih obešenjačkih nestašluka uopšte nije bilo do toga. Ali teško onome ko bi povredio njegovo samoljublje: tada bi mu krv jurnula u glavu i postajao bi previše opasan za okolinu. Taj plahoviti i naprašiti obešenjak imao je još jednu slabost:

veoma lako se zaljubljivao. Kad bi se zatreskao u neku vragolanku, kao krotko jagnješce mogla ga je voditi na kanapu.

KAKO JE SAMSON HTEO DA SE ŽENI.

Samson je voleo da skita po zemlji i tako je jednog dana stigao u grad Ta-mnat. Tamo se ludo zaljubio u stasitu Filistejku i odmah, naravno, hteo da se ženi. Iz istih stopa vratio se kuci i molio roditelje da odu da je prose. Stari Izrailjci hvatali su se za glavu od zgražavanja: sin im je, ionako, zadavao mnogo glavobolje, a sad još hoce i da se ženi tuđinkom, kcerkom neobrezanog Filistejca. Ali raspušteni jedinac nije hteo da popusti i samo je ponavljao kratko i jasno: "Njom me oženi, jer mi je ona omiljela".
Roditelji, kao roditelji, teško su uzdahnuli i pokorili se prohtevu sinčica. Samson je postao verenik i od tada je često išao u tazbinu. Jednog dana, kad je bezbrižno išao stazom kroz vinograde, preprečio mu je put mladi lav, ričuci.
Atleta ga je rastrgao na komade i, kao da se ništa nije dogodilo, otišao u Tamnat, nikome ne spominjuci ovaj događaj. Kad se vracao kuci, na svoje čuđenje video je da se u čeljusti ubijenog lava ugnezdio roj pčela i nakupilo se vec podosta meda. Samson je sace meda odneo roditeljima, ne govoreci gde ga je našao. Najzad je došla i željni očekivana svadba. Prema filistejskom običaju, svadbene svečanosti trajale su sedam dana. Na jednoj od gozbi Samson se zabavljao sa tridesetoricom Filistejaca odgonetanjem zagonetki. U jednom trenutku, pala je opklada u trideset košulja i trideset odela da nece uspeti da odgonetnu njegovu zagonetku: "Od onoga koji jede iziđe jelo, i od ljutoga iziđe slatko". Filistejci naglo promeniše raspoloženje. Tri dana su lupali glavu nad čudnom zagonetkom, ali nikako nisu mogli da odgonetnu šta je Samson imao na umu.
U krajnjem očajanju otišli su njegovoj ženi i bez okolišenja rekli: "Nagovori muža svojega da nam kaže zagonetku, ili cemo spaliti ognjem tebe i dom oca tvojega. Jeste li nas zato pozvali da nam uzmete imanje?" Šta je nesrecnica mogla da učini? Zastrašena bezobzirnom pretnjom, htela - ne htela, morala je da odigra komediju da bi spasila imanje svojih roditelja. Obratila se tako mužu i roneci gorke suze žalila

se: "Ti mrziš na me, i ti me ne ljubiš; zagonetnuo si zagonetku sinovima naroda mojega, a neceš meni da je kažeš". Samson je vrdao i tražio izgovore, pokušavao sve da obrne na šalu i skrene razgovor na drugu stranu, ali žena je plakala, mazila se i umiljavala sve dok nije omekšao i odao joj tajnu. Sutradan Filistejci se pojaviše za gozbenim stolom i s pobedonosnim osmehom saopštiše da se u zagonetki radi o ubijenom lavu sa sacima meda u čeljusti. Samson je odmah shvatio da su napravili od njega budalu.

Savlađujuci bes, odgovorio je sa usiljenim mirom: "Da nijeste orali na mojoj junici, ne biste pogodili moje zagonetke". Najgore je bilo to što je trebalo naci načina da se opklada plati. Trideset košulja i trideset odela nije bila mala stvar. Roditeljima nije baš preticalo, te nije mogao da ih moli za pomoc.

Razmišljajuci kako da se izvuče iz neprilike, najzad je došao na jednostavnu misao. U rano jutro otišao je u Askalon, ubio trideset Filistejaca i svakom uzeo po košulju i odelo. Plativši tako podmuklim učesnicima gozbe dug, vratio se roditeljima i ne pogledavši verolomnu ženu. Posle nekog vremena gnev mu se stišao i počeo je da čezne za svojom vragolankom. Razneženo je pomišljao da ga ona, u stvari, nije prevarila iz zle namere, vec da je to učinila pod prinudom i zbog ljubavi prema roditeljima. Kako da je kazni za bespomocnost i nedužnu izdaju. Ponevši jare za gozbu pomirenja, bez odlaganja pohita u Tamnat. Ali, tamo ga je čekala neočekivana uvreda. Ne mogavši da izdrži, uputio se pravo u ženinu odaju, ali mu je tu, kakvog li užasa, preprečio put tast i saopštio da je kcer udao za drugog, uveren da ju je Samson zauvek napustio. Pokazao je, ipak, dobru volju, i ponudio mu ruku mlađe kceri, još lepše od starije. Ta vest je snažno pogodila junaka. Nije hteo ni da čuje za mlađu devojku, vec je samo razumeo da kao pokisao stoji pred pragom željene supruge, i da je ponižen kao neki žutokljunac. Kako sa takvom sramotom da izađe pred ljude? Treba je sprati po svaku cenu, svetiti se nasiljem i lukavstvom vinovnicima svoje nesrece i poniženja. Dok su mu se te misli vrzmale po glavi, namrgodio se i zloslutno procedio: "Ja necu biti kriv Filistejima kad im učinim zlo", i tako je započeo lični rat atlete protiv Filistejaca. Samson nije smeo da se vrati kuci i samo je kao vuk kružio oko Tamnata, da bi dozlogrdio omrznutom gradu. Konačno mu je na pamet pala originalna i neobična

ideja. Uhvatio je u zamke trista lisica, vezao ih kanapom, okačio o rep upaljene baklje i poterao u pravcu grada. Preplašene životinje jurile su kao pomahnitale, potpaljujuci uz put žitna polja, vinograde i maslinjake. Sav imetak filistejskih ratara pretvorio se u pepeo.
Zaslepljeni očajanjem, meštani Tamnata ubili su bivšu ženu i tasta potpaljivača.
Samson je odmah saznao za to i zakleo se da ce im se strašno osvetiti. Dugo je mučio Filistejce hajdučkim ratom. Nicao je kao iz zemlje, ubijao prolaznike i izazivao takav strah da se niko nije usuđivao da promoli nos izvan zidina. Ubrzo su zavladali glad i beda, a strah je paralizovao gradski život. Zbog jednog kavgadžije ponosni grad se našao u takvom položaju kao da ga je čitava vojska opkolila. Filistejci su konačno odlučili da učine kraj tom hiru. Vojska je upala u Ju-dinu zemlju i, pod pretnjom da ce je opustošiti, zatražila da im se krivac preda. Plašljivi Judejci su sa sluganjskom predanošcu poslali tri hiljade ratnika u planinu Itam, gde je silnik svio gnezdo u jednoj od tamošnjih pecina.
Vojskovođa je započeo pregovore s njim i gnevno ga prekorio: "Ne znaš li da Filisteji vladaju nad nama? Zašto si nam dakle to učinio? - "Kako su oni meni učinili tako ja učinih njima", odbrusio im je mrgodno Samson, i odmah zatim dodao: "Zakunite mi se da necete vi uložiti na me". Pošto je dobio obecanje da ga Filistejci nece ubiti, dobrovoljno se predao i dopustio da ga vežu.
Filistejci su dočekali zarobljenika sa uvredama i podsmehom. Samson je mirno podnosio sve uvrede, ali kad su najdrskiji počeli da ga cimaju i udaraju pesnicama, silno se razljutio. Napevši mišice, potrga je konopce kao konce, zgrabio magarecu čeljust, koja je ležala na zemlji, i besno se bacio na mučitelje. Besneo je i bacao se kao lud, udarajuci na sve strane, i ko god mu se našao pod rukom pao je mrtav razmrskane glave. Filistejce je zahvatio užas i uz neljudski urlik dali su se u panično bekstvo. Tako je Samson iskoristio metež da usmrti što više neprijatelja i pobio je hiljadu Filistejaca. Bio je neobično zadovoljan sobom; vracajuci se u svoju gorsku jazbinu, veselo je pevušio uz ritam koraka: "Čeljušcu magarecom jednu gomilu, dvije gomile, čeljušcu magarecom pobih tisucu ljudi".
Ali tamo nije ostao dugo, jer su ga zahvalni sunarodnici izabrali za

sudiju. Od tada je dvadeset godina vladao nad njima, i bio strah i trepet za Filistejce, koji posle bolne lekcije nisu imali smelosti da ga izazivaju.

SAMSONOVE ZGODE U GAZI.

Samson je bio toliko samouveren da je u filistejske gradove odlazio sam. Dok je hodao ulicama, razgledajuci izloženu robu za prodaju, nije čak ni pogledom udostojavao gradsku svetinu, koja mu se u strahu sklanjala s puta. Tokom tih skitanja, odlazio je često u Gazu, gusto naseljen grad koji se obogation trgovinom. Tamo je jedanput sreo lepu bludnicu, koja mu se toliko svidela da je odlučio da je poseti u njenoj kuci. Vest da Samson namerava da prenoci u Gazi brzo se pronela među Filistejcima. Trljali su ruke od zadovoljstva, jer su ga najzad imali u klopci. Kada je došlo veče, zatvorili su gradske kapije i pored njih postavili stražu, koja je u zoru trebalo da ga iznenada uhvati i ubije. Ali Samson je nekako predosetio zasedu i vec oko ponoci iskrao se iz bludničine kuce.
Stražare, koji ga nisu očekivali tako rano, pa su spavali najdubljim snom, poubijao je, a teška gradska vrata izvalio i na plecima odneo na vrh planine prema Hebronu. Taj čin, koji svedoči ne samo o njegovoj neobičnoj snazi, vec i o nesvakidašnjoj spretnosti, doneo mu je još vecu slavu, dok je Filistejce u očima susednih naroda ponovo izvrgao ruglu.

SAMSON I DALILA.

Zaljubljivi Samson upade, zatim, u mrežu druge Filistejke, Dalile, koja je živela u dolini Sorik. Ali podmukla devojka nije bila vredna njegove ljubavi. Došli su joj filistejski kneževi i rekli: "Prevari ga i iskušaj gde mu stoji velika snaga i kako bismo mu dosadili da ga svežemo i svladamo; a mi cemo ti dati svaki po tisucu "i sto srebrnika". Na^pomisao o takvom bogatstvu, potkupljivoj đavolici zasijaše oči. Čekala je samo na prvi nežan trenutak da s najnevinijim izrazom lica upita ljubavnika o tajni njegove snage.
Ali Samson je vec postao oprezniji sa svojim milosnicama i nije se lako dao povuci za jezik. Odlučio je da se našali sa znatiželjnicom i priznade joj, tobože u najvecem poverenju, da bi smesta izgubio snagu kada bi

bio vezan sa sedam mokrih užeta. Izdajnica je nocu budno vrebala da Samson zaspi da izvrši svoj plan. Svezala ga je sa sedam konopa, iskrala se tiho iz kuce i dovela Filistejce. Vrativši se u odaju, užasnuto kriknu: "Eto Filisteja na te, Samsone!" Silnik kao oparen skoči iz postelje, pokida konopce i podrugljivim osmehom isprati zaverenike, koji navrat-nanos pobegoše. Dalila se klela da je i ona spavala, i da je, uostalom, najbolji dokaz njene nevinosti to što ga je na vreme upozorila. Samson se pretvarao da joj veruje, ali kad je Ijubopitljiva žena i dalje navaljivala da joj oda tajnu, odlučio je da se zabavi na njen račun i poigra s njom kao mačka s mišem. Pretvarajuci se da polako popušta pred njenim molbama i ljubavnim zakletvama, poveravao bi joj neki na brzinu izmišljen način za oduzimanje njegove snage i spokojno bi zaspao u njenom zagrljaju.

Jedanput je, na primer, rekao da ga treba svezati nikad ne upotrebljenim konopcima, a kada se to pokazalo uzaludno, dao joj je čudno uputstvo, po kome sedam uvojaka njegove kose treba uplesti u osnovu razboja, a razboj zatim prikovati za pod. Posle svakog takvog pokušaja Dalila bi pretrpela sramotan poraz, a Filistejci su morali da se spašavaju bekstvom, praceni grohotom šaljivdžije. Ali na duži rok ova zabava nije bila bezbedna. Prepredena žena vec je otkrila slabost svog pohotnog ljubavnika. Jogunasto mu je odbijala svoju milost, zagorčavala mu život durenjem i kuknjavom, dok na kraju nije dovela do toga da joj radi mira izbrblja istinu: "Britva nije nikad prešla preko glave moje, jer sam nazirej Božji od utrobe matere svoje; da se obrijem, ostavila bi me snaga moja i oslabio bih, i bio bih kao svaki čovek". Dalila je odmah obavestila svoje zemljake da što brže dođu sa obecanom novčanom nagradom. Zatim je Samsona uspavala u svom krilu i naredila brijaču da mu obrije glavu. Probudivši ga, s prezrenjem ga je odgurnula od sebe i isterala iz kuce. U tom trenutku dotrčali su i Filistejci. Samson se bacio na njih ne znajuci da je ošišan i da mu je Jehova oduzeo snagu, jer je pogazio nazirejski zavet. Podlegao je nakon kratkog i slabog otpora. Filistejci su ga okovali u lance, iskopali mu oči i trijumfalno ga odveli u Gazu. Nemocnog, oslepljenog roba izložili su poruzi i uvredama svetine, a zatim ga bacili u tamnicu, gde je prikovan uz dolap morao da okrece mlinski kamen.

JUNAČKA SAMSONOVA SMRT.

Filistejci su odlučili da proslave pobedu nad svojim najvecim neprijateljem prinošenjem žrtava i velikom gozbom u hramu boga Dagona.
Bila je to visoka građevina poduprta snažnim stubovima. Prostrano dvorište bilo je okruženo kolonadom, prizemnim portikom i lođama po spratovima. Bilo je dupke puno i bučno od veselih gozbenika. Filistejci, strasni ljubitelji svetkovina i terevenki, nisu pili samo vino, veci su bili i veliki ljubitelji piva. Pijanka je bila u punom jeku, buka se povecavala iz trenutka u trenutak, a sluge su, maltene, morale da trče da bi stigle da napune pehare. U jednom trenutku, razdragani gozbenici poželeše da ih Samson zabavlja muzikom. Doveli su ga iz tamnice i gurnuli mu u ruke harfu sa sedam struna. Oslepeli div, koga su sramotno prikovali za žrvanj, stajao je u hramu blizu dva stuba i poslušno svirao na strunama melodiju koju mu je nekada pevušila majka. Ali pijanci ga uopšte nisu slušali. Doveli su ga samo zato da bi uživali gledajuci njegov pad i tako naplatili sve trenutke straha i zla koje su pretrpeli zbog njega. Melodični zvuci jevrejske pesme gubili su se u pijanoj galami, odvratnim uvredama i psovkama, koje su bacali na poniženog silnika. Bled kao mrtvac, praznih očnih duplji, Samson je strpljivo podnosio uvrede. Izgledao je kao bespomocan i duhovno slomljen čovek. Niko nije

Peter Paul Rubens: *Samson i lew*

Anton van Dyck: *Samson i Dalila*

mogao ni da nasluti šta se u njemu zbiva. Niko, takođe, nije opazio da mu je kosa, izvor njegove velike snage, ponovo izrasla. Pomerajuci usne, preklinjao je Jehovu šapatom: "Gospode, Gospode! Opomeni me se, molim te, i ukrijepi me, molim te, samo sada, O Bože! Da se osvetim jedanput Filistejima, za oba oka svoja". Zatim reče momku koji ga je doveo iz tamnice: "Pusti me, da opipam stubove na kojima stoji kuca, da se naslonim na njih." Momak mu je ispunio molbu. Tada je Samson zagrlio dva stuba i glasno uzviknuo: "Neka umrem s Filistejima!" U Dagonovom hramu nasta iznenadna tišina, ljudi skočiše na noge i u strahu pogledaše ka slepcu. Ali u istom trenutku Samson se napregao iz sve snage i zatresao stubove. Hram se srušio uz strašan tresak, sahranjujuci pod ruševinama silnika i tri hiljade Filistejaca. Judejci su otkupili telo junaka, koji je više voleo da umre, nego da provede život u ropstvu i poniženju. Sahranili su ga u grobu oca njegovog, Manoja, i od tada s ponosom pripovedali doživljaje iz njegovog života.

KAKO SU DANOVI POTOMCI UKRALI JEHOVIN KIP.

Neka udovica, koja je imala kucu na gori Jefremovoj, prištedela je hiljadu i sto srebrnjaka. Kako je samo bila rasrđena kada je zatekla praznu kutiju. U nastupu očajanja proklela je nepoznatog kradljivca i preklinjala Jehovu da mu oduzme život. Tada se pojavio njen sin Miha i, u strahu priznajuci krađu, vratio joj srebro. Majka je brže-bolje povukla kletvu i oprostila krivcu. Odredila je dvesta srebrnjaka uštođevine da se izlije Jehovin kip, koji je dala sinu kao nagradu za pokajanje.
Uprkos zabrane Isusa Navina, Miha je napravio sebi Jehovino svetilište, a za sveštenika je odredio jednog od svojih sinova. Ali od njega nije zaradivao onoliko koliko je očekivao. Okolno stanovništvo nije ozbiljno uzimalo sveštenika koji nije poticao iz Levijevog pokoljenja. Jednoga dana pojavio se kod Mihe namernik Levit, moleci ga za gostoprimstvo. Bio je iz Vitlejema Judina i potucao se po svetu u potrazi za poslom. Miha mu je odmah ponudio svešteničku dužnost u njegovom hramu, za hranu, deset zlatnika i dva odela godišnje. A u to vreme na jugu Hanana Danovi potomci borili su se s velikim teškocama. Susedi su im bili

Filistejci, koji su nadirali u njihovu zemlju i iz dana u dan postajali sve opasniji. Zato su Danovi potomci na kraju odlučili da se presele u druge krajeve Hanana. Poslali su na sever petoricu ljudi sa zadatkom da pronađu novo boravište. Poslanici su na putu svratili kod Mihe, sa divljenjem razgledali svetilište i zapodenuli razgovor sa sveštenikom. Ono što su saznali, veoma im se svidelo. Kakva je samo sreca i korist imati sopstveno versko središte i biti nezavisan od dalekog Siloma. Ali nisu otkrili svoje misli i nastaviše put.
Zaustavili su se tek u Laisu, gradu koji leži na severnoj granici Hanana. Taj predeo je bio veoma plodan, a stanovništvo nije bilo previše ratoborno. Ubrzo je šest stotina Danovih potomaka, sa porodicama i svom imovinom, krenulo u osvajanje Laisa. Izbeglice su se zaustavile na gori Jefremovoj i, kad je pala noc, ušunjale se u Mihino svetilište da ukradu srebrni Jehovin kip i sve liturgijske predmete. Levit koji ih je zatekao u trenutku je rekao da ce s njima imati bolji život, spakovao je stvari i priključio im se. Kad je Miha u zoru otkrio krađu, sazvao je svu poslugu i bacio se u poteru za kradljivcima. Iz daleka ih ugledavši, viknu im da smesta stanu, ali je ubrzo shvatio da su lopovi bili spremni na sve i da je bolje da im se skloni s puta. Potomci Danovi lako su osvojili Lais i pretvorili ga u prah i pepeo, stanovništvo poubijali a na ruševinama podigli svoju prestonicu Dan. Svetilište sa srebrnim Jehovinim kipom, koje su tamo osnovali, pročulo se po celom Hananu, iako je bespravno postojalo i od sveštenika iz Siloma žigosano. Jer tada nije bilo vođe ravnog Isusu Navinu, koji bi bio u stanju da povrati jedinstvo razbijenom Izrailju.

ZLOČIN POTOMAKA VENIJAMINOVIH.

U podnožju gore Jefremove živeo je Levit čija je žena bila iz Vitlejema Judina. Supružnici nisu živeli u slozi. Na kraju su svađe dovele do toga da žena napusti dom svoga muža i vrati se ocu u Vitlejem.
Posle četiri meseca, Levit se zaželeo svoje supruge i odlučio da se s njom pomiri. Natovario je na dva magarca hranu, hleb i vino i krenuo na put u pratnji jednog sluge. Tast ga je dočekao raširenih ruku i u svojoj kucu najsrdačnije gostio nekoliko dana. Pošto se i žena odobrovoljila, izmireni supružnici požuriše na svoje ognjište u

podnožju gore Jefremove. Pred zidinama Jerusalima zatekla ih je noc i sluga je savetovao da prenoce u gradu. Ali tamo su živeli Jevuseji, pa je Levit odgovorio: "Necemo svratiti u tuđ grad, koji nije sinova Izrailjevijeh, nego cemo ici do Gavaje". A Gavaja, živ grad, ležao je na zemlji potomaka Venijamovih. Pošto nisu našli prenocište, putnici su seli na ulicu. U gradu je vrvelo od ljudi, ali prolaznici su ravnodušno prolazili pored došljaka sa zavežljajima, ne osecajuci se dužnim da im pruže gostoprimstvo. Ulicom je prolazio jedan starac, koji se nakon poljskih radova vracao kuci. lako umoran od godina i celo-dnevnog rada, zastao je da putnicima ponudi prenocište. Nije bio iz plemena Venijaminovog, vec sin Jefremovog pokoljenja, koji se nastanio u Gavaji i tamo stekao imanje. Pošto je doveo goste kuci, starac je dodao magarcima seno i pozvao putnike na večeru. Tada je kucu opkolila gomila najgoreg gradskog ološa i tražila da se stranci predaju. "Izvedi toga čoveka što je ušao u tvoju kucu, da ga poznamo", vikali su strašno. Starac je izašao pred kucu i molecivim glasom preklinjao razularene nitkove: "Ne, braco, ne činite zla; kad je čovek ušao u moju kucu, ne činite toga bezumlja. Evo kci moja devojka i inoča njegova, njih cu vam izvesti, pa njih osramotite i činite s njima što vam je volja, samo čoveku ovome ne činite toga bezumlja". Napadači su na kraju oteli Levitovu ženu i zadržali je celu noc. U zoru se zlostavljana žena dovukla pred kucu potomka Jefremovog i na pragu izdahnula. Levit ju je stavio na magarca i žurno napustio grad. Kod kuce je isekao telo ubijene žene na dvanaest delova i poslao ih svim izrailjskim plemenima, kao dokaz stravičnog zločina stanovnika Gavaje. Izrailjci su se okupili u Mispi da se dogovore. Uputili su u Gavaju poslanstvo sa zahtevom da im se zločinci predaju, ali Venijaminovi potomci su to oholo odbilli. Zato im je objavljen rat. Ujedinjena izrailjska vojska krenula je pod zidine Gavaje, gde su se skupili vojnici pobunjenog plemena. Krvavi rat trajao je dugo. Dva uzastopna kaznena pohoda pretrpela su strašan poraz, ostavljajuci za sobom na bojnom polju na hiljade mrtvih, i tek se treci, zahvaljujuci veštoj zasedi, završio pobedom. Razjareni gubicima i otporom, Izrailjci su izvršili nad Venijaminovim potomcima užasan pokolj. Nikoga nisu štedeli, ni muškarce, ni žene, ni decu. Zemlju su im opustošili ognjem i mačem, stoku pobili, a grad spalili. Poslednji odred od šest stotina preživelih našao je utočište na vrhu stene Rimon, gde su

se četiri meseca uspešno branili i na kraju dobili oproštaj. Pred polazak u rat, Izrailjci su se zakleli da nikada više nece dati svoje kceri za žene zločincima. Sada, posle potpunog istrebljenja žena i dece Venijamino-vog plemena, ova zakletva je postala smrtna presuda za jedno od dvanaest Jakovljevih plemena, jer šest stotina preživelih muškaraca nije moglo da osnuje porodicu. Starešine izrailjskih plemena okupile su se u Silomu i jadikovale pred kovčegom zaveta: "Zašto se, Gospode Bože Izrailjev, dogodi ovo u Izrailju, da danas nestane jednoga plemena iz Izrailja?" Na kraju je pronađen izlaz iz nevolje. Zajordanski grad Javiš Galadov odbio je da učestvuje u ratu.
Trebalo ga je primerno kazniti za odbijanje poslušnosti. Potomcima Venijaminovim bilo je dozvoljeno da ga osvoje, da pobiju stanovništvo i uzmu devojke za žene.
Tako se i dogodilo. Ali ispostavilo se da su zarobili samo četiri stotine devojaka; dve stotine sinova Venijaminovih i dalje je ostalo bez žena. I za to je pronađeno rešenje: rečeno im je da se sakriju u vinogradima u blizini kapije grada Siloma, gde se upravo slavio neki verski praznik. Po drevnom običaju, devojke su u povorci igrajuci odlazile na poljske staze, da iskažu poštovanje Jehovi. U trenutku kada su se zanele igrom i pesmom, potomci Venijaminovi iskočili su iz zasede i najlepše među njima odveli. Zatim su se vratili u svoj rodni kraj i započeli novi život, podižuci iz pepela porušene gradove i sela.
Tako se spasio od propasti Venijamonovo pleme.

VERNA RUTA GOLUBIJEG SRCA.

U vreme vladavine sudija, zemlju Hanansku pogodila je glad. Stanovnik Vitlejema Elimeleh odlučio je da potraži hleba u Zajordaniji i odselio se u zemlju Moavsku, povevši sa sobom ženu Nojeminu i dva sina, Malona i Heleona, kao i čitav svoj imetak. Sinovi su se tamo oženili Moavkama Orfom i Rutom. Ali sudbina nije bila naklon-jena izbeglicama: muškarci su ubrzo pomrli, ostavivši bez sredstava za život tri udovice. Nojemina je tada počela da čezne za Vitlejemom, gde se rodila i provela najlepše godine mladosti. Od putnika koji su stizali otuda doznala je da je tamo ponovo počelo bolje da se živi, pa je odlučila da se vrati. Na putu su je pratile i obe snaje. Putem je stara

Nojemina prebacivala sebi što vodi mlade udovice u neizvesnu sudbinu, u tuđinu, i nagovarala ih da se vrate u zemlju Moavsku, gde su se mogle ponovo udati. Žene su se rasplakale i izljubile dobru svekrvu. Ali samo je Orfa odlučila da se vrati, dok joj je Ruta sa suzama u očima odgovorila: "Nemoj me nagovarati da te ostavim i od tebe otidem; jer kuda god ti ideš, idem i ja; i gde se god ti nastaniš, nastanicu se i ja; tvoj je narod moj narod, i tvoj je Bog moj Bog. Gde ti umreš, umrecu i ja, i onde cu biti pogrebena. To neka mi učini Gospod i to neka mi doda, smrt ce me samo rastaviti s tobom". Nojemina i Ruta stigle su u Vitlejem u vreme žetve, kad je na prigradskim poljima košeno žito. Bile su uboge, i nisu imale šta da jedu. Koristeci drevno pravo putnika i siromaha, snaja je odlučila da sakupi klasje koje je za žeteocima ostalo na strnjištu. Od svitanja do sutona, korak po korak, išla je pognuta za njima, da joj ne bi promakao nijedan klas. Uveče se, pak, vracala svekrvi i prepremala skromnu večeru od sakupljenog ječma. Jednog jutra, dok je bila zauzeta skupljanjem klasja, iz Vitlejema je došao vlasnik njive. Zvao se Voz i bio je rođak Nojemininog pokojnog muža. Videvši devojku, upitao je svoje ljude: "Čija je ono mladica?" - "Moavka je mladica koja se vratila s Nojeminom iz zemlje Moavske", odgovoriše žeteoci. Voz se pokazao kao milosrdan čovek. Ganut vrednocom tuđin-ke, ne samo da joj je dozvolio da sakuplja klasje, vec ju je zamolio i da svakog dana podeli ručak s poslugom. Neprimetno je još i naredio da se na strnjištu namerno ostavlja za nju više klasja. "Kako nađoh milost pred tobom, da me pogledaš, kad sam tuđinka?", pitala ga je Ruta. Voz joj na to odgovori: "Čuo sam ja sve što si činila svekrvi svojoj po smrti muža svojega, i kako si ostavila oca svojega i mater svoju i postojbinu svoju, pa si došla k narodu kojega nijesi znala prije". Izuzetno obradovana, Ruta je pohitala kuci, noseci šest merica žita i polovinu ručka, koju je ostavila za svekrvu. Tada joj Nojemina otkri da je Voz bliski rođak pokojnog muža Elimeleha. "Kceri moja, ne treba li da ti potražim počinka, da bi ti dobro bilo?", nežno joj je govorila. U Hananu je postojao običaj da se žito mlati nocu, pošto su tada duvali povoljni vetrovi za odvajanje praznog klasja od zrnevlja. Nojemina je doznala da ce Voz mlatiti žito sledece noci i da ce posle rada prenociti na stogu. Skovala je lukav plan.

Namazala je devojku mirisnim uljima i odenula je u sveže haljine, pa ju

je poslala na njivu, gde je na senu, prekriven ogrtačem, spavao Voz. Po savetu svekrvinom, Ruta mu je na prstima prišla, podigla ogrtač i tiho legla pored njegovih nogu. Oko ponoci Voz se probudio i veoma se začudio kada je video ženu kako leži. "Ko si?", viknuo je pomalo uplašeno, jer je u mraku nije prepoznao.
"Ja sam Ruta sluškinja tvoja;, raširi krilo svoje na sluškinju svoju, jer si mi osvetnik", odgovori mu devojka drhtavim glasom. Voz je odmah shvatio šta ona želi. Stari zakon ga je obavezivao da se oženi udovicom najbližeg rođaka koja nema dece. Nije imao razloga da odbije tu obavezu, pošto je upoznao Rutu kao čestitu i vrednu ženu. Ali u Vitlejemu je živeo i njen bliži rođak, koji je zbog toga imao na nju pravo prvenstva. Trebalo ga je najpre upitati da li želi da iskoristi to pravo. Želeci da razjasni ovo pitanje, Voz je zamolio desetoricu starijih ljudi da mu budu svedoci i sede s njima kod gradske kapije. Ovaj rođak je bio ratar i svakog dana je odlazio iz grada na svoju njivu. Voz ga zaustavi i postavi do sebe između deset svedoka. Svečanim glasom saopštio mu je da se vratila Nojemina i da njoj po nasleđu pripada deo Elimelehove njive. Treba je isplatiti i zato njiva mora da se proda, a on kao najbliži rođak ima pravo da je prvi kupi. Rođaku zasijaše oči. Kao i svaki zemljoradnik, bio je lakom na zemlju, tako da je bez razmišljanja odgovorio: "Ja cu otkupiti". - "U koji dan uzmeš njivu iz ruke Nojeminine, treba da uzmeš i Rutu Moavku ženu umrloga, da podigneš ime umrlomu u nasledstvu njegovu". Na to se rođak oneraspoloži. Zemlju bi, naravno, rado kupio, ali ne po takvoj ceni. I tako je vec imao mnogobrojnu porodicu, pa kako da se optereti još jednom ženom i novim potomstvom. Raširio je zato sažaljivo ruke i izjavio da se odriče prava u Vozovu korist. U Izrailju je od davnina postojao običaj ozakonjenja takvog čina: čovek koji se odricao udovice svog rođaka i njenog miraza, skidao je sandalu i u prisustvu svedoka uručivao je svome nasledniku. Bez tog simboličnog gesta čin odustajanja nije bio punovažan. Voz je zato pozvao rođaka da mu uruči svoju obucu i pokazujuci je svedocima reče im: "Vi ste svedoci danas da sam otkupio iz ruke Nojeminine što je god bilo Elimelehovo i što je god bilo Heleonovo i Malonovo". Svedoci uglas odgovoriše: "Svedoci smo: da da Gospod da žena koja dolazi u dom tvoj bude kao Rahilja i Lija, koje obe sazidaše dom Izrailjev; bogati se u Efrati, i proslavi ime svoje u

Vitlejemu!" Izgovaranjem te ceremonijalne pravne formule Voz je postao Rutin muž i punopravni vlasnik Elimelehovog nasledstva.
Supružnici su primili u svoj dom staru Nojeminu i živeli veoma srecno. Ubrzo im se rodio sin, kome su dali ime Ovid. Čekala ga je večna slava, jer je to bio otac Jeseja, oca Davidova, najveceg junaka izrailjskog naroda.

EPOHA BORBE l HEROIZMA

Da li je šesta knjiga Staroga zaveta, kako je smatrano stolecima, dnevnik Isusa Navina. Može li se prihvatiti kao verodostojan istorijski izvor? Na oba ova pitanja nauka odgovara odrično.
Na osnovu lingvističkih kriterijuma, nedvosmisleno je utvrđeno da je ona konglomerat nekoliko istorijskih predanja, koja potiču iz različitih vekova i raznih izrailjskih sredina. Pored toga, ti izvori su tokom vremena podlegali postupnim redakcijskim izmenama. Preovladava mišljenje da su u Knjizi Isusa Navina u pitanju dva osnovna dokumenta: saopštenje o osvajanju Hanana, pisano početkom IX veka pre naše ere, i opis podele osvojene zemlje, sastavljen za vreme Solomona. Kratko govoreci, Knjiga Isusa Navina nastala je nekoliko stotina godina posle smrti Isusa Navina.
Namerno smo upotrebili izraz "konglomerat", jer su redaktori Biblije nekritički koristili nasleđene tradicionalne dokumente, ne pokušavajuci da ih sklope u logičnu celinu. Zato su biblijske priče pune ponavljanja i nedoslednosti, koje čitaoca dovode u zabunu.
U okviru naših ograničenih mogucnosti, možemo navesti samo neke, pažnje vrednije primere. Ali čitalac Biblije, više zainteresovan za ovo pitanje, bez teškoca se može uveriti koliko tih nedoslednosti ima. One padaju u oči vec pri prvom čitanju teksta.
Doznajemo, na primer, da su posle razbijanja koalicije južnog Hanana Izrailjci razorili Jerusalim i istrebili njegovo stanovništvo. A vec u sledecem poglavlju, zaboravni redaktori teksta potpuno mirno pripovedaju da Jerusalim nije bio osvojen i da su Jevuseji u njemu živeli još za njihovih vremena. To, uostalom, potvrđuje i slučaj iz života onog Levita, koji je imao nevolje sa ženom. Vracajuci se kuci, prolazio je u sumrak ispod zidina Jerusalima. Tada mu je sluga predložio da tamo prenoce.

Levit mu je na to odgovorio: "Necemo svrtati u tuđ grad, koji nije sinova Izrailjevijeh..." Pri tome treba imati na umu da je cela ta priča nastala pet-šest ili čak i desetak-petnaest godina posle smrti Isusa Navina, navodnog osvajača Jerusalima.

Slično stoji stvar i sa gradom Sihemom. Pred kraj života, Isus Navin je tamo okupio Izrailjce i još jednom ih upozorio da ostanu verni zavetu sa Jehovom.

Ali danas znamo da je Sihem još dugo nakon smrti Isusa Navina ostao u rukama Hananaca. Neki biblisti su pokušali da nađu izlaz iz te teškoce izražavajuci pretpostavku da se čuveni zbor nije održao u samom gradu, vec u njegovoj okolini, gde su se Izrailjci, tobože, vec naselili. Ali ta pretpostavka nije ubedljiva. Pod uticajem narodnog predanja, kompilatori biblijskih tekstova jednostavno su prebacivali u prošlost ono što je bilo za njihovoga života. Sihem je tada bio izrailjski grad, pa se lako moglo stvoriti uverenje da je tako bilo i za Isusa Navina.

Odatle, naravno, nedostaje samo korak do legende da se upravo tamo odigrao taj istorijski skup. Jer Sihem je grad Avramov i predstavlja kult za Jevreje. Pošto se u njemu odigrao poslednji čin Isusa Navina, svečano potvrđivanje sinajskog zaveta, uzdignut je njegov ogromnji religiozni i simbolični značaj, i nekako nastavljena najstarija jevrejska tradicija iz doba praotaca.

Pregršt upadljivih nedoslednosti nalazimo posebno u onom delu Biblije gde se navode izrailjske pobede u Hananu. Jerusalimski car Adonisedek biva ubijen po naređenju Isusa Navina, a kasnije ponovo gine od plemena Judinoga. U prvom slučaju, doduše, nosi ime Adonisedek (Knjiga Isusa Navina, 10, 1), a u drugom Adoni-Vezek (Knjiga o sudijama, 1, 5), ali je nesumnjivo reč o istoj ličnosti.

U prvom delu Knjige o sudijama pleme Judino osvaja i gradove Gazu, Askalon i Akaron. Ali vec u sledecem stihu, iako su navedeni gradovi ležali u primorskoj ravnici, redaktori Biblije saopštavaju da Juda "osvoji goru; ali ne izagna onijeh koji ži-vljahu u dolini, jer imahu gvozdena kola." Oni - to su Filistejci, koji ne samo što tada nisu bili pokoreni, vec su s vremenom i sami podjarmili Izrailjce.

Zbunjeni tim protivrečnostima, pitamo se na kraju koji je od tih gradova osvojio Isus Navin, a koje njegovi potomci i na-slednici, i kojim su Hananskim gradovima Izrailjci zaista zavladali.

Ako se, osim tih sumnji, prisetimo da su u trenutku izrailjske invazije Jerihon i Gaj vec odavno ležali u ruševinama i da je ličnost Isusa Navina veoma problematična, dolazimo do uverenja da šesta knjiga Biblije kao istorijski izvor nije verodostojna.

Savremeni zahtevi tu se opet razilaze s namerama kompilatora Biblije. Njih nije zanimala istorijska istina u današnjem smislu te reci, niti su se opterecivali hronologijom. Pred njima je bila samo jedna ideja vodilja: da na odabranim primerima pokažu kako je osvajanje Hanana bilo ispunjenje Jehovinog obecanja, odnosno da je bilo događaj religioznog karaktera. U težnji da postignu taj cilj, postupali su potpuno proizvoljno sa istorijskim dokumentima: neke su precutkivali, druge su, pak, prerađivali. Tako je šesta knjiga Biblije postala zbirka priča sa religiozno-moralnim tendencijama. Te priče govore da Izrailjci imaju za sve da zahvale Jehovi, koji je bdeo nad njihovim osvajačkim pohodom, i u slučaju potrebe potpomagao ih čudima. Vođa pohoda, Isus Navin, odnosio je pobede samo zato što je bio verni pristalica jehovizma. Pred kraj svoga života učvrstio je "Sinajski zavet" i umro u oreolu svetosti, kao mudri učitelj naroda i nesalomljivi borac za Mojsijevo nasleđe.

Prihvatajuci takvu interpretaciju kao osnovu, redaktori biblijskih tekstova morali su, silom prilika, da predstave osvajanje Hanana kao svršen čin. U njihovoj verziji Hananci su bili sasvim istrebljeni ili podjarmljeni. To je bila potpuna dominacija izabranog naroda, koja ne dozvoljava nikakav kompromis ili milost prema poraženim. Jehova, koji ima karakteristike okrutnog, neumoljivog boga rata, naređuje svojim poklonicima da ne štede čak ni žene, decu i životinje. U skladu s ratnom zakletvom heremu, iz propisa knjige Zakoni ponovljeni, u osvojenim gradovima nije ostavljan kamen na kamenu. Čak je i dragoceni ratni plen pretvaran u prah i pepeo, a onaj ko bi, kao na primer Ahan, prekršio sveto pravo heremu, i prisvojio deo plena, placao je to spaljivanjem na lomači.

Ovom prilikom treba istaci da bi pogrešno bilo ocenjivati ta zbivanja u duhu današnjih moralnih shvatanja. Bilo je to varvarsko doba, važeci ratni običaji dozvoljavali su ubijanje zarobljenika i stanovnika osvojenih utvrđenja, okrutno sakacenje ili ubijanje vladara, prevaru i izdaju. U ta davna vremena takav je bio normalni tok ratova. U tom pogledu Izrailjci su bili pravi sinovi svoga doba i nisu se razlikovali od

ostalih naroda Staroga sveta. Totalne ratove vodili su Vavilonci, Egipcani, Asirci, a kao što znamo po Homeru, i Grci.
Uostalom, uvericemo se docnije da su biblijski hroničari u svom religioznom fanatizmu, silno uvecavali izrailjske okrutnosti. Još je Isus Navin stupio u pregovore sa Gavaonjanima, a iz Knjige o sudijama doznajemo da je zemlja i dalje bila naseljena mravinjakom hananskog stanovništva.
Prema tome, postavlja se pitanje da li je Isus Navin zaista osvojio Hanan. Pošto je Knjiga o sudijama zapravo istorija oslobodilačkih borbi Izrailjaca s hananskim narodima, koji su im s vremena na vreme nametali jaram, odgovor mora biti negativan.
Šta je, u tom slučaju, zaista učinio Isus Navin? To pitanje resila je tek arheologija, početkom našega veka. Prvo senzacionalno otkrice bile su egipatske vaze, na kojima su faraoni ispisivali nazive neprijateljskih ili pobunjenih palestinskih gradova. Za vreme velikih verskih svečanosti razbijanjem tih sudova bacana je kletva. Po shvatanju Egipcana, to nije bio samo simbolični čin, jer se u Egiptu sveto verovalo da uništenje imena naroda, gradova ili lica navodi na njih stvarnu propast.
Ali za bibliste je bilo naročito važno što su se na tim keramičkim krhotinama mogli pročitati nazivi mnogih hananskih gradova, pomenutih u Bibliji, što je predstavljalo prvi dokaz da ona u tom pogledu zaslužuje poverenje.
Razne arheološke ekspedicije pristupile su, prema tome, traženju pomenutih hananskih gradova. Amerikanci su otkrili ruševine grada Vetilja, koji je ležao kilometar i po od Gaja. Kroz nekoliko kulturnih slojeva najzad su doprli do ostataka koji nesumnjivo potiču iz XII veka pre naše ere. Nađeni su tragovi užasnog požara, u ruševinama kuca pepeo je dosezao do visine od jednog metra, a porazbijane statuice svedočile su da je uništenje izvršio strani osvajač. Dublja iskopavanja su pokazala da je Vetilj osnovan u ranom bronzanom dobu, otprilike u vreme kada je Gaj bio razoren. Biblisti iznose pretpostavku da su hroničari jednostavno pomešali grad Gaj sa gradom Vetiljem. Gaj je vec nekoliko stotina godina pre Isusa Navina ležao u ruševinama, i nikada nije bio ponovo izgrađen. A na ruševinama Ve-tilja Izrailjci su podigli svoje kuce.
U tim uslovima lako je moglo nastati mišljenje da su ruševine Gaja

spomenik pohoda Isusa Navina.
Otkopane su, osim toga, i ruševine gradova Lahisa, Eglona, Davira, Hebrona i drugih. Svuda su u sloju iz XII veka pre naše ere nađeni nesumnjivi tragovi nasilja i požara. Godine 1956., ekspedicija jerusalimskog Hebrejskog univerziteta naišla je na ruševine Asora, prestonice nesrecnog cara Javina.
Tvrđava se nalazila severno od Galilejskog jezera i imala je oko cetrdeset hiljada stanovnika. Na osnovu iskopina utvrđeno je da su u XVII veku pre naše ere grad okupirali Hiksosi, osvajači Egipta. Velika zaravan od nasute zemlje i ostaci konjušnjica svedoče da je tamo bila stacionirana jaka posada s bojnim kolima i konjima.
Ali za nas je ovde najvažnije da je i Asor u XII veku pre naše ere bio žrtva velikog požara.
Međutim, nisu pronađeni tragovi požara i pustošenja u gradu Gavaonu, što upravo potvrđuje biblijsku priču. Kao zanimljivost vredi dodati da su otkopavanja potvrdila Bibliju u još jednon pogledu. U Knjizi Isusa Navina (10, 2) doslovno čitamo: "Jer Gavaon bijaše velik grad kao kakav carski grad..." Ruševine su otkrivene u jordanskom selu el-Džib, nekih osam stotina kilometara severozapadno od Jerusalima. Gavaon je zauzimao ogroman prostor i činile su ga brojne ulice, trgovi, hramovi i javne zgrade. O njegovom bogatstvu govore nam bezbrojni predmeti od bronze, pronađeni u grobovima i ruševinama kuca. Utvrđeno je i to da se stanovništvo na veliko bavilo međunarodnom trgovinom, pošto je među krčazima, peharima, činijama, statuetama, noževima, skarabeusima i prstenjem pronađena zapanjujuca količina posuda koje potiču i iz Sirije i sa Kipra. Čime su Gavaonjani trgovali? Sudeci po otkopanim cisternama za ceđenje grožđa i pecinama za čuvanje mladog vina, bili su proizvođači i izvoznici vina. Nađeni su čak i krčazi sa urezanim imenom Gavaona. U njima je slano vino stranim kupcima.
Zahvaljujuci tim arheološkim otkricima postalo je jasno zašto su Gavaonjani kapitulirali pod uslovima koji im baš i nisu služili na čast. Bili su to trgovci, i trgovina im je bila bliža od ratnog zanata, i izgleda da su svoj cilj postigli, mada po cenu političke nezavisnosti.
Dobro očuvane odbrambene zidine, kao i drugi arhitektonski ostaci, govore nam da je Gavaon izbegao sudbinu ostalih hananskih gradova i da je nastavio da napreduje pod hegemonijom Izrailjaca.

Pošto smo vec kod arheologije, vredi na kraju navesti još jedan detalj koji privlači pažnju. Kao što znamo, Isus Navin je sahranjen u Tamnat-Sarahu, na Jefremovoj gori. Septuaginta dodaje zanimljivu informaciju da su mu u grob položeni kameni noževi kojima su u Galgalu obrezani Izrailjci. Godine 1870. u jednoj od podzemnih grobnica, otkrivenih u tom kraju, pronađena je velika količina kamenih noževa. Bilo bi, naravno, greška kada bismo iz te činjenice brzopleto zaključili da je pecina grob Isusa Navina. Ali se ne može isključiti mogucnost da biblijska verzija o obrezivanju ima svoj izvor u drevnim kultnim obredima, koje je vršilo tamo naseljeno hanansko pleme. Pojedini stari narodi primili su taj običaj nezavisno jedan od drugoga. Namece se teza da su za vreme četrdesetogodišnjeg boravka u pustinji Izrailjci tako temeljno zaboravili na obrezivanje koje je naredio Mojsije, da su ga obnovili tek pod uticajem hananskog plemena u Tamnat-Sarahu.

Ali vratimo se na osvajački pohod Isusa Navina. Ako gradove, za koje znamo da su spaljeni u XII veku pre naše ere spojimo na karti linijom, dobicemo pravac njegovog osvajanja. Na taj način, pre svega, možemo zaključiti da, bez obzira na tvrđenje redaktora Biblije, Isus Navin nikako nije zavladao celim Hananom. Kao što kaže Verner Keler, autor knjige Ipak je Sveto pismo u pravu, išao je "linijom najmanjeg otpora." Zaobilazio je jaka utvrđenja, zauzimajuci uglavnom slabo naseljene planinske predele, kao, na primer, obe stenovite obale Jordana.

Nije se odvažio na osvajanje plodnih dolina, koje su gotovo dva naredna stoleca ostala u rukama Hananaca. Između planina Judine i Jefremove zemlje i dalje je stražarila jevusejska tvrđava Jerusalim, a primorski gradovi postali su plen Filistejaca. Nešto severnije, savez gavaonskih gradova sačuvao je svoju nezavisnost. Izrailjska plemena koja su se nastanila u severnom delu zemlje bila su odsečena od svojih sunarodnika na jugu lancem hananskih utvrđenja u dolini Jezrael. Kratko govoreci, doline su sačuvale nadmoc nad planinama. Uzrok takve situacije bilo je znatno bolje naoružanje Hananaca. Oni su raspolagali velikim brojem bojnih kola s odličnom zapregom. U taktičkom nastupu to je bilo munjevito oružje, a za izrailjsku pešadiju zastrašujuce.

Pohod Isusa Navina pre je, dakle, imao karakter postepenog prodiranja

u manje naseljene delove Hanana, sa slabijim tačkama otpora. Legendarni vođa, i pored Jehovine podrške, nije osvajanje doveo do kraja. Posle njegove smrti, pojedina izrailjska plemena morala su voditi teške bitke za opstanak, i više puta su padala pod jaram Hananaca, a u periodima mirnog zajedničkog života, podlegala su uticaju njihove više kulture i religije. O tim dugotrajnim borbama s neprijateljskim starosedelačkim stanovništvom govori nam Knjiga o sudijama.

Treba se čuditi kako je uopšte bila moguca najezda primitivnog, loše naoružanog naroda na zemlju koja je daleko odmakla u razvoju civilizacije, punu utvrđenih gradova i sjajno naoružanih vojnih jedinica. Ali uspeh Izrailjaca postace razumljiv ako uzmemo u obzir političku situaciju u kojoj se nalazio tadašnji svet. Kao spona između Azije i Afrike, Hanan je stalno bio predmet suparništva velikih sila, Mesopotamije i Egipta. Posle proterivanja Hiksosa, tri stoleca je bio egipatska provincija. Faraoni nisu narušili postojece društveno uređenje u toj zemlji. Utvrđenim gradovima upravljali su lokalni vladari, pretežno stranog porekla, dok su se hananske narodne mase, koje su govorile jezikom bliskim hebrejskom, bavile uglavnom zemljoradnjom i bile lišene političkih prava. To je bilo uređenje koje je po mnogo čemu podseca da feudalizam srednjovekovne Evrope.

Te male hananske careve Egipat je tretirao kao vazale. Ostavljao im je izvesnu slobodu, dozvolio im da drže vojne družine i da se naoružavaju bojnim kolima, čak i rado gledao kad su među sobom ratovali. Njihove međusobne intrige i svađe samo su učvršcivali hegemoniju Egipta i povecavali njegov autoritet kao najviše arbitražne instance. Rimsko političko načelo divide et impera, kao što vidimo, vec su primenjivali egipatski faraoni.

Ali u vecim hananskim gradovima bile su stacionirane egipatske posade i stalno boravili namesnici, čiji je osnovni zadatak bio ubiranje poreza. A porezi su bili strahovito teški. Osim toga, poslani poreznici bili su potkupljivi i potkradali su zemlju za svoj račun, da se što brže obogate. Egipatsku vojsku činili su najamnici različitih rasa i narodnosti. Pošto im često nije isplacivana najamnina, a zakidano im je i na hrani, vukli su se po selima i pljačkali gde god se moglo.

Hanansko stanovništvo, gonjeno od vlastodržaca na prisilni rad na izgradnji palata i utvrđenja, pljačkano od soldateske i gotovo svedeno

na ulogu robova, siromašilo je i smanjivalo se. Nekad cvetajuci Hanan doveden je tako skoro do propasti.
Te prilike našle su u izvesnom stepenu odraz u nekim delovima Knjige Isusa Navina i Knjige o sudijama. Potvrđuju ih, osim toga, i tablice sa klinastim pismom pronađene u Tel el-Amarni, kao i arheološke iskopine. Građevine iz tog perioda, pa čak i aristokratske palate, bile su prilično siromašne, a odbrambeni objekti gradova zapušteni. O opštem osiromašenju svedoči i upadljivo mali broj pronađenih luksuznih predmeta. Pod vladavinom malih careva i njihovih egipatskih gospodara, Hanan je postao gluva, zaostala provincija.
Vec smo ranije pisali o tome kako je Ramzes II, posle dugotrajnog rata, sklopio ugovor o prijateljstvu sa mocnom hetitskom državom. Posle njegove smrti, Egipat su napali indoevropski narodi, takozvani "narodi mora". Na svom pohodu preko Grčke i Male Azije, pregazili su hetitsku državu, zavladali obalom Sredozemnog mora i prodrli do delte Nila. Faraon Merne-ptah uspeo je da odbije napad, ali teške borbe su veoma oslabile Egipat. Za vladavine poslednjih faraona XIX dinastije u zemlji je zavladao haos. U to vreme izbila je jedna od mnogih buna ugnjetenih seljaka, zanatlija i robova. Egipat se raspao na nekoliko nezavisnih državica, a o faraonski presto vodila se duga i ogorčena borba.
Vlast nad celom državom preuzela je najzad XX dinastija. Njen drugi faraon, Ramzes III, odbio je novu najezdu "naroda mora", nanevši im strahovit poraz u pomorskoj bici kod Pelusijuma. Ali njegovi naslednici, takozvani Ramzesidi, bili su slabi i nesposobni vladari. Haos je u zemlji postajao sve veci, među sirotinjom je vladala takva beda da su svaki čas izbijali neredi. Glavni krivci za taj haos bili su sveštenici, koji su prisvojili ogroman deo obradive zemlje, i u svom šlepom egoizmu nisu hteli da daju hranu izgladnelom stanovništvu.
Posledica tih događaja bio je potpuni pad autoriteta Egipta. U kojoj meri je u to vreme nipodaštavana egipatska država saznajemo iz papirusa sa izveštajem egipatskog poslanika Ven Amona, koga su sveštenici iz Tebe poslali u Liban po kedrovo drvo za gradnju svete lađe boga Amona Ra. Ven Amon je zaplovio morem ka Biblosu. Uz put je skrenuo u luku Dor, i tamo mu je jedan mornar ukrao sve zlato i srebro koje je prevozio da plati drvo. Pošto se lopov nalazio u gradu, Egipcanin je zatražio njegovo izručenje. Ali lokalni knez je izgleda više

vo-leo da plen zadrži za sebe. Otvoreno se podsmevajuci poslaniku nekada mocne države, pod raznim izgovorima je odugovlačio i Ven Amon je, posle devet dana uzaludnog iščekivanja, kao pokisao morao nastaviti put.

Još vece poniženje doživeo je u Biblosu. Doznavši da je poslanik stigao bez novca, vladar te feničanske luke ne samo da mu nije dao drvo na kredit, vec mu je i konfiskovao lađu i naredio da napusti grad kao nepoželjan stranac. Bez lađe, Ven Amon naravno nije mogao odmah izvršiti to naređenje, a kad je hteo da se udalji drugom lađom, bio je uhapšen.

Posle dugog maltretiranja i pogađanja, najzad je napravljena pogodba: Ven Amon je poslao u Tebu po novac i robu za razmenu, da povrati lađu i nabavi kedrovinu.

Gena koju je vladar Biblosa zatražio, koristeci slabost Egipta, bila je previsoka. Osim zlata i srebra, dobio je znatnu količinu skupocenih egipatskih proizvoda: deset carskih odela od prvoklasnog lana, pet stotina svitaka papirusa, pet stotina volovskih koža, pet stotina kotura kanapa, dvadeset vreca soje i trideset koševa ribe.

Pad egipatske moci išao je uporedo sa političkim haosom u Aziji. Hetitska i mitanska država pale su pod naletom "naroda mora". Vavilonija, kojom je upravljala Kasitska dinastija, bila je oslabljena i ozbiljno ugrožena sve vecom snagom Asirije i Elama. Bilo je to jedno od veoma retkih razdoblja u istoriji Staroga sveta, kad se u Hananu nisu sukobljavale imperijalističke ambicije Azije i Egipta.

Nekadašnji egipatski vazali u Hananu odjednom su se osetili kao nezavisni suvereni. U težnji da povecaju svoje državice, međusobno su vodili žestoke borbe za svaki pedalj zemlje, za svaku među. Zemlja je bila politički razdrobljena i čak u trenucima najvece opasnosti nije mogao biti stvoren zajednički odbrambeni front. Kolika je bila ta razdrobljenost svedoči Knjiga Isusa Navina, u kojoj se govori da je Isus Navin pobio trideset i jednog cara.

U takvim političkim uslovima, uspeh Isusa Navina postaje potpuno razumljiv. Nije se on suočio sa ujedinjenim snagama celoga Hanana, vec je imao posla s pojedinim malim carevima ili s njihovim lokalnim savezima, napravljenim na brzinu u cilju zajedničke odbrane. Izrailjci su ih nadmašivali ne samo ratnim oduševljenjem, vec i brojnošcu.

Slabost Hanana ležala je i u vec pomenutom feudalnom uređenju. Odnosi koje je zatekao Isus Navin, u mnogo čemu podsecaju na period propadanja velike Rimske Imperije. Pritisnute velikim dažbinama, osiromašene mase italskog naroda dočekale su germanske osvajače kao oslobodioce. Oni su donosili društvenu revoluciju i najavu boljih vremena, a u svakom slučaju kraj vladavine skupe i korupcijom razjedene bi-rokratije, koja je za poslednjih cezara narasla do apsurdnih ra-zmera i iscedila sve životne sokove iz društva.

Iz mnogih delova biblijskih priča možemo zaključiti da su u osvajanju Hanana važnu ulogu odigrali savim slični činioci. Hananski narod doveden je do bede neprestanim ratovima svojih vladara. Arheološka iskopavanja pokazala su da su osiromašili čak i privilegovani slojevi. O tome svedoče primitivno građeni odbrambeni zidovi i kuce, a pre svega upadljiv nedostatak luksuznih predmeta, nakita i skupocenije keramike. Uzrok te stagnacije nesumnjivo su bila drakonska poreska opterecenja za pokrivanje ratnih troškova. Plate najamnika i kupovina bojnih kola i konja mnogo su koštale i, na kraju upropastile stanovnike Hanana.

Zamislimo sada prilike u vreme najezde Izrailjaca. Seljaci i zanatlije, desetkovani još za vreme unutrašnjih ratova, nisu imali volju za borbu. Na silu odvedeni u vojsku, borili su se lenjo i rado bežali s bojnog polja. Uostalom, to nije bio njihov rat, vec rat njihovih gospodara, koji su imali šta da izgube.

Izrailjski osvajači su, verovatno, uživali njihovu tihu simpatiju: ne samo da su bili isti prosti ljudi kao i oni, vec su i govorili semitskim jezikom toliko bliskim njihovom da su se lako mogli sporazumevati s njima. Da li je, ipak, hananski narod mogao da gaji simpatije prema osvajačima, koji su, po biblijskoj verziji, vodili surovi i totalni rat, ubijajuci zatvorenike i istrebljujuci civilno stanovništvo? Vec smo ranije rekli da su redaktori Biblije izrailjska zverstva veoma uveličali. Ako pročitamo Knjigu o sudijama, uvericemo se da da su se osvajači brzo sprijateljili sa domorocima sklapanjem mešovitih brakova i da su postali revnosni poklonici njihovih bogova. Čak ni redaktori Biblije nisu to uspeli da zataškaju, objašnjavajuci samo da je Jehova ostavio toliko Hananaca u životu, da bi kaznio Izrailjce za otpadništvo i nepoštovanje Mojsijevih zapovesti.

Sve, dakle, govori u prilog tome da su široke mase hananskog naroda

zaista bile naklonjene osvajačima, i da su se kasnije bez otpora pomirile s njihovom prisutnošcu.
Takvo raspoloženje bilo je, po svemu sudeci, jedan od osnovnih razloga lakog osvajanja Hanana.
Prema Bibliji, nad pobedom Isusa Navina bdeo je sam Jehova, pomažuci Izrailjce čudima. Redaktori teksta očigledno su želeli na ovaj način da naglase natprirodan karakter tog osvajanja. Ali i ovog puta, slično kao i u mnogim ranijim slučajevima, nisu svoju verziju izmislili. Samo su, u skladu sa svojim težnjama, tumačili izvesne događaje, koji su se zaista odigrali za vreme osvajačkog pohoda. U Knjizi Isusa Navina nailazimo na tri čuda i sva tri se mogu objasniti.
Prvo od njih bilo je naglo zaustavljanje vode Jordana. O tome čitamo u trecem poglavlju (stih 16.): "Ustavi se voda što tecijaše ozgo, i stade u jednu gomilu vrlo nadaleko, od grada Adama, koji je kraj Zaretane; a što tecijaše dolje u more kraj polja, more slano, oteče sasvijem; i narod prelazaše prema Jerihonu".
Na trag za objašnjenje toga čuda naveo je bibliste u tekstu pomenuti grad Adam.
Dvadeset i pet kilometara severno od Jerihona na Jordanu se nalazi gaz, koji se i danas zove El-Damijeh. Na istočnoj obali reke uzdiže se brdašce Tel el-Damijeh.
Obe reci nesumnjivo potiču od naziva drevnoga grada Adama, čije su ruševine nedavno otkrivene pod pomenutim brdom.
Jordan teče dubokom klisurom, kroz krečnjačke i glinene urvine. Obe njegove strane često pogađaju zemljotresi vulkanskog porekla. Više puta ogromne stene svaljuju se u korito i čine branu koja zadržava tok vode. Godine 1927. Jordan je na taj način bio pregrađen skoro jedno godišnje doba. Dok su se vode gomilale severno od EI-Damijeha, južni deo reke, od stvorene brane do Mrtvoga mora, postao je toliko plitak da se mogao preci gotovo da se ne pokvase noge.
U svetlu tih činjenica namece se neizbežan zaključak da se prilikom prelaska Jordana neobični događaj zaista odigrao, ali njegov uzročnik nije bio Jehova, vec je u tim krajevima to česta prirodna pojava.
Sada se namece pitanje: zašto redaktori Biblije nijednom rečju ne spominju zemljotres? Mislim da su to učinili svesno i s određenim ciljem. Izrailjci, koji su živeli u brdovitim predelima Jordana, dobro su

znali da zemljotres može da pregradi reku baš kod gradica Adama. Teško bi ih, dakle, bilo uveriti da se to dogodilo nekim čudom. Redaktori Biblije osecali su da njihova teološka interpretacija može izazvati sumnju, i zato su iz opisa izostavili ono što im nije odgovaralo.
Ali uprkos njihovim naporima, narodna tradicija o zemljotresu nije se sasvim ugasila i provlači se kroz druge delove Biblije. Tako, na primer, proročica Devora govori u svojoj nadahnutoj pesmi u slavu pobede: "Gospode! Kad si slazio sa Sira, kad si išao iz polja Edomskoga, zemlja se tresijaše..." (Knjiga o sudijama, 5, 4). A u Psalmu 114, koji kao da se poziva na predanje iz vremena Isusa Navina, nalazimo ovakvu poetsku rečenicu: "Jordan se obrati natrag. Gore skakaše kao ovnovi, brdašca kao jaganjci". Kao što vidimo, nezgodna praznina u opisu redaktora Biblije ispunjena je: Jordan se zaustavio usled zemljotresa i zagrađivanja korita od ogromnih kamenih blokova koji su se odvaljivali od stena kanjona.
Drugo čudo je rušenje zidova Jerihona. Biblisti i u toj legendi pronalaze

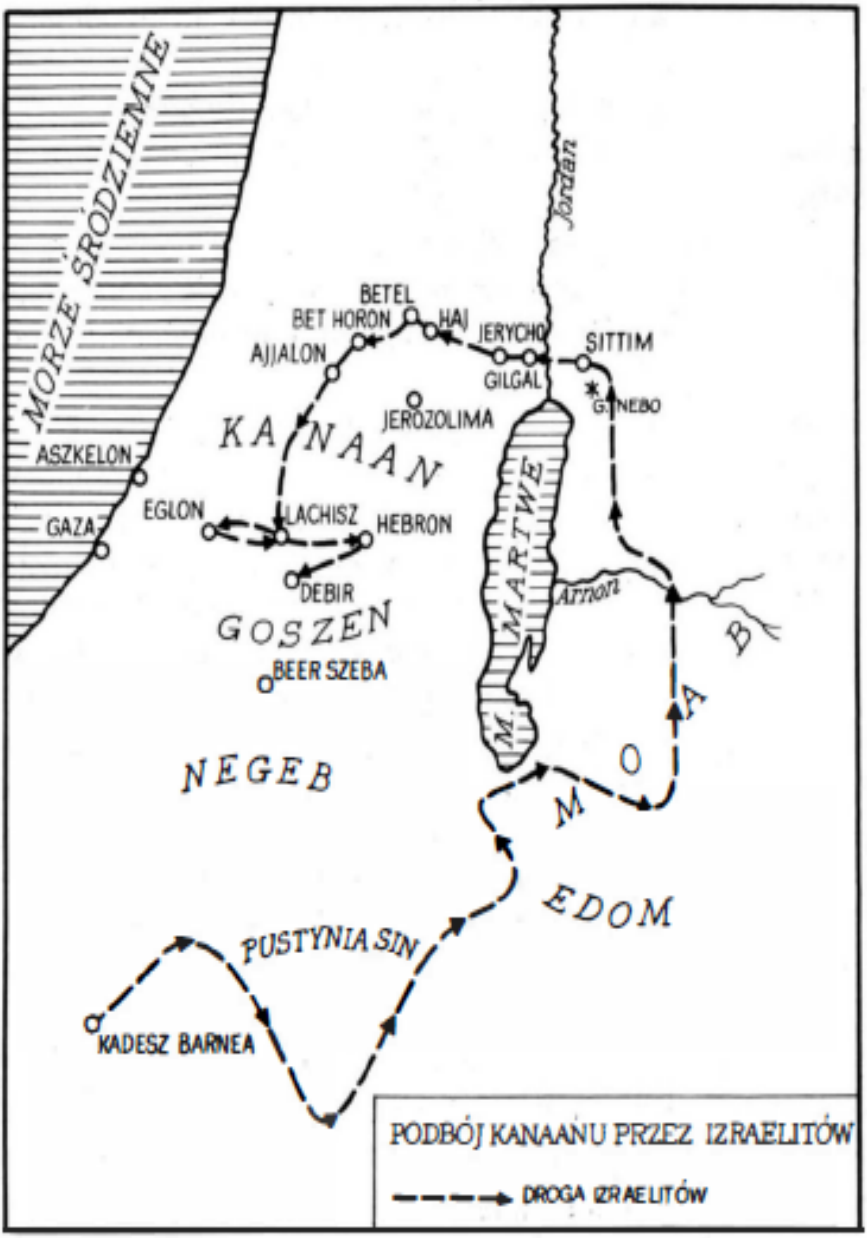

činjenice koje su se zaista dogodile. Ali pre nego što ukratko iznesemo

njihove pretpostavke, moramo se podsetiti na ono što smo vec razmatrali drugom prilikom.
Pronalazači Jerihona, dakle najkompetentniji arheolozi po tom pitanju, odlučno tvrde da je tvrđava razorena sto godina pre najezde Izrailjaca i da, prema tome, biblijski Isus Navin nije mogao biti njen osvajač.
Zato se pretpostavlja da su Jerihon razorila neka druga jevrejska plemena pod vodstvom čoveka, koji je bio imenjak poznijeg, biblijskog Isusa Navina. Te dve ličnosti poistovecene su naknadno, za vreme hegemonije Judeje, koja je težila političkom i duhovnom ujedinjenju hebrejskih plemena severnog i južnog Hanana.
Prisvajanjem junaka severnih plemena, u riznicu istorijskih predanja unesen je, naravno, i ceo skup s njim povezanih priča o njegovim delima, između ostalih i priča o osvajanju Jerihona. Po toj koncepciji, biblijski Isus Navin bio bi dvoslojna tvorevina, sačinjena od elemenata koji potiču iz raznih epoha i različitih jevrejskih središta.
Imajuci u vidu prethodna upozorenja, sada možemo razmotriti šta o čudu u Jerihonu imaju da kažu arheolozi i istoričari.
Pronalazači Jerihona izražavaju mišljenje da se tvrđava verovatno srušila usled zemljotresa i požara. U prilog tome govore počađale gomile kamenja i opeke, ugljenisani komadi drveta i debela naslaga pepela koja pokriva ruševine najvišeg kulturnog sloja. Na sačuvanim delovima odbrambenog zida vide se osim toga duboke pukotine, a krovovi su se, po svemu sudeci, naglo srušili, zatrpavajuci pod sobom predmete svakodnevne upotrebe.
Ali to ne bi bilo u saglasnosti sa Knjigom Isusa Navina, u kojoj se tvrdi da su se odbrambeni zidovi srušili od trubljenja i pokliča osvajača. U želji da usklade rezultate arheologa sa biblijskom verzijom, biblisti su izneli drugu, ubedljiviju hipotezu.
Zahvaljujuci dokumentima s klinastim pismom, poznato nam je da miniranje odbrambenih zidova spada u jednu od najstarijih poznatih opsadnih tehnika u istoriji čovečanstva. Vojnici su se pod okriljem noci potkopavali pod temelje utvrđenja i pod-građivali ih debelim koljem. Zatim su ih potpaljivali, i zidine bi se stropoštale u iskopanu prazninu, šireci paniku među opkoljenima i otvarajuci put ka gradu napadačkoj vojsci.
Može se, dakle, pretpostaviti da je ta efikasna taktika prima|jena i u

Jerihonu.
Za vreme potkopavanja ispod zidina, vođa napadača je bez sumnje hteo da odvrati pažnju opkoljenih i zagluši podzemni tutanj minerskih radova. Zato se poslužio veoma domišljatim lukavstvom priređujuci oko zidina marševe svojih naoružanih odreda uz sviranje truba i bojne pokliče. Tragovi požara nađeni u iskopinama uopšte ne isključuju tu pretpostavku, jer u Knjizi Isusa Navina čitamo da Izrailjci posle osvajanja "...grad spališe ognjem i što bješe u njemu."
Najvecu kontroverziju izazvalo je trece čudo izrailjskog pohoda. Dok je gonio vojsku petorice careva južnoga Hanana, Isus Navin je navodno zaustavio sunce i mesec, da bi joj osujetio bekstvo pod okriljem noci. Čak ni najzagriženiji fideisti nisu se usuđivali tvrditi da je Isus Navin imao takvu moc nad suncem i mesecom. Traženi su najrazličitiji načini za objašnjenja toga čuda, polazeci od pretpostavke da Biblija iznosi istinu i da se, prema tome, opisana prirodna pojava morala zaista dogoditi. Ovde ne možemo izneti sve pretpostavke. Za primer navešcemo samo jednu od njih, koja je u svoje vreme stekla najviše pristalica. Ona se svodi na to da je gusti oblak s gradom prouzrokovao potpunu tamu. Sunce, koje je vec zašlo iza horizonta, u jednom trenutku sinulo je iza oblaka, a odblesak njegovih zraka na vrhovima oblaka izazivao je utisak kao da se naglo razdanilo.
Iznenadnu svetlost odmah su iskoristili Izrailjci da dotuku Hanance. Kasnije je narodna mašta oko toga stvorila legendu kako je Isus Navin načinio čudo zaustavivši sunce i mesec, da sebi omoguci konačnu pobedu.
Ali se naknadno ipak pokazalo da se radi o nesporazumu. Isus Navin kliče u radosnom zanosu:
"Stani sunce nad Gavaonom, i mjesece nad dolinom Elonskom".
I stade sunce i ustavi se mjesec, dokle se ne osveti narod neprijateljima svojim.
Odmah vidimo da obaveštenje o čudu ima izrazit karakter poetske apostrofe. Autor tih stihova hteo je metaforom da istakne koliko je velika bila pobeda Isusa Navina, tako munjevita i potpuna, da su čak sunce i mesec zastali u čudu. Sa sličnim hiperbolama susrecemo se veoma često u starim poemama, između ostalog i kod Homera. Opisano čudo ne treba, dakle, doslovno shvatiti; to je jednostavno stilska figura,

koja na uzvišen i egzaltiran način opeva slavu Isusa Navina.
I poslednje sumnje u tom pogledu raspršila su kasnija lingvistička istraživanja.
Izašlo je na videlo da je taj četvorostih doslovan citat iz Knjige pravednoga koji su u biblijsku priču znatno kasnije uneli biblijski hroničari. Knjiga pravednoga bila je stara zbirka himni i kratkih epskih poema, veoma popularna kod Jevreja. Još jedan citat preuzet iz te antologije otkriven je u Prvoj knjizi Samuilovoj (1,18). Na taj način konačno je raspršena legenda o čudu zaustavljanja sunca.
Knjiga o sudijama predstavlja produžetak Knjige Isusa Navina i manje-više obuhvata razdoblje od 1200. do 1050. godine pre naše ere, odnosno od smrti Isusa Navina do začetaka monarhističkog uređenja koje je uspostavio Samuilo.
Redaktori Biblije, međutim, nisu napisali celovitu istoriju tog razdoblja, nisu povezali činjenice i događaje po hronološkom redosledu. Slično kao i u prethodnim knjigama, želeli su na izabranim primerima da pokažu kakva je sudbina snalazi izrailjska plemena kad se odriču Jehove i služe tuđim bogovima. To je neka vrsta antologije epskih priča koje živo podsecaju na skandinavske sage. One su pune mračnih okrutnosti, ratne huke i zveketa oružja, jare požara i stravičnih događaja, ali u isto vreme i ličnog heroizma, plemenitih poriva i istinskih ljudskih unutrašnjih sukoba. U tim pričama nailazimo na odnekud nam dobro poznate motive. Devora je zapravo izrailjska Jovanka Orleanka, a Jeftajeva kci umire slično kao Ifigenija, koju je žrtvovao Agamemnon. Samson ima mnogo zajedničkih osobina sa Herkulom, a groteskno-košmarni doživljaj Venijaminovih potomaka kao da je prauzor rimske legende o otmici Sabinjanki.
Nagomilavši toliko zverstava, bezakonja i strašnih događaja u jednoj knjizi, redaktori biblijskog teksta kao da su se u jednom trenutku trgli. Naime, antologija tih turobnih saga završava se optimističkim tonom u predivnoj priči o vernoj Ruti, koja je znatno kasnije dodata i potiče iz vremena sudija. Idilični, pun smirujuce tišine prizor žetelaca, koji sedaju za zajednički obed, dobrodušni ratari i žene blage naravi - koliko je to drugačiji svet na pozadini opšte anarhije, neljudskosti i varvarstva. Priča o Ruti kao da je htela da nas podseti da je u doba sudija, uprkos svemu, postojao običan svet poštenih ljudi, koji su u opštem haosu

uspeli da sačuvaju moralnu čistotu, prirodnost i ljudsko dostojanstvo.
l pored toga što su redaktori Biblije prilagođavali istoriju svojim epskim težnjama, Knjiga o sudijama omogucava nam da stvorimo prilično jasnu sliku o političkim prilikama posle smrti Isusa Navina. Doznajemo, pre svega, da ideja o rasnom jedinstvu, koju je Izrailjcima nametnuo Mojsije, a podržao Isus Navin, nije izdržala probu vremena. Prasemitska plemenska organizacija, zasnovana na krvnoj povezanosti, bila je još uvek previše vitalna da bi ustuknula čak i u novim uslovima života na stalnim prebivalištima.
Pojedina plemena imala su svoje vlastite običaje, čak su i govorila donekle različitim narečjima. Posle smrti Isusa Navina kad više nije bilo zajedničkog vođe, ponovo su došle do izražaja stare mržnje, predrasude i separatističke težnje. Toj pojavi pogodovala je i činjenica da se, usled raspada prvobitne zajednice i produbljivanja klasnih razlika, nekadašnje izborno rodovsko starešinstvo pretvorilo u naslednu aristokratiju. Plemenski i rodovski poglavari dodelili su sebi titule kneževa ili "pretpostavljenih", i nadimke "silni" ili "plemeniti". Upravo ti privilegovani slojevi počeli su među sobom da se takmiče i doveli su ne samo do razbijanja izraelskog zajedništva, vec i do bratoubilačkih borbi. Za Izrailjce je to, dakle, bio period političkog haosa i samovla-šca. U Knjizi o sudijama čitamo: "U to vrijeme ne bješe cara u Izrailju: svaki činjaše što mu bijaše drago" (17, 6). Danijel Rops, u knjizi Od Avrama do Hrista, pravilno piše: "Istorija Izrailja u to vreme raspada se na toliko istorija koliko ima plemena".
Raspad izrailjske zajednice na dvanaest zavađenih plemena bio je utoliko opasniji što je Isus Navin samo delimično osvojio Hanan. U samom srcu zemlje nezavisnost su sačuvala snažna hananska plemena, koja su držala utvrđene gradove i najplodnije doline. Izrailjci su se u početku naseljavali po malo nastanjenim planinskim terenima, gde su, kao stočari, vodili po-lunomadski život. Nisu gradili kuce, vec su živeli u šatorima i drvenim kolibama. Samo u retkim slučajevima osvajali su zemlju oružjem, bila je to uglavnom postepena, mirna infiltracija stočara nomada.
Pojedina izrailjska plemena, prepuštena sama sebi, nisu, naravno, mogla da stupaju u borbu s vladarima susednih hananskih državica. Da bi mogla da se nastane u obližnjim oblastima, često su morala priznavati

njihovu hegemoniju i placati im danak. Ta ekonomska i politička zavisnost često se pretvarala u ugnjetavanje, kuluk i ropstvo. U Knjizi Postanje čitamo o plemenu Isaharovom :
"Isahar je magarac jak u kostima... sagnuce ramena svoja da nosi, i placace danak".
Knjiga o sudijama je zapravo zbirka priča o podjarmljenim izrailjskim plemenima, koja su dugi niz godina trpela ropstvo i najzad se dizala u oslobodilačku borbu pod vodstvom svojih narodnih junaka, zvanih sudijama. Biblija naširoko priča o šestorici istaknutih sudija i nabraja šest manje značajnih, o kojima ništa osim imena ne znamo.
Sudije su se na hebrejskom zvale šofetim od glagola šafat - suditi. Ali njihove dužnosti nisu se samo ograničavale na sudske poslove. Bila je to veoma stara semitska titula koja je pripadala najvišim administrativnim činovnicima. U feničkim gradovima svake godine su birani namesnici kolonija, zvani sufetes. Kad se Kartagina odvojila od svoje feničke matice i postala suverena trgovačka sila, na njenom čelu su i dalje bili sufetes, koje je svake godine birala trgovačka plutokratija. Ponekad, za vreme međuvlašca, birani su i u gradovima-državama Fenikije. Tako im je, na primer, u Tiru povereno kormilo države od 563. do 556. godine pre naše ere.
U Bibliji to pitanje izgleda nešto drugačije. Izrailjske sudije tamo uglavnom nastupaju kao hrabre vode ustanaka ili hajduci, a samo uzgredno kao građanski upravnici. Bili su pre vojni diktatori, koji su, zahvaljujuci ličnim vrlinama, sticali veliki autoritet među svojim saplemenicima i u povoljnom trenutku vodili ih u oslobodilačku borbu. Njihova vlast najčešce nije izlazila iz okvira jednog plemena, iako je nekima pošlo za rukom da stvore privremene saveze nekoliko plemena za borbu s hananskim ugnjetačima. Posle sticanja nezavisnosti, sudije su kao narodni junaci vladali do kraja života, ali su, posle njihove smrti, plemena kojima su upravljale u vecini slučajeva ponovo padala pod hananski jaram.
Daleko opasnije od političkog ropstva bila je činjenica što su Izrailjci lako podlegali uticaju hananske kulture i religije, zbog čega im je pretilo odnarođenje. Iz Knjige o sudijama ne može se dovoljno pouzdano zaključiti zašto je bilo tako. Objašnjavajuci tu pojavu sa stanovišta puritanskog jehovizma, redaktori Biblije prikazali su

Hanance kao iskvaren i varvarski narod, koji je slavio sraman i razvratan verski kult. Zbog toga se postavilo pitanje kako se moglo dogoditi da se izrailjska plemena, vaspitana u duhu Mojsijevih moralnih propisa, tako lako uvuku u tu navodno nedostojnu religiju.

Odgovor na to pitanje nije bio moguc, sve dok se naše znanje o Hanancima oslanjalo uglavnom na ono što nam pruža Biblija. Preokret po tom pitanju nastupio je tek zahvaljujuci arheološkim otkricima u Palestini. Na osnovu iskopina utvrđeno je da su Hananci stvorili visoko razvijenu materijalnu kulturu, koja nije mnogo zaostajala za kulturom Egipta, Sirije i Mesopotamije.

Mnogi gradovi bavili su se trgovinom i zanatstvom, ponosili su se velelepnim građevinama i trgovima, održavali su trgovačke i kulturne veze sa drugim državama. Pored zemljoradnje i stočarstva cvetalo je i povrtarstvo. Svuda u zemlji mogli su se videti brižljivo negovani vocnjaci sa urmama, maslinama, smokvama i narovima, po padinama brežuljaka u suncu su se kupali vinogradi, a u dolinama je raslo svakovrsno povrce. Poznato je da su Hananci u Egipat izvozili vino, maslinovo ulje i povrce.

Arheološka nalazišta svedoče i o visokom nivou umetnosti i zanatstva. U ruševinama hananskih gradova pronađene su originalne izvajane statuice bogova i boginja, svetovni potreti, zlatni i srebrni nakit, bareljefi u slonovači, posuđe od fajansa s figuralnim ornamentima i precizno izgravirani predmeti za svakodnevnu upotrebu, kutijice, bočice, bodeži, sekirice, oružje i svakojaka keramika. Faraon Tutmes III saopštava u jednom od sačuvanih zapisa da se njegov ratni plen u Palestini sastojao od mnogo zlatnog i srebrnog posuđa. U Bet šanu otkopana je iz ruševina čuvena kamena skulptura koja predstavlja dva lava kako se bore. Hanan je, osim toga, bio čuven i po divnim tkaninama, bojenim izuzetno cenjenom domacom purpurnom bojom.

Kao što smo ranije istakli, u XII veku pre naše ere hananska kultura nalazila se vec u periodu opadanja. Ali i pored toga, morala je izvršiti izuzetan uticaj na izrailjske nomade, koji su četrdeset godina živeli u primitivnim pustinjskim uslovima. Sa svojim gusto naseljenim gradovima, punim velelepnih građevina i ducana, Hananci su nesumnjivo imponovali tim prostim stočarima. Zato se ne treba čuditi onome što o Izrailjcima govori Biblija: "I ženjahu se kcerima

njihovijem i udavahu kceri svoje za sinove njihove...", jer su takve rodbinske veze verovatno smatrali za društveni uspeh.
Ali za hananske državice koje nisu uspele da se odbrane, invazija Izrailjaca predstavljala je katastrofu. Iskopine iz tog vremena otkrivaju uočljiv pad nivoa zanatstva, a još više građevinarstva. Na ruševinama hananskih gradova osvajači su podizali sirotinjske kuce od poljskog kamena, bez odvoda za kišnicu.
Izrailjska plemena nisu, naravno, mogla u pustinji da steknu iskustvo u građevinarstvu. Osim toga, to im nije dozvoljavalo njihovo patrijarhalno-demokratsko društveno uređenje: velike građevine i odbrambeni sistemi mogli su se tada graditi samo u feudalnim uslovima, primenom koordinisanog prisilnog rada podjarmljenih narodnih masa. Izrailjci su još dugo ostali slobodni pastiri; njihovo plemensko starešinstvo bilo je, doduše, vec nasledno, ali nije imalo tako neograničenu vlast kao što su imali vladari hananskih gradova.
Prodiranje tuđinskih plemena na teritorije koje su naseljavali Hananci moralo je da izazove dubok privredni potres. Hananski gradovi napredovali su uglavnom zahvaljujuci međunarodnoj trgovini. Zato je, čim su osvajači presekli karavanske puteve, nastupio postepeni zastoj u trgovini, i, ono što za tim sledi, opšte smanjenje blagostanja.
Posledice privrednog sloma osecale su još nekoliko ve-kova. Kada je Solomon započeo izgradnju Jerusalimskog hrama, morao je da dovede zanatlije, umetnike i građevinare iz feničkog grada Tira. Tek zahvaljujuci njegovoj preduzimljivosti ponovo je oživela trgovina i gradovi su se izvukli iz bede, a neki od njih, kao Jerusalim, mogli su se na kraju takmičiti i sa gradovima Sirije i Egipta.
Kao što vidimo, arheološka otkrica su na veoma iznenađujuci način osvetlila ulogu koju su u Hananu odigrali izrailjski osvajači. Ali bez odgovora je ostalo pitanje zašto ih je tako lako privukla hananska religija, o kojoj su se redaktori Biblije uvek izražavali recima punim gnušanja i osude.
Tek godine 1928, kad su u severnoj Siriji otkrivene ruševine feničkog grada Ugarita, nastupio je i u tom pogledu odlučujuci preokret. U njima je pronađeno nekoliko stotina tablica s klinastim pismom, sa dokumentima, između ostalog, i na ugaritskom jeziku. Pošto su dešifrovane, ispostavilo se da su to uglavnom religiozni tekstovi:

himne, molitve i mitološke poeme.
Te tablice su otkrice od velikog naučnog značaja, jer se na osnovu njih najzad moglo otrgnuti od pristrasne biblijske verzije i rekonstruisati hanansku religiju onakvu kakva je zaista bila.
Ali, šta je feničanska religija imala zajedničko sa Hanancima? Utvrđeno je, pre svega, da su Fenikija i Hanan predstavljali jedinstven kulturni, religijski i etnički prostor. Hananski narodi pretežno su govorili feničkim jezikom ili njemu veoma srodnim narečjima. Osim toga, verovali su u iste bogove kao i stanovnici Tira, Biblosa ili Ugarita. Dakle, sve što je pročitano na tablicama s klinastim pismom, moralo se odnositi i na kult koji se slavio u Hananu.
Feničani, semitski narod moreplovaca, trgovaca i putnika, još u trecem milenijumu pre naše ere nastanio se na obali Sirije. Njihovi lučki gradovi, Tir, Biblos i Sidon, bavili su se pomorskom trgovinom. Feničke lađe stizali su do severozapadnih obala Afrike i do Engleske, a izgleda da su oplovili i afrički kontinent. Od kolonija koje su fenički trgovci osnovali duž obale Sredozemnog mora, proslavila se Kartagina, koja se odvojila od svoje matične države i kao suverena pomorska sila borila se na život ili smrt sa Rimskom imperijom.
Tokom svoje duge istorije, Feničani su dostigli veoma visok stepen kulturnog razvoja. Bez obzira na mesopotamske i egipatske uticaje, to je bila originalna kultura. U feničkim gradovima cvetali su arhitektura, zanatstvo i umetnost. Putem trgovačke razmene, proizvodi umetničkog zanatstva dopirali su do svih kutaka tadašnjeg sveta. Ali najvece dostignuce Feničana bio je pronalazak pisma zasnovanog na alfabetskom sistemu.
Arheološke iskopine u Ugaritu pokazale su da religija staroga Hanana nije bila tako gadna, kao što su se trudili da nas ubede redaktori Biblije. Svet bogova, koji nam se u tim dokumentima otkriva, bogat je i slikovit, pun poezije i dramatičnih sukoba. Bogovi i boginje, koji se u njima pojavljuju, razdirani su svim strastima običnog smrtnika, vole, mrze, bore se međusobno, pate i umiru.
Nije to, naravno, religija koja propoveda visoka moralna načela. Kao i svi vidovi drevnog politeizma, izražavala je naivne predstave čoveka o tajanstvenom smislu vasione i dramu ljudskog života s njegovim ličnim i društvenim sukobima.

Fenički religiozni epovi ponekad živo podsecaju na Homera. Evo fragmenta koji opeva Bala:
Podiže pehar čarobnog napitka,
Ustade, radosno kliknu i zapeva,
Prateci se na cimbalu, pevaše divnim glasom,
Pope se zatim na vrh gore Zapon,
Vide kcer svoju Padriju, boginju svetla,
i kcer Taliju, boginju kiše...
Najviše feničko božanstvo bio je El. To je bio krvožedan bog, kao opsednut besom uništenja, a u isto vreme dobar i milostiv. Ali najvecu slavu uživao je, kao što znamo, Bal, bog žetve, kiše i plodnosti stoke. Njegova žena bila je boginja ljubavi i plodnosti Astarta, jedna od najpopularnijih boginja Staroga sveta, slavljena u Hananu i pod imenom Ašera.
Bal je bio bog sumersko-akadskog porekla. Kod naroda Istoka javlja se pod različitim imenima. Feničani ga zovu i Tamuz ili Ešmun, u Egiptu ga srecemo kao Ozirisa, a Grci ga slave kao mladog Adonisa.
Kao što proizlazi iz Knjige proroka Jezekilja, kult Tamuza postojao je još godine 590. pree naše ere u dvorištu Jerusalimskog hrama. Tamo doslovno čitamo:
"I odvede me na vrata doma Gospodnjega koja su sa sjevera; i gle, žene sjeđahu i plakahu za Tamuzom."
O popularnosti toga boga svedoči najviše to što je njegovo ime veoma često činilo glavni sastavni deo feničkih, izrailjskih i kartaginskih imena. Jedan od sudija dobio je nadimak Jeroval, sin kralja Saula nosio je ime Esval, a najveci junaci Kartagine bili su Hazdrubal i Hanibal.
U Tiru su Bala simbolizovala dva stuba, zlatni i srebrni. Narodna mašta docnije ih je prenela daleko na zapad, u Gibraltarski moreuz, a Grci su ih uneli u svoje legende kao "Herkulove stubove".
Za kult Bala bile su vezane veličanstvene svečanosti i verske povorke, koje na dramatičan način prikazuju mitsku sudbinu ovoga boga. Početkom jeseni bog smrti Mot odvlačio je Bala u podzemlje, što je prouzrokovalo zamiranje prirode i dolazak zimskog doba. Hananski narod je oplakivao umrlog boga, izražavajuci očajanje razdiranjem odece, sakacenjem tela i tužbalicama. Ali u prolece je boginja plodnosti Astarta vodila pobedničku borbu s Motom i izvodila svoga muža na

zemlju. Tada su ratari u čast vaskrslog boga plodnosti priređivali vesele povorke pevajuci himne i plešuci uz pratnju tamburina.
Mit o smrti i vaskrsenju boga žetve igrao je veliku ne samo kod Feničana i Hananaca. Setimo se, na primer, egipatskog kulta Ozirisa i boginje Iziđe, grčkih misterija vezanih za bogirau Demetru i njenu kcer Persefonu, frigijske boginje Kibele i njenog mladog muža Atisa, kao i mističnih obreda u čast Afrodite i Adonisa u helenističkoj epohi.
Zanimljiv opis ovog poslednjeg kulta daje nam u svojim secanjima grčki pisac Lukijan Samosacanin (II vek naše ere): "Posetio sam veliki Afroditin hram u Biblosu u kome su vršeni obredi u slavu Adonisa. U spomen na njegove patnje ljudi se udaraju u grudi, jadikuju i vrše razne ritualne činove, a po celoj zemlji se razleže kuknjava. Posle plakanja i tužaljki priređuju Adonisu pogreb, kao da je umro. A sutradan bacaju pesak u vazduh i briju glave slično kao i Egipcani kad umire Apis. A žene koje nece da im se obrije glava placaju ovakvu kaznu: jednoga dana vrše blud s tuđim muškarcima, a nagradu za to žrtvuju Afroditi".
Pored Bala najvecu slavu u Hananu uživala je boginja plodnosti Astarta. Bila je to tipična "boginja-majka", koja se pojavljuje i u mnogim drugim religioznim kultovima. U Bibliji nosi ime Astarota i oštro je žigosana, pošto je u njenom kultu naglasak stavljan na seksualizam kao glavni aspekt života, što je našlo izraz u sakralnom bludu. Hramovi su vršili ulogu javnih kuca u kojima su se "posveceni" - i muškarci i žene - bavili prostitucijom. Darovi za njihovu službu išli su u kasu hrama, kao žrtva za boginju. Taj ritual bio je, u suštini, naivna manifestacija osecanja prostog naroda, koji je čulnost smatrao sa nešto sasvim normalno u svom životu i zato u tome nije video ništa nemoralno. Kult Astarte nije, dakle, svedočio o razvratu i razuzdanosti hananskog naroda, kako ga u Bibliji predstavljaju stroge pristalice jehovizma.
U plejadi feničko-hananskih bogova bio je, ipak, jedan bog koji je opravdano mogao da izazove zgražanje. Poznat nam je pod imenom Moloh. To je iskvarena semitska reč meleh, što jednostavno znači "car". U Uru sumerskom nazivan je Malkum, kod Amonaca Milkom, u Siriji i Vavilonu Malik, a u Tiru i Kartagini Melek-Kart, što znači "car grada".
Mračna strana njegovog kulta bilo je to što su njegovi poklonici prinosili na žrtvu ljude, a naročito novorođenčad. Po tim jezivim

obredima naročito je bila poznata Kartagina. Arheološka istraživanja pokazala su da su u Hananu novorođenčad prinošena na žrtvu još dugo pošto su ga osvojili Izrailjci. U Gezeru je nađeno čitavo groblje novorođenčadi. Na kostima su nađeni jasni tragovi vatre. Male žrtve stavljane su zatim u cupove s glavom nadole i pokopavane u zemlju.
Hananska religija bila je tesno povezana sa rasporedom radova zemljoradničkog stanovništva i težila je da objasni tajnu ritmičnog rađanja i umiranja prirode.
To je upravo i bio razlog zašto su Izrailjci tako lako podlegli njenoj čari. Prelazeci sa nomadskog načina života na obrađivanje zemlje, morali su da se uče zemljoradnji od Hananaca. Od njih su saznali i to da treba slaviti mesne bogove, da bi se obezbedila dobra žetva.
Izrailjski zemljoradnik duboko je osecao potrebu da se osloni na razumljive i blagonaklone bogove, od kojih je s pove-renjem mogao tražiti ohrabrenje u svakodnevnim životnim brigama. Slikovit i pun sjajnih prizora, ritual vezan za kult Bala i Astarte, snažno je delovao na njegovu maštu i više odgovarao njegovoj primitivnoj prirodi od puritanske Mojsijeve religije.
Ti ekonomski i psihološki motivi, koji leže u osnovi otpadništva, doveli su do toga da jehovisti zapravo nikada nisu uspeli da iskorene "idolopoklonstvo". U Knjizi o sudijama (10, 6) čitamo da Izrailjci "služiše Valima i Astarotama, i bogovima Sirskim, i bogovima Sidonskim, i bogovima Moavskim, i bogovima sinova Amonovijeh i bogovima Filistejskim; i ostaviše Gospoda i ne služiše mu".
Dokle god je izrailjski ratar obrađivao zemlju, dotle niti je hteo, niti je mogao da se odrekne kulta hananskih bogova. Povremeno je davao Jehovi ono što mu je pripadalo, ali istinski bliski bili su mu zemljoradnički bogovi, koji su od nezapamcenih vremena vladali u Hananu. U Knjizi proroka Osije (2, 5-8), koja potiče iz VIII veka pre naše ere, nalazi se jedan fragment koji sjajno objašnjava te praktične motive: "...sramoti se roditeljka njihova; jer govori: ici cu za milosnicima svojim koje mi daju hljeb moj i vodu moju, vunu moju i lan moj, ulje moje i pice moje... Jer ona ne zna da sam joj ja davao žito i vino i ulje, i umnožavao joj srebro i zlato, od kojega načiniše Vala".
Taj fragment svedoči kako se među Izrailjcima duboko ukorenio kult hananskih bogova. Iz Biblije proizlazi da je postojao tokom nekoliko

vekova jevrejske istorije i da je preživeo čak i propast Jerusalima godine 571. p.n.e.
U Knjizi o sudijama čitamo da je Joas, otac junaka Gedeona, imao kod sebe žrtvenik Bala. Kada ga je Gedeon uništio i na tom mestu postavio Jehovin oltar, Izrailjci su se toliko rasrdili da su zahtevali njegovu smrt. Ali je i sam Gedeon posle pobede nad neprijateljem naredio da se izlije zlatni efod, odnosno neki hananski kultni predmet. Iz te iste knjige doznajemo da su stanovnici Sihema za finansiranje Avimelehovog prevrata uzeli sedamdeset sikala zlata iz kase Balovog hrama.
U Mispi su otkopane na maloj razdaljini ruševine dva hrama, Balovog i Jehovinog, koji potiču iz IX veka pre naše ere. Ali začuđujuce je bilo to što je u ruševinama oba hrama pronađeno mnoštvo statueta boginje Astarte. Arheolozi su posumnjali da su Sihemljani načinili od nje Jehovinu suprugu. Nije to tako neverovatna pretpostavka kao što može na prvi pogled da izgleda. Da je sinkretizam takve vrste kod Izrailjaca bio moguc, imamo dokaz u kasnijoj epohi.
Posle propasti Jerusalima, jedna grupa judejskih izbeglica nastanila se na egipatskom ostrvu Elefantini, koje leži iznad prve katarakte Nila, kod Asuana.
Tamo su sagradili zajednički hram za Jehovu i njegovu ženu Astartu, koja je nosila hanansko ime Anat-Jahu.
Možda je i u Silomu, tadašnjoj prestonici jehovizma, za vladavine prvosveštenika Ilija, postojao kult Astarte. Jer u Prvoj knjizi Samuilovoj (2, 22) čitamo: "A Ilije bijaše vrlo star, i ču sve što činjahu sinovi njegovi svemu Izrailju, i kako spavahu sa ženama koje dolažahu gomilama na vrata šatora od sastanka". Kao što možemo da zaključimo iz Knjige proroka Isaije (8,3), ovaj prorok je otišao u Jerusalim u jedan od hananskih hramova, da dobije dete sa sveštenicom boginje Astarte.
Za vladavine cara Solomona, u Jerusalimskom hramu pored Jehove sjavljeni su i Bal i Astarta, kojima su postavljeni posebni oltari. Čak i posle preporoda jehovizma, za vladavine Josijine i nakon njegove smrti, godine 609. pre nove ere, nije bilo moguce da se uništi kult hananskih bogova. To je, na svoje zaprepašcenje, utvrdio prorok Jeremija, kada je stigao u Jerusalim, koji su opustošili Egipcani i Vavilonci. Po ulicama je sretao decu koja skupljaju gorivo da im očevi raspale vatru u čast "boginje neba", dok su žene pekle svete kolačice sa utisnutim

Astartinim likom. Na prigovore proroka, ljudi su odgovaraj da moraju prinositi žrtve boginji, da im ne bi uskratila hranu. Žalili su se da ih pogađaju sve same nesrece od kada je Josija pokušao da uništi kult Astarte: Jerusalim su opustošili Haldejci, deo stanovništva odveden je u Mesopotamiju, a deo se morao skloniti u Egipat. Utučeni Judejci nisu ni najmanje poverovali u Jeremijino objašnjenje da su sve te katastrofe i nevolje kazna za izdaju Jehove.

Hananska religija morala je uticati na biblijsku literaturu. Tako su, na primer, u Psalmu 29. jasno vide tragovi stare ugaritske himne. Na to ukazuju upadljive sličnosti u idejama, nazivi navedenih sirijskih gradova i elementi iz ugaritskog jezika. Stihovi od 12 do 15, u petnaestoj glavi Knjige proroka Isaije, doslovni su citati mitološke poeme pronađene u Ugaritu. Poznato nam je i da su neke biblijske izreke pisane po uzoru na ha-nanske. Neki istraživači došli su do uverenja da je Pjesma nad pjesmama zbirka liturgijskih tekstova, pevanih u čast boga Tamuza.

Prema tome, možemo s pravom upitati: kojim čudom je u takvim uslovima Mojsijeva religija uspela da se održi? Treba, pre svega, imati na umu da se Izrailjci, slaveci hananske bogove, zapravo nikad nisu odrekli svoga plemenskog boga. U mnogim mestima stajali su, jedan pored drugog, hramovi Jehove i Bala. Neki carevi, na primer, Solomon i Ahav, podigli su hram hananskim bogovima, što im nije smetalo da i dalje ostanu Jehovini poklonici. Bio je to, dakle, sasvim izrazit politeizam, u kojem je Jehova, u zavisnosti od prilika, zauzimao manje ili više značajno mesto u plejadi drugih bogova.

U to vreme velikog nereda postojali su bez sumnje i krugovi nepokolebljivih Jehovinih pristalica, koji se nisu prepustili opštem talasu otpadništva, pa su s vremena na vreme čak i ustajali u odbranu svoje religije. Kada je žena kralja Ahava, Jezavelja, progonila proroke jehovizma, carski sluga Avdija "uze... sto proroka, i sakri ih, po pedeset u jednu pecinu, i hrani ih hljebom i vodom" (Prva knjiga o carevima, 18, 4).

Osim sveštenika i Levita, održanju stare Mojsijeve vere doprinela su u izvesnoj meri i bratstva pobožnih ljudi koji su se zavetovali Jehovi. Vec znamo za nazireje, pošto je njima pripadao i Samson. Nazireji nisu pili vino, nisu se brijali, nisu jeli ritualno nečista jela i nisu smeli dodirivati

mrtvace.
Mnogo zanimljivije je rehavitsko bratstvo. To su bili potomci Rehavljevog sina Jonadava, koji je za vladavine cara Ahava napadao Balove poklonike. Rehaviti nisu pili vino, nisu se bavili zemljoradnjom ni sadili vinograde, živeli su u šatorima primitivnim pastirskim životom, suprotstavljajuci se na taj način urbanorrniživotu Hananaca i lošim društvenim i verskim posledi-cama koje iz njega proističu. Težnja za očuvanjem pastirskog načina života iz Mojsijevih vremena bila je, naravno, nerealni anahronizam i zato rehavitsko bratstvo nikad nije uspelo da se raširi među Izrailjcima.
Docnije, za vladavine judejskog cara Ohozije (640-609. g. p.n.e.), jerusalimski sveštenici prešli su u odlučujuci napad protiv otpadništva. Bilo im je, pre svega, stalo da uspostave teokratske društveno uređenje i da preuzmu stvarnu vlast u ime Jehove. U osnovi su ih, dakle, vodili politički ciljevi. U verskim zapovestima naglasak su stavljali na spoljašnje vidove kulta, na poštovanje obreda i rituala.
Tek pod uticajem moralnog učenja proroka, Izrailjci su postepeno produbljivali svoju religiju, dok je na kraju nisu uzdigli na nivo čistog, etičkog monoteizma.
U njihovim verovanjima Jehova postaje jedini, univerzalni bog vasione. Jevrejski monoteizam je, prema tome, konačni i prilično kasni rezultat mukotrpnog s istorijskog puta kroz vekove lutanja, patnje i političkih katastrofa.
Za vreme sudija, Izrailj je prolazio kroz period građanskih ratova i slabljenja verskih veza. Potresnu sliku tih unutrašnjih prilika daju nam naročito tri priče: pokolj plemena Jefremovog na gazu Jordana, istrebljenje skoro celog plemena Venijaminovog i krvavi Avimelehov prevrat.
Poslednja priča zaslužuje posebnu pažnju, s obzirom na to da nam pruža dodatne informacije o klasnoj strukturi izrailj-skog društva i političkim strujama, koje predstavljaju nagoveštaj kasnijeg monarhističkog uređenja.
U Knjizi o sudijama (8, 22) čitamo: "Potom rekoše Izrailjci Gedeonu: budi nam gospodar ti i sin tvoj i sin sina tvojega, jer si nas izbavio iz ruke Madijanske".
Ali Gedeon ne prihvata ponuđenu carsku krunu, iako je praktično

postao nasledni vladar. U svojoj prestonici vladao je kao tipični istočnjački despot, držeci veliki harem naložnica, s kojima je imao sedamdeset sinova.
Zašto, onda, nije hteo i formalno da primi carsku titulu? Nema nikakve sumnje da je tada među Izrailjcima postojala izvesna grupa ljudi koja je u monarhističkom uređenju videla jedini izlaz iz anarhije i spas od propasti. Samo je centralizovana vlast mogla da dovede do ujedinjenja izrailjskih plemena u zajednički front protiv rastuce opasnosti od neprijateljskih hananskih naroda. Ali je očigledno da su monarhisti bili u manjini. Široke narodne mase bojale su se despotizma i grčevito se držale plemenske podvojenosti. Gedeon je sigurno imao u vidu ta raspoloženja i zato je odbio krunu. Uostalom, mogao je to sebi da dopusti, jer je, zahvaljujuci svom ličnom autoritetu, i tako imao neograničenu vlast nad podređenim plemenima.
Slučaj Avimeleha pokazuje nam koliko je snažna bila opozicija protiv monarhističke ideje i u kojim društvenim slojevima se ona najviše uvrežila.
Avimeleh zapravo i nije bio car, vec uzurpator, koji je osvojio vlast zahvaljujuci pomoci svoje rodbine u Sihemu. Sredstvima koja je od njih dobio, zavrbovao je najamnike, pobio bracu po ocu i nečuveno krvavo vladao.
Ali na prestolu se održao samo tri godine. Poziv na ustanak dao je isti taj grad, Sihem, koji mu je mnogo pomogao da izvrši prevrat. Zašto baš njegov rodni grad? Ako pažljivo pročitamo odgovarajuce biblijske stihove, dobicemo neočekivano jasan odgovor.
U Knjizi o sudijama (9, 6) čitamo sledece: "Tada se skupiše svi Sihemljani i sav dom Milov, i otidoše i postaviše Avimeleha carem kod hrasta koji stoji u Sihemu".
Dom Milov nije bio poseban grad, vec aristokratska četvrt, koja donekle odgovara grčkom akropolju. Arheolozi su otkrili takve delove grada ne samo u Sihemu, vec i u Jerusalimu, i drugim palestinskim gradovima. To je najčešce bio nasip od zemlje i kamenja, opasan odbrambenin zidom, iza koga su se nalazile palate dostojanstvenika i aristokratskih rodova.
Nađeno je, dakle, rešenje zagonetke. Doznajemo, pre svega, koliko je izrailjsko društvo vec tada bilo klasno raslojeno. Iz te informacije

neosporno proističe da su monarhisti pretežno bili predstavnici privilegovanih slojeva i da su baš oni izdigli na presto Avimeleha. Sve sumnje po tom pitanju otklanjaju stihovi 23. i 24. prethodno pomenutog poglavlja. Oni nas obaveštava-ju da "... Sihemljani iznevjeriše Avimeleha, da bi se osvetila nepravda učinjena na sedamdeset sinova Jerovalovijeh, i krv njihova da bi došla na Avimeleha brata njihova, koji ih ubi, i na Sihemljane, koji ukrijepiše ruku njegovu da ubije bracu svoju". Jednom rečju, pobuna grada Sihema bila je narodni ustanak ne samo protiv uzurpatora, vec i protiv vlastitih velikaša. Imala je, dakle, izrazit karakter društvene revolucije. Iz njenog toka možemo da zaključimo da se narod borio neobično žestoko i s prezirom prema smrti. O masovnosti i narodnom karakteru ustanka govori nam i činjenica da su u borbi učešce uzele čak i žene. Avimeleha je smrtno ranila žena, koja je na njega bacila kamen sa vrha opsednute kule.

Posle Avimelehovog pada protecice još dosta vremena dok se izrailjska plemena odluče na izbor zajedničkog cara. I to tek pred rastucom opasnošcu od Filistejaca. Ali čak i tada, kao što se može zaključiti iz povesti Samuilove, opozicija protiv monarhije bila je i dalje jaka i aktivna, lako je Knjiga o sudijama u svom današnjem redakcionom obliku relativno kasna tvorevina, u tekstu imamo više dokaza da su joj kao osnova često služili stari dokumenti i istorijska predanja.

Kao primer može da nam posluži priča o Devori, izrailjskoj proročici i pesnikinji. U njoj su spojena dva posebna, a po sadržaju čak i protivrečna izvorna dokumenta: priča u prozi, i pobednička himna junakinje. U prozi je protivnik Izrailja asorski car Javin, dok je Sisara samo njegov vrhovni komandant. U poemi, pak, Javin se uopšte ne pominje, a Sisara se javlja kao suvereni vladar. Suštinska razlika pojavljuje se i u priči o Sisarinoj smrti: u proznom delu umoren je strašnom smrcu za vreme sna, a u poemi je ubijen s leda dok je pio mleko.

Lingvističkom analizom utvrđeno je da je ova turobna pobednička himna, puna zveketa oružja, ipak završena divnim ljudskim akcentom u opisu straha Sisarine majke, jedna od najstarijih zaostavština jevrejske litereature. Čak se pretpostavlja da je nastala u vreme opisanih događaja i da zato predstavlja autentičnu sliku Izrailjaca u najranijem razdoblju njihovog naseljavanja u Palestini.

Drevni tragovi kriju se i u priči o Jeftajevoj tragediji. Ne može biti sumnje da je žrtvovanje kceri na Jehovinom oltaru bio običaj koji vodi poreklo iz najdrevnijih epoha ljudske istorije.

Neki istraživači, zbunjeni činjenicom da je jedan od biblijskih junaka počinio takvo varvarstvo, izneli su pretpostavku da Jeftajeva kci u stvari nije bila lišena života, vec da je posvecena za svештenicu u jednom od, brojnih u to vreme, ilegalnih Jehovinih svetilišta. Po njima je i pogrebna povorka Izrailjki, koje oplakuju smrt devojke, zapravo obred u slavu boginje plodnosti Astarte, pozajmljen od Hananaca.

Ali jevrejsko predanje nikada nije tumačilo Jeftajevu žrtvu u simboličnom smislu. Jevrejski istoričar Josif Flavije (I vek n. e.), kao i vavilonski Talmud (VI vek n.e.) uzimali su Jeftajevu žrtvu doslovno, kao istorijski istinitu činjenicu, lako Biblija oštro osuđuje žrtvovanje ljudi kao strašan zločin, Jeftajev postupak nije bio usamljen. Tako je, na primer, prorok Samuilo na komade isekao cara Agaga pred Jehovinim oltarom, a David je obesio sedam Saulovih sinova da odvrati od zemlje glad. Bio bi bez sumnje anahronizam kada bismo na te činjenice primenili današnja moralna merila ili etičke norme proroka iz doba kristalizo-vanog monoteizma. Naime, ne smemo nikada da zaboravimo o kakvoj arhaičnoj epohi se tu radi. To je bio XII, XI ili X vek pre naše ere, vek Ifigenije i Klitemnestre, trojanskog rata i njegovog učesnika kritskog kralja Idomeja, koji je Posejdonu prineo na žrtvu sina u zahvalnost sa spasenje iz morske bure. Tadašnja jevrejska plemena u duhovnom razvoju nisu se nalazila ni više, ni niže od drugih naroda svoje epohe, između ostalog ni od Doraca i Ahajaca.

Veoma zanimljiv primer spajanja starijih i novijih motiva u jednu narativnu celinu je priča o vernoj Ruti. Brojni arhaizmi u tekstu govore u prilog toga da je predanje nastalo veoma kasno, ve-rovatno nakon povratka iz vavilonskog ropstva. Neki biblisti su došli do uverenja da je ona neka vrsta političkog pamfleta, u kome se uz pomoc alegorije izražava protest protiv drakonskih Jezdrinih i Nemijinih mera, koji ne samo što nisu priznavali mešovite brakove, vec su iz Jerusalima čak i proterivali strankinje kojima su se Jevreji ženili.

Autor priče hteo je da podseti judejske fanatike da je Ruta, prababa najveceg izrailjskog cara Davida, bila Moavka i da su, dakle, mešoviti brakovi nepravedno osuđivani.

Ukoliko je zaista bilo tako, onda je autor morao da iskoristi daleko stariju priču na tu ili sličnu temu, jer su običaji koje je opisao vec izašli ili izlazili iz upotrebe u poslevavilonskoj epohi.
Pravo na sakupljanje preostalog klasja na strnjištu bila je prastara privilegija siromaha, udovica, siročadi i putnika, zagarantovana Mojsijevim propisima. Ali u vreme izvršene urbanizacije izrailjskog društva i učvršcavanja klasnih razlika, ovaj stari običaj retko je poštovan. Neki proroci, a posebno Amos, Isaije i Mihej, osuđivali su bogataše zbog izrabljivanja sirotinje. "Čujte ovo, koji proždirete uboge i satirete siromahe u zemlji...!", viče Amos. Idilični društveni odnosi prikazani u predanju, gde zemljoposednici žive u patrijarhalnoj slozi sa svojim slugama, i prema siromašnima su milosrdni, vec tada su bili prošlost.
Drugi običaj bio je još stariji. Reč je o običajnom pravu, takozvanom leviratu, iz oblasti bračnog prava. Ono je propisivalo da se udovicom koja nije imala dece morao oženiti brat umrlog muža. U slučaju odbijanja, udovica je čak mogla sudskim putem da ostvaruje svoje pravo. Ruta se udala za Voza po leviratu, koji se održao do I veka pre naše ere.
Ali u poslevavilonskoj epohi više nije postojao, vezan za levirat, običaj davanja obuce u znak odricanja od prava na udovicu najbližeg rođaka. Taj vec davno nestali formalni gest sa pravnim posledicama imao je smisla samo dok su ljudi bili nepismeni i još nisu sačinjavali pravna akta. Uostalom, u svom najstarijem obliku, taj običaj je bio veoma drastičan. Ukoliko bi rođak odbio da ispuni svoju obavezu, udovica mu je skidala cipelu, pljuvala mu u lice i na taj način stavljala ga pred društvom na stub srama.
Pokrecuci najzanimljivije aspekte Knjige o sudijama, namerno smo za sam kraj ostavili razmatranje Samsonovog lika, s obzirom na to da je priča o njemu neka vrsta uvoda u povest Samuila, Saula i Davida.
Samson je bez sumnje legendarna ličnost. Po nekim detaljima podseca na sumerskog junaka Gilgameša i grčkog Herkula. Neki naučnici čak sumnjaju da je on prvobitno bio neko mitološko božanstvo u kultu sunca, koji je u Hananu imao mnogo pristalica. Njegovo ime etimološki je izvedeno iz hebrejske reci šemeš i vavilonske šamšu, što znači sunce. Poznato je, osim toga, da se u Batšemešu, nedaleko od rodnog

Samsonovog sela, nalazio hram posvecen bogu sunca. Nije, dakle, isključeno da je neki idol, popularan među Hanancima, bio prauzor Samsonovog lika.

Ali to ne znači da on nije proizvod jevrejske mašte. Taj drski kavgadžija, pun borbenog duha, neiscrpan u desetkama i junačina i ne baš mnogo bistar atleta - kakva je to divna, tipično narodna figura! U njegovim lukavstvima i životnim neprilikama ogleda se sirovi humor jevrejskih pastira i, karakteristična za Istok, ljubav prema fantastičnim avanturističkim pričama.

Narod je osecao prema njemu simpatiju i sa zadovoljstvom je pričao o njegovim ljubavnim avanturama i oduševljavao se time kako nije davao mira omrznutim Fiilistejcima. U Samsonu je našla svoj izraz i slaba politička svest Izrailjaca iz vremena sudija, vremena anarhije i plemenskih partikularizama. On nije predvodnik koji, poput drugih sudija, organizuje otpor protiv ugnjetača. Njegovi sukobi s Filistejcima imaju karakter usamljene odmetničke borbe plahovitog čoveka, koji želi da se osveti za doživljene ili umišljene uvrede. Motiv za njegove postupke nije toliko patriotizam, koliko želja za ličnim obračunom, l tek pred kraj priče, njegova ličnost se izrazito oplemenila, postaje herojska i istinski tragična. U tom duboko potresnom završetku kao da leži nagoveštaj novih vremena koja se približavaju, kada ce zavađena izrailjska plemena, pred rastucom opasnošcu od Filistejaca, najzad shvatiti neminovnost ujedinjenja radi zajedničke borbe za slobodu.

Samsona je obavezivao nazirejski zavet, koji je dat po volji njegovih roditelja dok je bio odojče. U svom životu ispunjavao je, doduše, obaveze nazirejstva, nije sekao kosu i nije pio vino. Ali, osim toga, nikada se nije rukovodio religioznim pobudama. Za njega se, dakle, ne može reci da je bio borac za jehovizam. Koliko ima primitivnog i paganskog u njegovim ljubavnim avanturama s Filistejkama, usamljenim odmetničkim pohodima i moralno veoma sumnjivim smicalicama, zbog kojih je ljudska krv tekla u potocima! Nije on bio ni mudri sudija, ni predvodnik svog plemena, ni religiozan čovek koji se bojao Boga.

Zato izaziva čuđenje što su redaktori Biblije uneli njegovu povest u kanonske knjige, ističuci ga donekle kao primer koji treba slediti, i ne samo što su je uneli, vec su i s drastičnim naturalizmom prikazali stvari

koje nikako ne spadaju u knjige smatrane za svete. Može, doduše, da se kaže da je Biblija uvek realna i da uzima život kakav je u stvarnosti. Stvar je u tome što ona ovoga puta začuđujuce popustljivo gleda na kratke ljubavi Izrailjca sa tuđinkama, i što sa neskrivenim zadovoljstvom odobrava njegove divljačke ispade.

Kako se moglo dogoditi da taj neotesani junak narodnih priča bude uveden u dobro društvo vojskovođa, careva i proroka? Mislim da je odgovor jednostavan. Samson je za Izrailjce postao oličenje herojske epohe borbi sa Filistejcima i tako je neraskidivo srastao s narodnom tradicijom da ga nije bilo moguce zaobici.

Uostalom, borba sa Filistejcima vodila se za opstanak naroda, a samim tim i za održanje izrailjske religije. Zbog toga je sve što je Samson uradio u očima jehovista dobijalo smisao i vrednost religijskog čina.

Rekli smo vec da je Samson legendarna ličnost, ali je priča zasnovana na istinitim istorijskim događajima. Oružane borbe s Filistejcima pratile su Izrailjce gotovo dva stoleca i završile se konačnom pobedom cara Davida.

O Filistejcima doskora nismo imali mnogo podataka. Sada, međutim, zahvaljujuci velikim arheološkim otkricima i dešifrovanju egipatskih hijeroglifa i mesopotamskog klinastog pisma, došli smo do prilično tačnih podataka o tome ko su oni bili i odakle su došli. Ako hocemo da stvorimo sebi predstavu o Filistejcima i da razumemo prilike u kojima su se pojavili u Hananu, moramo bolje da upoznamo vreme u kome su živeli i radili. U tome ce nam pomoci arheološka nalazišta u peloponeskoj Mikeni, na Kritu, u Troji, u Anadoliji, Siriji, Palestini i Egiptu. Naime, tim nalazištima dugujemo ogromno znanje o epohama koje su ranije za nas bile velika nepoznanica.

U drugom milenijumu pre naše ere, na Kritu je živeo narod koji je stvorio prefinjenu kulturu i na Egejskom moru osnovao najmocniju trgovačku državu. U isto vreme, Peloponez su nastanjivali narodi čije nam poreklo i jezik nisu poznati. Pokorili su ih Ahajci, grčka ratnička plemena, okovana u bronzane oklope. Njihovi vladari su podigli megalitska utvrđenja u Mikeni, u Tirensu i drugim mestima Argolide. Tukidid navodi da su se ahajska plemena bavila piratstvom i da su izgradila snažnu flotu koja je bila opasna konkurencija Kricanima.

Počevši od XV veka pre naše ere, Ahajci pod dinastijom Atrida, kojoj je

pripadao i Agamemnon, postepeno potiskuju Kricane sa njihovih kolonijalnih poseda na egejskim ostrvima i na obali Male Azije. Godine 1400. pre naše ere osvajaju Krit i uništavaju visoko razvijenu minojsku kulturu, nazvanu tako po legendarnom kralju Minoju. Oko godine 1180. pre naše ere, posle desetogodišnje opsade, pretvaraju Troju u ruševine.
Ali nisu dugo uživali u svojim uspesima. Iz dubine Evrope došla su druga grčka varvarska plemena, poznata pod zajedničkim imenom Dorci, kasnije istorijski Grci. Pokorili su Peloponez, Krit, egejska ostrva i obalu Male Azije.
Pod njihovim pritiskom, u oblastima oko Egejskog mora odigrala se jedna od onih etničkih revolucija koje su izazivale velike seobe naroda. Stanovnici Balkana, Ilirije i egejskih ostrva, potiskivani iz svojih postojbina, kretali su se u talasima na jug u potrazi za novim boravištima. Išli su kroz Anadoliju, Malu Aziju, Siriju i Hanan, i došli do delte Nila. Merneptah im nanosi poraz i primorava ih na povlačenje.
Njihova ponovna najezda na Egipat, godine 1191. pre naše ere, bila je daleko opasnija. Nepregledne horde ratnika s porodicama i imovinom kretale su se obalom Sirije i Hanana, šticene s mora brojnom flotom jedrenjaka. Pod njihovim udarcima ruši se mocna država Hetita, a njena prestonica Hatušaš, na reci Halis, zauvek je pretvorena u gomilu ruševina i pepela. Plen osvajača zatim postaje Kilikija, s nepreglednim krdima rasnih konja, po kojima je bila čuvena. Fenički gradovi Biblos, Sidon i Tir, predaju se dobrovoljno i tako izbegavaju uništenje. Pošto su prešli Hanan duž obale mora, osvajači prodiru u Egipat i pustoše njegove severne krajeve. Faraon Ramzes III (1198 - 1167. g. p.n.e.) morao je da upotrebi sve snaga da bi ih zadržao. Na kraju ih je razbio i na kopnu i na moru, uništivši im flotu u pomorskoj bici kod Pelusijuma. Najveca opasnost koja se nadvila nad Egipat u čitavoj njegovoj istoriji bila je odbijena, ali Ramzes više nije imao snage da uljeze protera i iz Hanana i Sirije. Zahvaljujuci tome, jedan preostali ogranak mogao je bez smetnje da zauzme plodnu primorsku ravnicu u južnom Hananu i tamo se zauvek naseli.
Sticajem srecnih okolnosti sačuvao se egipatski dokument koji sadrži neizmerno dragocene podatke o tim tajanstvenim nomadskim narodima. U Medinet Habu, nedaleko od Tebe, otkopane su ruševine hrama boga Amona. Zidovi su mu od vrha do dna prekriveni natpisima i slikama,

koji na sugestivan način predstavljaju dramatičan tok faraonove borbe sa osvajačima. Dok se na kopnu egipatska pešadija bori prsa u prsa sa tuđinskim vojnicima, na moru faraonove lađe odnose odlučujucu pobedu nad neprijateljskom flotom. Vidi se kako tonu jedrenjaci u plamenu s kojih padaju poginuli i skaču u more prestravljeni mornari.
Na jednoj od fresaka prikazana su teška kola sa volovskom zapregom, natovarena ženama, decom i ratnim plenom. Bila je to, dakle, seoba naroda u punom značenju te reci. Muškarci su visokog rasta, a njihova obrijana lica odlikuju pravi, tipično grčki nosevi i visoka čela. Ratnici nose naročite šlemove od ptičjeg perja, koji podsecaju na šlemove Homerovih junaka na dfsvnim bareljefima, l široki kratki mačevi i mali okrugli štitovi čini se da su grčkog porekla.
Sa zidnih natpisa doznajemo da su Egipcani napadače zvali "narodi mora". Tamo se pominju ratnici plemena "Donoja" i "Ahajvaša"; to su nazivi pod kojima se možda kriju Danajci i Ahajci, koji su nam poznati iz grčke istorije. Nailazimo i na egipatski naziv za Filistejce "Peleset" ili "Prst", l pored tih podataka, naučnici se ne slažu po pitanju etničkog porekla osvajača. Ukoliko je to bila mešavina plemena najrazličitijih rasa, kako neki smatraju, onda se kao sigurno može prihvatiti da su ona bila pod uticajem grčke kulture, i čak da su se među njima nalazili Ahajci, koje su Dorci potisnuli sa Balkanskog poluostrva, Male Azije i ostrva Egejskog mora.
Posle neuspelog pohoda na Egipat, Filistejci su se naselili u Hananu, gotovo u isto vreme kad i Izrailjci. Iz Biblije znamo da su zauzeli plodni pojas obale južno od planine Karmil. Njihovi gradovi-države, Gaza, Askalon, Azot, Gat i Akaron, stvorili su federaciju koja se na grčkom zvala pentarhija. Usmeravajuci svoju teritorijalnu ekspanziju u dubinu kopna, brzo su ušli u sukob sa susednim izrailjskim plemenima, Judinim i Danovim. l upravo ovi prvi sukobi predstavljaju istorijsku podlogu za priču o Samsonu.
Vec znamo da su, među "narodima mora", Filistejci predstavljali posebnu, ne mnogo veliku etničku grupu. Biblisti i arheolozi ulažu napore da saznaju o njima nešto više, i po tom pitanju vec su zabeležili niz uspeha. Predstavicemo ukratko rezultate njihovih dosadašnjih istraživanja.
Treba, pre svega, istaći da Filistejci, po jevrejskom predanju, potiču sa

Krita. Prorok Amos (Knjiga proroka Amosa, 9, 7) govori da ih je Bog izveo iz Kaftora, a pod tim imenom krije se Krit (u vavilonskim tekstovima s klinastim pismom: Kaftara). Sumnju u takvo tumačenje imena "Kaftor" otklanja kasnije prorok Jezekilj, koji Filistejce poistovecuje sa Kricanima. Kad bismo jevrejsko predanje prihvatili kao tačno, došli bismo do uverenja da su Filistejci bili Ahajci, koji su osvojili Krit, a zatim i sami bili potisnuti od Doraca.

Nažalost, ovakva vrsta predanja često je nepouzdana i nema vrednost naučnog dokaza. Neki istraživači skrenuli su pažnju na zanimljivu činjenicu da su izvesna filistejska imena bila ilirskog porekla i da je u Iliriji postojao grad Paleste. Pošto je seoba dorskih naroda počela upravo tamo, nije isključeno da su Filistejci bili predgrčki stanovnici Ilirije, koje su potisnuli osvajači. Sada cemo videti šta nam o tome kaže arheologija, na osnovu otkopavanje vršenih u Siriji i Palestini. U ruševinama grada Ugarita pronađeni su grobovi s karakterističnim egejskim, kiparskim i mikenskim odlikama. Keramika izvađena iz ruševina pet filistejskih gradova nekadašnjeg Hanana pretežno je mikenska.

Pehari i krčazi ukrašeni su crnim i crvenim figuralnim ornamentom, na svetložutoj glazuri. Identično keramičko posuđe upotrebljavano je upravo u Mikeni, gradu Agamemnonovom.

Druge arheološke iskopine su karakterističnije. U priči o Samsonu Biblija predstavlja Filistejce kao narod strasno zaljubljen u velike terevenke. Tamo doslovno čitamo: "I kad se razveseli srce njihovo rekoše: zovite Samsona da nam igra. I dozvaše Samsona iz tamnice da im igra, i namjestiše ga među dva stupa... A kuca bijaše puna ljudi i žena i svi knezovi Filistejski bijahu ondje; i na krovu bijaše oko tri tisuce ljudi i žena, koji gledahu kako Samson igra".

Taj upečatljiv prizor masovnog pira upotpunila je arheologija na neočekivan način. U ruševinama filistejskih gradova nađena je velika količina krčaga za pivo, koji su imali kljunove s filterom za zadržavanje ječmene pleve, koja je plivala u sveže skuvanom pivu. Pokazalo se, dakle, da su se u zemlji vina Filistejci uporno držali piva, tradicionalnog pica grčkih ratnika.

Kakve zaključke možemo da izvedemo na osnovu tih činjenica? Ne možemo s potpunom sigurnošcu tvrditi da su Filistejci pripadali velikoj

porodici grčkih plemena.
Nesumnjivo je da su dugo ostali pod uticajem njihove kulture i da su usvojili njihove običaje. Možda su se, čak, među njima nalazile ahajske izbeglice iz Argolide, Ilirije, Male Azije, s Krita i ostalih egejskih ostrva. To je, po svemu sudecu, bila mešavina skitnica grčkog i negrčkog porekla, koje su se posle poraza u Egiptu ujedinile radi zajedničkog osvajanja Hanana.
Mogli bismo opravdano da se zapitamo kako je takva šačica osvajača uspela ne samo da zadrži svoj plen, vec da s vremenom sebi potčini gotovo ceo Hanan zajedno sa Izrailjcima. Njihova nadmocnost zasnivala se na tome što su sa sobom doneli tajnu prerade gvozda. Njihovo gvozdeno oružje i sprave obezbedili su im odlučujucu premoc nad zemljom koja je još uvek bila u bronzanom dobu.
Vratimo se nekoliko stoleca unazad, da vidimo na koji način su Filistejci došli do gvožđa. Negde u Jermenskim planinama živelo je kizvadansko pleme, koje je u XIV veku pre naše ere naučilo da topi gvožđe. Ono nije načinilo novi pronalazak, vec je jednostavno otkrilo način da proizvede gvožđe jeftino i u velikim količinama. U Egiptu i Mesopotamiji gvožđe je bilo poznato još u trecem milenijumu pre naše ere, ali je bilo toliko retko da je cenjeno više od zlata.
Kizvadance su pokorili Hetiti i oteli im, naravno, tajnu topljenja gvozdene rude, koju su potom čuvali kao oko u glavi. Kada je jedan faraon zamolio prijateljskog hetitskog cara da mu otkrije tajnu, kao odgovor je samo dobio gvozdeni bodež, bez ikakvog komentara.
U XII veku pre naše ere "narodi mora" uništili su mocnu hetitsku državu i s ogromnim ratnim plenom prigrabili i brižljivo čuvanu tajnu topljenja gvozda.
Tako su tim najdragocenijim blagom ovladali i Filistejci.
U Prvoj knjizi Samuilovoj (13, 19-22) čitamo: " A u cijeloj zemlji Izrailjskoj ne bješe kovača, jer Filisteji rekoše: da ne bi gradili Jevreji mačeva ni kopalja. Zato slažahu svi Izrailjci k Filistejcima kad koji šćaše poklepati raonik ili motiku ili sjekiru ili srp. l bijahu se zatupili raonici i motike i vile troroge i sjekire, i same ostane trebaše zaoštriti. Zato kad dođe vrijeme boju, ne nađe se mača ni koplja ni u koga u narodu koji bješe sa Saulom i Jonatanom..."
Kao što iz ovih reci proističe, Filistejci su držali Izrailjce u zavisnosti,

drakonskim merama braneci svoj monopol na gvožđe. To je bio vojni i ekonomski monopol, pošto niko osim njih u Hananu nije mogao kovati gvozdeno oružje, niti oruđe potrebno u zanatstvu i zemljoradnji. Izrailjci su, doduše, mogli da kupuju oruđe, ali kada ga je trebalo popraviti ili naoštriti, morali su da se obrate Filistejcima, koji su svoju uslugu još i dobro naplacivali.
Začuđujuce je da je arheologija u potpunosti potvrdila informacije iz Biblije.
Na teritorijama nekadašnjih filistejskih državica pronađena je ogromna količina gvozdenih predmeta, dok oni u drugim krajevima Hanana predstavljaju retkost. Ta slika se sasvim uočljivo menja kada se prekopavaju kulturni slojevi koji se odnose na period nakon što je David srušio filistejsku hegemoniju. Od tada se gvožđe javlja u velikoj količini i ravnomerno je rasprostranjeno na celoj teritoriji Hanana.
Pobeda Izrailjaca značila je u isto vreme i ekonomski preokret, koji je nastupio kao posledica ukidanja filistejskog monopola i ulaska semitskih naroda Hanana u gvozdeno doba. Posle dve stotine godina borbe, Filistejci su bili pobeđeni i, mada su od tada igrali samo drugorazrednu političku ulogu, nisu, nestali sa istorijske karte. Od njih, naime, potiče ime Palestina, koje je kasnije prihvaceno u zvaničnoj rimskoj nomenklaturi. Tako su Filistejci odneli neočekivanu pobedu: ovekovečeni su u imenu zemlje, koju i pored dugotrajnih napora nisu uspeli da pokore.

ZLATNO DOBA IZRAILJA

PRVOSVEŠTENIK ILIJE I SAMUILOVO ROĐENJE.

U gorama Jefremovim nalazio se gradic Rama. U njemu je živeo Levit Elkana sa svojim dvema ženama, Anom i Feninom.
Fenina je imala sinove i neprestano se podsmevala Ani, koja je bila nerotkinja.
Jednom godišnje, kad je cela porodica odlazila u Silom, da prinese žrtvu pred svetim šatorom, gde je počivao kovčeg zaveta, ucveljena žena strasno se molila Jehovi preklinjuci ga da joj podari sina i

zavetujuci se da ce ga posvetiti za nazireja i dati u službu hrama. Visoku dužnost prvosveštenika i sudije vršio je u to vreme Ilije, čovek čestit i bogobojan, ali vec ostareo i onemocao. Jednom, kad je sedeo na stolici pred hramom i grejao se na suncu, opazio je Anu kako se moli. Potištena Elkanina žena molila se iz sveg srca, nečujno mičuci usnama. To je veoma začudilo starca, jer je navikao da hodočasnici glasno ispovedaju svoje brige i želje. Pomislio je zato da je došla u hram pijana i zbog toga ju je prekorio. Ana mu je odgovorila s dužnim poštovanjem: "Nisam pijana, gospodaru, nego sam žena tužna u srcu; nisam pila vina ni silovita pica; nego izlivam dušu svoju pred Gospodom". Ilija dirnu žalosna sudbina ženina pa joj odgovori: "Idi s mirom; a Bog Izrailjev da ti ispuni molbu, zašto si ga molila." Nepunu godinu posle tog predskazanja Ana je rodila sina i dala mu ime Samuilo. Tek što je postao dečačic, verna svom zavetu, majka ga je odvela u Silom da služi Jehovi do kraja života. Predavši prvosvešteniku na dar tri teleta, tri merice brašna i lonac vina, pomolila se i vratila se kuci radosna. Od tada je Samuilo radio razne poslove u hramu i tako se pripremao za svešteničku dužnost. Uvek je bio obučen u čistu odecu od belog lana, jer mu je majka često dolazila u Silom da opere staru ili da donese novu odecu. Po štovanom Iliju nije bila suđena mirna starost. Njegovi sinovi sve -štenici, Ofnije i Fines, ponašali su se nedostojno i zadavali mu mnogo briga. Od hodočasnika su iznuđivali previsoke dažbine, a što je najgore, vršili blud sa ženama koje su čuvale ulaz hra ma.

Dok su ljudi, prinoseci žrtve, kuvali meso, oni su trokrakim viljuškama iz sudova uzimali najbolje parčice. Njihova gramzivost, samovolja i razvrat izazvali su u Izrailju opšte zgražanje. Ilije ih je najozbiljnije korio i opominjao da se vrate na put postenja, ali ga oni nisu slušali i dalje su radili po svome. Pritisnut godinama, onemocao i gotovo šlep, prvosveštenik se jako brinuo, ali nije imao ni snage ni volje da se suprotstavi sinovima, pa je izgledalo da im povlađuje. U tom okruženju pokvarenosti i štetne slabosti, rastao je Samuilo vodeci pošten način života i verno služeci Jehovi. S vremenom, kad je postao mlad sveštenik, hodočasnici su po celom Izrailju proneli glas o njegovoj čestitosti. Čak je i Ilije, iako je i dalje voleo svoje otpadničke sinove, polagao u njega sve nade i u dubini duše smatrao ga za svoga naslednika.

Samuilo je bio tako predan sveštenik da je čak i noci provodio u hramu. Jednom je čuo neki glas koji ga zove po imenu. Uvek spreman da pomogne, smesta je pohitao Iliju u uverenju da ga on doziva. Prvosveštenik je, međutim, najmirnije spavao, i probudivši se ništa nije znao. To isto dogo dilo se i sledece noci. l tek treci put starac je shvatio da je to glas Jehovin. Poučio je Samuila kako treba da se ponaša kad opet začuje svoje ime. Samuilo je poslušao savet svoga učitelja. Kad mu se Jehova obrati, pade ničice i upita ga šta želi. I tada doznade nešto što ga duboko potrese. Ujutro, Ilije je tražio od njega da mu ponovi nocni razgovor. Samuilo je izbegavao pravi odgovor i tek kada je bio pritešnjen uza zid, uzbuđeno je saopštio Iliju da je Jehova, razgnevljen samovoljom njegovih razuzdanih sinova, odličio da istrebi prvosveštenikov rod.
Starac pognu glavu pod teškim udarcem, ali se pokorno odazva: "Gospod je, neka čini što mu je volja." Vest da Samuilo razgovara s Bogom brzo je obišla zemlju Hanansku. Otada su izrailjska plemena u njemu gledala pomazanika božjeg, proroka i mudraca. Njegova pobožnost bila je za njih jedina moralna podrška, u vreme kad su prvosveštenik i njegovi sinovi izgubili poverenje naroda.

ISTREBLJENJE ILIJEVE DINASTIJE.

Filistejci su pokorili Judeju i zatim stupili u rat sa zemljom Jefremovom. U bici kod Afeka odneli su pobedu, pobivši četiri hiljade Jefremovih potomaka. Tada se starešine plemena Jefremovog prisetiše da Mojsije i Isus Navin nikada nisu išli u borbu bez kovčega zaveta, u kome boravi Jehova. Poraz kod Afeka pripisivali su tome što nisu imali kovčeg Gospodnji, pa su smesta poslali u Silom po njega Levite sa sveštenicima Ofnijem i Finesom na čelu. Čim se zlatni kovčeg zaveta, s krilatim heruvimima, pojavi u logoru, vojnici radosno povikaše i povrati im se borbeni duh. Uskoro se rasplamta druga bitka, l pored velike nade, Izrailjci pretrpeše ponovo, ovoga puta strahovit poraz. Na bojištu je ostalo trideset hiljada mrtvih, a ostatak vojske koji se spasao pogroma, dao se u panično bekstvo. Ali najstrašnija nesreca bila je u tome što je kovčeg zaveta, sveti Jehovin dom, pao u ruke mrskih, neobrezanih Filistejaca. Još od egipatskih vremena, Jakovljeva

pokoljenja nisu tako nisko pala i bila toliko ponižena. Prvosvešteniku Iliju bilo je tada vec devedeset i osam godina. Oronuo i skoro oslepeo, sedeo je na stolici kraj puta očekujuci ishod bitke. Srce mu je strepelo za sudbinu kovčega i, mada je nepokolebljivo verovao u njegovu magičnu moc, u mislima je prebacivao sebi što je podlegao nagovoru sinova i dozvolio da kovčeg iznesu iz hrama. Odjednom dotrča, zadihan i sav u prašini, vojnik koji je preživeo bitku. Kad Ilije ču vest o porazu i smrti svoja dva sina i o gubitku svetoga kovčega, onesvešcen pade sa stolice i polomi vrat, rastavši se od života posle četrdeset godina nesrecnog vršenja prvosvešteničke dužnosti. A žena Finesova, koja je bila trudna, od stresa odjednom dobi porođajne bolove i umiruci rodi sina. Tešili su je da je, istina, izgubila mu za, ali ostavlja potomka, a ona je najviše tugovala zbog izgubljenog kovčega zaveta i na samrti prošaptala:
"Otide slava od Izrailja; jer bi otet kovčeg Božji."

ČUDNOVATA SUDBINA KOVČEGA ZAVETA.

Posle poraza kod Afeka, Izrailj utonu u tugu. Filistejci su osvojili zemlju Jefremovu i razorili Silom, versku i svetovnu prestonicu izrailj -skih plemena. U požaru je nestao i sveti Mojsijev šator, jedino pravo svetilište Jehovino. Ali posle izvesnog vremena, u tim danima najmračnijeg poraza, blesnuo je prvi tračak nade. Iz filistejskih gradova dolazili su neki čudni i ohrabrujuci glasovi, koje je narod prenosio od usta do usta, od sela do sela, od grada do grada. Pričalo se da su Filistejci odvezli kovčeg zaveta u Azot i postavili ga u hram svog najvišeg boga Dagona. Sutradan, kad su ušli u hram, bili su zaprepašceni.
Videli su da se Dagonov kip srušio pored kovčega zaveta. Vratili su ga na postolje, ali su ga sledeceg dana opet našli kako leži na zemlji, i još s odvaljenim rukama i glavom. A u isto vreme zemlju je spopala navala miševa, koji su proždirali letinu i širili gadne boleštine. Stanovnici Azota sazvali su savet filistejskih kneževa i izjavili da po svaku cenu hoce da se otarase opasnog trofeja. Tako je kovčeg prenesen u grad Gat. Ali i tamo je odmah izbila strašna zaraza koja je odnela mnogo ljudskih života. Kad su najzad opasni plen podmetnuli gradu Akaronu, građani

su se strašno pobunili negodujuci:
"Donesoše k nama kovčeg Boga Izrailjeva da pomori nas i naš narod!" Opet je sazvan savet filistejskih kneževa. Više nije bilo ni grada ni sela koje bi htelo da primi zlatni kovčeg, iako mu je vrednost bila ogromna. Ljudi su drhtali od straha pred njegovom čudotvornom silom, koju su filistejski gradovi osetili na tako poguban način. Najzad su filistejski vrači savetovali da se kovčeg vrati Izrailjcima. Natovarili su ga na kola i u njih upregli krave koje su se tek otelile. Dodali su još i kovčežic sa prilozima iz pet najznačajnijih filistejskih gradova, kao oproštaj za grehove. Krave su puštene same, bez vozara. Za divno čudo, iako su telad bila zatvorena u štali, uprkos materinskom instinktu, nisu krenule k njima, vec su tužno mukale i uputile se prema izrailjskoj granici. Tako se posle sedam meseci ropstva kovčeg vratio svome narodu. U Vet-Semesu Izrailjci su želi pšenicu, kad, na svoju veliku radost, ugledaše kola sa svetim kovčegom. Odmah ga skinuše i postaviše u polju na veliki kamen. Zatim kola razbiše, a krave prinesoše na žrtvu paljenicu. Ali pri tom počiniše svetogrđe. Podlegavši grešnom iskušenju radoznalosti, zaviriše u kovčeg da vide šta se u njemu nalazi. Tada se Jehova razgnevi i liši života preko pedeset hiljada stanovnika Vet-Semesa. Kovčeg poslaše u Kirijat-Jarim, gde je predan na čuvanje Avinadavu i njegovom sinu Eleazaru. Tu je ostao sve dok ga David nije svečano preneo u Jerusalim.

SAMUILO OBNOVITELJ.

Nastale su teške godine ropstva i poniženja. Silom je bio u ruševinama, pa se Samuilo za stalno preselio u svoj rodni grad Ramu. Njegova zvezda je sijala sve jačim sjajem. Imao je snoviđenja, prorokovao i objavio rat hananskim bogovima. Osnovao je školu za proroke u kojoj je sa svojim učenicima, uz muziku, bubnjeve i igre, padao u versku ekstazu i objavljivao blisku pobedu Jehovinu nad tiranima Izrailja. Postepeno je celu zemlju zahvatio vihor fanatične mržnje prema Filistejcima. Samuilo nije bio ni vođa ni ratnik, vec je delovao kao obnovitelj i mudri učitelj naroda. Vršio je ne samo najvišu svešteničku dužnost, vec i svetovni posao sudije. Tri puta godišnje odlazio je u Vetilj, Galgal i Mispu, gde je rešavao sudske sporove; njegove presude

prihvatala su sva plemena bez pogovora. Izrailjski narod opet je imao svoga predvodnika; pod njegovim vodstvom išao je mukotrpnim putem unutrašnjeg preporoda i političkog ujedinjenja. Tako je proteklo dvadeset godina. Samuilo je sazvao u Mispi sveopšti sabor Izrailjaca da ih privoli na jedinstvo u oslobodilačkoj borbi koja se približavala. Uznemireni Filistejci poslali su veliku vojsku, da još u začetku uguše prve iskre otpora. Ali kad je trebalo da dođe do oružanog sukoba, iznenada se podiže strašna oluja. Munje i gromovi izazvaše u filistejskim redovima paniku i rasulo. Iskoristivši pometnju, Izrailjci se besno baciše na neprijatelja i nanese mu težak poraz. Do nogu potučeni, ugnjetači u bekstvu potražiše spas i povukoše se u granice svoje države. Mit o njihovoj nepobedivosti bio je tako snažan da su i sami u njega poverovali. Šok koji su doživeli tim neočekivanim porazom, na duže vreme ubio im je volju za osvajačke pohode.

Otada se Samuilo mogao mirno posvetiti poslovima na učvršcenju svoje vladavine. Rama je postala svetovna i verska prestonica Izrailja. Veliki prorok i sudija podigao je tamo novi hram Jehovin i odatle upravljao životom Izrailja. Pravio je dalekosežne planove. Želeo je da se uređenje koje je zaveo učvrsti i da verska i svetovna vlast bude u njegovom rodu nasledna. Zato je svoje sinove upućivao u veštinu vladanja, imenujući ih za sudije u Virsaveji.

Vec je zalazio u godine i bila mu je potrebna odmena. l čudnom ironijom sudbine, planovi su mu se pretvorili u prah i pepeo iz istih razloga koji su zagorčali poslednje godine Ilijeve. I njegovi sinovi bili su nevaljalci.

Razuzdani i gramzivi, bili su potkupljivi i izricali nepravedne presude. Na kraju su doveli do toga da je dužnost sudije doživela sveopšti prezir. Samuilo je bio vec suviše star i veoma popustljiv prema sinovima da bi se mogao zlu suprotstaviti. Izrailjski narod je sve više gubio naklonost prema uredenju koje je on zaveo, naročito zato što su Filistejci opet postajali agresivni, pa se javila neminovnost da se izabere jak vođa, koji ce povesti narod u borbu za odbranu slobode. Susedni narodi imali su svoje careve, pa su Izrailjci došli do uverenja da im samo monarhističke uređenje može doneti spas.

Ali su toliko poštovali Samuila da su mu ostavili slobodne ruke u izboru kandidata za cara. Predstavnici plemena otišli su u Ramu i rekli mu:

"Eto, ti si ostario, a sinovi tvoji ne hode tvojim putevima; zato postavi nam cara da nam sudi, kao što je u svih naroda." Taj zahtev je Samuila duboko pogodio. Zar mu se tako vraca dobro koje je učinio svom narodu! Smrknuta lica razmišljao je šta da radi, kako da izbegne ograničenje vlasti prvosveštenika, da sačuva teokratski poredak i obezbedi svojim sinovima naslednu vlast. Rekao je da ce odgovor dati sledeceg dana. A kad su se izaslanici sutradan okupili u njegovoj kuci, saopštio im je da mu se te noci javio Jehova i rekao ogorčeno: "Poslušaj glas narodni u svemu što ti govore; jer ne odbaciše tebe nego mene odbaciše da ne carujem nad njima. Kako činiše od onoga dana kad ih izvedoh iz Misira do danas, i ostaviše me i služiše drugim bogovima, po svim tim delima čine i tebi. Zato sada poslušaj glas njihov; ali im dobro zasvedoči i kaži način kojirn ce car carovati nad njim". Ali upozorenje da ce uklanjanje Samuila sa vlasti i biranje novog cara uvrediti Jehovu, nije dalo nikakav rezultat. Izdtlanici su uporno zahtevali cara. Tada je Samuilo pokušao da ih zastraši predočavanjem svih opasnosti koje prete od monarhije."Sinove vaše uzimace i metati ih na kola svoja i među konjanike svoje, i oni ce trčati pred kolima njegovim; i postavice ih da su mu tisucnici i pedesetnici, i da mu oru njive i žanju letinu, i da mu rade ratne sprave i što treba za kola njegova. Uzimace i kceri vaše da mu grade mirisne masti i da mu budu kuharice i hljebarice. l njive vaše i vinograde vaše i maslinike vaše najbolje uzimace i razdavati slugama svojim. Uzimace desetak od useva vaših i od vinograda vaših, i davače dvoranima svojim i slugama svojim, l sluge vaše i sluškinje vaše i mladice vaše najlepše i magarce vaše uzimace, i obrtati na svoje poslove. Stada ce vaša desetkovati i vi cete mu biti robovi." Ali izaslanike nisu odvratila ta crna predskazanja i dalje su ostali pri svome. Samuilu nije ostalo ništa drugo nego da im teška srca obeca da ce za carski presto potražiti podesnog kandidata.

KAKO JE SAUL POMAZAN ZA CARA.

U Gavaji, u zemlji Venijaminovoj, živeo je čovek po imenu Kis, čiji su sinovi bili poznati po hrabrosti, lepoti i visokom stasu.
Među njima se naročito isticao Saul, mladic izuzetno naočit, za glavu

viši od svih drugih izrailjskih muškaraca. U to vreme grad Gavaja bio je pod vlašcu Filistejaca. U njemu je bilo sedište vojnog namesnika, koji je uz pomoc mocne posade i gomile poreznika skupljao od podjarmljenog stanovništva danak.
Kisova porodica bavila se obradom zemlje i gajenjem stoke. Bili su to obični seljaci, zdravog tela i duha, koje nije iskvario gradski život. Uživali su i glas dobrih sinova Izrailjevih, koji se nisu pomirili s ropstvom i ostali su vatreni sledbenici Jehove. Jednom im negde zalutaše magarice. Kis odmah naredi Saulu da pođe s jednim slugom da traži nestale životinje. Zajedno prođoše goru Jefremovu, pa zemlju Salisku, Salimsku, Venijaminovu i Sufsku, ali ne nađoše ih. Kad stigoše u blizinu grada Rame, Saul odluči da se vrati kuci, da mu se otac posle njegove tako duge odsutnosti ne brine. Ali sluga mu predloži da zamole za pomoc sveštenika i vrača koji je živeo u obližnjem mestu. Taj predlog Saulu se dopade, ali se ustručavao da ide svetom čoveku bez darova. Na to mu sluga reče: "Eto u mene četvrt sikla srebra; to da dam čoveku Božijemu da nas uputi." Iduci po uputstvu devojke koju su sreli usput, pred gradskom kapijom naiđoše na Samuila. Prorok je te noci imao priviđenje da ce mu Jehova poslati čoveka iz zemlje Venijaminove, koji ce izrailjski narod izbaviti iz filistejskog ropstva, l zato, kad ugleda kršnog i lepog Saula, neki unutrašnji glas mu došapnu da stoji licem u lice s čovekom dostojnim carskog prestala. Odmah ga pozva na veceru i predskaza mu da ce naci zalutale magarice. Iznenađen predusretljivošcu i ljubaznošcu uvaženog sveštenika, Saul se zbunjeno izvinjavao govoreci da ne zaslužuje toliku počast, da potiče iz najmanjeg plemena i najskromnijeg od svih Venijaminovih domova. Ali Samuilo mu umiri savest, i ne samo što ga primi u svoj dom, vec ga posadi na najpočasnije mesto za stolom, između tridesetorice drugih gostiju, birajuci mu najlepše komade mesa. Zatim ga odvede na krov svoje kuce, gde su caskali kasno u noc. U rano jutro probudi ga i odvede van grada. U jednom trenutku izrazi želju da porazgovara s njim u četiri oka i zamoli ga da otpremi slugu. Čim ostadoše sami, pomaza maslinovim uljem Saula za cara. Mladi pastir i ratar tim postupkom bio je ošamucen i nikako nije mogao poverovati da je to volja Jehovina.
Uverio se tek onda kad mu se usput dogodilo tačno ono što mu je prorok predskazao. Najpre je pored Rahiljinog groba sreo dva čoveka iz

plemena Venijaminova, koji su ga obavestili da su magarice nađene i da otac nestrpljivo očekuje njegov povratak. Zatim, kad je prolazio pored gore Tavor, pozdraviše ga tri hodočasnika i od žrtava koje su nosili u hram u Rami dadoše mu dva hleba.
Ali najvažniji je bio treci susret. Čim stiže do svog rodnog grada Gavaje, ugleda gomilu proroka kako silaze s gore. Uz pratnju harfi, bubnjeva i svirala pobožni ljudi podskakivali su, mahali rukama i pevajuci promuklim glasom oglašavali neka nerazumljiva proročanstva. Saul se kao začaran zagledao u njihove pomamne postupke i počeo je polako osecati kako i u njega ulazi duh božji. Zahvacen kolektivnom verskom ekstazom, nije ni primetio kako je i sam počeo igrati, pevati i prorokovati. Ljudi koji se sjatiše s okolnih polja, a znali su Saula kao jednostavnog i trezvenog seljačkog sina, nisu rnogli doci sebi od čuđenja: "Šta to bi od sina Kisova? Eda li je i Saul među prorocima?", pitali su jedan drugog. Takvo pitanje nije služilo na čast.
Tadašnji proroci, među kojima je bilo mnoštvo varalica i šarlatana, u gomilama su se vukli zemljom, dodijavali prosjačenjem i svakom ko je hteo proricali buducnost za hranu i milostinju. Ljudi su se prema njima odnosili s praznovernim strahom, ali u suštini su ih prezirali. U okupljenoj svetini neprekidno su padala podsmešljiva pitanja: "Ko li im je otac?" Ni Saul nije stekao njihovu naklonost i otada se uobičajila zajedljiva izreka: "Eda li je i Saul među prorocima?" Čin pomazanja odigrao se u najvecoj tajnosti; čak ni svojoj najbližoj porodici Saul nije poverio šta se u Rami desilo. Ali došao je čas kad je i narod trebalo da potvrdi izbor za cara. U tom cilju Samuilo je sazvao sveopšti sabor u Mispi i, mada je još uvek bio ogorčen što mu je porodica odbačena, pošteno je predstavio svoga kandidata, l po njegovoj preporuci Saul je izabran za cara. lako je bio poznat po fizičkoj snazi i hrabrosti, novi vođa bio je skroman. Izbor za cara toliko ga je zbunio da se sakrio među kola i zapregu. Trebalo ga je silom otuda izvuci, a kad, onako kršan i za glavu viši od ostalih, stade pred birače, s velikim oduševljenjem Izrailjci povikaše: "Da živi car!" Tada im Samuilo saopšti carska prava i napisa ih u knjigu, pa raspusti narod kuci. A Saul krenu u Gavaju na čelu povece grupe vojnika koji se odmah staviše pod njegovu komandu. Za vreme izbora pokazalo se da su mnogi Izrailjci glasali protiv njega, pa su čak i pošto je izabran s prezrenjem govorili o njemu i nisu mu

odali počast. Ali Saul je dobro poznavao život. Pošto je bio mudar i uzdržan, pravio se da ne čuje njihove podstrekačke prigovore i nije im se osvetio.

PRVA POBEDA SAULOVA.

Godine su prolazile. Saul nije mogao vršiti vlast javno i potpuno, jer su u Gavaji, kao i u ostalim izrailjskim gradovima, stražarile filistejske posade. Orao je zemlju i osnovao svoju porodicu. Imao je vec dva odrasla sina, od kojih je Jonatan izrastao u odvažnog mladica. Istočno od Jordana, u gorskim predelima Galada, ležao je izrailjski grad Javis. Car Amonaca, Nas, opkolio ga je i spremao se za odlučujuci napad. Opkoljeno stanovništvo htelo je da stupi s njim u pregovore. Oholi vladar im je odgovorio da ce prihvatiti predaju, ali pod uslovom da svakom od njih iskopa desno oko, što je, uostalom, kako je to javno priznao, radio i svim drugim Izrailjcima.
Pod izgovorom da ce razmisliti o predloženim uslovima, Javiš je postigao sedmodnevno primirje i za to vreme je poslao emisare kod Saula s molbom da im pošalje pomoc. Na vest o teškom položaju bratskog Galadskog grada, po Izrailju se razleže plač i jadikovka, a Saul, obuzet gnevom, ponovo zapade u stanje proročke ekstaze. Dva vola kojima je orao zemlju iseče na komade i razasla ih svim plemenima sa strašnom porukom da ce ista sudbina snaci svakog onog ko ne uzme učešca u svetom ratu. Strah obuze Izrailjce i ubrzo se u Vezeku skupi ogromna narodna vojska. Saul je smesta povede protiv Amonača, upade u njihov logor kod Javisa i u krvavom boju ih potuče. Tako postade narodni junak, ali oduševljenje koje je izazvao umalo ne dovede do bratoubilačkog rata. Saulovi privrženici nameravali su da se krvavo obračunaju s protivnicima, koji su u Mispi po svaku cenu pokušavali da obesnaže njegov izbor za cara, pa su i dalje huškali protiv njega. Ali Saul je zaustavio svoje pristalice, da radosni dan pobede ne okaljajiu prolivanjem bratske krvi. Samuilo je ponovo sazvao zbor Izrailjaca u Galgalu. Tamo su još jednom potvrdili izbor Saula za cara, a pobedu su proslavili prinošenjem žrtava paljenica i bogatom ratničkom gozbom. Za Samuila je došao tužan trenutak napuštanja svetovne sudijske vlasti. Od mladosti je upravljao svojim narodom i

pkom bio je ošamucen i nikako nije mogao poverovati da je to volja Jehovina.
Uverio se tek onda kad mu se usput dogodilo tačno ono što mu je prorok predskazao. Najpre je pored Rahiljinog groba sreo dva čoveka iz plemena Venijaminova, koji su ga obavestili da su magarice nađene i da otac nestrpljivo očekuje njegov povratak. Zatim, kad je prolazio pored gore Tavor, pozdraviše ga tri hodočasnika i od žrtava koje su nosili u hram u Rami dadoše mu dva hleba.
Ali najvažniji je bio treci susret. Čim stiže do svog rodnog grada Gavaje, ugleda gomilu proroka kako silaze s gore. Uz pratnju harfi, bubnjeva i svirala pobožni ljudi podskakivali su, mahali rukama i pevajuci promuklim glasom oglašavali neka nerazumljiva proročanstva. Saul se kao začaran zagledao u njihove pomamne postupke i počeo je polako osecati kako i u njega ulazi duh božji. Zahvacen kolektivnom verskom ekstazom, nije ni primetio kako je i sam počeo igrati, pevati i prorokovati. Ljudi koji se sjatiše s okolnih polja, a znali su Saula kao jednostavnog i trezvenog seljačkog sina, nisu mogli doci sebi od čuđenja: "Šta to bi od sina Kisova? Eda li je i Saul među prorocima?", pitali su jedan drugog. Takvo pitanje nije služilo na čast. Tadašnji proroci, među kojima je bilo mnoštvo varalica i šarlatana, u gomilama su se vukli zemljom, dodijavali prosjačenjem i svakom ko je hteo proricali buducnost za hranu i milostinju. Ljudi su se prema njima odnosili s praznovernim strahom, ali u suštini su ih prezirali. U okupljenoj svetini neprekidno su padala podsmešljiva pitanja: "Ko li im je otac?" Ni Saul nije stekao njihovu naklonost i otada se uobičajila zajedljiva izreka: "Eda li je i Saul među prorocima?" Čin pomazanja odigrao se u najvecoj tajnosti; čak ni svojoj najbližoj porodici Saul nije poverio šta se u Rami desilo. Ali došao je čas kad je i narod trebalo da potvrdi izbor za cara. U tom cilju Samuilo je sazvao sveopšti sabor u Mispi i, mada je još uvek bio ogorčen što mu je porodica odbačena, pošteno je predstavio svoga kandidata, l po njegovoj preporuci Saul je izabran za cara.
Iako je bio poznat po fizičkoj snazi i hrabrosti, novi vođa bio je skroman.
Izbor za cara toliko ga je zbunio da se sakrio među kola i zapregu. Trebalo ga je silom otuda izvuci, a kad, onako kršan i za glavu viši od

ostalih, stade pred birače, s velikim oduševljenjem Izrailjci povikaše: "Da živi car!" Tada im Samuilo saopšti carska prava i napisa ih u knjigu, pa raspusti narod kuci. A Saul krenu u Gavaju na čelu povece grupe vojni ka koji se odmah staviše pod njegovu komandu. Za vreme izbora pokazalo se da su mnogi Izrailjci glasali protiv njega, pa su čak i pošto je izabran s prezrenjem govorili o njemu i nisu mu odali počast. Ali Saul je dobro poznavao život. Pošto je bio mudar i uzdržan, pravio se da ne čuje njihove podstrekačke prigovore i nije im se osvetio.

KADA SE SAUL ZAMERIO SVEŠTENICIMA.

Saul je raspustio narodnu vojsku i pod oružjem zadržao samo tri hiljade odabranih ratnika. Hiljadu je dao pod komandu svome sinu Jonatanu, hrabrom i plahovitom mladicu. Jedne noci, Jonatan je izvršio napad na filistejsku posadu u Gavaji, potukao je i ubio zapovednika. Saulov rodni grad bio je slobodan. Radosna vest munjevito se pronela celim Izrailjem i dala podstrek za sveopšti ustanak. Saul je razaslao poruku izrailjskim ratnicima da dođu u Galgal, gde se formirala ustanička vojska. Filistejci su shvatili opasnost i sve snage su koncentrisali u Mihmasu, istočno od Ven-Avena. Bila je to sjajno naoružana vojska. Sastojala se ne samo od brojnih pešadijskih jedinica, vec i od hiljadu bojnih kola, koja su po izrailjsku pešadiju bila naročito opasna. Saulova vojska nije bila dobro naoružana, samo su Saul i Jonatan imali gvozdene mačeve i koplja. To je bio rezultat dalekovide filistejske politike. U godinama svoje dominacije Filistejci su tako dobro čuvali monopol na gvožđe da pokorenim Jevrejima nije bilo dozvoljeno da imaju čak ni kovače, pa su morali odlaziti u filistejske gradove da naoštre svoje oruđe: rala, motike, sekire ili asove. A o tome da je ko od Izrailjaca mogao imati mač ili koplje, nije moglo biti ni govora. O tome su se brinule filistejske posade koje su krstarile Hananom i vršile po kucama detaljne pretrese. Zato se ne treba čuditi što je pojavljivanje strašne filistejske vojske među Izrailjcima izazvalo užas. Ljudi su napuštali kuce, krijuci se po gorskim pecinama, po utvrđenim gradovima i kulama. Neki su prešli Jordan, da potraže spas u neprohodnim šumama zemlje Gadove i Galadske. Saul je u to vreme boravio u Galgalu. Čekao je sedam dana Samuila, koji je trebalo da se pomoli Jehovi i prinese žrtve paljenice. U

sveopštoj panici, vojska se iz dana u dan osipala, dok na kraju s njim nije ostalo samo šest stotina najodanijih ratnika. Situacija je bila beznadežna. U svakom trenutku moglo je doci do prvog okršaja s neprijateljem, ali borba bez Jehovine podrške neizbežno se morala završiti porazom. Tada se Saul odluči na korak koji se mogao protumačiti kao uzurpacija prvosvešteničkih ovlašcenja. Naredi da se podigne oltar za žrtve paljenice i sam prinese žrtve Jehovi. Kad Samuilo stiže u logor i doznade za tu samovolju, obuze ga strahovita srdžba. Čak i zapreti da ce Jehova zbaciti s prestala Saula i izabrati sebi drugog, poslušnijeg cara. Nisu pomogla nikakva opravdanja. Prvosveštenik je napustio logor bez pozdrava i vratio se u svoje sedište.

JUNAČKI PODVIG JONATANOV.

Sukob sa sveštenicima i gubljenje njihove podrške duboko su potresli Saula, ali mu nisu slomili duh. Uprkos ogromnoj filistejskoj sili, izdržao je u Galgalu, na čelu šačice svojih junačina, napušten skoro od svih. U takvim uslovima nije moglo biti ni govora o borbi na otvorenom polju, pa mu je preostala jedino gerilska borba, neprestano uznemiravanje i cepanje regularnih neprijateljskih jedinica. U tome mu je uspešno pomagao sin Jonatan, ludo hrabar mladic. Jednoga dana, sa svojim štitonošom iznenada je upao u filistejski logor, pobio dvadeset stražara i izazvao takvu pometnju da se ostatak vojske dao u panično bekstvo. Saul nije bio prethodno obavešten o opasnom podvigu svoga sina, pa kad začu viku u filistejskom logoru, naredi da se ispita ko se iskrao iz Gavaje, i tada vide da nema Jonatana. Smesta mu krenu u pomoc, pa i on poče udarati po neprijatelju u bekstvu. Tada izrailjski odredi, silom uključeni u filistejsku vojsku, pređoše na njegovu stranu. Kad im se još priključiše i Izrailjci skriveni po okolnim pecinama i klancima, poraz Filistejaca pretvori se u strašni pogrom. Gonjeni su sve do Vet-Avena. Izrailjci su vec bili premoreni, ali kako je još dugo bilo do sumraka, Saul odluči da nastavi borbu. "Da je proklet koji jede što do večere, da se osvetim neprijateljima svojim", poruči vojnicima. Izrailjski ratnici zaista i ne takose hleba ni drugoga jela, bojeci se cara. A Jonatan nije znao za očevu kletvu i, kad u šumi nađe duplju s pčelinjim gnezdom, spusti kraj štapa u sace i okusi meda. Vojnici mu prekasno sa opštiše

Saulovo naređenje. Mladi Jonatan nije se zbog toga mnogo uzbudio, čak je i zamerio ocu, smatrajuci ba bi poraz Filistejaca bio daleko veci da se Izrailjci nisu borili gladni. Pred vece se iznureni i izgladneli pobednici baciše na plen. Klali su ovce, volove i telad na bojištu, halapljivo jeduci sirovo meso s krvlju. Doznavši za greh koji počiniše, Saul strogo naredi da se životinje kolju na kamenu, da se krv slobodno sliva u zemlju. Kad pade noc, car naredi da se podigne oltar, prinese žrtve i preko sveštenika upita Jehovu da li da goni Filistejce do zore, da ih do kraja istrebi. Ali ne dobi nikakav odgovor. Tada mu bi jasno, da je neko prekršio njegov zavet i na celu vojsku navukao gnev božji. Ubrzo se otkri da je Jonatan krivac. Ništa ne pomogoše ni sinovljeva uveravanja da je prekršio zavet iz neznanja. Saul ga osudi na smrt. Ali ga izbavi vojska, koja nije htela dopustiti da se tako nagradi junak sa Gavaje i oslobodilac izrailjskog naroda. "Zar da pogine Jonatan, koji je učinio ovo spasenje veliko u Izrailju? Bože sačuvaj!
Tako živ bio Gospod, nece pasti na zemlju nijedna dlaka s glave njegove. Jer je s pomocu Božjom učinio to danas", vikali su rasrđeni vojnici. Saul morade odustati od dalje potere za Filistejcima i oni izbegoše konačno uništenje.
Zatvorili su se, doduše, u zidine svojih gradova, ali su i dalje za Izrailjce predstavljali opasnost.

KONAČNI RASKID SA SAMUILOM.

Vrativši se u svoju rodnu Gavaju, Saul se nije odmarao na lovorikama. Bilo mu je jasno da ce pre ili kasnije doci do odlučujuce bitke s Filistejcima. Pripremajuci se za to, posvetio je sve svoje snage formiranju vojnih jedinica, uključujuci u njih svakog ko mu se činio hrabar i sposoban. Da bi obezbedio pozadinu, pobedonosno se borio u Zajordaniji, s carevima moavskim, amonskim i edomskim, na severu pokorio cara sovskog, a unutar zemlje obezbedio slobodu kretanja osvojivši hananske gradove koji su uspeli da sačuvaju nezavisnost. Tako je stvorio snažnu izrailjsku državu. Osim Jonatana imao je još dva sina i dve kceri, i dalje je vodio jednostavan život cara-seljaka i zadovoljio se samo jednom ženom. Za vojskovođu je naimenovao svoga rođaka Avenira, nerazdvojnog druga u ratu i miru. Ali, čekao ga

je još jedan zadatak. Pustinjsku oblast od Sinajske gore sve do južne granice Hanana držali su Amaličani, razbojnička plemena koja su vodila poreklo od Amalika, unuka Isavovog, dakle blisko srodna Edomcima. Izrailjci su s njima neprestano imali problema. Kod Rafidina su ratovali s Mojsijem i Isusom Navinom, a svojevremeno podržavali moavskog cara Eglona i s Madijancima pustošili hananske zemlje sve dok ih, u dolini Jezrael, nije potukao Gedeon. Sad su se ponovo oglasili. Njihove horde pustošile su južne oblasti Hanana, pljačkale, ubijale i nestajale u pustinji pre nego što stigne pomoc. Ali najgore je bilo to što su sklopili savez s Filistejcima u borbi protiv Izrailjaca. Zauzet drugim ratovima, Saul je odlagao konačni obračun s tim pljačkašima. To je ražestilo Samuila. Pohitao je u Gavaju, podsetio Saula da ga je pomazao za cara da brani Izrailj i naredio mu da smesta s celom vojskom krene protiv Amaličana: "Zato idi, i pobij Amalika, i zatri kao prokleto sve što god ima; ne žali ga, nego pobij i ljude i žene i decu i što je na sisi i volove i ovce i kamile i magarce." Saul je poslušno krenuo na čelu gotovo cele svoje vojske i potukao kod Negiba Amaličane, pobio zarobljenike ne štedeci ni žene ni decu, a cara Agaga zarobio. Ali počinio je neoprostiv greh pogazivši ratnu zakletvu herem. Žao mu je bilo da uništi ogromni ratni plen, stoku i drugu vrednu imovinu Amaličana. Štaviše, dirnut junačkim držanjem cara Agaga, poklonio mu je život. Čim je Samuilo doznao za taj prestup, odmah se uputio na goru Karmil, gde je Saul upravo postavljao spomenik u slavu svoje pobede. Susret dvojice čelnih ljudi Izrailja bio je neobično buran. Prvosveštenik srdito prebaci caru neposlušnost i reče mu: "Odbacio si reč Gospodnju, zato je i on tebe odbacio da ne budeš više car." Bila je to u stvari detronizacija. Saul je morao voditi računa o velikom moralnom autoritetu prorokovom i pokorno ga je molio za oproštenje greha. U strahu da glasovi o sukobu prvosveštenika i cara ne izazovu nemir u narodu, uporno ga je molio da ostane u logoru i da ga prati u maršu do Galgala. Ali Samuilo, i dalje nepopustljivo uporan, zloslutno odgovori. "Necu se vratiti s tobom, jer si odbacio reč Gospodnju, i zato je tebe Gospod odbacio da ne budeš više car nad Izrailjem." Posle tih reci, spremi se da napusti carski šator. To je bila javna demonstracija, ravna objavi rata, i nije mogla da promakne pažnji vojnika. Zato Saul, želeci da po svaku cenu prikrije raskid, pokuša da zadrži silom

prvosveštenika i u tom rvanju iscepa mu parče plašta.
Tada Samulo viknu: "Oduzeo je gospod carstvo Izrailjevo od tebe

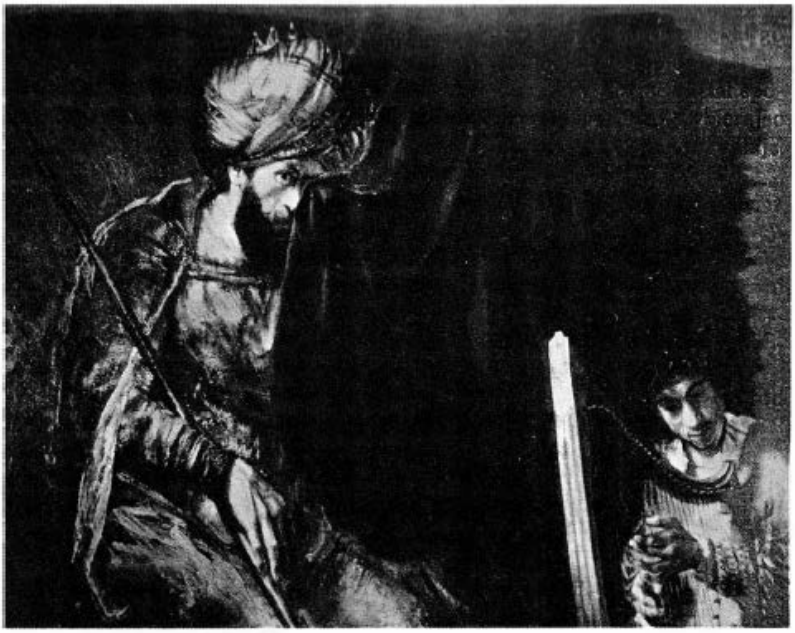

Rembrandt: *Saul i Dawid*

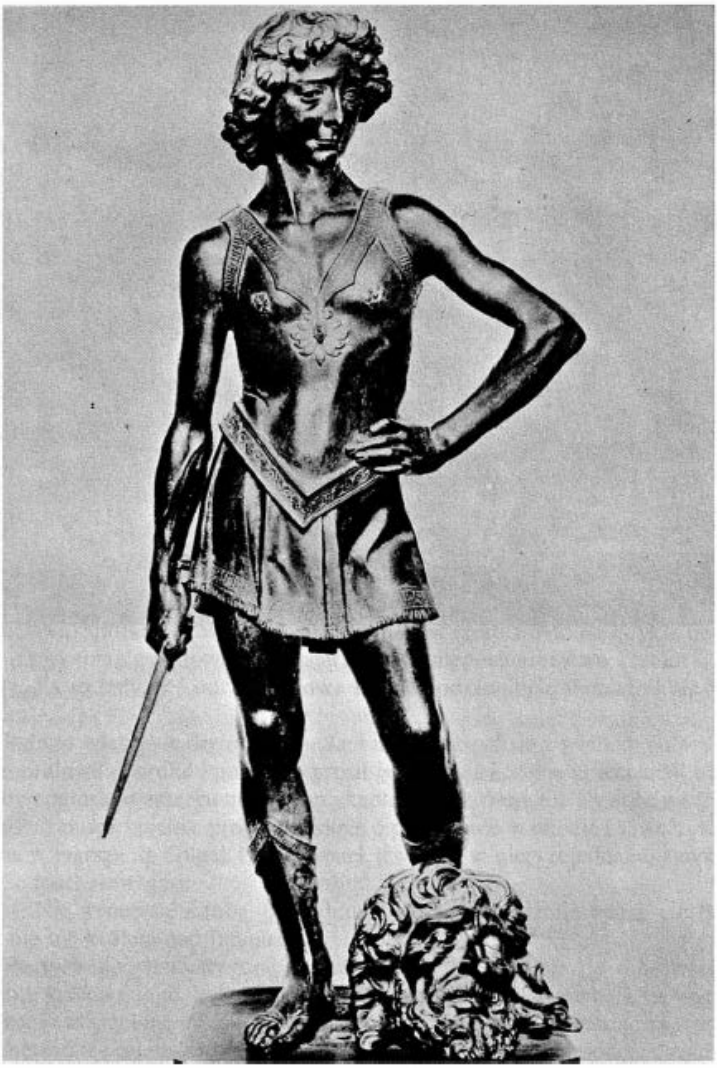

Andrea del Verrocchio: *Dawid*

danas, i dao ga bližnjemu tvojemu, koji je bolji od tebe." Ali ipak je popustio navaljivanju cara i pošao s njim u Galgal. Čim stigoše, Samuilo naredi da se car Agag dovede pred oltar Jehovin i iseče ga svojom rukom na komade, na oči vernika, da se ispuni ratna zakletva heremu. Ubrzo zatim vrati se u Ramu i od tada više nikad nije hteo da se sastane sa Saulom. Štaviše, otvoreno je izjavljivao da je pogrešio što ga je izabrao za cara. Pozivao se pri tom na Jehovu i govorio da se i Gospod kaje što je postavio Saula za cara nad Izrailjem. Ubrzo je počeo da traži novog kandidata za presto. Bojeci se da ga Saul ne optuži za zaveru i izdaju, činio je to u najvecoj tajnosti. Jednoga dana otišao je u Vitlejem pod izgovorom da hoce da prinese žrtvu Jehovi. Starešine grada morale su da doznaju za njegov raskid sa Saulom. U strahu od cara, nisu ga baš rado dočekali i otvoreno su ga pitali za cilj poseA Ali ih prvosveštenik umiri i uveri da je došao samo iz verskih razloga, čim pade noc, iskrade se do Jeseja, čiji je rod pripadao Judinom plemenu i uživao u Vitlejemu veliki ugled. Jesej je imao sedam sinova.

Samuilo mu naredi da ih predstavi, a kad osmotri šest starijih, ni za jednog se ne odluči. Zapita zato za najmlađega, koji se zvao David. Taj još nedorasli momčic čuvao je na imanju ovce. Jesej se začudi zahtevu prvosveštenikovom, ali poslušno naredi da ga dovedu s pašnjaka. Samuilo zadivljeno pogleda Davida. Bese to dečak riđe kose, bistrog pogleda, niskog rasta, ali naočit i gipkih pokreta.

A iz kratkog razgovora videlo se odmah da je izuzetno bistar i promucuran. Bio je obdaren i za muziku i, provodeci dosta vremena na pašnjaku, naučio je da svira na harfi. Svirao je vesto i tako osecajno, da je prorok bio duboko dirnut.

Kad još doznade da je David sam sastavio pobožne pesme koje je pevao, otpadoše i poslednje sumnje. Nije mogao naci boljeg kandidata. Izvadi iz torbe rog s uljem i u prisustvu brace pomaza Davida za buduceg cara. Obred je obavljen u porodičnom krugu, pa niko u Vitlejemu nije ni pomišljao da se u gradu nalazi novi car Izrailja. Saul je u to vreme boravio u Gavaji, gde je na nepristupačnoj steni sagradio sebi jako utvrđenje.

Samuilo mu je u stvari oduzeo presto i upozorio ga otvoreno da ce Jehova izabrati drugog cara. Napušten od sveštenika i od dela njima odanog stanovništva, na svakom koraku osecao je svoju usamljenost.

Svuda mu se priviđala zavera i neprijateljska delatnost, vođena rukom neumoljivog prvosveštenika. Dane i noci provodio je u razmišljanju o svojoj krivici i toliko izgubio nerve, da je sve češce zapadao u melanholiju. Videvši mu oči, turobne i od nesanice bezizrazne, u kojima kao da se pritajilo bezumlje, čak i najodaniji dvorani bili su uvereni da ga je napustio duh Gospodnji i njime ovladale mračne sile. U to vreme smatralo se da je najbolji lek za takve bolesti muzika. Neko, možda u dogovoru sa Samuilom, preporučio je Saulu skromno čobanče iz Vitlejema koje je divno sviralo na harfi. Odmah su ga doveli u Gavaju. Car je toplo dočekao Davida. Kad je ugledao riđokoso momče koje je odisalo svezom lepotom mladosti, preko lica mu prelete osmeh davno kod njega neviđen. A kad pod prstima svirača odjeknuše sa harfe smirujuci zvuči, oseti s neizmernim olakšanjem kako odlaze od njega sva priviđenja i vraca mu se zdravlje, i otada, kad god bi zapadao u melanholiju, slao je u Vitlejem po Davida, da ga isceliteljskom snagom svoje muzike otrgne od mračnih misli.

KAKO JE DAVID POBEDIO GOLIJATA.

Filistejci su opet krenuli protiv Izrailja, i pripremajuci se za bitku, ulogorili se kod gradica Sokota, u zemlji Judinoj.
Saul im je pošao u susret da im prepreci put u svoju državu. Dve protivničke vojske postavljene su u borbeni poredak na dva naspramna brda. U dolini koja ih je razdvajala pojedinačno su se borili ratnici, podsticani od drugova po oružju. Ali niko od Izrailjaca nije smeo da prihvati izazov Golijata, filistejskog diva iz Gata. Sav u teškom oklopu, naoružan velikim mačem i dugim kopljem, iz dana u dan izlazio je u pretpolje, a kad niko nije hteo da mu izađe na megdan, obasipao je Izrailjce najružnijim uvredama. I car Saul, i njegove vojskovođe na čelu s Avenirom kao i drugi ratnici, sklonili su se u šatore od stida i sramote. Četrdeset dana neprekidno, od jutra do mraka, pljuštale su na njih podrugljive uvrede i progonio ih prezrivi smeh diva. Njegov grubi glas odjekivao je po brdima i dolinama i parao uši i mozak utučenih izrailjskih vojnika. Saul je kipteo od nemocnog besa.
Junaku koji prihvati borbu s Filistejcem obecavao je neizmerno blago, oslobađanje od teških nameta i ruku svoje starije kceri. Ali niko nije

imao hrabrosti da se upusti u borbu. Takav strah je izazivao Golijat. U vojsci su bila i tri najstarija Jesejeva sina. Pošto je bio najmlađi, David je ostao kod kuce i samo ponekad donosio hranu braci. Kad se jednom pojavio u logoru, Golijat je vređao i blatio sve što je Izrailjcima sveto. Ogorčen njegovom drskošcu, David kratko i jasno izjavi braci da ce prihvatiti izazov. Prekaljeni ratnici ismevali su ga i izgrdili kao žutokljunca, a kad on ostade pri svojoj ludoj nameri, napadoše ga ozbiljno i narediše mu da se što pre vrati kuci. Vest o odvažnom pastirčetu silno razveseli Saula. Odmah ga pozva u svoj šator i s očinskom dobrotom mu objasni: "Ne možeš ti ici na Filistejina da se bijes s njim, jer ti si dete a on je vojnik od mladosti svoje." Ali David uporno ostade pri svome. Hvalio se kako je ubijao lavove i medvede kad su mu napadali stado, pokazivao svoje mišice i gipkost tela. Osvojen vatrenim oduševljenjem dečaka, Saul mu najzad dade pristanak. Čak ga i opremi u svoj oklop i šlem, pripasa mu mač i naredi da hoda šatorom, da se uveri može li poneti oružje. Ali u teškom oklopu David se nije dobro osecao i priznade da više voli da izadje na megdan onako kako je bio, u lakom pastirskom ogrtaču. Saul se nasmeja, rezignirano mahnu rukom i dozvoli mu da radi kako mu je volja. Iduci na megdan sa strašnim Filistejcem, David ponese samo svoj štap i pracku. Uz put zastade na brzom potoku i brižljivo odabra pet oštrih kamenova. Zatim, pevušeci pobožne pesme, produži na dvoboj u dolinu. Kad Golijat ugleda pastirče, nasmeja se tako gromoglasno da gore zadrhtaše. Povrativši se malo, poče se nemilosrdno rugati riđoj kosi i krhkoj građi Davidovoj. A najvecu radost pričinilo mu je to što je mršavko bio naoružan samo štapom. Praveci se da je ozlojeđen, povika iz sveg glasa: "Eda li sam pseto, te ideš na me sa štapom?" U trenutku pomisli da su mu Izrailjci poslali tog dečaka da ga izvrgnu ruglu. Pretio je i kleo se da ce telo drskoga dečaka baciti zverima i pticama grabljivicama. David se ne upusti u bučni dvoboj recima, samo sasvim ozbiljno opomenu diva da se spremi za smrt, jer ce za koji trenutak po volji Jehovinoj pasti mrtav. Na brdima zavlada napeta tišina. Filistejci
su nesrpljivo očekivali smrtni udarac svog nepobedivog atlete, a Izrailjci sa strahom u srcu pratili pokrete detinjastog i hrabrog sunarodnika, koji je s tako naivnom samouverenošcu išao u neizbežnu smrt. Golijat je u ogromnoj ručerdi vagao dugi mač spremajuci se za

napad. Kao vuk na bespomocno jagnje, gledao je na protivnika koji mu se primicao. U oholom osecanju svoje nadmoci, nije udostojio momčica ni da obrati pažnju na njegove pokrete. A David kradom izvadi iz torbe kamen, stavi ga u pracku i odape iz sve snage. Kamen fijuknu vazduhom i duboko se zari divu u čelo. Ogromna telesina nemocno se svali na zemlju. Uz ušasne krike Filistejaca i radosne uzvike Izrailjača, David u tren oka priskoči obeznanjenom Golijatu, istrže mu mač iz ruke i jednim udarcem odrubi mu glavu. Taj savim neočekivani poraz izazva medu Filistejcima neopisivu pometnju. Izrailjci ne oklevajuci iskoristiše opšti metež i grunuše na njih tako silovito da se filistejska vojska razbeža na sve strane ostavljajuci za sobom gomilu leševa. U poteri za neprijateljem Izrailjci su se zaustavili tek pod zidinama filistejskih gradova Gata i Akarona. Sav filistejski logor, s brojnim stadom stoke i otetom izrailjskom imovinom pao je u Saulove ruke. David mu je kao ratni trofej darovao glavu Golijatovu, a oklop, šlem i mač pobeđenog diva obesio je o zid svoje kuce. Ali najveca korist koju je izvukao iz dvoboja bila je ratna slava i popularnost u izraiIjskom narodu.

DAVID, SAUL I JONATAN.

Kao nagradu za pobedu nad divom, David je dobio pod komandu značajan odred vojnika i tako postao najmlađi vojskovođa u istoriji Izrailja. Jonatan, carev sin i naslednik prestala, sklopio je s njim toplo i iskreno prijateljstvo vec za vreme njihovog prvog susreta. U znak privrženosti predao mu je svoj dragoceni plašt, tuniku, mač i vojnički opasač. I pored svoje mladosti, David se dobro pokazao u ulozi vojskovođe. Iz mnogih pohoda protiv Filistejaca vracao se kao pobednik. U izrailjskim gradovima dočekivan je s velikim oduševljenjem. Postao je idol za stare, mlade i žene. Uvek su mu izlazili u susret s pesmom i igrom uz pratnju bubnjeva. Ne zna se kad je i gde nastala pohvalna pesma u njegovu slavu koja je kružila ulicama gradova i ubrzo stigla i do Gavaje:
"Saul pogubi svoju tisucu,
Ali David pogubi deset tisuca".
Sadržaj pesmice duboko je dirnuo Saula. Nedvosmisleno ga je vređao i isticao ratne zasluge Davidove iznad svega onoga što je on tokom

mnogih godina borbe učinio za izrailjski narod. Bila je to gorka, nezaslužena nepravda. Dva dana i dve noci mučila ga je sumnja da je Samuilo inspirator uvredljive pesmiče, a možda je i David s njim u dogovoru. Nije mu se valjda priviđalo kad je na svakom koraku osecao da mu narod okrece leđa. Isti onaj narod koji je još donedavno okruživao tolikom ljubavlju i obožavanjem. Čija je mogla biti ta intriga, ako ne prvosveštenika, nepomirljivog neprijatelja, koji mu je nekada otvoreno rekao da ce nastojati da ga liši prestola? Od muke, nesanice i velike srdžbe, um mu se toliko pomračio da je ponekad mrmljao besmislene stvari. U dvorcu je zavladala potištenost, posluga nije smela glasa dici i samo je šaputala po kutovima: "Napade Saula zli duh Božji, te prorokovaše u kuci".

Opet poslaše po Davida da muzikom isceli bolesno carevo srce. Mladi harfista uđe u sobu i odmah poče dodirivati strune prstima, izvodeci čudesne melodije.

Saul ga pogleda izgubljeno, kao da ga ne poznaje. Posle izvesnog vremena trže se iz otupelosti, u očima mu sevnu mračni plamen mržnje. Dohvati uz tron prišlonjeno koplje i hitnu ga na Davida. Mladic se izmače u poslednjem času a koplje se uz fijuk zabode u zid. Saul odjednom shvati da je malo nedostajalo da učini neuračunljiv postupak. Ubistvo omiljenog izrailjskog junaka moglo bi povuci za sobom nepredvidljive posledice. Želeci da odobrovolji Davida, naimenovao ga je za vojskovođu nad hiljadu vojnika i otpremio ga u borbu s Filistejcima. Mladi vojskovođa opet je išao iz pobede u pobedu, stučuci sve vecu slavu i ljubav naroda. Ali uporedo je rasla i careva zavist. Nije smeo, doduše, otvoreno istupiti, ali tajno je smislio plan šta da čini. Jednoga dana preko izaslanika poručio je Davidu da ce mu dati za ženu svoju stariju kci, Meravu, ako mu kao ratni trofej donese udne kapice sto ubijenih Fillistejaca. Zadatak je bio veoma opasan i Saul je računao na to da mu se rival nece živ vratiti iz tog nerazumnog lova. David je odmah shvatio šta car namerava. Pod izgovorom da nije dostojan da mu bude zet, pokušao je da se izvuče iz tog suludog poduhvata.

Ali Saul je navaljivao sve više, tako da mu na kraju nije preostalo ništa drugo nego da izvrši zadatak. Odmah je krenuo na put i poveo samo malu grupu svojih najvernijih ratnih drugova. Praveci zasede Filistejcima, za kratko vreme sakupio je ne sto, vec dvesta kapica.

Potajne nade izneveriše Saula i on odluči da bar ponizi Davida, i pored obecanja, ne oženi ga svojom starijom kcerkom, vec mu ponudi mlađu, Mihalu, koja je tom promenom, uostalom, bila zadovoljna, jer je odavno pomalo bila zaljubljena u mladog junaka. Ali brak nije doneo nikakvo olakšanje na carskom dvoru. David se ljutio na Saula što ga je prevario, jer bi kao muž starije kceri imao vece izglede na presto. A Saul je sumnjao na Davida da je u savezu s prvosveštenikom, i pretio je da ce ga ubiti.

MIHALA l JONATAN SPAŠAVAJU DAVIDA.

U tim tragičnim trenucima Jonatan se pokazao kao pravi prijatelj. Ne obaziruci se na to što se može zameriti ocu, jer mu je David opasan suparnik za krunu, upozorio ga je na opasnost koja mu preti. Privoleo ga je da se skloni u obližnje planine, a on je otišao ocu da se zauzme kod njega. Posle dugih ubeđivanja odobrovoljio je Saula i David je mogao da se vrati na carski dvor. Ali sloga nije dugo potrajala. David je odnosio nove pobede nad Filistejcima, što je kod Saula izazivalo zavist i strah.

U trenutku kad mu se od gneva svest ponovo pomrači, po drugi put hitnu koplje na svog omraženog suparnika, ali ga opet promaši. Tada je David shvatio da je stvar ozbiljna. Čim je pala noc, iskrao se iz dvora i pobegao svojoj kuci u gradu. A Saul posla po njega stražare. Mihala je spasla muža u poslednjem trenutku. Rekla mu je da pobegne kroz prozor, a zatim je, u njegovu odecu obukla lutku, položila je u postelju i dobro prekrila. Kad uđoše carevi stražari, pokaza im postelju i reče da David leži teško bolestan. Ali Saul je bio nepopustljiv i gnevno naredi: "Donesite mi ga u postelji da ga pogubim." Tada se otkri ženina podvala. Dovedoše Mihalu pred oca. Ali je izbegla kaznu, pravdajuci se da joj je David pretio smrcu ako mu ne pomogne da pobegne i da je prevaru učinila pod prinudom. A David ode prvosveštenіku Samuilu i ispriča mu svoje nevolje na dvoru. U jednom trenutku stiže vest da se Rami približavaju carski vojnici s naredbom da uhvate begunca. Prvosveštenik im izađe u susret, okružen brojnim prorocima, koji su igrom, pesmom i vikom padali u stanje najviše verske ekstaze. Praznoverni vojnici gledali su ih u sve vecem strahu, dok na kraju i oni

nisu uvučeni u mahnitu igru.
Zavaljujuci tome David je uspeo da se sakrije, a vojnici su se vratili u Gavaju praznih ruku. Saul je još dvaput slao po Davida vojnike, ali i oni su podlegli proročkim urocima i nisu izvršili naređenje. Tada je car odlučio da sam ode u Ramu da se dočepa neuhvatljivog begunca. Čim prekorači zidine grada, Samuilo i proroci izađoše mu u susret, pevajuci i igrajuci uz lupu bubnjeva i zvuke svirala. Saul ih je u početku posmatrao ispod oka, ali se u njemu postepeno budio stari nagon iz mladosti, kad im je i sam pripadao. Opijen verskim nadahnucem, stupi u kolo proroka koji su mahali rukama pevajuci. Vrteo se ukrug, buncao s penom na ustima i, padajuci u stanje potpunog zanosa, trgao sa sebe odecu, dok najzad ne pade na zemlju potpuno nag i bez svesti. Čitav dan ležao je tako u dubokoj nesvestici, a kad se najzad probudio, Davida više nije bilo u gradu. Gonjeni zlosrecnik vratio se u Gavaju, da se požali na svoju sudbinu Jonatanu, jedinom svome prijatelju: "Šta sam učinio? Kakva je krivica moja? I šta sam zgrešio ocu tvojemu te traži dušu moju?", tužio se.
Jonatan ga je tešio kako je umeo i uveravao da može računati na njegovu pomoc, da ce ga na vreme upozoriti na opasnost, jer je otac navikao da mu poverava svoje planove. A David mu odgovori sa sumnjom u glasu: "Otac tvoj zna dobro da sam našao ljubav u tebe, pa veli: ne treba da dozna ovo Jonatan, da se ne ožalosti. Ali tako živ bio Gospod i tako bila živa duša tvoja, samo je jedan korak između mene i smrti". Najgore je bilo to što je sutradan trebalo da bude gozba koju je Saul priređivao o mladini za svoje najbliže saradnike. To je istovremeno bio i najviši državni savet, sa koga niko nije smeo izostati iz njegovog okruženja. Neopravdana odsutnost značila bi odricanje poslušnosti i povukla bi za sobom najvecu nemilost. David još nije izgubio nadu da ce se pomiriti sa Saulom i zato nije hteo rušiti mostove za sobom, ali znajuci neuračunljivu carevu narav, bojao se da se na gozbi pojavi. Zato je zamolio Jonatana da obavesti oca da je morao otici u Vitlejem na porodičnu svečanost. A prijatelji su se dogovorili da se David sakrije u brdima kod Gavaje i da tamo sačeka vest kako ce Saul reagovati na njegovo opravdanje. Ako se bude ponašao mirno, bice to povoljan znak, a ako padne u svoju neobuzdanu jarost videvši prazno mesto za stolom, ne mogu računati na izmirenje.

Jonatan je ispunio prijateljevu molbu i naišao na gnevno očevo odbijanje: "Nevaljali i neposlušni sine! Zar ja ne znam da si izabrao sina Jesejeva sebi na sramotu i na sramotu svojoj nevaljaloj majci?
Jer dokle je živ sin Jesejev na zemlji, neceš se utvrditi ni ti ni carstvo tvoje; zato pošlji sada i dovedi ga k meni, jer je zaslužio smrt." Očevo upozorenje da ce zbog Davida izgubiti presto ako ga bude podržavao i dalje, nije pokolebalo nesebično, plemenito Jonatanovo prijateljstvo. S neskrivenom gorčinom upitao je oca šta je to David učinio da je zaslužio smrt. Saula zahvati neobuzdana jarost. Naglim pokretom posegnu za kopljem i hitnu ga na sina. Ali ga promaši i vrh se zabi u drveni zid sobe. Jonatan srdito ustade od stola i ode u svoju sobu. Duboko potresen burnim događajem, celog iduceg dana ni parče hleba ne uze u usta. U sumrak se iskrade iz dvora i upozori Davida da nikad više ne izlazi na oči caru. Dođe dirljivi trenutak rastanka. David se triput pokloni pred vernim prijateljem, a Jonatan ga zagrli i najnežnije poljubi. Rastajuci se obojica su ronili suze, zaklinjuci se na vernost do kraja života, a Jonatan reče Davidu: "Idi s mirom, kao što smo se zakleli obojica imenom Gospodnjim rekavši: Gospod da je svedok između mene i tebe i između mojega semena i tvojega semena doveka."

SEČA SVEŠTENIKA I DAVIDOVO POTUCANJE.

David je otišao u grad Nov, sedište istaknutog sveštenika Ahimeleha, koji je na čelu osamdeset i pet sveštenika prinosio Jehovi žrtve u tamošnjem svetilištu. Ahimeleh je bio plašljiv čovek i zato mu David nije odao da je u nemilosti, vec mu je rekao da ga je car poslao u tajnu misiju. Pošto nije imao ništa drugo pri ruci, sveštenik ga je nahranio žrtvenim hlebom, pa mu je poklonio i Golijatov mač koji je čuvan u svetilištu.
Doznavši od nekih ljudi da je car lično krenuo za njim u poteru, David je zatim pohitao u filistejski grad Gat, gde je carevao Ahis. Ali se prevario u nadi da ce ostati nepoznat. Ulični prolaznici odmah su u njemu prepoznali slavnog pobednika nad Golijatom. Davidu pade na um neobična pomisao kako da izbegne osvetu Filistejaca. Umobolnici, kao ljudi dusima opsednuti, uživali su privilegiju nedodirljivosti, pa se pretvarao da je lud. Vukao se ulicama buncajuci, trudio se da mu iz usta

teče slina, a prolazeci pored kucnih vrata šarao na njima neke magične znake. Građani Gata, u praznovernom strahu, dugo su išli za njim, a na kraju ipak su se odvažili da ga svezu i odvedu pred cara. Ahis s gađenjem pogleda luđaka i, ne znajuci šta s njim da učini, naredi da ga puste na slobodu. David umače iz opasnog grada i savi sebi gnezdo u teško pristupačnoj gorskoj pecini, kod staroga grada Odolama, udaljenom dvadeset i pet kilometara jugozapadno od Jerusalima. Strahujuci za sudbinu svoje porodice, pozvao ju je kod sebe preko poverljivog izaslanika. A u isto vreme pohitali su k njemu svakojaki ljudi s raznih strana: pustolovi željni burnih događaja, begunci stavljeni van zakona, siromasi gonjeni zbog poreza i dugova i mladež željna ratne slave. Od te raznolike i neposlušne gomile David je stvorio disciplinovanu družinu od šest stotina dušom i telom njemu odanih ubica. Na njihovom čelu vršio je drske prepade u potrazi za hranom, razbijao iz zasede manje carske jedinice i branio narod od napada Filistejaca uzimajuci za to danak. Jednom rečju, postao je vođa bande koja je živela od razbojništva i iznuđenog otkupa. Doveden do belog usijanja tim gerilskim ratom, Saul je gonio Davida sa sve vecim besom, dižuci na noge sve svoje oružane snage. U jednom času David je osetio da gubi tlo pod nogama. Iskrao se u Mispu Moavsku da preda svoju porodicu pod zaštitu tamošnjeg cara, a zatim se vratio u zemlju Judinu i sakrio se u šumi Jaret. Saul je u međuvremenu doznao da je sveštenik Ahimeleh pomogao Davidu pri bekstvu snabdevši ga hranom. Potkazivač je bio Dek, jedan od najamnika iz zemlje Edomske. Za cara više nije postojala ni najmanja sumnja da su sveštenici u dogovoru s Davidom i da mu krče put do prestola. Odmah je krenuo s vojskom u Nov da tamošnje sveštenike kazni zbog zavere i izdaje države. Ahimeleh se uzaludno pravdao da je bio žrtva Davidove prevare. Saul je ostao gluv na njegova objašnjenja i izdao je naredbu vojnicima da ga pogube, i tada je prvi put doživeo težak poraz. Vojnici njegove telesne garde, počevši od zapovednika pa do najobičnijeg stražara, odbili su da izvrše presudu. Niko nije smeo da digne ruku na svetu svešteničku ličnost i tako počini svetogrđe. Saul se još nikad nije našao u tako neprijatnoj situaciji. Tada mu je u pomoc pritekao potkazivač Dek Edomski. Želeci da zadobije carevu milost, pojavio se na čelu svojih ubica i izrazio spremnost da izvrši naređenje. Na znak Saulov,

najamnička banda krvoždno se bacila na grad, pobila sve sveštenike, i Ahimeleha među njima, a zatim je posekla sve stanovništvo, skupa sa ženama i decom. Saul je bio toliko gnevan na nabeđene izdajnike da je naredio da se pokolju čak i volovi, magarci i ovce. Od pogroma se spasao samo jedan od Ahimelehovih sinova, sveštenik Avijatar. Iskravši se nocu iz grada koji je u dimu i plamenu polako nestajao, stigao je do Davida i postao njegov najodaniji pristalica.

KAKO JE DAVID POŠTEDEO SAULA I KAKO JE ZAVOLEO AVIGEJU.

David je doznao da Filistejci opsedaju grad Keilu. Bez oklevanja pohitao je u pomoc i izbavio ga iz nevolje, ali stanovnici su mu uzvratili podmuklom izdajom. Po specijalnom izaslaniku obavestili su Saula da David boravi u njihovom gradu i da ce mu ga predati ako odmah dođe. Ali zaveru je na vreme otkrio sveštenik Avijatar i David je uspeo da se iz zasede izvuče. Otad je sa svojim drugovima po oružju boravio po planinskim i pustinjskim krajevima, gde je lako bilo zametnuti trag poteri.

Jednoga dana dok se skrivao u pustinji kod Zifa, došao mu je prerušen Jonatan da ga upozori na očeve namere i da ga uveri u svoje nepokolebljivo prijateljstvo.

Ali stanovnici Zifa bili su uz cara i obavestili ga o mestu Davidovog boravka.

Saul je brzo stigao i opkolio brdo na kome se David skrivao s odredom od šest stotina ratnika. Izgledalo je da je sudbina opkoljenih zapečacena. Tada je stigla strašna vest da su Filistejci iznenada prodrli u izrailjske zemlje. Saul je odmah morao odustati od opsade, da pohita u susret neprijatelju. Ali čim je odbio napad, ponovo je pošao u poteru za Davidom, goneci ga po pustinjama i gorskim cestarima. S plamenim žarom vodio je tri hiljade vojnika da se po svaku cenu dočepa mrskog suparnika. Jednom za vreme potrage ušao je u pecinu za svoje biološke potrebe. Slučaj je hteo da se u mračnom uglu pecine skrivao David sa nekoliko svojih drugova. Mogao je tada da ubije cara, ali nije želeo da se uprlja krvlju pomazanika. Samo se tiho privukao i odsekao mu parče

plašta.
Docnije, kad je Saul na čelu svoje vojske krenuo dalje, pojavio se na vrhu stene i mašuci odsečenim parčetom carevog plašta povika: "Evo, oče moj, evo vidi skut od plašta svojega u mojoj ruci: odsekoh skut od plašta tvojega, a tebe ne ubih; poznaj i vidi da nema zla ni nepravde u ruci mojoj, i da ti nisam zgrešio; a ti vrebaš dušu moju da je uzmeš. Gospod neka sudi između mene i tebe, i neka me osveti od tebe; ali ruka se moja nece podignuti na te... Za kim je išao car Izrailjev? Koga goniš? Mrtva psa, buhu jednu." Drugi put se David odlučio na još veci podvig. U pratnji štitonoše, uvukao se nocu u carev logor i ušao u šator, gde su Saul i Avenir, njegov vojskovođa, spavali dubokim snom. Njegov pratilac hteo je da ubije cara, ali David se gnušao mučkog ubistva. Uzeo je samo pobodeno u zemlju kraj uzglavlja Saulovo koplje i vrč s vodom, i srecno zaobišavši neprijateljske straže, vratio se svojim ljudima, koji su ga zabrinuto čekali. U zoru se opet popeo na vrh nepristupačne stene i rugao se Aveniru što je tako slabo čuvao svoga gospodara. Izvrgavši ga tako podsmehu vojnika, poručio mu je da nekoga pošalje po koplje i vrč. Postiđen svime što se zbilo i malo dirnut viteškim Davidovim postupkom, prekinuo je poteru i vratio se u Gavaju. David je morao de se brine za ishranu svoje družine. Ovce, volove, koze i drugu hranu otimao je uglavnom od Filistejaca, ali nikad nije dirao stada svojih sunarodnika. Uzimao im je samo redovan porez u naturi za čuvanje njihovih stada i kuca od napada beduinskih i filistejskih pljačkaša. U stepi kod Maona napasao je svoja stada izvesni bogataš po imenu Naval. Njegov ogromni imetak iznosio je tri hiljade ovaca i hiljadu koza. David od njega nikad nije uzimao otkup, iako je i njemu pružao zaštitu, pošto je logorovao u blizini i vec samim svojim prisustvom rasterivao otimače. Jednom mu je došlo do ušiju da je Naval oterao ovce na goru Karmil da ih striže. Zato mu je uputio deset momaka s molbom za hranu, govoreci im: "Idite na Karmil, i otiđite k Navalu i pozdravite ga od mene. I recite mu: Zdravo!... Čuo sam da strižeš ovce; pastiri su tvoji bivali kod nas, i ne učinismo im nepravde, i ništa im nije nestalo dokle god bejahu na Karmilu... Daj slugama svojim i Davidu sinu svojemu što ti dođe do ruke." Ali bogataš je bio škrt i ne baš uglađen čovek. Napade i grubo izgrdi vojnike: "Ko je David? I ko je sin Jesejev? Danas ima mnogo sluga koji beže od svojih gospodara. Eda

li cu uzeti hleb svoj i vodu svoju i meso što sam poklao za ljude koji mi strigu ovce, pa dati ljudima kojih ne znam odakle su." Takav odgovor silno razgnevi Davida. Na čelu četiri stotine svojih ljudi, smesta pođe da drznika nauči pameti. A tada mudra i lepa Avigeja, žena Navalova, optuživši muža za glupost, pohita u susret hajdučkom vođi da ga odobrovolji. Na magarcima donese dvesta hlebova, dve mešine vina, pet zgotovljenih ovaca, pet merica prženog žita, sto venaca suvog grožđa i dvesta venaca smokava. Čim se približi Davidu, siđe s magarca, pokorno mu se pokloni do zemlje i moleci reče: "Neka gospodar moj ne gleda na toga nevaljaloga čoveka, Navala... bezumlje je kod njega. A ja sluškinja tvoja nisam videla momaka gospodara svojega, koje si slao... I kad Gospod učini gospodaru mojemu svako dobro koje ti je obrekao i postavi te vođom Izrailju, nece ti biti spoticanja ni sablazni srcu gospodara mojega da je prolio krv ni za što i da se sam osvetio gospodaru mojemu, opomenuceš se sluškinje svoje." Lepota i blagost ženina učiniše silan utisak na Davida. Zato joj ganuto odgovori: "Da je blagosloven gospod Bog Izrailjev, koji te danas posla meni na susret! I da su blagoslovene reci tvoje... idi s mirom kuci svojoj, eto, poslušah te, i pogledah na te." Za to vreme Naval je povodom završetka striže ovaca priredio bogatu gozbu i opio se do besvesti. A kad se najzad otreznio, Avigeja ispriča kakva mu je velika opasnost pretila. Ta vest ga je toliko potresla da je dobio srčani napad i umro posle deset dana. Čim David doznade za to, zamoli Avigeju da mu bude žena.
Udovica bez premišljanja sede na magarca i pohita u njegov logor sa pet svojih sluškinja. Tamo mu se smerno pokloni do zemlje i reče: "Evo sluškinje tvoje, da služi i da pere noge slugama gospodara svojega." David je vec imao dve žene, Mihalu, koju mu je docnije Saul oduzeo i udao za Faltija, jednog od vernih svojih pristalica, i još jednu Izrailjku, Ahinoamu, ali je samo Avigeju istinski voleo.

DAVID U SLUŽBI FILISTEJACA I TRAGIČNA SUDBINA SAULOVA.

David je znao da car u svom besu nece da se smiri dok ga ne ubije ili ne uhvati živog. Trebalo je napustiti granice Izrailja i skloniti se negde

dokle ne dopire njegova ruka. Zla sudbina i neprestano potucanje doveli su ga u stanje duboke depresije. Mnogo docnije talentovani pesnik pripisace mu reci prepune istinskog bola: Smiluj se na me, Bože, jer čovek hoce da me proguta, neprijatelj me svaki dan pritešnjuje...
Svaki dan izvrcu reci moje; što god misle, sve meni o zlu.
Skupljaju se, prikrivaju se, paze za petama mojima; jer traže dušu moju.
(Psalam 56, 2-3)
Nije imao drugoga izlaza, trebalo se odlučiti na bolni, ponižavajuci korak.
Ponudio se u službu Ahisu, caru filistejskog grada Gata. Nekadašnji neprijatelj primio ga je veoma gostoljubivo. Pomoc šest stotina u borbama prekaljenih ubica nije bila za potcenjivanje, a odgovaralo mu je da Izrailj i dalje slabi zbog dinastičkih trvenja. Mogao je sada te sporove da podstiče iskorišcavajuci Davida protiv Saula. David je dobio u leno gradic Siklag, nedaleko od Gaze. Nastanio se tamo sa svojom vojskom i s celom porodicom, sa dve žene, Avigejom i Ahinoamom. Ahis mu je naložio da napada izrailjske zemlje, ali David nije ni pomišljao da ratuje sa svojom zemljacima. Ali je pustošio zemlje Amaličana, vekovnih neprijatelja jevrejskih plemena. Uništavao je sve do poslednjega, ne štedeci ni žene ni decu, da ne bude svedoka njegovim najezdama, a kad je predavao Ahisu plen: volove, magarce, kamile i drugu imovinu, govorio mu je da ga je oteo od Izrailjaca. Lakoverni filistejski car poverovao mu je i trljajuci ruke od radosti, hvalio se ovim recima: "Baš se omrazio s narodom svojim Izrailjem; zato ce mi biti sluga doveka." Filistejci su se pripremali za novi rat protiv Saula. Ahis je poveo i Davida sa šest stotina njegovih vojnika. Ali carevi i kneževi filistejski nisu verovali Izrailjcima i odlučno su zahtevali da se uklone iz njihovih redova. David se vratio u Siklag, u osnovi zadovoljan što nije morao da se bori protiv svoje brace, što bi se smatralo izdajom. Ali pokazalo se, da su u njegovom odsustvu, Amaličani u znak odmazde pretvorili Siklag u prah i pepeo i odveli u ropstvo mnogo stanovnika, među kojima i njegovu porodicu. Ljudi koji su uspeli da se spasu dočekali su Davida s plačem i grdnjom, pa su mu čak zapretili i kamenovanjem.
David smesta krenu u poteru za razbojnicima, potuče ih i ote im zarobljenike i svoju porodicu među njima. Plen razdeli svojim

zemljacima, stanovnicima zemlje Judejske, da u prestojecoj borbi za carsku vlast zadobije njihovu podršku. U to vreme u Rami je zavladala velika žalost, jer se od života rastao prorok Samuilo.
Posle Davida, koji je prešao na stranu Filistejaca i zato, po njegovom mišljenju, nije više mogao polagati pravo na presto, Saul se rešio i drugog najopasnijeg protivnika. Želeci da utera strah u sveštenike, naredio je da se pohvataju i pobiju njihove pristalice: svakojaki vrači i vračare, prizivači duhova i čarobnjaci. Tada ih je u Izrailju bilo mnoštvo, narod je navikao da koristi njihove usluge, pa je u zemlji zavladalo nepoverenje i strah od terora. U ličnom životu Saul je sačuvao jednostavnost i čistotu običaja. Niko nije poricao njegove ogromne ratne zasluge i teške napore koje je uložio za veličinu Izrailja. Vecina Izrailjaca još uvek ga je poštovala, čak i volela. Njegov ugled bio je tako veliki da ga ni David nije smeo ubiti, iako mu se za to dvaput ukazala prilika. Ali neprestane svešteničke mahinacije i glasovi da je Samuilo pomazao Davida za cara, poremetili su mu duševnu ravnotežu i naveli ga na neuračunljive i despotske postupke. U kamenim zidinama tvrđave, koju je sagradio na nepristupačnoj steni u Gavaji, provodio je dane u četiri oka sa svojom usamljenošcu i ogorčenjem. A nad mladu izrailjsku državu nadneli su se crni oblaci. Njene granice prešla je mocna vojska saveza filistejskih careva.
Stotine pancirnih bojnih kola i hiljade oklopnika ulogorilo se u Sunimu, u dolini Jezrael, dakle u samom srcu Izrailja. Saul je razmestio svoju vojsku na padinama gore Gelvuje, odakle se pružao pogled na celu dolinu. Ogromni filistejski logor izazivao je u njemu nemir i osecanje bespomocnosti pred sudbinom koja se ne može izbeci. Na licu mu se video izraz umora i ravnodušnosti. Za trenutak se tužno zamisli, pa upita svoje odane prijatelje ima li u blizini neka vračara što predviđa buducnost. Začuđeni dvorani podsetiše ga da je naredio da se istrebe svi čarobnjaci. Posle traženja obaveštenja među stanovništvom, doznali su da se u Endoru sakrila stara vracara koja priziva utvare mrtvih i ispituje ih za buducnost. Saul je odlučio da prerušen ode kod nje. Čim pade noc, ogrnu se putničkom kabanicom i u pratnji dvojice štitonoša tiho se iskrade iz logora. U strahu od carskih progonitelja, vračara ga ne htede pustiti da uđe. Tek kad se zakle da joj se ništa loše nece dogoditi, upita ga čiji duh da traži. Saul je zamoli da sa onog sveta dozove Samuila. Uz

pomoc magičnih čini vračara prizva utvaru prorokovu. I tek tada shvati da je tajanstveni došljak car Saul. "Zašto si me prevario? Ta ti li si Saul?", kriknu prestravljena. Saul je opet umiri i, pošto sam nije video duha, upita je ko se na njen poziv pojavio. Po opisu vračarinom, prepoznao je , Samuila, svoga davnašnjeg upornog protivnika. Poklonio mu se t pokorno i molio ga za savet kako da postupi u strašnoj opasnosti od Filistejaca. Ali Samuilo je i posle smrti ostao neumoljiv. Opet mu je prebacio uzurpaciju prvosveštеničkih prava i samim tim gaženje volje Jehovine. Zato ga nece mimoici kazna: u borbi s Filistejcima poginuce sa svojim sinovima, a zatim ce doci propast celog njegovog roda. Strašna vest toliko pogodi Saula da se onesvešcen sruši na zemlju. Kad ga povratiše, ne htede da se okrepi, iako je bio potpuno onemocao.
Tek posle dugog i upornog navaljivanja vračarinog, uze zalogaj hleba i komadic teletine. Sledeceg dana rasplamsa se bitka. Izrailjci pretrpeše strahovit poraz, a oni što ne izgiboše, dadoše se u panično bekstvo. Sinovi Saulovi, medu njima i plemeniti Jonatan, padoše sa hiljadama svojih ratnih drugova.
Saul, iako ranjen, uspe da pobegne s bojnog polja. Ali Filistejci su mu bili za petama, i kad vide da im ne može umaci, reče svome štitonoši da ga mačem dotuče. Ali momak se ustezao da ubije cara, i Saul se sam ubi bacivši se na oštricu mača. I verni sluga probode se mačem, jer ne htede da preživi svoga gospodara. Filistejci odrubise Saulovu glavu i zajedno s oružjem izložiše je u hramu Astarte i Dagona. A telo mu obesiše na zidine grada Vet-Sanskoga. Vest o skrnavljenju carskih posmrtnih ostataka stigla je do stanovnika grada Javisa, koje je Saul svojevremeno oslobodio od vlasti Amonaca. Uzvracajuci mu zahvalnošcu, oni ukradoše mrtvoga cara i dostojno ga sahraniše na groblju svoga grada. Filistejci su zauzeli dolinu Jezrael i tako obezbedili sebi strateški povoljan položaj za osvajanje celog Hanana. Država koju je velikim trudom stvorio Saul, prestala je da postoji.

DAVID OPLAKUJE SAULOVU l JONATANOVU SMRT.

Za tragične događaje u dolini Jezrael David je doznao tek kad se vratio u Siklag iz pohoda protiv Amaličana. Nekakav čovek u poderanoj odeci, glave prašinom posute, baci mu se pred noge. Plačuci i kukajuci,

saopšti mu vest o smrti Saula. To bese Amaličanin iz izrailjskih najamničkih odreda koji je učestvovao u nesrecnoj bici. Upitan za pojedinosti, ispriča da je mačem probo ranjenog cara na njegov vlastiti zahtev, i kao dokaz da govori istinu uruči Davidu venac i grivnu, oznake carske vlasti. Celu tu priču izmislio je u nadi da ce ga David nagraditi za smrt suparnika. A u stvari, bežeci s bojišta naišao je na les Saulov i skinuo s njega carske znake pre nego što su stigli Filistejci. Ali se u svom računu grdno prevario. David naredi da ga pogube što se usudio da digne ruku na carskog pomazanika. Tragični Saulov kraj duboko je rastužio Davida, jer je to istovremeno značilo i propast prve ujedinjene izrailjske države. Ali smrt Jonatanova bacila ga je u pravo očajanje. Izgubio je jedinog vernog, nesebičnog prijatelja, koji ga ni u najtežim trenucima nije napustio i kakav se retko srece u životu. Jonatanovo mesto u njegovom srcu niko više nece zauzeti.

Plakao je David previjajuci se u neutešnom bolu, udarao glavom o zid i razdirao odecu na sebi, a s njim su jadikovali drugovi po oružju i porodica. Do veceri niko nije ni pomislio na jelo i niko cele noci oka sklopio nije. Sutradan je David, iznuren od jada, slomljena srca, nem i turoban tumarao odajama. A onda dohvati svoju omiljenu harfu i, dodirujuci strune, izrazi svoj očaj potresnom elegijom:

Diko Izrailjeva! Na tvojim visinama pobijeni su; kako padoše junaci!

Ne kazujte u Gatu, i ne razglašujte po ulicama Askalonskim, da se ne vesele kceri filistejske i da ne igraju kceri neobrezanijeh.

Gore Gelvujske! Ne padala rosa ni dažd na vas, i ne rodilo polje za prinos, jer je tu bačen štit s junaka, štit Saulov, kao da nije pomazan uljem.

Bez krvi pobijenijeh i bez masti od junaka nije se vracao luk Jonatanov, niti je mač Saulov dolazio natrag prazan.

Saul i Jonatan, mili i dragi za života, ni za smrti se ne rastaviše; lakši od orlova i jači od lavova bijahu.

Kceri Izrailjeve! Plačite za Saulom, koji vas je oblačio u skerlet lijepo, i kitio vas zlatnijem zakladima po haljinama vašim.

Kako padoše junaci u boju! Jonatan kako pogibe na tvojim visinama!

Žao mi je za tobom, brate Jonatane; bio si mi mio vrlo; veca mi je bila ljubav tvoja od ljubavi ženske.

Kako padoše junaci, i propade oružje ubojito![15]

DAVID POSTAJE CAR JUDEJSKI l BORI SE ZA IZRAILJSKI PRESTO.

David je pripadao Judinom pokoljenju. Kao odmetnik i vođa razbojničke bande, ne samo što je branio svoje sunarodnike od napada pustinjskih plemena, vec je i delio s njima plen otet od Amaličana.

Tako je obezbedio sebi njihovu toplu zahvalnost i privrženost. Zato se ne treba čuditi što su ga posle propasti Saulove pozvali u Hebron i proglasili za judejskog cara. U isto vreme, u zajordanskom gradu Mahanajimu, daleko od filistejskog domašaja, glavni vojskovođa Avenir, koga je podržavalo deset severnih plemena, proglasio je za cara Isvosteja, četvrtog Saulovog sina.

Isvostej je bio čovek slabe volje i bez ikakvog uticaja, pa je postao slepo oruđe u rukama svemocnog Avenira, koji je otada imao stvarnu vlast u celom Izrailju izuzev Judeje. David je otkazao poslušnost caru i tako doveo do rascepa države. Pobuna protiv Saulove dinastije, koju je podržavala vecina naroda, pre ili kasnije morala je dovesti do građanskog rata. David se za to planski pripremao. Pošto je bio ne samo sposoban i iskusan vojskovođa nego i vest i dalokovid političar, znao je da pravi izvor nesuglasica leži u antagonizmu koji je od pamtiveka vladao između severnih i južnih plemena. Zato je od samog početka nastojao da pridobije naklonost severnih plemena i u tom cilju odmah je uputio izaslanstvo građanima Javisa da im zahvali što su ukrali Saulov les i carski ga sahranili. Pustio je vest po celom Izrailju da je oglasio u svome kraju žalost i naredio da se ubije Amaličanin koji se usudio da digne ruku na caršt U tim nastojanjima usrdno su mu pomagali sveštenici. Još od vremena sukoba sa Samuilom i krvoprolica u Novu, bili su nepomirljivi neprijatelji doma Saulovog, a Davida su smatrali za poslušnog izvršioca njihove volje. Sedam i po godina svoje vladavine u Hebronu David je iskoristio da formira mocnu i borbenu vojsku pod komandom sposobnog vojskovođe Joava. Filistejci, čiju budnost je

[15] Ova elegija, nazvana "Pesma luka", nalazila se u ranije pomenutoj Knjizi pravednoga.

uspeo da uspava, ništa nisu naslucivali. Smatrali su ga za bezopasnog i podesnog vazala koji radi u njihovu korist, pošto je kao provincijski uzurpator podrivao jedinstvo Izrailja i izazvao njegovo razbijanje na dve zaracene državice. Građanski rat otpočeo je krvavom bitkom kod jezera Gavaonskog. Po starom običaju, prethodile su joj pojedinačne borbe u kojima se ogledalo dvanaest Venijaminovih i dvanaest Judinih potomaka. Borba je bila tako žestoka da su svi do jednog izginuli. Ubrzo zatim otpočela je prava bitka.

Posle bitke, koja je ceo dan trajala, judejska vojska pod vodstvom Joava odnela je potpunu pobedu, a Isvostejevi ratnici dadoše se u bekstvo.

Joavov brat, Asailo, krenu u poteru za omrznutim Avenirom. To bese žestok mladic, ali je imao malo iskustva u ratnom zanatu. Avenir ga triput pozva da potraži sebi drugog protivnika. "Odstupi od mene; zašto da te sastavim sa zemljom? I kako bih smeo pogledati u Joava brata tvojega?"- govorio je. Ali Asailo u svojoj plahovitosti ostade gluv na sva upozorenja. Tada Avenir, hteo ne hteo, morade prihvatiti dvoboj i bez muke se otrese nametljivca probovši ga kopljem. Kad Joav nađe na bojištu les svoga brata, u velikom bolu razdera odecu i zakle se da ce se krvavo osvetiti Aveniru. Rat za izrailjski presto bio je žestok i dugotrajan. Izrailjci su postepeno gubili tlo pod nogama, dok je David postizao sve vecu nadmoc. U njegove redove dolazilo je mnoštvo ratnika, čak i iz severnih krajeva. Među njima je bilo iskrenih rodoljuba, koji su se s vremenom uverili da samo on može odbraniti Izrailj od Filistejaca, ali i svakojakih snalažljivača koji su više voleli da na vreme pređu na stranu pobednika. Zbog stalnih neuspeha Avenir je gubio uticaj u Mahanajimu. Oslonac njegove moci bilo je sveopšte uverenje da je on najveci izrailjski vojskovođa, kome se čak ni David ne može odupreti. A sad mu se slava gasila tako naglo da više nije bio siguran ni u podršku svoje vojske. Marionetski car Isvostej i njegovi dvorani stadoše ga omalovažavati, pa čak i prezirati. To je ubrzo dovelo do otvorenog skoba. Osecajuci da mu vlast izmiče iz ruku, Avenir je tražio način da učvrsti svoj položaj i zato je prigrabio Resfu, jednu od Saulovih naložnica. To nasilje bilo je zloslutno za Isvosteja. Po drevnom običaju, pravo na harem umrloga cara pripadalo je samo nasledniku prestola, pa je prisvajanje Resfe moglo predstavljati znak da Avenir priprema prevrat. Zbog toga je izbila oštra svađa između cara i

glavnog vojskovođe. Avenir je opomenuo Isvosteja da za krunu ima samo njemu da zahvali. U jednom trenutku izgubio je kontrolu nad sobom i otvoreno mu rekao da ce, po njegovom mišljenju, David odneti pobedu nad domom Saulovim. Slabi i plašljivi car naslutio je u tim recima pretnju da ce biti napušten i preplašen pokorno se vratio u svoje odaje. Avenir je odlučio da bez odlaganja preduzme mere da se spase od konačne propasti. Davidu je potajno uputio izaslanstvo s porukom da ce sa celokupnom vojskom preci na njegovu stranu, ako obeca da mu nece ništa učiniti i da ce mu poveriti dužnost glavnog vojskovođe. David je prihvatio Avenirov predlog pod uslovom da mu dovede njegovu nekadašnju ženu Mihalu, koju je Saul udao za drugoga. Avenir je na silu oteo Mihalu.

Njen muž Faltije bio je neutešan. Plačuci i kršeci ruke od očaja trčao je za svojom voljenom, dok Avenir nije izgubio strpljenje i, preteci mu smrtnom kaznom, naredio da se vrati kuci. Obespravljeni muž, nemocan pred samovoljom silnih, morao se pomoriti sa sudbinom. Pošto su sveštenici vec odavno širili glasove da je Jehova odredio Davida za cara Izrailja, Avenir je bez teškoca nagovorio plemenske starešine da stupe u pregovore, tim pre što zbog pretrpljenih poraza drugog izlaza nije ni bilo. Izaslanstvo severnih plemena naišlo je u Hebranu na dobar prijem. Ugovor je bio sklopljen i David je u cast izaslanika priredio sjajnu gozbu. Glavni vojskovođa Joav u to vreme je boravio u logoru među svojim vojnicima. Iznenađen veščU o ugovoru, pohita Davidu i sav ogorčen reče: "Šta učini? Gle, Avenir je dolazio k tebi; zašto ga pusti te otide? Poznaješ li Avenira sina Nirova? Dolazio je da te prevari, da vidi kuda hodiš i da dozna sve šta radiš." Joavu se, naravno, nikako nije moglo svidati što Avenir ponovo zadobija carevu milost. Video je u njemu strašnog suparnika za mesto glavnog vojskovođe, a pre svega ubicu svoga brata, koga je po rodovskom zakonu morao osvetiti. Posle burnog razgovora sa carem, odlučio je da nešto preduzme. Avenir se vracao u Mahanajim. Pod izgovorom da David ima još nešto da mu saopšti, Joav ga namami natrag u Hebron i u toku razgovora mučki ga probode.

David je imao više razloga da ne kazni Joava za podmuklo ubistvo. Bio je, pre svega, u suštini zadovoljan što se na tako neočekivan način resio opasnog saveznika. A osim toga, krvna osveta smatrana je u Izrailju

tako svetom i neopozivom da joj se čak ni on nije smeo suprotstaviti, i najzad, nije se hteo zameriti Joavu, koji je tako ojačao da ga se jedostavno pribojavao. Vest o ugovoru s Davidom izazva u Mahanajimu neviđenu uznemirenost. Isvostej pade u nesvest od zaprepašcenja, a njegovi dvorani i pristalice kradom se izvukoše iz dvora da spasu vlastitu kožu. Jednog vrelog dana popodne, kad je osamljeni Isvostej dremao, u sobu upadoše dva potomka Venijaminova i probodoše ga mačevima. Odrubiše mu glavu i odnesoše je Davidu u nadi da ce biti nagrađeni.

Ali u svojim očekivanjima se prevariše. David naredi da se careubice pogube, da im se odseku ruke i noge, a tela da im se obese u Hebronu nad jezerom, za opomenu svima onima koji se usude da dignu ruku na carskog pomazanika. A Isvostejevu glavu svečano sahrani u grobu Avenirovom. U dvorcu u Mahanajimu živeo je Jonatanov sin, dečak hrom u obe noge. Kad mu je otac poginuo u dolini Jezrael, bilo mu je pet godina. Na vest o porazu, njegova dadilja u strahu je počela bežati i ispustila ga na zemlju. David je prihvatio sina svoga poginulog prijatelja i okruživao ga očinskom pažnjom. Bogaljasti potomak Saulov celog života imao je mesto za stolom i bio uvažavan kao i ostali članovi carske porodice. Posle smrti Avenirove i pada Saulove dinastije, David je bio jedini ozbiljan pretendent za izrailjski presto. Ne samo zato što se nalazio na čelu pobedničke vojske nego i zbog toga što ga je Samuilo nekad pomazao za cara.

Predstavnici severnih plemena, prestrašeni sve vecom snagom Filistejaca, došli su u Hebron i zvanično mu ponudili krunu. Posle više od sedam godina vladavine u Hebronu, David je tako postao car cele izrailjske države. U toku sledece trideset i tri godine svoje vladavine, pokorice Filistejce i stvoriti najmocniju državu u istoriji jevrejskog naroda.

DAVIDOV GRAD.

Kad su Filistejci doznali da se njihov vazal proglasio za cara celog Izrailja, odlučili su da ga uhvate i kazne kao buntovnika. Silna njihova vojska pojavila se u prostranoj dolini Rafajskoj, zapadno od Jerusalima, presekavši tako vezu između severnog i južnog dela Izrailja. Planinski

regioni na kojima se nije nalazila vojska, ispresecani brojnim klisurama i raselinama, nisu bili pogodni za marševe. David se našao u veoma teškom položaju. Njegove snage, pojačane doduše dolaskom ratnika severnih plemena, nisu se mogle meriti s filistejskim bojnim kolima. Zato je resio da izbegene grešku koju je učinio Saul, i ograničio se samo na gerilsku borbu. U tome je stekao veliko iskustvo za vreme svoga potucanja. Njegova nadmoc nad Filistejcima bila je i u tome što je kao njihov bivši vazal odlično poznavao njihovu ratnu taktiku. Filistejski odredi koje su gerilci žestoko napadali postepeno su gubili samopouzdanje i na najmanju opasnost davali se u bekstvo. U povoljnim trenucima David je prelazio u otvoren i odlučan napad i tako odneo dve velike pobede. Potiskivani iz grada u grad, iz sela u selo, osvajaci su se na kraju povukli u granice svojih državica. O razmerama njihovog poraza i rasulu svedoči i to što su ih Izrailjci gonili sve do zidina filistejskog grada Gata. Filistejci se otada više nikad nisu povratili od poraza i s vremenom su čak morali i priznati hegemoniju Izrailja. Hebron se nalazio daleko na jugu, a kao judejski grad ne bi ni bio prihvacen od severnih plemena. Vodeci računa o tim raspoloženjima, David je usredsredio pažnju na Jerusalim. Taj grad je četiri stotine godina pripadao Jevusejima, pa su ga ljubomorna plemena mogla smatrati da je neutralan. Ali ga nije bilo lako osvojiti. Podignut na tri brda, branjen isturenom redutom na nepristupačnoj steni Sionu, sve dotad se uspešno odupirao svim namerama neprijatelja. Njegovi stanovnici osecali su se u njemu potpuno bezbedni i u šali su govorili da bi grad mogla odbraniti čak i posada sastavljena samo od hromih i slepih. Ne treba se zato čuditi što su izašli na zidine i dočekali Izrailjce porugama. David je vršio juriš za jurišem i doživljavao same poraze. Rasrđen, reče najzad svojim vojnicima: "Ko god pobije Jevuseje... bice vojvoda." Tog teškog zadatka prihvati se Joav. Grad se mogao osvojiti samo lukavstvom. Zato je hodao po okolini, izviđao i najzad otkrio tajni prolaz u utvrđenje. U dolini, na istočnoj strani Jerusalima nalazio se izvor od koga je vodio do grada, usečen u stenu, okomit hodnik. Sa šačicom vojnika Joav se tim putem uvukao u tvrđavu. Jevuseji nisu očekivali napad s te strane, pa kad najednom ugledaše izrailjske vojnike, pojuriše na zidove da ih zaustave. David to iskoristi i silovitim jurišem zauze grad. Brdo s dvorcem u južnom delu grada izabra za

prestonicu Izrailja i nazva je "Grad Davidov". Odmah je pristupio izgradnji grada i odlučio da sebi podigne dvorac dostojan velikog monarha. O tome se dogovorio s Hiramom, carem tirskim. Putem trgovinske razmene dobio je od njega kedrovo drvo i majstore i umetnike vične gradnji. Uz njihovu pomoc nastala je građevina koja lepotom arhitekture i ukrasima nije ustupala ni sedištima najistaknutijih susednih careva. Još u nečemu se David ugledao na te careve. Osnovao je veliki harem žena i naložnica, jer se u to vreme i po haremu cenila careva moc. S vremenom je postao otac brojnog potomstva, koje je žagorom, smehom i svađama ispunjavalo sve kutke dvora.
Državni interesi zahtevali su da Jerusalim bude i verska prestonica Izrailja.
Središte kulta mogao je biti samo kovčeg zaveia, koji se od Saulovih vremena nalazio u malom naselju Kirijat-Jarimu. David pođe po njega na čelu svojih dvorana i trideset hiljada vojnika. Kovčeg je vožen na kolima s volovskom zapregom, a uz njega su išli sveštenici iz Levijevog pokoljenja, s prvosveštenicima Avijatarom i Sadokom na čelu.
Izrailjski narod pratio ga je u ogromnoj povorci i davao oduška svojoj radosti igrom i pesmom uz pratnju harfi, cimbala, frula, tamburina i bubnjeva. Na čelu trijumfalne povorke nalazio se sam car David u beloj lanenoj svešteničkoj odori.
Ali pre nego što je povorka stigla u Jerusalim, na strašan način javio se Jehova. Preplašeni bukom, volovi su se uznemirili, kola su se iskrenula, i sveti kovčeg srušio bi se na zemlju da ga u poslednjem trenutku nije pridržao pobožni čovek po imenu Uza. Ali dotaknuti kovčeg bilo je nečuveno svetogrđe, i Jehova, ne obaziruci se na njegove dobre namere, oduze život prestupniku. To je toliko potreslo Davida da smesta naredi da se prekinu svečanosti, a kovčeg predade na čuvanje Izrailjcu Ovid-Edomu. Tek posle tri meseca odvažio se da ga prenese u prestonicu. Narod se veselio, u ludom zanosu igrao i pevao uz pratnju srebrnih truba, svirala, cimbala i bubnjeva. U toj zaglušujucoj buci koračao je kao začaran David, obučen u snežnobelu svešteničku odecu. Na čelu mu je blistao zlatni carski venac, a ispod njega spuštala se riđa talasasta kosa.
Prevlačio je prstima po strunama svoje harfe i zajedno s narodom igrajuci išao uskim ulicama grada. Odmah iza njega, nošen na

ramenima Levita, visoko iznad mora glava izdizao se kovčeg zaveta, koji je kao zlatna buktinja plamteo na jarkom suncu svojim okovom i raširenim krilima heruvima. Povorku je posmatrala s prozora Davidova žena Mihala. Videci kako joj je muž na oči gradske svetine zaboravio na svoje dostojanstvo, oseti prezir prema njemu, koji nije krila.
Kovčeg zaveta unesoše u vec ranije pripremljen sveti šator. Pošto prinese žrtve Gospodu, podeli hranu ljudima, vrati se posle gozbe u dvor. Mihala ga dočeka s podsmehom i zajedljivo mu reče: "Kako je slavan bio danas car Izrailjev, kad se danas otkrivao pred sluškinjama sluga svojih, kao što se otkrivaju nikakvi ljudi!" Duboko dirnut njenom podrugljivošcu, David se zauvek ohladi prema njoj. Mihala je do kraja života bila u nemilosti i nije mu nikada rodila sina. Nad njom su dominirale Avigeja, Ahinoama i brojne naložnice, koje su bile srecne majke carskih sinova i kceri. Jednoga dana David pozva uvaženoga proroka Natana i reče mu: "Vidi, ja stojim u kuci od kedrova drveta, a kovčeg Božji stoji pod zavjesima." Saopšti mu da želi da sagradi hram u Jerusalimu, koji ce sjajem nadvisiti njegov dvorac. Natan mu u prvi mah odobri nameru, ali sutradan reče da mu se te noci javio Jehova i zabranio da se gradi hram, jer je hteo da ostane bog pastira i da živi u šatoru kao i dotad. David se morade pokoriti volji Svemocnoga i odbaciti plan ulepšavanja prestonice veličanstvenim hramom, koji ce sagraditi tek njegov slavni naslednik Solomon.

DAVID - TVORAC VELIKE DRŽAVE.

Pošto je ujedinio sva izrailjska plemena i pokorio Filistejce, David je proširio granice države novim osvajanjima. Najpre je nametnuo svoju vlast Moavcima i Edomcima. Ali rat s Amoncima izbio je protiv njegove volje. Kad je posle smrti Naša, cara amonskoga, stupio na presto njegov sin Anun, David mu je uputio izaslanstvo sa izrazima saučešca i željama da uspešno vlada. Ali savetnici rekoše mladome caru: "Misliš da je David zato poslao ljude da te potješe, što je rad učiniti cast ocu tvojemu? A nije zato poslao David k tebi sluge svoje da promotri grad i uhodi, pa posle da ga raskopa?" Anun je naredio da izaslanicima dopola obrijaju brade i da im se odrežu haljine do zadnjice, i tako osramocene vratio ih u Jerusalim. David nije mogao preci preko

tog poniženja. Protiv nadmenih ismevača poslao je Joava na čelu njegove pouzdane vojske. Rat je bio težak i opasan, jer su Amonci pozvali iz Sirije pet ujedinjenih aramejskih careva. Ali se odlučujuca bitka ipak završila potpunom pobedom Izrailjaca. Tako se pod Davidovom vlašcu našao i veliki deo Sirije. Otad se u Damasku nalazila jaka izrliljska posada, s carskim namesnikom na čelu. Tim osvajanjima David je stvorio veliku imperiju, čija se teritorija prostirala od Akabskog zaliva, preko vazalskih aramejskih država sve do Eufrata, i od Arnona do Hermona s druge strane Jordana. Posle poraza koji im je naneo David, Filistejci su postepeno gubili političku nezavisnost.
Izrailj je konačno trijumfovao nad svojim neprijateljima i započeo jedino razdoblje u svojoj istoriji kad je predstavljao veliku silu. A David se prihvatio unutrašnje organizacije države. Oslonac njegove snage bila je vojska i njoj je posvetio najviše pažnje. Ali u oblasti naoružanja nije sproveo nikakva poboljšanja; još uvek se služio pešadijskim jedinicama, naoružanim kopljima, prackama i mačevima. Bojna kola, strašno oružje Filistejaca, nisu nekako stekla njegovo priznanje. A imao je izvanrednu priliku da bez velikih troškova formira od njih veliku jedinicu, jer je od Aramejaca zaplenio hiljadu i sedam stotina bojnih kola s odgovarajucom konjskom zapregom. Umesto da ih uključi u svoju vojsku, naredio je da se spale, a konjima da se podseku putišta. Zadržao je samo sto zaprega za potrebe dvora; u njima su se po Jerusalimu vozili njegovi sinovi i najznamenitiji dvorski dostojanstvenici. Jezgro Davidove vojske sačinjavao je "odred hrabrih", šest stotina njegovih drugova po oružju iz vremena potucanja. David ih je obasipao pažnjom i privilegijama, dodelio im zemlju otetu od neprijatelja i postavio na visoke položaje. Tu vojnu elitu dopunjavala su dva odreda najamnika: jedan sastavljen od takozvanih Hereteja i Feleteja, to jest od vojnika kritsko-filistejskog porekla, a drugi od Filistejaca najmljenih u Gatu. U slučaju rata, pomocu truba i znakova vatrom pozivani su svi muškarci sposobni za oružje. Glavnu komandu nad vojskom držao je u svojim rukama Joav. Neposredno su mu bila podređena tri zapovednika višeg i trideset nižeg ranga, a svi zajedno sačinjavali su glavni vojni savet, koji je izvršavao naređenja cara. Civilnu upravu David je organizovao po egipatskom uzoru. Na njenom čelu nalazili su se savet starešina i namesnik. Najviši činovnici bili su

dva carska rizničara, okružni poreznici, pisari i sedam glavnih upravitelja koji su nadgledali careve njive, vinograde i vocnjake i brinuli se za njegova stada ovaca, goveda, magaraca i kamila. U zemlji je nastao red i blagostanje. David je uvecavao svoju riznicu i riznicu hrama ogromnim ratnim plenom u zlatu, srebru i bakru.
Zarobljenike nije ubijao, vec ih je zapošljavao kao robove u dvorcu i na carskim imanjima. Sredio je i verska pitanja učvrstivši sveštenicku hijerarhiju i dodeljujuci Levitima dužnosti, zavisno od njihovog ranga i značaja. Ali je naišao na izvesne teškoce oko dužnosti prvosveštenika. U Gavaonu, gde se nalazio glavni hram, prvosveštenik je bio Sadok, iz najstarije sveštenicke loze, neposredni potomak Eleazarov. Svoj uspon dugovao je Saulu, posle seče sveštenika u Novu. Ali u Jerusalimu je bio Avijatar, jedini sveštenik koji se spasao iz Nova i verni carev- prijatelj iz vremena potucanja. David nije mogao ukloniti Sadoka, da se ne zameri severnim plemenima. Izvukao se iz neprilike tako što je postavio dva prvosveštenika: Sadoka i Avijatara.

OTMICA ŽENE URIJINE.

Dok je Joav pustošio zemlju Amonaca i opsedao Ravu, David je boravio u svom dvorcu u prestonici. Jednom je šetao po sobi i ugledao kroz prozor, u kuci preko puta, neku lepu ženu koja je, umivajuci se, obnažila svoje obline. Obuzela ga je za njom velika požuda i od posluge je doznao da je to Vitsaveja, žena Urije Hetejina, jednog iz grupe od tridesetorice njegovih zaslužnih vojskovođa. On je u to vreme bio s Joavom, u zemlji Amonaca, i David je iskoristio njegovu odsutnost da otme Vitsaveju.
Posle nekog vremena pokazalo se da žena očekuje dete. Tada je car smislio podmukli plan da se oslobodi uvređenog muža. Po glasniku poručio je Joavu da mu pošalje Uriju sa izveštajem o toku rata. Hrabri vojskovoda ubrzo stiže u dvor i podnese caru iscrpni raport. David ga dočeka s licemernom ljubaznošcu, ugosti ga za svojim stolom a pred veče ga posla kuci savetujuci mu da se odmori od napornog puta. Ali Urija leže da spava pred carskim vratima, sa dvorskom stražom.
Kad ga David sutradan upita zašto nije otišao kod žene, dostojanstveno odgovori: "Kovčeg i Izrailj i Juda stoje po šatorima, i Joav gospodar

moj i sluge gospodara mojega stoje u polju, pa kako bih ja ušao u kucu svoju da jedem i pijem i spavam sa ženom svojom?" David ga otprati Joavu s pismom u kome poruči: "Namestite Uriju gde je najžešci boj, pa se uzmaknite od njega da bi ga ubili da pogine." Joav poslušno izvrši sramno naređenje i verni Urija, koga u metežu bitke napustiše vojnici, pogibe usamljen pod zidinama Rave.
Vitsaveju, koja je gorko oplakivala muža, David uze u svoj harem. Na svoju veliku radost, uskoro mu rodi sina. Carev postupak izazvao je ogromno zgražanje u Jerusalimu. Ubrzo dođe k njemu Natan, najtraženiji prorok u Izrailju. Car ga s najvecim poštovanjem posadi do sebe, a on mu glasom punim tuge ispriča ovakav događaj: "U jednom gradu bejahu dva čoveka, jedan bogat a drugi siromah. Bogati imaše ovaca i goveda vrlo mnogo; a siromah nemaše ništa do jednu malu ovčicu, koju bese kupio, i hraniše je, te odraste uza nj i uz decu njegovu, i jeđaše od njegova zalogaja, i iz njegove čaše pijaše, i na krilu mu spavase, i bejaše mu kao kci. A dođe putnik k bogatome čoveku, a njemu bi žao uzeti iz svojih ovaca ili goveda da zgotovi putniku koji dođe k njemu; nego uze ovcu onoga siromaha, i zgotovi je čoveku, koji dođe k njemu." David srdito povika da bogataš zaslužuje smrt. Natan pogleda cara pravo u oči i reče mu:
'Ti si taj." Zatim mu saopšti da se Jehova veoma razgnevio na njega i da ce ga kazniti smrcu sina koga mu je rodila Vitsaveja. Tada David shvati svu gnusnost svoga zločina i iskreno se pokaja. Ali to nije umilostivilo Jehovu i Davidov sinčic se ubrzo teško razboleo. Sedam dana dete se borilo sa smrcu. Car je očajavao, mučio se postom i svu noc ležeci na zemlji molio Jehovu da mu se smiluje.
Porodica i dvorani uzalud su ga nagovarali da ustane i da se okrepi, a kad je dete umrlo, niko se nije odvažio da ga obavesti o tome. David je primetio da su svi prestravljeni i da se o nečemu došaptavaju po kutovima. Doznavši najzad istinu, odmah ustade s poda, umi se i namaza mirisnim uljima, pa ode u hram da se pomoli. Vrativši se u dvor, naredi da se postavi sto i najede se. Dvorani ne mogaše doci sebi od čuđenja. Kad ga upitaše otkud ta nagla pramena, najprirodnijim glasom im odgovori: "Dok dete bejaše živo, postio sam i plakao, jer govorah: ko zna, može se smilovati Gospod na me da dete ostane živo. A sada umrlo je; što bih postio? Mogu li ga povratiti? Ja cu otici k

njemu, ali on se nece vratiti k meni". Vitsaveja mu postade najmilija žena, naročito kad mu posle godinu dana opet rodi sina. Bio je to Solomon, buduci car Izrailja.

NOVA SABLAZAN U CARSKOM DVORCU.

Davidovo potomstvo bilo je mnogobrojno i svadljivo. Sinovi i kceri žena i naložnica spletkama i klevetama borili su se za očevu milost. David nije umeo čvrsto držati u ruci porodicu i učiniti kraj tim nevaljalstvima. Dvorac je postao leglo nemorala i pokvarenosti. Jednom se na carskom dvoru dogodio strašan skandal. Amnon, prvorođeni sin Davidov i naslednik prestola, osetio je silnu strast prema lepoj Tamari, svojoj sestri po ocu.
Tamara je bila rođena sestra Avesalomova. Devojka je uporno odbijala njegova udvaranja i branila svoje devičanstvo. Mučen strašcu, Amnon je sve više sahnuo. To primeti njegov prijatelj Jonadav, sin brata Davidova i upita ga:
"Što se tako sušiš, carev sine, od dana na dan? Ne bi li mi kazao?" - "Ljubim Tamaru sestru Avesaloma brata svojega", priznade mu Amnon. Tada mu prijatelj došapnu lukavu misao da se pravi da je bolestan i da zamoli cara da ga Tamara neguje. Ne podozrevajuci klopku, devojka zgotovi jelo i donese ga u postelju Amnonu. Mladic je odjednom zgrabi u naručje govoreci: "Hodi, lezi sa mnom, sestro moja!" - "Ne brate, nemoj me osramotiti, jer se tako ne radi u Izrailju, ne čini toga bezumlja. Kuda bih ja sa sramotom svojom? A ti bi bio kao koji od najgorih ljudi u Izrailju. Nego govori caru; on me nece tebe odreci", branila se Tamara. Ali, Amnon, gluv i slep na sve, silom je položi na krevet i učini joj nasilje. Sutradan se obelodanilo kakva je bila njegova ljubav. Postigavši svoj cilj, izrazio je gađenje prema devojci i naredio joj da napusti sobu. Nesrecna Tamara rasplaka se i reče: "To ce biti vece zlo od onoga koje si mi učinio što me teraš." A Amnon pozva svoga momka i viknu: "Vodi ovu od mene napolje, i zaključaj vrata za njom." Osramocena devojka posu se pepelom, razdera svoju haljinu i udari u takvu kuknjavu da ubrzo ceo dvor doznade za nasilje. David je osecao veliku slabost prema Amnonu i nije se mogao odlučiti da ga kazni, iako se sekirao i jedio zbog njegovog postupka. Na sveopšte

iznenađenje, Avesalom je porodičnu sramotu mirno podneo. Bilo je to tim čudnije što su on i Tamara, kao deca Mahe, kceri Talmaja, cara gesurskoga, i po majci bili carskog porekla. Čast je nalagala da zavodnika stigne krvava rodovska osveta. Ali prošle su dve godine a Avesalom ne samo što nije preduzimao ništa, vec je prema Amnonu bio preterano ljubazan. Ljudi koji su ga zbog toga prezirali, nisu znali da se pod maskom osmeha pritajila mržnja i želja za osvetom. Čak je i Amnona zavela ta lukava igra i više nije bio na oprezu. Povodom striže ovaca, velike porodične svečanosti, Avesalom je pozvao celu carsku porodicu na gozbu na svoje imanje u Val-Asoru. David se nekako izgovori, ali pristade da svi njegovi sinovi pođu, i Amnon među njima. Bila je to vesto pripremljena zamka. Dok je Amnon ležao pijan, Avesalomove sluge sasekoše ga mačevima. Za trpezom, prepunom jela i krčaga vina, nastade pometnja. Ostali sinovi Davidovi poskakaše na svoje magariče i koliko ih noge nose pojuriše u prestonicu. Ali u Jerusalim je pre njih stigla vest da su svi do jednog izginuli od ruke osvetnika. David i njegovi bliski padoše u strašno očajanje. Razderaše svoju odecu i baciše se na zemlju, glasno oplakujuci uništenje sveg muškog potomstva carskoga doma. Na srecu, ubrzo se pokazalo da je vest bila lažna. Sinovi se pojaviše u dvorcu, a dvorani ih radosno dočekaše. Car se rasplaka od silnog olakšanja i sve ih redom s očinskom nežnocu izgrli. U međuvremenu, pošto se osvetio, Avesalom pobeže svome dedi Talmaju, caru gesurskom. Ostao je tamo tri godine i čekao da mu otac oprosti ubistvo. Posredovanja se prihvatio Joav. Posle upornih nastojanja uspeo je da se Avesalomu dozvoli povratak njegovoj kuci u Jerusalimu. Ali otac nije hteo da ga vidi, toliko je bio gnevan na njega. Avesalom se našao u nezavidnon položaju. Bio je carski sin, a nije smeo da pređe preko dvorskog praga. Posle dve godine nemilosti, izgubio je strpljenje. Opet je molio Joava da posreduje kod oca da ga primi, ali je naišao na odlučno odbijanje. Tada se Avesalom posluži grubom silom. Naredi svojim slugama da potpale žito Joavu i zapreti da ce mu naneti još vecu štetu ako ga i dalje bude odbijao. Hteo-ne hteo, vojskovođa je morao popustiti, a pošto je imao veliki uticaj na cara, uspeo je najzad da izmiri sina i razgnevljenog oca. David je u osnovi bio zadovoljan takvim obrtom, pa nežno poljubi Avesaloma posle dugog rastanka.

AVESALOMOVA BUNA.

Avesalom je smatran za jednog od najlepših muškaraca Izrailja.
U njegovom izgledu sve je bilo otmeno: ponašanje, izražajne oči i muške, pravilne crte lica. Najlepša mu je bila bujna, svetla kosa, koju je svake godine morao šišati, jer bi se savio pod njenim teretom. Pošto se čak i prema običnim ljudima lepo i predusretljivo ponašao, postao je miljenik naroda. Kad bi, sjajno obučen i iskicen blještecim draguljima, jurio na kolima gradom, s pedeset vojnika telesne garde pred sobom, ulična svetina oduševljeno ga je pozdravljala. Za žene je bio princ iz bajke o kome se s potajnim uzdasima sanja, a za muškarce dika i nada Izrailja. S vremenom je postao ljubimac i ponos svoga oca. David mu je sve dozvoljavao i zatvarao oči pred njegovom lakomislenošcu i raskošnim i razmetljivim nacinom života. Ljubav prema sinu toliko ga je zaslepila da je na sva upozorenja i kritičke primedbe ostajao potpuno ravnodušan. Avesalomu je bilo vec trideset godina i žurilo mu se na presto.
Težeci tom cilju, sve je činio da zadobije ljubav svetine. Iduci ulicama ljubio je svakoga ko bi ga pozdravio. Ljudi su govorili: evo našeg čoveka. Često je odlazio pred gradsku kapiju, gde je David donosio presude. Odvodio bi u stranu ljude koji su izgubili spor i govorio im da je car prema njima nepravedan i da bi on presudio u njihovu korist. Na taj podmukli način širio je nezadovoljstvo prema svome ocu i tako sticao sve širi krug prijatelja. Postepeno je svu izrailjsku zemlju uhvatio u mrežu svojih spletaka. Preko tajnih izaslanika podbunjivao je severna plemena, a ona su mu obecala oružanu podršku u slučaju ustanka. Oni su Davida smatrali za uzurpatora i nikad mu nisu oprostili što je oborio njihovu zavičajnu, Saulovu dinastiju. Zbog stare netrpeljivosti i prezira prema južnom Judinom plemenu, nisu se mirili sa činjenicom što je ono nametnulo svoga cara celom Izrailju. Avesalom je zamolio oca da mu dozvoli odlazak u Hebron, gde je želeo da prinese žrtve Jehovi u znak zahval -nosti što se vratio iz progonstva u Jerusalim. Ne podozrevajuci prevaru, David je pristao, i Avesatom je odmah krenuo na put u pratnji dvesta svojih pristalica. Stigavši u Hebron, razaslao je poruku zaverenicima i za kratko vreme skupio poveliku vojsku koja se

regrutovala iz skoro svih severnih plemena. Pobunjenici su ga proglasili za cara i on se ubrzanim maršem uputio prema Jerusalimu. Za strašnu pobunu David je doznao u poslednjem trenutku. U najvecoj žurbi napustio je prestonicu i peške se dao u bekstvo prema Jordanu. Pratila ga je garda od šest stotina starih ratnih drugova i dva odreda filistejskih najamnika odanih mu telom i dušom.
Poveo je i svu svoju porodicu, ostavivši samo deset naložnica da se brinu o kuci. Prvosveštenici Sadok i Avijatar sa celim sveštenstvom priključili su se beguncima i poneli sa sobom i kovčeg zaveta. Uz put se David pribra i bez oklevanja pristupi merama za odbranu prestola. Pre svega, naložio je sveštenicima da se vrate u Jerusalim i da mu preko uhoda javljaju sve što se tamo zbiva. Rastanak je bio veoma bolan. Car i njegova pratnja rasplakaše se, u znak žalosti pokriše glavu plastovima i bosi stupiše na goru Maslinsku, odakle se moglo videti kako se kovčeg zaveta udaljava. Sve su izgubili: prestonicu, rodni dom i najvecu versku svetinju. Pred njima je bio dug i neizvestan put beskucnika. Nešto kasnije David je dozirao da je glavni Avesalomov savetnik Ahitofel. Bio je poznat kao izuzetno uman čovek, pa je ta vest ozbiljno zabrinula Davida. Rukovođen njegovim savetima, Avesalom je mogao postati opasan. To je trebalo na neki način osujetiti. Vest u ratnim lukavstvima poslužio se sabotažom. Naredio je svom najvernijem savetniku Husaju da se vrati u Jerusalim i da zadobije Avesalomovo poverenje izdajuci se za Davidovog neprijatelja. U novoj ulozi savetnika trebalo je da se suprotstavlja savetima Ahitofelovim i da preko sveštenika izveštava Davida o tajnim planovima buntovnika. Kad je Avesalom zauzeo prestonicu, nije ni sanjao da se zapleo u nevidljivu mrežu lažnih prijatelja i uhoda. David je krenuo dalje, a kad je prolazio pored grada Vaurima, u zemlji Venijaminovoj, naišao je čovek po imenu Simej, iz roda Saulovog, i bacajuci se kamenjem poče ga grditi: "Odlazi, odlazi, krvopijo i zlikovce! Obrati Gospod na tebe sve krvi doma Saulova, na čije si mesto zacario i predade Gospod carstvo u ruke Avesalomu sinu tvojemu; eto te sada u tvom zlu, jer si krvopija." Verni sluga Avisaj reče tada caru: "Zašto da psuje ovaj mrtvi pas cara gospodara mojega? Idem da mu skinem glavu." Ali David zadrža plahovitog Asaja, jer nije hteo pogoršavati ionako vec loše odnose sa severnim plemenima. Dok je tako išao drumom, sve drskiji Simej, iduci brdom, dobacivao mu je

najpogrdnije uvrede i bacao se na njega kamenjem, tako da ga je telesna garda morala zaklanjati štitovima. Tek kad su begunci prešli Jordan, razbesneli progonitelj vratio se kuci. Za to vreme, Avesalom je u Jerusalimu sazvao vojni savet da pripremi dalji plan akcija. Ahitofel ga je nagovarao da u znak pobede prisvoji carske naložnice, a sam se ponudio da odmah krene u poteru za Davidom i da ga ubije pre nego što stigne da organizuje otpor. Ali Husaj, koji je u skladu s Davidovim planom uspeo da stekne Avesalomovu milost, žestoko se usprotivio. Skrenuo je pažnju na to da je David iskusan vojskovođa, naročito u gerilskim borbama, i pored slabih oružanih snaga kojim raspolaže, mogao bi Ahitofelu naneti poraz, a tada bi se severna plemena uplašila i glavom bez obzira napustila Avesaloma. Savetovao je da se najpre pozovu pod oružje svi Izrailjci i da se u odlučujucu borbu stupi s velikom, dobro organizovanom vojskom. Taj plan se svideo i Avesalomu i celom ratnom savetu. Ahitofel je prozreo tajne namere Husajeve, ali njegovo protivljenje ne naiđe na odobravanje, i on osedla magarca, vrati se kuci i u očajanju se obesi. Pošto su ga sveštenici obavestili o savetovanju, David je iskoristio oklevanje da skupi što vecu vojsku. Imao je još mnogo poštovalaca u Izrailju. U njegove redove stupilo je i mnoštvo mladeži, a bogate njegove pristalice, Sovije, Mahir i Varzelaj, snabdevale su ga pokrivačima, glinenim posuđem, pšenicom, ječmom, brašnom, bobom, sočivom, prženim zrnjem, medom, maslom, ovčjim i telecim mesom. Posle nekog vremena Avesalom je prešao Jordan i ulogorio se u Galadu. Približavala se odlučujuca bitka. Još uvek voleci pobunjenog sina, strogo je naredio da mu poštede život. Bitka se završila potpunim porazom ustanika. Bežeci na mazgi, Avesalom naleti na velik, granat hrast i zakači se kosom o granje. Mazga produži dalje, a on ostade viseci.

Uprkos Davidovom naređenju, Joav ga probode kopljem, a deset štitonoša sasekoše telo mačevima, baciše ga u šumsku jamu i zatrpaše kamenjem. Sinova smrt duboko rastuži Davida. Pokrivši lice, plakao je i kukao: "Sine moj Avesalome, sine moj, sine moj Avesalome! Kamo da sam ja umro mesto tebe! Avesalome, sine moj, sine moj!" Jadikovao je tako ceo dan, dok se najzad Joav ne naljuti i oštro mu prebaci da su mu, izgleda, draži neprijatelji od prijatelja koji su za njega život izlagali opasnosti. David odluči da se vrati u prestonicu. Sa svih strana sjatiše se

njegove pristalice da ga na pobedničkom povratku prate. Pre nego što je prešao preko Jordana, pojaviše se i nedavni protivnici, da se pokaju pred pobednikom i izmole oproštenje. Među njima je bio i Siva, iz doma Saulovog, s petnaest svojih sinova, i Simej, koji je onako teško ponižavao cara za vreme povlačenja. Na njegovo prekljinjanje, David mu oprosti krivicu i čak se zakle da ce mu poštedeti život. Odluči i da nagradi one koji ga u nevolji ne izneveriše. Naročito je bio zahvalan Varzelaju, što ga je tako štedro snabdevao hranom. "Hajde sa mnom; ja cu te hraniti kod sebe u Jerusalimu", nagovarao ga je. A Varzeiaj mu odgovori: "Koliko ima veka mojega, da idem s carem u Jerusalim? Ima mi danas osamdeset godina; mogu li raspoznavati dobro i zlo. Može li sluga tvoj kusom razlikovati što ce jesti i što ce piti? Mogu li jošte slušati glas pevacima i pevačicama? I zašto bi sluga tvoj još na tegotu caru gospodaru mojemu? Malo ce proci sluga tvoj preko Jordana s carem; a zašto bi mi car tako naplatio? Neka se sluga tvoj vrati, da umrem u svom gradu kod groba oca svojega i matere svoje." Zamoli samo Davida da povede na svoj dvor njegovog sina Himama. Zagrlivši starca, David pređe Jordan i uputi se u Jerusalim. Uz put nastade prepirka između Izrailjaca i Judejaca oko mesta u pobedničkom pohodu. Pozivajuci se na svoju desetostruku brojnu prevagu, bivši protivnici zahtevali su prvenstvo, ali Judejci ih oštro odbiše i ne ustupiše ni za korak. Ubrzo se Izrailjci i po drugi put digoše na ustanak pod vodstvom Ševe, iz plemena Venijaminova. Zadatak da uguši pobunu David poveri Amasi. Kad je sreo svoga suparnika, zavidljivi Joav licemerno ga zagrli u znak pozdrava, probode ga mačem i ostavi mrtva nasred puta. A jedan od momaka Joavovih odvuče Amasu s puta u polje i pokri ga plastom. Joav je stekao toliki ugled da ga David nije smeo kazniti, ali u dubini duše nikad mu nije oprostio. Ševa se zatvorio sa ustanicima u tvrđavu Avel-Vet-Masu. Da se spasu od uništenja, stanovnici grada ubiše ga, a odrubijenu mu glavu u znak predaje prebaciše preko zida.

Tako se završi druga pobuna severnih plemena protiv hegemonije Judeje. Stigavši u Jerusalim, David dovede u red porodične stvari. Deset naložnica, žrtve Avesalomovog nasilja, zatvori u posebnu kucu, gde su do smrti živele kao udovice.

RESFA - ANTIGONA IZRAILJA.

Tri godine harala je glad u Izrailju. David se obratio za savet sveštenicima kako da ublaži gnev Jehovin. I tada je saznao razlog nesrece. Isus Navin zakleo se Gavaonjanima da Izrailj nikad na njih nece podici mač. Ali Saul je prekršio tu zakletvu nastojeci da ih istrebi i da im otme grad. Sada je krv pobijenih Gavaonjana pala na potomstvo Saulovo.
David je pozvao preda se preostale Gavaonjane i upitao ih kako može da ispravi nepravdu. A oni zatražiše da im se preda sedam muških potomaka Saulovih, da ih obese na vratima Gavaona. Car im je uslišio molbu i sedam potomaka roda Saulovog visilo je na krstu. Tela su im bačena u polje divljim zverima i pticama grabljivicama. Bila je to strašna sudbina, jer mrtvi, nesahranjeni u zemlji, nisu mogli da nađu mira posle smrti. Među nesrecnim žrtvama nalazila su se i dva sina Resfe, naložnice Saulove. Očajna majka, obukavši žalobne haljine, legla je pored dragih tela, plašeci dan i noc zveri i ptice. Hranili su je milosrdni ljudi, a ona je stražarila tako od juna, kada je počinjala žetva pšenice, pa do oktobra, prvog meseca kišnog perioda. Polja su zamirala na sunčanoj žezi, sagorevalo cvece i trava, ljudi su se sklanjali u hlad, a ona je, ništa ne osecajuci, sedela nad sinovima sa upornošcu nežne materinske ljubavi. Slava nesrecne Resfe pročula se po celom Izrailju. David se bojao sve veceg nezadovoljstva ljudi i naredio je da se povešani sahrane. Setio se da i Saulovo telo i njegovih sinova još leže u zajordanskom gradu Javisu. Želeci da umiri nezadovoljstvo severnih plemena, priredio im je pogreb dostojan careva i uz velike svečanosti preneo ih u porodičnu grobnicu u Gavaji, gde je ležao Saulov otac Kis.

DVORSKE INTRIGE.

Poslednjih godina svoga života David je bio vec savim orunuo starac. Krv mu je bila toliko hladna da se ni u postelji nije mogao zagrejati, pa su njegove sluge odlučile da mu nađu mladu devojku, da s njim spava i da mu greje telo. Tražili su je po celom Izrailju, dok najzad u gradu Sunamu ne nađoše lepu devojku Avisagu. Ljupka Sunamka ozbiljno se prihvatila svoga zadatka: grejala je nocu staroga cara, a preko dana ga je

revnosno i verno dvorila. Niko više nije sumnjao da su caru dani izbrojani. Pitanje naslednika prestola postajalo je sve osetljivije, pošto su na krunu računala dva pretendenta: Adonija i Solomon. Adonija, Agitin sin, isticao se muškom lepotom i voleo raskoš. Podržavala su ga severna plemena i uticajna stranka, čiji su čelni ljudi bili Joav i prvosveštenik Avijatar, pa se osecao toliko siguran da je vec i primio carske manire i vozio se gradom raskošnim kolima, okružen svitom od pedeset dvorskih stražara. Salomon nije bio toliko popularan, ali je iza sebe imao ništa manje uticajnu stranku, sa prvosveštenikom Sadokom i prorokom Natanom na čelu. Uz njega je bila i vojna elita, garda od šest stotina starih ratnih drugova Davidovih i dva odreda filistejskih najamnika Hereteja i Feleteja. Njegovi izgledi na presto zasnivali su se na tome što je, kao sin najvoljenije Davidove žene, Vitsaveje, bio očev ljubimac, što se više carev život gasio, borba dveju stranaka se pojačavala. U dvorcu, oko samrtnikovog uzglavlja, razbuktao se pakao intriga, svada i kleveta. Očekujuci carevu smrt svakoga časa, Adonija je odlučio da na vreme utre sebi put do prestola. Kod izvora Rogila priredio je za svoje pristalice veliku gozbu, koja je u stvari bila vojno savetovanje. Skupu su prisustvovali Joav, Avijatar, svi carski sinovi osim Solomona i mnoge starešine severnih plemena.

Uznemirujuca vest o tom skupu brzo je stigla do dvora. Prorok Natan je pohitao do Vitsaveje i navaljivao na nju da odmah obavesti muža da se Adonija bez njegovog ovlašcenja proglasio za cara. Obecao joj je da ce i on sam malo kasnije doci da posvedoči istinitost njenih reci. Optužba je bila lažna, u najmanju ruku preuranjena, ali u borbi za vlast nijedna strana nije birala sredstva.

Nadnevši se nad postelju bolesnoga cara Vitsaveja mu je rekla: "Gospodaru moj, ti si se zakleo Gospodom Bogom svojim sluškjinji svojoj: Solomon sin tvoj bice car posle mene, i on ce sedeti na prestolu mojem. A sada evo Adonija se zacari, a ti, gospodaru moj care, i ne znaš. Naklao je volova i ugojene stoke i ovaca mnogo, i pozvao sve sinove careve, i Avijatara sveštenika i Joava vojvodu; a Solomona sluge tvojega nije pozvao. Sada, care gospodaru moj, oči su svega Izrailja uprte u tebe, da im kažeš ko ce šesti na presto tvoj, gospodaru moj care, posle tebe. Inače kad gospodar moj car počine kod otaca svojih, bicemo ja i sin moj Solomon krivi." Dok je govorila, uđe u carevu ložnicu

Natan i potvrdi njene reci. David se trže iz nemoci. Naredi da mu se smesta dovedu njegovi najbliži saradnici i izdade im naređenje:

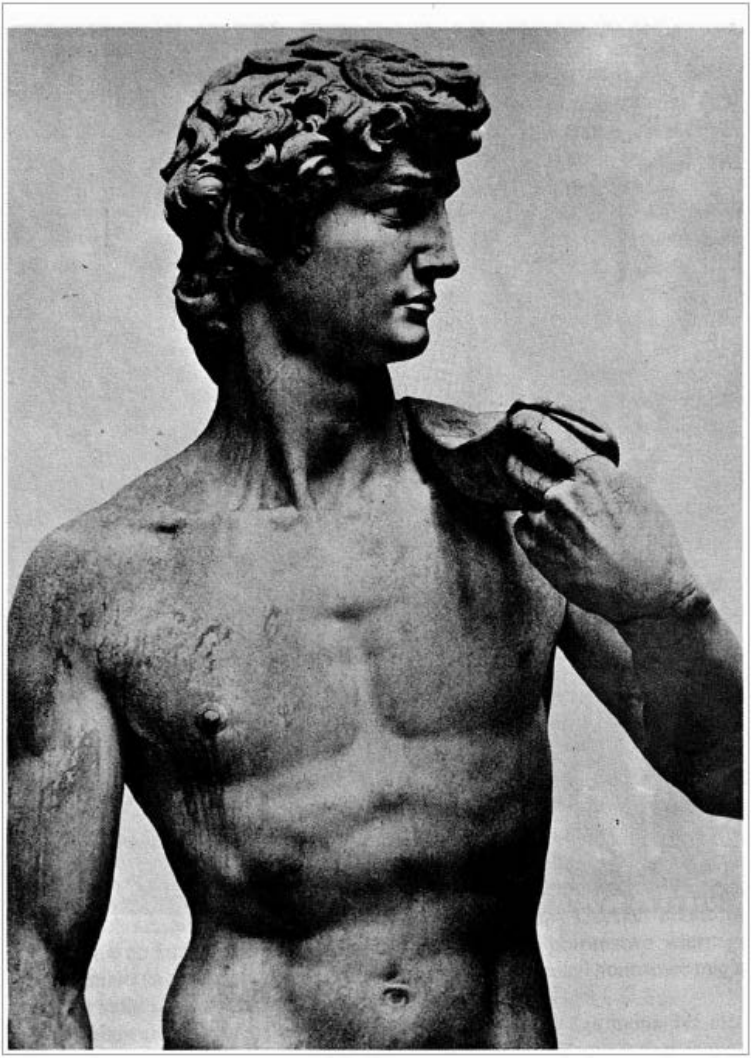

Michał Anioł: *Dawid*

Rafael: *Sąd Salomona*

"Uzmite sa sobom sluge gospodara svojega, i posadite Solomona sina mojega na moju mazgu i odvedite ga u Gion; i neka ga onde Sadok sveštenik i Natan prorok pomažu za cara nad Izrailjem, i zatrubite u trubu i recite: da živi car Solomon! Potom se vratite za njim, i on neka dođe i sedne na presto moj i caruje mesto mene; jer sam njega odredio da bude vođ Izrailju i Judi." Tako je i bilo. Kad se novi pomazanik vracao u dvorac, pratila ga je gomila radosnih stanovnika Jerusalima svirajuci u svirale i uzvikujuci: "Da živi car Solomon". Vest o krunisanju doprla je do zaverenika dok su uveliko pirovali na izvoru Rogilu. U strahu, razbežaše se u svoje gradove, a Adonija potraži utočište u hramu i grčevito se uhvati za oltar. Ali Solomon se zakle da mu ni dlaka s glave nece pasti ako ne bude više kovao zavere. Adonija se pokloni novom vladaru i pokunjeno se vrati kuci. Osetivši da mu se bliži kraj, David pozva Solomona i opomenu ga da uvek verno služi Jehovi. Naloži mu i da u Jerusalimu sagradi hram i da za to upotrebi zlato, srebro i drugi građevinski materijal koji je on pripremio. Za života je David morao računati na Joava, kome je dugovao mnoge pobede nad neprijateljima. Sada, na samrtnom odru, setio se svih poniženja koja je doživeo od njega. Mučkog ubistva Avesaloma, Avenira i Amase i poslednjeg izdajničkog dogovora s Adonijom i Avijatarom. Sve te zločine glavni vojskovođa izvršio je nekažnjeno, jer je stekao toliku moc da ga ni car nije smeo pozvati na odgovornost. David je obavezao Solomona da prečisti stare račune s opasnim mocnikom i da mu oduzme život. Nije se mogao pomiriti ni s mišlju da ce ostati nekažnjen Simej koji ga je za vreme Avesalomove bune drsko sramotio kod grada Vaurima. Zakleo mu se, doduše, da ce mu poštedeti život, jer nije hteo pogoršavati odnose s pobunjenim severnim plemenima, ali ta zakletva nije obavezivala njegovog naslednika na prestolu. Zato je naložio Solomonu da se krvavo obračuna s drznikom koji se usudio da vređa veličanstvo. Setio se i prijatelja. Naročito je želeo da se oduži Varzelaju, koji ga je snabdevao hranom dok se, napušten od sveg Izrailja, morao kriti po brdima od Avesaloma. Solomon je obecao da ce se pobrinuti da potomstvu vernoga starca zauvek bude obezbeđen dobar život u Jerusalimu i počasno mesto za carskim stolom. Uskoro je u prestonici izvršeno i svečano krunisanje Solomonovo. Prineseno je na žrtvu paljenicu hiljadu volova, hiljadu

ovnova i hiljadu jaganjaca. Čin pomazanja izvršio je prvosveštenik Sadok, verni privrženik novoga cara. Posle četrdeset godina vladavine, David se rastao od ovoga sveta u sedamdesetoj godini života. U nasledstvo sinu je ostavio državu koja se prostirala od Damaska do Egipta i od istočnih krajeva Zajordanije do Sredozemnog mora.

SOLOMON - CAR IZRAILJA I JUDEJE.

Kad je stupio na presto Solomon je imao samo dvadeset godina, ali se odmah pokazao kao vladar jake volje i vest diplomata.
Protivnici, koji su računali na njegovu mladost i nedostatak iskustva, brzo su se prevarili u očekivanjima i morali se pritajiti. Adonija, Joav i Avijatar, lišeni svakog uticaja, živeli su u Jerusalimu, i možda bi dobro prošli da Adonija u svojoj tupoj oholosti nije počinio pogubnu grešku. Jednoga dana Vitsaveja se začudi kad on uđe u njenu sobu. Uznemireno upita svog ljutog neprijatelja: "Jesi li dobro došao?" - "Dobro", odgovori skrušeno Adonija. Na pitanje šta želi od nje, reče joj s neprikrivenim nezadovoljstvom: "Ti znaš da je moje bilo carstvo, i da je u mene bio upro oči sav Izrailj da ja budem car; ali se carstvo prenese i dopade bratu mojemu, jer mu ga Gospod dade. Zato te sada molim za jedno, nemoj me odbiti." Iako se Adonija nije mogao uzdržati da ponovo nestekne svoje pravo na presto, dobra žena pristade da sasluša molbu.
Tada on otkri cilj svoga dolaska: "Govori caru Solomonu, jer ti on nece odbiti, neka mi da za ženu Avisagu Sunamku." Vitsaveja je tim zahtevom bila malo iznenađena, ali je obecala da ce se zauzeti kod sina. Solomon primi majku s dužnim poštovanjem, ali kad doznade o čemu se radi rasrdi se i odlučno odbi.
Podozrevao je da se u Adonijinoj molbi krije neka nova podvala. Ženidba Sunamkom, jednom od Davidovih naložnica, mogla bi da mu pruži osnova za obnavljanje spora oko prestola, jer je, po starom običaju, samo zakonitom caru pripadala privilegija nasleđivanja harema posle smrti oca. Razljucen tim zahtevom, Solomon se seti očevih preporuka i odluči da svrši s vođom neprijateljskog tabora. Novoimenovani glavni vojskovoda Venaja dobi naređenje da ubije Adoniju i Joava. Pretendenta na presto iznednadi u kuci i izvrši nad

njim smrtnu presudu. Joav je uspeo da se skloni u dvorište hrama, gde ga je štitilo pravo azila. Ali Venaja pogazi sveto mesto i probode ga mačem pred Jehovinim oltarom. Oslobodivši se tako dvaju najopasnijih neprijatelja, Solomon je poklonio život prvosvešteniku Avijataru. Samo ga je uklonio s visokog položaja i poslao u doživotno progonstvo u zabačeni gradic Anatot, severozapadno od prestonice. Otad je u Izrailju opet bio samo jedan prvosveštenik, Sadok, verni Solomonov privrženik. Uprkos Davidovoj želji, izvukao se i Simej. Solomon mu je dozvolio da sagradi kucu u Jerusalimu i poklonio mu život, pod uslovom da bez odobrenja nikada ne sme napustiti zidine grada. Ali Simej je bio drzak čovek i olako je primio upozorenje. Jednoga dana nekoliko njegovih robova pobeglo je u filistejski grad Gat, pod zaštitu cara Ahisa. Ne zatraživši odobrenje da napusti Jerusalim, Simej je krenuo u poteru za beguncima. Čim se vratio u prestonicu, Solomon naredi glavnom vojskovođi da ga pogubi, ne obaziruci se na njegova opravdanja.

PRIČA O DVEMA MAJKAMA.

U nekadašnjoj Saulovoj prestonici Gavaji nalazio se žrtvenik koji je u Izrailju smatran za veliku svetinju. Želeci da pridobije severna plemena, Solomon je otišao tamo na hodočašce i uz veličanstvene svečanosti prineo na žrtvu paljenicu hiljadu grla stoke. Kad je otišao na počinak, javi mu se u snu Jehova i reče mu da zatraži što hoce, a on ce mu želju ispuniti. Car ga zamoli da mu da razumno srce, da bi mogao biti pravedan sudija svojim podanicima. Jehovi se svide careva skromnost. Zato ga obdari ne samo mudroščcu, vec mu obeca i bogatstvo i slavu kojim ce nadmašiti sve careve sveta.
Sav radostan, Solomon se vrati u Jerusalim, prinese pred kovčegom zaveta bogate žrtve, a za sve stanovnike grada priredi veliku gozbu. Posle tih svečanosti sede pred gradsku kapiju da sa sudijske stolice rešava sporove svojih podanika.
U jednom trenutku stadoše pred njega dve žene. Njihov spor je bio neobičan i teško se mogao resiti. Plačuci i zaklinjuci se da govori istinu, tužiteljka ispriča caru: "Ah, gospodaru; ja i ova žena sedimo u istoj kuci, i porodih se kod nje u istoj kuci. A treci dan posle moga porođaja porodi se i ova žena, i bejasmo zajedno i ne bejaše niko drugi s nama u

kuci, samo nas dve bejasmo u kuci. I umre sin ove žene nocas, jer ona leže na nj. Pa ustavši u ponoc uze sina mojega iskraj mene, kad sluškinja tvoja spavaše, i stavi ga sebi u naručje, a svoga sina mrtvoga stavi meni u naručje. A kad ustah ujutru da podojim sina svojega, a to, mrtav; ali kad razgledah ujutru, a to, ne bese moj sin, kojega ja rodin." Optužena je žestoko poricala da je ukrala susetki dete. Žene su vikale, optuživale jedna drugu za laž, i ražestile se tako da bi možda i oči jedna drugoj iskopale da ih ne rastaviše. Car malo razmisli, pa se maši mača i naredi: "Rasecite živo dete na dvoje, i podajte polovinu jednoj i polovinu drugoj." Tada tužiteljka prestrašeno kriknu: "Ah, gospodaru, podajte njojzi dete živo, a nemojte ga ubijati." A druga žena sasvim mirno reče: "Neka ne bude ni meni ni tebi, rasecite ga." Car pokaza na ženu koja je preklinjala za dečji život i reče: "Podajte onoj živo dete, nemojte ga ubiti, ona mu je mati." Otada se narod izrailjski bojao cara, jer se uverio da pred njegovom mudroscu niko ne može sakriti istinu.

SOLOMON - MUDRI DRŽAVNIK.

Solomon je nasledio snažnu državu, u miru i blagostanju. Pokoreni i podjarmljeni susedni narodi više nisu predstavljali opasnost. Ugovor o prijateljstvu koji je Saul sklopio s bogatim tirskim carem Hiramom i dalje je ostao na snazi. Osim toga, mladi car postigao je veliki diplomatski uspeh, jer mu je faraon dao svoju kcer za ženu i kao miraz priključio Izrailju grad Gezer koji je oteo od Filistejaca. Orodavanje s egipatskom dinastijom obezbeđivalo mu je granice s juga i jačalo političku moc Izrailja.
Prvi put od pamtiveka jevrejska plemena mogla su bez smetnji da se posvete mirnodopskim poslovima. Secanje na ta srecna vremena nadživelo je mnoga pokoljenja, a jedan od docnijih hroničara zapisao je: "I življahu Juda i Izrailj bez straha, svaki pod svojom lozom i pod svojom smokvom, od Dana do Virsaveje, svega veka Solomonova!" Solomon se pokazao ne samo kao vest diplomata, vec i kao mudar državnik. Najviše položaje u administraciji poverio je svojim odanim pristalicama i prijateljima. Na taj način, dužnosti namesnika, dvorskog upravitelja, glavnog vojskovođe, zapovednika telesne garde, pisara i sekretara, i glavnog poreznika bile su u rukama njegovih najpouzdanijih

ljudi.
Poučen lošim iskustvom, car je nastojao da učvrsti svoju vlast i slabljenjem izrailjskih plemena. U tom cilju podelio je državu na dvanaest administrativnih okruga, koji su se samo delimično poklapali sa teritorijom pojedinih plemena. Na čelo svakog okruga postavio je svoga namesnika i zapovednika garnizona. Okruzi su morali snabdevati hranom dvor i vojsku redom, po mesec dana u godini. Korenite reforme sprovedene su i u vojsci. David je imao poverenja samo u pešadiju, a on je jahao na magarcu. Posle pobede nad sovskim carem Adarezerom, naredio je da se sva kola spale, a konjima da se podseku putišta. Zadržao je samo stotinu kola sa zapregama za potrebe dvora. Solomom je tako nasledio zastarelu vojsku, koja nije odgovarala potrebama vremena. Lomeci duboko ukorenjene predrasude Izrailjaca prema konjima, formirao je snažni konjički korpus od četrnaest hiljada bojnih kola. Unapredio je i vojnu komoru uvodeci kola i konjsku zapregu. Po raznim izrailjskim gradovima izgradio je konjušnice, između ostalih i u Megidonu, gde je smestio najvecu jedinicu nove konjice.
Obaveza isporuke hrane i slame za konje padala je redom na pojedine državne okruge. Zahvaljujuci svim tim merama, rasla je moc Izrailja, a Solomon se pročuo kao mudrac.

SOLOMON GRADI HRAM.

Četvrte godine svoje vladavine Solomon je odlučio da ispuni poslednju očevu želju, da sagradi u Jerusalimu hram dostojan velikog monarha. Ali nije imao plemenitog drveta i veštih građevinara, kamenorezaca, vajara i zlatara. Zato se obratio za pomoc lirskom caru Hiramu, s kojim je bio u prijateljskim odnosima. Ubrzo je sklopljen i ugovor. Fenički car slao je kedrovo i čempresovo drvo morskim putem do Jafe, odakle su ga izrailjski nosači prenosili u Jerusalim. Za ubrzanje seče u libanskim šumama, Solomon je naredio Adoniramu da oformi radnu vojsku od šezdeset hiljada hananskih kulučara, podeljenih na grupe po deset hiljada. Svaka od tih grupa odlazila je redom na tri meseca u Tir, da pomaže Feničanima u seči i tovarenju drveta na morske splavove. Car Hiram je poslao u Izrailj najbolje stručnjake, koje je predvodio čuveni majstor umetničkog zanata Hiram, veštak u livenju i obradi zlata, srebra

i bronze. Solomon se obavezao caru Hiramu da ce za isporuku građevinskog materijala placati godišnje dvadeset hiljada mera pšenice, dvadeset hiljada vedara vina i dvadeset hiljada merica maslinovog ulja najvišeg kvaliteta. U isto vreme stvorena je u Izrailju vojska radnika primoranih na prisilni rad. Sačinjavali su je isključivo podjarmljeni Hananci.

Brojala je sto i četrdeset hiljada muškaraca; sedamdeset hiljada radilo je u kamenolomima po jordanskim brdima, a sedamdeset hiljada prenosilo na plecima ogromne blokove tesanog kamena na gradilište u Jerusalimu. Njihovim radom upravljalo je tri hiljade i šest stotina izrailjskih nadzornika. Hram je podignut na stenovitom brdu Ofel, čiji je vrh bio odsečen i poravnat. Da bi se obezbedio veci prostor, stena je obzidana tesanim kamenim blokovima koji su spajani olovom. Izgradnja hrama trajala je više od tri godine. Putem koji je vodio do vrha stene ulazilo se u zidine spoljašnjeg dvorišta, koje je uvek vrveio od žitelja Jerusalima i hodočasnika iz celog Hanana. Drugi zid opasivao je unutrašnje dvorište, mesto verskih obreda, sa žrtvenikom u sredini, na kome je gorela večna vatra. Malo dalje se nalazilo "more", bronzana cisterna s vodom za pranje žrtvenih životinja. Ta ogromna zdela, koju je Hiram izlio u jordanskim brdima, stajala je na dvanaest bronzanih volova, okrenutih tri po tri, na četiri strane sveta. Na dvorištu je bilo i deset bronzanih kanti na točkovima za raznošenje vode. Hram nije bio velik, samo trideset jedan metar dug i deset i po metara širok. Na stražnji i oba bočna zida naslanjale su se tri zgrade s prostorijama za sveštenike i poslugu. Unutrašnjost hrama je bila podeljena na tri dela: na predvorje, na glavno mesto verskih obreda i na "svetinju nad svetinjama", malu prostoriju bez prozora, gde je u tajanstvenom mraku počivao kovčeg zaveta. Prag "svetinje nad svetinjama" mogli su prekoračiti samo sveštenici, i to samo jednom u godini. S obe strane ulaza u predvorje uzdizali su se bronzani stubovi visoki preko dvanaest metara, s bogato ukrašenim kapitelima, mistični simboli moci i slave. Sve tri prostorije zasenjivale su bogatstvom ukrasa. Tavanice i zidovi bili su obloženi kedrovinom, a podovi načinjeni od uglačanih čempresovih dasaka. Drvena obloga, ukrašena bareljefima heruvima, palmi i cvetova, blistala je pozlatom. U središnjoj dvorani nalazio se pozlaceni sto od kedrovine za žrtvene hlebove, zlatni oltar za kađenje,

deset zlatnih svecnjaka i mnoštvo drugih ritualnih predmeta od zlata. Kroz rešetkaste prozore, ispod samog svoda, prodirala je prigušena svetlost. U toj dvorani sveštenici su palili mirise na oltaru, prinosili sveti hleb na žrtvu i bdeli nad plamičcima svecnjaka da se nikad ne ugase. "Svetinja nad svetinjama" bila je odvojena zidom od pozlacene kedrovine. Dvokrilna vrata, ukrašena figurama heruvima, bila su uvek otvorena, ali je ulaz zaklanjao laneni zaslon purpurne i ljubičaste boje s heruvimima, palmama i cvetovima, izvezenim u zlatu. Iza tog zaslona počivao je u mraku kovčeg zaveta, u kome su se nalazile dve kamene ploče Mojsijeve. Nad njim su bdele dve ogromne figure heruvima od maslinovog drveta, prevučene debelim slojem zlata. Raširena krila dodirivala su im se u sredini, a sa strane dopirala do zidova tog najsvetijeg mesta. Čim je gradnja hrama bila završena, počela je velika svečanost prenošenja kovčega zaveta. Pitanje sveštenićkog staleža resio je David. Od trideset i šest hiljada Levita, dvadeset i četvorica dobila su sveštenička zvanja, a ostali su se morali zadovoljiti dužnostima nadzornika, čuvara, pisara, sudija i pevača. Potomstvu Aronovom, kome je pripadao Sadok, priznato je isključivo pravo na čin prvosveštenika. Dok se u prostranom spoljašnjem dvorištu tiskalo mnoštvo izrailjskog naroda, u unutrašnjem dvorištu odvijala se svečanost osvecenja hrama i prenošenja kovčega zaveta. Oko bronzanog žrtvenika poredale su se starešine izrailjskih plemena, sveštenici u belim lanenim odorama, dvorski dostojanstvenici, pevači, harfisti, cimbalisti i sto dvadeset sveštenika-trubača. Solomon, u skerletnom, bogato vezenom plastu, sa zlatnim carskim vencem na glavi, sedeo je na bronzanom reljefom ukrašenom tronu. Za tronom je bilo postrojeno pet stotina vojnika njegove telesne garde, sa štitovima od suvog zlata. Svečanost je otpočela prinošenjem tolikog mnoštva žrtava paljenica da se nisu mogle prebrojati. Sred dima i otužnog mirisa nagorelog mesa, najednom su odjeknuli prodorni zvuci truba. U dvorištu se pojavio kovčeg zaveta, koji su visoko na plecima nosili Leviti. Zaslepljeni njegovim zlatnim bljeskom, uz pratnju harfi i cimbala, kantori su zapevali himnu, čija je sadržina docnije ušla u Psalam 24:

Vrata! Uzvisite vrhove svoje, uzvisite se vrata večna!
Ide car slave.

Zatim je jedan deo hora nastavio sledecu strofu:
Ko je taj car slave?
A silni, pun zanosa i radosti odgovor drugog dela hora zvučao je: Gospod krepak i silan, Gospod silan u boju.
Pitanja i odgovori ponavljali su se sve dok zlatni kovčeg nije unesen u najsvetiji deo hrama, pod zaštitu krilatih heruvima. A kad se spustio vezeni zaslon, nikoga više nije smeo videti osim prvosveštenika. Solomon je ustao s trona i u nadahnucu podigavši ruke k nebu, izgovorio gromkim glasom: Gospod je rekao da ce nastavati u mraku. Sazidah dom tebi za stan, mesto da u njemu nastavaš do veka.
Nad nepreglednom masom vernika vladala je duboka tišina, svi su u usredsređenom zanosu slušali glas svoga cara. Solomon je ucutao, kao da se zadubio u odjek svojih reci, a zatim se predano molio Jehovi da i dalje bdi nad Izrailjem. Nastupio je četrnaestodnevni praznik, sva zemlja se veselila i pirovala za bogatim trpezama. Za to vreme prineseno je na žrtvu dvadeset i dve hiljade volova i sto i dvadeset hiljada ovaca. Nije bilo čoveka u Izrailju koji se nije priključio tom veličanstvenom slavlju a da nije dao bar jednog vola ili ovcu.

BOGATSTVO SOLOMONOVO.

Solomon nije prestao da gradi Jehovin hram. Sledecih trinaest godina svoje vladavine posvetio se živoj građevinskoj delatnosti, da ojača odbrambenu moc zemlje i da napravi carsko sedište dostojno velike države.
Carski kompleks naslanjao se neposredno na unutrašnje dvori -ste hrama i sastojao se od tri zgrade. Pravo carsko sedište imalo je dva krila. U jednom je živeo Solomon sa svojim haremom, a drugo je bilo sagrađeno na izričiti zahtev faraona, za rezidenciju gorde egipatske princeze i njene raznolike svite. Za skupove i velike državne praznike služio je "dom iz šume Libanske", prostrana dvorana, sa svodom od četrdeset i pet stubova od libanskog kedra. U "tremu sudskom", car je rešavao sporove i primao izaslanike stranih vladara. Tu se na postolju uzdizao tron od slonovače, bogato ukrašen pozlatom. U cilju zaštite granica i glavnih trgovačkih puteva, Solomon je utvrđivao gradove i dizao nove tvrđave. Na severu je opasao jakim zidovima i kulama

gradove Asor i Megidon, a u srednjem delu zemlje Gezer, Vet-Oron i Valat. U svim tim tvrđavama bile su pripravne konjičke i pešadijske posade. Velike izdatke za naoružanje, gradnju i luksuzne predmete Solomon je pokrivao dohocima koji su mu

Rafael: *Sąd Salomona*

Rafael: *Królowa Szeby*

neprestano priticali iz najrazličitijih izvora. Pored poreza u naturi koji su placali Izrailjci, dažbine, carine i vazalski danak donosili su mu sumu od 666 talenata (22 825 kilograma) zlata godišnje. Solomon se pokazao i kao sposoban trgovac i razvio je žive trgovačke veze sa susednim državama. U Kilikiji i drugim bližim zemljama kupovao je konje i prodavao ih u Mesopotamiji i Egiptu. A iz Egipta je dovozio bojna kola, poznata po dobrom kvalitetu, i razmenjivao ih za drugu robu sa susednim narodima. Prihvatio se i veoma unosne pomorske trgovine. Izrailjce more nije privlačilo i nimalo se nisu razumevali u brodogradnju i moreplovstvo. Zato se obratio za pomoc caru Hiramu. Kod rta Akabskog zaliva sagradio je luku Esion-Gaver, odakle je svake tri godine njegova flota plovila u tajanstvenu zemlju Ofir. U zamenu za bakarnu rudu, koja se dobijala iz obližnjih rudnika i topila u pecima, njegove lađe prevozile su skupocenu robu: zlato, srebro, slonovaču, sandalovo drvo, majmune i paunove. Car je naredio da mu se u dvorcu napravi stepenište od sandalovine. Ali svi ti dohoci nisu bili dovoljni da se nadoknadi rasipništvo u građenju i naoružanju i preterana raskoš na carskom dvoru. Solomon je od Hirama pozajmio sto i dvadeset talenata zlata i dao mu u zalog dvadeset galilejskih gradova. Tirski car otišao je da ih vidi i zaključio da u razmeni nije dobro prošao, jer je zbog preterano velikih poreza u gradovima vladalo siromaštvo.

CARICA SAVSKA.

Glas o mudrosti Solomonovoj i raskosi njegovog dvorca proneo se po celom svetu. Dopro je i do carice dalekog carstva Savskog. Zato je odlučila da ode u Jerusalim da upozna velikog monarha i da se svojim očima uveri koliko ima istine u tim glasinama. Njen ulazak u Jerusalim bio je veličanstven. Dug karavan kamila, koje su dostojanstveno koračale, okicene šarenim pokrivkama i suvim zlatom, vozio je strašne pustinjske ratnike, dvorske dostojanstvenike, zabrađene žene i bogate darove: zlato, drago kamenje i mirisna ulja. Carica je sedela u zaslonjenoj nosiljci, koja se ljuljala na kamili kao brod na morskim talasima. Solomon je čekao caricu u prestonoj dvorani, sav u skerletu i zlatu.
Kad je ugledao egzotičnu ženu skočio je s trona i otrčao da je pozdravi.

Vatrenim pogledom obuhvatio je njene fine obline, divio se crnpurastom licu nežnih crta, zagledao se u njene velike, crne oči, koje su plamtele tajanstvenom žarom. Kao paun pokazao je pred caricom svu svoju mudrost, raskoš i otmenost. Satima je razgovarao s njom o svemu što ga je pitala i davao joj dragocene savete o veštini upravljanja državom. Carica se uverila u mudrost i bogatstvo Solomonovo. Kad je razgledala neverovatnu raskoš njegovoga dvora, odaje obložene kedrovinom, zavese od raznobojnog veza, pozlaceni tron od slonovače i mnoštvo zlatnog posuđa, nije mogla doci sebi od čuđenja i oduševljeno mu je rekla: "Istina je što sam čula u svojoj zemlji o stvarima tvojim i mudrosti tvojoj. Ali ne htedoh verovati što se govoraše dokle ne dođem i vidim svojim očima; a gle, ni pola mi nije kazano; tvoja mudrost i dobrota nadvisuje glas koji sam slušala." Na rastanku bogato ga je darivala. Dala mu je između ostalog sto i dvadeset talenata zlata, a on joj je uzvratio ne manje vrednim darovima.

SOLOMONOV HAREM I TUĐI BOGOVI.

Po uzoru na druge vladare, Solomon je neprestano povecavao svoj harem. Bilo je u njemu žena svakojakih rasa i religija: Egipcanki, Moavki, Amonki, Edomki, Feničanki i Hetitki. Problem je bio u tome, što je car sve više stario i pasivno se prepuštao uticaju svojih miljenica. Na njihov nagovor zaveo je u Jerusalimu kult tuđih bogova. Prinosio im je žrtve čak i u dvorištu Jehovinog hrama, a po brdima podizao hramove Astarti, Balu, Molohu i moavskom bogu Hemosu. Tada se Jehova razgnevio na Solomona i odlučio da mu carstvo podeli na dve nezavisne države. Prvi znak nemira bio je ustanak u Edomu, na čijem je čelu bio Adad, potomak tamošnjeg carskog roda. Ali je Adad pretrpeo poraz i sklonio se u Egipat. Faraon mu je pružio utočište, i čak mu dao svoju kci za ženu, jer se počeo pribojavati snage Izrailja, pa je odlučio da ga po svaku cenu oslabi, podržavajuci njegove neprijatelje. Solomonu je zadao udarac i Rezon, bivši vojskovođa Adarezara, cara savskoga, od koga se odmetnuo i dugo predvodio razbojničku bandu. U pogodnom trenutka napao je na Damask, razbio tamošnju izrailjsku posadu i proglasio se za cara. Tako je Solomon izgubio Siriju, jer se u svojoj staračkoj nemoci nije mogao odvažiti da oružjem uguši pobunu.

Otada je Damask neprestanim napadima i gerilskim ratom ugrožavao severne granice Izrailja. Ali najgore je bilo sve vece nezadovoljstvo deset severnih plemena. Poreska opterecenja, prisilni rad i ponovno buđenje osecanja zavisti prema Judeji doveli su najzad do izbijanja ustanka. Vinovnik tih nemira bio je Jerovoam, ubirač poreza, koji je svoj uspon dugovao Solomonu. Bio je sa severa, dakle iz plemena Jefremovog. Videci sve vecu bedu svojih sunarodnika, za koje je bio vezan, a pod uticajem proroka Ahije, predstavnika stranke neprijateljski raspoložene prema Solomonu, latio se oružja i pozvao narod na ustanak. Ali ubrzo je pretrpeo poraz i pobegao u Egipat. Tamo je, kao i Adad, dobio zaštitu faraona, koji ga je dočekao oberučke kao buduce oruđe za razbijanje jedinstva Izrailja. Solomon je umro posle četrdeset godina vladavine i sahranjen je u Jerusalimu. Na presto je stupio njegov sin Rovoam.

ISTINA I LEGENDA O OSNIVAČIMA IZRAILJSKE MONARHIJE

Najsjajnije razdoblje u istoriji Izrailja obuhvata godine od 1040-932. pre naše ere, odnosno nešto više od sto godina. Ako tome dodamo uspešnu vladavinu Samuila, najveceg proroka posle Mojsija i osnivača monarhije, to razdoblje ne prelazi vek i po. Kako je to samo delic vremena u istoriji Izrailja! Epoha ujedinjenog carstva pada u vreme vladavine tri izrailjska cara: Sa-ula (1040-1012.), Davida (1012-972.) i Solomona (972- 932.). Godine 932. nastupa otcepljenje deset severnih plemena i nastaju dve suprostavljene države: Izrailj i Judeja. Skoro sve što znamo o toj epohi dugujemo isključivo Bibliji, tačnije rečeno: dlema Knjigama Samuilovim, dvema Knjigama o Carevima i dvema Knjigama Dnevnika koje se javljaju i pod nazivom "Paralipomenon" ("izostavljene, propuštene stvari"), jer su grčki prevodioci pogrešno smatrali da Knjige Dnevnika sadrže podatke izostavljene u prethodnim knjigama.

O vremenu nastanka tih knjiga među biblistima postoje različita mišljenja. Dugo se smatralo da su Solomon i proroci Gad i Natan autori Knjiga Samuilovih. Talmud i nekoliko biblista smatraju da je autor Knjiga o Carevima bio Jeremija. Kao što pokazuju mnogi aramejski uticaji u jeziku teksta, Knjige Dnevnika morale su da nastanu u drugoj

polovini IV veka pre naše ere.
U svakom slučaju jedno je sigurno: konačna redakcija je delo sveštenika-kopista koji su bili pod uticajem verskih reformi judejskog cara Ohozije (640-609.godine pre naše ere.). Tome u prilog govori izrazito izražena tendencija vrednovanja istorijskih događaja u teokratskom duhu. Prema tim postavkama prva obaveza careva bila je služenje Jehovi i podređivanje njegovim prvosveštenicima.
Ocena njihovog delovanja zavisila je od toga u kolikoj su meri taj postulat izvršavali.
Saul je ušao u oštar sukob s prvosveštenikom Samuilom i zato nije uživao naklonost u očima redaktora. Ali su prema Davidu, njihovom vernom poslušniku, bili bezgranično popustljivi. Neke njegove zločine nastojali su da ublaže tako što su ih predstavljali kao sticaj slučajnih okolnosti, dok su druge opravdavali verskim razlozima. Tako je, na primer, sedam direktnih potomaka Saulovih David navodno morao da pobije na izričitu želju Jehovinu.
Pisanje istorije te epohe ukorenjene u usmenom predanju počelo je, s malim izuzecima, posle dugog vremena, u nekim slučajevima tek posle nekoliko stotina godina. Po prirodi stvari, to je moralo nepovoljno da utiče na verodostojnost pomenutih biblijskih knjiga. Ali i pored toga treba reci da one sadrže mnoštvo podataka koji se mogu prihvatiti kao istorijski tačni. To se naročito odnosi na događaje koji su opisani upadljivo realistički, sa slikovitim i dramatičnim pojedinostima, dakle imaju sve odlike autentičnih zapisa.
Vec sama činjenica što redaktori Biblije nisu precutali niz postupaka i zločina, koji ne služe na čast takvim narodnim junacima kao štu su David i Solomon, uverljivo pokazuje da su se oni oslanjali na neke autentične istorijske izvore.
Nisu se očigledno rukovodili idejom nepristrasnog istorijskog objektivizma; takva koncepcija bila je potpuno strana ljudima tog vremena. Po svoj prilici, nisu ni mogli da precute te ne baš pozitivne činjenice, pošto su bile i suviše dobro poznate u Izrailju. Istrebljenje Saulovog roda ili Solomonovo idolopoklonstvo u Jerusalimu - to su događaji koji se sigurno nisu izbrisali iz secanja jevrejskih pokoljenja.
Na kraju, iz mnoštva legendi, mitova i narodnih predanja kao i iz nedoslednosti koje su proistekle zbog nekritičkog spajanja često

oprečnih izvora, mogla se izdvojiti pregršt bitnih činjenica, što je omogucilo da se delimično rekonstruiše slika te epohe izrailjske istorije.
Prva Knjiga Samuilova počinje kratkim, ali veoma dramatičnim životopisom prvosveštenika Ilija i njegovih sinova. Koliko ima istine u opisu te tragične ličnosti? Verovatno nece biti suviše slobodna pretpostavka ako kažemo da je zaista postojao prvosveštenik s tim imenom, koji je zahvaljujuci velikoj pobožnosti zadobio poverenje svih izrailjskih plemena.
Iliju su, uostalom, u svakom pogledu odgovarale unutrašnje političke prilike.
Verska prestonica Izrailja, Silom, nalazila se na teritoriji plemena Jefremovog, veoma brojnog i uticajnog. Sem toga, to je bio središnji deo zemlje, dakle nije mu pretio neprijetelj, dok su se plemena koja su živela na severu, istoku i jugu morala očajnički braniti od pritisaka susednih naroda. Judino pleme, koje se odavno nadmetalo s plemenom Jefremovim o prevlast u Izrailju, palo je pod vlast Filistejaca i zbog toga neko vreme nije imalo nikakvu političku ulogu. Tako je nekako spontano nastala dominacija Jefremovog plemena, što je dovelo do privremene koncentracije svetovne i verske vlasti u rukama prvosveštenika Ilija.
Prvi put posle Mojsijeve smrti ostvario se davnašnji san jehovista: izrailjski narod dobio je teokratske društveno uređenje. Ali poredak koji se zasniva na moralnom ugledu samo jednog čoveka nije mogao računati da ce dugo trajati. Ilije je to shvatio i zato se zalagao da položaj prvosveštenika i sudije postane nasledan u njegovoj porodici. Ali planove su mu pokvarili sinovi. Njihova nadmenost, razuzdanosti i pokvarenost odbijale su narod od postojecih političkih odnosa i postale ozbiljna opasnost za njegove namere. Ali Ilije je bio vec suviše star da se tome suprotstavi.
Katastrofa njegove porodice i gubitak kovčega zaveta možda bi istovremeno označili nepovratni pad teokratije, da je nije podržao prorok Samuilo.
Knjige Samuilove potpuno precutkuju vojne i političke posledice poraza kod Afeka. Međutim, iz pomena razbacanih po drugim biblijskim knjigama može se zaključiti da su Filistejci pobedu iskoristili do kraja. Stekli su kontrolu nad središnjim delom zemlje i u mnoge

izrailjske gradove smestili svoje posade.
Takvo stanje trajalo je bezmalo dvadeset godina, sve do trenutka kad je car Saul stupio na istorijsku pozornicu.
Izuzetno je važna i činjenica što redaktori Biblije ni jednom rečju ne pominju sudbinu tadašnje izrailjske prestonice, Siloma. Pažljiv čitalac začudice se što Ilijev naslednik Samuilo nije ostao u svetom gradu, gde se nalazio Mojsijev šator i kovčeg zaveta, vec se seli za stalno u Ramu.
Kakva je sudbina zadesila Silom? Maglovit odgovor na to pitanje nalazimo u Knjizi proroka Jeremije. U dvanaestom stihu sedmog poglavlja doslovno čitamo: "Nego idite sada na moje mesto, koje je bilo u Silomu, gde namestih ime svoje ispočetka, i vidite šta sam mu učinio za zlocu naroda svojega Izrailja." Kao dopuna tog podatka mogu poslužiti reci iz devetog stiha dvadesetšestoga poglavlja: "Ovaj ce dom biti kao Silom, i ovaj ce grad opusteti..."
Ovi citati ne ostavljaju nikakvu sumnju da su Silom sravnili sa zemljom Filistejci i jednostavno je prestao da postoji kao Izrailjska prestonica. Ta propast se tako duboko urezala u secanje naroda da je prorok Jeremija i posle četiri stotine godina navodi kao primer gneva božjeg. Za redaktore Biblije bio je to, očevidno, suviše neprijatan i suviše nepovoljan događaj po sveštenike, da bi se mogao pomenuti. Zataškali su ga na veoma vest način, stavljajuci glavni akcent na trijumfalni pohod kovčega zaveta po filistejskim gradovima.
Tajnu je konačno objasnila arheologija. U godinama 1926-1929. danska ekspedicija otkrila je razvaline grada Siloma, dvadeset i dva kilometra južno od Sihema. Na jednom brdu utvrđeno je čak i mesto gde se po svoj prilici nalazio sveti šator s Jehovinim žrtvenikom i kovčegom zaveta. Ali najvažnije je bilo to što su na ruševinama grada, za koji je utvrđeno da potiče iz XI veka pre naše ere, nađeni jasni tragovi požara i nasilnog uništenja. Na taj način moglo se nepobitno utvrditi da je Silom pao u ruke filistejskih osvajača.
Kao nepobitna činjenica može se prihvatiti i to da je u plamenu nestao i Mojsijev šator, najvrednija narodna svetinja Izrailja. Ali šta se dogodilo s kovčegom zaveta? Sve što o njegovoj sudbini doznajemo je suviše fantastično, suviše liči na legendu, da bi se u to moglo poverovati.
Ako su ga Filistejci zaista prigrabili, zašto ga su se onda posle sedam meseci otresli? Niko razuman nece poverovati u priču o kipu boga

Dragona; u krajnjem slučaju, mogli bismo nevoljno da pristanemo na teoriju da je sujeverne Filistejce, sticajem slučajnih okolnosti, u to isto vreme pogodila neka epidemija, pa su tu nesrecu pripisali gnevnom izrailjskom bogu koga su držali u ropstvu. To ne bi bilo u suprotnosti s onim što znamo o mentalitetu i religioznim predstavama drevnih naroda. To što su slavili svoje sopstvene plemenske bogove, uopšte ne znači da nisu verovali u postojanje i magičnu moc tuđih, neprijateljskih bogova. Zato u priči o čudnoj sudbini kovčega zaveta možda postoji neko zrno istine.

U toj priči nalazi se jedna epizoda koja pada u oči svojom zagonetnošcu. U Vet-Semesu Jehova je kaznio smrcu ravno pedeset hiljada i sedamdeset Izrailjaca, zato što su se neki od njih odvažili da zavire u kovčeg zaveta.

Jasno je da je to verzija fanatizovanih jehovista, opsednutih praznoverjem. Ali kako pokazuje ogroman broj žrtava, morala je da se zasniva na nekom istinitom strašnom događaju koji se duboko usadio u secanje pokoljenja.

O tom zagonetnom događaju iznete su mnoge pretpostavke koje je trebalo da ga objasne. Neki istraživači dopuštaju mogucnost da su Izrailjci ukrali kovčeg zaveta iz Dagonovog hrama. Filistejci su krenuli za njima u poteru i stigli ih u Vet-Semesu. Tu je došlo do borbe u kojoj je izginuo pomenuti broj izrailjskih vojnika, pomenutih u Bibliji. Kovčeg je ipak bio spašen i sklonjen u Kirijat-Jarim. Ali ta teorija, ipak, ima jednu slabu stranu: pitamo se zašto su onda redaktori Biblije izginule branitelje kovčega prikazali kao bogohulnike koje je Jehova kaznio smrcu.

Postoji i druga hipoteza po kojoj kovčeg zaveta nikad nije ni pao u ruke Filistejaca i da je odmah posle poraza kod Afeka prenet u Kirijat-Jarim. Po toj verziji krvavi pokolj stanovnika Vet-Semesa izvršila su druga izrailjska plemena, za kaznu što su odbili da učestvuju u ratu protiv Filistejaca. Otud potiču i negativni pomeni o njima u biblijskom zapisu. Nemoguce je, naravno, utvrditi koliko istine ima u toj hipotezi o građanskom ratu, ali pada u oči čudno ponašanje stanovnika Vet-Semesa koji za vreme teških borbi s Filistejcima sasvim mirno žanju psenicu kao da ih se rat za odbranu nezavisnosti i kovčega zaveta uopšte ne tiče.

Posle nesrecnog Ilija, vlast je preuzeo njegov vaspitanik Samuilo. Ali to se nije dogodilo odmah posle poraza kod Afeka. Tek posle mnogo godina reformatorske misije i širenja čistog jehovizma, Samuilo je toliko učvrstio svoj uticaj da je postao stvarni vladar Izrailja. Samim tim je ponovo uspostavio teokratske društveno uređenje, koje je njegov prethodnik tako kompromitovao. Jevreji ubrajaju Samuila u svoje najvece proroke. Čak i katolička crkva smatra ga za sveca i preteču Hrista. Sveti Jeronim misli da je car Arkadije (378-408. g.n.e.) preneo njegove posmrtne ostatke iz Rame u Tursku, odakle ih je zatim njegova kci Pulherija (405-453. g. n.e.) odnela u Carigrad i uz verske svečanosti položila u specijalno za to sagrađen mauzolej.

Samuilo je nesumnjivo postojao. Ali se s vremenom oko njegove ličnosti isplelo toliko legendi da redaktori Biblije više nisu tačno znali ko je on bio i u čemu se sastojala njegova delatnost. Može se pretpostaviti da je ceo skup priča o njegovoj majci, njegovom rođenju, razgovoru s Jehovom i predskazanjima koja se odnose na dom Ilijev, tvorevina narodne mašte.

U tekstu nailazimo na niz podataka koji se međusobno isključuju, zamagljuju istorijsku sliku i znatno umanjuju verodostojnost priče. Navešcemo jedan primer. U početku priče Samuilo je u celom Izrailju slavna ličnost. Ali vec u devetom poglavlju javlja se kao lokalni vrač, za koga Saul doznaje tek od svoga sluge. Dakle, čuveni i pobožni sveštenik, odjednom je spušten na nivo lokalnog vrača koji za malu nagradu deli savete kako se može pronaci zalutala magarica.

Danas se očigledno više ne može doci do istine. Protivrečnost potiče bez sumnje otuda što su redaktori Biblije u jednu priču uneli dva različita narodna predanja, ne trudeci se da ih logički usklade.

Dakle, ne preostaje nam ništa drugo nego da primimo zdravo za gotovo ono što u osnovnoj niti ima sve privide istine. Skoro je sigurno da je Samuilo bio prvosveštenik i sudija i da je posle Ilijeve smrti i propasti Siloma preneo svoje sedište u Ramu, gde je Saula pomazao za cara, a zatim mu, zbog sukoba oko svešteničkih privilegija, kao rivala na presto suprotstavio Davida. Te gole činjenice, koje se nalaze u osnovi razgranate biblijske priče, utoliko su blizu istini što se logički uklapaju u vec poznatu nam sliku društvenih odnosa staroga sveta. Kako proizlazi iz otkopanih dokumenata, sveštenici su nastojali da se izbore

za teokratske društveno uređenje i u zemljama kao što su Sumer, Asirija i Egipat. Sukobi koji su se odvijali na tom terenu između svetovne vlasti i sveštеničke hijerarhije, bili su prilično česta pojava, u skladu sa zakonitostima društvenih procesa.

Zahvaljujuci svom moralnom ugledu, Samuilo je, kao što znamo, ponovo zaveo u Izrailju teokratske uređenje. Kao i Ilije, ulagao je napore da čin prvosveštenika i dužnost sudije u njegovoj porodici postanu nasledni. Biblija tvrdi da su mu te planove osujetili njegovi nepošteni i potkupljivi sinovi.

Takvo tumačenje je, naravno, jako uprošceno i pre ima karakter poučne priče, jer razloge pada teokratije i uspostavljanja monarhije treba tražiti mnogo dublje, u tadašnjim političkim i društvenim prilikama.

Znamo da su se još u epohi sudija u Izrailju javljale monarhističke struje. U to vreme postojala je snažna stranka koja je želela da proglasi sudiju Gedeona za cara. To što je odbio da zvanično primi krunu je uglavnom zato što je uzimao u obzir isto tako jaku opoziciju, iako je de facto imao vlast i privilegije cara. Koliko su još tada bili brojni protivnici monarhije, govori tragična sudbina Avimelehova, koji je svrgnut za vreme narodnog ustanka u gradu Sihemu.

Posle poraza kod Afeka i za vreme vladavine Samuilove, Izrailj se povijao pod jarmom Filistejaca. Ali raslo je uverenje da samo vođa izuzetnih vojničkih sposobnosti može osloboditi narod od nasilja, koji bi, po uzoru na vladare susednih zemalja, sedeo na carskom prestolu. Jednom rečju, čudotvorni lek protiv svih nesreca video se samo u ujedinjenju plemena u zajedničku državu pod vlašcu mocnog monarha. Taj razumni politički realizam sticao je sve širi krug pristalica, uporedo s uverenjem da je prvosveštenik svojim prinošenjem žrtava, molitvama i pozivima na pokajanje u stvari bespomocan.

Tom rapoloženju doprinelo je i tadašnje stanje klasnih odnosa. Posle osvajanja Hanana, mnogi Izrailjci naselili su se po gradovima. Tako je nastao sloj bogatih trgovaca, veleposednika, činovnika, vojnih zapovednika i naslednih plemenskih starešina. Takav bogataš bio je i Naval, koji je posedovao tri hiljade ovaca i hiljadu koza, s kojim je David došao u sukob oko isporuke hrane.

S druge strane, produbljivala se beda širokih narodnih masa, kojima je za porez i dugove oduziman imetak i zemlja. Novi sloj privilegovanih

osecao je potrebu da učvrsti svoj položaj pod pritiskom obespravljenih sunarodnika, a tu zaštitu mogao je da očekuje samo od monarhističkog uređenja. Setimo se da je Avimeleh došao na vlast zahvaljujuci podršci viših slojeva stanovništva grada Sihema i da ga je svrgla narodna buna.
Uporedo sa zaoštravanjem klasnih razlika rasla je i apsolutna vlast cara, dok se na kraju nije pretvorila u despotizam istočnjačkog tipa. Saul je bio patrijarhalni vladar, car-seljak, koji je zadržao jednostavnost običaja i u slobodnim trenucima bavio se uzgajanjem stoke. David vec ima dvor i harem, a s podanicima postupa samovoljno. Solomon najzad uspostavlja odnose koji podsecaju na robovski sistem u Egiptu iz doba podizanja velikih piramida, prisiljava desetine hiljada podanika na robovski rad u seči libanskih šuma, u kamenolomima Zajordanije i na jerusalimskim gradilištima.
Još za Samuilovih vremena, imucni slojevi stekli su tako jak politički uticaj da su uprkos opoziciji mogli izdejstvovati izbor cara. Tok izbora u Mispi i Galgalu morao je biti veoma buran, jer Biblija beleži da Saul nije tražio osvetu za ljude koji su protiv njega glasali i huškali.
Iz razumljivih razloga i Samuilo je bio protivnik monarhije. Zahteve za njeno uvođenje smatrao je kao ličnu uvredu i poraz. Računao je da ce se verska i svetovna vlast u njegovoj porodici prenositi sa oca na sina. S gorčinom je pitao predstavnike plemena sta je to skrivio, pa ga potiskuju s vlasti. U najgorem svetlu predstavljao je opasnosti koje im prete od samovoljnog cara, a kada to nije dalo nikakav rezultat, plašio ih je da se odbacujuci teokratsku vlast prvosveštenika, samim tim odriču i Jehove.
Kad je na kraju morao da popusti pred njihovim zahtevima, uopšte nije imao nameru da se odrekne faktičke vlasti, vec je usmerio stvari tako da buduci car bude poslušno oruđe u njegovim rukama. Zato je njegov izbor pao na mladica koji je poticao iz najnižeg izrailjskog plemena, porodice koja je bila bez ikakvog uticaja. Samuilo je osnovao školu za proroke i u njoj je, kako se može zaključiti iz biblijskog teksta, formirao šticenika po svojoj volji, ulivajuci mu poslušnost prema prvosvešteniku, odanost jehovizmu i Mojsijevim zakonima.
Ali, kao što znamo, u svojim planovima grdno se prevario. Bojažljivi mladic izrastao je u izvanrednog vođu i energičnog vladara koji je brzo postao nezavisan u svojim odlukama. Zbog toga su nastali oštri sukobi

oko nadležnosti i prvosveštenik se prividno povukao u privatni život, ali je potajno otpočeo oštru borbu protiv pobunjenog vaspitanika. Težeci njegovoj detronizaciji, u najvecoj tajnosti pomazao je Davida za cara. Sukob se pretvorio u otvorenu borbu, kad je Saul naredio da se pobiju sveštenici pri hramu u Novu, koji su pružili podršku Davidu. Tu, dakle, imamo tipičan sukob između svetovne vlasti i sveštеničke hijerarhije koji se često srece u istoriji.

Da bismo što bolje prikazali pozadinu sukoba, moramo se pozabaviti naročitom institucijom, takozvanom "školom proroka". Bila su to udruženja verskih zanesenjaka, koja se u Izrailju prvi put javljaju oko 1000. godine pre naše ere.

Pretežno su osnivana u blizini značajnih svetilišta, kao što su Gavaja, Vetilj, Rama, a kasnije i u Samariji.

Verski zanesenjaci bili su i Samuilo, Saul i David. Vracajuci se kuci iz Rame, Saul je kod Gavaje sreo grupu proroka i očaran njihovim ekstatično-frenetičnim postupcima, i sam se upustio u njihove igre i pesme. Drugi put je u takvo stanje zanosa pao na vest o opsadi grada Javisa. U nastupu ludila raskomadao je dva vola s kojima je orao zemlju. Treci put mu se to dogodilo u Rami, kad se tamo pojavio u poteri za Davidom. U susret mu je izašao Samuilo na čelu svojih proroka, hipnotisao ga igrama, pesmom i kricima i uvukao ga u svoje orgijastično kolo.

U Prvoj knjizi Samuilovoj (10, 5) čitamo: "... i kad uđeš u grad, srešce te gomila proroka slazeci s gore, a pred njima psaltiri i bubnji i svirale i gusle; i oni ce prorokovati."

Ta neobično sugestivna scena govori da su se po zemlji vukle gomile verskih fanatika i mistika, koji neverovatno podsecaju na islamske derviše. Ti izrailjski proroci oblačili su se u odecu od grubog platna, nosili specijalne pojaseve i, kao i derviši, živeli od milostinje. Njihova verska delatnost nije se zasnivala samo na pesmama, igrama i vračanju, vec i na samobičevanju i povređivanju tela raznim spravama za mučenje.

Na hebrejskom jeziku nazivali su se nabi[16]. Činjenica što tako relativno

[16] U Septuaginti naziv nabi preveden je na grčki kao profetes, onaj koji proriče buducnost. U svim jezicima prihvaceno je to značenje. Od njega potiče i slovenska reč prorok. Prema tom tumačenju, nabi bi bar u početnoj fazi nabizma značilo pre svega

kasno stupaju na scenu izrailjskog verskog života ima svoje objašnjenje. Bez sumnje to je dokaz da taj kolektivni orgijastično-ekstatični profetizam nije izvorna jevrejska pojava. Njegovo poreklo je još uvek otvoreni problem. Ali preovlađuje mišljenje da su ga Izrailjci pozajmili od Hananaca, s kultom Bala, Astarte i drugih feničkih božanstava.

Pretpostavlja se da je prvobitna domovina profetizma bila Frigija, u Maloj Aziji, odakle je prenet u Fenikiju i Hanan. U Prvoj Knjizi o Carevima (18, 19) čitamo da je carica Jezavelja izdržavala četiri stotine i pedeset feničkih proroka. Treba uostalom podvuci da profetizam sličnog tipa nije bio stran ni drugim narodima.

Setimo se samo orgijastičnih misterija u čast Apolona i Dionisa. Herodot piše o nadahnutim ljudima koji su išli po Grčkoj i prorokovali u heksametrima.

Nabizam je u Izrailju ponekad dobijao neverovatne oblike. Kad je želeo da pokaže Judejcima da, upražnjavajuci idolopoklonstvo, čine teški greh preljube, prorok Osija (VII v. p.n.e.) tri godine živeo je s bludnicom i udatom ženom.

Prorok Isaija (VIII v. p.n.e.) hodao je po gradu nag, da građane Jerusalima upozori da ce Jehova na sličan način njihov grešni grad ogoliti i osiromašiti.

Gomile proroka, koje tako lutaju zemljom, nekoliko vekova bile su u Hananu svakodnevni prizor. Izrailjci su se prema njima odnosili sa sujevernim poštovanjem, služili se njihovim vračanjem i davali im milostinju. Ali s vremenom su se tim pobožnim ljudima priključivale razne vrste šarlatana, u Bibliji poznati kao "lažni proroci". Zbog njih se narod nenaklono odnosio prema njihovom proročkom pozivu, čak ga je i prezirao. To se, između ostalog, vidi i iz dva pitanja koja su sebi postavljali stanovnici Gavaje: "Šta to bi od sina Kisova? E da li je i Saul među prorocima?" i "Ko li im je otac?" Kad je David igrajuci išao ispred kovčega zaveta, njegova žena Mihala s prezrenjem mu je prebacila da njegovo ponašanje smatra nedostojnim cara. Mudrac i narodni učitelj Amos odlučno je poricao da je bio prorok.

Pod uticajem učenja proroka i političkih potresa i stradanja, Jevreji su

---

vrač. Ali, neki pisci Rimokatoličke crkve povezuju reč nabi sa grčkom rečju pro-femi, što znači govoriti u nečije ime, u ovom slučaju u ime Boga. Po njihovom tumačenju, nabi bi bio čovek koji nastupa u ime Boga.

postepeno usavršavali svoju religiju, dok je na kraju, posle vavilonskog ropstva, nisu sublimisali u čisti etički monoteizam.
Silom prilika ta evolucija je morala da dovede do nestan -ka primitivnih oblika kolektivnog profetizma. Proroci višeg reda, čija su pisma sačuvana u Bibliji, nisu imali ničeg zajedničkog s vračevima koji su lutali zemljom. Ali ni oni se na sceni izrailjske istorije nisu pojavili kao deus ex machine, vec su bez sumnje predstavljali krajnji proizvod viševekovne tradicije kolektivnog religioznog proroštva, dakle u izvesnoj meri od njega i proističu.
Tragična povest Saulova poznata nam je samo iz Biblije i u osnovi nismo u stanju da utvrdimo koliko je istinita. Zato otkrivanje čak i najskromnijeg materijalnog dokaza koji bi u izvesnoj meri potvrdio biblijsku priču, predstavlja velik i uzbudljiv događaj. Upravo takav slučaj dogodio se 1922. godine kad je američki arheolog i orijentalist Olbrajt otkrio u Tel el-Fulu, pet kilometara od Jerusalima, ruševine Gavaje, Saulove prestonice.
Otkopavanje su pokazala da je to bila snažna planinska tvrđava, proste i grube konstrukcije, ali veoma teška za osvajanje. Štitile su je ugaone kule i dva reda zidina od neotesanih kamenih blokova između kojih su se nalazili tajni prolazi i prostorije za čuvanje zaliha. U ruševinama je pronađena začuđujuca količina bronzanih kopalja i kamenova za pracke. Na osnovu raznih iskopina utvrđeno je da ruševine potiču iz druge polovine XI veka pre naše ere, odnosno iz perioda vladavine prvog izrailjskog cara. U tom utvrđenju odigravale su se dramatične scene između Saula, Davida i Jonatana. Kada su stajali na bedemima, obuhvatali su pogledom onaj isti divlji planinski predeo koji danas gledaju arabljanski pastiri i članovi arheološke ekspedicije.
Otkrivene su i ruševine Vet-Sana, gde su Filistejci obeščastili Saulove posmrtne ostatke. Po Bibliji, glavu nesrecnoga cara stavili su u Dagonov hram, njegovo oružje u Astartin, a trup su obesili na zidine grada. Ruševine su dostizale visinu preko dvadeset i tri metra i imale su osamnaest kulturnih slojeva. Najniži sloj potiče iz četvrtog milenijuma pre naše ere, iz čega proizlazi da je Vet-San bio jedan od najstarijih gradova Hanana.
Ali za nas je najzanimljivije to što se u kulturnom sloju koji pripada Saulovom dobu otkopane ruševine dva hrama, Dagonovog i Astartinog,

jedan pored drugog, o kojima govori Biblija.
Ostaci zidina tih hramova nekad su bili svedoci poslednjeg čina filistejsko-izrailjskog sukoba koji se završio pogibijom hrabroga cara i njegova tri sina.
Arheolozi su tom prilikom otkrili istorijski detalj, koji su biblijski pripovedači sasvim precutali. Debela naslaga pepela, očađeno kamenje i porazbijani kipovi nepobitno dokazuju da je filistejski grad bio žrtva strašne najezde i požara. To nam dozvoljava da pretpostavimo s velikom verovatnocom da je David razorio Vet-San u znak odmazde zbog obeščašcenja posmrtnih ostataka svog prethodnika na prestolu.
Kao što smo to vec više puta utvrdili prilikom razmatranja drugih fragmenata Biblije, i priča o Davidu je skup narodnih predanja koja su vekovima kružila po Izrailju. Redaktori su ih priključili svojoj priči, ne primecujuci ili ne mareci za to što su često protivrečna.
Vredi navesti neke primere da bismo pokazali na kakve teškoce nailaze biblisti pri utvrđivanju istorijske istine.
Ako sebi postavimo pitanje kako se David našao na dvoru cara Saula, naci cemo se u neprilici, jer nam Biblija daje dve sasvim različite verzije. Iz šesnaestog poglavlja Prve knjige Samuilove doznajemo da je doveden na dvor kao harfista i da je svirajuci zadobio carevu milost. Ali sedamnaesto poglavlje iste knjige obaveštava nas da je David na sebe privukao Saulovu pažnju kad je pobedio Golijata. Pobednik je bio nepoznato čobanče, pa je Saul naredio da mu ga dovedu i upitao svoga vojskovođu: "Čiji je sin taj mladic, Avenire?" To pitanje se odnosilo na mladica koga je Saul, po ranijem biblijskom tekstu, vec poznavao.
Još zanimljiviji primer je pitanje kako je ubijen Golijat. Popularna verzija, koja kaže da ga je u dvoboju ubio David, oslanja se na Prvu knjigu Samuilovu.
Ali kad čitamo Drugu knjigu Samuilovu bicemo iznenađeni. Ispostavlja se da Golijata nije ubio David, vec neki Elhanan iz Vitlejema. Biblisti su činili velike napore da ove protivrečnosti nekako objasne ili opravdaju. Njihova obrazloženja uglavnom se oslanjaju na labave razumske spekulacije i ne mogu imati pretenzije da dokažu naučnu istinu. Ali kad je reč o Golijatu, tu stvari stoje nešto drugačije. Naime, izvršeno je otkrice koje je naučnike navelo na neočekivani trag za objašnjenje nesaglasnosti.

Za mnoge čitaoce Biblije bice sigurno iznenađujuca cinjenica da mi zapravo i ne znamo kako se zvao Saulov naslednik na izrailjskom prestolu. Jer izgleda da David, kao i reč da-vidum u tekstovima iz Marija, nije ime, vec titula ili nadimak sa značenjem vođa ili zaštitnik. Mnogi biblisti izjasnili su se u korist teze da su David i Elhanan ista ličnost, koja se jednom javlja pod svojim nadimkom, a drugi put pod pravim imenom.

U tom slučaju, stvar bi bila jasna. Ako te dve verzije uskladimo i kažemo da je Golijata pobedio vitlejemski pastir Elhanan, koga je kasnije zahvalni izrailjski narod nazvao Davidom, upadljiva protivrečnost nestace kao dodirom čarobnog štapica. Ali kad bismo tu hipotezu čak i prihvatili bez ograda, ostaje još mnogo drugih protivrečnosti koje umanjuju istorijsku vrednost biblijske priče. U njoj su očigledno pomešane činjenice s legendama, stara narodna predanja s docnijim dopunama, tako da i pored svih napora naučnika više nikada necemo saznati istinu. Tipičan primer za to je i tvrdnja da je David odneo Golijatovu glavu u Jerusalim. To je nesumnjivo znatno kasnija dopuna, jer je David osvojio Jerusalim tek deset ili petnaest godina posle toga, kad je vec bio car Izrailja.

U legendu spada i verovanje da je David autor vecine biblijskih psalama. Na duh narednih pokoljenja psalmi su nesumnjivo izvršili veci uticaj od ostalih knjiga Staroga zavela. To je religiozna lirika privlačne lepote i bogatstva ugođaja, koja izražava čitav spektar osecanja: od potištenosti, smernosti i rezignacije do nade, vere, radosnog ushicenja, zahvalnosti, divljenja i pohvale lepote života. Zbog svoje dostojanstvene jednostavnosti, sažetog i strogog stila i potresnog religioznog žara, te poeme su postale nepresušni izvor inspiracije pesnika, slikara i kompozitora. Treba napomenuti da je psalme preveo na poljski jezik Jan Kohanovski.

Ideja vodilja tih religioznih himni je monoteuzam. One su apoteoza veličanstvenosti i svemoci Jehove, koji pokazuje veliku ljubav za čovečanstvo, prašta i najteže grehe, ali je i neumoljiv u svome gnevu i odmeravanju kazne. To je vec koncepcija božanstva višeg reda, koje nalaže čoveku etička načela. Ali kosmologija tih poema je isto tako primitivna, kao za vremena Avramovih.

Jehova sedi na nebeskom prestolu, anđeli pevaju u njegovu slavu,

zemlja je ravna i okružena praokeanom, strašne nemani haosa i zla bore se sa stvaralačkim silama reda. Jednom u buducnosti Jehova ce pobediti, a po njegovoj volji zemljom ce vladati kneževi iz Davidovog doma.

Naziv "psalam" potiče od grčke reci psallein (dodirivati prstima strune). Reč psalmas označava ili instrument sa strunama, verovatno feničkog porekla, ili pesmu koja se pevala uz pratnju tog instrumenta. Psalmi 6. i 12. počinju jasnim upozorenjem: "Načelniku pevačkom. Uz žice. Na osam žica. Psalam Davidov"; i: "Načelniku pevačkom. Uza spravu od osam žica. Psalam Davidov". To nesumnjivo znači da treba da budu praceni na osam žica. Mnoge okolnosti govore o tome da je tekst deljen na pojedine glasove i horske partije. Prema tome, svaka poema predstavljala je neku vrstu pevane litanije ili antifonije, obavezan sastavni deo najrazličitijih obreda i liturgijskih ceremonija.

Kao što smo vec istakli, Davidovo autorstvo treba ubrojiti u legende. Iz analize teksta pouzdano je utvrđeno da vecina psalama nije mogla da nastane pre vavilonskog ropstva i da je uneta u biblijske knjige tek u III veku pre naše ere. Njihov sadržaj je odraz religioznih shvatanja i društveno-političkih odnosa koji odgovaraju poslednjem postvavilonskom razdoblju jevrejske istorije.

Čak i elegična tužbalica koju je, navodno, sastavio David povodom Saulove i Jonatanove smrti potiče od stare zbirke himni, nazvane Knjiga pravednoga.

Ali to nikako ne znači da David nije bio pesnik i muzičar. Kao što smo vec ranije utvrdili, Izrailjci su za muziku bili izuzetno obdareni i u tom pogledu kod drugih naroda visoko cenjeni. Na zidnoj slici otkrivenoj u Beni Hasanu, među jevrejskim pastirima vidimo svirače s lirom u ruci. Iz natpisa u Egiptu i Mesopotamiji doznali smo da je Hanan u te zemlje slao grupe svirača i igračica. Među njima je bilo i grupa sastavljenih iskjlučivo od žena koje sviraju na instrumentima. Nastojeci da zadobije naklonost asirskog vladara Sanheriba, judejski car Jezekija poslao mu je grupu pevača i pevačica, koji su mu, bez sumnje, ulepšavali slobodne trenutke u dvorcu.

U ambijentu tako bogate muzičke tradicije ne bi bilo ništa neobično da su i neki izrailjski carevi bili daroviti pesnici i kompozitori.

Privlačna strana arheologije je u tome što ona neko istorijsko

svedočanstvo, za koje nismo mogli reci da li je legenda ili istina, često na očaravajuci način pretvara u nepobitnu naučnu činjenicu. Tako je bilo i s biblijskom pričom koja se odnosi na osvajanje Jerusalima. Zahvaljujuci velikom naučnom otkricu, danas smo sasvim sigurni da je tu jevusejsku tvrđavu osvojio David, pa čak možemo tačno reci i kavim čudom mu je to uspelo. Namerno kažemo "čudom", jer se tvrđava nalazila na vrhu skoro nepristupačne stene i četiri stotine godina pobedonosno odolevala svim napadima i opsadama. Biblijska priča o njenom osvajanju je lakonska i nejasna. Naročito je zagonetan ovaj stih: "Jer reče David u onaj dan: ko god pobije Jevuseje i dođe do jaza... bice vojvoda". Znali smo da je tvđavu nekim lukavstvom osvojio Joav, ali se dugo nije moglo utvrditi u čemu se to lukavstvo sastojalo. Osnova za izvesna nagađanja mogao bi da bude izraz: "... i dođe do jaza..." U hebrejskom tekstu u potrebijena je reč sinor, što može značiti i cev i kanal, pa se pojavila pretpostavka da se Joav uvukao u tvrđavu kroz neki tajni kanal i iznenadio branioce zidina s leđa, izazvavši u gradu metež i paniku.

Kao što često biva u istoriji arheoloških otkrica, zagonetka je razrešena sasvim slučajno. Godine 1867. engleski oficir, kapetan Voren, razgledao je Jerusalim i njegovu najbližu okolinu. Tom prilikom zainteresovao se i za izvor u dolini Kedrona, koji se u Bibliji pominje pod imenom Gion, a danas se zove "Ain Siti Marijam". U ruševinama džamije naišao je na prokop koji vodi u dubinu zemlje. Spuštajuci se usečenim stepenicama stigao je do podzemnog rezervoara s izvorskom vodom, iako je bilo mračno, tik iznad svoje glave opazio je okrugli otvor izdubljen u strmoj steni. Zaintrigiran time, postarao se za merdevine i konopac da se progura unutra. Bio je to kanal usečen u steni, koji je najpre išao vodoravno, zatim naglo izvijao u vertikalnom pravcu. Voren se penjao s velikim naporom, opiruci se leđima i nogama o suprotne strane otvora. Posle trinaest metara mučnog penjanja, ugledao je strmi hodnik s usečenim stepenicama koji vodi u slabo osvetljenu pecinu. Otatle je kroz usku pukotinu u steni izašao napolje i na svoje veliko iznenađenje našao se iza samih drevnih gradskih zidina.

Kako su pokazala ispitivanja, tunel potiče s kraja drugog milenijuma pre naše ere, pa je nesumnjivo to onaj tajanstveni "jaz" kojim se Joav uvukao u tvrđavu.

Nije teško zamisliti tok tog događaja. Kroz okomiti kanal prvo se uz konopac uspuzao on, zatim redom izvlačio svoje drugove. Kad je sve vojnike skupio u pecini, otpočeo je napad na branioce zidina s leđa, dok je David krenuo u opšti juriš spolja.

Jerusalim je spadao u najmocnije tvrđave Hanana, ali je imao svoju Ahilovu petu: bio je bez vode. U mirno vreme stanovnici su silazili na izvor Gion, ali u slučaju opsade nisu imali pristupa do njega. Zato su u podnožju stene, na kojoj je grad podignut, usekli tunel i stepenice. Kroz okomiti kanal spuštali su konopcem sudove, a neko ko se skrivao u donjoj pecini punio ih je vodom iz rezervoara u kome se skupljala izvorska voda.

Prolaz je, naravno, čuvan u najvecoj tajnosti. Ne znamo kako je za njega doznao Joav. Verovatno je iznudio informacije od zarobljenika ili je neko od izrailjskih ratnika slučajno čuo mukli udar posuda za vodu o stenu.

Priča o dvojici prvih izrailjskih careva može se ubrojiti u remek-dela svetske književnosti. Saulova borba sa sveštenstvom za odbranu svoga prestola, mračna, neverovatna scena kod vracare u Endoru, propast svega što je u životu stekao i samoubilačka smrt, a zatim buran Davidov život, njegova starost zagorčana porodičnim pobunama i dvorskim intrigama - sve te epizode sklapaju se u pravu šekspirovsku tragediju.

Oba cara su izrazite individualnosti, ljudske u svojim vrlinama, manama i zločinima, oba imaju zasluge i opravdanja, oba nas potresaju strasnom snagom svojih osecanja. Iz ponekad naivnih biblijskih priča izranjaju plastično opisani, živi i složeni ljudski karakteri. Kakva divna psihološka skica je, na primer, opis postepenog duhovnog pada Saulovog pod uticajem otrovnih sumnji i zavisti.

Ono što nas još čudi je realizam s kojim su redaktori Biblije naslikali mračne, negativne strane Davidovog karaktera, iako je on, kao verni privrženik sveštenika, uživao njihovu naklonost i bio njihov obožavani junak. U odnosu na neosporne istorijske dokumente, na koje su morali da računaju, njihova pristrasnost bila je nemocna.

U biblijskom tekstu sasvim nedvosmisleno se pokazuje njihov odnos prema jednom i drugom caru. Saul, neprijatelj sveštenika, predstavljen je kao čovek mračnog karaktera, iako po njegovom načinu života teško možemo zaključiti da to zaslužuje, dok je David, miljenik sveštenika,

uzdizan u nebesa, a njegovi zločini i ne baš pohvalni postupci su zataškivani ili ocenjivani s daleko vecom popustljivošcu.
To nas je navelo na ideju da izvršimo zanimljiv eksperiment. Improvizovacemo kratki apelacioni proces u cilju revidiranja presude koju su izrekli redaktori Biblije. Strane u tom izmisijenom sudskom postupku označicemo slovima A i B.
Izricanje konačne presude prepuštamo čitaocima.
A. Saul se poneo nezahvalno prema Samuilu. Njemu je dugovao sve, i svoje vaspitanje i stupanje na presto. Ali čim se dokopao vlasti, uzurpirao je prava svoga zaštitnika prinoseci u Galgalu žrtvu Jehovi.
B. Na prinošenje žrtve primorale su ga neodložne okolnosti i Samuilovo oklevanje. Filistejska vojska bila je spremna za napad, a izrailjski narod zahvatila je panika. A šta je uradio Samuilo? Naredio je da ga čekaju gotovo sedam dana. Kad se najzad pojavio u logoru, došlo je do oštrog sukoba s carem, iako se u tom dramatičnom trenutku rešavala sudbina naroda. Bolesno ljubomoran na svoje prvosvešteničke prerogative, izjavio je da ce svrgnuti s prestala Saula, pri čemu se zaklanjao voljom Jehovinom. Car ga je prekljinjao da ne otežava i onako kritičnu situaciju, čak se i ponižavao, samo da u tom opasnom trenutku sačuva bar privid sloge. Zato se pitam: ko je od njih dvojice bio veci patriota i državnik?
A. A šta da se misli o drugom Saulovom svetogrđu, o kršenju svete ratne zakletve heremu, kad je, uprkos Samuilovom naređenju, poklonio život caru Agagu?
B. Mislim da mu taj navodni prestup kao čoveku služi na čast. On je bio surovi ratnik i za neposlušnost je hteo da kazni smrcu i svoga voljenog sina Jonatana.
Ali u odnosu prema Agagu pokazuje se veoma pozitivna crta njegovog karaktera: viteštvo i velikodušnost. Koliko je on u tom slučaju simpatičniji od prvosveštenika, koji je svojom rukom posekao Agaga.
A. Krvoprolice sveštenika u Novu svedoči da je Saul bio zločinac koga je trebalo lišiti prestala. Samuilo mu je s pravom okrenuo leđa i za cara pomazao Davida.
B. Taj pokolj je bio posledica, a ne uzrok prvosveštenikovih političkih intriga. Bila je to samoodbrana, doduše varvarska, ali u izvesnom smislu razumljiva.

A. Iz Biblije proističe da je Saul bio bezumnik i psihopata. Trebalo ga je po svaku cenu ukloniti, da ne nanese još gore štete Izrailju. Njegova plahovitost prema Davidu i Jonatanu, njegova melanholična i depresivna stanja, izlivi ljubomore i gneva, jednom rečju, ceolokupno njegovo ponašanje diskvalifikovalo ga je kao cara.
B. Podsetimo se kakve su bile prilike u to vreme. Samuilo je započeo bespoštednu propagandu protiv Saula. Širio je, na primer, glasine da ga je Jehova odbacio i anatemisao, da je poništio čin njegovog pomazanja. Ljudi su bili praznoverni i svakako ogromne mase Izrailjaca su poverovale prvosvešteniku. Saul je sve bolnije osecao neprijateljstvo i ledenu prazninu koja se stvarala oko njegove ličnosti. Osamljenost je morala nepovoljno da utiče na njegovo duševno stanje, ali to nije bilo ludilo. Borba s mocnim sveštenstvom bila je teška, beznadežna.
Ako dobro razmislimo, pre se moramo čuditi kako je Saul uspeo da sačuva toliku uzdržljivost.
A. Zar se neuračunljivi napadi na Davida i Jonatana mogu nazvati uzdržljivošcu?
B. Nije to bila neuračunljiva reakcija. Setimo se da je David nastupajuci na dvoru kao harfista vec bio pomazan za cara, pa su vec tada on i Samuilo bili zaverenici koji pripremaju prevrat. Teško je zamisliti da Saul nije osecao ono što je lebdelo u vazduhu. Dokaz za to je i prebacivanje Jonatanu da ne vidi Davida kao suparnika za presto. Kad je pokušao da probode Davida kopljem, rukovodio se sasvim razumljivim razlozima, a ne kao bezumnik.
A. Možda su biblijski pripovedači krivi za izvesno pristrasno preterivanje, ali ne može se poreci da je David bio veci i za Izrailj zaslužniji vladar. On je, a ne Saul, podigao državu iz nemoci i pretvorio je u veliku, ujedinjenu silu.
B. Tako je. Ali u ovom trenutku ne radi se o tome. Reč je o nepravednoj moralnoj oceni oba cara, koja nam u Bibliji smeta. U Prvoj knjizi dnevnika (10, 13) čitamo: "I tako pogibe Saul za bezakonje svoje..." Eto kako se sveštenici, i posle nekoliko stotina godina, svete nesrecnom caru koji se usudio da ograniči njihovu vlast. Jer, gde je to "bezakonje"? Čak ni sveštenici ne mogu da ga navedu, iako bi nesumnjivo rado to učinili. Iz biblijskog teksta može se izvici samo jedan zaključak: Saul je bio hrabar i sposoban vladar, koji je u ličnom životu sačuvao

jednostavnost običaja i skromnost, nije se okružavao sjajem, živeo je u svojoj primitivnoj tvrđavi u Gavaji, nije imao harem kao David, vec je po svoj prilici imao samo jednu ženu i uopšte bio izuzetno plemenit i čestit čovek. Jedini njegov zločin bilo je to što je branio carsku vlast od teokratskih pretenzija sveštenika. Njegov rđav glas u očima narednih pokoljenja živo podseca na sudbinu Boleslava Smelog, tog bogohulnika, koji se usudio da podigne mač na prelata svemocne Crkve.

A. Kompilatori Biblije možda su izobličili portret Saulov, ali kad je reč o Davidu, to im se ne može prebaciti. David je zaista bio veliki, sjajan vojskovođa i vladar, tvorac snažne države, ponos Izrailja.

B. Naravno, ali i tu se opet moramo zamisliti da li su redaktori-sveštenici u moralnoj oceni njegove ličnosti sačuvali nepristrasnost. Na žalost, nisu. U ovom slučaju više nas čudi njihovo moralno slepilo. Da bi se to dokazalo dovoljno je samo dotaci neke aspekte karaktera i delatnosti Davidove. Radi bolje preglednosti, obuhvaticemo ih u nekoliko tačaka.

1. Mladost. Davidu u prilog govori, tako retko u životu, prijateljstvo s Jonatanom i privrženost njegovih drugova po oružju. Po tome se može zaključiti da je to čovek koji nije bio lišen ličnih vrlina i lepote. Ali kad je reč o političkim ciljevima, odlikovao se odsustvom skrupula. Godinama je bio na čelu razbojničke bande koja je terorisala goloruko stanovništvo i iznuđivala redovan otkup. Kad je iskrsla potreba, nije se kolebao da bude najamnik Filistejaca, najljucih neprijatelja svoga naroda. Imao je i neke tajne dogovore s drugim neprijateljem Izrailja, carem moavskim.

2. Kako je postao car? Na presto je došao preko leševa. Zakoniti naslednik Saulov bio je njegov sin Isvostej, koga je podržavalo deset izrailjskih plemena, znači ogromna vecina naroda. David mu je objavio rat i odneo pobedu nad njim. Isvostej je ubijen pod tajanstvenim okolnostima i ne možemo se oteti sumnji da su u njegovu smrt posredno bili umešani i Davidovi prsti. Pokolj sedam neposrednih Saulovih potomaka, bio je vec očigledan zločin. Ostavljanje leševa zverima za hranu govori o njegovoj izuzetnoj osvetoljubivosti. Pobune Avesaloma i Ševe bile su u stvari ustanci deset severnih plemena. Njihov stav izražen je u prigovoru upucenom Davidu:

"Obrati Gospod na tebe sve krvi doma Saulova, na čije si se mesto zacario, i predade Gospod carstvo u ruke Avesalomu sinu tvojemu; eto te sada u tvom zlu, jer si krvopija" (Druga knjiga Samuilova, 16, 8). Navedene činjenice pokazuju da Saul nikako nije bio duševno bolestan i da je pre s dalekovidošcu dostojnom divljenja prozro karakter i namere Davidove.

3. Davidova velikodušnost. Biblija kaže kako David dva puta nije iskoristio povoljnu priliku da ubije Saula. Mislim da taj postupak ne govori toliko o njegovoj velikodušnosti, koliko o diplomatskoj veštini. Izgnanik je morao da vodi računa o mišljenju deset severnih plemena, koja mu nikad ne bi oprostila ubistvo voljenoga cara. Na šta je sve David bio spreman svedoči skandal s Urijom. Preljuba sa ženom vernog vojskovođe i podmuklo slanje prevarenog muža u sigurnu smrt, izuzetno je prljav čin. I treba se čuditii s kakvom blagošcu prorok Natan, prema biblijskoj verziji, osuđuje njegov nitkovluk. To je još jedan dokaz kako se redaktori Biblije pristrasno odnose prema svome miljeniku.

David je čak i na samrtnoj postelji bio licemeran. Vodeci računa o raspoloženju severnih plemena, svojevremeno se zakleo da ce Simej biti neprikosnoven. Zato nije mogao sam da mu se osveti. Ali tu je prepreku zaobišao na nečuveno licemeran način. Pre nego što je ispustio dušu, jednostavno je naložio Solomonu da ga odmeni i da oduzme život neprijatelju. Naredio mu je i da ubije Joava, njegovog zaslužnog voskovođu, kome je tako mnogo dugovao.

4. David na prestolu. Bez obzira na to kako se dokopao vlasti, ne može se poreci da je David bio jedna od najvecih i najzaslužnijih ličnosti u istoriji Izrailja. Kao vojskovođa, osvajač i osnivač države s pravom je postao ponos svoga naroda. Ali iznenađuje to kako se brzo izrodio u despota istočnjačkog tipa i razneženog razvratnika. Njegov brojni harem, dvorska sredina puna korupcije, intriga i skandala kao i vlast miljenika i miljenica, čijem se uticaju pasivno prepuštao, to je potresna slika postepenog psihičkog propadanja nekad istaknutog vojskovođe i državnika. Moralna baruština na carskom dvoru postala je predmet opšteg zgražavanja i svakako je mnogo doprinela pobuni Avesaloma i Ševe. Ubistva, nasilna rodoskvrnavijanja i borbe klika oko nasledstva na presto, to je ono što karakteriše kraj Davidog života.

A. Danas posedujemo sve te pojedinosti iz njegovog života zahvaljujuci upravo objektivnosti redaktora Biblije. U čemu je, onda, njihova pristrasnost?
B. Te malo pohvalne detalje nisu mogli da precute, jer su bili dobro poznati iz drugih dokumenata i iz predanja. Pristrasnost redaktora je u tome što oni prikazuju Davida kao ličnost gotovo svetu, a pre svega kao pobožnog cara vođenog Jehovinom rukom, i upravo to izaziva otpor.
A. Konačno, teško je zahtevati od jehovista da ne pokazuju naklonost prema čoveku koji je bio verni sledbenik Jehovin i zaštitnik njegovih sveštenika.
B. Da li je David zaista bio takav verni Jehovin sledbenik kao što ga prikazuje Biblija i zar je stvarno bio privrženik sveštenika?
Tvrdnja da je bio verni jehovista budi izvesne sumnje. Jer kako se u njegovoj kuci našla ona lutka koju je Mihala obukla u njegove haljine i položila je u postelju? To je ono nama dobro poznato kucno božanstvo, onaj terafim, predmet idolopokloničkog kulta, koga su jehovisti zabranjivali i iskorenjivali.
Kad je reč o Davidovom odnosu prema sveštenicima, imamo osnova da smatramo da ih je podržavao iz čisto politickih pobuda. Kao Judejac i uzurpator koji je isključio iz vlasti zakonitu dinastiju severnog, Saulovog roda, nije uživao podršku vecine izrailjskih plemena sa severa. Koliko se nesigurno ose -cao na prestolu, govori nam činjenica da se njegova telesna garda sastojala od stranih najamnika, pretežno Filistejaca.
Svim silama nastojao je da zadobije naklonost protivnika sa severa. Time se objašnjava i oglašavanje žalosti na vest o Saulovoj smrti, svečani pogreb koji mu je priredio i brzo povlačenje kad je shvatio, da je zbog demonstracije očajne Resfe, obeščašcenje povešanih Saulovih potomaka izazvalo sveopštu ogorčenost.
Ali sudeci po neredima koje su izazvali Avesalom i Seva, njegovi napori bili su apsolutno bezuspešni. Zato se utoliko tesnije povezao sa sveštenstvom, koje je zbog svog široko rasprostranjenog uticaja postalo neophodan oslonac njegove vlasti.
Taj savez zasnivao se, naravno, na nizu kompromisa, ponekad veoma neobičnih, kao što je, na primer, bilo pitanje prvosveštеničke dužnosti. Zakoniti prvosveštenik, sa sedištem u Gavaonu, u severnom Hananu,

bio je Sadok. Kao car Judeje, David je ta prvosveštenika naimenovao svog bliskog saradnika i prijatelja Avijatara. Kad su se obe oblasti ujedinile pod njegovom vlašcu, pojavilo se osetljivo pitanje ko ce od njih dvojice da zadrži tu visoku dužnost.

David nije pristao da ukloni Avijatara, jer nije hteo da izgubi poverljivog saradnika. Ni Sadoka nije bilo moguce skinuti s položaja, jer bi to izazvalo nerede kod severnih plemena. Zato je doneta odluka, prvi i poslednji put u istoriji Izrailja, da istovremeno vrše dužnost dva prvosveštenika. To nenormalno stanje promenio je tek Solomon, poslavši Avijatara u izgnanstvo zato što je podržavao Adonijinu kandidaturu na presto. Od tada su prvosveštenicku dužnost stalno vršili potomci po Sadokovoj liniji. Od njega potiče docnije stranka sadukeja, koja je vekovima držala monopol na prvosveštenicku dužnost i na sve ostale važnije položaje u Jerusalimskom hramu.

U Bibliji ponekad naiđemo na lakonski pomen, koji kao reflektor baca jako svetio na neko pitanje. Naveščemo slučaj koji se odnosi na Davida. Znamo da je nameravao da sagradi

hram u Jerusalimu. Prorok Natan mu je tada saopštio da Jehova, naviknut na život u šatoru, ne želi zidanu kucu. I tako je bogobojažljivi David, kako sugeriše Biblija, poslušno odustao od svoje namere, iako je vec bio nagomilao plemenite metale i drvenu gradu. Ali čitajuci Prvu knjigu o carevima (stih 3.), trljamo oči od čuđenja. U pismu feničkom caru Hiramu, Solomon objašnjava zašto njegov otac nije sagradio hram. Po njegovom tvrđenju, u izvršenju plana omeli su ga ratovi koje je neprestano vodio.

Samim tim stvar je postala jasna. U tom slučaju David se pre svega rukovodio političkim interesima, a ne poslušnošcu prema proroku. Treba dodati da je Natan, kako pokazuje njegova odbrana šatora-hrama, bio predstavnik uticajne stranke verskih čistunaca, koji su čuvali stare pastirske običaje iz vremena Mojsijevih i bili protivnici urbanizacije društva.

David je bio okrutan, bezobziran vladar, ali i izvrstan državnik i dalekovidi diplomata, koji je umeo da se služi i verskim institucijama i raspoloženjima za ostvarenje svojih političkih ciljeva. Njegove zasluge za veličinu Izrailja su neosporne i ne treba se čuditi što su ga naredna pokoljenja idealizovala.

Pripadnost rodu Davidovom bila je velika čast i obezbeđivala je privilegije.
Ta činjenica objašnjava zašto su jevanđelisti zasnivali istorijsku misiju skromnog Učitelja iz Nazareta i na tome što je bio potomak najveceg cara Izrailja.
Solomon je bio prvi monarh koji je primio krunu zahvaljujuci privilegiji po rođenju. Ali je i on stupio na presto u atmosferi skandala i klanovskih intriga. Da se njegova majka Vitsaveja, ambiciozna i preduzimljiva žena, nije udružila s Natanovom strankom i da nije obuzdala ostarelog Davida, po svoj prilici bi ostao jedan od mnogobrojnih anonimnih carskih sinova, o kojima ne znamo ništa pouzdano.
Vece pravo na presto nesumnjivo je imao Adonija, četvrti Davidov sin, koga su podržavali prvosveštenik Avijatar i glavni vojskovođa Joav. Solomon je poštedeo Avijatara, ali je naredio da se ubiju Joav i Adonija, ne ustuknuvši čak ni pred obeščašcenjem hrama. U izvesnom smislu treba ga i razumeti. Želeci da obezbedi svoju vladavinu, morao se osloboditi opasnog suparnika i zastrašiti njegove privrženike.
Ta prinudna situacija postojala je u to vreme ne samo u Izrailju. Ogromni haremi na dvorovima istočnjačkih despota, brojno muško potomstvo i nepostojanje bilo kakvih pravnih ili običajnih normi po pitanju nasleđivanja prestola, doveli su do toga da je nasilno uklanjanje pretendenata često bilo neminovnost. Taj mračni običaj bio je primenjivan između ostalog i na dvoru vizantijskih careva, gde je postao gotovo legalan državni čin koji prati krunisanje.
Solomon je bio miroljubiv car. Posle oca nasledio je veliku i snažnu državu.

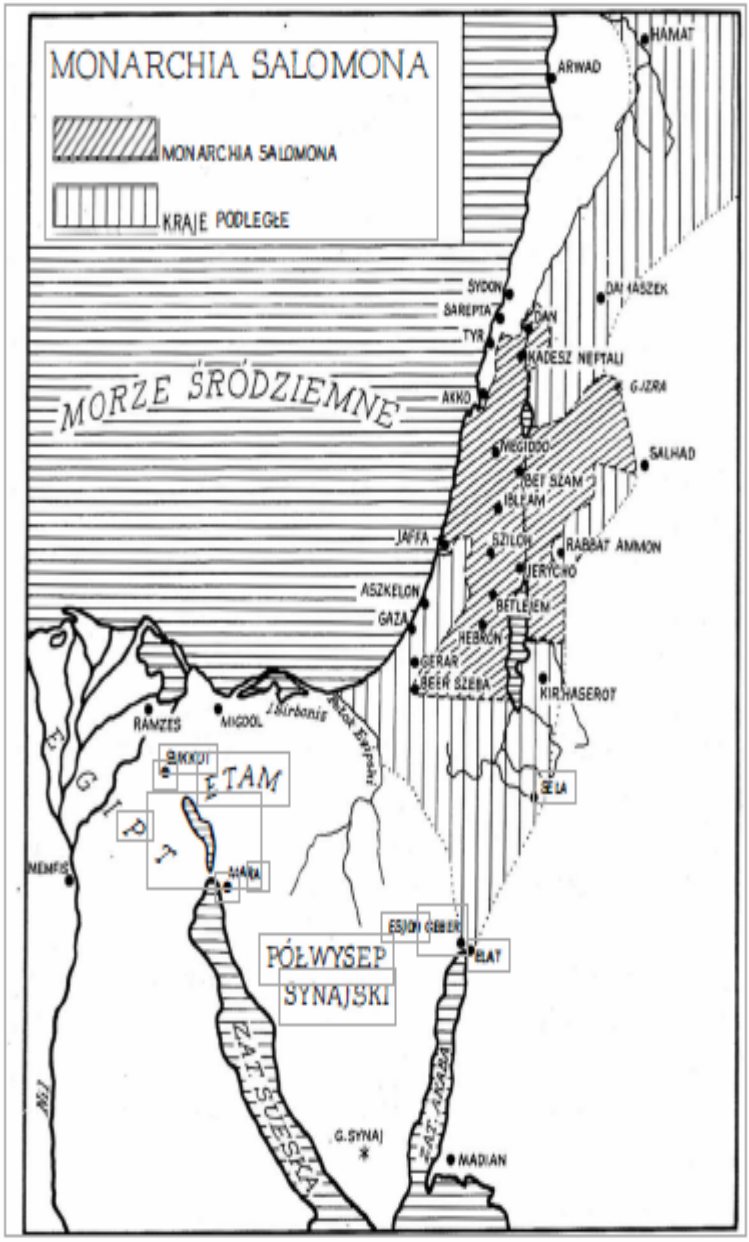
MONARCHIA SALOMONA
MONARCHIA SALOMONA
KRAJE PODLEGŁE
HAMAT
ARWAD
SYDON
SAREPTA
TYR
DAN
KADESZ NEFTALI
G.IZRA
MORZE ŚRÓDZIEMNE
AKKO
MEGIDDO
SALHAD
BET SZAM
IBLEAM
JAFFA
SZILOH
RABBAT AMMON
JERYCHO
ASZKELON
BETLEJEM
GAZA
HEBRON
GERAR
BEER SZEBA
KIR.HASEROT
RAMZES
MIGDOL
J.Sirbonis
Rokok Ewipani
SIKKUI
ETAM
SELA
EGIPT
MEMFIS
MARA
ESJON GEBER
ELAT
PÓŁWYSEP
SYNAJSKI
ZAT.SUESKA
ZAT.AKABA
G.SYNAJ
MADIAN

Vladao je četrdeset godina, od 972. do 932. godine pre naše ere. Za to vreme nije vodio nijedan veci rat. Nije se obračunao čak ni s Aramejcem Rezonom, koji je proterao iz Damaska izrailjsku posadu i proglasio se za cara. Tada je to, doduše, bio događaj drugorazrednog značaja, ali Solomonova greška bila je u tome što nije predvideo da ce nova aramejska državica pod Anti-Livanom jednom u buducnosti postati velika opasnost za Izrailj.

Njegova epohalna zasluga sastoji se u tome što je siromašnu zemljoradničku zemlju, koja je još živela u patrijarhalnim uslovima, pretvorio u administrativno jedinstvenu, privredno naprednu, vojno snažnu državu koja je uživala veliki ugled na međunarodnoj sceni. Solomon je jednostavno bio sposoban upravljač, reformator, diplomata, graditelj i trgovac. Za vreme njegove vladavine Izrailj se proslavio sjajem svoje prestonice i neviđenom raskoši carskog dvorca. O njegovom ugledu govori i činjenica da mu je ponosni faraon dao svoju kcer za ženu i izjednačio ga tako sa azijskim velikašima.

Dokaz Solomonove moci i značaja bio je njegov čudovišno brojni harem, preterani sjaj kojim je bio okružen i, najzad, nečuveno samovoljan odnos prema podanicima, koje je tretirao kao robove.

l pored svih tih poroka i mana, ne mogu se poreci dobre strane njegove vladavine. On je izgradio veličanstveni Jerusalim i od njega napravio pravu prestonicu države. Hram koji je podigao postao je jedinstveno središte i simbol učvršcenja jevrejske religije. Naročito dalekovida su bila nastojanja na jačanju odbrambene moci zemlje. Pomenimo izgradnju sistema utvrđenih gradova i odbrambenih tačaka kao i temeljnu reorganizaciju vojske uvođenjem bojnih kola kao glavnog ofanzivnog naoružanja.

Dovođenjem stručnjaka iz Fenikije, nastojao je da stvori zanatsvo i pomorsku trgovinu, koji dotad još nisu postojali u Izrailju. Efikasan rad državne administracije obezbedila mu je cinovnička hijerarhija, organizovana po feničkim, sirijskim i egipatskim uzorima. Bio je i izvanredan majstor diplomatije. U njegova najveca dostignuca u toj oblasti spada ženidba faraonovom kceri i saradnja s carem Hiramom, bez koje svoje namere ne bi mogao da ostvari.

Zahvaljujuici Solomonovoj preduzimljivosti u trgovini i proizvodnji, Izrailj je važio za zemlju velikog blagostanja. Biblija tvrdi da "...u

Jerusalimu bejaše srebra kao kamenja, i kedrovih drva kao divljih smokava koje rastu po polju, tako mnogo" (Prva knjiga o carevima (10, 27). Tu tvrdnju, naravno, treba ubrojiti u red onih preteranih stilskih izraza, svojstvenih istočnjačkoj mašti.

Ali raspolažemo izvesnim podacima koji u nekoj meri govore o njenoj verodostojnosti. Godišnji Solomonov prihod od trgovine, od danka arabljanskih vazala i od poreza, dostizao je 666 talenata (oko 22 825 kg zlata), ne računajuci porez u naturi koji je sakupljen od izrailjskog stanovništva.

O procvatu zemljoradnje u Hananu govori i to što je Solomon dostavljao Hiramu 20 000 mera pšenice i 20 000 mera jestivog ulja godišnje. Razume se da to nije moglo da prođe bez teškog izrabljvanja seljaka, ali tako ogromno nagomilavanje poljoprvrednih proizvoda bilo je moguce samo u povoljnim privrednim uslovima.

Arheološka nalazišta otkrila su nam mnoge aspekte svakodnevnog života u Izrailju, između ostalog i prilično visok životni standard. Upadljivo mnoštvo skupocenih posuda od alabastera i slonove kosti za čuvanje kozmetičkih sredstava, mirisnih ulja i boja, bočice raznih oblika, štapici i pincete, ogledalca, papilote i ukosnice, pokazuju da su Izrailjke u to vreme vodile računa o svom izgledu. Koristile su razne mirise, šminku i kreme, izmirnu, aloju, balsamovo ulje, kanu, čempresovu koru u prahu, crvenu boju za nokte i plavu za očne kapke. Vecina tih mikstura se uvozila, pa je i to dokaz velikog blagostanja u zemlji.

Arheolozi su utvrdili i brzi proces urbnizacije, protiv koje su se još u Davidovo vreme tako žestoko borili konzervativni jehovisti. Zemljoradnja je i dalje bila osnova egzistencije, ali su vlasnici obradive zemlje pretežno živeli u gradovima. Pošto su svi hananski gradovi bili opasani odbrambenim bedemom, postojao je problem prenaseljenosti. Kuce, uglavnom jednospratne, građene su na svakom slobodnom parčetu zemlje, a ulice su bile uski sokaci, zagušljivi i puni gužve. Najvažnija prostorija izrailjske kuce bila je velika soba u prizemlju. Tu su žene kuvale jela i pekle hleb, a porodica se okupljala za vreme obeda. Nameštaja uglavnom nije bilo. Čak su i imucni ljudi jeli i spavali na asurama, razastrtim po kamenom podu ili nabijenoj zemlji. U gornje odaje i sobice vodile su kamene stepenice ili samo drvene merdevine.

Leti su stanovnici provodili noci na krovovima, gde je pirkao hladan povetarac, koji im je omogucavao da se odmore posle celodnevne žege.
Izrailjska jela, začinjena crnim i belim lukom ili prazilukom, bila su jednostavna i hranljiva. Osnovna hrana bila je pržena i kuvana pšenica, razne vrste kaše i sočivo, krastavci, pasulj, voce i med. Meso se jelo samo u dane državnih, verskih i porodičnih praznika. Svakodnevno pice bilo je ovčje i kozje mleko, dok se vino pilo veoma umereno.
Iz kakvih izvora je Solomon crpeo svoja bogatstva? Među naučnicima je dugo postojala tendencija da se biblijske priče smatraju legendama ili bar ubroje u kategoriju onih narodnih predanja koja se odlikuju naivnim preterivanjem.
Biblijski stihovi koji govore o tome, istraživačima su izgledali suviše fantastični i u pojedinostima nejasni.
U Prvoj knjizi o carevima čitamo: "I dovođahu Solomonu konje iz Misira i svakojaki trg, jer trgovci carevi uzimahu trg različan za cenu. I dolažahu kola iz Misira po šest stotina sikala srebra, a konj po sto i pedeset, i tako svi carevi Hetejski i carevi Sirski pobijahu konje preko njih".
U navedenom tekstu pominje se samo to da je car Solomon kupovao konje i kola, a ne govori se da ih je i prodavao. Ali zahvaljujuci arheološkim nalazima, danas vec pouzdano znamo da se on bavio posredništvom u trgovini između Egipta i Azije. Kratko govoreci, bio je trgovac konjima i kolima.
Godine 1925. američka arheološka ekspedicija otkrila je u istorijskoj dolini Jezrael ruševine grada Megidona. On je imao veliki strategijski značaj, jer je čuvao severni izlaz iz doline i drevni trgovački put koji je prolazio kroz nju i povezivao Aziju i Egipat. David i Solomon pretvorili su Megidon u snažno utvrdenje, ali kako pokazuju razni kulturni slojevi, on je postojao još u trecem milenijumu pre naše ere.
U tom Megidonu izašla je na videlo Solomonova tajna. U ruševinama su otkrivene konjušnice za 450 konja, sagrađene u njegovo vreme. Okružavale su prostrano dvorište na kome su verovatno uvežbavani i pojeni konji, a možda i prodavani.
Vec same razmere i položaj tih konjušnica pored glavnog trgovačkog puta govore da je Megidon predstavljao glavnu bazu za trgovinu konjima između Azije i Egipta.

Solomon ih je nabavljao u Kilikiji i, po svoj prilici, prodavao Egiptu, odakle je u zamenu dovozio kola, poznata po dobrom kvalitetu, i prodavao ih na mesopotamskim tržištima.
Kao što nam je poznato iz Biblije, Solomon je uz pomoc feničkih stručnjaka i pomoraca izgradio trgovačku flotu, stacioniranu u luci Esion-Gaveru, u Akabskom zalivu, koja je svake trece godine plovila u zemlju Ofir i otuda dovozila egzotičnu robu i zlato. Bibliste su mučila dva pitanja:
1. Gde se nalazila ta tajanstvena zemlja Ofir?
2. šta je flota izvozila u Ofir, kad je Hanan bio poljoprivredna zemlja?
Identifikacija te zagonetne zemlje još uvek je predmet rasprava i nagađanja.
Pominju se, između ostalog, Indija, Arabija i Madagaskar. Poznati američki orijentalist Olbrajt došao je do uverenje da se tu radi o Somaliji. Drugi naučnici skrecu pažnju na freske u jednom od tebanskih hramova. Na njima se vidi figura tamnoputе carice, iz zemlje zvane Punt. Natpis nam kazuje da su egipatske lađe iz te zemlje dovozile zlato, srebro, izmirnu, abonosovo i sandalovo drvo, kože pantera, žive male majmune i robove crnce. Tako se pojavila pretpostavka da je Punt biblijski Ofir.
Na drugo pitanje odgovor nam je dala arheologija. Godine 1937. arheolog Nelson Gluk naišao je u pustinjskoj dolini Vadi el-Araba na okna rudnika bakra, izdubljena u steni. Ostaci kamenih kucica za rudare i odbrambeni zid koji ih je štitio od napada pustinjskih razbojnika uverili su ga da je otkrio Solomonov rudnik.
U blizini rta Akabskog zaliva, gde su vec ranije otkopani ispod peska ostaci luke Esion-Gaver, Gluk je izvršio još značajnije otkrice. Na prostranoj površini, opasanoj odbrambenim zidom, nalazio se veliki broj peci za topljenje bakarne rude. Peci su imale dimnjake sa otvorom okrenutim na sever, odakle neprestane duvaju morski vetrovi. Na taj vesto smišljen način, bez velikog truda postizana je potrebna temperatura za topljenje.
Zahvaljujuci tim otkricima saznali smo da je Solomon bio vest trgovac konjima i proizvođač bakra. Po svemu sudeci, on je stekao monopol na proizvode od bakra, što mu je omogucilo da diktira cene i da zgrce ogromne prihode u zlatu koji se pominju u Bibliji.

Slava o njegovom bogatstvu, veličanstvenom dvorcu i mudrosti raširila se nadaleko po ondašnjem svetu. Sa svih strana stizala su u Jerusalim izaslanstva da sklapaju ugovore o prijateljstvu i trgovinskoj razmeni. Skoro svakoga dana stanovnici prestonice divili su se egzotičnim gostima koji su dovozili caru bogate darove. Bez sumnje bili su ponosni što je Jerusalim postao tako značajno međunarodno trgovačko i diplomatsko središte.

Jednoga dana pronela se vest da se približava karavan carice iz daleke Sabe, u Arabiji. Ljudi su masovno izašli na ulice i oduševljenim povicima pozdravljali caricu u raskošnoj nosiljci na kamiljoj grbi koja se lagano ljuljala. Kraljicu je pratila ogromna svita dvorkinja, dostojanstvenika i robova, a karavan se završavao dugom kolonom kamila koje su Solomonu nosile bogate darove.

Ko je bila ta legendarna kraljica, junakinja jedne od najfascinatnijih biblijskih priča? Dugo je smatrano da je to bila kraljica Sabe, poznata kao "kraljica od Sabe". Ali zahvaljujuci istraživanjima putnika i arheologa utvrđeno je da je Saba ime zemlje u kojoj je ona vladala. Danas je njena tajna vec odgonetnuta, a kako je do toga došlo, vredno je ukratko ispričati, jer je to zaista zadivljujuca priča.

Još u XIX veku južna Arabija, zemlja začina i mirisa, koju su Rimljani prozvali "Srecnom Arabijom" (Arabia Felix), bila je za Evropljane nepristupačna. Nevernim psima koji bi se usudili da kroče na Muhamedovu zemlju pretila je smrt. Pa ipak su se našli ljudi kod kojih je žeđ za znanjem i avanturom nadvladala strah od smrti. Prerušeni u Arabljane, Francuz J. Alevi i Austrijanac dr. E. Glazer krenuli su u zabranjenu zemlju. Posle brojnih doživljaja i teškoca naišli su u pustinji na ruševine ogromnog grada, koji se, kako se kasnije pokazalo, zvao Marib. U ogromnim razvalinama našli su i tajanstvene natpise koje su doneli u Evropu. To senzacionalno otkrice izazvalo je veliko uzbuđenje u naučnim krugovima. Arabljanski trgovci, uvek snalažljivi i osetljivi na konjukturu, otpočeli su živu trgovinu s natpisima iz Mariba. Tako se u kabinetima naučnika našlo nekoliko hiljada kamenih fragmenata s pismom koje se, kako je kasnije utvrđeno, zasnivalo na alfabetskom sistemu poreklom iz Palestine. Pored fragmentarnih podataka o bogovima, plemenima i gradovima pročitana su i četiri naziva južnoarabljanskih država: Mineja, Hadramaut, Kataban i Saba.

Pomeni o državi Sabi nalaze se i u asirskim dokumentima iz VIII veka pre naše ere. Iz njih se vidi da je Mesopotamija s tom zemljom održavala žive trgovinske odnose, nabavljajuci u njoj uglavnom začine i mirise. Vladari Sabe nosili su titule mu-karib, što znači sveštenik-knez. Živeli su u prestonici Maribu, cije su razvaline, kao što smo pomenuli, otkrivene na južnom rtu Arabijskog poluostrva, u današnjem Jemenu. Položaj grada bio je izvanredan, ležao je na planini, dve hiljade metara iznad nivoa Crvenog mora.

Među bezbrojnim stubovima i zidinama lepotom se izdvajao stari, legendarni hram Haram Bilkis, nedaleko od Mariba. Bila je to ovalna građevina s divnim portalom do kojeg su vodile kamene stepenice obložene bronzom. Brojni stubovi, pilastri i vodoskoci u prostranom dvorištu daju potpunu sliku o njenom nekadašnjem sjaju. Iz natpisa doznajemo da je podignuta u čast arabljanskog boga Ilumkuha.

Detaljnim istraživanjima otkriven je izvor blagostanja države Sabe. Džinovska, preko dvadeset metara visoka brana zadržavala je vode reke Adhanat, odakle je sproveden razgranati sistem kanala za navodnjavanje. Zahvaljujuci tome Saba je postala izuzetno plodna zemlja.

Stanovnici su se uglavnom bavili gajenjem raznovrsnog bilja za začine koji su izvoženi u susedne zemlje. Takvo stanje trajalo je do godine 542. naše ere, kad se usled najezda i ratnih vihora srušila brana i pustinjski pesak progutao je nekadašnji cvetajuci vrt.

Sad nam je jasno zašto se kraljica od Sabe uputila u posetu Solomonu. Trgovački drum, zvani "Mirisni put", kojim su stanovnici Sabe na kamilama izvozili svoju robu u Egipat, Siriju i Fenikiju, protezao se duž obale Crvenog mora i presecao teritoriju koja je pripadala Izrailju. Neometana komunikacija zavisila je samo od Solomonove dobre volje.

Kraljica od Sabe doputovala je, prema tome, iz čisto praktičnih razloga: radilo se o tome da bogatim darovima i ponudom učestvovanja u dobiti privoli cara Izrailja na sklapanje ugovora o prijateljstvu. Narodno predanje zamaglilo je taj pravi cilj romantičnom anegdotom. Zadivljen čudesnom kraljičinom lepotom, Solomon se izgleda strasno zaljubio i s njom dobio sina. Etiopljani i danas tvrde da od tog Solomonovog potomka potiče njihova dinastija Negusa.

Ovom prilikom vredi navesti još jednu legendu vezanu za Solomona. U

crkvenoj riznici nekadašnje Etiopske prestonice Aksumu navodno se nalazi kovčeg zaveta.
Otkud on tamo? Predanje kaže da ga je iz Jerusalimskog hrama krišom odneo sin Solomona i kraljice od Sabe, a na njegovom mestu ostavio falsifikat.
Prema tome, izgleda da se autentični Mojsijev kovčeg zaveta nalazi u Aksumu. On predstavlja najvecu svetinju Etiopije i niko nema pravo da ga vidi. Za vreme praznika Moskal, koji se slavi na kraju kišnog perioda, stavlja se na uvid javnosti samo njegova kopija.
U predanjima-jevrejskih pokoljenja Solomon je postao oličenje mudrosti. Ne treba se čuditi što je to tako. Za vreme njegove vladavine Izrailj je prošao kroz period najveceg sjaja i političkog značaja, to je doba kad je bio velika sila i živeo u miru i blagostanju. Zahvaljujuci njemu, prošlost skoro neprekidno pracena porazima i poniženjem, zablistala je i slavom koja je zadovoljila narodni ponos Jevreja. Zamislimo biblijsku priču bez Solomona, pa cemo razumeti psihološke motive te apoteoze.
U secanju pokoljenja ostale su samo svetle strane njegove vladavine, a pale u zaborav njene senke. A tih senki nije bilo malo. Moramo ih pogledati izbliza da dobijemo pravu sliku te epohe.
Videli smo kakve je ogromne prihode Solomon imao od trgovine i proizvodnje bakra. A ipak ne možemo ga nazvati razumnim i dalekovidim upravljačem. Njegovo rasipništvo i sklonost prema orijentalnoj raskoši doveli su dotle da nije mogao platiti caru Hiramu dug od sto i dvadeset talenata. Za pokrice obaveza morao je da mu ustupi dvadeset galilejskih gradova. Bio je to korak bankrota, jer nije imao drugi izlaz iz teške finansijske situacije.
Kao što proističe iz biblijske priče, izdaci za građevinske investicije, za naoružanje i izdržavanje velikog carskog dvora opterecivale su uglavnom široke mase hananskog stanovništva. Dovoljno je napomenuti da je preko dvesta hiljada ljudi iz godine u godinu terano na prinudni rad u libanske šume, u jordanske kamenolome i na gradilišta. Takvog čudovišnog robovskog sistema ne bi se postideo nijedan faraon iz doba gradnje velikih piramida. Ako uzmemo u obzir da je popis stanovništva, izvršen po Davidovom nalogu, pokazao da su Izrailj i Judeja u to vreme imali milion i dvesta hiljada muškaraca, lako je

izračunati koliki ogroman procenat podanika je car izrabljivao uz pomoc svojih nadzornika i naoružanih stražara.
Jasno je da su takve prinudne ekonomske mere morale da izazovu duboke i neminovne društvene promene. Iz godine u godinu produbljivao se jaz između bogataša i potlačene sirotinje, lišene lične slobode i nemilosrdno pritiskivane neprestanim obavezama i nametima. U nižim društvenim slojevima pokazivali su se sve veci znaci nezadovoljstva i zloslutnih revolucinarnih previranja.
Čak i sveštenici, u Davidovo vreme saveznici države, imali su razloga za negodovanje. Pamteci velike careve zasluge za državu, naredna pokoljenje oprostila su mu što je sasvim javno upražnjavao idolopoklonstvo, čak i u dvorištu Jerusalimskog hrama. Ali je to je bolo oči sveštenicima, njegovim savremenicima.
U svoj ogromni harem Solomon je dovodio žene najrazličitijih rasa i religija.
Bilo je tu Hetitki, Moavki, Edomki, Amonki, Egipcanki, Feničanki i Hananki, koje su sa svojim običajima na dvor donosile i svoje bogove. Naročito u zadnjim godinama svoga života car je podlegao uticajima svojih ljubimica i po njihovom nagovoru ustanovljavao razne idolopokloničke kultove. Znamo, na primer, da su u dvorištu Jerusalimskog hrama slavljeni Bal, Astarta i Moloh. Pošto su široke mase stanovništva, naročito na severu, bile prijemčive na čari hananskih bogova, carev primer nije pridonosio jačanju jehovizma.
David i Solomon su zaista ujedinili sva plemena u jedan državni organizam, ali to nikako nije bila i njihova duhovna unifikacija. Između severnih i južnih plemena još uvek su postojali politički antagonizam i verska netrpeljivost. Čak i David je bio svestan podvojenosti ove dve grupe stanovništva i na samrtnoj postelji rekao je o Solomonu: "Jer sam ga odredio da bude vod Izrailju i Judi"
(Prva knjiga o carevima 1, 35).
U vezi s tim Solomon je počinio sudbonosnu grešku, nedostojnu državnika.
Setimo se da je on podelio državu na dvanaest fiskalnih okruga kojima je nametnuo obavezu da za potrebe dvora i vojske dostavljaju određenu količinu poljoprivrednih proizvoda. Pri tom pada u oči veoma rečita činjenica da se na spisku tih okruga ne nalazi oblast Judeje. Iz toga se

može sasvim pouzdano zaključiti da je Judeja, kao Davidovo i Solomonovo pleme, bila oslobođena poreskih obaveza. Takva privilegija je bez sumnje morala izazvati ogorčenost ostalih plemena, a naročito ponosnog plemena Jefremovog, koje se večno takmičilo s Judejom za prevlast u Izrailju.

Još za vreme Davidove vladavine na državnoj građevini pojavile su se opasne pukotine. Kao što smo vec ranije rekli, Avesalomova i Sevina buna bili su u stvari ustanci severnih plemena protiv hegemonije Judeje. Kao pretendenta na presto ta plemena su podržavala Isvosteja i Adoniju protiv Davida i Solomona, što ubedljivo svedoči da su unutrašnji sukobi, gušeni silom, neprestano tinjali dok na kraju nisu doveli do podele države.

Kobna Solomonova greška bila je u tome što se nikada nije trudio da obezbedi čvrste državne temelje. U svojoj kratkovidosti i egotizmu nerazumno je produbljivao opasne plemenske antagonizme, što se posle njegove smrti pokazalo katastrofalnim. Prvi znaci raspada države javili su se još za vreme njegovog života kada je izbila Jerovoamova buna. Buntovnik, jedan od najpoverljivijih carevih činovnika, bio je iz plemena Jefremovog. Poslat u oblast svog rodnog plemena da ubira porez, s ogorčenjem je gledao ugnjetavanje i tlačenje svojih saplemenika. Ubrzo je zadobio njihovo poverenje i, u datom trenutku, po nagovoru proroka Ahije, digao ih na ustanak. Pretrpeo je doduše poraz, ali je uspeo da pobegne u Egipat, gde mu je faraon Sisak rado pružio gostoprimstvo. Bio je to drugi upozoravajuci signal koji govori o tome da je Egipat imao neprijateljske namere prema Izrailju i u tom cilju podržavao sve one koji doprinose slabljenju i razbijanju izrailjske države, l zaista, pet godina posle Solomonove smrti, Sisak je upao u judejsku državu i opljačkao sve blago Jerusalimskog hrama (oko godine 926. pre naše ere). Značajne istorijske posledice izazvala je i Solomonova nemoc prema Rezonu, koji se za vreme Davidove vladavine proglasio za cara u Damasku, iako je uzurpator neprestano pustošio severnu pograničnu oblast, car se nije odvažio na odlučujucu bitku. Posle raspada jevrejskog carstva na Izrailj i Judeju, aramejska država Damask izrasla je u veliku silu i godinama vodila oštre borbe s Izrailjem. To je Asiriji olakšalo osvajanje Sirije u VIII veku pre naše ere, a godine 722. p.n.e. da uništi Izrailj i odvede deset izrailjskih

plemena u vavilonsko ropstvo. Posle propasti Asirije izbila je borba između novovavilonske haldejske države i Egipta za Siriju i Hanan, koja se završila godine 586. pre naše ere pobedom Haldejaca i njihovim osvajanjem Judeje i razaranjem Jerusalima.

Imajuci u vidu gore navedene činjenice, moramo nažalost konstatovati da Solomonova vladavina, i pored sveg sjaja i prividnog bogatstva, nije bila uspešna. Zbog pogubne politike i carevog despotizma, nagrizan korupcijom i potresan unutrašnjim društvenim sukobima, Izrailj je vidljivo propadao. Zato se ne treba čuditi što se odmah posle careve smrti velika sila, koju je s tolikim trudom izgradio David, raspala na dve slabe jevrejske države, uvučene u bratoubilački rat.

Moramo raščistiti i s tradicijom da je Solomon autor Pesme nad pesmama i Priča Solomonovih. Biblija kaže da je on sastavio hiljadu i pet pesama i tri hiljade priča, koje sadrže veliku njegovu mudrost.

Pesma nad pesmama je jedna od najlepših i najoriginalnijih erotskih poema u svetskoj književnosti. Njene dostojanstvone ritmičke fraze, dovedene do usijanja žarom egzotičnih metafora i komparacija, zaista zadivljuju svojom istočnjačkom čulnošcu. Zato se ne čudimo što je ta poema za mnoga pokoljenja pesnika, slikara i muzičara bila neiscrpan izvor nadahnuca, umetnički pehar prepun čarobne poetike.

Evo kako pastir opisuje svoju voljenu:

Kako si lepa i kako si ljupka, o ljubavi u milinama!

Uzrast ti je kao palma, i dojke kao grozdovi.

Rekoh: popecu se na palmu, dohvaticu grane njezine; i bice dojke tvoje kao grozdovi na vinovoj lozi, i miris nosa tvojega kao jabuke...

A junakinja poeme ovako govori o svome ljubavniku:

Glava mu je najbolje zlato, kosa mu je kudrava, crna kao gavran; Oči mu kao u goluba na potocima vodenim, mlekom umivene, i stoje u obilju; Obrazi su mu kao leje mirisnoga bilja, kao cvece mirisno; usne su mu kao ljiljan, s njih kaplje smirna žitka;

Na rukama su mu zlatni prsteni, na kojima su ukovani virili; trbuh mu je kao svetla slonova kost obložena safirima.

Gnjati su mu kao stupovi od mramora, uglavljeni na zlatnom podnožju...

U toj poemi ima i prekrasnih opisa palestinske prirode. Kao primer navešcemo opis proleca na gori Karmil:

Ustani, draga moja, lepotice moja, i hodi,
Jer gle, zima prođe, minuse daždi, otidoše.
Cvece se vidi po zemlji, dođe vreme pevanju, i glas grličin čuje se u našoj zemlji.
Smokva je pustila zametke svoje, i loza vinova ucvala mirile. Ustani, draga moja, lepotice moja, i hodi.
Plameni izlivi ljubavnih osecanja prate nit priče koja podseca na stare pastirske idile. Car je zavoleo neku devojku po imenu Sunamku ili Sulamku, jer je dolazila iz sela Sunam ili Sunem. Doveo ju je u svoj harem, ali i pored svih vatrenih udvaranja, nije zadobio njenu naklonost. Devojka je ostala verna svome draganu, pastiru iz rodnog sela. Okružena dvorskom raskoši i blagonaklonošcu svoga gospodara, ona samo uzdiše za onim srecnim danima, kad je sa svojim voljenim lutala po gorama i napasala stado ovaca, a nocu sanja o snazi i slasti njegovog zagrljaja. Na kraju ljubav pobeđuje i ljubavnici se ponovo sastaju. Ta poema, remek-delo ljubavne poezije, doživljavala je najčudniju sudbinu. Neobična je vec i sama činjenica što se našla među kanonskim knjigama Staroga zaveta. Kako je dobila rang religioznog teksta i pored svoje nedvosmislene čulne atmosfere? Istraživači još nisu uspeli da daju konačan odgovor na to pitanje. Pretpostavlja se uglavnom da su je redaktori svetih tekstova uneli u Bibliju i zato što je po njihovom uverenju autor poeme bio Solomon. Kao graditelj Jerusalimskog hrama bio je do te mere idealizovan da je pripisivanje autorstva erotske poeme njemu smatrano gotovo za svetogrđe. U Pesmi nad pesmama on je mogao da izrazi jedino religiozna osecanja, a učinio je to u tako čulnoj alegoriji samo zato da bi lakše uticao na maštu istovernika.
Ali nisu svi Jevreji uvek bili u to uvereni. Karakteristično je da je jedan od najvecih rabina i pravnika Akiba (50-135. g.n.e.) pozivao narod da ne skrnavi Pesmu nad pesmama pevajuci je po krčmama. Postavljano je pitanje da li je ta poema s pravom uvršcena u kanonske tekstove. Ali je vremenom pobedila tradicija koja sve pokriva dostojanstvenom patinom. Pesma nad pesmama ušla je u jevrejsku liturgiju i čita se prvog dana praznika Pashe. Recituje se kao molitva mitske drame, s podelom na monologe, dijaloge i horove. Sadržaj treba da izražava postupne promene koje su se dogodile u odnosu Izrailja prema Jehovi u

periodu od izlaska iz Egipta, sve do trenutka kad ce nastupiti oslobođenje naroda od prolazne patnje i njegovo sjedinjenje s Bogom.
U III veku naše ere poema pobednički prelazi i prag katoličke crkve, naravno s prilagođenim tumačenjem. Voljeni je sam Isus Hristos, voljena simbolizuje crkvu ili dušu hrišcanina, a hor prijatelja dvoje zaljubljenih predstavljaju anđeli, proroci i praoci.
Ali vec u V veku počele su tu i tamo da se javljaju sumnje u religiozni karakter poeme. Između ostalih, Teodor iz Mopsveste izrazio je mišljenje da ju je Solomon napisao u odbranu svoje žene Egipcanke, faraonove kceri, koja zbog svoje tamne puti nije uživala popularnost u Jerusalimu.
Zbog budnosti crkve i inkvizicije, na Pesmu nad pesmama ponovo se počelo gledati kritički tek u XVIII veku. Ali nikome nije padalo na pamet da dovede u pitanje Solomonovo autorstvo. Naprotiv, bezuspešno se nagađalo koja se od carevih ljubimica krije pod imenom Sulamke. Navođene su redom kci cara Hirama, kojom se Solomon oženio i verovatno prvi put je sreo na gori Karmil, zatim egipatska princeza, pa kraljica od Sabe, i na kraju Sunamka Avisaga, koju su doveli u postelju bolesnog Davida. Zbog svoje romantične privlačnosti, sva ta nagađanja našla su pristalice naročito među umetnicima i piscima.
Gore navedene hipoteze poljuljao je godine 1873. pruski konzul u Damasku J. G. Vecštajn. Posmatrajuci svadbene običaje sirijskih seljaka, privukla mu je pažnju upadljiva sličnost njihovih obrednih pesama s biblijskom Pesmom nad pesmama. Evo šta on o tome piše u svojim secanjima:
"Najlepši dani u životu sirijskog seljaka su prvih sedam dana posle venčanja. Za to vreme on i njegova mlada igraju ulogu cara i carice. Služe ih seljaci iz njihovog i susednih sela. Tamo se venčanja uglavnom obavljaju u martu, najlepšem mesecu u godini u Siriji. Tada prestaje kišni period, a sunce još nije tako nesnosno kao u sledecim mesecima. Svadbene svečanosti se odvijaju pod vedrim nebom, na seoskom gumnu, koje je u tom mesecu posuto poljskim cvecem. Mladenci sede na improvizovanom prestolu, a gosti igraju oko njih i pevaju pojedinačno i u horu. U tim divnim pesmama veličaju telesnu lepotu mladenaca. Mladi par, obučen u svečanu svadbenu odecu, sedam dana

ne radi ništa, samo sedi na prestolu dok ga svatovi služe, sluša pesme i posmatra nadmetanje muškaraca. Mlada s vremena na vreme ustaje i igra pred mladoženjom da privuče njegovu pažnju na svoju lepotu".

Naučnici su putem upoređivanja došli do zaključka da je Pesma nad pesmama zbirka narodnih jevrejskih pesama vezanih za svadbene običaje. Takve zbirke svadbenih pesama poseduje folklor svih naroda. One se obično vezane za određeni običaj i čine kompozicionu celinu. Na Bliskom istoku postojale su od davnina i, kao što se vidi iz Vecštajnovog zapisa, održale su se do naših dana. I danas ih pevaju sirijski seljaci za vreme svadbenih svečanosti.

Do kakvih davnih vremena seže njihovo poreklo, otkrili su nam tek natpisi s klinastim pismom iz Mesopotamije. Desitrovane su dve erotske poeme koje bez sumnje predstavljaju antologiju pesama neveste svom carskom suprugu. U skladu s verovanjima Sumera, car je imao obavezu da se jedanput godišnje oženi jednom od sveštenica boginje ljubavi Inane i tako obezbedi zemlji dobar rod.

Ljubavna poema koju nevesta peva pokazuje upadljivu sličnost s nekim delovima Pesme nad pesmama. Kao primer navešcemo sledeci četvorostih:

Mladoženjo, mio srcu mome!
Lepota ti je slatka kao med.
O, lave, mio srcu mome!
Lepota ti je slatka kao med.

Utvrđivanje narodnog porekla Pesme nad pesmama moralo je da isključi Solomonovo autorstvo i samim tim da obori biblijsko predanje. Ali tek savremena nauka u potpunosti je potvrdila ispravnost takvog stanovišta. Na osnovu filološke analize dokazano je da je jezik Pesme nad pesmama najmanje nekoliko vekova mlađi od hebrejskog, kojim se služilo u Solomonovo doba. Brojni aramizmi i jasni helenistički elementi uveravaju nas van svake sumnje da je poema nastala tek posle vavilonskog ropstva, tačnije govoreci, posle godine 332. pre naše ere, kad su u Palestini jačali uticaji grčke kulture.

Arheološka otkrica u Egiptu, Siriji i Mesopotamiji oborila su i drugo predanje da je Solomon autor Priča Solomonovih. U Bibliji čitamo da je Solomonova mudrost prevazilazila sve mudrosti Egipta. Smisao te tvrdnje shvatili smo tek posle dešifrovanja hijeroglifa. Pokazalo se da

ugled Egipcana kao mudrih ljudi nije bez osnova. Još za vreme vladavine V dinastije faraona (oko 2450-2315. g.p.n.e.) visoki dvorski dostojanstvenik Ptahotep napisao je za svoga sina zbirku životnih saveta u vidu kratkih poslovica. U njih je uneo svoje ogromno životno iskustvo, jer kad je pisao svoje maksime bilo mu je vec sto i deset godina. Još je zanimljivija zbirka poučnih sentencija egipatskog mudraca Amenemopea, iz XVI veka pre naše ere.

Iz tablica s klinastim pismom doznali smo da su se sličnim zbirkama mogli podičiti i Sumeri, Asirci, Haldejci i Feničani. Upoređujuci sav taj materijal s biblijskom knjigom Priče Solomonove, utvrđena je njena velika zavisnost od pomenutih, daleko starijih zbirki. Otkrivene su i doslovne pozajmice pojedinih misli, izraza, čak i rečnika. Iz toga nikako ne proizlazi da se u knjizi ne nalaze i originalne jevrejske poslovice. Ali vecina je bez sumnje stranog porekla. Verovatno su kružile po celom Istoku, pa su prodrle i u Hanan.

Izrailjski narod ih je do te mere usvojio da ih je na kraju pripisao Solomonovoj mudrosti.

Sem, Cham i Jafet

Potop - ginący ludzie

Dziękczynienie Noego

Błogosławienie Noego

NOE INEBRIATVS IACENS VERENDIS NVDIS A IVNIORE
FILIO RIDETVR QVOD RELICVOS PVDVIT

Pijany Noe

Budowa wieży Babel

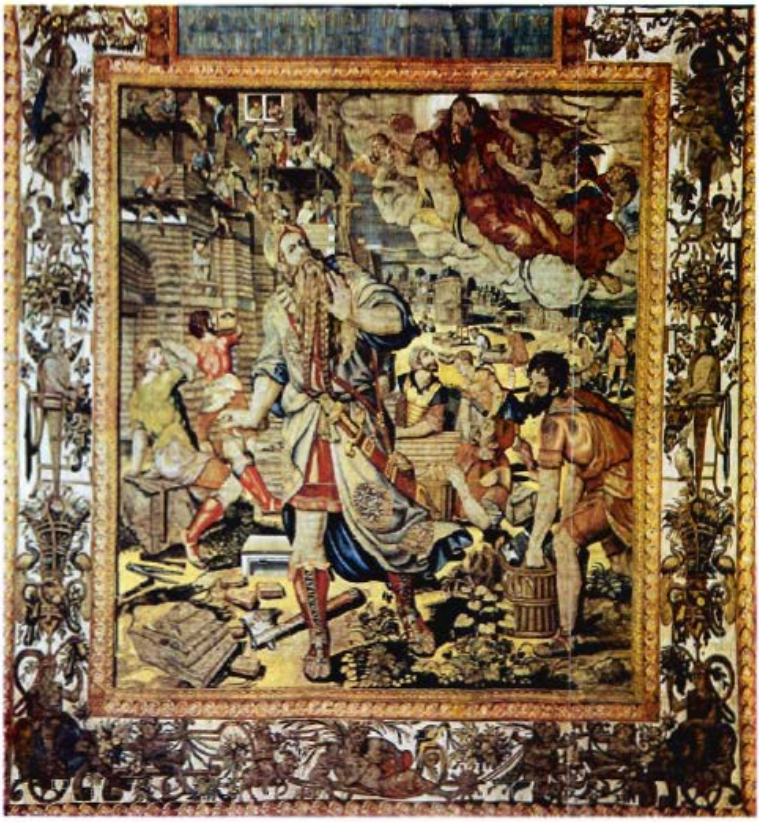

Gniew Boży

Pomieszanie języków

IZRAILJ I JUDEJA

KAKO SU SE RAZIŠLI PUTEVI IZRAILJA I JUDEJE.

Carski Davidov rod uživao je u Judeji veliko poštovanje, pa je Rovaom, Solomonov sin, bez prepreka stupio na jerusalimski presto. Ali je novi vladar morao otici i u Sihern da dobije saglasnost severnih plemena za svoj izbor. Izgledalo je da i tamo nece biti protivljenja. Sever je bio spreman da se i dalje potčinjava judejskoj dinastiji, ali je tražio vece olakšice od teških poreskih obaveza koje mu je nametnuo Solomon. Kao svog zastupnika isturio je vodu nedavnog ustanka, Jerovoama, koji se, bogato snabdeven faraonovim zlatom, vratio iz Egipta.

Primoravajuci mladog vladara da vodi pregovore s buntovnikom i prognanikom, severna plemena su stavila do znanja da su u slučaju odbijanja njihovih zahteva spremna da se late oružja u odbranu svoje nezavisnosti. Na savetovanju plemenskih starešina istupio je Jerovoam i rekao caru: "Tvoj je otac metnuo na nas težak jaram; nego ti sada olakšaj ljutu službu oca svojega i teški jaram koji je metnuo na nas, pak cemo ti služiti." Rovoam je tražio da odgovor odgodi za tri dana, kako bi razmislio. Stari, iskusni savetnici njegovog oca nagovarali su ga da popusti. Ali mladi car je radije poslušao savete svojih mladih drugova u zabavi, koji su nerazumno podsticali njegovu oholost i nagovarali ga da bude surov prema drznicima. Kad su se posle tri dana predstavnici plemena ponovo sastali, car je odgovorio preteci: "Moj je otac metnuo na vas težak jaram, a ja cu još dometnuti na jaram vaš; otac vas je moj šibao bičevima, a ja cu vas šibati bodljivijem bičevima." Lišene svake iluzije, plemenske starešine odbile su da priznaju cara i žurno su napustile Sihem.

Rovoam još nije shvatio ozbiljnost situacije i odlučio je da severna plemena primora na pokornost silom. Da zlo bude vece, vodstvo kaznenog pohoda poverio je najomraženijem čoveku, ubiraču poreza Adoramu, čije je ime za vreme Solomonove vladavine izazivalo strah i trepet. Severna plemena latila su se oružja i razbivši carske odrede kamenovala Adorama. Preneraženi Rovoam skočio je u kola i galopom odjurio u Jerusalim, da se skloni iza njegovih zidina. Na posledice te nerezumne politike nije se dugo čekalo. Deset severnih plemena otcepilo se od Judeje, objavilo svoju nezavisnost i proglasilo za cara

Jerovoama. Silna država Davidova i Solomonova raspala se na dva slaba zaracena carstva: Izrailj i Judeju. Ali tvrdoglavi Rovoam, pun vere u svoju snagu, još se nije predavao.
Sakupivši ogromnu vojsku iz plemena Judinog i Venijaminovog, koja se nisu priključila pobuni, hteo je da krene na sever da ustanak uguši u krvi. Tada se javio stari prorok Semej, koji je u Jerusalimu uživao veliko poštovanje.
Govoreci u ime Jehove, osudio je nameravani pohod kao bratoubilački rat i pozvao cara da odustane od nerazumnog plana. Tako je izbegnut građanski rat, ali to ne znači da su dve države živele u slozi. Desetinama godina vladalo je među njima nepomirljivo neprijateljstvo, koje se ispoljavalo u intrigama i graničnim čarkama, a na kraju je dovelo i do rata. Prošlo je pet godina od rascepa. Videci da su oba carstva osoljena razdorima, faraon Sisak krenuo je na Hanan u pljačkaški pohod i opustošio Judeju i deo Izrailja. Povukao se tek kad mu je Rovoam platio ogromni otkup, lišavajuci jerusalimski hram i kraljevski dvorac najvrednijeg blaga. Raskoš i sjaj Solomonovih građevina ugasili se posle jedva dvadeset godina postojanja: tamo gde je blistalo zlato, zjapili su goli zidovi i drvo. U Egipat su otišli i zlatni štitovi koji su krasili "dom iz šume Livanske". Rovoam je naredio da se umesto njih izliju bakarni štitovi, koji su lažnim sjajem prikrivali žalosnu propast doskorašnje slave.

IZRAILJ SE KLANJA ZLATNOM TELETU.
Jerovoam je za svoju prestonicu izabrao Sihem.
Ali kasnije, povlačeci se pred faraonom Sisakom, preneo je svoje sedište u zajordanski grad Fanuil, a na kraju se za stalno nastanio u Tersi. Izrailj je patio što nije imao versku prestonicu. Posle otcepljenja severa, Jehovini sveštenici prešli su u Jerusalim, a pobožni ljudi i dalje su putovali u Solomonov hram, gde se nalazio jedini i najsvetiji predmet njihovog kulta, kovčeg zaveta. Jerovoam je bio duboko zabrinut masovnim hodočašcem u prestonicu neprijateljske Judeje; strahovao je da mu se podanici vremenom mogu okrenuti od Izrailja i poželeti ponovno ujedinjenje kao u slavnim Davidovim i Solomonovim vremenima. Želeci da izbegne opasnost, odlučio je da se i verski osamostali od Jerusalima. U tom cilju sagradio je svetilišta u Vetilju i

Danu i naredio da se za njih izlije zlatno tele kao postolje za Jehovin presto. Ustanovio je i posebnu svešteničku korporaciju, posebne verske praznike i obrede. Bila je to, dakle, verska šizma, začinjena još i idolopoklonstvom. Svojim otpadništvom Jerovoam je izazvao veliko zgražanje jehovista, a naročito je razgnevio proroka Ahiju, koji je svojim uticajem doprineo njegovom izboru za izrailjski presto. Jednom, kad je car palio tamjan zlatnom teletu u Vetilju, Ahija dođe iz Judeje i kletvom učini da se oltar razruši. Rasrđeni car naredi da se uhvati drski čudotvorac i u tom času sasuši mu se ruka koju je podigao na svetog čoveka. Odmah se umiri i stade preklinjati proroka da uputi molitvu Jehovi i povrati mu zdravlje. Tako se i desilo, ali car nije izvukao odgovarajucu pouku, vec je i dalje širio idolopoklonstvo među svojim podanicima. Prorok Ahija je opominjao Jerovoama da se vrati na put prave vere, a kad su njegovi napori propali, povukao se u Silom, gde je boravio u osamljenosti. Bio je vec oronuo i obnevideo starac, duboko ogorčen na čoveka koga je učinio vladarem u nadi da ce verno služiti Mojsijevoj veri. Dok je Jerovoam živeo u Tersi, razboleo mu se voljeni sinčic Abija. Tada on reče svojoj ženi: "Ustani i preobuci se da te ne poznadu da si žena Jerovoamova; pak idi u Silom. Eto, onde je Ahija prorok, koji mi je kazao da cu biti car nad ovim narodom, i ponesi deset hlebova i kolača i žban meda, pa otiđi k njemu; on ce ti kazati šta ce biti od deteta." Iako je bio slep, prorok odmah prepoznade carevu ženu. Kroz njegova usta progovori Jehova i zgromi Jerovoama što je postavio likove tuđih bogova, i izreče presudu: "Zato, evo, ja cu pustiti zlo na dom Jerovoamov, i istrebicu Jerovoamu i ono što mokri uza zid, i uhvacenoga i ostavljenoga u Izrailju, i dom cu Jerovoamov omesti kao što se mete, da ga ne ostane ništa. Ko Jerovoamov pogine u gradu, izješce ga psi, a ko pogine u polju, izješce ga ptice nebeske; jer Gospod reče. A ti ustani, idi kuci svojoj; i kad stupiš nogama svojim u grad, odmah ce umreti dete." Žena se prestravi i pohita na magarici u Tersu, a kad prekorači prag svoje kuce, dete joj je odmah izdahnu na rukama.
Jerovoam je vladao dvadeset i dve godine. Posle njegove smrti na presto je stupio sin mu Nadav.

Michał Anioł: *Izajasz*

Michał Anioł: *Jeremiasz*

ŠTA SE ZBIVALO U JUDEJI?

Solomonov sin Rovoam vladao je Judom sedamnaest godina.

Njegova vladavina nije bila uspešna za jevrejsku religiju. Pored toga što je pete godine njegovog carevanja faraon Sisak opljačkao Jerusalimski hram, on sam se, pod uticajem svoje majke Name Amonke, odao idolopoklonstvu. Po celoj zemlji, na brežuljcima i pod svetim drvecem, njegovi podanici slavili su tuđe bogove. Rovoam je vodio oružane sukobe s Izrailjom i obezbedujuci se od Jerovoamove invazije, utvrdio mnoge pogranične gradove. Za zapovednike posada u tim utvrđenjima naimenovao je dvadeset i osam svojih sinova, a u Jerusalimu uza se zadržao samo Avijama, koga je odredio za svoga naslednika na prestolu. Avijam je vladao samo tri godine. U verskim pitanjima sledio je svoga oca i majku Mahu, ne ograničavajuci rasprostranjeno idolopoklonstvo. Ali bio je vest političar i vojskovođa. Da bi Izrailj priterao uza zid, sklopio je savez s carem Damaska, i u datom trenutku s ogromnom vojskom krenuo protiv Jerovoama. U krvavom boju, u kome je palo petstotina hiljada sinova Izrailja, odneo je potpunu pobedu, upao u Vetilj i druge severne gradove, opustošio ih i odveo mnoštvo zarobljenika.

Ponizivši tako cara Izrailja, vratio se u Jerusalim i uzeo četrnaest žena, s kojima je imao dvadeset i dva sina i šesnaest kceri. Njegov naslednik na judejskom prestolu bio je Asa, koji je vladao četrdeset i jednu godinu. Za razliku od svojih prethodnika, bio je vatreni jehovista i mrzeo idolopoklonstvo.

Pre svega lišio je uticaja svoju babu Mahu, zaštitnicu Astartinog i Prijapovog kulta. Ona je u Jerusalimskom hramu postavila deblo koje simbolizuje Astartu.

Asa je naredio da se ono spali u dolini Kedrona, sa brda i iz gajeva uklonio sve idole i proterao iz zemlje strance koji su slavili lažne bogove. Nastojao je i da ojača Jehovin kult u Jerusalimskom hramu, ponovo u njemu gomilajuci vredno blago i vracajuci mu tako nekadašnji sjaj. Ali judejske seljake i pastire nije bilo lako privuci u prestonicu i za svakodnevno služenje Bogu sačuvali su sveta mesta na brdima i u gajevima, gde su prinosili žrtve Jehovi. Asa je pobednički odbio napad južnih beduinskih plemena i obnovio savez s carem Damaska da bi stavio Izrailj između dve vatre. Kad mu je prorok

Ananije smelo prebacio taj savez, opasan po Mojsijevu veru, naredio je da ga bace u tamnicu.
Ali je pred kraj života shvatio kolika opasnost preti jevrejskim plemenima od rastuce moci aramejske države i nastojao je da popravi odnose s Izrailjom.
Njegov sin Josafat vladao je dvadeset i jednu godinu. Kao i otac, bio je vatreni jehovista i dalje je sprovodio njegovu politiku. Sklopio je krhki mir s Izrailjom i potvrdio ga brakom svoga sina Jorama i Gotolije, kceri mocnog izrailjskog cara Ahava.

AMRIJE, NAJVECI CAR IZRAILJA.
Nadav, naslednik Jerovoamov, vladao je samo dve godine. Kad je opsedao grad Giveton, koji su zauzeli Filistejci, mučki ga je ubio Vaša iz plemena Isaharova. Careubica je pobio sve članove carske porodice i tako uništio dinastiju Jerovoamovu. Vaša je bio vest diplomata i sposoban ratnik. Sklopivši primirje s carem Damaska Ven Adadom I, počeo je agresivnu akciju protiv Judeje. Osvojio je grad Ramu i pristupio njegovom utvrđivanju da judejskom caru oteža najezdu. Ali nije računao s dovitljivošcu judejskog cara Ase. Bogatim darovima potkupio je Ven Adada i nagovorio ga ne samo da raskine savez, vec i da napadne Izrailj. Vaša je što je brže mogao krenuo na sever da prepreci put Aramejcima. Asa je iskoristio njegovo odsustvo da odnese iz Rame pripremljenu građu koju je upotrebio za utvrđivanje gradova Geve i Mispe.
Izrailjski uzurpator i careubica umro je prirodnom smrcu posle dvadeset i četiri godine vladavine, što je nepobitan dokaz njegove sposobnosti. Njegov sin Ila održao se na prestolu jedva godinu dana. Na velikoj svetkovini u Tersi, gde je preneo prestonicu države, opio se do besvesti. Tada je na čelu zaverenika u dvorac upao Zimrije, zapovednik bojnih kola, ubio cara i posekao celu njegovu porodicu. Tako je nestala i druga izrailjska dinastija, koju je osnovao Vaša.
Vlast je preuzeo Zimrije. Ali pokazalo se da nije imao podršku cele vojske. Na čelu svojih odanih odreda pohita u Tersu glavnokomandujuci Amrije i otpoče opsadu grada. Zimrije shvati beznadežnost svoga položaja. Posle sedam dana opsade zapali carski dvorac i nestade u plamenu. A vojska proglasi Amrija za cara. On je bio

osnivač četvrte izrailjske dinastije, koja se pedeset godina održala na prestolu. Ali nisu se svi Izrailjci pomirili s njegovom vladavinom. Veliki deo društva predložio je za cara nekog Tivniju, koga je naročito podržavalo ponosno i uticajno pleme Jefremovo. Posle četverogodišnjeg građanskog rata, Amrije je ipak uspeo da se održi, a Tivnije je naglo nestao s političke scene.
Amrije je odlučio da sagradi novu prestonicu. Tražeci pogodno mesto u izrailjskoj zemlji, našao je brežuljak koji mu se dopao. Brežuljak je dominirao nad svim važnim trgovačkim putevima Hanana. Po lepom vremenu straže su odatle mogle da nadgledaju sve karavane sve do Sredozemnog mora. Pre svega, brežuljak je mogao lako da se brani u slučaju opsade, što je za buducu izrailjsku prestonicu bilo od ogromnog značaja. Amrije ga je kupio od nekog Semera za dva talenta srebra i po njegovom imenu grad nazvao Samarija.
Amrijeva vladavina bila je po Izrailj veoma uspešna. Carevo ime bilo je poštovano i kod Asiraca i Egipcana. Potčinio je zemlju Moavsku i primorao je da placa danak. Ali nije imao uspeha u borbama s Aramejcima. Usled poraza izgubio je nekoliko gradova u korist cara Damaska Ven Adada I, pa je morao pristati da damaski trgovci u Samariji imaju svoj deo grada i da slobodno trguju. Mada je bio iskusan vojskovođa, nije voleo da vodi ratove. Imao je dobre odnose s Etvalom, carem sidonskim, s kojim je sklopio ugovor o prijateljstvu i potvrdio ga brakom svoga sina Ahava s njegovom kcerkom Javeljom. Sprijateljio se i s carem Judeje. To prijateljstvo produbio je njegov sin Ahav, udavši svoju kcer Gotoliju za judejskog cara Jorama. Amrije je vladao dvanaest godina. Dozvoljavao je, doduše, idolopoklonstvo, ali je imao velike zasluge za Izrailj, naročito izgradnjom divne prestonice Samarije.

PROROK ILIJA I JEZAVELJA.
Sin Amrijev, Ahav, vladao je dvadeset i dve godine.
Pod uticajem svoje žene Jezavelje, feničke princeze, odrekao se Jehove i dozvolio da kult Bala postane u Izrailju državna religija. Jezavelja, vatrena poklonica tirskog boga Melkarta, sagradila mu je hram u Samariji, a proroke jehovizma surovo proganjala i osuđivala na mučeničku smrt. Došlo je do toga da su ljudi morali kriti da su poklonici Jehovini. Takav potajni jehovista bio je i glavni upravitelj

carskog dvora, Avdija. U obližnjim pecinama sakrio je od progona sto proroka, noseci im hleb i vodu. Jednom je pred cara Ahava izašao prorok Ilija. Bio je iz Galada, gde je u tamošnjoj pustinji razgovarao l,
s Jehovom koji mu je poverio proročku misiju. Obučen u grubi plašt pustinjaka, opasan kanapom, s plamenom srdžbom prebacio je caru otpadništvo i prorekao da ce zemlju pogoditi suša i glad. "Tako da je živ Gospod Bog Izrailjev, pred kojim stojim, ovih godina nece biti rose ni dažda dokle ja ne rečem", povikao je strašnim glasom. Izrekavši proročanstvo, pobegao je iz prestonice pred carevom osvetom i sakrio se u neprohodne zajordanske šume. Bio je to nenaseljen kraj, ali nije gladovao, jer su mu gavranovi dva puta na dan donosili hleba i mesa, a vodu je pio sa potoka Horata. Ali nastala je prorečena suša, kiše su prestale da padaju, a potok je sasvim presušio. Ilija je zbog toga prešao u mestašce Sarepta kod Sidona. Tamo ga je prihvatila uboga udovica, deleci s njim svoju skromnu hranu, i tada se dogodi čudo, jer dok je kod nje boravio prorok, nije im nedostajalo brašna u zdeli ni ulja u krčagu. Ali milosrdnu udovicu snađe strašna nesreca: sin joj se teško razbole i umre. Tada Ilija odnese mrtvo dete u svoju sobu, položi ga na postelju i izmoli od Jehove da dete vaskrsne. Van sebe od radosti, udovica ushiceno povika: "Sada znam da si čovek Božji i da je reč Gospodnja u tvojim ustima istina." Glad je tri godine harala Izrailjem.
Pritisnut nedacom, Ahav se sastade s Ilijom i pristade da se izvrši proba koji je bog istinit, Bal ili Jehova. Na gori Karmilskoj okupilo se četiri stotine i pedeset Balovih proroka koji su bili na izdržavanju carice Jezavelje. Njima se suprotstavio sam Ilija. Nepregledna masa Izrailjaca i Hananaca napeto je iščekivala neobičan dvoboj o vlast za njihove duše. Ilija pozva Balove proroke da stave na žrtvenik raščerečenog vola i upute molitvu svome bogu da pošalje vatru s neba. Proroci su igrali oko žrtvenika, ranjavali se noževima i kopljima, vapeci u pomamnom zanosu: "Vale, usliši nas!" Kad dođe podne, a vo se ne upali, Ilija se stade rugati svojim protivnicima: "Vičite vecma: jer je on bog! Valjda se nešto zamislio, ili je u poslu, ili na putu, ili može biti spava, da se probudi." Kad prođe podne, Ilija napravi žrtvenik, iskopa rov oko njega, naslaga drva, raščereči svoga vola i reče da se žrtvenik zaliva vodom. Kad se rov ispuni vodom, podiže ruke k nebu i gromkim glasom stade moliti Jehovu da pokaže da je on pravi bog. I smesta pade oganj s neba i

proguta žrtvenu životinju i kamenje i vodu u rovu. Videci čudo, narod pade na zemlju i povika u zanosu: "Gospod je Bog, Gospod je Bog." Ali se Ilija ne zadovolji tom pobedom.
Naredi da se lažni proroci pohvataju i pobiju svi do jednoga na potoku Kisonu. Zatim se vrati na goru Karmilsku. Sede na kamen i spusti glavu na kolena, čekajuci da se nad morem pojavi prvi kišni oblak. Začas se nebo prevuče gustim oblacima i pljusnu jaka kiša, kakva se nije videla tri godine. Kad carica Jezavelja doznade šta se zbilo na gori Karmelskoj, zakle se da ce se osvetiti Iliji.
Prorok se uplaši okorele idolopoklonice i pobeže u zemlju Judinu, gde se krio po gorskim pecinama. Tamo mu Jehova naloži da ode u Siriju i da pomaže Azaila za cara Damaska. Druga, mnogo važnija misija, bila je da za buduceg cara Izrailja pomaže Juja, glavnog Ahavovog vojskovođu. Na putu je sreo nekog Izrailjca po imenu Jelisija, koji je orao svoju njivu zapregom od dvanaest volova. Jelisije se dopade Iliji i on ga ogrnu svojim plastom u znak da ga prima za učenika.
Iznenađen tom neočekivanom čašcu, Jelisije se obrati proroku recima: "Da celujem oca svojega i mater svoju; pa cu ici za tobom." Zatim zakla dva vola, priredi svojim zemljacima gozbu i pođe u daleki svet za svojim učiteljem.

NAVUTEJEV VINOGRAD.
Ahav je vodio neprestane ratove s Aramejcima. Car Damaska Ven Adad II, u savezu sa još trideset i dva cara, upao je u Izrailj i opsedao čak i Samariju. Ali je bio odbijen i morao je da se povuče u svoju zemlju. Sledece godite ponovo se pojavio, pretrpeo pod Afekom strahovit poraz i pao u ropstvo. Ahav ga je ipak oslobodio, zahtevajuci samo da mu se vrate gradovi, oteti za Amrijeve vladavine, i da se izrailjskim trgovcima prizna pravo na slobodnu trgovinu u Damasku. Zbog te velikodušnosti osudio ga je jedan od Jehovinih proroka. Povoljan ishod ratova i blagostanje u državi omogucili su Ahavu da misli o sjaju druge prestonice Izrailja, Jezraela. Naredio je da se carski dvorac, koji je podigao njegov otac, proširi i bogato ukrasi slonovačom.
Hteo je i da proširi i ulepša vrt oko carskog sedišta. S tom namerom otišao je Navuteju, vlasniku obližnjeg vinograda, i zamolio ga da mu ustupi posed za srebro ili za vinograd na nekom drugom mestu. Navutej

je to odbio, pravdajuci se da se ne može lišiti nasledstva koje u njegovoj porodici prelazi sa oca na sina.
Ahav se vratio u dvorac zlovoljan. Bacio se na postelju, okrenuo se prema zidu i nije hteo da stavi u usta ni parče hleba. Maštanje o lepom, prostranom carskom vrtu razbilo se zbog podanikovog protivljenja. Kao i obično u takvim prilikama, stvar je uzela u svoje ruke energična i lukava Jezavelja. Pohita u sobu muža i reče: "Ti li si car nad Izrailjem? Ustani, jedi hleba i budi veseo. Ja cu ti dati vinograd Navuteja Jezraeljanina." Odmah napisa pismo svojim poverljivim ljudima da nađu dva svedoka koji ce optužiti Navuteja za izdaju države. Na osnovu njihovih lažnih iskaza, nesrecnik je osuđen na smrt kamenovanjem, a njegov vinograd je dat u vlasništvo caru. Ahav je sada mogao bez smetnji da proširi svoj vrt. Podli postupak carskog para naišao je na tihu osudu celog Izrailja, ali niko nije smeo da podigne glas protivljenja. Samo je prorok Ilija, veran svojoj misiji, stao odvažno pred cara i, osuđujuci ga, objavio ovakvo proročanstvo: "Ovako veli Gospod: nisi li ubio i nisi li prisvojio?... Kako psi lizaše krv Navutejevu, tako ce lizati psi i tvoju krv... Takođe i za Jezavelju reče Gospod govoreci: psi ce izjesti Jezavelju ispod zidova Jesraelskih." Uplašen strašnom kletvom, Ahav je razderao odecu, hodao i spavao u pokajničkoj košulji od kostreti i mučio se postom. Videvši Ahavovo iskreno pokajanje, Jehova odluči da istrebi njegov rod tek posle njegove smrti, da ga poštedi muka za života.

SMRT CARA AHAVA.
Mir s Aramejcima trajao je samo tri godine, i pored ugovora, car Damaska nije vratio oteti izrailjski grad Ramot Galadski. Zato se Ahav udružio s judejskim carem Josafatom i oba vladara na čelu svojih bojnih kola krenuše protiv sirijske vojske. Ahav se borio prerušen, da ga ne prepoznaju, ali ga je ipak probola strela. Odneli su ga s bojnog polja, ali je umro na putu za Samariju. A Josafat je izvukao živi glavu i s ostacima svojih odreda vratio se u Jerusalim. Tako se ispunio prvi deo Ilijinig proročanstva. Sluge su prale okrvavljena Ahavova kola u samarijskom jezeru, a psi su lizali carsku krv, kao nekada krv kamenovanog Navuteja. Sin Ahavov, Ohozija, vladao je samo dve godine. Jednoga dana pao je s dvorskog balkona i zadobio teške

povrede. Želeo je da dobije savet Velzevula, boga akaronskog, koji je bio čuven po izlečenju bolesnika. Ali carske izaslanike zaustavio je na putu prorok Ilija i, proričuci skoru smrt Ohozijinu, prekorio ih je što idu po savet tuđinskom bogu. Izaslanici su se vratili u Samariju kao pokisli, a car, ljut na drznika, naredi da ga uhvate. Ali to nije bilo lako. Tri straže redom Ilija uništi, prizvavši na njih oganj s nebesa, zatim ode pred cara i proreče mu skoru smrt, zato što je slavio akaronskog boga. Ohozija je ubrzo umro, a na presto stupio Joram, poslednji car iz dinastije Ahavove.

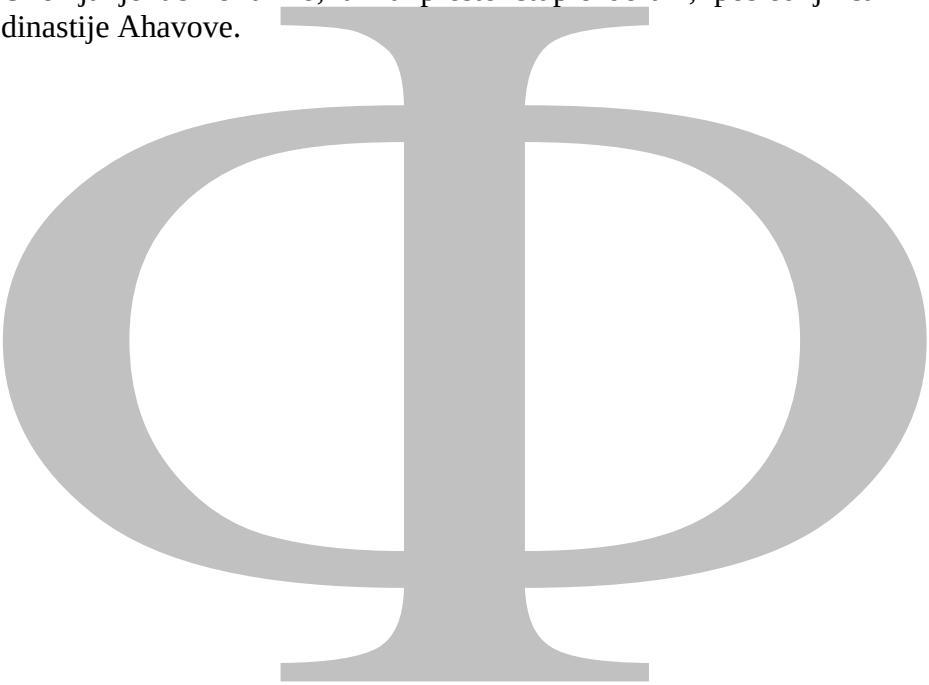

Michał Anioł: *Ezechiel*

Rafael: *Widzenie Ezechiela*

ODLAZAK NA NEBO PROROKA ILIJE.

Ilija je lutao Hananom u pratnji svog najvernijeg učenika Jelisija. Kad stigoše u Jerihon, na oči pedeset drugih proroka, udari plastom po Jordanu i voda se odmah razdeli. Kad se nađoše na drugoj strani reke, odjednom se podiže vihor i pojaviše se ognjena kola s ognjenim konjima. Ilija sede u kola u plamenu i odlete u nepoznati beskraj neba. A Jelisije razdera svoje haljine i povika u očaju: "Oče moj, oče moj! Kola Izrailjeva i konjici njegovi!" Ne dobivši nikakav odgovor, učiteljevim plastom rastavi vodu Jordana i vrati se u Jerihon. Pod utiskom čuda koje videše, tamošnji proroci proglasiše ga za Ilijinog naslednika.

ČUDA JELISIJEVA.

Građani Jerihona su se žalili da im je voda nezdrava, a zemlja neplodna. Jelisije im reče da mu donesu nove posude sa solju, pa pođe od izvora do izvora i isceli vodu sipajuci u nju so. Otada je voda u Jerihonu pitka, a zemlja plodna. Posle izvesnog vremena ode u Vetilj, jer je svoju misiju vršio uglavnom po gradovima i seoskim naseljima, za razliku od svoga učitelja, koji je radije boravio u pustinji. Jednom ga na prigradskom putu salete gomila raspuštene dece i poče se rugati njegovoj celavosti: "Hodi, celo! Hodi, celo!" Jelisije pogleda male napasnike i prokle ih imenom Gospodnjim. Utom iskočiše iz šume dva medveda i rastrgoše četrdeset i dvoje dece. Iz Vetilja prorok ode na goru Karmilsku, a odatle u prestoniču Izrailja Samariju. Tamo dođe k njemu neka udovica i požali se da joj je poverilac odveo dva sina u ropstvo zbog dugova. Jelisije se sažali na ženu, jer je bila verna sledbenica Jehovina. Namnoži joj toliko ulja da ga je mogla prodati i otkupiti sinove. U Sunamu je živela žena, udata za daleko starijeg čoveka, s kojim nije imala dece.

Uvek je veoma lepo dočekivala proroka, i prema njenu bila toliko gostoljubiva da mu je čuvala spremnu posebnu sobu s posteljom, stolom i svetiljkom. Jelisije je želeo da se oduži Sunamki i zahvaljujuci svojoj čudotvornoj moci učinio je da ona rodi sina. Posle nekoliko godina dečak se teško razboleo i umro. Tada je prorok zagrejao mrtvog dečaka svojim telom i povratio ga u život. U Galgalu je vladala takva glad da su ljudi morali jesti travu i korov. Neki pobožan čovek iz Vel

Salise doznao je da tamo boravi Jelisije i, želeci da ne glađuje, doneo mu je dvadeset ječmenih hlebova i vrecicu svežeg žita. Prorok je zahvalio na daru i naložio mu da razdeli hleb na stotinu ljudi koji su se okupili oko njega.
Došljak je negodovao, s pravom smatrajuci da nece biti dovoljno za sve. Ali se desilo čudo: hlebovi su se namnožili i svi ne samo što utoliše glad i najedoše se nego i hleba kuci ponese.

KAKO JE JELISIJE ISCELIO GUBAVCA.
Neman, vojskovođa cara sirijskoga, bio je bogat i mocan čovek. Ali nije bio srecan, jer se zarazio gubom. Njegova žena imala je u svojoj posluzi mladu devojku koju su lupeži oteli iz Izrailja i prodali je Nemanu u ropstvo. Izrailjska robinja sažali se na svoga gospodara i reče mu da u Samariji živi veliki prorok koji ga može izlečiti. Neman se obradova i zamoli svoga gospodara da mu dozvoli odlazak u Samariju i da napiše pismo s preporukom caru izrailjskom. "Eto, kad ti dođe ova knjiga, znaj da šaljem k tebi Nemana slugu svojega da ga oprostiš gube", pisao je car Damaska caru izrailjskom. Kad pročita pismo, car izrailjski razdera odecu i povika:
"Zar sam ja Bog da mogu ubiti i povratiti život, te šalje k meni da oprostim čoveka gube? Pazite i vidite kako traži zađevice sa mnom." Podozrevao je da lukavi vladar Damaska samo traži izgovor da objavi rat Izrailju. Dok se tako ljutio i tražio izlaz iz teškog položaja, Jelisije ga preko poslanika zamoli da pošalje bolesnika k njemu. Nadmeni sirijski dostojanstvenik stiže pred prorokovu kucu na sjajnim kolima, okružen velikom pratnjom. Jelisije ne izađe da ga sačeka i ne pokloni mu se, što je ovaj očekivao, samo mu po svome sluzi poruči da se sedam puta okupa u Jordanu i bice izlečen. Neman je bio duboko uvređen. Nikad mu se nije dogodilo da je bio tako omalovažavan. Osim toga, posumnjao je da cela ta stvar sa kupanjem u Jordanu je ismevanje njegove ličnosti i povika van sebe od gneva: "Nisu li Avana i Farfar vode u Damasku bolje od svih voda izrailjskih? Ne bih li se mogao u njima okupati i očistiti?
" Ogorčen, ošinuo je konje i otišao. Ali ga sluge uz put uveriše da mu ništa nece naškoditi ako posluša savet neljubaznog proroka. Tako skrenu ka Jordanu i sedam puta se okupa u reci. Guba nestade kao

rukom odneta, a telo mu postade čisto kao u novorođenog deteta. Pun zahvalnosti, Neman pohita čudotvorcu, nudeci mu zlato, srebro i skupocenu odecu. Kad Jelisije ne htede da primi nagradu, on u oduševljenju povika da ce otada slaviti samo Jehovu, koji mu je povratio zdravlje. Kad ču da se Jehova može slaviti samo u Izrailju, naredi slugama da napune vrece izrailjskom zemljom i da ih natovare na dve mazge. Hteo je da donetu zemlju pospe pred Jehovin oltar koji ce podici i da tako zadovolji slovo zakona. U jednom trenutku ipak ga obuze sumnja. Kao dvorski dostojanstvenik morao je da učestvuje u verskim obredima u hramu sirijskog boga Rimona. Kad se car, gospodar njegov, bude klanjao bogu, i on ce se morati duboko pokloniti. Zato zamoli svoga dobrotvora da mu unapred oprosti otpadništvo, a prorok ga blagoslovi, davši mu time oprost za buduce grehe.

Razgovor je prisluškivao Jelisijev sluga i odluči da bar nešto štrpne od tog blaga koje je njegov gospodar tako olako odbacio. Pojuri za Nemanom i, zaustavivši ga na putu, saopšti mu da njegov gospodar traži talenat srebra i odecu za dva mladica koji su mu upravo stigli u goste iz gore Jefremove. Sirijski dostojanstvenik rado mu ispuni molbu i umesto jednog dade dva talenta srebra. Darove, iznuđene na preveru, sluga skloni u svoju kucu. Ali pred prorokom ništa se nije moglo sakriti. On pozva krivca pred sebe i reče mu gnevnim glasom: "Zar je to bilo vreme uzimati srebro i uzimati haljine, da kupiš maslinike, vinograde, ovce, goveda, sluge i sluškinje? Zato guba Nemanova neka prione za te i za seme tvoje doveka." I tako bi.

ISTREBLJENJE DINASTIJE AHAVOVE.

Izrailjski car Joram vladao je dvanaest godina. Po stupanju na presto, krenuo je s carem judejskim Josafatom na cara moavskoga Misu, bivšeg vazala Izrailja, koji je odbio da placa danak.

Ujedinjena vojska upala je u zemlju Moavsku s juga i nanela vazalu težak poraz, ali nije uspela da ga ponovo podjarmi. Ubrzo zatim car Damaska prodro je u Izrailj i zaustavio se pod zidinama Samarije. Opsada je bila dugotrajna, pa je u prestonici harala takva glad da su majke jele svoju decu. Na srecu, po sirijskom logoru se proneo glas da hetitska i egipatska vojska stižu u pomoc opsednutom gradu. Car

Damaska se u žurbi povukao i Samarija je neočekivano izbegla strašno uništenje. Posle izvesnog vremena car Ven Adad se teško razboleo. Doznavši da se Damasku približava Jelisije, poslao mu je svoga dostojanstvenika Azaila s bogatim darovima i zamolio da ga izleci. Jelisije sasluša Azaila i rasplaka se. Na pitanje zašto plače, odgovori s tugom:
"Jer znam kakvo ceš zlo učiniti sinovima Izrailjevim, gradove ceš njihove paliti ognjem, i mladice ceš njihove seci mačem, i decu ceš njihovu razbijati i trudne žene njihove rastrzati". Na to mu Azailo reče: "A šta je sluga tvoj, pas, da učini tako veliku stvar?" Tada mu prorok svečano saopšti: "Pokazao mi je Gospod da ceš ti biti car u Siriji." Ohrabren proročanstvom izrailjskog božjeg čoveka, Azailo se vrati svome gospodaru, uguši ga pokrivačem i proglasi se za cara Damaska. Joram je hteo da iskoristi prevrat u Damasku i da povrati od Aramejaca Ramot Galadski, ali u jednom okršaju je ranjen. Zato je vojsku poverio svome vojskovođi Juju, a on se vratio u Izrailj da leci rane. Tamo ga je posetio car judejski Ohozija, s kojim je ostao u prijateljskim odnosima. Kao Ahavovog sina i poklonika zlatnoga teleta, jehovisti su mrzeli Jorama. Prorok Jelisije odlučio je da iskoristi njegovu bolest i da ga ukloni s prestola.
Zato je poslao u Ramot Galadski svog poverljivog učenika s nalogom da glavnog vojskovođu Juja pomaže za cara. U toku tajnog obreda, izaslanik Jelisijev svečano izreče: "Ovako veli Gospod Bog Izrailjev: pomazah te za cara nad narodom Gospodnjim, Izrailjem. I pobij dom Ahava gospodara svojega, jer hocu da pokajem krv sluga svojih proroka, i krv svih sluga Gospodnjih od ruke Jezaveljine." Kad izrailjska vojska doznade za pomazanje, jednoglasno proglasi Juja za cara. Novi vladar, koga je pomazao Jelisije, smesta sede u kola i na čelu pobunjene vojske pohita u Jezrael. Joram nije ništa znao o zaveri, pa ga začudi vest da je Juj napustio Ramot Galadski i da se uputio k njemu. Zato mu posla u susret jedan za drugim dva izaslanika, a oni se ne vratiše, jer ih buntovnik zadrža silom. Zabrinut što nema nikavih vesti, Joram pođe lično u susret svome vojskovođi sa Ohozijom, carem judejskim. Buntovnici ga dočekaše pogrdama, a kad pokuša da pobegne, pade mrtav sa kola, proboden strelom izdajničkog uzurpatora, i Ohozija se dade u bekstvo, ali ga raniše Jujevi vojnici. Dovuče se

nekako do Megidona, gde je umro usled gubitka krvi.
Telo mu sluge odvezoše u Jerusalim i sahraniše ga u Davidov grob. Carici Jezavelji bilo je jasno da joj je kucnuo poslednji čas. Odlučivši da se za smrt dostojno pripremi, namaza lice i uvi kosu, pa gordo stade na prozor dvorca. Kad se Juj pojavi na ulici, dočeka ga s podsmehom i pogrdama.
Razjareni careubica naredi da je bace kroz prozor, a njeno smrskano telo izgaziše konji njegove zaprege. Jezavelja je svu noc ležala u krvi, dok se u dvorcu odvijao pir zaverenika. Juj naredi da se carica pokopa, ali se ispostavilo da je njen les čopor pasa vec razvukao i da su ostali samo žalosni ostaci. Tako se ispinio i drugi deo Jelisijevog predskazanja. U Samariji je živelo sedamdeset Ahavovih sinova. Juj je poslao pismo starešini grada tražeci njihove glave kao dokaz pokornosti i poslusnosti. Preplašeni građani Samarije doneli su u kotaricama glave carevih sinova, a Juj je naredio da se u dve gomile slože pred kapijom njegove prestonice Jezrael, kako bi se narod svojim očima uverio u istrebljenje roda Ahavovog. Pre nego što je telo ubijenog cara Ohozije doneseno u Jerusalim, četrdesetorica njegove brace, ne znajuci ništa o prevratu, krenuše u posetu Joramu. Juj ih pohvata i naredi da se pokolju pored bunara njegove kuce.
Stigavši u Samariju, surovi uzurpator priredi pokolj pristalica, prijatelja i činovnika Joramovih. Zatim sazva u prestonicu Balove sveštenike iz celog Hanana i saopšti im da ce povodom svoga krunisanja prineti žrtve njihovim bogovima. To je bila prevara. Kad sveštenici ispuniše hram do poslednjeg mesta, na njih se baciše vojnici i sve ih sasekoše. Kip boga Bala razbiše, a hram mu osramotiše napravivši od njega javni nužnik. Jehova zatrijumfova nad hananskim bogovima.
Ali ta pobeda je bila polovična, jer Juj nije ukinuo kult zlatnog teleta čija su središta bila u Vetilju i Danu. To je izazvalo ogorčenost među prorocima koji su ga doveli na presto, a Jehova se razgnevio i dopustio da samozvani car Damaska Azailo može nekažnjeno da pustoši sve izrailjske zemlje istočno od Jordana. Juj je umro posle dvadeset osam godina vladanja. Na izrailjski presto stupio je njegov sin Joahaz, koji je vladao šesnaest godina.

JUDEJSKA CARICA GOTOLIJA.

Gotolija, majka ubijenog judejskog cara Ohozije, kci Jezaveljina i Ahavova, bila je žena jake volje, kao i njena majka. Pod njenim uticajem kult Bala postepeno je preovladavao nad Jehovinim kultom. U Solomonovom hramu dimili su se žrtvenici tuđih bogova, a tuđinski sveštenici osecali su se u njemu kao kod svoje kuce. Na vest o smrti svoga sina, Gotolija je izvršila krvavi prevrat i sama prigrabila vlast. Na presto je došla preko brojnih leševa, pošto je pobila sve članove carske porodice. Ali nije smela da ubije Josaveju, sestru Ohozijinu, jer je ona bila žena mocnog prvosveštenika Jehovinog, Jodaja. Iz dvorskog pokolja Josaveja je spasla jednogodišnjeg Ohozijinog sina, Joasa, i sakrila ga od carice u svojoj kuci.

Kad je dečak navršio sedam godina, prvosveštenik Jodaj organizovao je veliku zaveru jehovista. Najpre je stupio u tajne pregovore sa svim vojnim zapovednicima i pridobio ih za Joasa. A zatim je, pod izgovorom da praznuje sabat u Jerusalimu, sazvao Levite iz cele judejske države i naoružao ih iz Davidovog arsenala. Naznačenog dana sabata zaverenička vojska zauzela je prostor oko hrama, razoružala carsku stražu, ubijajuci svakog nepoznatog čoveka koji bi pokušao da uđe. U jednom trenutku, u pratnji naoružanih Levita, Jodaj uvede u dvorište hrama maloga Joasa i pomaza ga za cara. Kad je dečaku stavio na glavu carski venac i posadio ga na presto, hram se zatresao od silnog poklika:

"Da živi car!" Tek tada je Gotolija primetila da se u hramu dešava nešto neobično. Istrčala je iz dvora i, ugledavši na prestolu krunisanog dečaka, zaprepašceno povika: "Buna, buna!" Jodaj naredi da je odvedu u dvorsku konjušnicu i poseku mačevima. Dok je Joas bio maloletan, u njegovo ime vladao je prvosveštenik Jojad. Zahvaljujuci njemu, opet su trijumfovale pristalice Jehovine. Jerusalimski hram je očišcen od svakog traga idolopoklonstva, porušeni su Balovi žrtvenici a njegovi sveštenici isterani. Hram je od toga dosta postradao i trebalo ga je popraviti. A usled dugogodišnje nebrige i zanemarivanja Jehovinog kulta i zidovi su bili skloni padu. Popravljanje hrama i uspostavljanje njegovog ranijeg sjaja zahtevalo je znatna novčana sredstva.

Car Joas je objavio prikupljanje priloga od judejskog naroda za isplatu zanatlija i pokrivanje troškova za nabavku kamena, gvozda i bakra. U tom cilju kod ulaza u hram postavljena je škrinja s otvorom u koju su

vernici ubacivali priloge. Novac za obnovu hrama skupljan je dvadeset i tri godine, ali nisu započeti nikakvi radovi, jer su sveštenici prisvajali sve što je verni narod ubacivao u škrinju. To je najzad dozlogrdilo caru, pa je poverio nadzor nad škrinjom jednom od svojih pisara. Otada je novac prebrojavan u prisustvu carskog činovnika i prvosveštenika. Posle izvesnog vremena, moglo se najzad pristupiti obnovi hrama. Prvosveštenik Jodaj umro je u sto i tridesetoj godini.

Posle njegove smrti, car Joas se, pod pritiskom uticajnih judejskih velikaša, okrenuo od Jehove i slavio boga Bala. Kad mu je sveštenik Zaharija, sin Jodajev, oštro prebacio otpadništvo, naredio je da ga kamenuju, zaboravivši da svoj presto duguje njegovom ocu. Jehova je odlučio da kazni izdajnika i ubrzo je u Judeju upao car Damaska, Azailo, pustošeci zemlju i sejuci smrt. Ratni porazi izazvali su u zemlji veliko nezadovoljstvo. Joas je izgubio podršku naroda, a osim toga teško se razboleo. To su iskoristili Jehovini sveštenici, koji mu nisu oprostili ubistvo Zaharijino. Pod njihovim vodstvom izbio je dvorski puč i bolesnog Joasa ubile su njegove sluge.

SLABLJENJE I PROPAST IZRAILJA.

Juj je imao veoma loše odnose s carem Damaska Azailom. Kad je asirski car Šalmanasar III napao Damask, Juj se stavio na njegovu stranu i čak mu redovno placao danak. Asiriju, oslabljenu unutrašnjim neredima, ugrožavala su brdska plemena Međani, pa je morala da odustane od svoje osvajačke politike. Azail je iskoristio tu priliku da se osveti Juju. U nizu ratnih pohoda osvojio je oblasti s druge strane Jordana. Izgubivši Zajordaniju i zemlju Moavsku, izrailjska država smanjila se skoro za trecinu svoje površine.Vladavina cara Juja završila se porazima i slabljenjem države.

Njegov sin Joahaz, koji je vladao sedamnaest godina, morao je da prizna hegemoniju Damaska. Izrailjska vojska više nije postojala. Joahazu je bilo dozvoljeno da drži samo malu vojnu silu, sastavljenu od deset hiljada pešaka, deset bojnih kola i pedeset konjanika. Zemlja je postala sasvim bespomocna. Car Azailo sa svojom vojskom gazio ju je uzduž i popreko, lišavajuci hrane sela i gradove. Nemoc Izrailja omogucila mu je da krene na Judeju i Filistejce.

Osvojivši filistejski grad Gat, napao je na Jerušalim. Ali je odustao od

opsade, jer mu je judejski car Joas, sin Ohozijin, platio ogroman otkup u zlatu i srebru. Na izrailjski presto stupio je Joas, sin Joahazov. To je bio sposoban vojskovoda i državnik. Za vreme njegove vladavine Asirija je ponovo napala Damask i nanela mu ozbiljan poraz. Joas je iskoristio trenutnu slabost svog najveceg neprijatelja i povratio sve oblasti koje je izgubio njegov otac.

Zatim je upao u Judeju, pokorio je i poharao Jerusalim. Razrušivši njegove zidine, ostavio je na judejskom prestolu Amasija kao svog vazala i vratio se u Samariju. Slabljenje Damaska i unutrašnje neprilike u Asiriji omogucili su celom Hananu da odahne. Za vladavine Jerovoama II, sina Joasova, Izrailj se digao iz nemoci i stupio u period velikog privrednog procvata. U zemlji je nastalo blagostanje koje je podsecalo na Solomonova vremena. Ponovo je oživela međunarodna trgovina, stvorio se jak sloj imucnih ljudi, Samarija se znatno proširila i postala velika metropola. Ali to razdoblje sjaja imalo je i svoje mračne strane. Sitne zemljoposednike potisnuli su vlasnici velikih poseda koje su obrađivali robovi i seljaci bezemljaši. Dok je malobrojni društveni sloj živeo u nečuvenoj raskoši i razvratu, zemljom je harala beda, nepravda, korupcija i ugnjetavanje razvlašcenog naroda. Bogataši nisu znali za milost prema siromasima, lišavali su ih slobode za dugove, prodavali im hranu po previsokim cenama, neljudski cedili iz njih sve što se moglo iscediti, samo da sačuvaju svoj rasipnički način života. Teret izdataka za ratove koje je vodio Jerovoam padao je uglavnom na narodne mase, dok su veleposednici i državni dostojanstvenici gomilali sve veca bogatstva. U to vreme živeo je u Tekuji, nedaleko od Vitlejema, Judejac po imenu Amos. Kao stočar boravio je neprestano na prostranim gorskim visinama i, u bliskom dodiru s prirodom, vodio je težak i pošten život. Jednoga dana došlo mu je priviđenje da mu Jehova poverava misiju popravljanja sveta. Zato je uzeo pastirski štap u ruku i uputio se u Samariju.

Grad pokvarenosti i razvrata duboko ga je potresao. Sa zgražanjem je posmatrao namazane žene, otmeno obučene mladice, bezosecajne velmože, nečuvenu raskoš dvoraca i kuca, a s druge strane žalio prosti narod koji je živeo u krajnjoj bedi i nevolji. Odmah je otišao u Vetilj, versko središte Izrailja, stao pred svetilište gde je Bog Mojsijev slavljen u liku zlatnoga teleta, i prorokovao.

Stanovnici grada i hodočasnici s čuđenjem su slušali zanesene reci pastira s dalekih planina. Govorio je tvrdim, neuglađenim jezikom punim slika, u kome se pominju ptice, medvedi, lavovi i zmije. Imao je bistar pogled brđanina i duboko uverenje da donosi ljudima reč božju. U vizijama, gde su jata skakavaca i nebeska vatra proždirali Izrailj, opominjao je ljude da ih čeka Jehovina kazna za njihovo bezakonje. Stalno je tvrdio da nije prorok, i zaista, razlikovao se od njih u svakom pogledu. Nije, kao oni, pridavao značaj spoljašnjim vidovima verskog rituala, vec je pozivao ljude da ne vređaju Boga razvratom, raskoši i bezosecajnošcu prema ubogima i nemocnima. Takvo učenje još nikada se nije čulo iz usta zanesenih jehovista. U svojim propovedima Amos je predskazivao propast Izrailja i Samarije, gde bogataši, koji spavaju na posteljama od slonove kosti, žive u razvratu i raskoši, mažu se mirisima i surovo ugnjetavaju obespravljene narodne mase. Pun gneva, pozivao ih je: "Čujte ovo, koji proždirete uboge i satirete siromahe u zemlji, govoreci: kad ce proci mladina da prodajemo žito? I subota da otvorimo pšenicu? Umanjujuci cenu i povecavajuci sikal i varajuci lažnim merilima; da kupujemo siromahe za novce i uboge za jedne opanke, i da prodajemo očinke od pšenice." Bile su to teške optužbe. Amos je zamerio imucnim Izrailjcima da varaju siromahe na kvalitetu, meri i ceni žita, da ljude bacaju u ropstvo za dugove, čak i za par obuce. Osuđujuci moralno posrnuce i raspad izrailjskog društva, prorok se zamerio vlastodršcima i postao opasan podstrekač u njihovim očima. Prvosveštenik Amasija upozorio je cara Jerovoama: "Amos diže bunu na te usred doma Izrailjeva, zemlja ne može podneti svih reci njegovih." Po carevom nalogu prorok je proteran iz Izrailja, da ne podstiče ljude protiv ugnjetača i izrabljivača. Međutim, kao potvrda Amosovog upozorenja, nad Izrailjom i Judejom nadvila se strašna opasnost. Izborivši se sa unutrašnjim teškocama, Asirija se podigla iz privremene slabosti. Na presto je stupio veliki ratnik Tiglat-Falazar III, zvani Ful. I pored toga što je započeo bezobzirnu osvajačku politiku, Izrailj nije shvatio opasnost. Državu su potresali dvorski pučevi i unutrašnji nemiri. Dve stranke, pristalice Egipta i pristalice Asirije, žestoko su se borile, šireci anarhiju u Samariji. Sina Jerovoama II, Zahariju, posle šest meseci njegove vladavine, ubio je Salum, koji je zatim pao od ruke Menajima. Uzurpator se održao na prestolu pet godina, sejuci teror i

oslanjajuci se na moc Asirije. Tada je Tiglat-Falazar prvi put prodro u Izrailj i učvrstio vlast svoga vazala. Zatim se vratio u Ninivu, dobivši harač od hiljadu talenata srebra. Menajim je obezbedio tu sumu uzimajuci od svakog imucnog građanina novčanu dažbinu od pedeset sikala srebra. To je izazvalo opšte nezadovoljstvo. Njegov sin Fakija održao se na prestolu samo dve godine. Ubili su ga zaverenici na čijem čelu je bio njegov vojskovođa Fekaj. Tako je pobedila stranka koja je podržavala Egipat. Fekaj je otpočeo svoju antiasirijsku politiku sklopivši savez s carem Damaska Resinom I. Ali saveznici su se osecali veoma slabi da zarate protiv Asirije. Zato su pozvali Judeju da pristupi nkihovom savezu. Pošto su naišli na odbijanje, odlučili su da je prisile na stvaranje zajedničkog fronta. Judejski car Ahaz našao se u teškoj situaciji. Dok su dva saveznika udarila na njega sa severa, sa juga su ga napali Edomci, a sa zapada Filistejci. Posle poraza na bojnom polju, zatvorio se u zidine Jerusalima, koji je opkolila sirijsko-izrailjska vojska. Ahaz je molio za pomoc boga Moloha i prineo mu na žrtvu svoga malog sina. Ali kad ni to nije pomoglo, uprkos upozorenjima proroka Isaije, zatražio je pomoc od asirskog cara. Šaljuci mu na dar sve zlato i srebro, koje je uzeo iz hrama i dvorca, poručivao mu je u svom pismu: "Sluga sam tvoj, hodi i izbavi me iz ruku cara Sirskoga i iz ruku cara Izrailjeva, koji se podigoše na me." Munjevitim napadom Tiglat-Falazar III razorio je Damask i ubio cara Resina, a zatim je prodro u Izrailj. Njegovi ratnici sa šiljatim šlemovima i gvozdenim pancirima pustošili su zemlju i ubijali stanovništvo. Sred dima i plamena izrailjskih gradova i sela razlegali su se jauci mučenih i u vatru bacanih žrtava. Osvajači su zarobljenicima kopali oči, odsecali im noge i ruke, nabijali ih na kolac i žive derali. Preživele stanovnike asirski vladar iselio je u Mesopotamiju, a na njihovo mesto doveo gomilu drugih, pokorenih azijatskih plemena. Izrailj je, osim visoravni na kojoj se nalazila Samarija, postao asirska provincija. Judeja sa Jerusalimom se spasla, ali je postala vazal Asirije i svoju prividnu nezavisnost morala je placati teškim godišnjim dankom. Pošto je Samarija bila snažna, nepristupačna tvrđava, Asirci nisu ni pokušavali da je osvoje. Car Fekaj zatvorio se u nju s ostatkom svoje vojske, ali nije se dugo održao na prestolu. Uz potajnu podršku Tiglat-Falazara, asirska stranka izvršila je puč i ubila nesrecnog cara. Vlast je prigrabio vođa zaverenika Osija,

poslušno oruđe u rukama asirskog vladara. Nekoliko godina placao je svom zaštitniku danak. Ali vremenom, usled intriga Egipta, antiasirijska stranka ponovo je digla glavu i počela na njega vršiti pritisak da se pobuni. Osija se odlučio na taj korak posle smrti Tiglat-Falazara, godine 727. pre naše ere. Sirija se tada digla na ustanak, koji je zahvatio i Samariju.
Salmanasar V, naslednik Tiglat-Falazara, smesta je krenuo na ustanike, potukao Izrailjce na bojnom polju, zarobio Osiju i poslao ga okovanog u Ninivu.
Godine 724. pre naše ere započeo je opsadu Samarije. Umro je posle dve godine, ne ostvarivši svoju nameru. Tek je Sargon II osvojio i razorio poslednji izrailjski bastion. Po asirskom običaju, odveo je više slojeve stanovništva u Asiriju i naselio ih "u Alaju i Avoru na vodi Gozanu i u gradovima Midskim". A opustošene izrailjske zemlje naselio je mešavinom raznih plemena iz Arabije i Vavilona. I novi naseljenici u Izrailju počeli su da slave Jehovu. Tada im je asirski car poslao jednog jevrejskog sveštenika, da im propoveda načela Mojsijeve religije. Tako je nestalo bez traga deset Jakovljevih pokoljenja, a njihovo mesto zauzela je mešavina naroda, koji su kasnije nazvani zajedničkim imenom Samaricani.

SUDBINA JUDEJSKOG CARSTVA.
Posle ubistva Joasa, sina Ohozijina, na judejski presto stupio je njegov sin Amasija. Potukao je Edomce južno od Mrtvog mora, oduzeo im kipove njihovih božanstava i postavio ih u dvorištu Jerusalimskog hrama. Zbog toga je u prestonici izbila buna jehovista. Amasija je pobegao u Lahis, gde su ga ubili zaverenici. Njegov sin Ozija, poznat i pod imenom Azarija, bio je sposoban vojskovođa i dobar vladar. Ponovo uspostavivši dobre odnose s Izrailjom, pobedio je Filistejce, pokorio buntovna arabljanska plemena i nametnuo vlast Amoncima. Znatno je poboljšao i odbrambenu moc zemlje jačanjem vojske i utvrđivanjem Jerusalima. Zahvaljujuci tome što je učvrstio svoju vlast nad Edomcima i utvrdio luku Elat, uspelo mu je da ponovo uspostavi pomorsku trgovinu na Crvenom moru i da ostvari znatno blagostanje u zemlji. Pred kraj svoje vladavine došao je u oštar sukob sa sveštenicima, prisvojivši pravo prinošenja žrtava Jehovi. Da zlo bude

vece, oboleo je od gube i morao je da se povuče u samocu, u okolini Jerusalima. Sveštenici su trijumfalno govorili da ga je Jehova tako kaznio što je pogazio njihova prava. Njegov sin Jotam vladao je samo pel godina. Za razliku od oca bio je vatreni Jehovista, ali je u zemlji Judejskoj ipak bujao kult tuđih idola, svetih drveta i kamenova.

Za vreme njegove vladavine Izrailj i Damask sklopili su savez s namerom da zarate protiv Judeje. Na presto je stupio sin Jotamov, Ahaz. Kad ga je opkolila vojska izrailjsko-sirijskog saveza, žrtvovao je, kao što znamo, svoga sina i pozvao u pomoc Asiriju. U to vreme razvio je svoju misionarsku delatnost veliki prorok Isaija, čovek obrazovan,

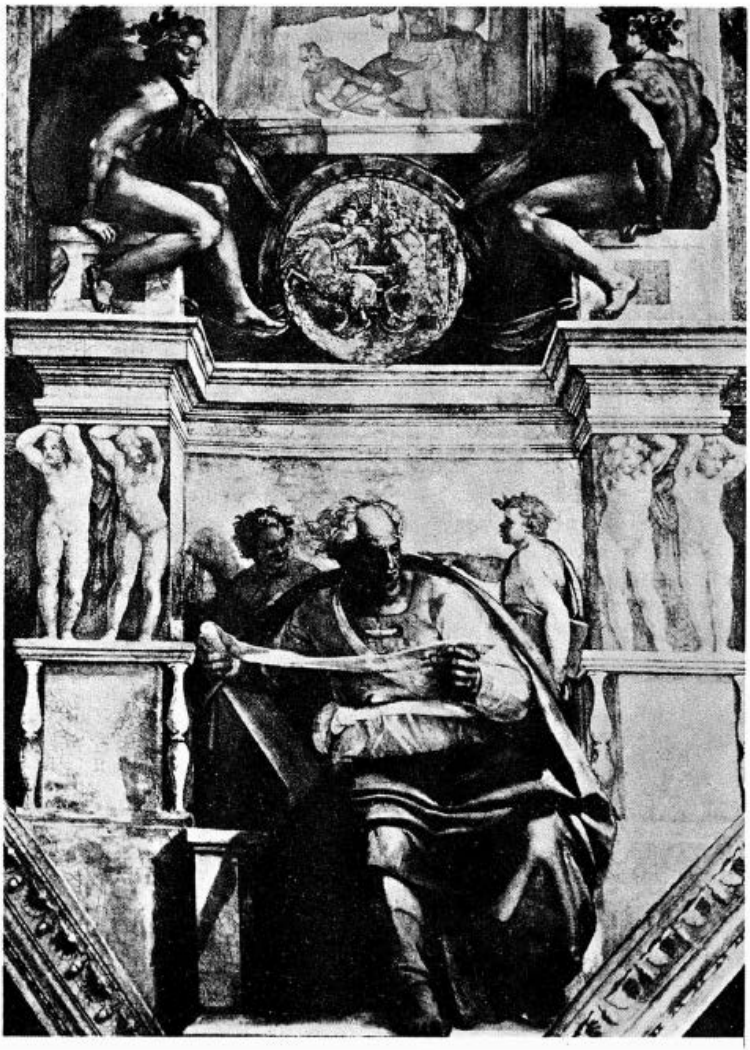

Michał Anioł: *Joel*

Michał Anioł: *Zachariasz*

izvanredan govornik i pisac. Nadahnutim recima osuđivao je idolopoklonstvo koje se širilo zemljom, opominjao da carstvo judejske treba da veruje u zaštitu Jehovinu i odvracao cara od saveza s Asirijom. Ali Ahaz nije poslušao mudroga čoveka i pozvao je u pomoc strašnog Azijata. Posledice su bile pogubne ne samo po bratski Izrailj, vec i po Judeju.

Zemlja, koju je opustošila tuđinska vojska, pala je u bedu. Riznice hrama i dvorca ispraznile su se posle placanja danka tobožnjem spasiocu. Judeja je izgubila svoju nezavisnost. Ahaz je otišao u Ninivu da se pokloni asirskom čaru. Ogromni grad sa svojim veličanstvenim građevinama ostavio je na njega takav utisak da je postao vatreni poklonik njegovih bogova. Naredio je da se u Jerusalimskom hramu pomeri u stranu Jehovin oltar, a na njegovom mestu podigao je žrtvenik posvecen tuđim bogovima. U Davidovom gradu zavladala je moda asirske religije i kulture. Za vreme vladavine njegovog sina Jezekije pala je Samarija. To je izazvalo potresan utisak u Judeji. Prorok Isaija upozoravao je narod na opasnost od Asiraca i vapio: "Strele ce im biti oštre, i svi lukovi njihovi zapeti; kopita u konja njihovih bice kao kremen i točkovi njihovi kao vihor. Rika ce im biti kao u lava, i rikace kao lavici; bucace i ugrabice plen i odneti ga, i nece biti nikoga da otme." Recima punih apokaliptičnog užasa opominjao je Judeju da odbaci tuđe bogove i vrati se na put Jehovin. Osuđivao je licemerje boga -taša koji poste i prinose žrtve u Jerusalimskom hramu, a istovremeno ugnjetavaju uboge, nevoljnike i decu.

Prvi put u istoriji Izrailja učio je da verski obredi nemaju nikavu vrednost ako im se ne pristupa čista i pravedna srca. Pod njegovim uticajem car Jezekija otpočeo je veliku akciju preporoda jehovizma. Uništavao je sve vidove idolopoklonstva, razbijao kamenove i sekao drveta kojima se narod klanjao po brdima, čak i naredio da se izlomi bakarna zmija, izlivena po Mojsijevom nalogu. Obnavljanje jehovizma istovremeno je bilo bacanje izazova Asiriji. Jezekija je bio razuman vladar i bilo mu je jasno da ce pre ili kasnije morati da dođe do oružanog sukoba s tom opasnom silom. Zato je gomilao blago i oružje, vežbao vojsku i utvrdio Jerusalim izgradnjom još jednog pojasa odbrambenih zidina sa snažnim ugaonim kulama. Ali je pre svega odlučio da snabde prestonicu vodom. U tom cilju naredio je da se u

stenu useče podzemni kanal kojim ce voda sa izvora Giona teci pravo u grad. Jerusalim je postao središte grozničavih političkih pregovora. Rezultat tih pregovora bilo je stvaranje saveza protiv Asirije kome su pristupili i vavilonski car Merodah-Baladan, egipatski faraon i vladari feničkih i filistejskih državica.
Najvece nade saveznici su uglavnom polagali u Egipat, ali prorok Isaija, kao obrazovan i iskusan čovek, znao je da je Egipat oslabljen unutrašnjim nemirima.
Zato je opominjao cara Jezekiju da ne računa na faraonovu pomoc. "Jer ce Misirci uzalud i naprazno pomagati", prekorno je ponavljao, jer je bio ogorčen što ga na vreme nisu pitali za savet. Ali stvari su otišle predaleko, pa je za povlačenje bilo kasno. Uskoro je buknuo plamen ustanka u vazalskim asirskim državicama. Sanherib je munjevito osvojio Vavilon, ugušio ustanak u Fenikiji, a zatim se okrenuo protiv egipatske vojske koja je saveznicima pohitala u pomoc, l tada se ispunilo predskazanje Isaijino. Egipcani su pretrpeli strahovit poraz kod Akarona i pobegli ostavivši svoje saveznike na milost i nemilost sudbini.
Sanherib je osvojio tvrđavu Lahis i opustošio zemlju Judejsku, odvodeci u Asiriju stanovništvo zauzetih gradova i sela. Sred požara i zgarišta branio se samo Jerusalim. Asirski car ga je opkolio vojskom i, u dva navrata, jednom preko poslanika, a drugi put pismom, pozivao Jezekiju da se preda. Tada je ponovo istupio prorok Isaija i hrabrio svoje sunarodnike na otpor, najavljujuci proročanskim recima da ce Jehova kazniti neprijatelja, l zaista, jedne noci u neprijateljskom logoru pojavio se anđeo s mačem i pobio sto osamdeset i pet hiljada asirskih ratnika. Sanherib je naredio povlačenje i vratio se u Ninivu. Jerusalim je bio slobodan. Jezekija je vladao još nekoliko godina i stigao je da podigne Judeju iz ruševina i zgarišta. Brzo je zavladalo blagostanje i ljudi su slavili samo Jehovu, izbavitelja od asirske vlasti. Prorok Isaija, koji je tako tačno predskazivao buducnost, uživao je najvece poštovanje, kako na carskom dvoru tako i u širokim masama judejskog naroda. Sin Jezekijin, Manasija (687-642. p.n.e.) imao je dvanaest godina kad je stigao na presto. Dvorska kamarila, koja je vladala u njegovo ime i vaspitavala u mladosti, sastojala se od zakletih neprijatelja jehovizma. Pod njenim uticajem car je ponovo zaveo kult

tuđih bogova. Na uzvišicama Judejske zemlje ponovo se klanjalo kamenim stubovima i drvecu, a u Jerusalimskom hramu stajali su žrtvenici i kipovi asirskih, hananskih, moavskih i sidonskih bogova. Najviše je slavljena boginja Astarta. U dvorištu hrama živele su sveštenice koje su se u njenu čast odavale ritualnom bludu. Verovalo se još i u Sunce, Mesec i planete. Pored ulaza u hram sagrađene su konjušnice u kojima su držani konji posveceni bogu sunca. U Gehinomu su bogu Molohu žrtvovana novorođenčad, i sam car mu je prineo na žrtvu svoga sina.

Istovremeno su surovo progonjeni verni sledbenici Jehovini. Opsednut idolopoklonicom besom, Manasija se okaljao nevinom krvlju mnogih mučenika, naročito proroka, koji su ga smelo napadali i najavljivali brzu propast Judeje. Mučeničkom smrcu stradao je i stari prorok Isaija, prerezan napola drvenom testerom.[17] U borbi s jehovističkom opozicijom Manasija se oslanjao na Asiriju i postao je njen vazal.

Asirija se u to vreme nalazila na vrhuncu svoje moci. Na presto je stupio najveci asirski car Asurbanipal, mudar čovek, koji je izgradio veličanstvenu Ninivu i u svojoj biblioteci sakupio hiljade tablica ispisanih klinastim pismom, najvecu riznicu pisanih dela minulih vekova. Oko godine 652. pre naše ere pobunio se Asurbanipalov brat, namesnik Vavilona, a u isto vreme digli su se na ustanak podjarmljeni asirski vazali. Manasija je bio osumnjičen za saradnju s buntovnicima. Asirska vojska upala je u Judeju i odvela ga u Ninivu okovanog u lance. Tamo je proveo u tamnici nekoliko godina i pod utiskom strašnih doživlaja ponovo se priklonio jehovizmu. Kad je pušten na slobodu, vratio se u Jerusalim, suzbijao idolopoklonstvo i slavio samo Jehovu. Njegov sin Amon vladao je samo dve godine. To je bio mladic koji je vaspitavan u duhu kulta tuđih bogova, pa je nastojao da obesnaži poslednje poteze svoga oca i pao je od ruke zaverenika jehovista. Na presto je stupio njegov sin Josija, koji je vladao od 640. do 609. godine pre naše ere. šeste godine njegove vladavine Asiriju je snašla velika nesreca. S Kavkaza se sručio nepregledni talas divljih skitskih plemena, preplavio Mediju i Asiriju, projurio kroz Hanan zaobišavši Jerusalim, i

[17] Biblija cutke prelazi preko poslednjih godina njegovog života. Podatak o njegovoj mučeničkoj smrti nalazi se u vavilonskom Talmudu, po svojoj prilici uzet iz apokrifa Isaijino vaznesenje.

zaustavio se na Nilu. Asirski car zatvorio se u Ninivu i tako se spasao, ali država, opustošena najezdom, više se nije mogla dici iz propasti, iako su se Skiti posle nekoliko godina vratili u svoje planinske naseobine. Josija je iskoristio slabost Asirije i otpočeo grozničavu delatnost na sprovođenju korenitih društvenih i verskih reformi u državi. U nastojanju da konsoliduje društvo, s bezobzirnom okrutnošcu iskorenjivao je sve tuđe kultove i od jehovizma načinio jedinu državnu religiju. U tome su ga podržavali sveštenici i proroci Naum i Sofonija. Trinaeste godine njegove vladavine pojavio se u prestonici veliki prorok Jeremija, potomak svešteničkog roda, poreklom od prvosveštenika Avijatara. Jeremija se odnosio blagonaklono prema reformama cara, jer su one u stvari bile uvođenje teokratskog društvenog uređenja u Judeji. Ali predviđajuci da je njihova oštrica u osnovi uperena protiv asirskih uticaja, odvracao je cara od saveza s Egiptom koji ce Judeji doneti nesrecu i propast. U svojim propovedima najavljivao je najezdu severnih na roda i razaranje Jerusalima, što mu nije donelo popularnost među stanovnicima prestonice. Posle pedeset godina idolopoklonstva trebalo je očistiti hram od brojnih tragova tuđinskih kultova i izvršiti popravku cele građevine, l tada se dogodilo nešto što je duboko potreslo sve verne jehoviste. Na nekom skrovitom mestu hrama nađeni su svici s tekstom zaboravljene Knjige Zakona, ili po svoj prilici Knjige zakona ponovljenih. Prvosveštenik Helkija pročitao je knjigu potresenom caru Josiji.

Ona je između ostalog predviđala teške kazne za one koji se ne pridržavaju ritualnih propisa koje je ustanovio Mojsije. Obratili su se za savet proročici Oldi, a ona je potvrdila autentičnost knjige i umirila cara, rekavši da se u knjizi pomenute kazne ne odnose na njega, pošto je ostao veran Jehovi. Zatim je sveta Knjiga Zakona svečano pročitana u dvorištu hrama, a vernici su se zakleli da ce se pridržavati njenih propisa. Od tog događaja prošio je pet godina. U Asiriji se podigla nova politička bura. Posle Asurbanipalove smrti, od asirske države odvajale su se čitave provincije, sa severa su nadirali Međani, a sa juga se približavala semitska plemena Haldejci, koja su osvojila Vavilon. Godine 612. pre naše ere osvajači su zauzeli i do temelja razorili Ninivu. Asirski vojskovođa pobegao je sa ostacima vojske u Haran i tu se branio do poslednjeg čoveka. Haldejski car Nabopolasar izabrao je

Vavilon za svoju prestonicu i na ruševinama Asirije osnovao snažnu državu zvanu Haldeja ili Novi Vavilon. Pošto je vec bio u poodmaklim godinama, u ratnim pohodima zamenjivao ga je sin Nabukodonosor. Faraon Neho II shvatio je kakva je opasnost pretila Egiptu od novih osvajača, iako se celog života borio s Asirijom, sada je resio da krene u pomoc asirskoj vojsci koja se u Haranu pripremala za konačan obračun s osvajačem. U toj situaciji Josija se nije pokazao kao dalekovid političar.

Zaslepljen mržnjom prema Asiriji, odlučio je da prepreci put egipatskoj vojsci koja je preko Hanana hitala u Haran. Ali je u bici kod Megidona pretrpeo poraz i pao na bojnom polju pogođen strelom egipatskog ratnika. Telo mu je odvezeno u Jerusalim i sahranjeno u carskoj grobnici. Na presto je postavljen njegov sin Joahaz. U međuvremenu faraon Neho pretrpeo je kod Harana težak poraz i dao se u bekstvo. Na povratku je bez otpora upao u Jerusalim, odveo Joahaza u Egipat, a na judejski presto postavio drugog Josijinog sina, Joakima, koji mu je bio pokoran.

Joakim je bio poklonik tuđih bogova i proganjao je jehoviste. Za vreme njegove vladavine glavnu reč je, naravno, vodila proegipatska stranka, a Jerusalim je postao gnezdo intriga protiv novovavilonske države. Prorok Jeremija fanatično je voleo svoj narod, pa je zlodela, korupciju, društvenu nepravdu i političko slepilo doživljavao kao svoju ličnu tragediju. Sklon razmišljanju u samoci, često je padao u apatiju i očajanje. Ali je nastupao u javnim propovedima i upozoravao narod na pogubne posledice izazivanja vavilonskog kolosa. Time je navukao gnev zaslepljenih narodnih masa, koje su jednom prilikom krenule da ga kamenuju. U poslednjem trenutku spasla ga je intervencija carske vojske.

Joakim je prema njemu bio neprijateljski raspoložen. Kad je prorok svoje propovedi napisao, car je naredio da se odmah spale, pogođen proročanstvima koja najavljuju propast Jerusalima. Dve godine kasnije Jeremija ih je ponovo izdiktirao svome sekretaru Varuhu. Nakon prvog poraza, faraon Neho se ponovo pripremao da povrati Siriju. Godine 605. pre naše ere krenuo je protiv Vavilonaca i posle velike bitke kod Karkemiša, na reci Oronti, doživeo strahovit poraz. Od konačne propasti spasio ga je samo to što je Nabukodonosor, koji je krenuo za

njim u poteru, morao da se vrati u Vavilon na vest o smrti svoga oca Nabopolasara. Nabukodonosor je vladao od 605. do 562. godine pre naše ere. Prvih godina carevanja bavio se sređivanjem unutrašnjih prilika u državi i zato je ostavio na miru Judeju. Poraz kod Karkemiša lišio je uticaja proegipatsku stranku u Judeji i Joakim je morao da placa danak novovavilonskom caru. Posle tri godine, na podstrek Egipta i ojačane proegipatske stranke, pobunio se i odbio da placa danak. Tada je Nabukodonosor munjevitim maršem upao u Judeju, zauzeo Jerusalim i odveo u ropstvo Joakima, koji je zatim negde u Mesopotamiji nestao bez traga. Na presto je stupio Joakimov sin Joahin. Pošto je i on vodio antivavilonsku politiku, Nabukodonosor je s ogromnom vojskom krenuo na Judeju i počeo opsadu Jerusalima. Da li zbog nedostatka hrabrosti ili iz želje da spase Jerusalim od razaranja, Joahin je izašao iz grada i dobrovoljno se predao u ruke neprijatelju, s majkom, ženama, sinovima i dvorskim dostojanstvenicima. Da umilostivi pobednika, ponudio mu je sve blago i posuđe od plemenitih metala iz dvorca i hrama. Ovog puta Nabukodonosor je bio neumoljiv. Sa carskom porodicom odveo je u Vavilon sedam hiljada istaknutih Judejaca i hiljadu zanatlija. Među njima je bio i prorok Jezekilj. Izgnanici su naseljeni pored velikog kanala Kebar, koji je proticao kroz grad Nipur. Joahin je u tamnici proveo trideset i sedam godina. Na slobodu ga je pustio novovavilonski car Evil-Merodah, ali je nesrecni judejski car više voleo da poslednje godine svoga života provede u izgnanstvu. U vavilonskom dvorcu dobio je za sebe i svojih pet sinova posebne odaje, poslugu i određeno sledovanje namirnica sa carevih imanja. Umesto Joahina, Nabukodonosor je za judejskog cara naimenovao njegovog strica Mataniju i dao mu ime Sedekija. Bio je to vec stariji čovek, slab i ne tako bistar. Odmah je pao pod uticaj fanatika iz proegipatske stranke i Judeja je ponovo pošla opasnim putem rovarenja protiv Vavilona. Na egipatski presto stupio je Psametih II, u koga su podjarmljeni narodi polagali velike nade.

Njihovi izaslanici vodili su u Jerusalimu tajne pregovore, a agitatori i fanatični jehovisti držali su po ulicama podstrekačke govore. Prorok Jeremija bio je zgranut i očajan. Znao je da ti bezumnici guraju Judeju pravo na put propasti, često je izlazio pred gomile ljudi i u vatrenim govorima opominjao ih da ne izazivaju vavilonskog kolosa.

Upozoravao ih je da suviše ne računaju na pomoc Egipta. "Zašto trčkaš tako menjajuci svoj put? Posramiceš se od Misirca kako si se posramio od Asirca", prekoravao je Judejce, podstaknute propagandom. Jerusalimska svetina omrzla ga je zato što je govorio istinu.
Dvorska kamarila koja je zagospodarila carem optužila ga je za izdaju i defetizam, bacila ga u tamnicu j podvrgla surovom šibanju. Ali prorok je bio nepokolebljiv. Čim je izašao na slobodu, ponovo se prihvatio svoje misije da spase voljenu domovinu. Kad je na presto stupio faraon Hofra, antivavilonski savez prestao je da skriva svoje namere. Tada je Nabukodonosor shvatio da je vreme za akciju. Brzim maršem zauzeo je Judeju, osvojio Lahis i druge tvrđave, a na kraju je pristupio opsadi prestonice. Jerusalim se junački branio. Na oružje su pozvani čak i starci, žene i deca, i robovi, kojima je obecana sloboda. Pošto je pokušavao da. spase grad i svetinju od potpunog uništenja, prorok Jeremija je i dalje pozivao narod da se opameti i dobrovoljno preda. Zato je opet optužen za izdaju, a kolebljivi car Sedekija čas ga je vracao u tamnicu, čas puštao na slobodu da, krijuci od dvora, zatraži od njega savet. Haldejska vojska bila je pod zidinama punu godinu dana. Tada je stigla vest da je faraon Hofra krenuo s ogromnom vojskom u pomoc stanovnicima Jerusalima. Nabukodonosor je morao da udustane od opsade i krene u susret egipatskoj vojsci. Jerusalim je bio slobodan. U gradu je zavladalo neopisivo veselje. U radosnom uzbuđenju ljudi su vikali kao mahniti, grlili se i blagosiljali egipatskog spasioca. Samo Jeremija nije delio sveopštu radost.
Znajuci snagu Nabukodonosora, nije verovao u pobedu Egipta i obuzele su ga crne slutnje. Osim toga, bogati i povlašceni nisu ispunili svoja obecanja: nisu oslobodili sirotinju od dugova niti su dali slobodu robovima. U gradu su zbog toga nastali neredi, čak i pobune prevarenih ljudi, koji su hrabro branili zidine grada. Jeremija je izgubio svaku nadu da ce uspeti da spase zaluđenu prestonicu. Zato je odlučio da ode u svoj rodni grad Anatot i da pre poraza sredi neka pitanja oko imovine. Tamo je kod gradske kapije uhvacen kao begunac, žestoko išiban i bačen u tamnicu. Ali car Sedekija naredio je da ga sprovedu u Jerusalim, da u svojim brigama i sumnjama potraži od njega savet, a zatim ga je pustio na slobodu. Ubrzo je stigla vest da su Egipcani pretrpeli poraz, a malo zatim novovavilonska vojska ponovo se pojavila pod zidinama

prestonice. Opsada je trajala još osam meseci. U gradu je harala glad i zaraza. Po ulicama je bilo toliko leševa da ljudi nisu stizali da ih pokopaju. Došlo je čak dotle da su majke jele svoju decu koja su umirala od iscrpljenosti, gladi i bolesti. Godine 586. pre naše ere Haldejci su izvršili opšti juriš i kroz pukotine u zidinama upali u grad. Otpočeo je krvavi pokolj stanovništva. Razjareni novovavilonski ratnicu ubijali su, pljačkali i palili kuce. Za kratko vreme Davidov grad bio je pretvoren u prah i pepeo. Od hrama i carskog dvorca ostale su samo gomile ruševina, ogoreli ostaci zidova i patrljci polomljenih stubova. Jerusalim više nije postojao. Iskoristivši pometnju, car Sedekija s porodicom i dvorskim dostojanstvenicima iskrao se iz grada i pobegao prema Zajordaniji. Vavilonski odredi, poslati za njim u poteru, uhvatili su ga blizu Jerihona. Nabukodonosor je naredio da mu se sinovi pobiju, a njega je oslepio i poslao u Vavilon okovanog u lance. Poslednji judejski car umro je ubrzo u tamnici. Asirski pobednik dozvolio je Jeremiji da ostane u Judeji. Jeremija je iskoristio njegovu blagonaklonost da žrtvenik i kovčeg zaveta iznese iz Jerusalima i sakrije ih u pecini na gori Navav. Ali ti sveti predmeti nikada više nisu pronađeni. Po mesopotamskom običaju počelo je iseljavanje stanovništva iz judejskih gradova i sela. Desetine hiljada zarobljenika postrojene su u redove i povezane dugim konopcima. Uz fijuk bičeva i grubo teranje, stražari su ih gonili u daleko izgnanstvo. Kolona nesrecnika mesecima se vukla po beloj pustinjskoj žezi, obeležavajuci svoj put leševima. Oni koji su izašli čitavi iz tog mučeničkog pohoda zatvoreni su u logore u blizini Vavilona. U opustošenoj zemlji Judejskoj ostala je samo seoska sirotinja. Dobili su na obrađivanje opustošene njive, vinograde i vocnjake da održe iskru života koja je tinjala. Nabukodonosor im je za namesnika postavio Judejca Godoliju, sa sedištem u Mispi.

Prorok Jeremija živeo je u njegovom dvorcu i preuzeo duhovnu brigu nad ostatkom judejskog stanovništva. U zemlji su vladali beda i nered. Poreznici su od ratara i pastira cedili sve što se moglo iscediti, a gradice i sela pljačkali su odmetnici i razbojničke bande. Fanatični neprijatelji Asirije vršili su teror ubijajuci svoje sunarodnike koje su smatrali za otpadnike i oportuniste. Na kraju uspeli su da ubiju i samog Godoliju. Posle ubistva pobegli su u Egipat i silom odveli sa sobom i Jeremiju.

Prorok se nastanio u Tafnesu i osuđivao svoje sunarodnike zbog idolopoklonstva i otpadništva.[18]

VAVILONSKO ROPSTVO.

Judejski izgnanici držani su u početku u logorima i radili na izgradnji Vavilona i održavanju kanala i carskih imanja. S vremenom, naročito posle Nabukodonosorove smrti, vracana im je i lična sloboda. Na obodu prestonice osnivali su svoja seoca i živeli od vocarstva i povrtarstva. Veliki broj izgnanih bavio se trgovinom i stekao priličan imetak, pošto je Vavilon u to vreme bio najvažnije središte međunarodne trgovačke razmene. Neki su postali i finansijski magnati i imali na hiljade robova (Knjiga Jezdrina 2, 65). Bilo je i takvih koji su dobili istaknute položaje u državnoj administraciji i na carskom dvoru. Vavilon je bio milionska metropola, opasana dvostrukim redom odbrambenih zidina, tako debelim da se po njima moglo voziti četvoropregom.

Preko šest stotina kula bdelo je nad bezbednošcu njegovih stanovnika. Od veličanstvenih "Astartinih vrata", pokrivenih bareljefom, vodila je široka, prava, svečana ulica, s obe strane oivičena zidom, takođe ukrašenim bareljefom s likovima lavova. Nasred grada nalazilo se jedno od svetskih čuda: Semiramidini viseci vrtovi, postavljeni na terasama koje su se oslanjale na svodove od opeke. U Vavilonu je bilo preko pedeset hramova. Najvažniji je bio hram najvišeg vavilonskog boga Marduka. U njegovoj blizini visoko u nebo izdizao se zigurat, kula od sedam terasa, stara dve hiljade godina. Na njenom vrhu prelivale su se na suncu plave kaljeve pločice malog svetilišta u kome je boravio Marduk. Lavirint uskih uličica ključao je od bučnog života stanovnika.

Kroz gomilu prolaznika probijali su se karavani kamila, natovarena kola i povorke pobožnih hodočasnika. Ulični trgovci vikali su koliko ih grlo nosi hvaleci svoju robu, po sokacima se razlegala zaglušna lupa iz zanatskih radionica. U toj gunguli čuli su se razni jezici, pošto su u metropolu dolazili putnici sa svih strana sveta. Za iseljenike iz malog provincijskog Jerusalima, bačenih u sam vrtlog velikoga sveta, Vavilon je u isto vreme bio potresan doživljaj i opasnost. Mnogi od njih brzo su

[18] Po Talmudu, prorok Jeremija je umro u Vavilonu, gde ga je Nabukodonosor poslao nakon što je osvojio Egipat. Ali, po hrišcanskom predanju, kamenovali su ga u Egiptu njegovi sunarodnici.

se otuđili, dok su drugi, ne verujuci u povratak, odlučili da se pomire s novim životom i da se što bolje uklope. Vecinu je ipak mučila bolest izgnanika: nostalgija za rodnim krajem.
Ti optimisti kao da su sedeli na svojim spremljenim zavežljajima, zatvarali oči pred izazovima novog života i nestrpljivo čekali da Jehova pobedi Vavilon i omoguci im povratak u domovinu. Prorok Jeremija stalno im je upucivao pismene poruke, odvracao ih od zabluda i savetovao im da grade kuce i sade vrtove.
Trezveni prorokov glas samo je produbljivao njihovu tugu. Često su u gomilama sedeli na obali Eufrata i, žudeci za zavičajem, glasom prepunim bola pevušili svoje setne pesme. A pesnik iz kasnijeg vremena, autor Psalma 137, ovako je izrazio njihova osecanja:
Na vodama Vavilonskim sedasmo i plakasmo opominjuci se Siona,
O vrbama sred njega vešasmo harfe svoje.
Onde iskahu koji nas zaboraviše da pevamo, i koji nas oboriše da se veselimo:
"Pevajte nam pesmu Sidonsku".
Kako cemo pevati pesmu Gospodnju u zemlji tuđoj?
Ako zaboravim tebe, Jerusalime, neka me zaboravi desnica moja.
Neka prione jezik moj za usta moja, ako tebe ne uspatim, ako ne uzdržim Jerusalima svrh veselja svojega.
Dok se stanovništvo izrailjskog carstva, koje su Asirci iselili godine 722. pre naše ere, raspršilo i na kraju bez traga nestalo u moru azijskih naroda, Judejci su se držali na okupu u selima i gradicima. Negovali su svoje drevne običaje, slavili sabat i sve ostale verske praznike, a pošto nije bilo Jerusalimskog hrama, na zajedničke molitve okupljali su se po kucama svojih predvodnika. Ti skupovi bili su začeci buducih sinagoga. Jevrejske zajednice i dalje su imale svoje sveštenike, proroke i predvodnike. Pored njih pojavili su se znalci i tumači verskih knjiga koji su se prihvatili prikupljanja i sređivanja narodnog du -hovnog nasleđa. Neke svitke iseljenici su uspeli da iznesu iz zapaljenog hrama, ali je mnogo istorijskog i pravnog materijala trebalo napisati po usmenom predanju. Bila je to sledeca etapa u oblikovanju teksta Svetoga pisma, koji je konačno sređen tek po povratku iz vavilonskog ropstva. Izgnanici su počeli da razmišljaju o uzrocima svoje nesrece, oživljavajuci istoriju. Pod teretom patnje produbljivali su svoj odnos

prema Jehovi. U knjigama Izlazak (20, 5) i Zakoni ponovljeni (5, 7) on je osvetoljubivi bog, koji za grehove predaka kažnjava njihove potomke do četvrtog kolena. A zar Bog može biti tako nepravedan da jednako kažnjava i krivce i nevine? Kolektivna odgovornost nije bila u skladu s moralnim načelima i zato je nesreca koja je zadesila judejski narod morala imati neki dublji istorijski smisao. Odgovor na ova mučna pitanja bila je mesijanska ideja. Jehova je izabrao judejski narod da se kroz patnju očisti od greha i da objavljuje svetu jedinog, sveopšteg čovekoljubivog Boga. Glavni pobornik tih mesijanskih misli bio je prorok Jezekilj, koji je iseljen u Vavilon još godine 597. pre naše ere. Širio je načelo da svaki čovek lično odgovara za svoje postupke. Tu individualnu odgovornost izrazio je ovim recima: "Koja duša zgreši ona ce umreti, sin nece nositi bezakonja očina niti ce otac nositi bezakonja sinovljega" (Knjiga proroka Jezekilja, 18, 20). Bio je to ogroman korak napred u pravcu etičkog produbljivanja monoteizma i raskid sa pojmom osvetoljubivog plemenskog božanstva.

Pošto je judejski narod bio predodređen za vršenje važne istorijske misije, prorok je u svojim apokaliptičnim vizijama predskazivao propast svih njegovih ugnjetača i njegov konačni trijumf u bliskoj buducnosti. Jednoga dana, propovedajuci u svome domu, saopštio je vernicima da ga je Jehova preneo u buduci, obnovljeni Jerusalim. Neki tajanstveni čovek vodio ga je po gradu i po dvorištu obnovljenog hrama, a Jehova ga je upozorio da sve razgleda pažljivo da bi mogao podneti tačan izveštaj svojim sunarodnicima u Vaviloniji. Tako je dizao moral iseljenika, predkazujuci im da ce se jednom vratiti u zemlju otaca, a car ce im biti potomak Davidov, koji ce kao pastir, u miru i pravdi, večno vladati u ime Jehovino.

POVRATAK.

Posle Nabukodonosorove smrti novovavilonska država bližila se svome kraju. Njegov naslednik, Nabonid, nije bio ni sposoban vojskovođa ni dobar državnik. On je bio obuzet samo verskim pitanjima i starinama koje je s velikim žarom sakupljao u svome dvorcu. U težnji da učvrsti državu oduzeo je svim pokorenim narodima kipove njihovih bogova i nagomilao ih u Vavilonu. Time je izazvao duboko nezadovoljstvo među podanicima. Posle nekog vremena postao je potpuno nastran i,

odvojivši se od svakodnevnih državnih poslova, preselio se u daleki dvorac na kraju Sirijske pustinje u severnoj Arabiji. Vlast je u prestonici preuzeo njegov sin Baltazar. U međuvremenu, nad Mesopotamiju su se ponovo nadneli crni politički oblaci. Godine 558. pre naše ere stupa na presto car Anšana Kir. Taj malo poznati plemenski starešina, posle osam godina vladavine, pokazao se kao strašni i genijalni vojskovođa. Pokorava Međane, zauzima njihovu prestonicu Ekbatanu i proglašava se za cara Persijanaca.

Protiv novog osvajača car Nabonid stvara savez, kome pored Haldeje pristupaju i car Lidije Krez, Sparta i faraon Amazis. Kir odgovara na izazov, pobeduje Kreza i za kratko vreme osvaja Malu Aziju. Zatim je krenuo protiv svog glavnog protivnika, Haldeje. Porazio ju je godine 540. pre naše ere, a godinu dana kasnije bez borbe zauzeo Vavilon. Kapiju snažne tvrđave širom su mu otvorili sveštenici boga Marduka, koji su se osecali ugroženi Nabonidovom verskom politikom. Nepunih dvadeset godina posle stupanja na presto, Kir je postao vladar ogromne države, čije su se granice protezale od Indije do Sredozemnog mora. Podjarmljeni narodi Haldeje dočekali su ga kao spasioca. Kir se pokazao kao pobednik i državnik sasvim drugoga kova.

Za razliku od asirskih i haldejskih careva nije ubijao pokoreno stanovništvo, nije rušio njihove gradove, niti je dozvljavao svojim vojnicima da pljačkaju.

Život u pokorenoj zemlji odvijao se normalno, trgovci i zanatlije i dalje su se mirno bavili svojim poslom. Persijski car se u još jednom pogledu pokazao kao čovek novoga vremena. Pokorenim narodima priznao je široku autonomiju i vratio im kipove njihovih bogova koji su bili odneti u Vavilon. Njegova verska i politička tolerancija ispoljila se i u tome što je raseljenim plemenima dozvolio povratak u zavičaj i naredio da im se vrate kipovi i ritualni predmeti iz njihovih hramova koji su im bili oteti. Judejski izgnanici dočekali su Kira s neopisivim oduševljenjem. U njemu su gledali ne samo oslobodioca, vec i ruku Jehovinu koja kažnjava, njegovog poslanika i miljenika. Sveštenici i proroci objavljivali su svojim sapatnicima u ropstvu da je njihov spasilac "pomazanik božji", "mesija", "izabranik" i "pastir Jehovin". Njihove nade ubrzo su se obistinile. Nepunu godinu dana posle osvajanja Haldeje, Kir je posebnim dekretom odobrio Jevrejima povratak u

Jerusalim. Naredio je da im se vrate sve liturgijske posude koje je Nabukodonosor odneo iz Jerusalimskog hrama.
Vraceno im je trideset zlatnih zdela, hiljadu srebrnih zdela, trideset zlatnih vrčeva, četiri stotine i deset srebrnih vrčeva i hiljadu komada razne druge liturjjske opreme. Pripreme za povratak trajale su veoma dugo. Trebalo je srediti spisak onih koji su izrazili spremnost da napuste Vavilon i sakupiti ih u logore. Ali nisu se svi odlučili za povratak. Imucne ljude, koji su posedovali imanja i trgovačka preduzeca, ili činovnike koji su zauzimali visoke državne položaje, nije privlačio život u osiromašenoj, razorenoj, provincijskoj Judejskoj zemlji. Ali su svi, i siromašni i bogati, izdašno prilagali za obnovu Jerusalimskog hrama, tako da su povratnici za tu svrhu sakupili ogromno blago. Za povratak je bilo spremno skoro pedeset hiljada ljudi uključujuci žene, decu i poslugu. Bili su to uglavnom ljudi kojima u izgnanstvu nije baš išlo dobro, zatim rodoljubi, vatreni poklonici Jehovini, sveštenici, proroci i potomci plemena Levijevog. Karavan koji je krenuo na daleki put bio je dug nekoliko kilometara, jer pored ljudi u njemu su nalazilo 736 konja, 435 mazgi, 6720 magaraca i 435 kamila. Predvodili si ih prvosveštenik Isus sin Josedekov, Zorovavelj sin Salatilov i dvanaestorica plemenskih starešina.
Povratnici su izabrali stari, uhodani drum trgovačkih karavana. Najpre su išli uz Eufrat, obilazeci razvaline Ninive i stigli u Haran, odakle su vec poznatim Avramovim putem produžili preko Damaska i gore Hermon do Genezaretskog jezera i na granicu nekadašnjeg judejskog carstva. Jednoga dana među stenama ukazale su se ruševine Jerusalima. Iznureni putnici plakali su, smejali se od radosti i upucivali Jehovi zahvalne molitve. A kad su se povratili od prvog uzbuđenja, pošli su napred kao opčinjeni i glasno pevali:
Veseli se i raduj se s nama Jerusalime srušeni,
Jer Gospod se smilova narodu svome, Jerusalime spašeni!

OBNOVA.
Svakodnevni život u opustošenom Jerusalimu bio je neizmerno težak.
Povratnici su se pre svega morali po brinuti za krov nad glavom i bar donekle ukloniti krš s gradskih ulica. Zato su tek sedmoga meseca boravka u domovini podigli žrtvenik, a druge godine započeli

obnavljanje hrama. Za to su doznali Samaricani, pa su ih preko izaslanika zamolili da i oni učestvuju u gradnji, ali su Zorovavelj i Isus odlučno odbili po nuđenu pomoc. Na Samaricane, koji su posle proterivanja Izrailjaca naseljeni u severnom Hananu, gledali su s prezrenjem, iako su i oni slavili Jehovu. Posledice odbijanja nihove pomoci bile su veoma neprijatne. Samaricani i ostala plemena koja su zaposela ispražnjene jevrejske zemlje, s neobičnom žestinom ometali su gradnju, vršeci oružane napade, rušeci vec podignute zidove i intrigama šireci pometnju u Jerusalimu.

Obeshrabreni teškocama i pogoršanim uslovima života, Judejci su najzad pre kinuli obnavljanje hrama i posvetili se svakodnevnim životnim problemima. U potrazi za nasušnim hlebom zanemarili su religi ju i nisu više brinuli o hramu.

Tako je prošlo petnaest godina. U svetu su se za to vreme dogodile velike promene. Godine 529. pre naše ere, u borbi s narodima koji su napadali istočne granice njegove države, poginuo je Kir, a na presto stupio nje gov sin Kambiz.

Vladao je samo sedam godina, ali je za to vre me osvojio celi Egipat i tako stvorio najvecu imperiju u istoriji staroga sveta. Za vladavine sledeceg persijskog cara Darija l (522-485. p.n.e.), proroci Agej i Zaharija optuživali su stanovnike

Jerusalima za nemar i privoleli ih u ime Jehovino da ponovo otpočnu obnavljanje hrama. Ali ni tada nije išlo bez teškoca. Persijski satrap Tatnaj, pod čijom vlašcu je bio Hanan, poslao je u Jerusalim komisiju sa zadatkom da ispita s kakvim pravom se Jerusalimski hram podiže iz ruševina. Kad su se Judejci pozvali na Kirov dekret, zamolio je cara za uputstvo šta treba dalje da radi.

Darije je bio tolerantan čovek. Na njegov zahtev pre -gledana je arhiva u Ekbatani i Kirov dekret je nađen. Stoga je naredio satrapu da se obnova hrama ne ometa i da se dosta -vijanjem građe i životinja za žrtvovanje pomogne povratnicima. Gradnja je trajala četiri i po godine. Novi Jehovin dom ničim nije podsecao na veličanstveni Solomonov hram. Ubogi mali hram bez ukrasa bio je žalosna slika bede i propadanja zemlje. Na najsvetijem mestu, gde je nekada, u tajanstvenom sjaju, počivao zlatni kovčeg zaveta, sada je zjapila praznina.

Jerusalim je još uvek bio ogromna gomila krša, samo su ponegde štrcale sklepane kucice, gde su našli sklonište malobrojni stanovnici.

MISIJA JEZDRINA.

Četrdeset i tri godine prošle su od obnavljanja hrama. Na persijskom prestolu nalazio se Artakserks l (465-424. p.n.e.). U Vavilonu je u to vreme živeo Jezdra, na -učnik i veliki poznavalac Tore. Došljaci iz Jerusalima donosili su mu veoma uznemiravajuce vesti da je judejski narod postao nemaran u ispunjavanju verskih dužnosti i da mu preti odnarođenje, jer se preko mešanih brakova vezuju s okolnim arabljanskim plemenima. Jezdra je vec bio zašao u godine, ali je ipak odlučio da ode u svoju zemlju da se suprotstavi tome. Kad je došao da moli Artakserksa za odobrenje da putuje, bio je veoma predusretljivo primljen. Ne samo da mu je dao odobrenje, vec mu je iz svoje riznice ponudio mnogo zlata i srebra za ulepšavanje Jerusalimskog hrama. Još je i ovlastio Hananskog namesnika da starom jevrejskom povratniku isplati sto talenata srebra i snabde ga potrebnim namirnicama. Među svojim vavilonskim sunarodnicima Jezdra je organizovao prikupljanje priloga i sakupivši poveliko blago, godine 458. pre naše ere, krenuo na daleki put. Ne ubrajajuci žene i decu, pratilo ga je 1576 muškaraca koji su odlučili da se s njim vrate u domovinu. Novi povratnici stigli su u Jerusalim posle četiri meseca. Jezdra je energično počeo da sprovodi reforme za preporod Judeje. Zaprepastilo ga je ono što je zatekao. Pošto je Jevrejki bilo malo, mnogi Judejci poženili su se kcerima Hananaca, Hetita, Filistejaca, Jevuseja, Amonaca, Moavaca, Egipcana i Amorejaca. čak su i sveštenici i narodni predvodnici imali žene tuđeg porekla. Po jerusalimskim ulicama čula se mešavina svakojakih jezika i narečja i izabranom narodu pretila je brza propast. Jezdra je bio duboko potresen. Razderao je plašt na sebi, u očajanju čupao bradu i u nezmernoj tuzi celi dan sedeo nemo. Svi koji su se bojali reci božje okupili su se oko njega i dugo se s njim molili. Za vreme večernje žrtve pao je ničice pred hramom i tako potresno plakao da su i svi okupljeni zaplakali. Jezdrinom zaslugom najzad je pala odluka na osnovu koje se svima koji su oženjeni tuđinkama oduzima imanje i pravo građanstva ako ne napuste svoje žene u roku od tri dana.

Ta surova naredba unesrecila je i rasturila mnoge porodice odvajajuci

voljene žene od muževa i brižne majke od rođene dece. Osim toga, pogoršala je odnose s okolnim narodima koji su se osecali teško pogođeni prezrivim odbacivanjem svojih kceri. Judejski narod očuvao je svoju rasnu i versku osobenost, ali je otada živeo potpuno izolovan među neprijateljima.

MISIJA NEMIJINA.

Na dvoru Artakserksa u Suzi, visoku dužnost peharnika obavljao je Judejac Nemija. Zidine prestanice i dalje su bile u ruševinama, bogati su ugnjetavali siromahe i za dugove uzimali im polja, vinograde i vocnjake, pa čak primoravali na robovski rad njihove sinove i kceri. Zbog poreza, zelenaštva i pljačke najveci deo naroda pao je u krajnju bedu, dok su sveštenici i bogati živeli bezbrižno u izobilju. Loša vest duboko je potresla Nemiju. Danima je plakao, tugovao, postio i molio Jehovu da se smiluje na njegove sunarodnike u domovini. Persijski car je primetio da mu je peharnik nekako setan i zabrinut dok mu dodaje vino, i zapitao ga za razloge njegove tuge: "Što si lica nevesela, kad nisi bolestan? Nije drugo nego tuga u srcu". Nemija ispriča svome gospodaru šta je čuo od Ananija: "Da je živ car doveka! Kako ne bih bio lica nevesela, kad je grad gde su grobovi mojih otaca opustio i vrata mu og -л njem spaljena?" A car mu reče: "Šta hoceš?" Posle tople molitve objasni o čemu se radi, a zatim zamoli cara za odobrenje da ode u Jerusalim: "Ako je ugodno caru i ako ti je mio sluga tvoj, pošlji me u Judeju u grad gde su grobovi otaca mojih da ga sagradim." Artakserks je voleo svoga peharnika i poklanjao mu puno poverenje. Ne samo što mu je dopustio da ide, vec ga je naimenovao za namesnika Judeje, dao mu pismo za čuvara carskih šuma s nalogom da mu izda onoliko drvene građe koliko je potrebno za obnovu jerusalimskih kuca i zidina i čak mu dodelio jaku pratnju od persijske pešadije i konjanika. Nemija je stigao u Jerusalim godine 445. pre naše ere. Tri dana u tajnosti je detaljno razgledao srušene zidove i spaljene gradske kapije i najzad objavio cilj svoga dolaska:

"Vidite u kakvom smo zlu, Jerusalim pust i vrata mu popaljena ognjem; dajte da zidamo zidove Jerusalimske, da više ne budemo rug." Grad je bio bez ikakve odbrane, ostavljen na milost i nemilost pustinjskih razbojnika i neprijateljskih plemena koja su zauzela napuštene delove

judejske zemlje. Nemija je odmah prionuo na posao. Svakoj porodici, ne isključujuci ni sveštenicke, poverio je rad na jednom delu zida, a narod, podstaknut njegovim entuzijazmom i energijom, živo se prihvatio obnove. Starešine Samaricana, Amonaca, Arabljana i drugih neprijateljskih plemena rugali su se Jevrejima, ne verujuci da ce podici zidove. Starešina Amonaca Tovija podsmešljivo reče: "Neka zidaju; da lisica dođe, provalice kameni zid njihov." Ali kad su zidovi bili dopola podignuti, spopade ih bes i počeše se spremati za oružani napad. Nemija se ne dade zastrašiti i organizova odbranu. Razdeli graditeljima mačeve, koplja, strele i štitove, rekavši im: Posao je velik i dug, i mi smo se rasuli po zidu daleko jedan od drugoga. Gde čujete trubu da trubi, onamo trčite k nama; Bog naš vojevace za nas." Otad je, na smenu, polovina stanovništva bila zauzeta gradnjom s pripasanim mačevima, a druga polovina je, dan i noc, bila u pripravnosti, spremna da odbije napad. Raspoređeni duž zida, trubači su imali zadatak da pozivaju branioce na ugrožena mesta. Zato se napadači nisu usudili da stupe u otvorenu borbu, pa su resili da pribegnu lukavstvu. Pod izgovorom da hoce sklapanje mira, četiri puta su pokušali da izmame Nemiju iz grada, a kad im to nije pošlo za rukom, nastojali su da u gradu šire strah i pometnju preko potkupljenih judejskih otpadnika. Ali Nemija se držao na oprezu i uporno je išao svome cilju. Žitelji Jerusalima grozničavo su zidali danju i nocu, često ne spavajuci i ne presvlačeci se. Posle pedeset i dva dana, zidovi su bili podignuti iz ruševina i prestonica je s olakšanjem mogla da odahne. A Nemija se prihvatio sređivanja društvenih pitanja. Osiromašeno stanovništvo oslobodio je teških poreza i dažbina, zadovoljavajuci se samo skromnim prilozima za održavanje svoje kuce. Zatim je sazvao zbor i zahtevao od bogataša da se zakunu da se više nece baviti lihvarenjem i da ce vratiti sirotinji polja, vinograde i vocnjake koje su im oduzeli za dugove i zelenaške kamate. Ispunivši svoju misiju, vratio se posle dvanaest godina na carski dvor u Suzi, gde je ponovo preuzeo počasnu dužnost peharnika. Posle nekoliko godina ponovo je otišao u Jerusalim da se uveri kako se vlada judejski narod. S ogorčenjem je zaključio da se stanje opet pokvarilo. Najviše ga je bolela pohlepnost sveštenika, koji Levitima i pevačima nisu placali određeni deo desetine koji im je pripadao, zbog čega su napustili službu u hramu i počeli se baviti

zemljoradnjom. Još gore je bilo to što više niko nije slavio sabat.
Zemljoradnici su muljali grožđe, donosili u prestonicu svoje proizvode i pazarili po gradskim ducanima. Čak i tirskim trgovcima koji su se naselili u Jerusalimu bilo je dopušteno da trguju. Nemija je s velikom odlučnošcu zaveo red u hramu i, da bi onemogucio trgovinu, naredio je da se gradska kapija uoči sabata zatvara. Otkrio je da su se Judejci opet ženili tuđinkama. Došlo je do toga da deca iz tih mešanih brakova nisu više znala da govore hebrejski. Čak i jedan sin prvosveštenika oženio se tuđinkom. Izbačen iz ravnoteže tom zarazom, koja je prodrla i u sveštenicke krugove, Nemija je sve krivce pozvao preda se, žestoko ih grdio i proklinjao i u nastupu besa udarao ih pesnicama i vukao za bradu. Zatim im je naredio da se zakunu da ce ostaviti žene tuđinke. Sve koji se nisu pokorili naređenju, a među njima je bio i sin prvosveštenika, proterao je iz Jerusalima.
"ZAR SAM JA ČUVAR BRATA SVOJEGA"[19]
Ubrzo se pokazalo da je raspad Davidove države na Izrailj i Judeju jedna od najvecih tragedija jevrejskog naroda. Dovoljno je navesti samo nekoliko činjenica da se u to uverimo. Solomon je umro godine 932. pre naše ere. Godine 721. pala je Samarija. Izrailjska državica postojala je, znači, nešto više od dvesta godina. Judejska država, koja je protiv bratskih izrailjskih plemena pozvala Asiriju, spasla se samo zahvaljujuci tome što je postala vazal svog tobožnjeg spasioca. Svega dvadeset godina posle razaranja Samarije asirski car pojavio se pred zidinama Jerusalima i samo zahvaljujuci spletu srecnih okolnosti judejska država tada nije izgubila nezavisnost. Postojala je još sto i petnaest godina, to jest do godine 586. pre naše ere, kad je Nabukodonosor razorio Jerusalim.
Razlozi te tragedije bili su veoma složeni. Vec znamo da su severna i južna plemena oduvek delili duboki etnički i politički antagonizmi. Za vreme Solomonove i Davidove vladavine ublažavali su ih zajednički državni interes i zajedničko versko središte, hram u Jerusalimu. Izrailj je otcepljenjem istupio i iz te najvažnije zajednice i stvorio svoje vlastite kultne prestonice u Vetilju i Danu. Ta verska šizma ne samo što

[19] Kainove reci, Knjiga postanja (4, 9)

je dovela do potpunog duhovnog otuđenja dve krnje jevrejske državice, vec je kobno uticala na njihove unutrašnje odnose.
Zamislimo za trenutak šta se dešavalo u Izrailju. Kad je reč o sastavu stanovništva te državice, izrailjska plemena su još uvek tamo bila u manjini.
Bila su pod jakim pritiskom raznovrsnog hananskog stanovništva, koje se ponosilo bogatom verskom i kulturnom tradicijom. Jerovoam i drugi izrailjski carevi morali su na to ozbiljno računati i zato je šizmatični Jehovin kult u njihovoj državi dobio idolopoklonički karakter. To se pokazivalo u ustanovljenju zlatnog teleta i proterivanju iz države ortodoksnih predstavnika jehovizma: sveštenika i Levita.
Nemocni Izrailj nije se mogao uspešno braniti ni od uticaja i podrivanja susednih država, Fenikije i Damaska. Kultovi ovih naroda puštali su u Izrailju sve dublje korene i u pojedinim trenucima izgledalo je da je jehovizam osuđen na propast. Za vreme Ahavove vladavine i njegove žene, Feničanke Jezavelje, borba protiv jehovizma poprimila je krvavi karakter. Doznajemo da je vatrena poklonica feničkih bogova progonila i ubijala Jehovine proroke. Tada je, istina, došlo do ustanka pod vodstvom proroka Ilije, ali ustanak nije mogao biti uspešan, kad je prorok morao da pobegne iz zemlje. Tek kasnije je predvodnik jehovističke stranke Juj odneo pobedu nad tuđinskim kultovima. Ali to je bila samo privremena pobeda, jer se i on, želeci verovatno da dobije podršku vecine podanika, ubrzo priklonio idolopoklonstvu. Čak je i Jerovoam, prvi car Izrailja, koga je na presto dovela jehovistička stranka proroka Ahije, izvršio versku šizmu.

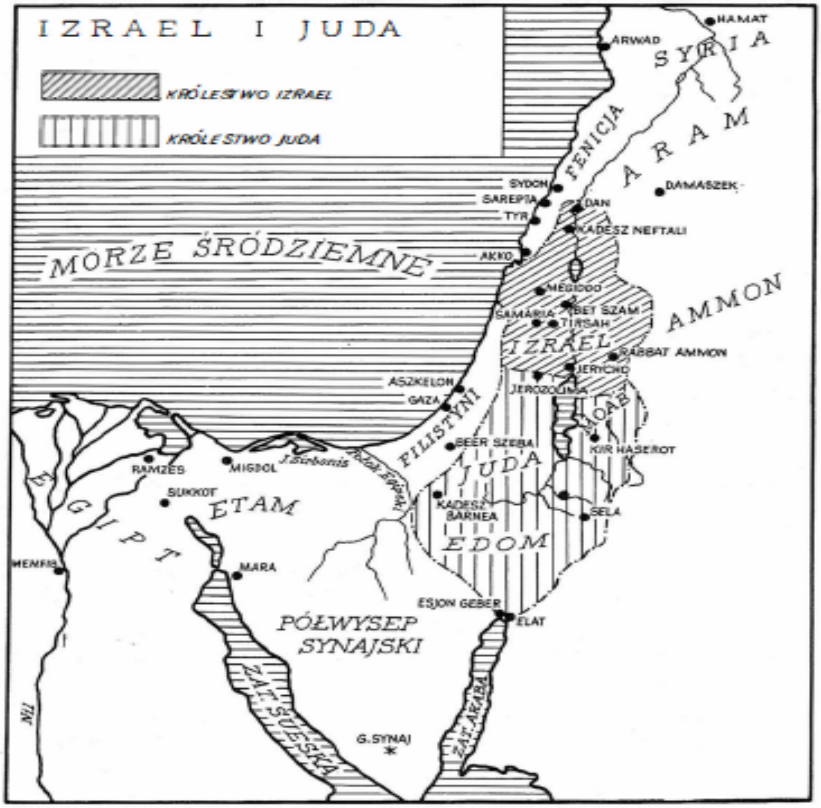

Uopšte uzevši, ako iz tog ugla pogledamo na istoriju Izrailja, sa čuđenjem cemo utvrditi da Biblija optužuje njegove careve za kult tuđinskih bogova ili precutkuje njihovu versku delatnost, što takode ima svoje objašnjenje.

Drukčije govoreci, među njima nije bilo nijednog vernog jehoviste koji bi zaslužio pohvalu redaktora istorijskih biblijskih knjiga.

Kako je to pitanje izgledalo u Judeji? Izgledalo je da bi zemlja, odsečena planinama od susednih uticaja, s pretežnom vecinom jevrejskog stanovništva i s tradicionalnim kultnim predmetom, kovčegom zaveta, trebalo da predstavlja oslonac Mojsijeve religije. Ali i tamo se kult tuđinskih bogova snažno sirio. Osam judejskih careva Biblija optužuje za idolopoklonstvo ili za proganjanje jehovinih

sveštenika. Ahaz je bogu Molohu prineo na žrtvu svoga sina, Joas je ubio sveštenika Zahariju zato što mu je prebacio idolopoklonstvo, a Manasija je započeo krvave progone jehovista.
Ipored svega, jehovizam je u Judeji bio daleko žilaviji. Zahvaljujuci takvim carevima kao što su bili Asa, Josafat, Jotam, Jezekija i Josija, Mojsijeva religija uvek se obnavljavala, dok se na kraju nije izborila za prevagu nad tuđinskim bogovima. To se dogodilo naročito zahvaljujuci caru Josiju, koji je izvršio duboke verske reforme i povratio pravne norme sadržane u knjizi Zakoni ponovljeni. Obe državice bile su potresane dugotrajnim i teškim verskim ratovima. Da zlo bude vece, ti ratovi su hiljadostrukim nitima bili vezani za političke međunarodne sile. U Samariji i Jerusalimu borile su se o prevlast stranke koje su tražile oslonac ili u Siriju, ili u Asiriju, ili u Egiptu. Na taj način, Izrailj i Judeja postali su igračka u političkim igrama koje su im na kraju donele propast.
Pogoršavale su se i unutrašnje društvene prilike. Kako to obično biva, neprestani ratovi, bratoubilačke borbe, revolucije, dinastički prevrati i verski neredi ne samo što su prouzrokovali anarhiju u obe zemlje, vec su produbljivali i klasne razlike. Pod teškim teretom poreza i dugova, široke narodne mase sve više su siromašile, dok je mali broj privilegovanih gomilao sve veca bogatsva. Pojavili su se mudraci kao Amos, Jeremija i Nemija, koji su osuđivali ugnjetavanje, lihvarstvo, izrabljivanje i surovost bogataša, ali, kao što znamo, pouke, propovedi i pozivanja ljudi da se poprave ne zaustavljaju tok istorije.
Komentar za te prilike može biti vec pomenuto pismo izrailjskog seljaka nađeno godine 1960. u blizini palestinkog naselja fison Lesion. Po mišljenju naučnika ono potiče iz VII veka pre naše ere i sastoji se od četrnaest redova teksta napisanog na komadima razbijenog krčaga. Pismo je ošteceno i ima praznine, ali je njegov sadržaj sasvim jasan. Seljak, koji je upravo završio berbu, podnosi tužbu svome knezu da mu je ubirač poreza oduzeo ogrtač, iako za to nije imao nikakvog osnova. Ako uzmemo u obzir činjenicu da je ogrtač ubogim Izrailjcima služio i kao pokrivač, razumecemo bezobzirnost tadašnjeg poreskog sistema.
Ogrtač je verovatno bio jedina imovina seljaka kome je nanesena nepravda.
Ali s vremenom su čak i bogati ljudi postali žrtve ratova i političkih

nemira.
Zemlju su pustošili razni osvajači, a visoke namete, koje je trebalo placati susednim silama, pokrivali su oni koji su još imali zlata i srebra, pošto se iz osiromašenog naroda ništa više nije moglo isceditи. I pored toga što je zaveo teror u državi, krvavi uzurpator Menajim morao se osloniti na Asiriju da bi se održao na vlasti. Tiglat-Falazar III zahtevao je za tu uslugu stravičnu sumu od hiljadu talenata srebra. Menajim je došao do nje na taj način što je uzimao od bogataša po pedeset sikala srebra. Pošto je talenat vredeo tri hiljade sikala, isplatio je svome zaštitniku tri miliona sikala srebra. Kad tri miliona podelimo sa pedeset, znači da je šezdeset hiljada imucnijih ljudi moralo priložiti znatan iznos za održavanje na prestolu krvavog uzurpatora.
U svetlu tih činjenica postaju nam razumljivi neprestani dvorski pučevi, careubistva i dinastički prevrati u Izrailju. I u Judeji su se, doduše, dešavala careubistva i dvorski pučevi, ali je u njoj sve vreme vladala jedna, Davidova dinastija, dok se u Izrailju u toku 230 godina izmenjalo devet carskih dinastija koje su uzurpatori nasilno osnivali.
Dinastičko rivalstvo između vladara Izrailja i Judeje kao i borba sveštenika za prevlast oslabili su obe državice i bili u potpunoj suprotnosti s interesima naroda. Dešavalo se, doduše, da dva cara žive i u slozi, ali takvi slučajevi bili su retki i pre su imali karakter političkih manevara i nikako nisu proisticali iz patriotskih pobuda. Dva carstva uglavnom su vodila međusobne istrebljivačke ratove i nisu se ustezala da dovedu u Hanan svoje najljuce vekovne neprijatelje, samo da pobede protivnika.
Dovoljno je navesti tri primera da se prikaže to stanje strašnog političkog slepila. Izvršilac otcepljenja, Jerovoam, bio je bez sumnje egipatski placenik.
Neposredna posledica njegove pobune bila je ta što je faraon Sisak I pet godina posle Solomonove smrti opustošio Hanan i odneo sve blago Jerusalimskog hrama, i car Izrailja Joas opljačkao je Jerusalimski hram i delimično porušio gradske zidine. Car Izrailja Fekaj sklopio je savez s Damaskom. Da bi prinudio Judeju da pristupi antiasirijskoj koaliciji, krenuo je sa saveznikom protiv judejskog cara Ahaza, opustošio Judeju i počeo opsadu Jerusalima. Tada je Ahaz, kao što smo vec pomenuli, po cenu čitavog blaga Jerusalimskog hrama doveo u Hanan asirsku vojsku.

Ta samoubilačka politika morala je pre ili kasnije da dovede do propasti celog jevrejskog naroda.
Dok se deset izrailjskih plemena bez traga rasplinulo u etničkom kotlu Mesopotamije, za Judejce takozvano vavilonsko ropstvo i nije bilo pravo robovanje, vec preseljenje, u mnogim slučajevima čak i povoljno u materijalnom pogledu. Osim toga, istorija je prema njima bila blagonaklona. Još prve godine svoje vladavine persijski car Kir dozvolio im je da se vrate u domovinu. Prvi talas povratnika krenuo je na put u prolece godine 537. pre naše ere, to znači da je izgnanstvo trajalo nepunih pedeset godina.
Ali bez obzira na tako kratak vremenski period, mnogi Judejci uspeli su da se okuce u tuđini i odbili su da se vrate. Bili su to razni ljudi: bogati trgovci, zemljoradnici i zanatlije, koji su za novu domovinu bili vezani interesima, ali i brojni predstavnici u Vavilonu rođenih pokoljenja, čiji religiozni žar nije bio tako jak kao njihovih otaca. Ali niko nije bio ravnodušan prema svojoj domovini, i kao što znamo iz Biblije, svi su darežljivo prilagali za obnovu hrama. Oni koji su ostali u emigraciji živeli su u takozvanoj dijaspori, tj rasejanju, čuvajuci svoje stare običaje i obrede.
Nema sumnje da su se za povratak prijavili pre svega siromašni ljudi, sveštenici i Leviti. Morali su to biti vatreni sledbenici Jehovini, predstavnici najkonzervativnijeg dela Mojsijeve religije, koje nije uplašio daleki naporni put i ubogi život u ruševinama Jerusalima. Tako se u Judeji stvorila izuzetna koncentracija ortodoksnih jehovista. Tačno je rečeno da su se Judejci iselili kao narod, a vratili kao verska zajednica.
Ta činjenica nam objašnjava gotovo sve što znamo iz Knjige Jezdrine i Knjige Nemijine. U novom judejskom društvu pre svega pada u oči nesumnjiva dominacija religije i sveštenika. To je bilo pravo teokratske društveno uređenje s prvosveštenikom na čelu. Uz njega je stajalo savetodavno telo sastavljeno od predstavnika aristokratije, takozvani "savet starešina", od koga je kasnije nastala stalna institucija Sanhedrin. Ali teokratski poredak nije obezbedio narodu demokratsku ravnopravnost.
Sveštenici su vršili finansijske zloupotrebe, narodne mase bile su izložene ugnjetavanju, izrabljivanju i lihvarenju od strane imucnih

slojeva.
Nemija, koji se, iako vec u godinama, prihvatio misije da učini kraj svim tim zloupotrebama, ovako opisuje te odnose:
"I stade velika vika ljudi i žena na bracu njihovu Judejce.
Jer neki govorahu: nas i sinova naših i kceri naših ima mnogo; da dobavimo žita da jedemo i ostanemo živi.
Drugi opet govorahu: da založimo polja svoja i vinograde i kuce da dobijemo žita u ovoj gladi.
Još drugi govorahu: da uzajmimo novaca na polja svoja i vinograde za danak poreski.
A telo je naše kao telo brace naše, sinovi naši kao njihovi sinovi, i eto treba da damo sinove svoje i kceri svoje u roblje, i neke kceri naše vec su robinje, a mi ne možemo ništa, jer polja naša i vinograde naše drže drugi.
Zato se rasrdih vrlo kad čuh viku njihovu i te reci.
I smislih u srcu svom i ukorih knezove i poglavare, i rekoh im: vi mecete bremena svaki na brata svojega.
Hajde vratite im danas polja njihova i vinograde i maslinike i kuce i što im na stotinu uzimate od novca i žita i vina i ulja.
A pređašnji upravitelji koji bejahu pre mene bejahu teški narodu uzimajuci od njega hleba i vina osim četrdeset sikala rebra, i sluge njihove zapovedahu po narodu..." (Knjiga Nemijina, 5, 1-7, 11, 15).
S ugnjetavanjem i ekonomskim zloupotrebama vlastodržaca širila se demoralizacija i ravnodušnost prema pitanjima koja se tiču naroda. Muškarci i žene stupali su u brakove s pripadnicima susednih, rasno tuđih naroda, deca iz tih brakova često nisu više ni govorila hebrejski, a po ulicama Jerusalima čuli su se tuđi jezici. Uz to, mnogi povratnici prihvatili su aramejski jezik, koji je sve više preovlađivao u Vavilonu. Kratko govoreci, Judejcima je pretila opasnost odnarođenja.
Zahvaljujuci Jezdri i Nemiji, reakcija na te pojave bila je neobično snažna. Oni su doneli stroge zakone o braku. Jevreji koji su se oženili tuđinkama morali su napustiti svoje žene i decu ili i sami otici iz Judeje. Jevrejski istoricar Josif Flavije pominje nekog Manasiju, Jevrejina visoka roda, koji se nadao da ce biti naimenovan za prvosvestenika, ali je bio odbacen jer mu je žena bila tuđinka. Tada ga je vladar Samarije postavio za najvišeg svestenika hrama koji je podigao na brdu Garizim.

Tamo mu se priključio veliki broj sveštenika i Levita koji su zbog istih razloga morali da napuste Jerusalim.
Težnja za potpunom izdvojenošcu od okolnih naroda izvršila je dubok i dalekosežan uticaj na jevrejsku religiju. Religija je postala oruđe šovinističke politike, stega koja je trebalo da drži u pokornosti malobrojni jevrejski narod da ne izgubi svoju posebnost. Sve pojedinosti života bile su uređene preciznim ritualnim propisima. Za vreme sabata niko nije smeo da krene na dalji put, pa ni da ubere klas žita kad je bio gladan. Čak je bio greh izvlačiti magarca kad padne u jamu. Jevrejski pisci navode trideset i devet poslova koje za vreme sabata nije bilo dozvoljeno obavljati. Svi koji su se protivili sveštenicima i nadzoru nad ritualima iselili su se iz Judeje.
Taj jalovi verski formalizam podsecao je na fetišizam i očigledno je služio sveštenicima za održavanje teokratske vlasti nad judejskim narodom. Zbog toga je Mojsijeva religija postala beživotna i lišena dubljeg etičkog sadržaja. Na srecu, postojala je u jevrejskom društvu i druga verska struja, čiji su predstavnici bili proroci.
Biblija sadrži knjige šesnaest proroka od kojih najveci značaj imaju proročanstva Amosova, Isaijina, Jeremijina i Jezekiljeva. Iako je neke od njih narodno predanje obdarilo natprirodnom čudotvornom moci, iz toga nikako ne proizlazi da su oni legendarne ličnosti. Ali je sigurno da knjige koje im pripisuje Biblija nisu uvek izašle ispod njihovog pera. Na osnovu lingvističkih ispitivanja danas vec znamo da su te knjige samo antologije, u najboljem slučaju sastavljene od autentičnih odlomaka njihovih tekstova ili od tekstova nepoznatih autora iz raznih vekova. Prema tome, slobodni smo reci da su biblijske knjige proroka zajednička svojina jevrejskog naroda i predstavnika ideja koje su ga zaokupljale još od VIII veka pre naše ere.
Proroci nisu imali ničeg zajedničkog s vračima koji su lutali po zemlji, iako su predstavljali konačnu sublimaciju vekovne tradicije religioznog vračarstva.
Razlikovali su se od njih pre svega po tome što im propovedanje nije bilo profesija i što nisu živeli od proricanja buducnosti. To su bili mudraci, narodni učitelji, društveni i politički radnici i propovednici religiozne koncepcije višeg reda, zasnovane na ličnoj moralnoj odgovornosti čoveka pred Bogom. Isaija je bio imucan zemljoradnik,

Amos pastir, Jeremija potomak aristokratskog sveštenićkog roda, a Jezekilj sveštenik u Jerusalimskom hramu.
Svi oni su bili uvereni da im je Jehova poverio značajnu versku i društvenu misiju.
Njihova velika zasluga bila je u tome što su pre svega isticali etičke vrednosti jevrejske religije. Amos je upravo propovedao da ga se u jehovinom kultu malo tiču rituali i ceremonije i da je suština u tome da ljudi u duši budu pravedni i bogobojažljivi. Prorok Mihej je tu misao još uprostio, propovedajuci da Jehova pre svega traži od čoveka da bude dobar, pravedan i milosrdan. Prorok Isaija je od Jehove najzad učinio Boga celog čovečanstva, dakle pripisuje mu vec sasvim jasno univerzalne osobine. Po njegovom shvatanju, Izrailjci su zaista bili izabrani narod, ali izabran samo zato da celom čovečanstvu donese dobru vest i na taj naci omoguci spasenje sveta. Ta mesijanistička ideja bila je nešto sasvim novo i stvaralački je delovala na misao prvih hrišcanskih zajednica.
Zanimljivo je da neki naučnici u produbljenoj monoteističkoj koncepciji koja se provlači kroz knjige proroka otkrivaju uticaje iz vremena vavilonskog ropstva. Jevreji su verovatno morali osecati naklonost prema persijskim sledbenicima Zaratustre, koji je propovedao da na svetu deluju dve sile koje se međusobno bore: bog svetlosti Ormuzd i bog zla Ahriman. Kult Ormuzda nesumnjivo ima mnogo zajedničkog s jehovizmom. Persijanci, kao i Jevreji, nisu priznavali kultne idole, čime su osvojili simpatije ikonoplasta jehovizma. Sve naše dualističke religiozne koncepcije Boga i sotone, neba i zemlje, svetlosti i mraka, potiču iz persijskog doba: Jevreji su ih preuzeli u vreme ropstva i predali ih potom ranome hrišcanstvu.
Ideje proroka bile su, dakle, veoma revolucionarne. U propovedima tih mudraca religija je prestala da bude opšta institucija i postala je lična stvar svakoga čoveka. Po njima, Jehova ne pridaje značaj spoljašnjim formama kulta i rituala, vec traži moralnu čistotu, poštenje, pravednost i dobrotu. Aristotel je pisao da bi bilo čudno kad bi neko rekao da voli Boga. A upravo to su propovedali neki proroci i tom svežom mišlju započeli novu eru verskog života naroda.
Logična posledica tih uzvišenih etičkih načela bila je oštra kritika društvenih odnosa u Izrailju i Judeji. Proroci su osuđivali društvo zbog

otpadništva, moralnog pada i korupcije. Carevima su prebacivali zločine i raskalašan život, a jevrejskom društvu prorokovali propast i patnju ako se ne vrati na put istine.
Kao što smo vec više puta utvrdili, postojale su ozbiljne osnove za kritiku. Dok su bogataši živeli u istočnjačkoj raskoši, narodne mase postajale su sve siromašnije. Carevi su stanovništvo gonili na prisilni rad na gradnji hramova, palata i tvrđava, a oni su živeli u luksuznim dvorcima, okruženi brojnom poslugom i naložnicama. Ropstvo je u Hananu postojalo od pamtiveka, ali tek u vreme careva i posle povratka iz vavilonskog ropstva široko je primenjivano robovanje za dugove. Ratni troškovi padali su na seljake i na kraju ih doveli do propasti. Ugnjetavanje sirotinje i samovolja bogataša, porezi i zaduživanje kod lihvara produbljivali su bedu radnih masa i bogatili imucne slojeve. Prorok Isaija u očajanju uzvikuje: "Teško onima koji sastavljaju kucu s kucom, i njivu na njivu nastavljaju, da vec ne bude mesta i vi sami ostanete u zemlji" (Knjiga proroka Isaije, 5, 8).
Proroci su bili i dalekovidi političari. Tako, na primer, Isaija odvraca cara Ahaza od dovođenja Asiraca u pomoc protiv izrailjsko-sirijskog saveza. Jeremija po cenu života oštro istupa protiv političkih fanatika, koji su, računajuci na pomoc Egipta, podsticali Judejce protiv Haldejaca; čak i za vreme Nabukodonosorove opsade Jerusalima nagovarao je Judejce na predaju. Događaji su ubrzo pokazali kako je njegovo stanovište bilo ispravno i razumno.
Ti duhovni predvodnici, propovednici, nadahnuti vizionari i veliki pesnici izražavali su sve ono što je u jevrejskom narodu bilo najvrednije. Njihovi moralni ideali, verske koncepcije i pozivanje na društvenu pravdu, izvršili su neprolazan uticaj na evropsku kulturu dva sledeca milenijuma.
Biblijska istorija Izrailja i Judeje svodi se na hroničarsko nabrajanje careva i na ocenu njihove vladavine s gledišta jehovizma. U mnogim slučajevima ne doznajemo šta ih je navelo na ovakav, a ne na drukčiji postupak, ne shvatamo političke i psihološke motive ratova, ugovora o prijateljstvu i diplomatskih poteza. Biblijski tekst obaveštava nas samo o tome kad su pojedini carevi vladali. Kratko rečeno, biblijska istorija sastoji se samo od kratkih hroničarskih zapisa, lišenih pragmatične povezanosti.

Na srecu, istorija dveju jevrejskih država tesno je povezana s istorijom velikih sila, Mesopotamijom i Egiptom. U Vaviloniji i Asiriji, u novovavilonskoj haldejskoj državi i u Egiptu sačuvale su se ogromne arhive s dokumentima i natpisima u grobnicama, na stenama i u hramovima. U tekstovima koji se odnose na istoriju pomenutih država, otkriveni su mnogi podaci koji bacaju iznenađujuce svetlo na događaje u Izrailju i Judeji.

Zahvaljujuci tim otkricima, metodom korelacije moguce je bilo objasniti ne samo dotad nepoznate uzročne veze mnogih biblijskih podataka, vec i utvrditi da su ti podaci uglavnom tačni. Šta više, mogle su se čak približno proračunati godine vladavine izrailjski i judejskih careva kao i važni datumi u istoriji jevrejskog naroda.

Za lakše razumevanje tog problema vredi navesti jedan od lakših primera takvog preračunavanja. Biblija kaže da je Kir još prve godine posle osvajanja Vavilona dopustio Jevrejima da se vrate u Jerusalim. Zahvaljujuci proračunima izvršenim na osnovu persijskih dokumenata, znamo da se to dogodilo krajem godine 539. pre naše ere. Pošto su se iseljenici nekoliko meseci pripremali za put, prvi talas povratnika nije mogao da krene za Jerusalim pre proleca godine 537. pre naše ere.

U našoj priči ne bi imalo smisla ponavljati maglovita i lakonska biblijska saopštenja bez pozivanja na bogati materijal koji nam pruža arheologija.

Čitalac ne bi stekao potpunu sliku o jevrejskoj istoriji, ne bi shvatio njenu uzročnu povezanost s politikom susednih velikih sila.

Zato je poglavlje koje se odnosi na dva jevrejska carstva mešavina sastavljena od podataka iz raznih istorijskih izvora. Oslanja se uglavnom na prvu i drugu Knjigu o carevima i dopunjeno podacima iz Knjige Jezdrine, Knjige Nemijine i knjiga proroka Isaije, Jeremije i Jezekilja, a sadrži i podatke iz sačuvanih svedočanstava Mesopotamije i Egipta.

Arheološka otkrica izvršena u Egiptu i Mesopotamiji na zapanjujuci način potvrđuju verodostojnost i tačnost pomenutih biblijskih tekstova. Tih otkrica ima tako mnogo da se ovde ne mogu sva navesti. Zato cemo se ograničiti samo na neka najvažnija i najneverovatnija.

Biblija govori da je pet godina posle podele jevrejskog carstva faraon Sisak upao u Judeju i opljačkao Jerusalimski hram. U ruševinama

hrama u Karnaku otkriven je bareljef na kome je ovekovečen taj pohod. Na njemu vidimo egipatskog boga Amona kako vodi na konopcu 156 jevrejskih zarobljenika. Svaki od njih predstavlja jedan od gradova koje je Sisak osvojio i opljačkao. Iz spiska tih gradova doznajemo zanimljiv podatak koji Biblija sasvim precutkuje. Ispada da faraon u pljačkaškom žaru nije poštedeo ni svoga šticenika cara Jerovoama i da je pustošio i zemlje novoosnovanog izrailjskog carstva.

Najveci car Izrailja, Amrije, pokorio je zemlju Moavsku i četrdeset godina posle toga izvlačio od svoga vazala ogroman godišnji danak od sto hiljada ovnova. Za vreme Joramove vladavine, car moavski Misa digao je bunu protiv Izrailja i prestao da placa nametnuti danak. Tada je Joram u savezu s carem edomskim i carem judejskim krenuo protiv pobunjenika. Biblija tvrdi da su saveznici potukli cara Misu i potpuno opustošili njegovu zemlju.

Zato je čudno izgledala primedba da pobednici "brzo otidoše odande i vratiše se u svoju zemlju" (Druga knjiga o care -vima, 3, 27).

Tu tajanstvenu napomenu razjasnila je tek arheologija. Godine 1868. nemački misionar F. A. Klajn otkrio je istočno od Mrtvog mora ogroman kamen od plavog bazalta s urezanim natpisom na moavskom jeziku. Za taj dragoceni spomenik Klajn je ponudio Arabljanima četrdeset dolara. Pre nego što je kupovina izvršena, doznale su za to francuske vlasti i ponudile vlasniku hiljadu i pet stotina dolara. Tada su Arabljani došli do zaključka da taj kamen mora imati neku magičnu moc. Potpalili su ispod njega vatru i polivali ga vodom sve dok se nije raspao na komade, koje su zatim prodavali kao amajlije. Samo ulaganjem ogromnog truda i sredstava francuski arheolozi uspeli su da ih otkupe i ponovo sastave dragoceni kamen. Danas se on nalazi u Luvru.

Iz natpisa na njemu proizlazi da je Misa u početki stvarno trpeo poraze, i zatvorivši se u tvrđavu Kiraraset, da bi umilostivio boga Hemosa, prineo mu na žrtvu svoga sina. U sledecim redovima natpisa pobedonosno saopštava da je razbio napadače tako da "Izrailj zauvek propade".

Kao što iz ovoga vidimo, pobedom se razmecu obe strane. Pošto Joram nije konačno pokorio zemlju Moavsku i, kao što Biblija priznaje "vratio se u svoju zemlju", možemo smatrati da je taj rat stvarno bio rušilački,

ali ipak nije doneo rešenje. Misa je utoliko bio u pravu što se tada zaista oslobodio dugogodišnjeg ugnjetača.
U Bibliji nailazimo na događaj koji je dugo vremena bio potpuno nerazumljiv. Car Ahav naneo je vladaru Damaska Ven-Adadu strahovit poraz i zarobio ga. Ali uprkos ondašnjim običajima nije ga ubio niti je opustošio njegovu prestonicu.
Naprotiv, ophodio se prema njemu veoma blago, posadio ga na svoja kola, nazvao ga bratom, sklopio s njim mir i pustio na slobodu.
Osecalo se da se iza te velikodušnosti, neobične za Ahava i ondašnja vremena, mora skrivati neka tajna.
Zagonetka je rešena kad je otkriven natpis asirskog cara Salmanasara III (859-825. god. p.n.e.). Vladar mocne države saopštava da je odneo pobedu nad savezom dvanaest careva medu kojima su bili i Ven-Adad i Ahav. Pobivši dvadeset i pet hiljada neprijateljskih vojnika, počeo je opsadu Damaska, ali očigledno nije zauzeo grad, jer se vratio u Ninivu i pet godina nije započinjao nove ratove. Iz teksta njegovog natpisa možemo zaključiti da je rat ostao nerazrešen. Damask je uspeo da se odbrani, dok se Ahav povukao iz borbe s velikim gubicima, ali nije bio pobeđen.
U svetlu tih novootkrivenih činjenica, biblijski zapis postao je jasan. Ahav je morao biti svestan sve vece moci Asirije. U takvim uslovima nije bilo u njegovom interesu da Sirija, predstraža Izrailja protiv buduceg asirskog napada, bude uništena. Kao dalekovidi državnik, izabrao je jedinu razumnu politiku: savez s pobeđenim protivnikom. Ali to nije bio čvrst savez, jer kad su se Asirci vratili u svoju zemlju, stari sporovi između Izrailja i Sirije ponovo su buknuli i Ahav je poginuo u jednom od brojnih okršaja.
Najvece uzbuđenje u naučnom svetu izazvao je takozvani "crni obelisk", koji je engleski arheolog Lejard godine 1846. otkopao iz ruševina asirskog grada na brdu Tel Nimrud. Sve strane tog četvorougaonog stuba od crnog bazalta pokrivene su bareljefima i natpisima s klinastim znacima. Na jednoj strani vidi se lik cara Salmanasara III sa svojom svitom. Povorka robova nosi mu skupoceno blago: slonovu kost, bale tkanina, cupove i kotarice, a na drugom mestu vodi mu na konopcima životinje: slonove, kamile, antilope, majmune, bikove i legendarnog jednoroga.

Još jedan bareljef prikazuje Salmanasara. Car gordo stoji, a pred nogama ponizno mu se klanja neki dostojanstvenik u bogato vezenom plastu.
Tek posle nekoliko godina natpis je uspeo da pročita Englez Ravlinson. I tada se ispostavilo da je taj ponizni lik izrailjski car Juj, koji je ubio Ahava i Jezavelju. Natpis ispod te scene ovako glasi: "Danak cara Jaui iz Bit Humri (to jest iz carskog doma Amrijevog): srebro, zlato, zlatna čaša, zlatne činije, zlatni pehari, zlatna vedra, olovo, carsko žezlo i balsamovo drvo, dobijeno od njega." Iz drugog teksta vidi se da je Juj uručio danak osamnaeste godine Salmanasarove vladavine, to jest oko 842. godine pre naše ere.
Biblija precutkuje činjenicu da je Juj bio asirski vazal. Ali je asirski natpis otkrio razlog zbog čega je car Damaska upao u Izrailj i opustošio njegove gradove. To je bila odmazda zato što je Juj izdao antiasirijski savez sklopljen s Aramejcima i, kad je izbio novi rat sa Salmanasarom, dobrovoljno se predao Asircima plativši ogroman danak u zlatu i srebru. Posledice te kukavičke politike bile su kobne. Posle dugih i žestokih borbi s Damaskom, Izrailj je za vladavine Joahazove pretrpeo potpun poraz, a njegova silna vojska prinudno je svedena na pedeset konjanika, deset bojnih kola i deset hiljada pešaka.
"Crni obelisk" nam je tako pokazao koliko je bila kratkovida i pogubna politika izrailjskih uzurpatora. Sirija, izdata od svoga saveznika, protiv mocne Asirije morala se boriti sama i bila je pobeđena. Oslabljen borbama sa svojim prirodnim saveznikom, Izrailj je na kraju postao plen Sargona II.
Samarija je razorena, a deset izrailjskih plemena odvedenih u Mesopotamiju, nestalo je u izgnanstvu bez traga.
Sargon se u Bibliji pominje samo jednom i to u vezi s pobunom u gradu Azota.
Osvajač Samarije pojavljuje se anonimno, kao "car Asirski". Teško je bilo pretpostaviti da je tu reč o Sargonu, pogotovu što se tri stiha pre toga pominje Salmanasar.
Tek je otkrivanje natpisa na zidu carskog dvorca u Horsabadu učinilo sumnjama kraj. Pokazalo se da je Salmanasar zaista otpočeo opsadu Samarije, ali je umro posle godinu dana. Grad je osvojio tek njegov naslednik Sargon posle dve godine svoje vladavine, to jest posle

trogodišnje opsade. Na osnovu tih podataka moglo se utvrditi da je Samarija pala godine 721. pre naše ere. U tome natpisu Sargon saopštava: "Opsedah i osvojih Samariju i odvedoh u ropstvo dvadeset i sedam hiljada dve stotine i devedest stanovnika. Načinih od njih carski korpus, od pedeset bojnih kola... grad obnovih i učinih ga lepšim no što je bio. Naselih ga ljudima iz zemalja koje osvojih. Postavih im namesnika i nametnu danak kakav placaju svi podanici Asirije."
Biblija u tri navrata ističe raskoš koja je navodno vladala u carskom dvorcu u Samariji. U Prvoj knjizi o carevima (22, 39) čitamo da je Ahav sagradio kucu od slonove kosti. Amos prorokuje (Knjiga proroka Amosa, 3, 15): "I udaricu kucu zimnu i letnju kucu, i propašce kuce od slonove kosti, i nestace velikih kuca, govori Gospod." Najzad, u Psalmu 45, za koji neki naučnici misle da je bio napisan kao svadbena himna za Ahava i Jezavelju, nailazimo na pomen o "dvorima od Minijske slonove kosti".
Razumljivo je što je taj fantastičan podatak smatran jednim od brojnih primera bujne mašte, toliko svojstvene narodima Istoka. Tek arheološka istraživanja u ruševinama Samarije pokazala su da to nije baš savim legenda.
Od 1931. do 1935. godine ekspedicija engleskih i američkih arheologa izvršila je tamo sistematske radove na iskopavanju. Ispod razvalina otkriveni su temelji odbrambenih zidina, kule i cisterne za čuvanje kišnice. Ali najvažniji nalaz bio je carski dvorac Ahava i Jezavelje. Ležao je na zapadnom obronku gorskog vrha odakle se moglo videti Sredozemno more. U dvorištu su se nalazili kameni zidovi u Bibliji pomenutog bazena u kome su oprana okrvavljena Ahavova bojna kola.
Kad su arheolozi počeli prosejavati krš, bili su zapanjeni. Na hiljade odlomaka pločica od slonove kosti ležalo je u pepelu, opekama i kamenju. Na njima su se videli bareljefi koji su predstavljali lotose, ljiljane, papiruse, palme, lavove, srne, sfinge i feničke idole. Dvorac doduše nije bio sagrađen od slonove kosti, ali zidovi i nameštaj bili su ukrašeni tako ogromnom količinom tih pločica da je svakako mogao ostavljati takav utisak. Ostavimo sada Izrailj i pređimo na Judeju. Vec na samom početku nailazimo na intrigirajucu zagonetku vezanu za razumnog i tragičnog cara Oziju.
U Drugoj knjizi o carevima (15, 5) doslovno čitamo: "A Gospod udari

cara, te bi gubav do smrti svoje; i življaše u odvojenom domu."
Biblisti i arheolozi su pretpostavljali da je Ozija živeo u podzemnim prostorijama svoga dvorca, dok su u njegovo ime vladali najpre njegov sin Jotam, a zatim unuk Ahaz. Po biblijskim propisima, gubavcima, istina, nije bilo dozvoljeno da ostanu u Jerusalimu, ali nije odbačena mogucnost da je za cara napravljen izuzetak. To mišljenje moralo je biti odbačeno kad su u naselju Rama, ili Rama Rahel, orkrivene ruševine neke tvrđave koja se ne pominje ni u jednom istorijskom izvoru. Bila je opasana zidinama debelim preko tri metra, a kao što se može zaključiti iz očuvanih tragova, kapije su bile izlivene od bakra ili bronze. U prostranom dvorištu nalazile su se tri rađevine. Na jednoj od njih su sa zadnje strane bila tajna vratanca kroz koja se iz tvrđave moglo neopaženo izaci.
Ko je i zašto sagradio tvrđavu u blizini prestonce? Sve ukazuje na to da ju je podigao za sebe car Ozija. U ruševinama je nađena upadljivo velika količina figurica boginje Astarte, a upravo njega su proroci optuživali za upražnjavanje kulta feničke boginje. Osim toga, na jednom fragmentu urezan je lik bradatog muškarca koji sedi. Pošto su samo bogovi i carevi prikazivani u sedecem položaju, nema sumnje da je trvrđava bila carsko sedište.
Sada razumemo zašto Biblija mesto Ozijinog prebivališta naziva "odvojenim domom", "slobodnim domom" ili "domom slobode". Nesrecni car nije bio prinudno zatvoren kao ostali gubavci, vec je uživao relativnu slobodu u svom izdvojenom dvorcu, odakle je zahvaljujuci blizini prestonice mogao vršiti nadzor nad državnim poslovima.
Posle pada Samarije, Judeja je bila svesna opasnosti koja joj preti od Asirije.
Car Jezekija grozničavo je ojačavao zidine Jerusalima i u skladište gomilao oružje. Pobrinuo se i za snabdevanje grada stalnim dotokom vode. Stari kanal Jevuseja, kroz koji se uvukla Davidova vojska, nije više bio podesan, a verovatno je bio i zatrpan kršem pošto se pokazalo da za grad predstavlja opasnost. Biblija kaže da je Jezekija naredio da se u steni useče novi kanal, kojim je voda sa izvora Giona tekla pravo u Jerusalim i slivala se u cisternu.
Kako to često biva, Jezikijino delo otkriveno je sasvim slučajno. Godine

1800. grupa arabljanskih dečaka igrala se kraj jezerceta Siloe. Jedan od njih upao je u vodu i doplivavši do druge obale otkrio u steni uski prolaz. Bio je to kanal dužine pola kilometra koji je zaobilaznim putem vodio kroz krečnjačku stenu do zapadnog dela grada. Arheolozi su se pitali zašto radnici i pored velike žurbe nisu bušili stenu u pravoj liniji, čime bi uštedeli preko dvesta metara mukotrpnog rada. Posle detaljnog pregleda topografije toga mesta, pokazalo se da je trebalo zaobici u steni izdubljene grobnice Davida i Solomona.

Tek godine 1880. nađen je nepobitan dokaz da je to bio Jezekijin kanal. Nekoliko mladih nemačkih arhitekata prihvatilo se istraživanja tajanstvenog kanala. Do kolena u mulju i vodi, s mukom su doprli do polovine kanala. Jedan od njih se okliznuo, pao u vodu i tada je primetio neki tajanstveni natpis na zidu. Na vest o otkricu, doputovao je u Jerusalim engleski orijentalist Arčibald Sajs da prepiše natpis. Rad je bio neobično težak. Satima sedeci u blatu i vodi, uz slabi plamičak svece, morao je da kopira slovo po slovo. Ali se konačno napor isplatio, jer se pokazalo da je natpis veliko otkrice. Tekst koji je delimično oštecen, pokazivao je na dramatičan način kako su radnici pijucima dubili stenu sa dve suprotne strane i, približivši se jedni drugima na udaljenost od tri lakta, kroz tanki zid začuli svoje glasove. Kad su najzad probili tunel, u znak radosti udarali su pijucima o pijuke, a voda je prvi put potekla iz izvora u grad. Hebrejski jezik natpisa nesumnjivo potiče iz Jezekijinih vremena.

U jednom od svojih natpisa asirski car Sanherib posredno sam priznaje da nije zauzeo Jerusalim. Hvali se doduše da je opustošio Judeju i od Jezekije uzeo danak od trideset talenata zlata i trista talenata srebra, ali priznaje da je judejskog cara zatvorio u prestonici "kao pticu u kavezu". Ne iznosi, naravno, razloge zbog kojih je morao da odustane od opsade. Njegov poraz Biblija predstavlja kao čudo. Anđeo koga je poslao Jehova prošao je kroz neprijateljski logor i pobio sto osamdeset i pet hiljada asirskih vojnika.

Naučnici su razmišljali šta se zaista krije iza toga čuda. Izgleda da nam rešenje te zagonetke pruža grčki istoričar Herodot. Jedan egipatski sveštenik ispričao mu je da je Sanheribova vojska, odustavši privremeo od opsade Jerusalima, krenula protiv Egipcana. Tada su asirski logor napali poljski miševi i toliko izgrizli tetive lukova i kožne delove

naoružanja da su se bespomocni vojnici morali povuci iz borbe.
U pričama Staroga zaveta miš se veoma često pojavljuje kao simbol zaraze.
Srecemo ga u Bibliji, u Egiptu i u Mesopotamiji. Iz toga bi proizašlo da je Sanherib morao da prekine opsadu Jerusalima pošto mu je vojsku desetkovala neka strašna zaraza. Možda tu hipotezu potvrđuje i činjenica da je engleski arheolog Strejči u okolini grada Lahisa otkrio masovnu grobnicu u kojoj je nađeno dve hiljade muških skeleta.
Kao što znamo, u bici s Haldejcima kod Karkemiša faraon Neho pretrpeo je težak poraz. Veliki engleski arheolog Vuli izvršio je u ruševinama toga grada istraživanja i naišao na dramatične tragove te čuvene bitke. Pod jednog od prigradskih kuca bio je pokriven slojem pepela u kome su ležale stotine strela, odlomljeni vrhovi kopalja i komadi plomljenih mačeva. Najviše strela bilo je nagomilano pred ulazom u pojedine odaje. Bile su iskrivljene od udaraca o kamene okvire i metalne okove vrata.
Iz položaja tih ostataka proističe da se borba vodila od odaje do odaje, uz žestok otpor branilaca. Na kraju su napadači pobedili i pretvorili kucu u prah i pepeo.
Drugi nalazi daju nam poučan uvid u tadašnje političke intrige. Asirski tekstovi na tablicama s klinastim pismom svedoče da je hetitski Karkemiš bio vazalni grad Asirije. S druge strane, kipovi egipatskih božanstava, prsten sa urezanim imenom faraona Psametiha l i pečat njegovog sina Neha dokaz su koliko je jaka bila egipatska penetracija na tim prostorima. Očigledno je da se Karkemiš, kao i Jerusalim, kolebao između lojalnosti prema Egiptu ili prema Asiriji, dok na kraju nije navukao na sebe propast. Faraon Neho je sramno izdao svoje pristalice i krenuo u odbranu Asirije protiv Nabukodonosora.
Ovom prilikom vredno je navesti još jedno zanimljivo otkrice. Među oružjem Vuli je našao grčki štit pokriven bronzom. Na njemu se vidi reljef s figurom Gorgone okružene životinjama: konjima, psima, jelenima i zečevima. Kako se grčki štit našao u Karkemišu?
Vuli se odjednom prisetio jednog Herodotovog odlomka iz koga se vidi da je u Apolonovom hramu u Branhidaju, u blizini Efesa, osvecen plen koji je faraon Neho osvojio u Gazi u kojoj su služili jonski najamnici. Štit je morao da pripada grčkom najamniku koji je posle razaranja Gaze

verovatno prešao u faraonovu službu i zatim poginuo u Karkemišu, daleko od svoje domovine.
U vavilonskim dokumentima nađena je i potvrda biblijskih podataka o judejskom caru Joahinu, koga je Nabukodonosor odveo u ropstvo. Kad je na asirski presto stupio car Evil-Merodah pustio je Joahina iz tamnice i dozvolio mu da živi u carskom dvorcu.
U Drugoj knjizi o carevima (25, 28-29) čitamo: "I lepo govori s njim, i namesti mu presto više prestala drugih careva koji bejahu kod njega u Vavilonu. I promeni mu haljine tamničke, i on jeđaše svagda s njim svega veka svojega, i hrana mu se jednako davaše od cara svaki dan svega veka njegova do smrti njegove."
Godine 1933. u vavilonskoj arhivi nađeni su zapisi upravitelja dvora o izdavanju sledovanja namirnica raznim ličnostima koje su bile na carevom izdržavanju. Na spisku se nalaze i judejski car Joahin, pet njegovih sinova i osam Judejaca koji su sačinjavli njegovu pratnju i poslugu. Kako proizlazi iz tih dokumenata, u Vavilonu je živela šačica zarobljenih careva. Svaki je dobijao svoje dnevno sledovanje hrane, imao svoj presto i svoje odaje u dvorcu. Među tim carskim senkama završio je svoj nesrecni život i judejski car Joahin.
Zahvaljujuci arheologiji uverili smo se i u to da je u Bibliji pomenuti Godolija, koga je Nabukodonosor imenovao za namesnika Judeje, a njegovi sunarodnici ubili kao otpadnika, istorijska ličnost.
U ruševinama grada Lahisa nađen je pečat s natpisom: "Svojina Godolije koji je postavljen nad domom (nad Judejom)". U vezi s vavilonskim ropstvom utvrdili smo da su neki judejski iseljenici u tuđini stekli imetak. To je na zapanjujuci način potvrdila arheologija kad je američka ekspedicija pronašla u Nipuru deo arhive bankarske firme "Murašu i sinovi".
U sto i pedeset dokumenata, pisanih klinastim pismom na glinenim tablicama, sadržana je živa i široko razgranala diplomatska delatnost te judejske porodice. Tu su ugovori o zakupu zemlje, kanala, vrtova i ovaca, kupoprodajne transakcije, ugovori o pozajmici i potvrde o položenoj kauciji za zatvorene dužnike. Firma je za svoje posredništvo uzimala, u ono vreme važecu, visoku naknadu od dvadeset procenata. Među potpisima na tim aktima ima mnogo jevrejskih imena, što govori da je veliki broj iseljenika živeo u priličnom bogatstvu.

Biblija prelazi cutke preko ogromnog razdoblja jevrejske istorije koje obuhvata dvesta šezdeset i pet godina: od vremena Nemijine obnove jerusalimskih zidina, godine 433. pre naše ere, do izbijanja ustanka Makabejaca godine 168. pre naše ere. Može se pretpostaviti da se za to vreme nije dogodilo ništa značajno.

Judeja je predstavljala sicušnu, zabačenu provinciju ogromnog persijskog carstva. Uz pristanak persijskih careva, bila je to teokratska državica kojom su upravljali sveštenici, bolje reci, mala verska zajednica. Izolovani od ostalog sveta, Jevreji su bili zauzeti isključivo svojim poslovima. Stari zavet je bez sumnje u to vreme dobio svoj današnji redakcioni oblik. Sveštenici i pismeni ljudi oživljavali su svoju prošlost i prikupljali dokumente koji bi trebalo da razjasne uzroke narodnih nesreca. Došli su do uverenja da su Jevreji neprestano izneveravali Jehovu, kršili njegove naredbe i zato bili kažnjavani. Tako je Biblija postala velika optužnica careva i naroda, dokument koji je trebalo da dokaže da samo u Mojsijevoj religiji leži izbavljenje i dobro Jevreja.

Godine 333. pre naše ere nastupio je prelom u poretku ondašnjeg sveta. Makedonski car Aleksandar odneo je kod Isa odlučujucu pobedu nad vojskom Darija III. Persija je prestala da postoji, a na njenim prostorima nastala je velika grčka imperija. Mladi pobednik krenuo je na Egipat i osvojio ga bez otpora.

Neproverena legenda kaže da je uz put posetio Jerusalim da se pokloni Jehovi.

Ali sve te istorijske događaje Biblija precutkuje. Stanovnci brdovite, izdvojene Judeje nisu bili svesni da stupaju u novu eru istorije čovečanstva.

Od 332. do 331. godine pre naše ere novi vladar sveta osniva na jednom od rtova delte Nila Aleksandriju, buducu prestonicu nauke i umetnosti. Jevrejima, potomcima izbeglica iz vavilonskih vremena, daje ista prava kao i Grcima i Egipcanima. Kao što cemo videti, docnije ce se pokazati da su posledice tog postupka bile neobično značajne.

Aleksandar Veliki umro je godine 323. pre naše ere, a državu su podelili među sobom njegove vojskovođe, takozvani dijadosi. Na taj način, posle krvavih borbi, nastale su tri države: Egipat pod vlašcu Ptolomejaca, Sirija pod vlašcu Seleukida i Makedonsko carstvo pod

vlašcu Antigonida.
Godine 320. pre naše ere Ptolomej I pripaja Judeju svojoj državi. Kad jevrejski narod nadnela se sasvin drukčija, mnogo strasnija opasnost od sile i ugnjetavanja. Nastala je epoha helenizma, epoha tolerancije, slobode duha, svežih intelektualnih strujanja i procvat nauke, književnosti i umetnosti.
Središte toga preporoda prosvete i humanizma postala je Aleksandrija. Ptolomej II stvorio je sjajnu zbirku rukopisa koja je sadržavala duhovna dostignuca minulih vekova. Zahvaljujuci njemu nastao je grčki prevod Biblije, takozvana Septuaginta.
Veliki broj Jevreja nije se mogao odupreti nadmocnim dražima helenizma.
Podlegali su joj naročito naseljenici u Aleksandriji. S vremenom su se toliko helenizovali da su zaboravili hebrejski jezik i govorili samo grčki.
Iz njihovih redova izlazili su naučnici, istoričari i pesnici, koji su sticali slavu i dobijali priznanje sveta.
Ogromni talas grčkog uticaja prodro je i u Jerusalim. Mlado pokoljenje Jevreja, opijeno klimom novog vremena, oduševljavalo se grčkom književnošcu, filozofijom i jezikom. Došlo je do toga, da je u samom srcu grada sagrađena arena u kojoj se, po uzoru na grčke atlete, takmičila polunaga jevrejska mladež. Kult zdravog i lepog tela, melodija grčke poezije i polet filozofskih ideja nadvladali su pevanje psalama i stegu ritualnih propisa.
Ali u Jerusalimu je još postojala mocna stranka ortodoksnih Jehovinih sledbenika koja se žestoko suprotstavljala tuđinskoj invaziji. Naravno da je često dolazilo do oštrih sukoba između te dve društvene grupe. Grad je dugo vremena bio poprište intriga, nemira i političkih borbi.
Posle više od sto godina Judeja je dospela pod vlast Seleukida. Godine 195. pre naše ere Antioh III odneo je pobedu nad Ptolomejom V i zauzeo celu Palestinu. U bliskom susedstvu Jerusalima nastajale su grčke kolonije, a Samarija je postala značajan administrativni centar novoga vladara. U svetom Jehovinom gradu grčki običaji su toliko ojačali da, kako to kaže autor Druge knjige Makabejske (4, 14) - "Sveštenici nisu više služili oltaru, vec su, prezrevši svetinju i zanemarivši žrtve, hitali da uzmu učešca u mačevanju, bezbožnim

igrama i bacanju diska..." Čak je i pobožni i revnosni prvosveštenik Jazon optužen za bezbožnost i sklonost novoj jeresi.
Na presto je stupio Antioh IV Epifan, fanatični poklonik grčke kulture, koji je odlučio da u svojoj državi iskoreni sve druge običaje i vere. Godine 168. pre naše ere odneo je sve blago iz Jerusalimskog hrama, a kad su zbog toga izbili neredi, poslao je u Jerusalim svoga vojskovođu koji je ognjem i mačem opustošio grad, porušio njegove odbrambene zidine i odveo u ropstvo veliki broj stanovnika.
Otpočela je vlast terora i progona. U hramu je silom zaveden kult Zevsa Olimpijskog; pod pretnjom smrtne kazne, zabranjeno je prinošenje žrtava Jehovi, slavljenje sabata i obrezivanje dece. Vernici koji su kršili drakonske naredbe osuđivani su na mučenje i mučeničku smrt.
Najzad je buknuo jevrejski ustanak pod vodstvom sveštenika Matatije, koji su od 165. do 135. godine pre naše ere redom predvodili njegovi sinovi Juda, Jonatan i Simon, zvani Makabejci. Junačka borba ustanika bila je tako žestoka da se vojska Seleukida morala povuci iz mnogih palestinskih gradova i godine 164. pre naše ere vođa ustanka Juda ušao je u Jerusalim i ponovo zaveo u hramu kult Jehove.
Antioh V Evpator, sin Epifanov, došao je s velikom oružanom silom da uguši ustanak. Kod Vet-Zaharije, nedaleko od Vitlejema, Makabejci su bili poraženi, jer nisu mogli da se odupru jakoj grčkoj konjici i jedinicama s bojnim slonovima. Ali uslovi kapitulacije bili su neočekivano blagi. Videvši uzaludnost napora svoga oca, novi car je vratio Jevrejima slobodu ispovedanja vere, čak im je priznao izvesnu autonomiju, ali Makabejci se nisu zadovoljili tom polovičnom nezavisnošcu. Judina braca, Jonatan i Simon, ponovo su povela borbu koja se, godine 142. pre naše ere, završila potpunom političkom nezavisnošcu.
Povest tih junačkih borbi kazuju nam dve Knjige Makabejske. Prva knjiga, iz pera nepoznatog palestinskog Jevrejina, napisana je na hebrejskom, ali se do našeg vremena sačuvala samo u grčkom prevodu. l drugu knjigu je napisao palestinski Jevrejin, lepim, klasičnim grčkim jezikom, što znači da je bio vaspitan u helenističkoj sredini.[20]
Od toga vremena u Judeji je vladala Makabejska dinastija, koju

[20] Knjige Makabejske Jevreji ne priznaju za svete, ali Rimokatolička crkva ih je svrstala u kanonske tekstove.

jevrejski istoričar Josif Flavije naziva Hasmonejskom, po imenu jednog od Matatijinih predaka.
Godine 63. pre naše ere u Palestinu je ušao rimski vojskovođa Pompej i posle tromesečne opsade zauzeo Jerusalim. Tako je jevrejskoj nezavisnosti došao kraj i Palestina je postala rimska provincija kojom upravlja prokurator.
Bremenom je ugnjetačka i izrabljivačka politika postala tako nepodnošljiva da je u Palestini ponovo buknuo ustanak. Godine 70. nove ere stigao je Tit sa silnom vojskom i započeo opsadu Jerusalima. Stanovništvo se branilo neviđenom hrabroščcu, preziruci smrt, ali je na kraju podleglo nadmocnoj rimskoj sili. Tragediju koju je grad preživeo, na potresan način opisao je Josif Flavije. Ljudi su padali po ulicama od gladi, bolesti i iscrpljenosti, događalo se čak da su majke jele svoju novorođenčad. Hiljade jevrejskih zarobljenika legionari su pobili ili vešali na krstove. Osvojivši grad, Tit je naredio da se sravne sa zemljom oni delovi koji su izbegli pogrom, a Jevrejima i sledbenicima Hrista pod pretnjom smrtne kazne bilo je zabranjeno da ulaze u razrušeni grad. Čuvena po svojoj okrutnosti, X rimska legija šezdeset godina je logorovala na jerusalimskim ruševinama. Od 117. do 138. godine naše ere, car Hadrijan podigao je tamo rimsku koloniju: Elija Kapitolina (Aelia Capitolina). Na mestu gde se nalazio hram, uzdizala se statua Jupitera. Zbog obeščašcenja svetoga mesta i zabrane obrezivanja dece, godine 132. naše ere Jevreji su se ponovo digli na ustanak.
Na čelu ustaničke vojske, koja je za kratko vreme narasla do pola miliona vojnika, bio je Simon, zvani Bar Kohva. Ubrzo je zavladao Jerusalimom i velikim delom Palestine. Rabin Ben Akiba dočekao ga je kao Mesiju i nagovarao ga da se proglasi za cara Izrailja. Nova jevrejska država nije dugo postojala. Hadrijan je doveo iz Britanije svoga vojskovođu Julija Severa, koji je brzo pokorio Palestinu i godine 136. osvojio poslednju ustaničku tvrđavu Betar. Tamo je ubijen ili je izvršio samoubistvo Bar Kohva. Ustanici koji nisu pali u borbi, oterani su u ropstvo ili pobegli u Vavilon.
Godine 1961. ekspedicija izraelskih arheologa otkrila je u jednoj od pecina kraj Mrtvog mora kosti i dokumenta poslednjih ustanika koji su tamo izginuli.
Još je vavilonskim ropstvom i bekstvom Godolijinih ubica u Egipat

otpočela takozvana dijaspora ili rasejanje Jevreja po celom svetu. Za persijskih i grčkih vremena prisilno izgnanstvo pretvorilo se u dobrovoljnu emigraciju. Prvo središte dijaspore u Vaviloniji održalo se do kasnog srednjeg veka. U Egiptu je nastala jevrejska kolonija na ostrvu Elefantini, a pre svega u Aleksandriji.
Posle ustanaka Makabejaca i Bar Kohve, kretali su u tuđinu novi talasi izbeglica koji su znatno pojačavali ranije jevrejske zajednice.
Dijaspora je postepeno obuhvatala i Kirenajku, Grčku i Malu Aziju. Najveca zajednica, koja je brojala gotovo sto hiljada Jevreja, nalazila se u Aleksandriji. Drugo značajno emigraciono središte Jevreji su podigli u samoj rimskoj prestonici. Želeci da slikovito predstavi razmere dijaspore, Josif Flavije citira grčkog geografa Strabona: "Jevreji se naseljavaju po skoro svim gradovima i na celom svetu nije lako naci mesto gde ne žive predstavnci toga plemena." Od tih vremena počinje novo poglavlje jevrejske istorije, nova epopeja, ništa manje tragična i herojska od one koju opisuju biblijske knjige.

ŠEST BIBLIJSKIH PRIČA O JUNAŠTVU, PATNJI I PRAVEDNIM BOŽJIM PRESUDAMA

O JUNAKINJI JUDITI.

U judejskom gradu Vetuliji živela je udovica po imenu Judita. Bila je veoma bogata. Imala je njive, stoku i mnogobrojnu poslugu. Bila je čuvena i po zanosnoj lepoti. Posle smrti muža život je za nju izgubio svaki smisao. Obučena u grube žalobne haljine, tri i po godine predavala se molitvi i samoodricanju. Bogobojnošcu i primernim životom stekla je takvo poštovanje da su je ljudi u Judeji počeli smatrati za proročicu. Jednom se dogodilo da je u Hanan upala ogromna Nabukodonosorova vojska, s vojskovođom Holofernom na čelu.
Vetulija se nije predavala i hrabro se odupirala osvajaču. Posle dvadeset dana opsade, nestalo je u gradu vode. Nesrecni građani okupili su se pred dvorcem namesnika Ozije i potresno plačuci preklinjali ga da se preda Holofernu. Oziji se srce cepalo od bola gledajuci ljudsku patnju, ali ih je uporno molio da izdrže još pet dana, jer je verovao da ce im Jehova priteci u pomoc. A za to vreme Judita je skinula žalbenu odecu, umila se, namazala mirisnom izmirnom i ukovrdžala kosu. Zatim se

obukla u svečane haljine i stavila najdragoceniji nakit koji je imala u svojom šatulici. Divno obučena, u punom sjaju, uputila se u neprijateljski logor, u pratnji dvorkinje koja je nosila meši-ne pune vina, posudu s uljem, pečeno meso, smokve, hleb i sir. Kad je u zoru silazila s brda na kome se nalazila Vetulija, zaustavila ju je neprijateljska straža i odvela u šator svoga vojskovođe. Holofern je ležao u postelji, iza mreže koja ga je štitila od komaraca. Obučen u purpurnu odecu, blistao je od zlatnog nakita, smaragda i drugog dragog kamenja. Judita je kleknula i poklonila se do zemlje, a on, očaran njenom lepotom,
zadivljeno ju je posmatrao. Kad se povratio od prvog utiska, upitao je blagim glasom šta je dovodi k njemu. "Kci sam Jevrejina", odgovorila je. "Pobegla sam jer sam se uverila da ce moj grad biti razoren. Preziruci vas, nije hteo da se preda dobrovoljno. Zato sam odlučila: otici cu knezu Holofernu i odati mu tajnu kako ga može osvojiti a da ne izgubi nijednog vojnika."
Holefneru su se svidele te reci i naredio je svojim slugama da joj pomognu da ustane. Kad se uspravila u svoj svojoj raskošnoj lepoti, velikaši prisutni u šatoru povikaše ushiceno: "Kako se može prezirati narod koji ima tako divne žene!" A Judita se tada pretvarala da joj je došlo nadahnuce i proročkim glasom najavila osvajačima potpunu pobedu nad Judejom. Holofern se neizmerno obradovao i rekao joj: "Ako se obistini tvoje predskazanje, obecavam da ce bog Izrailja postati i moj bog." Naredio je zatim da se Juditi dodeli ugodan šator i tri dana zaredom pozivao je na bogate gozbe. Ali Jevrejka nije htela da uzima nečistu hranu i jela je samo ono što je dvorkinja donela iz Vetulije. Holofern joj se udvarao sve nasrtljivije. Judita je procenila da ce je četvrtog dana zamoliti da posle gozbe ostane sa njim u šatoru. Pred počinak, otpustila je svoju dvorkinju i celu noc je u suzama molila Jehovu da joj pomogne u onome što je naumila. Sutradan je Holofern priredio najsvečaniju gozbu. U radosnom očekivanju uživanja popio je i suviše vina i, savladan tvrdim snom svalio se na postelju. Judita mu je tada njegovim mačem odrubila glavu, zavila je u mrežu protiv komaraca i stavila u putnu torbu. Iskravši se iz logora, pohitala je u Vetuliju i pokazala glavu omrznutog vojskovođe svojim sunarodnicima. U gradu je nastala velika radost. Ljudi su zahvaljivali Jehovi za pobedu i slavili junakinju koja je sa dva udarca odrubila neprijatelju glavu.

Kad su u zoru Asirci zatekli svog vojskovođu mrtvog, uhvatila ih je velika panika, pa su se dali u bekstvo, napustivši logor s neizmernim blagom i plenom otetim u Judeji. Branioci grada žestoko su ih gonili i priredili im takav pokolj da je samo nekolicina uspela da izvuče živu glavu. Pobednici su zaplenili brojna stada ovaca, magaraca i kamila, kao i veliku količinu zlata, srebra, oružja i odece. Sve što je bilo lično vlasništvo Holoferna, njegovo zlato, srebro, drago kamenje i skupocena odeca, dato je Juditi kao nagrada za junaštvo. Tri meseca su građani Vetulije proslavljali pobedu uz igru, pesmu, molitve i zvuk harfe. Iz Jerusalima je došao i sam prvosveštenik Joakim da oda počast junakinji i da učestvuje u sveopštoj radosti. Judita je živela sto i pet godina, okružena poštovanjem i ljubavlju naroda, a dan njene velike pobede proglašen je za jevrejski praznik koji se otada slavi svake godine.

Lucas Cranach: *Judyta z głową Holofernesa*

Peter Paul Rubens: *Judyta z głową Holofernesa*

JESTIRA - CARICA PERSIJSKA.

Trece godine svoje vladavine persijski car Asvir priredio je veliku gozbu. Pozvao je sve knezove i dostojanstvenike Persije i Medije i namesnike zemalja koje je pokorio, od Indije do Etiopije. Gozba je neprekidno trajala sto i sedamdeset dana, a pri kraju car je na sedmodnevnu gozbu pozvao sve građane Suze, bez obzira na njihovo bogatstvo i položaj. Stolovi su bili postavljeni u dvorištu i u vrtu dvorca, a nad njima su razapeta raznobojna platna pričvršcena za mermerne stubove, da ih zaštite od sunca. Gosti su ležali na zlatnim i sebrnim posteljama oko stolova na podu popločanom smaragdnim i belim mermerom. Sluge su prinosile jelo i vino u posudama od čistoga zlata. Za svakim stolom sedeo je jedan od knezova, nudeci jelo i pice. Istovremeno, u ženskom krilu dvorca, carica Astina gostila je žene kneževa, velikaša i dvorskih dostojanstvenika. Pošto je carica bila neobično lepa, sedmoga dana gozbe car Asvir zaželeo je da je pokaže svojim gostima. Poručio joj je da stavi na glavu carski venac i da dođe pred njega. Ali carica se uzjogunila i nije htela da posluša naredbu muža. Asvir se silno razgnevi zbog njene neposlušnosti i odmah sazva savet od sedam persijskih i medijskih kneževa, da razmisle šta da urade s tvrdoglavom ženom. Uvaženi muževi veoma se zabrinuše za mir u svojim domovima, i jedan od njih ovako reče: "Nije samo caru skrivila carica Astina nego i svim knezovima i svim narodima po svim zemljama cara Asvira. Jer ce se delo caričino razici među sve žene, pa ce prezirati muževe svoje govoreci: car Asvir zapovedi da dovedu preda nj caricu Astinu, a ona ne dođe. I od danas ce kneginje Persijske i Medijske koje čuju šta je učinila carica tako govoriti svim knezovima carevim; te ce biti mnogo prkosa i svađe." Car odluči da zauvek napusti caricu. Istovremeno je poslao pisma u sve krajeve zemlje s naredbom da se podanici obaveste da žene moraju slušati svoje muževe. Tako je ugušeno opasno žarište ženske bune. Ubrzo zatim car je naredio da se po celoj državi nađu najlepše devojke i pošalju u dvorac. Pod nadzorom odanog evnuha, izabrane devojke dvanaest meseci mazale su se izmirnom i drugim mirisima i bojom ulepšavale lice. A kad su bile spremne, odlazile su u carevu ložnicu. Posle četiri godine došao je red na izuzetno lepu devojku Jestiru. Bila je Izrailjka, ali to niko nije znao.

Roditelji su joj umrli još dok je bila dete i o njoj se starao stric Mardohej, jedan od mnogih izgnanika iz Jerusalima. Asvir je toliko zavoleo Jestiru da se oženio njome i krunisao je za caricu. Na zauzimanje bratanice, Mardohej je postavljen na mesto dvorskog vratara i stekao takvo poverenje da je stražario pred carskom ložnicom. To je dovelo do besa druga dva careva vratara. Jednoga dana Mardohej je čuo njihov razgovor i doznao da kuju plan kako da ubiju cara. O tome je odmah obavestio Jestiru, a ona je upozorila muža na opasnost koja mu preti. Zaverenici su završili na vešalima, a car se još više vezao za svoju voljenu ženu. Mardohej je stekao takav uticaj na dvoru da je počeo omalovažavati carevog doglavnika Amana. To je bio svemocni visoki činovnik pred kojim su svi drhtali i padali na kolena. Samo Mardohej nije klečao pred njim, niti mu se klanjao. Razdiran besom, Aman se osecao nemocan, jer je drznik bio pod neposrednom zaštitom cara. Ali kad je doznao da je Mardohej jevrejskog porekla, odlučio je da se krvavo osveti svim Jevrejima koji žive u Persiji. Na njegov nagovor Asvir je potpisao naredbu o istrebljenju svih Jevreja, pošto imaju svoje posebne običaje, zakone i verske obrede. Kad je to čuo Mardohej, poderao je svoju odecu, obukao se u žalobne haljine, posuo glavu pepelom i lutao ulicama Suze glasno izražavajuci svoj bol i patnju. Tada je Jestira odlučila da deluje. Sledeceg dana pripremila je gozbu na koju je pozvala cara i njegovog doglavnika. Ponosan zbog te počasti, Aman je postao siguran u sebe i naredio da se podignu vešala visoka pedeset lakata, na koja je nameravao da obesi Mardoheja. Ali te noci car nije mogao zaspati, pa je naredio svojim dvoranima da mu donesu stare dnevnike. U njima je pročitao kako mu je Mardohej spasao život. Od mnoštva poslova car je potpuno zaboravio na to, pa je sad odlučio da nagradi svog vernog vratara. Sutradan je došao Aman da traži kaznu za Mardoheja. Tada ga Asvir upita šta treba da uradi čoveku kome hoce da oda priznanje. Duboko uveren da car na njega misli, Aman mu odgovori: "Treba doneti carsko odelo koje car nosi, i dovesti konja na kom car jaše, i metnuti mu na glavu venac carski; i odelo i konja treba dati kome između najvecih knezova carevih da obuku čoveka onoga kojega car hoce da proslavi, pa da ga provedu na konju po uli -čama gradskim i viču pred njim: ovako biva čoveku koga car hoce da proslavi." Kakvo je bilo njegovo zaprepašcenje kad je čuo da car misli

na Mardoheja. U skladu sa svojim savetom morao je svoga neprijatelja posaditi na konja i voditi po gradu, objašnjavajuci

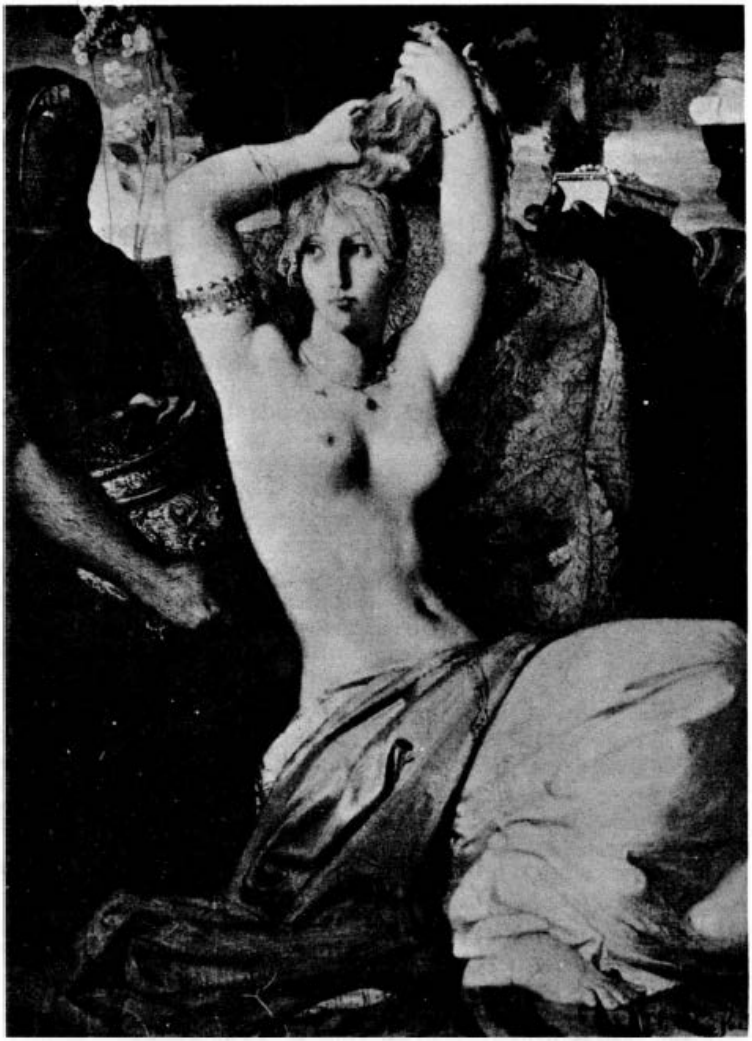

Théodore Chassériau: *Estera*

Filippino Lippi: *Tobiasz i anioł*

začuđenim podanicima: "Ovako biva čoveku koga car hoce da proslavi!" Tek što se vratio kuci, sav besan od poniženja, pojavili su se evnusi s naređenjem da dođe na gozbu kod cara. A Jestira je vec priznala mužu da je Jevrejka i Mardohejeva bratanica. Sa suzama u očima preklinjala ga je da povuče naredbu o istrebljenju njenih sunarodnika. Tada je Asvir uvideo podmuklost Amanovu i čim se ovaj pojavio u dvorcu naredio je da da ga pošalju na vešala, spremljena za Mardoheja. Na molbu Jestirinu, ne samo što je strašnu naredbu povukao, vec je dozvolio Jevrejima da se osvete svojim neprijateljima u celoj Persiji. Tako je izgubilo život sedamdeset i pet hiljada ljudi, a među njima i deset Amanovih sinova. A Mardohej, koji je posle Amana na dvoru persijskog cara zauzeo mesto doglavnika, razaslao je pisma svim jevrejskim opštinama s porukom da u spomen na svoje spasenje svake godine slave radosni praznik Purim, što znači "praznik sudbine", jer je tada rešena sudbina jevrejskog naroda.

TOVIJA - VERNI IZRAILJAC U ZEMLJI PERSIJSKOJ.

U jednom od malih persijskih gradova, na zemlji Neftalimovog pokoljenja, ugledao je svetlost dana Tovija.

Vaspitavao se u religioznoj atmosferi doma u kome je vladala privrženost tradiciji i religiji predaka. U takvom duhu odgajao je i svoga sina i dao i njemu ime Tovija. Kad je odveden u asirsko ropstvo, uspeo je i tamo nekako da uredi život i nije mu bilo loše. Plivao je u izobilju i bio imucan čovek, ali to bogatstvo nije koristio za sebe, vec ga je delio sa svojim najsiromašnijim sunarodnicima koje su Asirci teško ugnjetvali. Naročito se posvetio odavanju poslednje pošte i sahranjivanju umrlih Izrailjaca u skladu s propisima Mojsijeve religije, za što mu je pretila stroga kazna. Jednom je, umoran od sahranjivanja, legao na zemlju, a izmet iz lastavičjeg gnezda pao mu je pravo u oko. Tovija je pokorno podnosio slepilo, nije se bunio protiv Boga, a podsmeh i porugu zlobnih i bezbožnih ljudi trpeo je s najvecim mirom. Kad je stari Tovija osetio da su mu dani izbrojani, poslao je svoga sina sirotom Gavelu, da uzme od njega novac koji mu je nekad posudio, i da ga donese svom namučenom ocu. Za vodiča u daleki grad Rages neiskusnom mladicu ponudio se anđeo Rafailo u čovečjem liku. Ugledavši iznenada naočitog momka spremnog za put, mladi Tovija ga

upita: "Odakle si, dobri mladicu?" Anđeo mu odgovori da je od sinova Izrailjevih i da ide u Rages. Prijatno iznenađen, Tovija se obradova i saopšti radosnu vest ocu, koji mu preporuči da se drži neznanog putnika, l mladi Tovija nije se razočarao.
Anđeo Rafailo ne samo što ga je dopratio do Ragesa, vec mu je našao i ženu, kcer Raguila, njihovog rođaka, a kad su se vratili kuci, povratio je vid njegovom starom ocu. Pun zahvalnosti prema Rafailu, mladi Tovija reče: "Oče, šta da mu damo za nagradu, jer šta može biti dostojno dobročinstava njegovih?... Molim te, oče moj, reci mu da uzme polovinu od svega što je doneseno." Ali Rafailo se ne dade nagovoriti da primi nagradu i otkri im ko je.

JOV.
U arabljanskoj pokrajini Uz živeo je bogobojni i pravedni čovek Jov. Sreca ga je u svakom pogledu pratila. Pored sedam sinova i tri kcerke, imao je i sedam hiljada ovaca, tri hiljade kamila, pet stotina volova, pet stotina magarica i brojnu poslugu. Dok su mu se deca igrala za gozbenim stolom a on na svom polju prinosio žrtve paljenice, na nebu su se pred Gospodom skupili anđeli, među kojima je bio i Sotona. Gospod upita Sotonu otkud dolazi a on mu odgovori:
"Prohodih zemlju i obillzih." Opet ga upita Gospod: "Jesi li video slugu mojega Jova? Nema onakoga čoveka na zemlji, dobra i pravedna, koji se boji Boga i uklanja se oda zla." A Sotona mu na to odgovori: Eda li se uzalud Jov boji Boga? Nisi li ga ti ogradio i kucu njegovu i sve što ima svuda naokolo? Delo ruku njegovih blagoslovio si, i stoka se njegova umnožila na zemlji. Ali pruži ruku svoju i dotakni svega što ima, psovače te u oči." A Gospod mu reče: "Evo, sve što ima neka je u tvojoj ruci; samo na njega ne diži svoje ruke." Sotona ode od Gospoda. Ubrzo počeše Jova nesrece snalaziti. Savejci su mu oteli stoku i pobili pastire, a oganj nebeski spalio ovce i sluge. Haldejci su odveli kamile, a pustinjski vetar srušio mu je kucu koja je zatrpala njegove sinove i kceri.
Jov tada razdera haljine svoje, ostriže glavu, i poklonivši se Gospodu pokorno reče: "Go sam izašao iz utrobe matere svoje, go cu se i vratiti onamo. Gospod dade, Gospod uze; da je blagosloveno ime Gospodnje." Bog je bio veoma zadovoljan što se nije razočarao u pobožnog čoveka i

prebacivao je Sotoni što je na njegov nagovor mučio Jova bez razloga. Ali Sotona se ne predade i zlobno reče: "... pruži ruku svoju u dotakni se i kostiju njegovih i mesa njegova, psovaće te u oči." A Gospod reče

Rembrandt: *Anioł opuszcza Tobiasza*

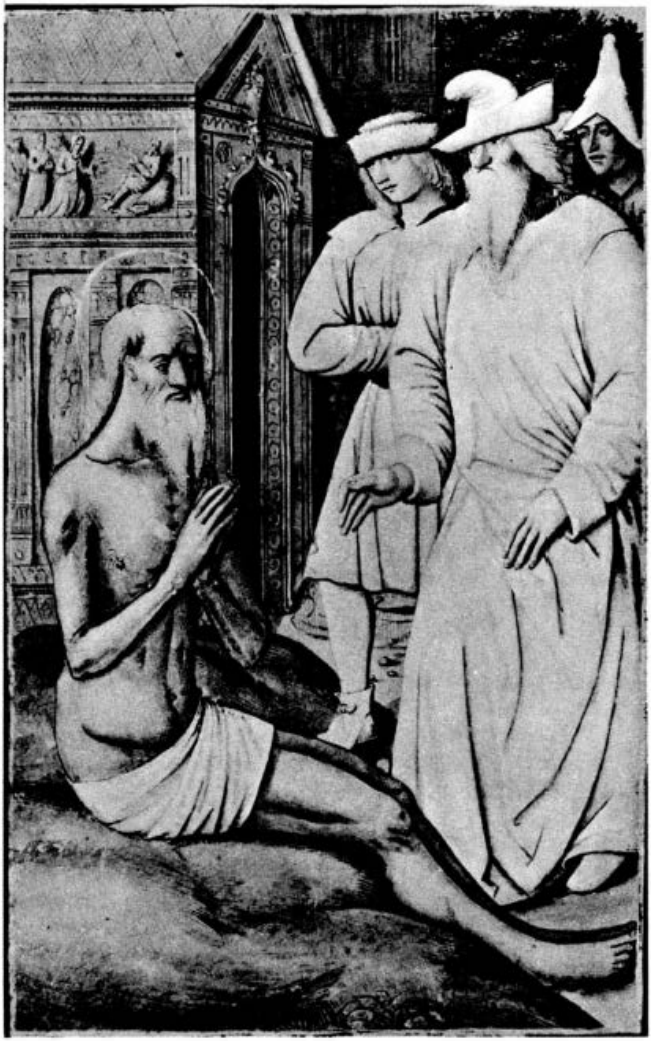

Hiob. Miniatura francuska z początku XVI wieku

Sotoni: "Evo ti ga u ruke; ali mu dušu čuvaj." Sotona ode od Gospoda, a Jovu se na telu otvoriše žive rane.
Sedeo je jadnik u gnojištu i strugao ih crepom. Da zlo bude vece, razgnevljena nesrecom, žena ga je obasipala pogrdama i besno vikala: "Hoceš li se još držati dobrote svoje? Blagoslovi Boga, pa umri." Jov joj na to mirno odgovori:
"Govoriš kao luda žena; dobro smo primali od Boga, a zla zar necemo primati?"
Za Jovove muke čuše tri njegova prijatelja: Elifas, Vildad i Sofar. Odmah pohitaše k njemu i kad ga videše u takvom očajnom stanju, rasplakaše se, razderaše svoje plastove i posuše se pepelom po glavi. Iz poštovanja prema njegovom bolu, sedam dana i sedam noci sedeli su pored njega i cutali.
Najzad se Jov trže iz svoga bola i slomljenim glasom poče se žaliti na svoju nesrecnu sudbinu: "Ne bilo dana u koji se rodih, i noci u kojoj rekoše: rodi se djetic!... Noc onu osvojila tama, ne radovala se među danima godišnjim, ne brojila se u mesece. Potamnele zvezde u sumračje njezino, čekala videlo i ne dočekala ga, i ne videla zori trepavica... što mi nije zatvorila vrata od utrobe i nije sakrila muku od mojih očiju."
Elifas je slušao njegovu jadikovku zabrinuto, pa mu prekorno reče: "Nije li pobožnost tvoja bila uzdanje tvoje? I dobrota putova tvojih nadanje tvoje?" Ali Jov je jadikovao i dalje: Slušao sam mnogo takih stvari; svi ste dosadni tešioci... Predao me je Bog nepravedniku, i u ruke bezbožnicima bacio me. Bejah miran i zatr me, i uhvativši me za vrat smrska me i metnu me sebi za beljegu. Opkoliše me njegovi strelci, čepa mi bubrege nemilice, prosipa na zemlju žuč moju. Zadaje mi rane na rane, i udara na me kao junak. Sašio sam kostret po koži svojoj, i uvaljao sam u prah slavu svoju. Lice je moje podbulo od plača, na veđama je mojim smrtni sen. Premda nema nepravde u rukama mojim, i molitva je moja čista.
Prijatelji su se upustili s njim u duži razgovor u kome su izneli pretpostavku da je ipak negde morao zgrešiti, jer Bog ne kažnjava nevine ljude. Ali Jov im se kleo u sve na svetu i pozivao Boga za svedoka da nije grešio i da strada nevin.
Taj njihov razgovor prisluškivao je mladi čovek po imenu Elijuj. Na kraju se i on umešao u njihov razgovor i rekao im da po njegovom

mišljenju ni jedna ni druga strana nije u pravu. Stradanje nije uvek kazna za počinjene grehe. Bog često iskušava baš najodanije smrtnike da ih učvrsti u njihovim vrlinama. Za sve vreme razgovora Jov je proklinjao svoju sudbinu, ali ni za trenutak nije gubio veru u nedostižnu mudrost božjeg proviđenja. Za nagradu za bezgraničnu veru, Bog mu se javio iz strašnog vihora i rekao mu da se uzalud trudi da otkrije uzrok svoga stradanja, jer svemocne i mudre namere božje prelaze granice ljudskoga razuma.

DANILO.

Kad je Nabukodonosor osvojio Jerusalim i odveo u ropstvo judejskog cara Joahina zaželeo je da na svom dvoru ima jevrejske mladice carskog i kneževskog roda i da ih vaspitava u haldejskom duhu. Među lepim mladicima dovedenim u Vavilon bio je i Danilo sa svoja tri bliska druga, Ananijom, Misailom i Azarijom. Sva četiri prijatelja bila su pobožna i nisu htela da uzimaju hranu koju su davali na dvoru, jer nije bila spremljena po Mojsijevim propisima.

Izmolila su evnuha koji ih je vaspitavadl za dozvolu da mogu jesti samo hleb i povrce. Mladi ljudi nisu učili samo vavilonsku istoriju i običaje, vec su ulazili i u tajne haldejskih vračeva: astrologiju i tumačenje snova. Kad je učenje bilo završeno, Nabukodonosor ih je pozvao preda se da im proveri znanje, i tada se, na svoje čuđenje, uverio da znanjem i mudroščcu desetostruko prevazilaze sve haldejske vrače i čarobnjake. A od svih tih jevrejskih mladica najmudriji je bio Danilo. Jednom se Suzana, prelepa i bogobojna žena bogatog trgovca Joakima, kupala u jezercetu svoga vrta. Iza grmlja su je posmatrala dva starca sladostrasnika i prišla joj s nepristojnim predlozima. Kada ih je Suzana strogo odbila, starci su je optužili za preljubu. Kad su na sudu upitani za detalje, bezočno su tvrdili da su je videli s nekim mladicem, koga nisu uspeli da uhvate, jer je bio brži od njih. Sud je starcima poverovao i osudio Suzanu na smrt. Ali kad su je poveli na gubilište, stigao je Danilo. Obdaren vidovitoščcu, očajnim glasom je povikao da se obustavi izvršenje kazne, jer je žena nevina.

Sudije su tada pristale da on sam još jednom sprovede istragu. Danilo je razdvojio starce i počeo da ispituje svakoga posebno. Ubrzo se pokazalo da su im izjave protivrečne. Jedan je tvrdio da je poročnu ženu

i mladica video pod pistacevim drvetom, a drugi da ih je zatekao pod velikim hrastom. Bilo je jasno da tužitelji lažu, zbog čega su osuđeni na smrt kamenovanjem, a pobožna žena je puštena na slobodu. A jednom se dogodilo da je Nabukodonosor usnio san koji ga je veoma zabrinuo. Zato je sazvao u svoj dvor vrače, čarobnjake i gatare iz cele Haldeje. Ali oni su bili sasvim bespomocni, jer je car svoj san zaboravio i zahtevao je od njih ne samo da ga protumače nego i da ga se sete. A kad su mu rekli da samo bogovi znaju snove ljudske, strašno se razgnevio i naredio je da se pogube svi mudraci u njegovoj državi. Kazna se odnosila i na Danila.

Dželatima koji su došli po njega rekao je da ce protumačiti carev san, ali je molio da mu daju još jedan dan da se za to pripremi. Cele noci se molio, dok mu se Jehova nije smilovao i otkrio mu tajnu. Sutradan ujutro stao je pred Nabukodonosora i rekao mu: "Ti, care, vide a to lik velik... Glava tome liku bejaše od čistoga zlata, prsi i mišice od srebra, trbuh i bedra od mjedi, goleni mu od gvozda, a stopala koje od gvozda koje od zemlje. Ti gledaše dokle se odvali kamen bez ruku, i udari lik u stopala mjedena i zemljana, i satr ih... A kamen, koji udari lik, posta gora velika i ispuni svu zemlju." A zatim je san caru protumačio: "Ti si ona glava zlatna. A nakon tebe nastace drugo carstvo, manje od tvojega; a potom trece carstvo, mjedeno, koje ce vladati po svoj zemlji. A četvrto ce carstvo biti tvrdo kao gvožđe, jer gvožđe satire i troši sve, i kao gvožđe što sve lomi, tako ce satrti i polomiti." Kad car sasluša mudre reci, pade ničice hvaleci jevrejskog boga i postavi Danila za namesnika nad svom zemljom vavilonskom. Na Danilovo zalaganje, poklonio je život vračima i mudracima koje je prethodno osudio na smrt. Neko vreme posle toga, Nabukodonosor je naredio da se u dolini Duri postavi kip od zlata, šezdeset lakata visok.

Zatim je sazvao sve kneževe, velmože i dostojanstvenike da se poklone kipu. Čim su se oglasile trube, svirale i harfe, podanici su pali ničice i poklonili se.

Samo su stajali jevrejski mladici, Sedrah, Misah i Avdenago, jer nisu hteli da služe paganskom božanstvu. Car je naredio da se za kaznu bace u pec i da se pec sedam puta više nego obično užari. Ali vatra nije

Michał Anioł: *Daniel*

Tintoretto: *Zuzanna i starcy*

Peter Paul Rubens: *Daniel w jaskini lwów*

naškodila vernim sledbenicima Jehovinim, jer se za njih pobrinuo anđeo koji ih je pratio do mesta kazne. Kad su mladici izašli iz peci vatrom netaknuti, car ih je postavio na visoke državne dužnosti i zapretio smrtnom kaznom svakom ko se usudi huliti na Jehovu. Ubrzo je usnio i drugi san. Video je drvo puno plodova, do neba visoko. Na njegovim granama bilo je puno ptica, a pored stabla ležale su zveri. S neba je sišao anđeo, raspolutio drvo, rasterao ptice i zveri, a ostavio je samo korenje koje je pričvrstio za zemlju gvozdenim i bakarnim lancima. Opet pozvaše u dvorac Danila i on s lakocom protumači caru čudan san: "Biceš prognan izmeđi ljudi, i sa zverima ceš poljskim živeti, i hranice te travom kao goveda, i rosa ce te nebeska kvasiti, i sedam ce vremena proci preko tebe dokle poznaš da višnji vlada carstvom ljudskim i daje ga kome hoce." Tako se i dogodilo. Umno poremecen, car je živeo među životinjama u najvecem poniženju, a kad je posle sedam godina ozdravio, kneževi i dostojanstvenici ponovo su ga posadili na presto. Otada je odbacio lažne bogove i slavio samo cara nebeskoga, koji ga je kaznio zbog oholosti, ponizio i opet ga uzdigao. Na vavilonski presto stupio je zatim Valtasar. Jednom je u svom dvorcu priredio veliku gozbu na koju je pozvao sve svoje dostojanstvenike. Stolovi su bili bogato postavljeni jelom i vinom, pa se ubrzo gosti opiše, a s njima i careve žene i naložnice. Pripiti Valtasar naredi ea se donesu svi zlatni i sebrni sudovi oteti iz Jerusalimskog hrama, da gosti piju iz njih. Ali se iznenada pojavi jedna ruka i ispisa ma zidu tri tajanstvene reci: MENE, TEKEL, FERES. U sali zavlada grobna tišina. Svi su razrogačenih očiju gledali priviđenje, a car preblede i zadrhta od straha. Danilo, koga ponovo pozvaše u dvorac, prebaci caru što je ustao na Gospoda, i sa svojim ženama i dvoranima pio iz sudova doma gospodnjega, i ovako mu rastumači tajanstvene znake: "MENE, brojio je Bog tvoje carstvo, i do kraja izbrojio. TEKEL, izmeren si na merila, i našao si se lak.
FERES, razdeljeno je carstvo tvoje, i dano Midijanima i Persijanima."
Valtasar je razumeo da kroz usta Danilova govori duh božji, pa ga obuče u skerlet, stavi mu oko vrata zlatni lanac i proglasi ga za trecu ličnost u carstvu. Iste noci ispuni se Danilovo predskazanje. Valtasar bi ubijen, a na vavilonski prsto stupi Darije, car Međana. Car Darije postavio je sto dvadeset provincijskih namesnika, nad njima tri kneza, a nad svima je bio Danilo.

Državni dostojanstvenici, mučeni zavišcu, odlučili su da sruše carevog ljubimca.
Pošto je predano vršio poverenu mu dužnost, teško ga je bilo ocrniti pred carem.
Ali znali su njegovu odanost Jehovi i revnost u vršenju verskih dužnosti. Pala im je na pamet podla misao da mu s te strane naude. Po njihovom nagovoru, Darije je izdao naredbu da se niko od njegovih podanika trideset dana ne sme moliti bogovima. Danilo se nije mogao povinovati naređenju, jer ono nije bilo u skladu s Mojsijevim zapovestima. Tri puta dnevno molio se Jehovi otvarajuci prozore prema Jerusalimu. Zavidnici su ga opazili kad se molio i optužili ga pred carem za odbijanje poslušnosti. Darije je veoma cenio i voleo Danila, pa je teška srca naredio da ga bace u jamu s gladnim lavovima. Posle izrečene presude bio je toliko potišten da nije mogao večerati i cele noci nije oka sklopio. Ranom zorom ode pred jamu i tužnim glasom povika: "Danilo, slugo Boga živoga, Bog kojemu služiš bez prestanka, može li te izbaviti od lavova?" A Danilo mu iz jame odgovori: "Care da si živ do veka! Bog moj posla anđela svojega i zatvori usta lavovima, te mi ne naudiše; jer se nađoh čist pred njim, a ni tebi, care, ne učinih zla." Van sebe od radosti, Darije zapovedi da ga izvade iz jame i vrati mu njegove počasti. U jamu su bačeni Danilovi tužitelji, a lavovi su ih odmah rastrgli. Danilo je živeo još do prvih godina Kirove vladavine. Uživao je ugled ne samo državnog dostojanstvenika, vec je bio slavan i kao nadahnuti prorok. U proročanskim vizijama video je kako se na nebu sudaraju snažni vihori a nemani izlaze iz mora i najavljivao jevrejskom narodu oslobođenje od svekolikih patnji i dolazak pomazanika božjeg, koji ce uništiti grehe i zavesti pravdu na zemlji.
Taj narodni mesija sedece na ognjenom prestolu, a ispod njegovih nogu teci ce plamena reka. Hiljade sluga čekace na njegova naređenja, a verni ce poštovati zapovesti ispisane u svetim knjigama. Kad je Kir dozvolio jevrejskim iseljenicima da se vrate u Jerusalim, Danilo je bio vec suviše star da pođe na taj daleki put. Završio je život u Vavilonu i kao visoki dostojanstvenik sahranjen u veličanstvenoj carskoj grobnici.

JONA.
Jednom Bog naredi Joni da ode u Ninivu i da grešnim građanima objavi

propast: "Ustani, idi u Ninivu grad veliki, i propovedaj protiv njega, jer izađe zloca njihova preda me". Ali prorok se uplaši te misije, jer mu se činilo besmisleno da propoveda u gradu prema kome je Jerusalim bio ubogo seoce. Umesto da krene na istok, ukrcao se na brod u Jafi i zaplovio u suprotnom pravcu, u Tarsis. Gnevan zbog neposlušnosti svoga sluge, Jehova podiže silan vetar na moru. Ogromni talasi snažno su udarali o lađu, lađari su dan i noc preko ograde izlevali vodu i molili se svojim bogovima da se smiluju. Za to vreme Jona je spavao tvrdim snom ispod palube. Kormilar ga probudi i obrecnu se:
"Šta ti spavaš! Ustani, prizivaj Boga svojega, ne bi li nas se opomenuo Bog da ne poginemo." Lađari su bacali kocku da vide ko je kriv za nesrecu, a kocka pade na Jonu. Jona priznade da [e navukao gnev Jehovin, jer se nije povinovao njegovoj volji. "Sto cemo učiniti s tobom, da bi nam more utolilo?" pitali su ga lađari. A Jona im odgovori: "Uzmite me i bacite me u more, i more ce vam utoliti, jer vidim da je s mene došla na vas ova velika bura.." Lađari odlučiše da se otresu opasnog putnika. Veslali su iz sve snage da ga iskrcaju na kopno, ali nisu mogli da stignu do obale, jer su ih razbesneli talasi bacali nazad na more. Nije im preostalo ništa drugo nego da ga bace u vodu. Tada Jehova naredi da velika riba proguta Jona. Tri dana i tri noci sedeo je brodolomnik u trbuhu morske nemani, upucujuci zahvalne himne Gospodu koji ga je spasao da se ne utopi. Kad ga je velika riba izbacila na obalu, prorok je odmah poslušno krenuo u Ninivu. Hodao je po ulicama*od jutra do mraka, saopštavao građanima reci Jehovine i proricau da ce Niniva za četrdeset dana biti razorena. Asirski car poverovao je njegovom proročanstvu i izrazio kajanje. Ljudi su morali da se pridržavaju strogog posta, domacim životinjama nije davana ni hrana ni voda.
Videci da su se građani Ninive vratili s grešnog puta, Jehova se smilovao i spasao ih propasti. Ali se to nije svidelo Joni. Razočaran i gnevan otišao je iz grada da mu se ne podsmevaju ljudi kojima je proricao propast. U okolini je sagradio kolibu i gorko se tužio: "Gospode! Ne rekoh li to još kad bejah u svojoj zemlji? Zato ščah pre pobeci u Tarsis; jer znah da si ti Bog milostiv i žalostiv, spor na gnev i obilan milosrđem, i kaješ se od zla. Sada Gospode, uzmi dušu moju od mene, jer mi je bolje umreti nego živeti." Jehova ne odgovori proroku,

ali učini da iznad njegove glave izrasle ogromna tikva, da ga zaklanja od vrelog sunca. Sutradan Bog zapovedi crvima da izgrizu korenje tikve, i ona se osuši i pretvori u prah. Istovremeno sa istoka dunu vreo,

Rafael *Jonasz*

suv vetar, a sunce je pržilo tako nemilosrdno da se Jona onesvesti od žege.
Tada se javi Jehova i reče: "Tebi je žao tikve, oko koje se nisi trudio, i koje nisi odgajio, nego jednu noc uzraste a drugu noc propade. A meni da ne bude žao Ninive, velikoga grada, u kom ima više od sto i dvadeset tisuca ljudi?"

POUČNE NARODNE PRIČE

Posle vavilonskog ropstva, među Jevrejima Judeje, Vavilonije i Egipta razvila se posebna vrsta didaktične priče, zvana midraš. To su poučne priče s naravoučenijem, koje je narod prenosio od usta do usta radi podržavanja patriotskog duha ili za izražavanje neke filozofske misli koja je zaokupljala ondašnje duhove. One, dakle, spadaju u autentični narodni folklor. U svojim propovedima i biblijskim komentarima rabini su se njima bez sumnje obilno služili, da bi pomocu alegorije lakše delovali na slušaoce.
Kao i sve narodne bajke, te priče se odlikuju živom i dramaticnom naracijom, bogatom slikovitošcu i sižeom koji ne zna za granice između stvarnosti i mašte, između sna i jave. U izvesnoj meri podsecaju na poznate arapske bajke o Sinbadu moreplovcu ili "Hiljadu i jedne noci". U njima je ista ona čar samonikle poezije, ista ona čežnja za pravdom na zemlji, samo s tom razlikom što jevrejske priče, nastale u narodu čije je iskustvo kroz istoriju bilo izuzetno teško, a religija imala ogromnu ulogu, sadrže dublje filozofske misli, vezane za večne probleme života i smrti, srece i patnje, Boga i čoveka.
Priča se razvija na osnovi poznatih nam istorijskih činjenica. Javljaju se gradovi kao Niniva, Vavilon ili carevi kao Nabukodonosor i Valtasar. Nepoznati autori pokazuju ponekad izvesno poznavanje prilika koje su vladale, na primer, na dvoru vavilonskog cara. Ali uopšte uzevši, priče su u tom pogledu veoma mutne i s istorijom nemaju ničeg zajedničkog. Otkad su pročitani dokumenti mesopotamskih careva, teško je bila održiva teza da su to autentični istorijski tekstovi koje treba doslovno uzimati, pa ih danas čak i pristalice najtradicionalnijih pogleda na Bibliju smatraju književnom fikcijom.
Kao primer može poslužiti Knjiga o Juditi. U njoj se javlja potpuno neistorijska ličnost, car Medije Arkfasad, tlačitelj istočnih naroda i

osnivač grada Ekbatane. Haldejski car Nabukodonosor nazvan je asirskim carem čije je sedište u Ninivi, koja je razorena još za njegova života. Holofern kao Persijanac naravno nije mogao biti zapovednik asirske vojske. Jednom rečju, bilo bi naivno i dalje nastojati na tvrdnji da je to istorijska knjiga.

Ali se i pored svega ne može odbaciti mogucnost da je ona odjek izvesnih stvarnih događaja. Istraživači su se trudili da odgonetnu istorijske okvire njene fabule i došli su do uverenja da se radi o vremenu persijskog cara Artakserksa III Ohosa, koji je vladao od 358. do 337. godine pre naše ere. Iz dokumenata je poznato da se njegov vojskovođa zvao Holofern i da mu je pomocnik bio evnuh Bagoas. Oba se pominju u Knjizi o Juditi. Artakserks III je bio okrutan i ohol čovek. Za vreme njegove vladavine pobunili su se namesnici provincija, zvani šatrapi, a Egipat se digao na ustanak. Prvi njegov pohod protiv pobunjenog vazala završio se neuspehom. Na vest o njegovom porazu, ustanku su se priključili i Fenikija, Kipar i deo Sirije. Pošto je zaveo red u Aziji, Artakserks je preko Hanana pohitao u Egipati i godine 341 . pre naše ere ponovo ga pretvorio u persijsku provinciju.

Crkveni istoričar iz IV veka, Euzebije, tvrdi da je Artakserks za vreme pohoda na Egipat odveo iz Hanana veliki broj Jevreja i naselio ih na Kaspijskom moru, u Hirkaniji. Ako se iseljavanje zaista dogodilo, moralo je da ima kazneni karakter. Po svemu sudeci, i Jevreji su se priključili sveopštem ustanku, a opsada Vetilja je jedan od njegovih epizoda.

Knjiga o Juditi napisana je na osnovo usmenih predanja, najverovatnije za vreme ustaničkih borbi Makabejaca. Boreci se s nadmocnim snagama Seleukida, Jevreji su širili anegdotske priče takve vrste, da na istorijskim primerima pokažu kako Jehova nikad ne ostavlja svoj narod u tragičnim i odsudnim trenucima. Bila je to neka vrsta propagandne literature za podizanje hrabrosti ustanika i podržavanje njihove istrajnosti u otporu.

Iako je bio junački, Juditin čin je izazivao izvesne sumnje u moralnom pogledu. Osim toga, originalni hebrejski tekst je nestao i sačuvali su se samo prevodi na grčki i latinski jezik. Zbog toga palestinski Jevreji Knjigu o Juditi nisu priznali za svetu. Ali katolička crkva je ubraja u kanonske tekstove i unela ju je u spisak biblijskih knjiga.

Tipična istočnjačka bajka je doživljaj Jestire i Mardoheja na dvoru persijskog cara u Suzi. Bujna pripovedačeva mašta preterano je uvecala sve njene epizode: carski pir traje sto i osamdeset dana, persijske devojke mažu se dvanaest meseci pre nego što izađu pred cara, Jestira se sprema za brak pune četiri godine, vešala na koja je obešen Aman visoka su pedeset lakata, a Jevreji za odmazdu ubijaju sedamdeset i pet hiljada svojih neprijatelja.

Radnja te dramatične priče dešava se za vreme vladavine persijskog cara Kserksa, u Bibliji nazvanog Asvir (485-465. god. pre naše ere). Zanimljivo je i to da je njegova žena Astina, koja je svojom neposlušnošcu zabrinula muževe persijske aristokratije, po svoj prilici prva u istoriji predstavnica sifražetkinja.

Autor Knjige o Juditi je nepoznat, ali po brojnim persijskim elementima u hebrejskom tekstu i po izvesnom poznavanju prilika na persijskom dvoru, to je morao biti neki Jevrejin koji je za vreme makabejskih borbi u Hananu živeo u Suzi. Bio je obdaren pisac. Stil priče je živ i živopisan, fabula je puna dramatične napetosti, a iznenađuje i bogatstvo opisa punih plastičnosti i kolorita. Prvobitni tekst docnije je upotpunjen raznim dodacima drugih autora i u Bibliju je ušao u tom konačnom obliku.

Neki istraživači smatraju da je autor osnovnu nit priče uzeo iz vavilonske ili persijske mitologije, iako za to dosad nisu našli nikakve konkretne dokaze.

Oslanjaju se samo na činjenicu da ime Jestira nesumnjivo potiče od imena boginje Ištar, a Mardohej od imena vavilonskog boga Marduka.

Pretpostavljaju, osim toga, da je cela priča izmišljena za dramatizaciju liturgije praznika Purim, čije ime i poreklo ni do danas nije na zadovoljavajci način razjašnjeno. Knjigu o Jestiri teško je ubrajati u religioznu literaturu. Ime Boga pominje su u njoj samo jedanput, a pokolj koji su Jevreji priredili svojim neprijateljima upadljivo je protivan načelima velikih proroka Isaije, Jeremije i Jezekilja. Sveštenici su je i pored toga uvrstili u didaktične biblijske knjige, zvane ketubim. Čitanje njenog teksta i danas predstavlja osnovu za obred praznika Purim. Prvi hrišcani su je odbacili, ali katolička crkva unela ju je docnije u spisak kanonskih knjiga.

Na granici između "istorijskih" i didaktičnih knjiga Staroga zaveta

nalazi se i Knjiga o Toviji, nazvana po imenu čuvenog junaka, čiji su doživljaji prikazani neobično živo i slikovito. U uvodu autor ističe istorijsku pozadinu na kojoj gradi svoju priču, govori o vladavini istorijskih careva Salmanasara (tačnije Sargona) i Sanheriba, ali u daljem toku pripovedanja pominje persijske gradove Rages i Ekbatanu ne trudeci se da uskladi hronološke razlike od stotinu do dvesta godina. Saveti koje stari Tovija daje svome sinu živo podsecaju na životne maksime od kojih vrvi literatura semitskih naroda.

Verovanje u anđele, sotone, nadzemaljska bica, uzeto je iz persijske religije s kojom su Jevreji došli u dodir u izgnanstvu.

Za remek-delo biblijske literature smatra se Knjiga o Jovu. Taj traktat, poema i drama u isto vreme, odlikuje se živošcu opisa i stila, dramatičnom gradacijom radnje, smeloščU filozofske misli i snagom osecanja. Ime božjeg pacenika postalo je sinonim svih ljudskih nesreca i katastrofa. Izraz hiobowa wiadomosc (tragična, jovovska vest) sastavni je deo poljskog jezika.

Knjiga se sastoji od tri osnovna dela: od prologa u prozi, poetskog dijaloga i epiloga koji ima karakter happy enda. Na osnovu lingvističkih istraživanja pretpostavlja se da je njen središnji deo, rasprava prijatelja o smislu patnje, docniji dodatak.

Priča u današnjem redakcionom obliku potiče verovatno iz III veka pre naše ere, dakle, iz helenističke epohe. Nepoznati autor, ili jevrejski kompilator, nije stvorio originalno delo, vec je mnogo pozajmio od sumerskih pisaca. Za to veliko otkrice treba da zahvalimo američkom orijentalistu Samjelu Krameru, autoru knjige Istorija počinje u Sumeru. Očitavajuci tablice s klinastim pismom otkopane u ruševinama Nipura, naišao je na poemu o nekom Sumeru koji je nesumnjivo prauzor biblijskog Jova. Bio je to čovek bogat, srecan, mudar i pravedan, okružen mnogobrojnom rodbinom i prijateljima. Odjednom su ga snašle bolesti i patnje, ali on nije hulio na svoga boga, nije bio gnevan na njega.

Pokorno se predao njegovoj volji i samo plačuci i jadikujuci molio ga za milost. Dirnut njegovom pokornoščU i pobožnoščU, bog mu se najzad smilovao i vratio mu zdravlje.

Podudarnost potke priče i ideje vodilje tih dveju verzija tako je upadljiva da je u njihovu neposrednu zavisnost teško posumnjati. Treba

ipak imati na umu da ih dele dva ili tri milenijuma razvoja religioznih predstava. Premda se oslanja na su mersku osnovu, jevrejska priča je daleko lepša, književno savr šenija i filozofski zrelija.
S problemom kojim se bavi priča sreli smo se još prili kom razmatranja uloge proroka. Reč je o čovekovoj odgovornosti, patnji i krivici. U Petoknjižju, to pitanje je rešeno na jednostavan način, koncepcijom o kolektivnoj odgovornosti. Za grehe očeva moraju da ispaštaju pokoljenja, iako nisu nizašta kriva. S procesom sazrevanja etičkog monoteizma, taj fatalizam nije mogao da opstane, jer je kolektivna odgovornost bila u oštroj protivrečnosti sa pojmom božje pravednosti. Proroci Jeremija i Jezekilj propovedali su da svaki čovek za svoje postupke lično odgovara pred Bogom i samim tim istupili protiv osveštane teze Petoknjižja. Bio je to revolucionaran korak koji je predstavljao ogromni napredak u religioznoj misli.
Ali on nije razrešio probem koji muči čoveka, pre bi se reklo da ga je iskomplikovao. Jer ako svaki čovek za svoje pos tupke lično odgovara, zašto onda stradaju ljudi pravedni i bogobojni? Ako je Bog pravedan, zašto ih muči bolest, beda i smrt njihovih bližnjih?
Upravo tim pitanjima bavi se Knjiga o Jovu. Posle dužeg razgovora Jovovih prijatelja, koji se vrti u začaranom krugu, oglašava se mladi Eliluj i iznosi rešenje zagonetke, koje je u suštini priznavanje poraza: Bog iskušava svoje verne smrtnike da proveri njihovu pobožnost i da ih učvrsti u vrlinama. Tada svi učesnici u razgovoru prihvataju mladicevo objašnjenje, ne primecujuci da su okrutne metode iskušavanja ljudi u suprotnosti s pojmom pravednosti, kao i bolest, patnja, beda i gubitak bliskih.
U kategoriju literarne fikcije treba svakako ubrojiti i Knjigu proroka Danila. Čuda, apokaliptična proročanstva i mutni istorijski podaci u tom pogledu ne ostavlaju nikakvu sumnju. Autori priče na svakom koraku pokazuju nepoznavanje istorije Vavilonije i Persije, mešaju medijske i persijske careve, a od Haldejaca prave anahroničnu kastu sveštenika-vračeva, pri čemu Danila nazivaju "majstorom vračeva".
Naročito su fantastični podaci o carevima koji se javljaju u priči.
Nabukodonosor postavlja ogromni zlatni kip i naređuje narodu da mu se klanja.
Posle toga slavi boga Izrailja i poručuje da ce svako ko kaže nešto loše

o tom bogu biti osuđen na smrt. Darije izdaje naredbu svojim podanicima da se trideset dana ne mole nikakvim bogovima, a kad Danilo izlazi nepovređen iz jame s lavovima, naređuje svim pokorenim narodima da prime Mojsijevu veru.
Prizori trojice jevrejskih mladica koji iz užarene peci izlaze netaknuti, i Danila koji sedi u jami među krotkim lavovima, naravno da imaju mnogo bajkovite lepote i zato uvek deluju na maštu naroda i umetnika. Ali najpopularnije je čudo s tajanstvenom rukom koja ispisuje na zidu tri zagonetne reci:
MENE, TEKEL, FERES.
Pravo njihovo značenje još uvek je predmet naučnih rasprava. Nevolja je u tome što se u hebrejskom i aramejskom pismu ne pišu samoglasnici, vec samo suglasnici. Zavisno od toga da li se između suglasnika stavlja, na primer, samoglasnik "a" ili "e", menja se smisao tih izraza. Zato je uglavnom prihvaceno tumačenje koje srecemo u Knjijzi proroka Danila.
I pored mnoštva neverovatnih stvari, u priči nalazimo neke notice koje su odjek stvarnih događaja. Reč je, na primer, o sedmogodišnjem Nabukodonosorovom ludilu.
Znamo da je, doduše, ne on, vec njegov naslednik Nabonid, sedam godina bolovao od neke duševne bolesti. Bacanje u užarenu pec bila je kazna koja se u Vaviloniji veoma često primenjivala. Dugo je ostala nerazjašnjena zagonetna beleška da je car Valtasar učinio Danila trecom ličnošcu u carstvu. Zašto baš trecom, a ne drugom? To pitanje tek je razjasnila arheologija. Ispostavilo se da je Valtasar bio Nabonidov sin i suvladar, sa sedištem u Vavilonu. Pošto je Valtasar bio druga ličnost u državi, odmah posle svoga oca, Danilo je, kao carski doglavnik, u državnoj hijerarhiji mogao zauzeti samo trece mesto. Ove pojedinosti, naravno, nisu izmenile poglede na istoričnost Knjige proroka Danila, ali dokazuju da je osnova priče nastala u vavilonskoj sredini. Jer treba znati, da se knjiga sastoji iz dva dela, koja su napisala dva razna autora i u različitim vremenima: na veoma popularnu priču s radnjom i na proročanstvo u stilu apokaliptičkog objavljenja.
Kao Knjiga o Jovu i Knjiga proroka Danila crpela je izvore iz tuđe mitologije.
U arheološkom nalazištu Ugarit otkrivena je poema koja potiče iz XIV

veka pre naše ere. Ona opeva sudbinu nekog Danila i njegovog sina Ahata. Junak poeme bio je mudri i pravedni sudija koji štiti udovice i siročad. Dovoljno je reci, da su jevreski pisci, po svoj prilici, upravo iz nje uzeli ideju za svoju priču o Danilu.

U četvrtom delu koji sadrži apokaliptička predskazanja, najavljena su četiri carstva ovim redom: vavilonsko, persijsko, medijsko i grčko. Očigledne aluzije na sknavljenje Jerusalimskog hrama za vladavine

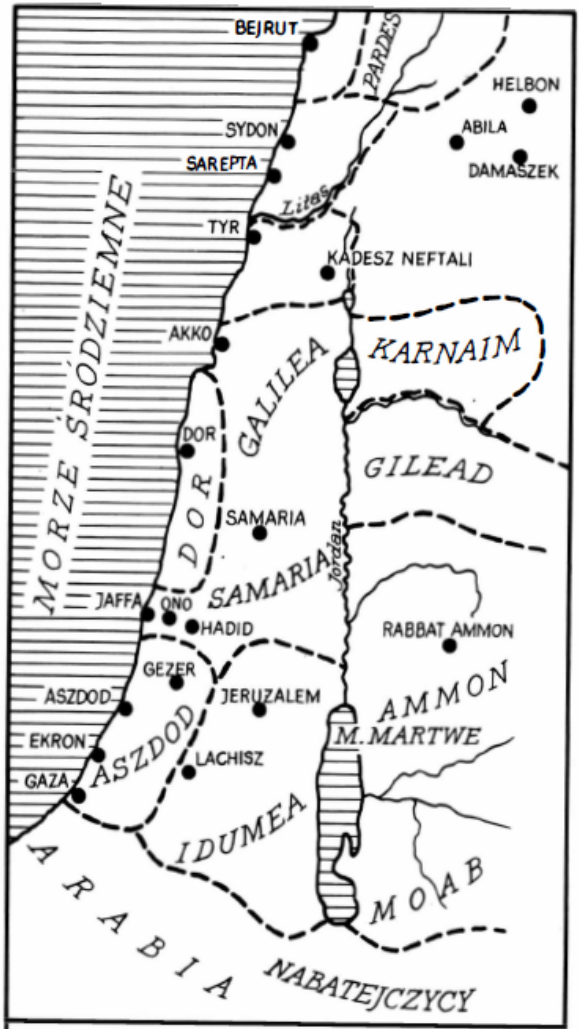

PALESTYNA W OKRESIE IMPERIUM PERSKIEGO

GRANICE OKRĘGÓW

Antioha Epifana, godine 167. pre naše ere, ukazuju na to da je knjiga u svojoj konačnoj redakciji morala nastati u kasno helenističko doba. Dokaz za to su, uostalom, i brojni grčki izrazi u aramejsko-hebrejskom tekstu.

Za Jevreje su to bila teška vremena borbi za versku nezavisnost. Proročanstvo je trebalo da podrži duh potlačenih sunarodnika i da im ojača nadu u pobedu. U viđenjima nadahnutim vatrenim patriotizmom, Jevrejima se u knjizi najavljuje dolazak sina čovečijeg koji ce ih izbaviti iz tuđinske vlasti. Objavljuje, takođe, nastanak carstva božjeg na zemlji i vaskrsenje ljudi na kraju sveta. Ali te mesijanističke ideje nemaju deterministički karakter. Proročanstvo ce se ispuniti samo onda kad ljudi očiste svoja srca od greha i postanu pravedni.

Kao što vidimo iz toga, Knjiga proroka Danila, kao i knjige drugih proroka i Knjiga o Jovu, ističe ličnu odgovornost čoveka pred Bogom. Njene mesijanističke ideje izvršile su jak uticaj na prvobitno hrišcanstvo, a sin čovečiji koji se pominje u njoj postao je naziv za Isusa Nazarecanina.

U tu grupu alegoričnih narodnih priča spada, najzad, i Knjiga proroka Jone.

Burne i slikovite peripetije prorokove tipična su tvorevina jevrejskog folklora, ali istraživači sumnjaju da se izvori te priče kriju u nepoznatom mesopotamskom mitu. Riba ili morska neman koja je progutala Jonu veoma živo podseca na mitsku aždaju haosa Tijamat.

Knjiga je nesumnjivo nastala posle vavilonskog ropstva. Biblijski egzegeti su nastojali da odgonetnu njen navodni alegorični smisao. Izrailj je, govore oni, imao da izvrši proročansku misiju među ostalim narodima, ali pošto nije obavio povereni mu zadatak, po volji Jehovinoj progutala ga je neman Nabukodonosor.

Ali za nas je daleko važnija ideja vodilja koja se nalazi na kraju priče. Kad se Jona naljutio što Niniva nije razorena, Jehova mu očiglednom nastavom pokazuje šta je to pravednost: kad je on zažalio za usahlom biljkom, zar Jehova nije trebalo da se smiluje velikom gradu, u kome osim grešnika žive i pravedni ljudi, deca i nevine životinje? Koliki je to napredak u koncepciji Jehove u poređenju s Jehovom Mojsija, Isusa Navina ili sudija![21]

[21] Razgovor Avrama sa Bogom o istom pitanju nesumnjivo je kasniji dodatak, iz

Sve te ideje koje se provlače kroz knjige proroka Isaije,
Jeremije i Jezekilja i kroz didaktičke priče, bez sumnje su morale stvaralački uticati na dalji razvoj religioznih koncepcija. Na tok tog zanimljivog procesa jako svetio bacili su svitci nađeni u pecinama kod Crnog mora. Godine 1947. karavan stočara iz beduinskog plemena Tamira zaustavio se na odmor u stenovitom predelu kod izvora Ain Fešha. Tražeci zalutale jare u jednoj od mnogobrojnih pecina, jedan mali dečak pronašao je velike glinene cupove pune nekih tajanstvenih svitaka.
Kako je docnije utvrđeno, bile su to duge trake od ovčije kože, ispisane arhaičnim znacima hebrejskog pisma.
Prava vrednost tih otkrica u početku nije bila poznata. Tek kad je deo svitaka dospeo u Sjedinjene Američke Države, a deo u sirijski pravoslavni manastir Svetoga Marka, naučnicima su se otvorile oči. Čuveni orijentalist Vilijam Olbrajt nije se ustezao da svitke nazove "najvecim otkricem našega veka".
Suština je u tome što svitci sadrže tekstove Staroga zaveta iz III ili II veka pre naše ere. Pošto najstarija kopija koja je dotad otkrivena potiče iz IX veka naše ere, od neprocenjivog su značaja za uporedne filološke studije i za razjašnjenje mnogih spornih ili nerazumljivih delova Biblije. Bura koja se oko tih svitaka podigla i vest o ceni koja je za njih placena (za šest svitaka Amerikanci su platili dve stotine i pedeset hiljada dolara) doprla je i do Arabijske pustinje. Stenovita divljina oko Mrtvog mora bila je prepuna beduinskih tragača koji su pretresali tamošnje bezbrojne pecine i raseline. Rezultat je bio iznad svakog očekivanja. U dvadeset i pet pecina nađeno je nekoliko stotina svitaka i hiljade manjih parčadi s hebrejskim, aramejskim i grčkim pismom. Dalja istraživanja, koja vec sistematski i naučno vode arheološke ekspedicije, gomilaju sve više novih pronalazaka.
Dosad nađen materijal tako je ogroman da ce, prema proceni naučnika, proteci najmanje pedeset godina pre nego što tekstovi budu sređeni i naučno obrađeni.
Ali vec se sada zna da se među njima nalazi i Knjiga proroka Jeremije, komentar za Knjigu proroka Avakuma i apokaliptički tekst Rat sinova

---

razdoblja posle vavilonskog ropstva, kada je problem pravde na zemlji bio veoma aktuelan.

svetlosti sa sinovima mraka.
Postavilo se, naravno, zanimljivo pitanje kako su se ti sveti tekstovi našli u tim pustim pecinama kod Mrtvog mora. Godine 1951. tim pitanjem pozabavila se specijalna arheološka ekspedicija i ubrzo saopštila svoje rezultate.
Nedaleko od tih pecina nalaze se ruševine koje su godinama smatrane ostacima rimskog utvrđenja. Arabljani ih zovu Hirbet Kumran. Ruševine su nekad bile kompleks građevina od blokova tesanog kamena, s krovom od palmovih debala, trske i mulja. Arheolozi su u iskopinama razaznali trpezariju, spavaonicu, kuhinju, zanatske radionice, nužnike, dva bazena za kupanje s ritualnom namenom i skladišta.
Ali najvažnije otkrice je "skriptorijum", prostorija u kojoj su kopisti prepisivali svete knjige. U njoj su se sačuvali kameni stolovi s klupama i, što je najvažnije, nekoliko mastionica od bronze i gline sa još vidljivim tragovima mastila. U podzemnim skladištima, u gomilama komada keramike, nađene su potpuno očuvane iste onakve cilindrične glinene posude u kojima su bili držani otkriveni rukopisi. Ne može, prema tome, biti nikakve sumnje da su vlasnici svitka bili ljudi koji su živeli u toj gradevini.
Iz ruševina je izvađeno i mnogo moneta. Najstarija potiče iz godine 125. pre naše ere, a najmlađa iz godine 68. naše ere. Tragovi požara svedoče da je iste godine naglo došao kraj toj tajanstvenoj građevini.
Arheolozi su došli do uverenja da je to bio manastir jevrejske sekte esena, koji su pobegli iz Jerusalima pred progonima Sanhedrina. Svoju hipotezu zasnivaju ne samo na dovoljno uverljivim arheološkim iskopinama nego i na informacijama starih putopisaca i istoričara. Tako, na primer, Plinije Stariji piše da je za vreme svoga boravka u Palestini posetio veliki esenski manastir kod Mrtvog mora.
Po svemu sudeci, bio je to onaj isti manastir čije su ruševine otkrivene u Hirbet Kumranu. O esenima pišu i jevrejski istoričar Josif Flavije i Grk Filon iz Aleksandrije.
Moneta iz godine 68. naše ere nađena u ruševinama omogucava nam da zaključimo kakva je sudbina snašla manastir. U Jerusalimu je buknuo ustanak jevrejskog naroda. Protiv buntovnika upucena je, poznata po svojoj surovosti, X rimska legija. Posle spaljivanja Jerusalimskog

hrama i krvavog ugušenja ustanka, eseni o svojoj sudbini nisu mogli imati nikakvih iluzija. Najamnici su pljačkali zemlju i postepeno se približavali mestu manastira. Braca su se najpre pobrinula da spasu svete knjige. Vredne svitke stavili su u glinene posude i sklonili ih u puste pecine u nadi da ce docnije, u buducnosti, čim prođe ratni haos, moci da obnove svoju delatnost.

Od dokumenata nađenih u pecininama naročito je vredan svitak s ritualnim propisima, verovanjima, moralnim poukama i organizacionim načelima esena. Iz tog dokumenta doznajemo da je kod njih svojina bila zajednička. Svakoga dana o zalasku sunca članovi sekte svečano su se oblačili, primali u bazenu svakodnevno krštenje i sedali za zajedničku večeru, dok je starešina blagosiljao hleb i vino. Eseni su između ostalog propovedali ljubav prema bližnjem, siromaštvo, obavezno davanje milostinje, osuđivali su ropstvo i verovali u dolazak pomazanika božjeg, Učitelja pravednosti, koji ce na zemlji zavesti novi red.

Buka koja se podigla oko tog dokumenta traje i do današnjeg dana, pod nazivom "bitka za svitke". Na tu temu u zapadnim zemljama napisano je na stotine članaka i knjiga. Zašto je drevni smotuljak izazvao tako strasne rasprave? Reč je o tome što su eseni u svakom pogledu upadljivo slični prvim hrišcanima.

Na osnovu toga, grupa orijentalista s Dipon-Somerom na čelu iznela je mišljenje da eseni predstavljaju onu kariku koja spaja judaizam i hrišćanstvo, čije je nepostojanje nauka tako duboko osecala.

KRONOLOŠKA TABLICA

oko 1850. p. n. e. Avram u Hananu

oko 1250 " Izlazak pod Mojsijevim vodstvom
1220-1200. " Najezda Izrailjaca na Hanan pod vodstvom Isusa Navina
1200-1025. " Doba sudija
1030-1010. " Car Saul
1010-970. " Car David
oko 1000. " David osvaja Jerusalim
970-931. " Car Solomon
IZRAILJSKO CARSTVO (931-721. p.n.e.)
932-911. p. n. e. Jerovoam l
911-909. " Nadav
909-885. " Vaša
885-884. " Ha
884. '" Zimrije
884-874. " Amrije-Osnivanje Samarije
874-853. " Ahav
853-852. " Ohozija
852-842. " Joram
842-814. " Juj
814-798. " Joahaz
798-783. " Joas
783-743. " Jerovoam II
743. " Zaharija
743. " Salum
742-738. p. n. e. Menajim
738-737. "Fakija
737-732. " Fekaj
732-724. " Osija
721. " Sargon II osvaja Samariju. Iseljavanje deset izrailjskih plemena.
JUDEJSKO CARSTVO (931-587. p.n.e.)
932-915. p. n. e. Rovoam
915-912. " Avijam
912-870. " Asa
870-849. " Josafat
849-841. " Joram
841. " Ohozija (ubijen od izrailjskog uzurpatora Juja)
841-835. " Gotolija

835-797. " Joas
797-781. " Amasija
781-740. " Ozija
740-736. " Jotam
736-721. " Ahaz
721 -687. " Jezekija
700. " Sanherib pustoši Judeju. Jezekija placa danak.
687-642. " Manasija
642-640. " Amon
640-609. " Josija
622. " Nađena "Knjiga zakona". Preporod jehovizma.
609. " Joahaz
609-598. " Joakim
605. " Nabukondonosor odnosi pobedu nad Egiptom kod Karkemiša Joahin. Opsada Jerusalima i odvođenje Joahina.
598-587. " Sedekija
587. " Nabukodonosor razara Jerusalim.
Iseljavanje
Judejaca. '582-581. " Ponovno iseljavanje
432 POSLE VAVILONSKOG ROPSTVA
538. p. n. e. Kirov edikt kojim se iseljenim Jevrejima dozvoljava povratak u Jerusalim
538. " Obnova oltara na ruševinama Jerusalimskog hrama
520-515. " Obnova hrama
167-164. " Antioh Epifan proganja Jevreje. Pokolj u Jerusalimu. Kult Jupitera u Jerusalimskom hramu. Ustanak Makabejaca
63. n. e. Pompej zauzima Jerusalim
70. " Tit razara Jerusalim
130. " Hadrijan podiže na ruševinama Jerusalima grad Elija Kapitolina
132-135. " Jevrejski ustanak pod vodstvom Bar Kohve“